

1933 jan. 8.

Vasárnap

TENYERES

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

A barátság a legnagyobb dolog az életben. Senki sem érzi ezt jobban Köhler Gyurkánál, mert olyan igazi élet-halál barátság, amilyen öt költi össze Kollár Gyurkával, soha még ezen a világon nem volt. Már az is, hogy az egyik fiút Köhlernek, a másikat Kollárnak hívják. Még hogy mind a ketten Gyurkák. Van ebben valami újmutatás a sors részéről: »Titeket összekötötték a halálig tartó barátság s a majd nem egyforma név kötelekével. Közös a sorsotok. Jóban, rosszban együtt lesztek mindhalálig. De még ami nem hasonló bennük, az is olyan jól összeillik. Sánte az ellentétek hasonlósága ez. Köhler vörösszőke, Kollár fekete. Kollár sovány és kistársaság, tízévesnek is alig látszik, Köhler vastag, pilyon, mintha tíze négy éves lenne. Köhler lusta, nem szívesen szalad s ha lép, dagadó izmlábait térdben összesúrolja. Kollár fürges és könnyű, szeret futni, ugrani, korcsolyázni s karikalábú. Kollár orra nem valami szép, meglehetősen horgas és ezért a tekintete mintha kihívó, harcias és kemény lenne. Köhler ellenben szepiős, az orra lapos, arckifejezése elmélázó, hogy ne mondjuk: elmálézó...

Egymás mellett ülnek a padban immár második esztendeje. Köhler súgja Kollárnak a számtant, Kollár Köhlernek a németet. Köhler a ceruzáját Kollár zsebkesével hegyezi, Kollár pedig Köhler zseboráján nézi meg, hány perc van még csepengetésig. Ha futballoznak, a lomha Köhler a kapus és a fürges Kollár a centercsatár. Mindig egy csapatban vannak. Együtt mennek haza az iskolából is és reggel háromnegyed nyolc után öt perccel megvárják egymást a sarkon. Grün Márk boltja előtt s egymás mellett baktatnak az iskolába, jobbról Kollár, balról Köhler.

A barátság hát nagyon mély közöttük. Nem láthat csodálni, hogy egyszer, amikor Kollár majdnem »behúzott» számtanból s a hideg verejték ütött ki rajta arra a gondolatra, hogy a konferencián rovást fog kapni, Köhler önfeláldozó súgásaival mélyen meghatották. Mikor a helyére ment s lerogyott a padra, zsinagokkal, gombokkal, vasszőrökkel teletömött zsebéből kiráncigálta a zsebkendőjét, megtörölte homlokát s ferdén, merev képpel odasúgta Köhlernek:

- Tízpercben fontosat akarok mondani. Nagyon fontosat.
- Jó. Mit?
- Most nem lehet. Nézd a Cobák. Kém. Kém.
- s szája elé tartva a kezét, köhöntgetett, mert a hosszú, valószínűtlenül sovány és csupacsont Müller tanár úr rámeresztette villogó cvikkerét.
- Köhlerlét izgatta a fontos mondánivaló, fészkeldött a helyén, úgyhogy Müller tanár úr, a Cobák, erélyesen rá is kiabált. Amint vége lett az órának, Köhler azonnal felé fordult:
- Na!

- Nézd, Gombóc, - kezdte meghatottan Kollár, fejét a tenyerébe hajtotta s feketé, horgasorrú képén roppant furcsán, mulatságosan ümlött el az érzékenység. - Ezt én sohase fogom elfelejteni. Ha máma behúzó, azt nem éltem volna túl. Tudod, milyen ember az én apám! - s már a pusztá rágondolástól is elsápadt. - Borzasztó szigorú ember. Ha bejön látogatóba, avval kezd, hogy elver. Még akkor is, ha semmi oka sincs rá. Hát most képzeld, mi lett volna, ha Cobák megró...

- Az én faterom nem ilyen szigorú, - bólintgatott Köhler. - Borzasztó, ha az embernek olyan szigorú faterja van.

- Te, Gombóc... - s kapargálta körmével a padot, mintha onnét kaparná ki a szavakat. - Kössünk vérszerződést egész életünkre. Ha te, mondjuk, valami egészen más országban élsz majd és bajba kerülés, csak táviratozol nekem s én azonnal küldök neked pénzt. Ha meg én kerülök bajba, csak táviratozol nekem.

- Gombóc röhögött.
- Még az Északi Sarkon is!
- Ott is.
- Te marha, ott nincs is pósta! - röhögött egész testében rázkódva a kövér Köhler.
- Hülye vagy. Ezt csak úgy mondom.

Köhler erre elkomolyodott s végighallgatta Kollárt. Arról volt szó, hogy erős esküvéssel és vérrel pecsételjék meg barátságukat. S ezt csak ők ketten tudják, még a feleségüknek se mondják meg soha, amikor már nagyok lesznek és megházasodnak. Két ember jár majd a Földön. Senki sem tudja, hogy életre-halálra vérrel szövődtek, hogy semmi titkuk sincs egymás előtt s mindenük közös. Még szerelmi dolgokban sem titkolóznak egymás előtt...

S miközben a fiúk a padok tetején járkálnak, verekednek, ordítóznak vagy tenyerükkel befogva a fülsüket s fejükkel ütemenesen harangozva magolnak, Kollár gombostűt vesz elő, beleszúr az ujjába, kicsiny vércseppet szorít ki a ugyanézt teszi Köhler is. Azután szorosán egymásra préselik az ujjukat, hogy a seben át a két csepp vér egymással egyesülhessen. Homlokukat összeráncolják, fogukat összeszorítják e művelet közben. S vigyáznak, hogy a titkos csókodatát se lássa senki. Mikor megtörtént, kezeltfognak s meghatottan köszörülgetik a torukkat.

- Na, Gombóc, hát akkor ez megvan.
- Jól van, Mócsing. - bólint Köhler.
- Igy kötötték ők vérszerződést.

Pesti Napló 1933.
jan. 8. 6. n. 33-34.

2

Kollár azóta mintha nem is járt, hanem csak lebegett volna a világban. Valami túlvilági fény öntötte el a lelkét. Mikor arra gondolt, hogy szerződést kötött a legjobb barátjával, s többé sohasem lesz egyedül, mélyen beszívta a levegőt, lehunyta a szemét, s elmosolyodott. Kerülhet már akárhová: Amerikába, az Északi Sarkra, vagy a pokolba, történhet vele akármi, nem baj. A földgömb másik felén él egy ember, csak táviratosnia kell, vagy intenie és segít rajta. S él a földön egy ember, akin ő mindig és minden körülmények között segít. Ha megtámadják: élete kockázatásául rárohan az ellenfeleire s megmenti a barátja életét vagy vele együtt hal meg. Ha tönkremegy, lakást, ruhát, élelmet ad neki. Ha háború lesz, egy században katonáskodik vele, együtt megy vele rohamra...

S tudja, hogy az a másik, a Köhler, éppen így gondolkodik, mint ő s éppen ilyen nyugodt és boldog, mint ő.

Természetes, hogy amikor Kollár megismerkedett Csupor Jankával, egy pillanatra sem gondolkodott azon, hogy ezt az ismeretséget megossza a barátjával is. Pedig Jankával egészen oszidalatos módon került össze. A kisváros szívében volt egy áradásos terület. Odajártak a fiúk korcsolyázni. Egy délután néhány szemtelen polgárista lány arra a gondolatra vetemedett, hogy ugyan csak az áradásra jár korcsolyázni. Valami tízen ki is mentek egy csapatban, mint a verebek s korcsolyáikkal a karjukon, hangos csiripelés közben vonultak a jég felé. Amint ezt meglátták a fiúk, nyomban csapatba verődtek s megállapították, hogy a lányok merészségét nem lehet szó nélkül elmúzni. Már itt sincs tőlük nyugta az embernek. Eppen csak az hiányzott, hogy most már lányokat kerülgesse nek a jégen, vigyázzanak gyenge csontjaikra s hallgassák a vihogásukat. A korcsolyákat nyomban lecsavarták s fényesítő tömegben közeledtek a megriadt lányok felé. Az élen egy tagbaszakadt realista lépkedett, megmeglóbálta a korcsolyáit s mikor a legelől álló kislányhoz érkezett, hirtelen az orrához, — már mint a csaját orrához — kapta a kezét. A kislány elsápadt s hanyatt-homlok menekült. A fiúk ezen harsányan röhögtek, a lányok visítottak.

— Na, társuljunk innét, taknyosok! — rikantotta a realista. — Mert majd a lábteknél fogva húzunk végig a jégen valamennyiteket. Kétszáz játok az övedébe!

— Szemtelenység! — sikította a csapatból egy lány. — Itt nem tik vagytok az urak. Másnak is szabad korcsolyázni.

— Kuss! — rikoltotta a realista.

Visítozás, kavarodás kerekedett. A lányok intásnak eredtek, sáljaik és csőrömpölő korcsolyáik

vadul cikáztak a levegőben. Egy lány elesett.

Ekkor érkezett oda Kollár. Első pillantásával a barátját kereste, de az még nem volt ott. Azután zsebredugott kézzel nézte az egyoldalú csatát. Szíve mélyén ő is helyeselte a fiúk fellépését. Lányokra csakugyan semmi szükség ott, ahol férfiak maguk között vannak. Páridaui mi lenne, ha a kaszárnyákba is beengednék a nőket? Vagy az utcák közepébe? A nők menjenek a konyhába vagy a templomba. Jól nézett volna ki az, aki valami nagy dologra adta a fejét s a férfiak közelébe engedte volna a taknyosokat.

Ellenben az a lány ottan, aki elesett, az a Csupor Janka.

Felbosszankodott ezen. Minek jön ilyen helyre? Most itt van, tessék. Még kis is törhetett a lába.

Csupor Janka a város legszebb lánya volt. Első polgárista. Gyönyörű fehérprémes kabátban, sárga cipőben járt, fején olyan volt a hófehér gyapjúsapka, mintha aranyszőke haját belepte volna a hó. Arca piros és fehér egyszerre, azemiek. Legoszidalatosabb azonban a haja volt Jankának. Mint a vörös fényben csillogó arany, dúsán omlott a vállára, vastag csigákban, mint a forgács. Akkor a tömegű haja volt, hogy alig fért a fején. Ömlött és omlott, zahogott a sapka alól ruganyosan, fényesen a feje körül s ha belekapott a szél, úgy lobogott, mintha sugárzott volna a feje. Janka büszke volt, büszke a szépségére, a szüleire, a ruhájára, a korcsolyájára, a könyveire, talán a körömcskéire is. A fiúk gyűlölték, halálos gyűlölettel. Nem akadt fiú, aki ne szeretne volna megverni, megtépni a haját, lehúzni a gögös fehér kabátját, megrikatni keservesen, hogy amíg él, soha el ne felejtse. Nem volt fiú, aki el ne akarta volna venni feleségül.

Kollár habozott. De csak egy pillanatra. Azután meglóbálta a korcsolyáit s torkászakadtából húll hűlt üvöltve, Janka felé rokant. Két lány próbálta a földönfakvót karjainál fogva mellette gyorsabban felrángatni. Amint meglátták Kollár vad kirohását, otthagyták a pejtásukat s menekültek. Janka a földön ülve sírvafakadt s megadta magát gyalázatának. A fiúk a jég széle diadalordításban törtek el.

Kollár azonban nem vettotta be a fiúk részéről előjegyzett reményeket. Megtagadta őket, bár tudta, mit csinálnak. Tudta, hogy áruló. Egyetlen jólirányzott állkapocsütéssel hóratarította a realistát, azután Jankához ugrott, felemelte a földről s ráordított:

— Füstünk!

1933. jan. 8.

Annak se kellett több. Mihelyt ilyen erős társat érzett maga mellett, visszanyerte bátorságát s lobogó hajjal, száját összeszorítva, rohanni kezdett. Kollár mellette rohant, fogta a kezét. A fiúk utánuk eredtek, de nem tudták beérni őket, míg a korcsolyázás is jobban vonzotta a szívüket. Csopordokba szakadoztak hátszűnyös ordítást erőztettek a menekülők után, ütemes, harsány, egyhangú ordítást, mely messze elkísérte a menekülőket.

— Mó-csing! Jan-ka! Pfuji! Pfuji! Pfuji! Mó-csing! Jan-ka! Pfuji! Pfuji! Pfuji!

Percekig tartott ez a gúnybőmbölés, míg végre eltűntek a szemük elől s azok megunták az üvöltözést.

Kéz a kézben ballagtak most már megnyugodva az uccán. Janka néha rápillantott úgy oldalvást Kollárra s mosolygott. Kihúzta a kezét a fiúéből:

— Veled most el fognak bánni, — mondta. Kollár legyintett:

— Ajjaj. Nem mernek. Ott halnak meg valahol messylen. Láttad, hogy elbántam azzal a csúknivel!

— De ők sokan vannak. Most haragszanak rád.

— Annyi baj legyen! — nevetett Kollár. — Ha én nem lennék elég, van nekem egy barátom, csudaerős fiú, olyan, mint egy elefánt. Csak intek neki, Kettlen szétverjük az egész bandát.

... Kollár talán jobban beszélt Köhlerrel, a barátjáról. Onnantól csak éppen annyit mondott, amennyit kellett. Amennyiből Janka láthatja, hogy méltó barátja a csudaerős Köhlernek. A kislány nevetélt, vidám volt. Megnyugodott. Néha megálltak egy-egy kivilágított kirakat előtt. Janka a ruhákat, Kollár a játékmozdonyokat, gőzgépeket nézegette. Aztán Jankaék házához értek s elbúcsúztak.

— Szerbusz, — mondta Janka könnyedén s kezét nyújtott.

— Hát... szerbusz, — mondta Kollár halkán s egy kissé rábámult az aransárgahajú, pirosarcú, kékszemű csodára. — Aztán máskor ne íéj. Majd én megtanítom őket. Ezután egy ujjal se mernek hozzád nyúlni, akár korcsolyázhatsz is, ha mi ott vagyunk. Én, meg a Köhler. Szerbusz.

Janka eltűnt az ajtóban, Kollár pedig lehajtott fejjel bandukolt tovább az uccán. A szíve vadul vert, homloka izzadt. Az uccából nem látott semmit. Ment, ment gépiesen s boldog, fájdalommentes reszketés öntötte el minden tagját.

Másnap bemutatta Köhlernek Jankát. Hármasban mentek korcsolyázni az úradás egy távolabbi öblére. A nagyjégről odahallatszott hozzájuk a fiúk gúnyos üvöltözése, de ők nem sokat törődtek vele. S ha nem voltak hármasban, Kollár végtelen órákon át beszélt Jankáról. Hogy milyen szép. Aranyhajú királylány. Ő nagy úr lesz, gyáros. Nekifekszik a számítannak, mérnöknek megy, beáll egy gyárba, felismerik a tehetségét, megválasztják igazgatónak, később az egész gyárat megveszi. Gépgyára lesz. S akkor feleségül veszi Jankát. Janka szereti őt, nem mondta ugyan, de ezt a fiúk nem is mondják. Szégyenlik magukat. Ő se mondta még Jankának, de nem is kell. Az ember az ilyenmit csak jelzi. Például: szájába dugja a hüvelykujját s ránéz a szeretett nőre. Az ebből már mindent tud.

Boldog volt Kollár, boldog és kintő. Nem tudt és nem evett. Persze, nem is tanult, de egyébként sem tanult volna. A számítant majd akkor kezd el, ha eljegyezte Jankát...
Vagyis: nemsokára.

*

Annak különösen bogaras volt a Cobák. Azzal kezdte az órát, hogy a tisztajeles Baktayt leszádta, — pedig ezredes az apja.

— Na, igaz, — mondta máró gúnyval Cobák a sápadtan álló Baktaynak s lassú kéjjel megörbögte a ovilkerét. — El vagyunk bizakodva, mi? Persze, jeles tanulók vagyunk, mi? Kiváló tanulók vagyunk, mi? Hát majd tessék róla, hogy el ne bízd magad. Ezúttal beírom a négyost.

Az egész osztály dermedten bámulta a sápadt Baktayt s a szavakat kélesen elajutó színt az óra alatt. Cobák, csupaszont Cobákot. Némielyek megörbögtek egy gömböt a ruhájukon s bönösen rebegték:

— Hívj ki, hívj ki, hívj ki...
Csak azért, hogy az ellőkezője történjék. M...

sok káromkodtak: »Rohadt Cobák, ha leteszem az érettségit, agyonverlek egy sötét uccán. A stréber Klein is behúzódott a padba, bár iparkodott fölényesnek látszani. Köhler hangosan mormolta a leckét, mint valami szeplős automataember. Kollár pedig...

— Kollár! — reccsent meg Cobák hangja, mint a mennykő.

Kollár felriadt mélyesége ábrándozásából, vérvörös képpel ugrott talpra s a padba belökött valami papírost.

— Mit csinálsz te ottan, a pad alatt, te pimasz kölyök! — szűrte az orrán át a szavakat Cobák. — Nem figyelsz, mi?

— Tanárúrkérem, én figyeltem. — dadogta Kollár s a vérvörös pirulás átcsapott a falféher sápadtságba.

— Ugy? Hát mit maszatolsz te ott a pad alatt, mi? Köhler! — reccsent meg újra Cobák.

Köhler most nem is volt Gombóc. Olyan kicsi volt, mint a házába húzódó csiga. Elsápadt s túlságos szolgálatkészséggel, túlságos biztossággal ugrott fel. Olyan biztossággal mint akinek minden mindegy, de azért talán nem akasztják fel, ha nem vesz tudomást szörnyű bűneiről és az akasztófáról.

— Nézd meg, mit lökött be a padba ez a fráter.

Kollár most megint elvörösödött, de fülig. Aztán megnyugodott. Köhlerrel neki vérszerződése van. Ha az Északi Sarkon vagy Amerikában... S ők meghalnak, meghalnak egymásért, ha kell. Háborúban is együtt lesznek majd... Nem, nem lehet semmi baj. Ez a marha Cobák jóra bízta a spionságot.

Aztán elsötétült előtte a világ. Nem, nem is hiszi, ami most történik. Köhler benyúl a padba. Kotorász benne. Előhúzhatja onnét egy könyvet. Egy füzetet. Tolltartót. De nem ilyesmit húz elő Köhler. Köhler szte a papírt húzza elő. Előbúzza s átnyújtja Cobáknak.

Cobák lassan felballag a katedrára s olvassa, nézi a papírt. Dermedt csend vibrál az osztályon. Kollár lehajtott fejjel áll. All és szédeleg.

— Kollár! Gvere ide!

Kollár kalimpáló, kajla léptekkel kimegy. Kihívó arcélén szégyenkezés, megalázottság, halálvágy borong.

— Hát, szóval, te költőnek készülsz, édes fiam. — kezdi Cobák lassan, mézédeseen s mosolyogva az orrán át az egyoldalú beszélgetést. — Jól van, édes fiam. Nagy dolog ám költőnek lenni, verseket írni. Látom, neked szép ambícióid vannak.

Egy kis szünetet tart. Kollár felnéz, arca kezdi visszanyerui a színt.

— Hát te irtál egy verset. Nagyon szép verset. Fel is fogom olvasni. — S felteszi a cvikkert, hangját megemeli s szótagolva olvassa:

*Jankám, Jankám,
Hogyha te nem szeretsz,
Én meghalok éhen.*

— Ez hát a vers. — folytatja, levéve megint a cvikkerét. — Te meghalsz éhen. Szép vera, csak dicsérni tudlak érte, édes fiam. — Kollárra néz, aki már nincs is a világon, halott, bár áll még a lábán s az arca vérvörös.

— Most pedig, édes fiam, hogy ez a vers számodra is olyan feledhetetlen legyen, mint a mi számunkra, nyújtsd ki a tenyeredet.

— Miért? Miért? — riad fel benne a kérdés. A reszkető tenyér kinyúlik.

— Ugy ni. Itt a versed. A kezembe teszem.

Kollár tenyerébe teszi a papírlapot. S fogja a vékony, szögletes vonalzó. Belecsap a tenyérébe. Cikázik a bot, suhog és cikázik. Az első ütés rettenetes. Kollár összecsesikorítja a fogát, könnyel ki-szökkennek. De a többi már inkább forró, mint fájdalmas, inkább kéjes, szörnyűségesen, kízódn kéjes. Csattog a bot a papíron, a versen, Kollár első versén, az aranyhajú királylány gyönyörteljes nevéen. Csattog és suhog, még, még, a papír rongyokba szakad, Kollár tenyere piros és forró.

Az osztály dermedten, kidülledő szemmel hallgat. Köhler fehéren ül a helyén s lesüti a szemét. Szepől elöntik az arcát.

— Most pedig menj szépen a helyedre, — mondja Cobák, leteszi a vonalzó s legyint. — Mars.

Kollár megfordul, lehajítja a fejét s botladozó, kajla léptekkel megy. Visszaül a helyére. Sajgó, izzó tenyerét a combjára fekteti. Ajkát beharapja. S körülnéz, körülnéz az osztályban...

— Miért? Miért?!

Szemét elönti a homály s köröskörül nem lát senkit, senkit, sehol.

Semmiség.

Írta: Kodolányi János.

Cukorgyári munkás volt és alkoholmérgezésben halt meg.

Jónáska Józsefnek hívták. Tót volt.

Mikor a koporsóba betették, ott volt az egész rokonság. Jónáskáné elnyílt arca a szokottnál is vörösebb volt, sürűn törölgette az orrát, kis maszatszerű alakja hamar-készült olcsó fekete ruhába volt bagyulálva, fejére fekete kendőt kötött. Szaporán intézkedett, utasította a halotthordó embereket, mit hogyan csináljanak. A szűk udvari szobában tolongtak az érdeklődők: egyszobás lakások lakói, valamennyien asszonyok. Mert Jónáska, ebben a végső pozícióban, mindennél jobban érdekelte az embereket, akik, míg élt, meg se igen látták. Az immár néhai cukorkagyáros nővére: Filczné, szűnet nélkül rendezkedett, vékony, hasító hangja oktatóan metszett át a megilletődött mormogáson, úgy rendelkezett, mint valami tizedes. A halott szinte csodálatos nyugalommal tűrte.

— Alul a nadrágját igazítsák meg szegénynek! Talán a feje alá kellene még valamit tenni, nagyon alacsony fekszik. Szegény Jóska, tő se gondoltad volna!

A házból ott volt a szabó felesége, aki olyan lelkesen szokott énekelni, ott volt a villamoskalauzné, ott álldóglattak a detektív fiatal, szíromarcu lánykái s ott volt, de csak kint a folyosón, a saroklakás „özvegye” is, mert ilyen tisztességes emberekhez, mint ezek itt, mégse volt bátorsága belépni. Egy bágyadt, betegesen fehér s alázatos, szótlan nő, Jónáskáné nővére, az imént érkezett vidékről a halálhírré. A halott kisebb fia a sógornak magyarázta apja hírtelen halálát, a nagyobb segített beletenni a halottat a koporsóba, megigazgatta a ruháját s feje alatt a forgácsolópárnát. A fiuknak nem volt fekete ruhájuk, csak egy-egy olcsó fekete nyakkendő jelezte gyászukat. A férfiak, akik Jónáska hullájáért jöttek, úgy viselkedtek, mint az utcaseprők, akik valamely haszontalan és éktelen hulladékot takarítanak el éppen az utóból.

— Rózsafüzért, vagy szentképet kell a halott kezébe adni, az már egy szokás, — mondta panaszosan Jónáskáné s szorgalmasan sürgött a szobában, hogy minden a lehető legjobban sikerüljön, akár egy karácsonyesti vacsora.

Az elhunyt sógornője nagyon alázatosan, igaz szláv szomorúsággal, leemelte a halott feje fölött függő kis sárgaréz feszületet s viaszos, merev ujjal közé dugta. De Filczné, mikor ezt látta, éktelen haragra gerjedt s rátámadt az alázatos nőre:

— De Melle, — mondta előkelően, ahogy arisztokrátokról képzelte, — hogy gondolod, kérlek, a kereszt a nagymamámé! Elvégre nekem semmi kifogásom nincs elene, nem sajnálom a halottól, nyugodjék békében szegény... szegény Jóska... — most megtörölte a szemét s hangja elcsuklott. — De a kereszt a nagymamámé. Már kegyeletből is meg kell őrizni...

Mindenki elnémult, mert nem akarta kivenni a halott ujjal közül a mereven szorongatott feszületet. Filczné azonban szigorúan előrebukott hegyes állal, a keresztre szögezőtt szemmel, erőteljes bátorsággal, a halotthoz lépett. Két hegyes könyökét kifeszítette, mintha láthatatlan folyosófalakba támaszkodott volna. Nem valami gyöngéden kifeszítette a viaszos ujjak közül a kis keresztet, majd hírtelen elfedte az arcát zsebkezdőjével s csontos vállai megrándultak.

— Szegény Jóska! Szegény Jó-ó-óska! Ki hitte volna! Az asszonyokból felszakadt a zokogás. Jónáskáné szagatott hangon magyarázta az egyik közömbösképe eltakarító embernek:

— Hát bizony, nagyon kevés maradt utána... Nem tudom, hogy nevelem fel a gyerekeimet... Nagy gond az ilyen özvegynék, főképp manapság. Talán kiköltözök Szentmihályra, ott mégis olcsóbb, bejárok kézimunkáért Pestre... Csak ezt a lakást úgy sajnálom, úgy sajnálom, hogy elhagyja...

— Bizony, bizony, itt voltál boldog, — szíjogta az alázatos rokon.

— A pap, ez az evangélikus lelkész innét a négykerületből igazán szépen viselkedett, — folytatta egy kicsit dicsőkedve, egy kicsit boldogan. — Nem fogad el semmit a temetésért, máh, azt mondja, szegény munkás volt, Isten nyugtassa, vad cocálista ugyan, de derék ember volt, amíg nem ivott, eltemetem ingyér. Ezt a fiút is, a nagyobb, odahívta s biztatta, hogy ha valamiben segíthet, csak szóljon. Igazán szép, hogy így viselkedik, paptól nem várná az ember...

A katolikus Filczné s a szabó széphangu felesége dühösen kapta fel a fejét:

— De kérlek!

— Ugyan, nagysád, hogy mondhat ilyet! Már, ha a férje a koporsóban van, nem illik ilyet mondani!

A takarítóemberek lezárták a koporsót s a vállukra vették. Kivitték a folyosóra. Egyszerre megteltek a folyosók kíváncsiakkal. Szürke embergyűrűk tolongtak körskörül, fejek csüngtek lefelé, mint nagy kókuszdiók. A gyerekek sívalkodtak, a lányok izgatottan nyomkodták a frizurájukat. A sok nő között csak a szabó volt férfi egyedül, fenn a harmadik emeleten, vízibetegségtől dagadt oszloplábakon topogott s a hasa valószínűtlenül nagy volt. A koporsó után elindult a vörösmarcu özvegy s a szláv alázatos Melani. Filczné csak a kapuig ment, mert, mint mondta, nem öltözhetett fel megfelelően. Filcz feltette keménykalapját, hogy a feje meg ne hüljön. Bágyadt szempárja, mint a kriptában pislogó mécs, sötéten remegett mély szemüregében. A két fiu pedig ezuttal nem rohant le a lépcsőn lóhalálában, nem is csuszott le a karfán, mint máskor, hanem lehajtott fejjel, ünneplésen lépkedett.

Miközben a koporsót betolták a ládaszerű hullaszállító kocsiba, Jónáskáné rajzzseggel igen gondosan a következő cédulát erősítette a lépcsőház foltos falára:

„Mindazoknak akik szegény Néhai uram elhunytá felet való agódalmukat kifejezteszte, szívből jövő hállámát és Köszönetemet vagyok bátor kifejezni kitünő tiszteletel maratom.

Özvegy Jónáska Józsefné
gyászoló.”

Az üres lakásban borzalmas csend terítette szét nehéz szárnyait s valami különös, nehéz illatot árasztott: a hullá, a gyertyák, a forgács, szurok, naftalinos ruha és idegen emberek ázott prémjeinek szagát. Kint a szürke utcán elindultak a lovak a fekete kocsival, utána a két asszony és a két fiu, kopottan, lehajtott fejjel. Filcz ur a sarkon megállt, ünneplésen megemelte keménykalapját s lassu léptekkel visszaindult a szűk utcában a bérház felé.

CSAVARGÓK

ELBESZÉLÉS

Irlta:

KODOLÁNYI JÁNOS

Már erősen nyugovóra hajolt az őszi nap s atunknak csak nem akart vege szakadni. Bevaltam: panaszkodtam. Nem tudott már teljécsítani a szelid, lankas taj, a szőlőkeretek kekeszöld színe, a látóhatár szelén uszkaló lehelletnyi lila köd, az előttünk elterülő széles, csendes, ábrándos völgy. Fáradt voltam s meg is éheztem. Koszrúsegemben ráültem egy kis patak hídjának a karfájára s megtörölgettem a homlokomat.

— Itt a Cséle; ugórtj bele, — mondtam kinomban.

— Elég! — kiáltotta vidám, elpusztíthatatlan kedvű társam. — Te szegény flótás. Inkább arra gondoldnál, hogy az a sváb asszony, akit megkérdeztél az előbb, rossz utat mondott. A fejemet tévesen rá, hogy nem Siklós felé megyünk.

Társam gondolkozásában mindíg volt valami logika. S mert az egyik szőlőből éppen kibukkant egy asszony, kapával a kezében, odakialtottam:

— Siklós is noch vajt!

A néni megigazgatta fején a kék vászonkendőt s kirácsoló hangon visszakiabált:

— Natirlich vajt! Zi kén jó nach Pérementi!

Hát a társamnak mégis igaza volt. Beremend felé megyünk. Amott már látszik is a cémentgyár kéménye, amott messze, balfelől.

Irányt váltottunk s nekivágtunk az országútnak. A nap lassan lezállt, csak vörvörös fátylai úsztak még sokáig az égen. Madarak repültek villámgyorsan, szinte mekkéülve, az erdő felé. Kihalt, néma volt a vidék. A felkerekedő esti szél fanyar őszi illatokat terített ránk.

Társam, Ferkó, füttyörészni kezdett, én tovább szédtem magamnak az öregasszonyt, aki rossz irányba terelt bennünket, szegény vándorokat. Vágytam pilbenő és vacsora után. Ferkó azzal biztatott, hogy nagynénje, akinek kocsmája van Gyüdre, tárt karokkal, meleg vacsorával és puha ágyval fogad bennünket.

— Nagyszerű asszony a néném, — mesélte a társam. — Már nem fiatal, lehet úgy ötvenéves, egy kicsit mogorva, de az attól van, hogy öreg vagy. De remekül főz. Valóságos szanatóriumban lakunk az éjjel. Na, siessünk egy kicsit.

Hosszú gyaloglás után végre feltűnedezték aklós villanylámpái s a homályból kibukkant a vár. Megálltunk a dombon s lenéztünk az ígérlet földjére. Eppen szemben volt velünk az állomás, lámpák pisllákkoltak odalent s a perrónon kis játékmozdony szaladgált szakraesőt szórva s pirosgözt fújva, nagyszorgalmasan. Távolabb, mint agóltott fekete hernyók, hevertek a szerelvények. Néha ezüstös aipszót sodort felénk a szél.

Leereszkedtünk a dombról s csakhamar megérkeztünk az állomásra. Istenem, kis vidéki állomás, a kavicsok csikorogtak a cipőnk alatt, a lámpák halványan, unottan pisllákkoltak s derengő fényt szórtak a kopott, elhagyott épületekre, a kis mozdony hol beszaladt nagy garral-zörgéssel az állomásra, hol megint kihátrált, maga előtt szorítva egy-egy kocsit. Nagy szál bakter futkosott zászlót lengetve a mozdony után, szájából siplózott s élesen sípolgatott velem, mintha idomítaná a mozdonyt. Mi leültünk egy padra s cigarettáztunk. Milyen messze voltunk az iskolától!

— Tizenegy tájban indul a vonatunk Gyüdre, — mondta a társam. — Addig fújjuk ki magunkat. Ha az ember nagyon fáradt, nem tud eleget enni.

Kocsmás vasútiféle ember került elő az épület mögül. Szájában pipa, lábán csizma. Megállt előttünk s foghegyről szólott:

— Mire várnak ett!

— A postást várjuk, — mondta a barátom szerényen s illedelmesen.

Az ember kivette szájából a pipát s ránkémult.

— Miféle postást?

— Hát aki az ezer dollárunkat hozná.

— Mit? Mit? Ezör dollárt? Honnét?

— Hát Amerikából, no. Ezer dollárt várunk Amerikából. De az a baj, hogy háborúban vagyunk Amerikával. Nem érti? Hát elibe jöttünk, hogy hamarabb megkapjuk.

— Hogy a fené, de figurás gyerek magat! — szavetett a vasúti.

— Jó gyerek ő, — mondtam — nem kell rá haragudni. Azért olyan figurás, mert szegény, Gyüdre akarunk menni, a vonatot várjuk.

— Ammá más.

Leült mellénk a padra s pöfékelt.

— No, flótás, elfújhatnál valamit a bácsi tiszteletere, — mondta nekem a társam.

Elővettem a fuvolám, összeraktam s belefújtam. A kis mozdony is elmaradt valahol, a perrón végén, az állomáson nem járt senki, az lámpa szeliden szórta sápadt, reszkető fényét, a nádasokban még kuruttyolgattak az őszi szélre készülő békák. Illetos volt az éjszaka és békes. A fuvola azonban ezépen soólt, nem vonatlan velem szegényt, nem dícsékvésből mondom, sok régi nótát ismertem akkoriban, többet, mint ma a városi élet kiveri az ember fejéből a dalt. A kocsmás ember pipázgatva hallgatta a bűbősfókat beledöntötte fejét a társaméba. Így fuvoláztam sokáig, egyre szebben fújtam, egyre biztosabban, sok minden járt az eszemben, sok szomorúság nyilált belém, sok emlék, sok régi!

Pesti Napló 1932. febr. 12

35. sz. 33-34.

nap és óra. Gyerek voltam, édes volt a szomorúság és minduntalan felváltotta a vidám életöröm. A bús nótákra, víg dalok követték a megfigyeltem, hogy a kocsmás ember szinte önkénytelenül előretaszítja homlokára a kucsmát.

Egyszer csak megkondult fejük felett a jelzőharang. Ugy emiult az idő, észre se vettük. — Jelöz má a gyüdi gyors! — mondta a kocsmás ember, becézve a vicinelist. — Na, jó utat, jó egészséget. Szép vót a nóta.

Ellettém a flótát, társam ment jegyet váltani. Csakhamar észszogva, rettenetesen zörögve és csikorogva megérkezett a gyors s mi beszálltunk a bűdös, zsúfolt harmadosztályú kocsiba. Lámpa már akkoriban nem égett a kocsikban, mindössze az egyik ülés fölé ragasztott gyertya vetett piálakoló világot a keudős vénasszonyokra, a fehérbiklás menyecskékre, a csizmás férfiakra, feltornyozott kosarakra, batyukra, tarisznákra. Rettenetes füst kavargott a kocsiban. S duruzsoló, éneklő beszéd, vitatkozás, hortyogás zúgott. Egy szabadságos katona kiabálva mesélt szörnyű kalandjait s a többiek rémülten hallgatták.

(Behúzódtam Ferkóval egy sarokba s onnét figyeltük a kavargást. De mi az ördögöt szállítanak örökké ezek az asszonyok? A vonatokra alig lehet felmászni, mindenkin elöl-hátul lóg a sok kosár, balyu, hátizsák, mint a teherhordó számaron. Viszik szegények a csomacot a katonafülnak, férjüknek, bályjuknak... Mennyi szöke, jóillatú kenyér, mennyi kolbász, sonka, lúdhús dagadozik ezekben a rengeteg málhákban. Mennyi aggódás, szeretet, vágyakozás tömi degeszre a kosarat, tarisznát. Szegény asszonynepl!)

Nekünk mihamar le kellett szállnunk, mert megérkeztünk. Ott sötétlett előttünk a gyüdi hegy, alatta, mintha tejüvegből volna, csillogott a kettőstornyú templom fehér épülete. Egyébként pedig feneketlen sötétség köröskörül. A vonat eldohogott s mi ott álltunk az állomáson egyedül.

No, nekivágtunk a falunak. Csak sejtettük a házsorokat, az utat, a fákat. Am a hegy feketén vált ki a feketeségből s a templom fehérén derengett.

— De hol az ördögben van Ferkó nagynénjének a kocsmája?

— En már gyermekkorom óta nem láttam itt — mondta Ferkó. — Nincs a falu, látom, szép. — S körülnézett a szuroksétében. — A házak tiszták. A nép boldog, ézerény és dolgos... Mindezt látom. Csak a nagynémem kocsmáját nem látom sehol.

— Egyáltalában, van neked nagynénédt — kérdeztem gyanakodva.

— Az egészen biztos. Nagynénje csak van az embernek... Gyerünk arrafelé, ahonnét zajt hallunk. Biztos ott a kocma.

Megálltunk hát s hallgatóztunk. Valóban, valahonnét a hegy felől, zümmögést, halk zajt hallottunk. Elindultunk a zsvaj felé. A sok sötét, néma házacska között valóban fel is tűnt egy hosszú ház, ahol égett a lámpa s ahonnét, mentől közelébb értünk, annál erőteljesebben zúgott a zürzavaros zaj, részeg kurjongatás, rekedt énekszó. Az uccára nyíló üveges ajtót belepte a pára, odahent a lámpafényben nagy tömeg kavargott. Benyitottunk. Athatolhatóan füstben, egymás hegyén-hátán s kivétel nélkül harsányan ordítózva s egyszerre gajdolyva rengeteg bosnyák katona kevergett, röhögött, énekelt, magyarázott, vitatkozott, ágált, kávézott, teázott, pálinkázott, ecetes uborkát evett, tolakodott, búszult, vigadt, tán egy egész zászlóalj, egy egész ezred! Moccanni sem lehetett a teremben. S a fül-siketítő láрма úgy zuhant rá az emberre, mintha balták szakadtak volna le a piszkos mennyezetről.

(Úristen, ezeket kiszolgálni, ezektől a pénzt beszélni, itt ellenőrizni, rendet tartani, itt egyáltalában lenni! Közvetlen előttünk póznahosszúságú bosnyák ágált, csontos ábrázatán széthasadt a szája, szőmalomkarjaival hadonászott, fején a piros fez bojtja úgy ficáncolt, mint a hal farka, ülepérel mélyen lelógott a bő bosnyáknadrág. Nagynehezen átbújtunk a karjai alatt s megpróbáltuk elérni a hátsó ajtót, ahol Ferkó nagynénje megmenekült bennünket. Közben levegő után kapkodtunk s a lábunkra is vigyázni kellett, hogy szét ne tapossák, mint a megkergült farka patái.)

Nekitaszítva minden asztalnak, belelökve úgyszólván minden csészébe és pohárba, összepréselve, nyomorítva, tolvá, lökve, hátrálatva s megugrasztva, végre eljutottunk a konyhaajtóhoz. Bezuhantunk a konyhába. Ott még nagyobb volt a gőz, az irdatlan tűzhelyen kondérnagyságú lábasokban állt a feketekávé, a tej, a forralt bory alkohol, kávé, fahéj és káposztaszag töltötte be a szűk helyiséget. A meszelt falakról csurgott a verejték. Ugyanúgy, mint arról a két nőszemélyről, aki a konyhában félőrülten rohant. Az egyik hatalmas, testes hölgy volt, duzzadt rajta a fehér kötény. Am nem látszott holmi keserű ávegynék, ötvenéveshek sem, inkább harmincötnek s piros volt, mint a cékla. Roppanó termete ellenére is fűrgen futkosott a konyhában, vagy ki s be a szüntelenül csapódó ajtón. A másik nő-

Furesáltam a dolgot, de valami észszerűség pislákol a dologban. S minthogy a mérges Treszka elénkötötte a rántottát, meg a fehér búza-kenyeret, nem törődtem semmivel. Nekiestünk az ételnek.

Közben bejött a kövér asszony, csattogtatá kezében a lábasok, ömlött a feketekávé, a forralt bor. Oriási tálcán sorakoztak a csészek, üvegek, poharak. Szegény nő leült egy percre s olyan gyönyörűséggel szemlélgette az evésünket, hogy önkénytelenül mozgatta hozzá a száját.

— Borzasztó ez máma — panaszkodott fujva. — Nem bírok ezzel a sok katonával. Mozogni se lehet tőlük. S mennyi károm van, mennyi károm! Ki tudja ellenőrizni ezt a sok bosnyákot? Szegény uram bevonult, magam vagyok ezzel a szeszonnal...

Nagyot sóhajtott.

— Majd rend lesz itt mingyárt — mondta nagyképpen és szemtelenül a társam. — Csak előbb eszünk egy kicsit!

A nő legyintett. Aztán megint felpattant s ide-oda futkosott.

— Na — mondta Ferkó s ivott egyet — gyérünk a flótával. Te vagy a művész, én vagyok a menedzsered. Odakint tombol a tömeg. Fel cimborá, szedd a fuvolát. Költő vagy, muzsikálj!

Oly fáradt voltam s oly mélyen benne a kilátástalan pácban, hogy engedelmeskédtem az akaratának. Előszedtem a flótát s összeillesztettem. Ki is próbáltam. Aztán, a nők nagy csodálkozására, Ferkó kituszkolt az ajtón. Ott álltunk a pokoli füstben, zajban és kavargásban. Ferkó azonnal felugrott egy asztalra a poharak és csészek közé, felborzolta a haját félkézzel s torlaszakadtából kiáltott:

— Csutil! Csutil! Nye povedáj! Ruhel! Haptáki!

A bosnyákok csodálkozva bámultak ránk. Kíváncsú szemek szegeződtek felénk. Csend lett. Ferkó ekkor rám mutatott, aki ott álltam gyámoltalanul az asztalnál, kezemben a flótával.

— Tám je jedán muziker! — ordította tovább és széles gesztust kanyarított a karjával. — On znáty flótáty! Muziken! Flóto spicent! Ruhel! Csutil!

Azzal leugrott az asztalról s oldalba döfött.

— Most fújd, te szamá, amíg csend van!

Félszéken belefújtam a fuvolámba. A mély hang szelíden s omlón szállt fel a sűrű füstben. A még itt-ott morajló hangok elnémultak.

Feszült csend támadt.

— Hees! Bog! — bödült el hátul a sarokban egy hang kesztyűben.

Ekkor felém előmből fújtam a flótát. Szép régi népdalt fújtam ki rajta, szemem könnybe...

személy viszont vén volt és sovány, aggódó képpel sürgött-forgott s közben úgy lógatta a kezét, mint élő nyúl szokta a mancsát. Erről leritt, hogy sváb. Szaraz ajkát összeszorítva nézett ránk. A követő nő is megállt és ránk bámult.

— Mi tetszik? — kúrjongatott ránk ridegen.

— Mariska néni! — kiáltotta Ferkó gyöngyöden s lelkesen egyszerre.

— Micsoda Mariska néni! — bámult el a nő.

— En vagyok a Ferkó, a maga unokaöccse, — mondta még lelkesebben Ferkó. — Régen láttam már Mariska néni s mondok, meglátogatom! Ez itt a barátom. — S engem előretolt. — Nagy zenész...

— En nem vagyok Mariska néni és nem ismerek semmiféle Ferkót, — mondta csodálkozva a nő.

— Lehetetlen, — erősködött egyre vidorabban Ferkó — maga a Mariska néni, akinek kocsmája van Gyüdön.

— Kocsmám van, Gyüdön is vagyok, de nem vagyok Mariska. En Kobáriné vagyok, — felelt büszkén az ál-Mariska néni.

Kezdtém magam rosszul érezni. Ejszaka van, éhes vagyok, fáradt. A kocsmá tele van bosnyákokkal... Rángatni kezdtem a barátom kabátját:

— Gyérünk innen, látod, hogy nem a nénéd.

— No, ha tagadja, hogy a néném, — kiáltotta leujtott képpel a társam. — akkor sajnálom. En ugyan szívesen fogadnám nénémnek az asszonyt, de ha maga nem akar öccsének fogadni...

S leült egy hokedlire. A természetes asszony nevetésre fakadt.

— No, csak üljenek le. Ennivaló nincs, mindent fölfaltak a csuesek. De csinálók rántottát, Treszka néni, süssön tojást. Négyet. Adjon hozzá uborkát is.

— Hát egy kis forralt bor! — mondta, neheztelően Ferkó.

— Azt is lehet, — kiáltotta vissza a hölgy s kirohant a tumultusba, mint Zrinyi Szigetvárnál.

— Most már rendben van, — szólt a társam hidegen. — Van vacsora. Kevés ugyan, de van. Lesz így is. Csak az a kérdés, miből fizetünk? Pénzre kéne szert tenni... Mert ez mégsem a nagynéném.

En fojtott hangon szidtam Ferkót. Ez mégis hallatlan. Miből fizessünk? Itt fogják a kabátunkat, kirúgnak. Tán meg is ver ez a hatalmas erejű asszony. Nyakamon a szégyen.

— Ha tudtam volna, hogy így járok veled, dehogy indultam volna el, — nyögtem kinomban. Csikorgattam a fogamat s úgy néztem Ferkóra, mintha meg akarnám ölni.

Őt azonban mindez hidegen hagyta.

— Nem a néném, no, de nem tesz semmit. Először is eszünk. Azután te fuvolázni fogsz...

— Fuvolázni!

— Fuvolázni igen. Süket vagy? Fuvolázni, na. Itt ez a sok szerencsétlen bosnyák. Tele vannak kávéval, teával, borral, búbanattal. Keserű emberek. Maholnap viszik őket a frontra. Kíváncsoknak haza a kecskéjükhöz. Hát szóval flótázni fogsz.

1933. július 22.

lábadt, mély sajnálkozás fogott el, amint ezeket a vad, sötét, hosszú, pirosfezes embereket láttam, a piros fezek olyanok voltak a fejükön, mint a vér. Véres volt a fejük... S a fuvola olyan lágyan s olyan tisztán s oly szelíden búgott, mint a vadgalamb. Templomi csendben szólt a hangszer, egy-egy katona leborult az asztalra s a válla megrándult. Valaki megpróbálta danonni a melódját, amelyet nem is ismert, a többiek lehurrogták. Egy-egy pohár csattanva esett az asztalra. S a konyhaajtóban megjelent az asszony, azt hitte, elrobogtak a katonák fizetés nélkül. De látva a jelenetet, lába meggyökeresedett a küszöbön s csodálkozva bámult maga elé.

S én egyik dalt játszottam a másik után. Sor kerülttem olyan horvát és szerb nótákra is, melyeket gyermekkoromban a Dráva mentén megtanultam. S egy-két orosz nótát is elfújtam, keserű, fájdalmas, síró nótákat, amelyeket hadifoglyok csempésztek a fülembe bódító, nyári falusi éjszakákon, amikor elcsitult a munka s hazatértek a jószágok, elült az aranyzínű por s a fáradt hadifoglyok összeverődtek a kispadon, édesbús dalokat énekeltek...

Közben félszemmel láttam, hogy Ferkó előveszi a sapkáját s körüljár a teremben. A katonák szó nélkül kinyitották erszényüket s hullajtották a sárgarézrel elfajzott nikkelpénzeket. Osörgött a pénz, a kövér hölgy pedig titkon rendet teremtett az asztalokon, kicserélte a poharakat, elszámolt, akivel kellett. Nagy-nagy békeesség, szomorúság és tisztaság ömlött el a sáros, füstös, rettenetes hodályban. Egy katona hangosan sírt...

Multak a percek, multak a negyedórák. Fáradt voltam, tudom zihált, le akartam tenni a flótát, de nem lehetett. Vagy az ál-Mariška néni kérése, vagy Ferkó kemény pillantása, vagy a katonák áhitatos, ártatlan kecskeszeme függött rajtam. Folytattam. Szédültem már, de folytattam. Fájt a torkom a maró füstben, szemem égett, forgott a fejem. De mintha a föld felett libegtem volna, testetlenül és súlytalanul, jó volt a fáradtság, a rossz levegő, minden jó volt.

Késő éjjelre járt az idő, amikor az ajtóban megjelent az óriási bosnyák őrmester s bömbölő hangon parancsokat osztogatott. Mindenki haptákba vágódott, a fuvola leszakadt a számról. A bakák szótlanul szedték fegyvereiket, derékszíjukat, fizettek, felhajtották a maradék italt. A mennykő hosszú katona hozzálépett, keztenyújtott s úgy megszorította törékeny praclimat, hogy kicsordult a könnyem boldog kinomban.

Visszavonultunk a konyhába. A természetes hölgy boldog volt. Mikor Ferkó fizetni akart az őszekoldult pénzből, nem fogadta el.

— Adok, gyerekek, szállást is. Igaz, egy üres ágy van csak a szobába, a szegény uramé, de elalhatnak benne. Ett a gyertya is. Fekügyenek le...

— Na, — bökkent rám a társam, amikor az egyszerű szobába beléptünk, s egyedül maradtunk a végre tiszta levegőben. — Na! Mit mondtam? Hazudtam!

— Hazudtál, de igazad volt — feleltem s lerogytam a toronymagas ágy puha szélére.

— Látod? Van pénz. Ettünk. Alszunk. A szobában van Mária-kép is. Gyüdi Mária. Nagyszerű.

Leült a gyertya mellé s kiborította a pénzt az asztalra. Szépen tornyocskába rakta fajta szerint. Aztán megszámolta. Nagyot rikkantott.

— Gazdagok vagyunk. Szerbusz! Jól fújtad!

— De most felezzük meg a pénzt — mondtam én vetkőzés közben.

— Nézd, te egy szegény flótás vagy — magyarázta Ferkó. — A pénzt vagy elvesztenéd, vagy elajándékoznád, elköltenéd haszontalanságra. Több nagynéném meg nincs a környéken. Hát a pénz hadd legyen nálam.

— Jó — mondtam félálomban s befeküdtem a fal mellé.

Még hallottam, hogy Ferkó is felkászálódik, bebujik, nagyot sóhajt, aztán sötét lett, nagy, feneketlen sötétség. Édes, mély álomba merültem...

*

Mikor reggel felébredtem, társam nem volt a szobában. Olmosan, nyúlisan zuhogott a könyörtelen, gyalázatos, borzalmas őszi eső. A kis ablak-táblákon folyt a víz. Kint az ereszen csegett-bontott az esőlé. Először nem tudtam, hol vagyok, aztán megpillantottam a háromszögletű mérev Mária-képet a falon, lassan eszembejuttott minden. A flótám is ott hevert az asztalon. Társam ruhái sem voltak a szobában. Felkeltem, felöltöztem s kimentem a konyhába.

Ott ült a vastag hölgy s kedvesen köszöntött. A tűzhely szélén hatalmas bögre kávé melegedett.

— Ferkó hol van? — kérdeztem.

— Ferkó!

— Igen, a barátom.

— Ferkó? Ferkó elutazott... Tisztelteti magát és azt üzeni, majd az iskolába találkozni. Ő most elmen Drávacsépeire, van ott egy nagynénje, meg akari látogatni.

— És... és a pénz?

— Nem mondott mást. — folytatta kedvesen az asszony. — Csak a nagynénjét. Kedves gyerekek a Ferkó, ügyes gyerekek. Jó, hogy maguk edegyűttek. Ne es mejen szépen tud maga pikulázni!

Kinéztem az esőbe, kavargattam a kávémat. Itt ültem hát egyedül, egyedül a flótámmal, pénz nélkül, itt ebben a nyakigsár faluban, a hegy és a templom tövében s a kövér asszonyosság tövében. Itt ültem s kint csurgott, ömlött, zuhogott, egyhangúan muzsikált a könyörtelen őszi eső...

Az állomás felé cuppogó léptekkel, hosszú sorban meneteltek a pirosfezes bosnyák katonák. Köpönyükről, fegyverükről csurgott az eső könnye.

A HIÚ ASSZONY

IRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

Ismeritek-e a Szőke Pali feleségét? Azt hiszem, nincs olyan közület, aki ne látt volna, vagy ha őt nem is, de a hozzá hasonló Szőke Palinékat. Mert csodálatos az asszonyi hiúság sokféle változata, különböző formája, bogara s alighanem akad már a sok között egy olyan is, mint amilyen a Szőke Pali felesége.

Kis száraz asszony. Különösképpen száraz — olyan, mint amilyen ritkaságszámba megy az ormánságon. Orra hosszú és szinte külön életet él. Ugy mozog, vibrál, szimatol, tágu s összelapul, mint valami érzékeny állat, aszerint, hogy milyen körülötte az időjárás. Legjellemzőbb ez az orr volt rá, azt hiszem, hogyha maga a kis száraz asszony el is veszett volna, ha megmarad az orra, mindenki ráismer.

Hát a Szőke Pali felesége nem tudja kimondani az er betűt. Sok asszony van így s a legtöbbnek, igaz, hogy csak a csinosabbjának, jól is áll a selypítés. Jól állhatott volna neki is, ha történetesen csinos, fiatal s nem olyan száraz. De még így is csak elviselhető lett volna a hibának nem is igen számítható hiba, ha nem szégyenli. De a Szőke Pali felesége, amint ebből is kilátszik, rettentő hiú asszony, szégyenli, hogy ő nem tudja kimondani a rő betűt, irtóztatónan szégyenli, s azt hiszi szegény feje, hogy már most mindenki csak felé tárja fülkagylóit, rajta vigyorog a bajusza alatt, rajta röhög, mintha a gyerek mókáin röhögne, szóval szegény

jó asszonynak se éjjele, se nappala a selypítés miatt. Lehet-e valami borzalmasabb rögeszme, mint az, hogy éveken át rajtuk mulat mindenki, akár a hátunk mögött, akár a szemünk előtt legyen is?

De hát a kis száraz asszony hogyan kerülje el a sziklát, melyen állandóan megtörnek harmonikus kedve hullámai. Megpróbálná az, hogy nem beszélne, csak ha nagyon muszáj... Igen ám, de mi öröme van egy asszonynak az életben, ha nem beszélhet? Azok a szép kis ácsorgások a pék előtt, reggelenként, csipőre tett kézzel s szaporán pillantgató kandi szemmel, azok a jó, erős, kedves, szinte vérmelegítő tereferék a kapu előtt, mikor a kanász hajtja a disznókat, azok az igazi üldögélések a padon, mikor este elhúzták a pápistáknál, azok a jó társas megbeszélései minden okos dolognak, borjúnak, disznónak, időnek, míg férfiak borral öntözgetik valahol a politika zsenge hajtásait. Hát lehet az, hogy egy asszony, akinek már semmi öröme nincs az életben, gyerekei felnőttek, férje megúnta, még csak ne is beszéljen, vagy csak akkor, amikor szükséges? Hiszen ha csak akkor beszélne, amikor kérdezik, amikor kíváncsiak rá, hát a szája is begyógyulhatna! Szegény asszony, a Szőke Pali kis száraz, nagyorrú felesége tehát kitalálta, hogy nem mond ki olyan szót, amiben rő betű is van.

— Ténnap kinn vótam a hegyön — beszélj például valamelyik szomszédasszonynak, — leszedtem a szeszöst...

Ez a szeszös pedig annyit jelent, hogy: paprika. De mert rő betű van benne, inkább a szesz italok módjára szesz növényt csinál belőle. Vagy:

— Be kell má főzni a szeszöst, lá elmúl az ideje...

Ekkor meg a szeszös alatt paradicsomot kell érteni s ért is mindenki, ha ugyan röhög is magában, mert Szőke Pali feleségének külön szótára van már s ezt a szótárt ismeri az egész vidék.

Így a derék, habár kicsi és száraz asszony, miközben nagy, hegyes orrát szaporá szimatolásokra mozgatja s szinte megtapogatja vele a szemben állót, mint a rovar tapogatja meg csápjával a fal réseit, mégis csak eltereférelget a maga szótárával s megelégedetten bújjik este a dunyha alá, no, ma is alaposan s egészségesen kibeszélgette magát, nem fúrja az oldalát semmi, igen jól érzi magát hála Istennek s most már nyugodtan alhat reggelig, amikor újra kezdődik a szóda-gasztás.

Már az orvost sem hívja doktor úrnak, hiszen mindkét szóban benne van a gyalázatos, kimondhatatlan hang. S ámbár ő sokkal idősebb, mint a falu orvosa, egyszerűen Fenyő bácsinak nevezi. Honnan veszi a merészséget, hogy olyan urat, mint a doktor úr is, egyszerűen lefenyőbácsizzon? S a doktor ruganyos léptű, délceg ember, elegáns, akinek olyan ragyogó felesége van, meg lánya is, hogy káprázik a szem, ha rájuk néz, szóval elmenne anyaszámba Szőke Paliné s mégis lebecsülte... Különös valami az az asszonyi hiúság. Képes arra is, hogy megfiatalítsa magát vagy tíz esztendővel, noha ez egy asszonynak igazán nehezebbé esik.

Azért ne mosolyogjatok, ha találkoztok valahol vele s hegyes orrát szaporán mozgatva, sebesen pergő nyelvvel meséli, hogy leszedte ám a szeszöst, meg befőzte a szeszöst, fogat is huzatott a Fenyő bácsinál... Ne mosolyogjatok, hiszen ez is olyanféle, mint amikor ti is festétek a szátokat. Hogy a nyelvről ne is beszéljék.

Toluai Világlapja

1933. Feb. 15.

S. 7. 47.

TÉL

Miklós Andornak

Ha az országúton Keresztúr felé közeledik az ember, balról egy csárda, jobbról egy fészület fogadja. A csárda ablakai pislogó, sárga szemekkel bámulnak a fészületre, a kőkeresztre felfeszített bádogkrisztus pedig félrehajtott fejjel néz le a csárdára. Így állanak ők szemben egymással talán ezer év óta.

Alkonyodik. A két hét óta gomolygó köd lassan leereszkedik a földre s elnyeli a távoli kis erdőt, a szelíd dombokat s a falu uccáját is a templomon túl. Itt is, ott is kigyúl egy szomorú, derengő villanylámpa. Szél nem fúj, a csárda előtt elterülő kis tó befagyott, hályogos tükrén lilán dereng az alkonyat. A nád száraz, mint a csontváz. És a hatalmas hársfa is a csárda udvarán úgy nyúl fel a magasba, mint valami óriás csontváza. A tó partján jegenyék boszorkányseprői.

Bartos András kiáll a sikos, fagyott gyalogjáróra s elnéz először balra, az országút, azután jobbra, a falu felé. Nyakát behúzza rongyos ködmönébe, kezeit mélyen süllyeszti a nadrágzsebébe. Topog. Hasadt csizmáján kinéz a lábujja, mint a törötházú csiga szarva, aztán megpróbál behúzódni a szalma közé, de nem tud. Bartosnak lefagyott a lába a harctéren. Ilyenkor kegyetlenül ég és fáj, fel egészen térdig, ott átadja az uralmat a fagyás a reumának, mert Bartos testében térdtől felfelé nyakig a reuma az úr. A dereka azonban nemcsak a reuma szakgatásától fáj. Benne van még a golyó, a vékony, hegyes, acélburkolatú orosz golyó s benne is marad mindaddig, amíg magától ki nem bújik, megúnva a tartózkodást ebben a sovány, reumától gyötört, nyomorult emberi testben s jobb helyet nem talál valami szemétdombon.

Bartos hát hosszan elbámul előbb jobbra, aztán balra. Semmi dolga egyelőre. A favágást elintézte helyette a világ, mert fája nincs. Az aszszony, vagy a vénasszony hoz ugyan néha az erdőről egy kis nyaláb galyat, de azt kézzel is el lehet törölni. Mást meg mi a fenét csináljon? Javítsa ki a háztetőt? Cserép kell ahhoz, de legalább is nád. Pénzbe kerül. Csináljon kerítést? Nem is lenne rossz, egész csinos lenne. Holmi zöldre festett léckerítés a puszta udvar körül. Pénzbe kerül. Elmenni valahová, dolgozni, mint valamikor, a régi időkben. Ha volna ujságja, olvasna. Mert mi is történik a világban? Dehát nincs ujság sem s ez még jó, mert petróleum sincs. Odabent, a házban, olyan sötét van, mint valami bűdös csizmaszárban. Kiköp.

A város felől két villogó fényező tör át a ködön. Jön az autóbusz. Bartos belémered a sugárba, amint porzó fényel végigseper a göröngyös úton s a hatalmas fényezőkre gondol, amelyek a fronton végigsüvítettek az éjszakán. Az autóbusz-tank elgördül előtte, odabent, a derengő ketrecben, két utas zötyög, egy férfi, meg egy nő. A gyógyszerész, meg a postamesterné.

— Édesapám! Édesapám! — hangzik most a háta megett a kislány hangja.

Bartos lassan megfordul.

Térdigérő rossz kabát lóg a gyermekén, fején az apja sapkája fülig, öklét zsebredugja, meztelen lábait szaporán kapkodja, mintha forró homokon állana. De lelkesen s szorgalmasan kapkodja a jobbkezét is, mintha mártogatna valamit. Jójózik. Ó, Bartos András faragott neki jójót, már nem hagyta békén a gyerek. Hogy az iskolában mindenkinek van. Hát neki is legyen.

— MÉR nem maradsz odabe? — kérdi bosszúsán.

— Nagyanyám még nem gyün?

— Nem látom.

— De soká elmaradt! — siránkozik a gyerek s szaporán rángatja a jojót s egyre szaporábban váltogatja meztelen lábait. — Csak gyünne már, hozna egy kis gallyat. Tüzet rakna anyám, sütné egy kis tököt.

— Majd meggyün már — dörmögi Bartos és megint kifelé fordul, a sötétedő világba. Nem szereti látni a gyereket cipő nélkül. — Mért nem húzod föl a cipőt, ha kigyüssz, mi?

A gyermek csak megint eléje topog.

— Nem adja ide a Feri. Még meg is rúgott. Mikor is vesz már cipőt nekem is, meddig húzzam már fel mindig a Feriét?

Bartos megharagszik.

— A cipő nem a Ferié, meg nem is a tiéd! Micsoda veszekedés ez már? A cipő mindnyátoké. Takarodj be, ne lássalak itt meztéláb. Eredj be a melegre.

A gyerek még töpreng egy kicsit, Bartos sejti, hogy min. A fiú felkapja a jojót s lassan becommog a vakolatlan, kihaltnak látszó kis házba.

Na. De hát a vénasszony csakugyan nem jön. Ideje lenne pedig. Raknának egy kis tüzet, sütnének tököt. Szerencse, hogy még van. A sülttök gondolatára édes illatot érez, nyelve alatt bizseregni kezdenek a nyálmirigyek, a nedvesség összefut a szájában. Nagyot nyel. Hogy gondolatait elterelje, nézelődni kezd megint. A templom felől három férfi közeleg, élénk beszédbe merülve. Három árnyék a ködben, két sovány, meg egy vastag. Csúcsos kucsma van rajtuk, csizma a lábukon. Élénken tárgyalnak, meg-megállnak, összefordulnak. Bartos felismeri őket. A középső «gazdag ember». Legutóbb két tehenet vett meg árverésen a baloldali sovány árnyéktól darabonként tizenhat pengőért, ott helyben ki is fizette. Nyilván erről vitáznak most is, de nem lehet érteni a szavukat. Két asszony is halad arra bő szoknyában, alaposan bebagyulálva kendőkbe, óriási csizmákban; tereferélnek.

Eltűnnek a ködben. Kihalt, néma a világ. Egyre sötétebb lesz, a sűrűség most már barnán, piszkosan ereszkedik alá. A kőfeszület alig látszik s a dombon is csak néhány halvány hófolt. Bartos topog a fagyon, orra előtt párafelhő kerekedik minden lélekzészénél. Az az érzése, hogy a kopott bádognakrisztus, amott a kereszten, fázik. Sok mindenre gondol az ember ilyenkor, mert ha nem gondolna, még meg kellene bolondulni.

*

Elhatározza, hogy most már átmegy a kocsmába. Nem menne, ha nem lenne muszáj. Nem szereti ott tátani a száját, mint valami csavargó, akinek semmi dolga nincs s akinek otthona sincs. Hogy ő azt várja, míg fizet neki valaki? Akkor inkább sohase igyék. Ambár nem tudhatja az ember... Ha nem lenne megbeszélése, úgyse menne ő oda, különösen mióta Langsamné rászólt, hogy: «*Mozogni se lehet a sok potyázótól*». Dögöljön meg, még azt a kis meleget is sajnálja az embertől. Így lehet meggazdagodni.

Összegubbaszkodva, lassan, minden lépést alaposan megfontolva halad át az úton. Mégegyszer körülnéz, aztán fellép a tornácra. A nagy, nyitott kocsmaudvaron, a hársfa mellett ponyvával letakart teherautó áll, a tornácra meg, a falhoz támasztva s lánccal meglakatozva, (hogy el ne karikázzon vele valaki), egy bicikli. Bartos köhént s benyit a párasüvegű ajtón.

Egyszeribe megcsapja a jó meleg. Erős villanyfény süt a szemébe.

1933. febr. 16.

— Jóestét kívánok.

Senki sem fogadja a köszönését.

Illedelmesen beteszi az ajtót, leveszi nyűtt kalapját, körülnéz. Az egyik asztalnál a sarokban, ott ül a két soffőr, (a teherautóról valók), meg egy nemezsapkás, köpcös férfi, (ez meg nyilván a bicikli tulajdonosa). A nemezsapkás mellett jókora demizsón van a földön. A kocsmáros kötött kabátban könyököl ki a söntésből s hallgatja a beszélgetőket. Bartos ott áll az ajtóban, kezében a kalapja. A nemezsapkás elnyeli a szavakat s élesen ránéz egy pillanatig, tetőtől-talpig végigméri, hosszasan elidőzik a csizmából kikandikáló lábujjon. Bartos csak áll, arra gondol, hogy vissza kellene fordulni, de hát nem lehet. Neki itt dolga van.

A nemezsapkás megint beszélni kezd:

— Jártam én olyan vidéken is, ahol az emberek napraforgóolajban sütötték meg a sáskát, aztán azt rágták. Meg akácvirágot.

— Nem is rossz, — jegyzi meg a fiatalabb soffőr gúnyosan. Ennek a csupaszképű legénynek olyan gúnyos hangja, nézése, vigyorgása van, hogy viszketni kezd tőle az ember tenyere, ha látja. Kék ruhát visel s a sapkájának olyan hosszú az ellenzője, hogy árnyékba borítja az egész arcát. Olyan, mint valami széles, lapos óriási csőr. — Vannak népek, amik megeszik a sáskát, de sőt a pondrót is. Valami tudós írta, hogy ő evett is belőle, nagyon jó. Abbiza! Tápláló étel, zsiros, olyan az íze, mint a mandulának.

— Ez az ország de kövér, talán mandulával él! — kiáltja a másik soffőr, szintén fiatal, csupaszképű ember, hosszú haját visel, ami hátul, a nyakán, körül van szépen borotválva és sapka sincs rajta. Hangosan nevet, olajos öklével az asztalra csap.

— Azt is megírták, — beszél vigyorgó, gúnyos képpel a másik soffőr, — hogy az istenek a régi időkbe valami virágfélért, vagy mit ettek. Ambróziumot, vagy mit. Olvastam az ujságba. Nem rossz az. he! Az agácifavirágot gyerekkorunkba mink is megettük.

— Nincs még itt a Csóka István? — kérdi Bartos halkán s megint körülnéz, megforgatja kezében a kalapját s egyik lábáról a másikra nehezdedik.

— Nincs, — mondja Langsam röviden s fel se pillant. Csak a felsőkarját simogatja végig kéjesen, mintha élvezné a jó meleg, puha kötöttkabátot.

— Akkor várok, — jegyzi meg erre Bartos, odalép a legközelebbi székhez, ráül a csücskére, kalapját leteszi maga mellé a földre. Kétfelé törli a bajúszát, nézi a társaságot. Nyilvánvalóan pestiek. A nemezsapkás bort visz az ünnepekre. Vagy talán eladja. Nagyon csempészik mostanában a bort. A soffőrök meg árut visznek valahová. Na, mindegy.

Langsam úr rá se hederít. Meg se kérdi, hogy parancsol-e valamit. Egy fröccsöt. Vagy egy törkölyt. Nem baj, így legalább nem kell visszautasítani. Pedig még ma este pénze lesz, ha igaz. Ha sikerül...

Egy kicsit elfacsarodik a szíve, meleg vérhullám önti el, megköszönül a torkát, két ujjával meghúzogatja a bajúszát, lábát kinyújtja.

— Én azt ajánlanám az uraknak, — kezdi megint a gúnyosképű nagyon vidáman s elöveszi a dohányosdobozát, cigarettát csavar, — hogy sofort osszanak ki a népeknek ezer vagon sült sáskát, meg ezer vagon agácifavirágot.

— Jó, jó, — felel komolyan a nemezsapkás, — de ilyenkor nincs ám sáska, meg akácvirág.

— Van Olaszországba, — vág vissza a nagysapkás. — Hozzanak be onnét.

— He-he-he! — göcög nevéttében Langsam úr a pulton.

A nemezsapkás hirtelen megfordul a széknél, de úgy, hogy szinte kicsavarodik alatta a székláb. Merőn ránéz megint Bartosra: — Maga idevaló, ugy-e, jóember?

— Idevaló, — felel lassan, gyanakodva Bartos.

— Nahát, mingyárt gondoltam.

— Miből gondolta? — kérdi a kerekhajú.

— Ebbe a faluba minden ház ormán kereszt van. A faluvégen is keresztet látok. Aki idevaló, mintha rajta lenne a kereszt.

Az emberek hallgatnak, talán nem értik, mit mond.

— Mit evett maga máma ebédre? — fordul Bartos felé.

Bartos felháborodik. Vállat von.

— Az az én gondom. Ami vót. Sült malacot, zsiros kását, meg lepényt.

Jól megmondta neki. De mi köze hozzá. Bicikliző csavargó, bor-csempész. Pesti vagány. Meg a többi is. A negyedik pedig zsidó. Ki húzza magát, keményen néz szembe a nemezsapkással. Az pedig csodálatosképen nem haragszik meg, sőt mintha sajnálná. Olyan nyugtalanító, emberlátó szeme van. Már látott valahol ilyen arcot, ilyen szemet, ilyen bajúszot, de nem tudja hirtelenében, hol. Biztos, hogy látott. De mit tud ez a bicikliző senki, ez a pesti vagány. Volt ez a harctéren? Volt orosz fogságban? Van golyó a veséjében? Mint neki?

Legyint.

— Na, hát én megmondom, — folytatja nyugodtan a nemezsapkás.

— Sült tököt evett, ha evett, ha volt min megsütni. Na. Eltaláltam?

— Kérem, Langsam úr, — mondja kissé hangosabban Bartos, — hány óra lehet most? Van már hat, ugy-e? Csak azért kérdem, — teszi hozzá magyarázólag, — mert akkorára mondta, hogy idegyün. A lórol van szó.

— Még nincs — hat, veti oda Langsam úr.

— Akkor hát aggyon egy fröccsöt, — vág vissza gögösen Bartos. Egyszeriben úgy érzi, mintha lejtőn csúszna lefelé. De nem bánja.

Langsam lomhán mozdul a pohárért, megtölti borral, szódát ereszt bele s himbáló, lusta léptekkel közeledik. Leteszi elébe.

— Huszonnégy fillér, — mondja, merőn ránéz.

— Majd azután, — legyint Bartos könnyedén s lenéz az asztalra.

— Huszonnégy fillér, — ismétli nyomatékosan Langsam úr.

Bartos gyorsan behörpint a hideg italba. Aztán szigorúan felnéz.

— Jó, jó, Langsam úr, még nem mentem el.

— Majd én fizetem a jóember fröccsét, — jegyzi meg egykedvűen a nemezsapkás.

— Nem kell, — szól oda rekedten Bartos. — Mára este megalkuszok Csókával a lóra. Azér vagyok itt. De köszönöm a kínálást. — S megemeli egy kissé a poharát üdvözlésül.

A szíve egy kicsit felenged. Míg Langsam úr visszaballag a sötétsébe, mohón húz a fröccsből. De éhgyomorral megszédíti egy kissé az ital. Most már nem bánja, hogy rendelt, lesz, ahogy lesz. A lónak úgyis vége. Csak ad érte Csóka negyven pengőt. Megéri. Még többet is ér. Jó ló...

Megint elfacsarodik a szíve. De hát mindegy. Nem lehet tartani tovább.

Arra riad fel, hogy a gúnyosképű soffőr hangosan, nyerítve nevet.

1933. febr. 16.

-- Hajjaj, tudja, én mit csinálnék? — kiáltja s még jobban szemére húzza a hatalmas ellenzöt. — Én nem kötnék föl senkit. Nem én. Csak fölöltöztetném valamennyit frakkba, lakkcipőbe, cilindert nyomnék a fejükbe, fehérkesztyűt húznék a kezükre, aztán az egész bandát ketrecekbe zárnám, autóra tenném, rá egy nagy táblát: «Itt láthatók a legdühösebb fenevadak! Itt láthatók a sakálók, hiénák és óriáskigyók! Itt láthatók a farkasok és rókák!» Végigvitetném minden nap őket az uccákon. A nép meg nézné.

— Te, Kari, milyen remek állatok lennének ott! — lelkesedik a társa. — A doktor Schön, mint róka.

— A kövér dírí, a nagy hasával! Szivart is dugnék a szájába. Britanikát. Ott ülne a ketrecben, frakk rajta, meg cylinder, britanika a szájában! A sakáll!

— «Mink nyuztuk le a népet! Ezt írtam a táblára.

Hangosan, félredőlve röhögnek. A gúnyosképű olajos öklével a szemét törölgeti. A kerekhajú kocog a pohárral: «Még egy hosszúlépést, vendéglős úr!»

-- Tisztelt uraim, — mondja komolyan a nemezsapkás és szigorúan néz végig rajtuk. — Maguk elfelejtik, hogy karácsony estéje van. Ilyenkor nem kegyetlenkedik az ember. Szegénynek, gazdagnak együtt kell érezni. A szegény bocsássza meg a gazdagnak, hogy gazdag, a gazdag meg...

— No, az meg úgysis megbocsátja a szegénynek, hogy szegény, — röhög a nagyellenzős kajánul.

Most nyílik az ajtó s betoppan egy hosszú, keskeny, csuparongy, csupaszőr ember.

— Hej, de jó meleg megvan itt! — kiáltja vidáman s összedörzsöli a kezét. — S mekkora társaság! No, egy pohárkát, törgöly, persze, de gyors legyen!

Langsam úr tölti a törkölyt. A hosszú ember odaballag, jobblábalval óvatosan lép, mert a cipője talpa madzaggal van felkötve s félő, hogy leesik. Bekapja a pálinkát, rongyai közül összeszedi a pénzt s leteszi a pultra. Harsányan krárog. Majd odaáll a nemezsapkás elé s hosszan, fürkészve nézi. Az nyugodtan szembenéz vele, de aztán fészkelődni kezd.

— Hoty-hoty megvan, Komlósi úr? — kérdi a hosszú ember barátságosan s vigyorog, mintha a tulajdon testvérét ismerte volna fel, testvérét, aki dűsgazdagon jött vissza Amerikából.

— Nem vagyok én Komlósi.

— Na, ne montyon esz. Én maga ismerek. Maga ott dolgozta téglagyárba vasút mellett, mi? Ahol én dolgozta akkoriba.

— Nem dolgoztam én semmiféle téglagyárba, barátom.

— Nem lehetsíges. Maga azt a Komlósi úr, aki dolgozta velem téglagyárba vasút mellett, vámnál, mi? Na, ne tagagyon. Csak ne is tagagyon.

— Mondom, hogy nem, na.

A hosszú ember eltűnődik. A sofförök nevetnek.

— Mit nevet? — fordul hirtelen feléjük a jövevény. — Inkább mongyon meg, mi lesz a világbul. Míg megint király nem lesz, semmi sem lesz. Én mondok aztat.

— Hogyne, tökéletesen igaz. Akkor minden rendbejön, — hagyja rá a nemezsapkás.

— Na, látunk csag! Ugye? Na. Mikor vót király, vót munka, napszámot, mindent. Elmenni lehetett mindenhová. Franciaország, Lengyel,

Angol, minden. Német is. Ha gyün király, megint menni lehet, mi? Szent igaz, mi?

Komolyan bámul az emberekre. A sofförök nevetnek. Isznak, cigarettáznak és nevetnek. Gyönyörködve szemlélik a jövevényt. A nemezsapkás komolyan néz rá, olyan komolyan, hogy az már megint kész neveltség. Még Langsam úr is mosolyog.

— Magának igaza van, — bólogat a nemezsapkás. Nem lehet tudni, mi célja van vele, hogy mindent ráhagy. Az előbb karácsonyestről beszélt, most meg a királyokról. — Mindenhová vissza kell vinni a királyokat, — mondja szép, síma hangon. — Mindenhová, ahol nincs. Akkor üljenek össze a királyok és csináljanak rendet, mi? Helyes. A királyok biztosan megértik egymást, ha már... ha már a szegények nem tudják egymást megérteni.

Bartos csak nézi, hallgatja őket. Igen, látta már valahol ezt az embert. Csak azt nem tudja, hol. Katonáéknál? Fogságban, fogolytáborban? Arcok ezre kavargot előtte. Bosszús.

— Még egyet, Langsam úr, — mondja, koccantva a pohárral.

Langsam úr lustán indul, de azért indul. Úgy látszik, biztosra veszi ő is az üzletet a lóval.

Ebben a pillanatban nyílik az ajtó s belép Csóka István.

Na, végre.

Csóka csendesesen köszön. Látszik, hogy gazdag ember, van tisztelete. Mert Langsam úr máris nyúl a pohárért:

— Kadarkát?

— Nem bánom.

Kezel Bartossal s letelepszik mellé. Sodorgatja a bajúszát, nézi a csizmáját. Kalapját az asztalra teszi.

— Ronda idő, — mondja. — Ronda köd.

— Hát ronda.

— Sokat várt?

— Nem mondhatnám. Csak egy kis fröccsöt ittam. Ezeket hallgatom itt. Komédiáznak.

— Hát nézze, — hajol hozzá Csóka István s fürkészve ránéz egészen közelről. — Hogy is állunk azzal a lóval?

— Magától függ, Csóka úr. Ahogy mondtam. Én állom... Jó ló, látta. Nem árulok zsákba macskát.

— Pedig macska, — nevet a gazda. De hát ezt csak az alku miatt mondja. — Macskának se jó. Vén.

— Igaza van, nem jó az macskának. Nem fog egeret, haha!

— Kemencén a helye.

— Tizenkét éves, egy nappal se több.

— Marhacsánkú.

— Olyan az, mint a szarvasbika!

Így huzakodnak. Bartosnak fáj, hogy leszólják a lovát. Még egy fröccsöt rendel, nagyot húz belőle, hosszan belenéz a pohárba.

— Nézze, Csóka úr, maga tudja, hogy csak azért adom el... mer nincs eleségem. Kifogytam mindenből. A szalma is elfogyott, az sincs. Mivel etessem?

— Hát, bizony... — bólogat Csóka István. — Én a sógoromtól kérek egy kis szalmát, kukoricám van még valamennyi, majd csak megleszek valahogy.

— Majd behozza a Bandi. Behozza. Jól húz, erős ló. Hm... — megint a poharát nézi, forgatja.

1933. febr. 16.

— Hát akkor harmincba megegyezünk. — Csóka kinyújtja a tenyerét.

— Nem lehet az. Negyvenet adjon. Alább nem adhatom. Megéri. Hiszen, ha nem vóna muszáj...

Lehajtja a fejét, arca elsötétül. Csendesen húzogatja a bajuszát.

— Nézze, én is a sógoromtól kértem azt a kis pénzt, — dünnyög Csóka s ő is maga elé néz, ő is húzogatja a bajuszát.

A másik asztalnál nagy tereferé, nevetés folyik, rá se hederítenek. Ülnek összedugott fejvel s dünnyögnek.

— Most, hogy azt a három holdat béreltem, nem tudok ló nélkül meglenni. Hát a sógorom adott pénzt rá, meg ad egy kis szalmát. Kukorica van. Kevés, de van. Hát harminc. Osztan reggel el is vezetem. Átiratjuk a passzust.

— Harmincöt.

Soká ülnek, alkudoznak. Bartos nagyokat sóhajt. Csóka számolgat magában, percről-percre odanyújtja nagy, bütykös kezét Bartosnak. Bartos habozik. Gondolatban végigfut a lehetőségeken. De lehetőségek nincsenek. Mikor arra gondol, hogy a hideg szobában nem fogja többé érezni Bandi szagát, melegét, nem hallja mély sóhajtásait, szelíd dobantását, összeszorul a szíve, meleg vérhullám csap rá, feje lekonyul s elhomályosodik a szeme. De ha meg arra gondol, hogy előttük van még január, február s talán márciusban sem lesz tavasz és a háztetőn befolyik a víz és fogytán van már a sütnivaló tők is, valósággal elborzad. Halántéka lüktet s hirtelen felhajtja a maradék fröccsöt. A harmadikat. S egyre az jár a fejében, hogy ketrebe kellene zárni «őket»... és a sáska, meg az akácvirág... S az egyetlen pár cipőt felváltva hordja két gyerek...

— Harminckettő... — mondja csendesen Csóka István.

Bartos sóhajt. Beleteszi Csóka kezébe a kezét.

Hát ezzel vége. Megtörtént. Isten veled, Bandi.

Csóka kigombolja a kabátot s belső zsebéből pénzt vesz ki. Jó mélyen kotor a zsebébe, míg kihalássza a két ezüstpengőt. Bartos forgatja, egymáshoz köszörülgeti a pénzt. Kemény pénz. Ezüst. Kettő... Foglaló...

Csóka kocog a pohárral. Fizet. Bartosét is kifizeti. Derék ember, nem tehet róla, hogy neki el kell adnia a lovat. Ki tehet erről?! Senki.

Kezelnek. Csóka biccent Langsam úr felé s elmegy. Most már mehetne Bartos is, odahaza már várják. Az asszony pörölni fog. Mindig pöröl. Kidüllesztí vastag nyakát s pöröl. Mindig ingerült, mindig fel van háborodva. Őt szidja. A vénasszony is hazaérhetett már az erdőről. Menni kellene...

De itt olyan jó meleg van s négyen vitáznak az asztalnál s ő is ivott három pohárral. Jó lenne rendelni valamit. Szalonnát, savanyú uborkát. Összefut a szájában a nyál. Nem, nem szabad. Drága. Csak legalább egy szippantás dohánya lenne...

— Na, hát maga nagyon okos ember, barátom — mondja ekkor elismerően a nemezsapkás ember a rongyos nyurgának, aki ott ül már velük az asztalnál, görbe botját a térde közé fogva. — Maga nagyszerűen ismeri a világpolitikai helyzetet. Sajnálom, hogy nem dolgozhatam magával a téglagyárba.

— Csak az ángol! Csak az ángol csinálhat meg minden! — kiáltja lelkesen a rongyos s odavág az asztalra. — Ű visszahozhat királyok megín.

A sófförök nevetnek.

Bartos felemelkedik székéről s lassan odamegy a némezsapkáshoz. Hosszan, kíváncsian nézi.

— Mondja, nem láttam én mán magát valahol? — kérdi illendően, tisztelettel. Majdnem biztos, hogy látta már. Találkozott vele...

— No, megint megismert valaki! — nevet a némezsapkás.

— Izé... nem vót maga a harctéren?

— Bár ne lettem volna.

— Hát nem fogták el magát az oroszok?

— Hát... elfogtak. Meg még egy milliót velem együtt.

— Tudom mán! — kiált fel Bartos és a homlokához kap. — Tudom mán! Maga ott vót Orjolba, mikor kitört a lázadás! Ott láttam én magát.

— Orjol? — Nem emlékszek, — tűnődik az ember.

— Mikor kitört a lázadás, osztán maga bement a tiszték közé, osztán szót emelt, emlékszik? Maga vót! Emlékszek mán! Mikor felszólította a legénységet, hogy ott helybe koncója fel a tiszturakat. Az vót ám a tánc! — kiáltja s kigyúl az arca, kezét felemeli, mintha álmat látna. Minden oly eleven előtte, szinte látja, hallja a borzalmas jelenetet. — Egyedül egymaga állt oda ötven tisztúr közé, emlékszik?

Mindnyájan csodálkozva bámulják. Legjobban csodálkozik a némezsapkás. Csóválja a fejét. Bámul.

— Nem tudok róla, jóember.

— Dehogynem, dehogynem, — erősködik egyre jobban, egyre pirossabb képpel Bartos, szétveti a lábát, úgy áll ott, megdönthetetlenül az emlékezésben. — Mintha most is ott vónék, úgy látom magát, köpönyegbe, puszta kézzel, még csak egy vessző se vót nála. S tele a barakk fegyveres katonasággal. A tiszturak talpig fegyverbe. Emlékszik? Nem lehet ám aztat elfelejteni. Amíg élek, mindig előttem lesz. Maga egyenesen felment a tiszturak elé és szót kért. Szót kérek, aszongya. Azok csak nevettek, megadták. Ugyis felkötünk, gondolták. Maga meg beszélt. De hogy beszélt. Ott vótam, ott álltam jobbrul, a sarokba. Láttam. Lassan kezdte, aztán egyre jobban bele. Aztán elkiáltotta magát: «Fegyverre, testvérek, pusztuljon valamennyi!» Emlékszik? Ott halt meg mind az ötven. Maga meg... itt van...

Még Langsam úr is felemelkedett a könyöklésből. A sofförök arcán riadtság üt ki. A rongyos ajkán kicsurran a nyál, szeme felakad. Csak a némezsapkás ül meredten, hitetlenül csóválja a fejét, hümmög.

— Nem tudok róla, jóember... Nem vótam Orjolba. Mink messze vótunk, Krasnojarszkba, nem Orjolba. Összetéveszt valakivel.

De Bartos már biztos a dolgában. Mindenre emlékszik. Ő ott volt akkor. Látta. Ez az ember egyedül, egymaga, fegyvertelenül tört a tiszturak közé. És megfordította a helyzetet...

Áll és bámul az emberére. Jól az arcába néz. Aztán megfordul: legyint:

— Hát... akkor tévedtem... Nem maga az...

Fejébe nyomja a kalapot s kifordul a kocsmából. Azok elnémulva bámulnak utána sokáig.

*

Kemény, sietős léptekkel megy a síkos úton. Fejét lehajtja, nem is tudja, hol jár. Az a jelenet kavarg most előtte, érzi a veszedelmet, hallja az orditozást, látja a tiszturak előbb gúnyos, majd halálravált arcát. S mindenén túl: hallja ennek az embernek a rettenetes hangját. A fegyvertelen emberét...

Mikor átvág az úton a fészület felé, felpillant. A sűrű, puskapor-

1983. feb. 16.

szagú ködben feketén tárja felé karjait a kökereszt. A bádogkrisztust nem lehet már látni. Hirtelen észretér, érzi az éhséget s a bor melegét a belsejében. Ott a kis vakolatlan ház a sötétben, lyukas a teteje, pusztá az udvara, feketék az ablakai.

— Kár vót inni, — gondolja.

Amint befordul a gyalogjáróra, hangokat hall. Halk, gögicsélő, becéző hangokat. Megáll, figyel. Asszonyi hang:

— Mucikám, mucikám... gyere ide, kis buta... mucikám...

Óvatos léptekkel lopakodik a ház sarka felé. Meglapul. Kimereszi a szemét, hogy jobban lássa...

Csakugyan, ez a vénasszony, a felesége anyja. Ott guggol a földön, sötét árnyék, mellette a galycsomó. Ott guggol terebélyesen, feketén és gügyög. Kinyújtott kezével mintha csalogatna valamit...

— Mucikám, nyuszikám, édes kis pecsenyém... gyere ide...

Halkan, gyerekesen gügyög.

Guggol a vénasszony a ködben, a domboldalon, a falu végén. S a kereszt mellől elősompolyog a «nyúl»... Nyulat akar fogni a vénasszony. Kinyújtja a kezét, mintha volna benne valami. A nyúl felgömbített háttal, felkunkorított hosszú farokkal, gyanakodva közeledik. Kis fekete árnyék, szellem. Apró füleit hegyezi.

— Mucikám, mucikám... — csacsog a vénasszony mézes hangon. S úgy tesz, mintha szalonnát tartana az ujjai között.

A nyúl egyre közelebb lopakodik. Talán dorombol is, nyávog, ki tudja? Nem lehet hallani. Szeme sárgán csillog a ködben...

Bartos elmosolyodik, lefelé görbülő ajakkal. Becammog az udvarba, tanakodik, benyisson-e. Úgy szeretne most elmenni innét valahová, emberek közé, sok-sok ember közé... Ahol lámpák égnek, jó meleg van. Olyan jó lenne valakivel kibeszélni magát. A lóról, meg a sáskákról, nyúlról, az orjoli lázadásról. Olyan emberekkel, akik tudnak mindent, együtt voltak vele...

Aztán elszántan benyit. A sötétből rideg hang szól:

— Na? Eddig tartott?

— Eladtam, — mondja Bartos.

Erre csend támad a szobában. A gyerekek már alszanak. Hideg van. Csak a ló kigőzölgése melegít, csak az ő patája dobbant néha a sarokban. Bartos hosszan beszívja az állat testszagát.

— Hogy? — kérdi megint a hang a sötétben.

— Harminckettő.

Megint csend. Bartos áll a sötétben s hallgat. Nem tudja, mit csináljon, mit szóljon. Jaj, nagyon keserű most a szájaíze. Összeszorítja a fogát.

— Az a rabló! Verje meg az isten! — szól rekedten, mély gyűlölettel az asszony. — Most mán mi lesz?

— Adott két pengőt foglalóba. Kelj fel, hozz vagy két kiló kukoricát, pattogatni. Hogy legyen ennivaló. Anyád még nem jött meg? — kérdi, mintha nem tudná.

— Ah, verje meg az isten az egészet, — nyög rekedt hangon az asszony s hallani, amint feltápáskodik a sötétben. Gyertyát gyújt. A libegő kis láng megvilágítja siró fényével a rozzant ágyon alvó gyermekeket, a rongycsomókat és a szalmazsákot a földön, a két, hőkölve ácsorgó székét, a Máriaképet a falon és a sarokban Bandit, amint szomorú, szelíd fejét visszafordítja s ránéz Bartosra kidülledt szemével. Bartos szíve mégjobban elnehezedik. Fogja a nyírfaseprőt és sepregetni kezd a ló körül. Megigazítja alatta a száraz falevélből vékonyan vetett

almot. Kupacba kotorja a gözölgő trágyát, odébbteszi a bádoggödrot. Hallgat; mit is mondjon? Holnap már ennek is vége. Először a tehén, hús pengőért. Hová tette volna? Nem sikerült ólat építeni neki. Aztán a négy tyúk. Mikor vedleni kezdtek, kit eladott, kit levágott a felesége. Bandival beszorultak a házba. Holnap már erre se lesz gond. Kinyílik a tavasz, se ló, se az ára...

Az asszony összeszedi magán a szakadozott ruhát, kendőt kötöz magára, didereg. A skatulya fedelére ragasztott gyertyacsonk lángja is didereg az asztalon. Didereg a bútorok, a szanaszét heverő sülttök-héjjak árnyéka. S ott hever a jójó is. Reszket az asszony keze, mikor a pengőért nyúl, kiduzzadó nyakán is reszket a petyhüdt bőr s reszket az ajka az ingerültségtől, a keserüségtől.

— Hogy lesz mán ezután, mi?

S néz Bartosra vádoló, ölé pillantással. Bartos nem felel, csak vállat van. Az asszony sem vár feleletet, még egy pillanatig áll az ajtóban, mintha töprengene valamin, azután elszántan kimegy.

Bartos pedig ledobja a kabátját. Melege van. Nagyot fúj, leül az asztal mellé, karjait előrelöki s belémered a reszkető gyertyafénybe. Hallgatja az alvó gyerekek s a ló egyenletes, nyugodt ~~szó~~ szogását. S ahogy néz, néz a világosságba, szeme előtt káprázni kezd a fény, nem lát mást, csak a lángot, megnő előtte és kitárul, lobog és füstöl s ő csak bámul, bámul hunyorítás nélkül. Kísértetiesen éles a kép: szakadt köpenyű katona törtet végig egy hosszú, hosszú termen, körülötte rongyos, szőrösképző katonák tömege s fent, az emelvényen, egy csoportban a tisztek. Odakint morajlik az ágyúszó. A rongyos katona felép az emelvényre, beszélni kezd...

Gyorsan eltakarja a szemét s nyújtózik egyet. Most hallja, hogy megérkezett az anyósa, motoszkál odakint, ledobja a rőzsét, dűnyög magában, köhécsel, milyen jó hallani ezt! Végre belép. Nagykendője alól vidáman fénylik elő az arca, jobbkezét puffadó hasára teszi, a ballal pedig nyüzött húst emel magasra a gyertyafényben. Sűrűn pislog, lefittyedő aika elhúzódik.

— Nyúl! — suttogja átszellemülten s képére mintha derengő fény hullana a magasból. Ujját ajkára teszi. — Nyúl. Ne beszélj, sss... Majd hónap reggel meglátják. Örülnek... Mán meg is nyúztam, ki-beleztem. Jó nehéz...

Gyönyörködve nézi hol a húst, hol a férfit, büszke, mint a szarka, amikor gombot lel. Meg-megemelgeti a nyüzött sovány állatot a hátsó lábánál fogva. — Szólj mán, na!

— Szép nyúl. Kövér, — mondja Bartos dícsérően s összecsikortítja a fogát. — Ügyes asszony, mindig mondtam.

— Ügyes, mi? — nevetgél boldogan az öregasszony. — Galyat is szedtem. Hónap megsütöm a nyulat. Megsütöm az ünnepre. Nyulat eszünk az ünnepre, úgyám, nyulat.

S vinnyogva nevet, mintha szepegne. Elfordul, kezefejével töröl egyet az orrán, a sarokba tipeg s előkotor egy lábast. Míg előkotorja s a húst beleteszi, csöndesen motyog magában, beszélget a tárgyakkal:

— Beleteszlek, nyuszikám... Meg is szóvlak. Hónap megsütlek. Hadd egyenek pecsenyét a kis madárcák. Nyúlpecsenyét az ünnepen... Így ni...

Az ablak alatt szapora lépések kopognak. Fény cikázik a sötét papírablakon, gyermekhangok, nevetések csengenek. Kis pásztorok, angyalok mennek odakint, viszik a kivilágított betlehemet, meg a csilingelő csengőt.

— Kati hol van? — fordul Bartos felé hajtott háttal az öregasszony.

— Elküdtem kukoricáér. Hogy legyen itthon pattogatott kukorica; — felel csöndesen. Aztán, jó sokára, hozzáteszi: — Két pengőt adott Csóka István foglalóba... Eladtam a Bandit.

Most elhallgat, torka összeszorul. Öklét előrelöki a tökhéjjal beszórt asztalon, hátradől ültében, beharapja a bajuszát.

— Most mán... itt állok én is... fegyvertelen... — mondja inkább önmagának, de az öregasszonyra néz, mintha keresztüllátna rajta.

Az csodálkozva bámul vissza rá. Megrázza a fejét, mint aki rosszul hall, de ő azért mégis értené. Ráncos, széles ábrázatán sajnálkozóan ömlik el, csendesesen bólogat, mintha a veje félrebeszélt volna.

KODOLÁNYI JÁNOS

Magyar 1933. febr. 16.

4. sz. 228-238.

15
1933. márc.

Kodolányi: SÖTÉTSÉG. Egy, a magyar vidéken egyedülálló és páratlan vállalkozás indult meg Debrecenben. Most, midőn az anyagi haszon után rohanó kiadó tőke szinte végeláthatatlan ponyvahullámmal borítja el a közönséget, az *Új írók* szerkesztői és kiadói meg akarják mutatni, hogy még 1933-ban is lehet olcsó és értékes irodalmat nyújtani. Első kötetüket Kodolányi János, a fiatal naturalista író műve képezi. Ez a mű: remekmű, legalább is a mai magyar elbeszélő irodalom egyik legkitünőbb alkotása. Izig-vérig naturalista módon hatol be a falu sötét zugaiba és talpraesett éleslátással, higgadt, tárgyilagos stílussal írja le az egyszerű vidéki emberek szürke, de lélekbenyilalló tragédiáját. Írásában mindig a tiszta irodalom szintjén marad, meglátásai meglepő népszerűséget árulnak el. Nyelve tösgyökeres, igazi magyar nyelv, képei ujak és ügyesek, szavai biztos melódiákban támasztják alá az egész elbeszélés harmóniáját.

(be.)

A Mi Utunk (Debrecen) [Bajomi László Endre] 1933.
márc., 1. 17. 19.

1933. márc.

Kodolányi János: Sötétség.

„Uj irók” című sorozat első számaként jelent meg ez a könyv Debrecenben. J u h á s z Géza és K a r d o s László, a debreceni határokon túlnőtt két fiatal kritikus szerkesztése fémjelzi azt a kiadói elgondolást, hogy a modern magyar szép- és kritikai irodalmat olcsó sorozatban ismertesse meg széles olvasórétegekkel. Ez a cél követeli azután a szerkesztőktől annak a feladatnak a megoldását, hogy a rendelkezésre álló keretek között — négy-öt iv terjedelemben — valóban meg is ismerjék a bemutatni szándékolt íróit.

Az első szám sok jót ígér. Kodolányi János esetében sikerült a szerkesztői elgondolás. A folyóirat időhöz kötött, szűkkörű nyilvánosságából átmentett, kis regénynek jelzett „S ö t é t s é g” jellemző, nagyértékű műve a magyar naturalizmus kiváló mesterének. „E komoran tárgyias, de minden ízében lélekkel teljes, legbecsesebb pontjain jelképesen felsugárzó tiszta művészet az új magyar irodalom egyik legönállóbb és legvonzóbb értéke” — írja tizennyolc soros bevezetőjében Kardos László, amiben minden rövidege dacára is plasztikus képet ad Kodolányi művészetéről.

A „S ö t é t s é g” a baranyai egykés néplélek félelmes erejű megélevenedése egy család életén keresztül. Az író sehol sem szól közbe, emberek és események megmásíthatatlan valóságában izzik a tragédia, amelynek fekete, döbbenetes hatásán túl, reális építő ereje is van.

A kötet másik novellája „V a l l o m á s”, az ember titokzatos belső erőire vet érdekes fényt.

A szerkesztői bejelentés többek között Erdélyi József, Illyés Gyula, Németh László, Szabó Lőrinc, Szabó Pál, stb. köteteit jelzi.

(A jó papíron, értékálló kiadásban megjelenő kötetek ára 70 fillér, előfizetőknek, havonként fizetve, 42 fillér. Lapunk utján is megrendelhető.)

Kertész Dániel.

Diákvilág 1933. márc.,

F. n. 107.

1933. márc. 1.

Regény és novella

KODOLÁNYI JÁNOS ÚJ KÖNYVÉRŐL ÉS NATURALIZMUSÁRÓL

Az az egyszerű, olcsó, de teljes igényű kiadványsorozat, amely «Uj írók» címmel Debrecenben megindult és Kodolányi János két nagy novelláját hozta elsőnek, kitűnő bizonyítéka annak, hogy a fővárosi és vidéki irodalmi élet könnyen és szépen összekapcsolódhat. És a két novella maga kitűnő igazolása annak a néhány szónak, amelyet a bevezetésben Kardos László — Juhász Géza — mellett a sorozat szerkesztője — Kodolányiról és a naturalizmusról mond. Eszerint a magyar naturalizmus Kodolányiban érett, önálló, kemény és higgadt művészetté, s Kodolányi tárgyias és jelképiesen fősugárzó művészete egyik legönállóbb és legvonzóbb értéke az új magyar irodalomnak.

Ezt a megállapítást a magyar kritika egy része alighanem tévedésnek minősíti. Kodolányi értékelése néhol érthetetlen és igazságtalan mélyponton van. Mélyebben, mint más, szintén slendriánul, egyenetlenül dolgozó prózaíróinké, akiknek csúcsteljesítményeit — hálistennek — nem tudják elfelejtetni a rossz művek. Kodolányinál a gyenge műveket nem felejtik, a jókat pedig (a Börtönt és egy sereg novellát) alig ismerik.

E gyenge (és sokszor nem is irodalomnak szánt) művek száma, sajnos, nem kicsi, ahogyan a mentségük száma sem az. Ami Kodolányi sok munkáját csakugyan elrontotta, az majdnem mindenki mást egyenesen tönkretett volna. Nem ismerek magyar író, akinek oly sokat és oly keservesen kéne dolgoznia a meztelen életért. Nem is egy, hanem négy életért. Persze kínálkozó a válasz, hogy a tehetséges író, akinek anyagi sikere nincs, éljen másból és ne az irodalomból, maradjon «becsületes» és legyen hivatalnok vagy hordjon követ. Ez az elvben teljesen helytálló felfogás azonban semmiképp sem érvényesíthető Kodolányival szemben, aki a fizikuma miatt mindig csak írásra kényszerülhetett. Még pedig tömegtermelésre, pihenőtlen tempóban, riportba és cikkírásba, akármikor, akármiről, min-

dig, mindenről, egész regények megírásához egy hét, — nem: három nap alatt, mert hiszen élni kell s az ilyen életből is születnek, mégis csak születnek ünnepnapok, és olyan értékek, amelyek sokszoros intenzitással ragyognak az alkotás körülményeinek gyűlöletes feketeségében.

A most megjelent «Sötétség» ilyen érték. A kis könyvben a szintén «Sötétség» c. nagylélekzetű novellát kapjuk, Kodolányi első munkáját, és a «Vallomás»-t, egyik legutóbbi elbeszélését. Az első: kitűnő írás; a második: egy kis remekmű. Mindkettő a Nyugatban jelent meg először és megírásuk között tíz esztendő telt el.

Kodolányinak az emberalakító erő és általában a mozgás élő megrögzítése és érzékeltetése a legremekebb írói tulajdonsága. Leírásaiban, tájhangulataiban akadhatunk egy-egy fölösleges, romantikus, vagy épen szentimentális szóra, mondatra. De csak ennyire. (És az író ilyenkor is részletmegvető fölényrel emeli magasabb kép- vagy hatás-kompozícióba egy-két régóta egymáshoz társult, szürke, már veszélytelenül szürke szó kliséjét.) Az efféle stílári elmélázás azonban rögtön valami eleven szobrászat drámai és ökonómus művészetének ad helyet, mihelyt emberről, mihelyt külső vagy belső mozgásról beszél Kodolányi. Isteni képesség ez, három szóval talpra tudni állítani egy figurát, emberek pusztá beszélgetésével biztos vizuális élményt adni az arcukról, testi viselkedésükről. Kodolányi alakjainak egy-egy mondatában, néha egész életeken lehet végiglátni. Életközelség ez, anélkül, hogy távolságot jelentene a szellemtől. «Az ember egyre szaporodik, a föld meg nem», — mondja a Sötétség egyik sötét, kegyetlen, vén banyája, és ebben az egy kis mondatban kivonatosan benne van az Ormánság kollektív gazdaság-filozófiája és egy egyéni élet sokgyökerű, legfőbb, legfontosabb tapasztalata. Kivonatosan: mert Kodolányi nem azért volt művésze a naturalizmusnak már tíz évvel ezelőtt is, hogy el ne tudta légyen választani a fontosat a mellékestől, a valóság fotografálását a fotográfiák kiválogatásától és szuverén, teremő újjárendezésétől. Így aztán megértjük, miért olyan frappánsak, miért olyan zseniális helyzeti értékűek alakjainak

egyes kijelentései, amelyek önmagukban csak egyszerű valóságutáncoknak látszanak. «Ú kereste», — mondja a vénasszony, mikor meghallja, hogy a férfi elherdálta a vásáron bevett rettenetes nagy pénzt, a közös munkával nevelt tinók árát, 78.000 koronát és azzal védekezik, hogy ő kereste a pénzt. «Ú kereste.» Így, kiszakítva, semminek látszik ez az ismétlés; de ha valaki értő szemmel olvassa azt, ami előtte meg utána van, annak számára az írói teremtés csodálatos játéka nyílik meg: ez a két szó a vénasszony mélységes felháborodását, elfulladás méltatlankodását, két keze szörnyűkődő összecsapását is hozza, mindazt, amit csak nagy művész tud kimondatlanul elmondani az alakjairól. Nem idézhetek, ahogy kéne, szövegben, példákat Kodolányi evokáló művészetére, csak épen érintem, hogy itt, azon a néhány oldalon, amelyet írás közben vaktában felütök a Sötétségből, milyen rajzása vesz körül az életteremtésnek, evokációknak. Ahogy Kodolányinál egy macska beóvakodik a szobába, ahogy kint a szánkó zaját himbálja a havas, éji szél, ahogy egy ember kifordul a bundából, vagy ahogy a büntudatos férfi nem beszél arról, amiről már nagyon kéne, és ahogyan végül mégis beszél, miközben érzi, hogy egész másképpen kéne róla beszélni, — nem, ez nem fényképezés, nem stenografálás, hanem a szöveggel együtt folyó, változó, fapintható élet az olvasó lelkében.

Ez a nagy novella, a Sötétség, egy kezdő író írása volt, amellelt, hogy kísérteties valóságidézés, a maga egészében, főleg a befejezésben — technikailag nem mentes bizonyos halványan iskolás jellegtől. A második novellában, a Vallomás-ban, már nyoma sincs a Sötétség fiatalosan kemény, kegyetlen életlátásának. A «népieséget», az egyébként újabb líránkban is némi polgárjogot nyerő dialektushasználatot (amit Kodolányi zenei és tudományos tökéletességgel végez) itt már nem látjuk: máskor is legfeljebb a témák népiesek, nem Kodolányi. Vidéken vagyunk, csodálatosan igaz balatonhegyvidéki magyar hangulatban, tíz évnyi székszis lírájával fáradtabban és gazdagabban, stílusosan is ősziesülő, színesedő, költőiesen meleg és egységes, minden porcikájá-

ban és aromájában reális világban, egy itt-ott fájdalmasan elmosolyodó, emlékező lélekben, igazán egy lelki tájban. És a régi valóságművész biztos kezével megrajzolt realitás egyáltalán nem bomlik meg azáltal, hogy az író, meggazdagodott komponáló eszközei segítségével, irreálisan tologatja egymásba és egymás elé-mögé az időket, tereket és élményeket. A jelen és a multak egyidejűsége simán, zajtalanul egyesül és válik megint külön e novellában, valószínűvé téve a valószínűtlent egy álomszerű egészben, egy lélek színváltozósaiban. Az egész mű époly meleg és egyszerű, mint a részletei, azok a felejthetetlenül kivonatolt és sűrített képek, amelyeket a régi Kodolányi még nem tudott élességük mellett ilyen puha körvonalakkal megrajzolni; s amilyen például a látomásának, hazugságának hálójában hősiiesen vergődő kisfiú jelenete, vagy a szarvas alakja, a szarvasé, amely néhány soron át ott mozog, és csodálkozunk kell (nem ritka alkalom Kodolányinál), hogy szemünk előtt hogy nem áll fel a betű a papírról és miért nem változik át menten azzá, amiről az író beszél! Ez a puha, meleg, könnyed és biztos plaszticitás az új, nagy érték az új Kodolányiban (amikor igazán ráér megírni a dolgait), és a megfélekezett hangulati, lírai erő, amely a Vallomás-ban elvesztette minden túlzott dacosságát, vádoló pátozát és mégis megdöbbenő kitérésig tud fokozódni a *sánta koldus* jajkiáltásában.

Nagy magasságot ért el Kodolányi tragikus művészeté, más és más módon, ebben a két novellában, és képei valóban felsőbb jelentések mozgó árnyékát vetik a szívdobogva figyelő barlang belső falára. Annak a szimbolikának, amely az ilyen, nagyszerű naturalizmus mozdulatai mögött tűnik fel, különlegesen igaz, emberi hitele van. Volna enélkül is? A felelet végeredményben csak szubjektív lehet; én azt hiszem, hogy nem volna. Kodolányi művészeté a naturalista empirizmus nélkül nem vetné ugyanezt a szociális árnyékot, ugyanezt a sorsjelentést. Valami mást vetne, ami lehetne ugyanilyen értékes, de más hátsó tartalmat mondana. Most nagyon emberit, megbízható mond. Ez természetes, — és Babits is nyilván nem az így dolgozó, teljes keresztmetszetet

föltárt naturalizmus ellen szólalt fel — hiszen az igazi naturalizmus tulajdonképpen humanizmus: az emberszerűséghez, az emberi adottságokhoz való szigorú ragaszkodás. Ragaszkodás egyúttal a lélekhez és a szellemhez is, engedélyezése és kritícista ábrázolása — ha kell — bármilyen egyéni színezetű metafizikának. Mikor a naturalizmus elveti a spekulációk «abszolút érvényét», álláspontja nem jelent szegénységet, földhözragadtságot, csak a pragmatikusság természetes és elérhetetlen vágyát, azt a kívánatos hűséget a valósághoz és igazsághoz, ami nélkül semmiféle jelentős irodalom el nem lehet. A naturalizmus él és mindig nélkülözhetetlen marad; mert az az irodalomban, ami a gondolkodásban a természettudományi elv; és mert végeredményben csak egy módszer.

Hogy mennyire csak módszer, mihelyt tehetséges ember alkalmazza, azt Kodolányin is nagyszerűen érezheti mindenki, aki a Sötétséget és a Vallomást elolvassa. S egyúttal érezni fogja az örök-egyforma lényegen kívül azt a világnézeti különbséget is, amely a generációk szellemét, kritikáját, egész tartalmát egymástól — de nem egymás rovására — elválasztja, azt a fiatal lelket, amely a naturalista Kodolányit előző nagy naturalistáktól, a Többiektől — természetesen Móricztól is — függetleníti.

Szabó Lőrinc

Nyugot 1933.

márc. 1. 5. r.

313 - 315,

Látogatás Sirámiában

Elbeszélés

Írta:
KODOLÁNYI
JÁNOS

Mikor én meglátogattam őket, első pillanatra láttam, hogy baj van ebben a családban. Már akkor ideges volt Keserű, amikor leszálltunk a villamosról s a feneketlen porban, mely betömte az orrunkat, szemünket, maszatos, nagyfejű gyermekek bámész csoportjai között elindultunk a kis ház felé, ahol lakott. Az ütött-kopott házacskát cse-nevezés fák takarták el az ucca felől. Rozoga volt a kerítés, a kaput alig lehetett kinyitni. Két csinos gyermek szaladt elénk, egy szőke, hosszúhajjú, finomarcú kisfiú s egy barna, puhaképzű kisleány. Apjukat megcsókolták, énnekem szépen bemutatkoztak s pacsit adtak.

— Janosi és Juliska, — mondta meghatottan Keserű. — Ezekért van minden. Ezeknek kell boldogoknak lenni. Mit csinál a mama?

— Hát, amit szokott, — felelte a kisfiú s örege sen vállat vont. — Fekszik a diványon és nem csinál semmit.

— Egy kicsit gyöngélkedik, — magyarázta buzgón Keserű. — Nem jól érzi magát. Na, gyertünk.

— Mi baja a feleségednek? — kérdeztem.

Ő legyintett. Ajka körül fájdalmas, gúnyos mosoly jelent meg, anélkül, hogy tudta volna.

— Ideges... Nincs egészen rendben... Az ördög tudhatja, mi baja van egy asszonynak. No, gyertünk beljebb.

Ahogy mentünk befelé az udvaron, Keserű folyton beszélt.

— Nem valami szép ház, de a házigazda nem költ rá egy fityinget se. A fő azonban, hogy egyedül lakunk. A gyerekeknek is jobb így. Szabadok. En nagy híve vagyok a szabadságnak, nem akarom, hogy úgy nevelődjenek, mint ahogy én... Csak az a baj, hogy nemsokára iskolába kell adnom őket, akkor aztán végük. No, itt gyertünk be. Bocssás meg, egy kis rendetlenség van, mert a feleségem nem érzi jól magát. Tessék, kerülj beljebb.

Beléptünk a szobába. A diványról Keserű felesége emelkedett fel szemrehányó arccal, erőltetett mosollyal.

— Jónapot, — mondta ridegen, vontatottan.

Nem volt ellenszenves, inkább sajnálatraméltó. Finom, gyermekes szája és nagyon szép, tiszta, őszinte kék szeme volt, a homloka magas és értelmes, szinte férfias. Valami virágos pongyola volt rajta, amely nem illett sem az arcához sem nehézkes alakjához.

— Elhoztam az én kedves barátomat, Brown-t, — kellemeteskedett Keserű. — Akiről már annyit beszéltem neked. Tedd le a kalapodat, ülj le, — fordult felém, elvette a kalapomat, botomat, sürgött-forgott vele, nem tudta, hová tegye, végül az ágyra helyezte. — Ülj le. Ez jó szék, ide ülj, az egy kicsit santít. Bántón, idegesen nevetett.

— Várj, hadd nézzem meg a lakásodat, — mondtam én.

— Jaj, azt ne. Egy kicsit rendetlen. És tudod, mi mindent darabonként szereztünk, ott, ahol éppen lehetett. Ahogy jött. De van egy-két jó képem, festőbarátaim aggatták a falra, hogy ne legyen olyan barátságatlan a lakás.

Csakugyan, néhány igen jó kép lógott a falakon. Megnézegettem őket. Aztán megnéztem a lakást. Két meglehetősen kopott szoba, egy előszoba és egy kis konyha volt az egész. A nyitott ablakon behölgattak a kert fái. A bútorzaton meglátszott, hogy olcsón s egyenként vették. Szék anyifele volt, ahány darab. A könyvespolcon összevissza heverték a könyvek, nagyrésztük nem volt bekötve. Keserű szégyelte is ezt, mert megmagyarázta, hogy már négyszer adta el a könyvtárát, mikor nem volt pénze. A maszatos ablakon olcsó függöny lógott, diványpárna, kézimunka nem volt sehol az egész házban. Ellenben az ablak előtt alacsony asztalkán öreg, Noé-korabeli írógép állott, mázsás monstrum s Keserűn meglátszott, hogy gyermekesen büszke rá.

— Sokat fuvaroztam ezen a tragacson, — mondta szeretettel.

Míg a szemle folyt, az asszony szótlánul tilt a helyén s türelmetlenül nézett bennünket. Egy-egy óvatlan pillanatban elkaptam ideges, hideg pillantását.

Leültünk s rágyújtottunk. A beszélgetés vontatottan indult. Keserű kínosan figyelte az asszony minden moccanását, szégyelte is, félt is tőle. Mintha minden pillanatban azt várta volna, hogy az asszony felugrik, futni és kiabálni kezd és tépi a haját. Ez azonban nem következett be.

Kérdéseket tettem fel, egyenesen az asszonyhoz fordulva. Lassan, kínosan, féltékeny válaszolt. olyan halk, zümmögő hangon, mint a méhdünyögés. Gyermekes, finom ajka csücskében minduntalan megjelent az ironikus biggyesztés. Keserű iparkodott minduntalan beleavatkozni a beszélgetésbe, könnyed, vidám hangon felelgetett a felesége helyett s megeresztett egy-egy önkéntelen, halk gúnyolódást is, mint valami bumerangot, mely elérve s szívenütve Erzsébetet, az ő lábához hullt vissza s megütötte őt is. Fárasztó, lehangoló, sívár társalgás volt ez. A felszínen irodalmi, politikai kérdések körül gyűrűztek a mondatok, a mélyben pedig titkos összefüggések gödrei nyíltak, csalódások, kiábrándultságok sziklakövei heverték s ezt állandóan érezni kellett.

Bejötték a gyermekek és súgva onni kértek az anyjuktól. Erzsébet bosszúsán szólt rájuk:

— Mánygért! Várjatok egy kicsit!

Pesti Napló 1933. ápr. 2.
75. 7. 33

A két gyerek nyugósen ácsorgott körülöttünk. Arcukon nagy elkese, edés látszott.

— Igen, mindig csak várjunk... Tudom már... — nyafogta a fiúcska.

Beszélgettünk tovább. A kislány bement a másik szobába, lefeküdt a díványra és sirdogált. A kislány kiment a konyhába s ott kiabált dühösen:

— Csak ül, ül és nem ad enni!

— Adj a gyerekeknek valamit, — szólt csendesen Keserű, de összeszorította az állkapcsait és szeméből batártalan gyűlölet, szomorúság csilant ki.

— Jó, nem tudnak várni egy kicsit? Majd kapnak!

Ekkor már tükön ültem.

— Talán a vendégünket is megkínálhatnánk valamivel, — folytatta Keserű mosolyogva, de irtózatossá szegyenben s dühben egve.

— Igen, majd egy kicsit később...

Tovább beszélgettünk. A kislány is abbahagyta a sírást, kiment s most az udvaron vitatkozott, veszekedett a két gyerek. Erzsébet, mintha kígyó marta volna meg, felkelt s kiszólt hozzájuk:

— Nem tudtok csendben maradni? Mikor itt van valaki, éppen akkor komiszkodtok!

— Adj enni! — kiáltotta vissza a kislány!

— Várjatok egy kicsit, mi vagyok én, nem rohanhatok!

S visszaült a helyére.

— Borzasztó rosszak. Rendesen, ha vendég van itt. Nem lehet velük bírni... Olyan türelmetlenek s a gyerek örökké kínozza azt a kislányt!

— Ez mind azért van, mert éhesek. Adj nekik valamit, — magyarázta fojtott hangon Keserű.

Egymásra néztek. Mind a ketten szégyelték magukat s mind a ketten gyűlölték egymást a megszégyenítésért.

Ha elbúcsúztam volna, biztos, hogy kitor a vihar. Hát maradtam. A következő pillanatban azonban rémületes robaj, majd hisztérikus visítás tört be hozzánk az udvarról. Mind a hárman felugrottunk.

Az volt az érzésem, hogy valami szörnyű baj történt. Annyira megtelt a levegő izgalommal, feszültséggel, annyira kellett valaminek történnie, hogy a zuhanás és sikoltozás nem is jött váratlanul. Mire kiértünk a házból, Erzsébet már ölében hozta a kislányt, a kislány meg rejtve állt mögötte.

Kiderült, hogy a fiúcska véletlenül letaszította húgocskáját a pincébe. Apró esemény. De volt benne valami nagyon-nagyon szomorú. Az asszony feldúlva s felzaklatva vitte a gyermeket s arca egészen eltorzult. Keserű reszketett izgalomában. Alig tudta fékezni dühét s gyűlöletét. S a kislány némán, sötét arccal kullogott be, mint egy kis gyilkos, ámbar bizonyos, hogy nem tudta, mit csinál.

A gyermek feje erősen vérzett. Ennek elnére Erzsébet, amint letette a díványra, nem a seb megvizsgálásához és bekötéséhez látott, hanem elkapta a fiút s elkezdte verni.

— Majd adok én neked, lelökni a testvéredet a pincébe! Majd megtanítlak én! — kiabálta elfúló hangon. Mert gyenge s erőtlén volt a hangja, nát inkább fuldokolt, mint kiabált. De annál gyötrelmesebb volt hallgatni.

Óvakodtam attól, hogy beleavatkozzam a dologba, hiszen itt nemcsak az történt, amit szemmel látni, füllel hallani lehetett. Jól tudtam én, mi megy végbe a négy embernek a lelkében! Mit segíthettem volna hát? Szótlanul megvizsgáltam a kicsi fejét s láttam, hogy orvoshoz kell vinni, hátha megrepedt a koponyacsontja. S ha ez nem történt volna is, be kell a sebet jódózni és gondosan be kell kötni. Csendes, nyugodt hangon mondtam tehát:

— Vigyétek orvoshoz. Talán van a közelben orvos...

Ezalatt Erzsébet elvégezte a verést. A keservesen síró kislány kiment az udvarra. Az asszony pedig tehetetlenül áll a kislány előtt.

— Így menjek orvoshoz? Mit vegyek fel?

A szekrényhez ment, idegesen kapkodva turkálni kezdett benne. Keserű fojtott hangon mondta: — Nem az a fontos, hogy mit vegy fel! Fogd a gyereket s szaladj át vele a kórházba. Ki a fehé törődik ilyenkor, hogy pongyolában vagy!

Végre megértette az asszony, hogy miről van szó. Ölébe vette a kislányt, kendővel betakarta a fejét s elment. Keményen, makacsul lépkedett, mint aki hidra megy fel, hogy a folyóba vesse magát.

Csend lett. Barátom le s fel járkált a szobában, arca komor volt, a szeme sötét. Nagy fájdalom vonaglott ajkai körül. En cigarettáztam s óvakodtam attól, hogy egyetlen szót is mondjak. Végre leült, lelógatta a kezét s maga elé meredt.

— Nem, ez nem mehet így tovább! — suttogta önmagának. — Ezt nem lehet. Ezen változtatni kell. Ebbe valamennyien belepusztulunk. Azt hittem, az én gyermekeim másképp nőnek fel, mint én és a húgom...

Egészen felizgult, indulatok szikráztak a szemében. Hajába túrt, felkelt s járt néhány lépést. Hirtelen megállt az ajtóban s hallgatózott.

— Hol lehet az a gyerek?

— Talán játszik valahol odakint, — mondtam.

— Nem, nem, te nem ismered. Hol lehet? Gyere, keressük meg.

Kiabálni kezdte a kislány nevét. Nem jelentkezett. Ekkor lement a lépcsőn s kutatni kezdett. Ijedtség rebent az arcán, hol ide, hol oda futko-

1933. apr. 2

sott. Megnézte a ház egész környékét, kiment a kapu elé is, hogy talán az uccán megtalálja. Lesujtva tért vissza. Újra kiáltozott. Nem válaszolt senki.

— Nézd meg a ház mögött a sarokban is, — mondtam neki.

Kapott az ötleten. Mind a ketten a ház mögé mentünk. S valóban, ott állt a kisgyerek, a falnak fordulva, mezitláb, felhúzott vállakkal, egészen magába rogyva, s néha-néha megrázta a halk zokogás.

— Hát te itt vagy, kisfiam? Mit csinálsz itt? Mért nem jöttél, mikor hívtalak? — kérdezte az apja s maga felé akarta fordítani a kisfiú arcát.

De az ellökte magától, visszafordult s új erővel tört fel benne a zokogás. Keservesen sirt, neki-dőlt a falnak, válla, egész kis vézna teste megmegrángott. S nem szólt semmit, mintha nem tartott volna méltóknak bennünket arra, hogy érzelmeit, gondolatait közölje velünk.

Apja lehajolt hozzá, símogatta és csókolgatta, zsebkendőt vett elő s megtörölgette könnyes maszatos kis arcát, homlokából elkímította a lágy aranszőke haját magához ölelte s vigasztalagatta. Végre megszólalt a kisfiú, alig lehetett érteni a szavát, úgy csuklott és zokogott:

— En többet nem megyek be... itt maradok mindig... En nem lakok többet nálatok...

Keserű könnyes szemmel, meghatva nézett rám.

— És miért nem? Mondd meg szépen.

— Azért, mert ti engem nem szerettek... Megverték... Enni nem adtok... És a mamám... a mamám rámfogja, hogy én löktem le a lépcsőn... Pedig én nem akartam... És megvert... Megvert...

— Hát te nem akartad lelökni?

— Nem... En szeretem ötet, de nem tehetek róla...

— Hát gyere be szépen, mosd meg az arcodat és játssz valamit.

— En már nem játszok többet... és a ti lakásokban nem is lakok... En nem akarok a ti gyereketek lenni!

Újból elhatalmasodott rajta a sírás. Szava elfulladt, nem is lehetett érteni, mit mond. Apja tehetetlenül, kétségbeesve állt mellette.

— Látod, — mondta halkán — így van ez. És nem tudok ellene tenni semmit. No, gyere be szépen, én nem haragszom rád, — fordult megint a kisfiúhoz — én tudom, hogy véletlen volt... És ha nem jössz be, akkor én nagyon szomorú leszek... Mert szeretünk téged és azt nem szabad komolyan venni, hogy a mamád megvert. A mamád nem egészséges és nagyon ingerült mindig. Úgy-e tudod? No, látod, — folytatta, mikor a kisfiú bólintott. — Most már ne sírj. Mézd, én bocsánatot kérek tőled.

Megfogta a finom, gyenge kezeckét, nagyon komolyan nézett a kisfiú arcába, s igaz bűnbánattal, szinte könyörögve mondta:

— Tudom, hogy nem lett volna szabad téged megverni, de ne haragudj. A mamádat sajnálni kell. Ő mindig szomorú és ideges, de azért szeret titeket! Szeret! És én is nagyon szeretlek. Ne haragudj, bocsáss meg szépen, jó! Megbocsátasz, úgy-e? Ha szépen megkérlek? Ha nem bocsátod meg, örökké nagyon szomorú leszek és sohasem tudok majd aludni...

— Meg... megbocsátok. — suttogta a kisgyerek s arcát odahajította az apja kabátjához.

— És bejössz, úgy-e? És ha megjön Juliska, megcsókolod a fejét, úgy-e? És nálunk fogsz lakni ezután is? Gondold meg, milyen üres, szomorú lenne a ház, ha te nem laktál nálunk.

Nem válaszolt, nézett maga elé a földre s lábujjával a homokot huzigálta. Még össze-össze rándult a válla. Az arca még könnyes volt. De szemét felemelte az apjához, hosszan nézte annak szomorú, fájdalmas arcát s erőtelve mosolygó száját s lassan bólintott.

— Nálatok maradok.

— Akkor jó. Gyere be szépen, adok uzsonnát és aztán játszál. Jó!

— Jó.

Megfogták egymás kezét s megint bementünk a házba. Keserű vajaskenyeret adott a kisfiúnak, az leült a kűszöbre s némán, néha még fel-felzokogva majszolta. Csakhamar megjött az asszony a kislánnyal. Kiderült, hogy nincs komoly baj, az orvos bekötötte a fejét, már nem is sirt. Erzsébet meglepődve látta, hogy a fiúcska odamegy a kislányhoz, vigyázva megcsókolja a fejét, aztán felágaskodik az anyjához is és így szól:

— Nem akartam. Sajnálom ötet... És... teged is sajnállak...

HAZA AKARTAM MENNI...

IRTA:
KODOLÁNYI JÁNOS

Régi ház, régi bútorok. Minden régi. A függöny az ablakon, a kályha a sarokban, a szőnyeg, a festés a falon, a cifra lámpa, melyben nem villany, hanem petróleum szolgált égni, a padló és a mennyezet, hogy is lehet ennyire régi minden. Az emberek állandóan dolgoznak, szaladgálnak, kopácsolnak, fűrnak, faragnak, állványokat állítanak, lebontanak és építenek s mégis olyan régi minden s olyan kopott. Mikor készülnek el már a rendezéssel és alakításokkal, mikor ülnek le már és mondják: No, most végre mindent rendbehoztunk, megújítottunk, kifestettünk, most működhet minden egy darabig.

Az ucca is olyan régi az ablak előtt.

A kolostor nagy, vaskosaras ablakokkal, magas tetővel, melyen a cserepek egészen megfeketedtek, a barnafalú templom főmők, négyszögletes tornyával. A néni is öregnek látszik, pedig bizonyosan nem régi még, csak öreg. Kissé görnyedten jár-kel konyhából a szobába, meg megint a konyhába, sötét ruhája a földig ér, haja a hátrakötött kendő alatt már őszül. Barátja, kedves, szelíd, de idegen, nagyon idegen. Mikor megmondtam neki, hogy apám kézesőkjét küldi s nem akart már alkalomlankodni, bólogatott és meghatottan nézett rám. Látszott rajta, hogy nagyon fontosnak tartja az üzenetet és én büszke voltam az apámra.

De megkondult az esti harang a barátok templomában. Hát ilyen harangot még nem hallottam. Lassan, kimérten bongott, mint a öregember mesélne valamit s a szava mély volt s nem mondott többet, csak amennyi éppen elég volt. Kiültünk az udvarra egy zöld asztal mellé s ott vártuk a vacsoraidőt. De a szívem olyan nehéz volt, hogy nem tudtam szólni egy szót sem. Ültem, szemben a nénnivel s néztem magam elé a földre. A többi lakásban élénken fűttek a vacsorák, sustergett a zsír, szemben egy öreg asszony lakott, néha kiállt az ajtóba, az udvar másik részében folyton szappanos vizet hordott ki egy eseléd, gőzmosó- és vegytisztítóintézet volt. S állandóan vaslag gőzfelhők gomolyogtak ki a lakásból, valahányszor megnyílt az ajtó. Egész tó volt a köveken s a víz csak lassan szívárgott ki az uccára, hogy a járda szélein habos szappanpatakként csurogjon tovább — a tenger felé! Mert elképzeltem, hogy ez a kis patak abba a folyócskába ömlik, amely a mi falunk hátrában kanyarog s ott csillog az ismerős fűzek és partok között, onnét megy tovább, tovább, érintve ismerős falukat s el-folyva ismerős kertek alatt, le a Drávába s a Fekete-tengerbe. Tisztelem a szappanos vizet s meghatottan néztem... Milyen álsza, átlátszó víz lesz belőle, mire odaér, ahol mi lakunk...

S a többi lakások. A mi konyhánkkal szemben földszintes, külön házban nagy család lakott, ott sok volt az ember, valaki keservesen gyakorolt a rossz zongorán, nyilván voltak a törtüvegű ablakok s a tornáccon felnőtt fiatalember repülőgépet faragott. Egy esinos kis lány, lehetett nyolc-öt éves, barna bajfürtjeit rázva szaladt ki a házból, üveggel a kezében. Másik kis lány, négyéves lehetett, kockacukrot evett

Tolnai Világlepítész

1933. ápr. 12. 16. n. 33.

kenyérrel és maszatos arca olyan finom és szép volt, mint régi folyóiratokban a képeken.

— Hát hogy tetszik az új hely, Jani? — kérdezte a néni barátságosan. — Ott abban a kis lakásban Weiszné lakik, egy özvegyasszony. Jó néni. Szereti a gyerekeket. A gőzmosóda meg a Liebschitznéé, az is özvegy. Annak van ám helyes kislánya.

— Ez, aki most kiszaladt az üveggel, ki volt? — kérdeztem közömbösen.

— Ja, úgy-e helyes kis leány? Majd még fog vele barátkozni. Ezek lesznek a pajtásai. Ő az Ilonka. Az apja fuvolás egy zenekarban. Nagyon jó népek, csak az öreg iszik egy kicsit. Három fia van, az, aki ott a repülőgépet csinálja, lakatos, a másik jogász, abból bíró lesz, aztán a Laci, az most hetedik elemista. A kis Lilike ott, most lesz négy. Lilike, gyere csak ide!

Lilike azonnal odafutott hozzánk. Látta rajtát, hogy szereli a nénit. Engem csodálkozó kék szemmel nézett s bár megpróbáltam mosolyogni rá, a minduntalan szívbemnyilalló szomorúság meglátszott rajtán s ez elriasztotta.

— Hát énekelj el nekünk, Lilike, a búvós fészket!

Lilike megfogta egyik kezével a szoknyácskáját és meztelen lábán hímbeálva magát, cérnahangon, de nem harciasan, énekelni kezdett:

*Ülész a fészek, ellepült belőle
A bűdöszhangú édesz kisz madár!*

Nyilván nem értett a nótából egy szót sem.

Leereszkedően mosolyogtam rajta.

— Páratlan zenei talentum az egész család. Mind az egész. Ki zongorázik nálatok, Lilike?

— Hát a Laci. Mindig veli a zongolát. Pedig csak hamiszan tud.

Igy ismerkedtem meg az udvarral és az udvar lakóival.

Jött vissza a tele üveggel a repülőhajú

kislány is. Meztláb volt, szép fehér kis lábaj voltak, nem láttam életemben ilyen csodálatos kis lábat. A feje is csodálatos volt, hosszú, göndör hajával. Nagy barna szeme volt, messziről látszott a ragyogása és szépsége. S az arca friss és gödrös, mindig nevető. Nem láttam eddig ilyen szép arcot.

A szomorúság most még csak nőtt bennem, sírni tudtam volna, ha nem szégyenlém, de már gondolatára is kétségbeesem. Nem ezt a szégyent nem tudtam volna elviselni. Még jobban összeráncoltam a homlokomat s arra gondoltam, hogy nem ér az élet semmit.

— Csak nem sír, Jani? — kérdezte részvétellel a néni.

— Dehogy, nem sírok én, miért sírnék?

— Mindig ilyen komoly?

— Mindig.

— Na, majd ha megszokik, megjön a jókedve. Meglássá, milyen jó lesz itt. Menynyit fognak játszani. Még haza sem akar majd menni. Nem éhes?

— Nem, dehogy vagyok.

Összeszorítottam a fogamat, hogy nyugodt maradjak. Mi közöm ehhez a házlhoz, ezekhez az emberekhez, ehhez a lobogóhajú fruskához, az egész városhoz, az iskolához, minek hoztak ide s miért nem engednek haza innét? Hát kívántam én valaha, hogy idekerüljék? Nem volt nekem elég jó otthonom?

S mindig megkérdezték, hogy mi akartok lenni s én mindig megmondtam őszintén, hogy mozdonyvezető vagy gépész, esetleg fazekas. S mégis mérnököt, vagy hivatalnokot, vagy Isten tudja, mit akarnak belőlem faragni. Miért kérdeztek akkor annyiszor?

Elhatároztam, hogy elmegyek innét — örökre...

ELADÓ játékbaba stancni
rendkívül jutányos áron, Bővebbet a
kiadóhivatalban, VII, Dohány uca 12 szám

□ Kodolányi János: Sötétség. Két nagyobb lélekzetű novelláját adta ki ezzel a címmel a kiváló fiatal író legújabb kötetében. Az egyik: Kodolányi legelső novellája, amellyel feltűnt s egyszerre kivívta a kritika komoly elismerését. Sötét, mélytónusú falusi életkép, a holland kismesterek kegyetlen naturalista pikturájára emlékeztető, tele a hétköznapi élet jellegzetes vonásaival. De a »tárgyilagoss« előadás mögött ott izzik és nyugtalanít az író morális-szociális felfogása, mint keserű, lírikus aláfestés, áttűzesítve a híven kifejező kép komor színeit. Megrázó erő és szokatlan őszinteség teszi értékesé ezt a régebbi, bemutatkozó írást, amely ma sem veszített semmit közvetlenségéből, művészi hamvából és frissességéből. A másik novella — a *Vallomás* — újabbkeletű. Tárgyban, kiformalásban, komponálásban, egész stílusában szöges ellentéte az előbbinek. Bravúros lélek-analízis. A szubjektív gyerekkori élmények egymásra rakódó rétegeit feltáró keresztmetszet — az érett férfi visszatekintő lírájának éles villámfényében. Kodolányi egyik legmélyebb és legfinomabb írása ez a mesteri novella, ment minden tételszerűségtől, a freudi elemző módszer tudatos alkalmazásának kényelmetlenségétől. Tiszta költői megnyilatkozás, amelynek egyéni, esetleges motívumai szinte maguktól értetődően nőnek általánossá és törvényszerűvé, a Sors titokzatos műhelyébe engedve bepillantást. Az értékes két kötet az *Új Írók* sorozatában jelent meg. K. A.

Pesti Napló 1933. ápr. 23.
91. sz., 23.

Asszonyoknak otthon a helye

IRTA:
KODOLÁNYI
JÁNOS

— Takarodj innét, te szemét, püsztilj a házamból! Ott egyen meg a fene, ahol vagy! Maradtál volna a vénasszony anyádnál!

Hallotta, hogy a nehéz léptek a küszöb felé dübörögtek, a padló meg megnyekként s egy szék nagy robajjal dőlt fel. Az asszony szíve a torkába szökött, kezét a mellére nyomta, a szeme káprázott. Remülten pillantott körül. A kihalt udvaron a halvány fények és árnyak játéka hullámozott, távolabb a fák zörgették fekete, vérverte leveleiket, egy-egy halálravált lomb keringve hullt a földre. Holdtölte volt, a hideg égen üvegragygátsákkal siklott a hold, éles kockákat, háromszögeket vetett a homokra s amikor felhők suhantak elő, köröskörül sejtelmes borongás terült a kopár háztetőkre. Hűvös volt, már meg-meglibbent az ősz dörmesztő szele s odafent megzendültek a teleföldrők húrjai.

Az asszony ebben a pillanatnyi békeségben összezsedte magát s úgy, ahogy volt, kendő, kabát nélkül, elindult a nyitott kapu felé. Most minden valami különös jelentőséget, súlyt nyert körülötte. Megdőbönt a sívárságtól, a hidegtől. Alig ismert rá a kapura, amint kissé féloldadra dőlve állított előtte, a kőkerítésre, mely itt-ott csorba volt, lehullott róla a vakolat és a faládikában didergő leánderre, amint ott állt a hideg holdfényben és senki sem törődött vele. Eddig nem is vette észre, hogy a kapu ferde, hogy a palánk rozsz, lehullott róla a vakolat, hogy a leánder már megfagyhat odakint. Egyszerre nagyon megsajnálta a fűcskát, könnyei omlani kezdtek. Most már mind egy, mi köze neki a kapuhoz, a kerítéshez és a fűhöz! Utoljára fordul meg itt, nem, nem, nincs tovább, elég volt, békét akar, akár a halál békéjét, csak messze legyen ettől az embertől, aki tönkretette az életét.

Elindult lefelé az uocán. Eleinte lassan ment, még fájdalmat érzett, mintha késpenge tört volna a csigolyái közé. A férje rúgása... Megint kibugyranant szeméből a könny. Eszébe jutott a férje egy jellemző mozdulata, amint balkezevel megragadja hátul a nyakát, a cipősarkával rúgja, ő összezsedik, a cipősarok keményen, körtelehetetlenül ruhog rá, hiába sír, a megvadult ember nem irgalmas neki, irigarságokat ordít, képe vörös a dübörgés és a bosszútól, öklei badarnak, köröskörül hullanak az edények, a bútorok dőlnek, irtóztató a hármuk és ő a fájdalom és megalázottság görcsös, bőséges letreng. Élesen, tisztán hallotta a rekedt, bőséges hangot, szíve kétségbeesetten lüktetett a torkában s meggyorsította lépteit.

Most hazamegy, holnap láttelest vetet fel az orvosnál, aztán beadja a válókeresetét. Nem is holnap, még ma éjjel. Most rögtön, amint hazaér, ágyba fekszik, orvocoárt küld, megvizsgáltatja magát, hadd lássa az orvos, hadd írja. Még az ajka is vörös, csupa vér az ajka...

Egyszerre csak az ajka sebére érezte, mintha a többi fájdalom megszűnt volna. Sós vért ízlett. Megállt egy pillanatra, ahol legfényesebb volt a világosság s a kavicsok élesen csillogtak a porban. Nézte a kezét, forgatta, vizsgálta a fehér világosság égi fényében. Körmei feketék és töredezettek voltak. Megint megnyalta a száját s a zokogás újra megrázta, szinte megbénult.

Szél suhent át a bőlógató ágak közt, hullottak a száraz levelek s az a zörgő, susogó zúgás oly kísérteties volt, mint a halotti koszorúk csinált virágának zörgése. Elfogta a félelem, de megkeményítette magát és tovább sietett az apai ház felé.

Ebben a faluban született, itt járt iskolába, itt nőtt fel, itt lett eladólány. Ő volt a legidősebb, neki hoztak először völgegynt. A vénasszonyok, akik ott ültek az estéket a kályha mellett, szüntelenül jöttek-mentek, összezédtek, pusmogtak, szármoltak, míg apja, kevesebeszedű paraszt, egy nap, ebéd után bekattantotta a bicskáját, kijelentette:

— Ideje már, hogy férhőn menj. Maj nízünk valakit.

A szomszédasszony óvatosan besettenkedett az ajtón és kényesen, mintha hímes tojás lenne, kendőbe csavargatott fényképet húzott elő a köténye alól. Óvatosan tekergette le róla a kendőt.

— Lá ett a képe ni, — mondta ragyogó ábránál s áthnyújtotta a fényképet az anyjának.

Az féloldalt fordította kövér képét s hosszan méstrálgatta a képet. Majd továbbadta az apának.

— Szép dörék embőr...

Végül neki is odaadták. Izgalommal vette a kezébe a képet. A kis vizitképen hősi pillantású, oldalra fésült hajú, kerekkepű, hegyesbajúszú harna úriembert látott. Szép ember volt. Látszott rajta, hogy finom. Finom munkával is foglalkozik: berbély. Sainte érezni lehetett rajta az illatszerek és kenőcsök szagát.

— Háromezöröt akar, — mondta a szomszédasszony.

— Az sok, — osattant fel az apja.

— Háromezör, nem sok az.

— Hej, hej, de sok pénz az, honnan vögyünk mink annyi pénzt.

Megalkudtak kétezeröt százban, az öreg rendez majd be üzletet, ad két szoba bútorot és stáflangot.

A völgegynt egy délelőtti bemutatták. Jól va-

Pesti Napló 1933.
ápr. 30. 97. sz. 33-34.

sátt sötétkéék ruha volt rajta, vállas, magas, szemrevaló ember volt, arca pirosposztság, kezei finomak, körme ápoltt, kezelője fényes, nyakkendője pirospepityes selyem, cipője franciszabású, egész lénye illatos és mikor helyet foglalt a tiszta szobában, két ujjával felcsipentette a nadrágja élét s felhúzta bokáig, még nyilas selyemharisnyája is kilátszott alóla. Mindenki tisztelettel nézte: Igazi úr. A beszéde is szabályos, semmi tájzólást nem lehetett érezni a kiejtésén. Igaz, hogy nincs semmije a mesterségén kívül, de majd örökölni fog.

Megtartották a lakodalmat.
És most...

*

Az asszony remegve állt a ház előtt. Nagyön fáradtnak érezte magát és percről percre jobban fázott. Kívánczozott a pihenés, a puha ágy után. Mégis csak holnapra hagyja az orvosi vizsgálatot. Éjjel van, nem lehet felverni az egész falut az ő ügyével. Jobb lesz, ha kipihen magát, holnap utána nézhet a dolognak, be is utazhat az ügyvédhez.

Bement az udvarra.

Megállt a sötét ablak előtt. Susogott a szél, a hold hidegen és fehéren öntötte sugarait. Most megkocogtatta az üveget. Vallahol dübörgés, csattanás hallatszott, mintha egy kaput bevágtak volna, távol haragos kutyaugatás felett rá. Gyorsan kopogtatott újra, dermedt ujjai félnéken táncoltak az ablaküvegen.

*

— En nem bánom, felőlem ehet a rossz, de itt nem maradhatok. — jelentette ki az öregember a csíkos dunyhák között, lelógó, csapzott bajszja dühösen rángatózott. Megfordult, a rozoga ágy nyekergett alatta. Háta fordított az egész dolognak.

A másik ágyon egy szél alsószoknyában és piszkos ingben ült az öregasszony. Alomtól vörös szemhéjjai kidagadtak kövér képéből s vastag, zsíros karjait lelógatta, puffadt kezét keresztibe tette az ölében. Maga elé dűnnyögött:

— Hej, hej, ejen ám a házasság. Az embőr soha se tudhatni, hogy ki vessze el. Lá én is menynyit szenvedtem apátokkal, de azért nem futtam haza. Soha. Lá, osztán mégis megöröködtünk.

Úgy tett, mintha megint vissza akarna dőlni az ágyba, de mégis meggondolta magát és hosszút, hangosat ásított.

— Ejen késő éccaká önzavarni az embört. Ki látta má?

Az asszony ott ült a méceses mellett és göröcsen zokogott.

— En oda vissza már nem megyek, értik, soha... inkább az uccán vesszek el éfien, értik! De ahog a vadállathoz, ahog a részeg disznóhoz, ahog, aki az életemet tönkretette, akitől még csak gyerekeim sincs, aki csak hajtott, mint a teherhúzó állatot, aki összevert megint, én ahog többet vissza nem megyek... Nézzék, nézzék, hogy összevert, vérzik az ajkam is, itt is megrúgott, meg itt is, nézzék. Hát ki vagyok én, hogy nekem ilyen sorsra kellett jutni.

Beletemette arcát az anyja fekete gyapjúkendőjébe, amit didergő vállára borított, belezokogott a kendőbe, rázta a göröcsös sírás. Hol vacogott a foga, hol a térde reszketett, izzadság verte ki homlokát a füledt szobában.

— Hej, hej... Hát osztán most má mi lösz az üzlettel. — kérdezte az öregasszony.

— En nem bánom, minek kell mindent nekem bänni? Ami elmúlt, azt már úgyse lehet visszacsinálni, öregasszony leszek maholnap, hádd legyen egy kis békességem. A veréseket nem lehet rolam levakarni. Oh, hogy az Isten verje meg azt a gazembert, aki egy asszonyt így megver, így megaláz!

Most meg tudta volna ölni az urát.

— Maj kibékültök, osztán megen jó lesz. Azér eregy alunni, hónap visszamehetsz. — mondta bosszúsan az apja, mert aludni szeretett volna.

— Úgy, úgy, jól monddod, embör, — hagyta rá az öregasszony is — maj megen jórafordul mindön. Elmúlik az. Maj meggyógyul az a kis kék fót. Nem kell azér a kis izээр mingyár otthagyni az üzletöt, akit mi rönözöttünk bé, abbul a fele megillet tégödöt, megám, hallod-e, csak fokügy le odabé, osztán maj hónap visszamehetsz.

— Soha, soha! — rikoltotta az asszony, még a gondolatra is fellázadva. Elszántan meredt a méceses lángjába, szeme villogott, mint a kőshagy. — Inkább vesszen oda mindenem, inkább ne legyen többet semmim, de én oda!... Mit bánom én azt a bűdös üzletet, amibe soha jól nem érztem magam, mit bánom én, akárkit hoz is már abba, majd ellátják a dolgát a bíróságon, majd megyek én holnap az ügyvédhez, majd viszem az orvosi bizonyítványt... Nem, nem bánom, most már elég volt, én is ember vagyok, ha asszony is, velem sem lehet úgy bänni, mint a kutyaival...

— Az a sok szép karperec, akit vett fiatalasszony korodba, meg a sok gyűrű... — motyogta maga elé az öregasszony összetett kézzel, mintha imádkozna. A méceses kis libegő lángját nézte, mintha aranyholmik ragyognának előtte. — Hát az a sok szép gyűrű, akit mostanába vetteték, az a zafiros gyűrű, vagy má, meg a méllöt, hallod-e,

97. n.

1933 április 30

33

és akkor mingyá ottmarad annál az embőrnél, ha te elválsz tőle? Legalább bézarhattad volna a fiókot, osztán a kulcsot meg elhozhattad volna, ha má elgyüttél. Mér nem hoztad el a kulcsot magaddal, he? Maj osztán, mire visszamégy, sém-mise lesz.

Ekkor a nagy lármára bejött a sógor, meg a másik asszony, a fiatalabb. Ejszakai ruha volt rajtuk. A férfin bokáigérő vászonnadrág, tarka ing a felsőtestén, mely fekete volt a piszoktól a fejére kis sapkát csapott. Vézna, feketeképfü ember volt, orra hegyes és a fogai sárgák. Feisége vastag nő volt, szénfekete haját két vastag fonatban a vállára dobta, alsószoknyája ferdén lógott rajta. Vastag nyaka és tokája rengett az izgalomtól. Leült a zokogó asszonnal szemben a belehadart beszélgetésébe.

— Kár is ám mingyár ilyen komédiát csinálni, fölzavarni az embört, aki egész nap dolgozik, osztán alig vári, hogy alhasson.

A sógor fekete szeméből gúnyolódás villogott. — Így vótak ezök mindég. Otthagyi, osztán meginn jó. Rosseb látott még két ekkora marhát. Mér nem hagyod ott a fenébe, mi, hagyd ott azt az úri bitangot, osztán ne óbégass aunnyit. De ti csak ezt tuggyátok. Összevesztök, osztán futsz haza, dörömbösz az ablakon, óbégatol, rísz, fogadkozol, falu csúfjává teszöd a családodat, az embört pletykára adod. A rosseb ott egyön bennetöket rakásra, mit hányitok föl mindég az embör nyugalmát? Minek töröd el, ha üt-ver?

Kiköpött. Utálattal, haraggal, mert gúnyosan indult ugyan, de dühösen végezte. Néhány lépést tett a szük odúban, zsebre akarta vágni szörös ökleit, de nem volt rajta nadrág. Meztelen talpaival kényelmesen lépegetett a hosszú szük gatyában.

— Ergyetök alunni! — mordult rájuk az öregember a dunyhák közül.

Az uccáról hosszan elnyújtott kiáltások hallatszottak be. Mindnyájan némán figyeltek. A konyha ajtaja nyitva volt s a másik szoba ajtaja is, onnét tisztán hallatszott az elnyújtott, vonításszerű hang, mint a veszettkutya, vagy a téli éjszák farkasainak üvöltése.

— Itt van! Már itt van! Utánam jött — rebegte az asszony s összehúzódott a széken, minden kiáltásra megrezsent. — Halljátok, hogy bömböl utánam, meg akar ölni, meg akar verni, rugdalni, halljátok a vadállatot? Nem, nem, ehez soha vissza nem megyek, elég volt!

S a csendben egyre hallatszottak a kiáltások az uccáról.

— Zsványoook! Zsványoook! Adjátok ki a feleségemet! Mindenkit agyonverek, ha haza nem jöön!

A sógor röhögött. Köröskörül dühösen ugattak a felzavart kutyák.

*

Feküdt a diványon fekete kendőbe burkolózva s néha lehunyta a szemét. Olyan fáradt volt, annyira nehezére esett meg a nézdegélés is, hogy a szemét sem szerette kinyitni. A kínosan rendbentartott szobában (ez volt a szépszoba), olyan áporodt illat terjengett, mintha halottat rejtettek volna el valahol, egy szekrény mélyén. Mintha kripta lett volna ez a szoba, bebutorozott kripta, százados halottakkal, koporsókkal, gyaluforgács-csal, szurokkal és avult csontokkal, szállott, illant az illat, megfojtotta az akaratot. Az asszony minden tagja fájt, egészen kicsire húzódott össze, elgyötört, összevert, sajgó testét mint hullát engedte át a tétlenségnek s lelke is fásult volt, nem látott semmi célt, semmi olyat, amiért érdemes lett volna felkelni a diványról.

Félhomály borongott a szobában, az esős őszehez félhomálya. Kint egyenletesen suhogott az őszi eső, végtelen pókhalószálaival fátyolt szót az ablak elé s a cseppek végiggördültek az üvegen, mint a könnyek. Az asszony órákon át hallgatta az ütemes ereszbongást.

Majd elmegy az orvoshoz. Nincs értelme, hogy idehívassa. Jobb lesz, ha majd maga megy el hozzá. De majd csak délután, addig kipihen magát, hiszen most meg mozdulni sem tud.

Még aznap reggelit sem evett.

Elgondolta, hogy ilyenkor szokta ő otthon tüzetenni az ebédet. Most nem lesz pont délben ebéd, mint húsz éven át minden nap. Talán tűz sincs a konyhán. Minden úgy van most is, ahogy tegnap maradt, törött edények a téglán, feldöndött bútorok, elhajigált ruhadarabok, ételmaradék, az ablakpárkányon a palacsinta is ott van, ki tette volna el... Mäskor ilyen időben már vigan ég a tűz, mäskor ott sürgött-forgott a tűz körül, mäskor... Nem érdemes, — gondolta s jobban beburkolózott a kendőbe. — Butaság.

Benyitott az anyja. Mint rendesen, most is féloldalt lógott rajta a szoknya és piszkos volt, meztelen lábán valóságos sárkoloncok csüngtek. Megállt az ajtóban s vastag derekán csipőre tette a kezét.

Az asszony a diványról irtózva nézte. Lehunyta a szemét, hogy ne lássa, mintha nem is az anyja lett volna.

— Hát szóval... — kezdte lassan az öregasszony — csak nem akarsz visszamenni. Nem bánod hát, akármi is lesz avval az üzlettel. Akárki is ül a kasszába. Csak legalább a kasszába béülhetnél, lá, ahon jogod van, fele jövödelöm megillet, hallod-e. Csak nem akarsz kidobni a sárba azt a pézt? Mindek legyön az azé az emböré, ha má etthon is vagy? Azér én azt mondom, hogy ergye oda, osztán ülj bé a kasszába, rá se kell nízni azér arra az embörre, köszönni se kell neki, csak bömégy osztán egyszörűen béülsz a kasszába. Fözni se kell. Délbe hazagyühetsz enni.

Még be sem fejezte, amikor az öregember is betotyogott a szobába, áthotorkált a deszkasívon, letelepedett egy székre, éppen szembe a divánnyal.

— Hallod-e, hát szóval te má ett akaraz ma-

radni. Azér adtalak férhön. Azér adtam kétezer-öttszáz koronát annak az embörnek, hogy mast én tartassak, mi? Meg üzetöt, meg két szoba bútort, komódcsendényt. Magunk is szüken vagyunk, hallok... Azér mondd meg, hogy mit akarsz. Mer csak úgy hazagyünni, osztán fogyasztani ett a húst, szirt, kenyeret, meg alkalmatlanokdni, háborgatni a háznépöt... Azér azt mondom, jobb lenne azokat a holmikát, aran, meg ezüstholmit edehozni, hogy legalább valamit hozzá vissza abbul, amit elvittél. Osztán az ágyneműt is. Meg mifene. Mer így egy kicsit izé... drága... Beláthatod, hogy a mai világba, amikor az embörnek söm-mije sincs...

Mereven a lányára nézett s kiköpött maga elé a padlóra. Az asszony mégjobban összehúzódott, aztán nagyon halkán szinte nyögve szólt:

— En nem akarok ittmaradni örökké. Nem akarok zavarni senkit, tudhatják. Csak addig, amíg egy kicsit... hiszen cipősarokkal rugdalt! Csak ki akarom magamat pihenni egy kicsit. Aztán majd ad bizonyítványt a doktor és bemegyek az ügyvédhez, megindítom a válópört.

De érezte, hogy nem érdemes beszélni. Kicsur-ant a könnye; szipogott, nagyon elhagyatottnak érezte magát. De hát hol is lesz az ő otthona? Itt? Hol húzza meg magát addig, amíg a pör le-folyik? Hiszen az eltart talán félévig is, vagy még tovább.

Dél felé úgy érezte, hogy kezd éhes lenni. Mintha a fájdalmai is enyhültek volna, a szája szögletén ugyan még most is erősen sajgott a seb, de már alig érezte az ütlegek nyomait. Maga sem hitte, de így volt...

Ebéd alatt nagyon kellemetlenül érezte magát. Elfelejtették kezéradni a kenyeret, majd meg kanala nem volt s nem mehetett érte, mert beszorították a sarokba, ahonnet nem volt kijáras. A sógor teliszájjal magyarázott egy furesa disznó-vételt, közben minduntalan úgy tekintett rá, mintha átnézne rajta. Egyszer csak minden átme-net nélkül rákezdte:

— Találkoztam az uraddal, már kialudta a részögit, azt se igön tuggya, mi történt akkor é-c-o-ka. Azt mondja, ergye vissza hozzá, osztán ujjal se nyúl hozzád.

— Azám, legszöbb a békesség, — motyogta ájtatosan az öregasszony.

— En? Hogy én ahöz visszamenjek? Hát ha itt csöszna előttem a sárba, aztán úgy könyö-rögne, visszamennék-e? Soha! Kár minden szó-ért. Soha!

Felkelt az asztaltól s megint bement a szép-szobába.

Az eső zuhogott, néha szélrohamok kereked-tek, felkavarták a vizet s apró gyöngyökben az ablakhos verték... A karkötök, a gyűrök, a mell-tük... Az aranyórához méteresen vékony lánc tar-tozik s olyan szépen folyt le a nyakáról, mikor kiöltözött s az órát az övébe dugta...

Ott állt az ablakban s nézte az eget. Hókaig, térdigérő sárban cammogott el néha arrafelé egy-egy ember, az asszonyok fejükre borították szok-nyaikat, szekér zörgött s a lovak belegázoltak a hideg csatákba.

... A kisóra ott bentereg a többi között, az a vadállat meg utóbb mindent elad dühében, aztán egyszerűen elissza a pénzt. Mindent, amit együtt szereztek. El kellene hozni a magas cipöt is, meg a kabátot, meg az esernyöt, így még csak az orvoshoz sem mehet el.

*

Ott aludt hát megint a hullaszagú szobában. A rossz rugók rettenetesen nyomták minden tag-ját s ekkor megint érezte a fájdalmakat. Milyen jó lett volna odahaza aludni az ő puha, megszo-kott ágyában, hallgatni az eső csurgását, a szél suhogását. A kis leánder még most is odakinn ázik a léposó mellett...

Ide-oda hánykolódott, nem tudott elaludni s képzeletében egész gyermekkora, egész élete el-venult előtte. Ő is álmodozott arról a nagy-nagy eszelemlről, amit könyvekben olvasott, amiről annyit beszélnek s amiről a színdarabok szólnak. Az élet egészen más. Mi van ma? Szerda! Med-dig megy ez így? Holnap talán nem esik az eső...

*

De másnap is esett.

Harmadnap is. Már nem is volt érdemes el-menni az orvoshoz. Az ajkán is kezdett gyógyulni a seb. Nem tudott tétlenül heverni a diványon s nem bírta a kriptaszagú szobát, pedig gyermek-korában megszokott és otthonos volt mindez, az öreg divány is rossz rugóival. Közben a kízó képek gyötörték. A konyhában már harmadnapja hideg a tűzhely, a megmaradt palacsinta ott szá-rad az ablakpárkányon és a macska, szegény, sen-kiöl se kap enni. És a leánder... Be kellene vinni valahová, mit vétett az az árva kis fa, hogy ott kell megfagyója a léposó mellett s nem esik meg rajta senki szíve!

Holnap vasárnap. Ma este szombati beretvá-lás, nyírás, ott van a fél fa. Séski sem túl a kasszában. Az csal, lop, aki akar s igaza van az anyjának, neki joga van ahöz, hogy a kasszába beüljön s az emberekkel elszámoljon! Mi lenne, ha egyszerűen köszönés nélkül beállítana? Nem eszina semmit, pillantásra sem méltatná, hanem beéne a kasszába, aztán megint otthagyná Isten nevében! Ehez joga van.

Igalom futkosott benne, ahogy a szombatesti lázas munkára gondolt. Hallotta az ollók fűrge csattogását, orrában érezte a pomádék, brillan-tinos füvek illatát, a szappanszagot. Torzonborz férfiakat látott maga körül és simákat, tisztákat, hlatosakat, akik újjászületve hagyták el a forgó-mákat, belenéztek a tükröbe, megsímogatták az állukat és meg voltak elégedve magukkal... El kell menni!

Két óra alá kezdett járni a homályos szobában.

Mozognia kellett. Már semmije sem fájt. Meg kellett erőtletnie magát, hogy visszaemlékezzen a megalázó jelenetre. Talán nem történt az egészen úgy...

Nem... Legjobb rá sem gondolni.

Belépett az anyja. Nagykeservesen letelepedett a divány sarkára.

— Jaj, jaj, de elfáradtam. Minnyá dógot magának kell ellátni. Pedig te is otthon vagy, egyik nap men a másik után, osztán nem teszl semmit. Mi lesz avval a pörrel?

— Ja, a pör, persze... Ebbe a ronda esőbe nem lehet kezeni semmit. A bizonyítvánnyal is elkéstem, mert már, izé... alig van valami bajom...

A sógor is bejött, megállt előtte, lábát szétvetette és míg cigarettáját csavargatta, fekete ujjai fölött gúnyosan rámeredt.

— Na, az tüzet tele van, hogy milyen lopás möhet ott, rosseb tuggyal!

— Mit csinál az a... az a vadállat? — kérdezte, mert rászokott már, hogy vadállatnak nevezze.

— Az urad?

— No, az most benne van a szószba. Könyörög, hogy beszéljék rá, hogy ergye viseza.

En! En menjek viseza? — kiáltott fel méltatlankodva. Tán még én kérjek tőle bocsánatot is?

— Az lenne a legjobb. Ergye vissza, nekőd kell engenni, te vagy az asszony, — oktatta kezzeljezen az anyja.

— Eljön az ide is, ha te megengedöd. — mondta a sógor és szeme még gúnyosabban villogott. — Majd én megmondom neki, hogy gyűhet. Osztán kérjön bocsánatot. Megígéri az azt is, hogy többet nem iszik...

Az asszony kinyúlt. Keményen toppantott a lábával.

— Itt kérjen tőlem bocsánatot! Itt előttem! Nem vagyok kíváncsi az ígéretere. Nem hiszek neki mindig hazudott!

Kibuggyant a könnye s elfordult. Kinézett az ablakon. Az eső egyhangúan esett, esett, esett. Fűt a szél, kezdett érezkedni az este.

A sógor vállánál fogva taszigálta előre a borbélyt, mintha erőszakkal szedte volna fel valahol. A konyhában ott ült az öregasszony, az öregember és a fiatalabbik asszony.

— Hozom az uradat. Na, előre, előre! Kérd meg a feleségedet, hogy ne haragudjon. Ergye meg a rosseb, ígárd meg, hogy nem tángárod el többet... na előre, részög disznó, ne szégyőd magadat...

Az asszony kiegyenesedett, úgy nézett le az urára, annak lehajtott fejére, készakarva meggörnyesztett vállára, az egész szánalmat túlzottan könyörgő alakra, mintha minden hatalom az ő kezében lenne és most, ha akarná, örökre leszámolhatna vele. Még egyszer fellázadt. Eszébe jutott mindez a gyalázatos emlék, amely ehhez a férfinhez kötötte. Merően nézte. Ehhez, ehhez a gyalázatos komisz, részeges emberhez menjen ő vissza... Ennek, aki most fejet hajt előtte, aki minden modulátában hazudik most is, akinek még a köhintését is ismeri, ennek biggyen!

— Juliska... — motyogta reszelős meghatott hangon az ura, ferdén felpillantott rá, húsz év óta isten tudja, hányadszor. — Ne hagyj el... bocsáss meg... Gyere haza...

— Ne sokat komédiázzatok, rosseb ergye meg, — sürgette a sógor — intésztők el, ügyis az lesz a vége. Bocsáss meg neki, na. Megbocsát, Halold! Mi?

— Úgy, úgy, jobb a békeség — sóhajtott fel az öregasszony s örömmel simogatta a combjait. — Eredj csak te haza, aki férhön men, annak mi az ura mellett a helye.

— Nem iszol egy pohár bort, sógor? — vetette fel a kérdést közömbös hangon az apa.

— Nem, nem, köszönöm, most nem lehet. Hát akkor... talán mehetnénk is?...

Udvariasan karját nyújtotta. Az asszony elfogadta. El kellett fogadnia, odakint jóformán sötét volt és nagy volt a sár. De nem szólt semmit. Rá se nézett a férfinra. Kiléptek a házból.

A férfi felnyitotta az esernyőt, az asszony esernyőjét. Erősen fogta a felesége karját, már indultak. Az eső kietlenül esett, suhogott a szél, a vadszőlő már nem tüzelt, a szétrébbent faleverek lábaik elé hullottak s elvesztek a sárban. Ős volt...

Tehenek ballagtak el előttük, lassú titemben tocsogtak a sárban s az ismerős kapuk előtt sietni kezdtek s egyenként bekanyarodtak haza.

Szóltalanul, bokáig a híg esatakban, cuppolvá haladtak ők is, beléptek a félrebillent kiskapun, az elhagyott leánder mellett. A borbély, meg a felesége.

A GRÓFNÉ

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

1

Már egy hete hullt a nyúlós, finom pókhálónonalakban suhogó októberi eső és a külváros vigasztalan háztömbjeit, sikátorait, a Horthy Miklós út egyenes, széles vonalát még sivárabbá tette. A kelenföldi állomás ütött, kopott épületei felől nagy felhőkben csapódott le a nehéz mozdonyfüst, a villamosremisz hodályszerű színjeiből az álmos kapukon lucskos kocsik cammogtak elő, mintha a hetes vízben elázott nagy cserébogarak, amint leguggolva javították a síneket, sokkal szürkébbek, elmosódottabbak, ködszerűbbek voltak, mint a víztócsákban látszó tükörképek. Jóformán semmi sem látszott a Gellérthegy vén, komor tőmegéből sem, csak úgy sejteni lehetett a hegyek vonalait a sűrű esőfátyolon át.

Összehúzódva álltam egy trafikusbódé előtt, régi, zöldszínű, térdigérő köpönyegemet összebukoltam magamon, kopott kalapomat szemembe húztam és botomra nehezédtem. Itt szektam villamosra szállni és már annyira megszoktam ezt a külvárosi képet, hogy nem is figyeltem rá. Magam elé hámultam. Ajkaimat egymásra szorítottam, arc kifejezésem bizonyára komor volt, apatikus és keserű. Lábamon szinte szíjjelmállott a cipő, a víz beszívárgott rajta és hűvösen, tapadón borzongatta meg a hátgerincemet. Egész lényemben összetört, undorodó fáradt voltam és nem is illetem volna jobban más környe-

zetbe, mint ide, a külvárosi háztömbök közé, Kelenföldre, a villamosremisz salakos, tócsás, rideg kapukkal meg-megszakított hodályai előtt szerénykedő trafik elé, ide az esőbe, októberi délután nyúlós sarába, a vigasztalan, alacsony ég alá... Ferdén álltam és a tükörképem ellenkező irányban hajlott.

Már itt-ott halványsárgán pislogtak az ucca villanykörtéi az ereszkedő köd és szürkület mocsarában. Olykor csukott autó zúgott végig a hepehupás úttesten, ug-rálva, dobálódzva és fröcskölve a híg sarat ölnyire, vagy dübörgő stráfszekér döcögött a vízben, cupogó nagy belga lovak himbálták fejüket s a viaszos vászontakarók alá bújtt kocsisok egykedvűen pipáztak; úgy ültek, mint egy-egy Anonymus-szobor. A túlsó uccasoron kis piszkos fűszerüzletek előtt asszonyok tereferéltek, egy rövidszoknyás, bájos külvárosi leány kecsesen lépkedett át a posolyákon, közben úgy hintáztatva az esernyőt, mintha kötéláncos egyensúlyozórúdja volna. Szakadatlanul jöttek villamosok a város felől, átfúrták magukat az esőn, ködön, öntötték a fáradt gépirólányokat, hivatalnokokat s továbbcsúsztak sárga lámpáikkal az állomás felé. De onnan csak nem jött kocsi s a megállónál lassan szaporodtak a várakozók. Az imént érkezett csinostermetű, de megdöbbentül vénarcú nő, szédítő parfümilletet árasztva maga körül, hosszuszárú feszes barna cipőjében kényesen sétálgatni kezdett, egy asszony krumplit vásárolt a községi bódében s a szatyorral gyámoltalanul tipegett, ősz haján apró fekete kalap ült, sonkaujjú kabátja alig ért csipőig, oly komikus, de egyben ríkató maskara volt, oly

*Néprava 1933. máj. 5.
106. n. 9.*

1933. máj. 5.

ügyefogyott, mafla, múmiaszerű, mint egy régi-régi divatlapból kivágott kép, amely az idővel együtt vénült, őszült, ráncosodott és fakult.

Agyonfoltozott bakancsszerű cipő volt a lábán, amelynek kétoldalt kifoszlottak a cugjai. Még egy idősebb úr is ácsorgott hosszú kabátban s a trafik eresze alá húzódva az „Új Nemzedék“ aznapi számát olvasta. Egy fahangú hosszú ember le-föl járkált a csatakban, hóna alatt szorongatta az ujság-csomókat a télen-nyáron egyforma unalommal üvöltözve a címüket, ő maga bizonyosan el nem olvasta az ujságjait. Még munkáskülsejű fiatal emberek is álltak ott és cigarettáztak. A dohányfüstöt felém hajította a szél, mohón beszívtam az illatot. Arra gondoltam, hogy venni kellene cigarettát a bódében. Alaposan fontolgatni kezdtem a tervet, végül mégis csak lemondtam róla. Mert igaz ugyan, hogy az éhséget nem érzi annyira az ember, ha dohányozik, de viszont annyi pénzem volt mindössze, amennyi a városba való beutazáshoz meg visszatéréshez kellett s ha odabent nem jutok pénzhez, hogyan jövök akkor haza? Ez ismét eszembe juttatta azokat a gondokat, amelyek néha már-már árvíz-ként öntöttek el, mocskos, fekete hullámaikkal s amelyeket most az eső, a lámpák, a hűvös szél s a nyirkos pocsolyavíz pillanatra fedtetett velem. Honnan szerezzek pénzt? A pénz, a pénz... Ha sikerülne ma meglágyítani a grófnőt, talán lábra állhatnék. Csak találkoznék vele. Csak ma, most kivételesen lenne egy kis szerencsém. A grófnő sok jót mondott rólam, egész bizonyos, hogy nagyra értékel, ezek az arisztokraták talán

mégis érznek valami felelősséget a magyar kultúrával szemben s nem merül ki minden törekvésük a zsidók szidásával.

Lehetetlen, hogy egy milliós város közepén, zsebembenértékes versekkel, szívebben nagyratörő álmokkal, nyomorultul éhenvesszek az aranyhegyek alatt! Valaminek történni kell, valami egészen különös, ritka csodálatos dolognak, valaminek pusztán énöttem, föl fog-nak fedezni, mindenki rám ismer, elésem siet, megölelnek az emberek, aroképemet kiteszik a boltok kirakataiba, szeretni fognak. Lesz egy kis házam Baranyában és minden napra kenyerem. Olyan lehetetlen ez? Igaz, most mindössze két villamosjegy ára van a zsebemben, ez is úgy, hogy ma estére nem vett gyertyát Bözsike, ebédre egy falat kenyeret ettünk s vacsoránk sincs; de cz már gyakran előfordult, mindig volt valahogy s végül is, talán éppen ma, meg kell fordulni a dolognak. A grófnő megembereli magát; újra megpendítem előtte, hogy éhezünk, hogy Bözsi lebetegedése egy hét múlva is bekövetkezhet (ami ugyan hazugság, de mindegy), még nincsenek gyermekkeiengyók, nincs miből fűteni, nincs téli ruha... S ha csak valamenyire is érzi, hogy, mint arisztokrata: bűnös, okvetlen ad annyit, amennyivel segíteni tudok magamon, tehát: kifizetem a szobát, veszek cipőt, kabátot, egy öltözet ruhát a zsibajon, fát, lisztet, zsírt... s majd, majd, aztán másképp lesz, fölfedeznek a szorkesz-tőségek, versengenek munkáimért, ezen át kell esni és bizonyos, hogy mindenki így kezdte s ez nem tart már sokáig, végül minden kiderül.

(Folytatjuk.)

1933. máj. 6.

A GRÓFNÉ

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

2

Ekkor az állomás felől a kanyarodónál fölbukkant a villamos könnyező lámpája, alig-alig derengett át az esőfátylakon s végtelenül lassan közeledett. Csak akkor tudtam kibetűzni a számát, amikor a várakozók már törtettek feléje, hogy helyet kapjanak. Megtapogattam a pénzt, aztán fölkapaszkodtam a zsúfolt kocsira. Alig tudtam anyyi helyet szorítani, hogy fellábom megállhassam s elkeseredéssel, gyűlölettel, undorral, fáradtan nézegettem a vonaton érkezett vastag vidéki férfiak vörös tarkóját, a kosaraik, zsákjaik súlyos torlasza közt tréceselő sváb asszonyok birkaarcát, zsargónban beszélő pajeszos zsidókat, az egész nemzetközi zagyalék-népet, amelyet sűrűn tarkáztak a villamosra menetközben fölugráló és ujságot olvasó szentelen pestiek, parfümörkánt fölverő nők. Hányszor láttam már mindezt és mennyire útáltam. Nem volt szabadulás tőlük. Durván megtaszigáltak, lábamra léptek, belém könyököltek, lesodorták a köpönyegem, szabad! kiáltással félretaszították s leugrottak a robogó kocsiról s mindehhez járult még a százszor látott, százszor megúnt vidék: terjedelmes síkság a vasúti töltés két oldalán, amely most a lecsorgó sivár estében oly sötét, árva, elátkozott volt a seprőformán fölmeredő zordon fákkal, mint a boszorkányok sétatere. A vámnál, a vasút mellett, zúgó dörömbölést verve zuhogott le a ködbeborult hegyek sárga vize, a Sósfürdő körül csonkán meredezett egy félig fölépített ház négy fala, feljebb, a város belseje felé, sűrűn villogtak a lámpák a híg

úttesten, minden folyt, összeömlött, mint a vízfestékekkel rosszul festett kép színfoltjai s a villamosok szinte úsztak a nagy-nagy útfolyamon, zümmögve és kinosan duruzsolva, akár a pocsolyába hullott bogarak.

Mintegy megszokásból néztem most is mindezt az ezer apró és ismert részletet s gondolataim a grófnőről és vele kapcsolatban a megálmodott kis baranyai házról elkalandoztak vissza a nyárba, napfénybe, ragyogó mezőkön patogó búzába, hűvös rétek virágfejecskéi közé, az apai ház komoly fenyői, illatos diófái alá, az erdőn halkán átsurranó könnyű kocsisihoz, szitakötők, lepkék, szúnyogok szivárványos raját, láttam virágdíszben álló galagonyabokrokat, röpködő madarak vidám sürgését... Mostanában, ha néhány percere egyedül maradtam, azonnal fölrezegtek bennem a kedves képek, színek, a falu, a magány, a szabad szemlélődés vágya sajgott föl minden idegemen. Bözsike egyedül van otthon a nyomorúságos szobában, kimered az esőbe és vár, vár engem haza, jó hírekkel, biztatással, szebb holnappal, kenyérrel, pénzzel... Hogy minden megváltozzon, rossz emlékké süllyedjen a koldus hónapok minden éhezése és csalódása... Szinte sajgott, anynyira fájt ez a gondolat. És ha nem találkozom a grófnővel? Vagy ha találkozom is vele, nem ad semmit? Ha egyáltalán nem kapok egy vasat sem? Mi lesz holnap? Holnapután?

Athorzonegott rajtam ez a szomorú lehetőség. Torkom összeszorult. Akkor újra kezdődik minden, gyalog kell bejönni a városba, nem lesz ebéd és Bözsi másállapotban van s nem lesz gyertyaestére, ismét a jól ismert szörnyű napok s mikor fogadnak el vérsét tőlem, vagy ha nem fogadják el, mikor

Népszava 1933. máj. 6.

102. sz. IV.

1933. máj. 6.

olvassák el a kéziratot!... Készségbeesetten kutattam a pénzszerzés lehetőségei után arra az esetre, ha a vén grófnő nem ad, mint ahogy föld után sóvárognak a süllyedő hajó utasai az árboe bizonytalan csúcsáról. Állás? Föl kellene menni a Gresham-palotába, a Nehéziparosok Szövetségének igazgatójához, az Adyn is segített, nekem is adna valami kis állást... Valóban foglalkozás után kellene nézni. Vagy fordítást kellene kérni a „Pelikán” kiadóvállalatnál, hiszen mindegy, úgyis csak álmeneti állomás, pár percig vesztegel rajta az életem, addig, amíg minden kiderül, minden megváltozik, megjön a siker, elismerés, kenyér, nyugalom, béke...

Igy csapongtam a legszélsőségszebb hangulatokban. A sok éhezés, csalódás, álmatlan éjszaka, lemondás minden igényről, ami emberi, egészséges életet jelent, a számtalan előkészület öngyilkosságra vagy lázadó pusztulásra, beteges, egzaltált gondolkodásúvá tett. A legsötétebb pesszimizmust fanatikusan hit váltotta föl, szorongató gondjaimat az apátia. Már lassan lassan oly ferde és különös vonalakban láttam az életet, mint a részeg, vagy mint az örültek. De nem láttam a különös fénytörést, amelyet a világ képe szenvedett. És ha néha láttam is, megnyugodtam benne, minthogy művészek, terheltek, megszállottnak tudtam magamat.

A Kálvin téren leszálltam.

Már teljesen besötétedett. A kirkatok villanyfényben úsztak s a tükörfényes aszfalton fekete árnyakként imbolyogtak az emberek. Itt bent, a város közepén nem fújt annyira a szél s nem vágott olyan tühegyesen a finom eső. Solhasem voltam kényesbőrű, most szinte nyárian kibontottam köpönyege-

met, siettem, törtetem, testem elgörnyedt, arcomat a földre szegtem s ebben a kínos igyekezetben úgy kimelegettem, hogy szinte jólesett a cipőmet át-meg átitató hűvös esővíz. A Kecskeméti ucca kopasz gesztenyefáiról nyakamba hullott az eső. Öntudatlanul siettem, anélkül, hogy tudtam volna, hol járok. Annyiszor megjártam már ezt a rövid utat a Ferenciek teréig, hogy álmomban, hűnyt szemmel is elmehettem volna. Ismertem fülledt nyári délelben, gőz és bűzpárákba fojtva, hogy szinte szédültek belé a pilledt fák, csurgott a forró aszfalt s borotvaéles, metsző tűznyilakat vetettek a kirkatüvegek; ismertem viharban, amikor a szél végig fölseperte a papírdarabokat az emeleték magasságába, ahol úgy keringtek, mint örült lepkeraj s a nők kalapjai versenyt karikáztak velük, szoknyaik ép úgy kifordultak, akár esernyők, ismertem szelíd október délutáni álmodozásában, mikor rozsdavörös falevelek hulltak báuatos keringéssel a földre s az ősz vibráló, bágyadt fényében mintha könnyek peregtek volna. Ady csodálatos sorait morzsolgattam: „Égtek lelkemben kis rózsedalok, fűlöcskék, furcsák, bíborak, arról, hogy meghalok...” — s keserű-édes hangulatban, fájón emlékeztem vissza az otthoni lombhullató fákra, lángvörös vadszőlőlugasokra, a kertben elnyúló hosszú alkonyati árnyékokra, sarjúillatra, felhőkre... Ismertem minden arculatát Pesteme kis részének. Mennyi szomorú, kétségbeesett, lázadó, bizakodó, hetyke, fáradt gondolatom született és halt meg ezen a rövid úton! S utóbb ahogy mogorvább, zordabb, sötétebb lett az ősz, napról-napra vigasztalanabbá, sivárabbá, kilátástalanabbá vált a végigrótt rövid ucca.

(Folytatjuk.)

1933. máj. 7.

A GRÓFNÉ

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

3

Mindenfelé rikkancsok bögtek és visítottak, meglöbögatva újságjait. A Centrál-kávéház előtt, a sarokon, éppen a szélesen kiömlő villanyfény pásztaájában, ott állt az öreg vak újságárus, egykedvűen meredt a botja végére, nagy fekete pápaszemei besüppedve sötétlettek, mint a bedőlt kripták s széles melléből gyámoltalanul kongtak a kérő szavak: „Nemzeti Újság“, tessééék... „Új Nemzedék“ tessééék... Tessééék...“ olyan panaszosan, szűkölni, ahogy csak a vakok tudnak szűkölni. Katonaközpönyege, sapkája rongyos volt és puffadt a víztől. Engem megismert lépteimről, botom kopogásáról, nagyságos úrnak szólított s egy ízben elpanaszolta minden baját. „Oda kellene neki adnom, amim még van“ — gondoltam ellágyulva, de az utolsó peroban rájöttem, hogy ez alávaló család, csupán az isteneknek hozott áldozat, engesztelésül és kamatoztatási céllal. „Hátha szerencsém lesz?“ — De már be is léptem a kávéházba, érezvén, hogy a megmaradt pénz biztos, de a babona... az babona.

A vágóval, nehéz, kék füstben kavargott a tömeg, zúgott, eső-römpölt, kacagott és röhögött a gőz- és füstfellegek közt misztikusan sugárzó fénygömbök alatt, írók, újságírók, elegáns szépfiúk, kispolgárok, siberek, félvilági nők és természetes anyák, franciák és lipótvárosi franciák, tortán hízlalt foxikutyák... bábeli zagyvalék, londoni vásár. Nagy távlatokat villogtató tükrök és mögöttük os-

toba méz, gipszből formált márvány és aranycirádák, nikotinnal és cikóriával átitatott levegő, nikotín a falakban, padlóban, plüssben, nikotín meg cikória a koponyákban, idegekben, pórusokban, a ruhák szövetében és selymében... Hullámzó libegéssel pincérek lejtettek, álmatag konyereslányok egyensúlyozták tálcájukat és az újságosfiú nagy újságpapírszárnyakkal röppent ide-oda. Előttem ott állt a hatalmas fizetőpincér, akin fekete volt minden: a méltóságos frakk, a nyakkendő csokra, a simára fésuult haj, szem, szemöldök, angol bajusz, még a neve is méltóságos és fekete: Gusztáv és bár én voltam az, aki furcsa lázadásal és merészséggel „Hindu-síremlék“-nek neveztem el, mégse mertem megkockáztatni, hogy valamit fölirassak, vagy eltagadjak egy feketét. (Megtörtént, hogy tévedésből nem mondtam be vajamit: ilyenkor álomban is üldözött a két gúnyos fekete szem.) Engem a „főúr“ nem köszöntött, én azonban, pózból, barátságosan jóestét mondtam és megállva az ajtó előtt, összehúztam a szemem, hogy jobban lássak.

Hátrább, két összetolt asztalnál a rendes esti társaság vitatkozott, elől jobbra egymagában ült a nagyhomlokú japán és egy német újságot olvasott hangosan, kis majomképen minden izom táncolt s arca mégis csodálatosan közömbös volt. Azonban... senki. A „Nyugat“-asztalnál közismert tekintélyes író-társaság. Nem ismerem, ámde szívemben lenéztem őket, minthogy azok szerint ítéltém, akik hiába próbáltak felkönyökölni közéjük. A sívár ki-látás: ma sem lesz pénz, nem lesz

Végsőre 1933. máj. 7.

103. 17. 15.

1933. máj. 7.

holnap ebéd, világítás, vacsora, villamospénz... és holnapután... a többi ügyis mindegy... Bözsi pedig egyedül vár otthon a sötét szobában s hiába vár, minden kötélt elszakadt, el kell adni a jegygyűrűt, mindez végighasított fájo idegeimen s a tehetetlen vágy a szabadulás után, már kisóhajtott belőlem: „Istenem, hár dögölnék meg hát végre!” — de a szemközt lévő tükörben megláttam magam s ahogy tetőtől-talpig csuromvizesen, beesett arccal, előregörnyedt vállal a botra támaszkodva álltam, úgy lesírt rólam a pénztelen, szomorú, fáradt úrikoldus, sőt: művészkoldus, hogy elszégyeltem magam, visszariasztó figurámat undorítótnak találtam, kihúztam a derekamat, elmosolyodtam és torkomba gyűlt a könny.

— Ez vagyok én — gondoltam, el fogok pusztulni és Bözsi másállapotban van a flammal...

Ekkor ráismertem egy eldugott sarokpáholyban Hamvay - Brottmann Lucie grófnőre s belémnyílt az öröm; most már minden probléma megoldódott! Hogy örül majd Bözsi! Határozott léptekkel, de mégis szerényen, álszent alázat-tal közeledtem az idős asszonyhoz s meghajtottam magam.

— Zavarom, méltóságos asszony?

A grófnő rendkívül szolidan, de kissé szegényesen is, ezüstszürke sávokkal átszőtt fekete zsemperben, fekete kalapban, egyedül uzsonnázott s a „Társaság” legutóbbi számát lapozgatta evés közben. Ferdemetszésű apró szemét már ráncok vették körül, nagy szája sarkán petyhüdtén búslult az arcbőr, alacsony, szűk homlokát paróka keretezte s ujjain csillogtak a régi

finom gyűrűk. Elvált asszony volt, hajdan tekintélyes birtokai elűsztek, pénzt nem tudta kezelni, másokra bízta s azok csak apasztották, hónaposzobában lakott, rettegett a szegénységtől, mert dolgozni nem tudott s származásának nimbuszát, előkelő összeköttetéseit arra használta föl, hogy gyanús üzletemberek gyanús vállalkozásaihoz erkölcsi támaszul szolgáljon némi percentes részesedés ellenében. Így lett legutóbb valami házi-szönyegszövő vállalat alelnöke. Végtelenül ostoba, de jószívű asszony volt, én azonban csak a jószívét láttam, egyéb tulajdonságát megbocsátottam neki.

Most kedvesen mosolyogva nyújtott kezet s meglepődve mondta:

— Igazán szép, hogy idejött, nagyon örülök, üljön le.

Kezét nem csókoltam meg, legmélyebb süllyedésemben is büszke voltam és modern. Köpönyegemet, kalapomat egy székre tettem, leültem s most éreztem csak, milyen fáradt és kiéhezett vagyok. Az odasiető pincértől kávért kértem, — hallatlan lukszus, merész elszánt cselekedet —, most már mindegy, itt a remény, lesz miből kifizetni. „Rossz hátgerincem, százszor hajlott”... jutott eszembe Ady verse s már el is készültem minden megáláztatásra.

A társalgás nehezen indult; a grófnő cigarettára gyujtott s én is annyira kívántam már, hogy üresen hajtottam le a kávé, csak hogy a grófnő minél előbb megkinálhasson. Végre hátradőltem a pamla-gon, lehúnytam szememet s úgy hallgattam kéjes kábulatban a szót-vajt, csörömpölést, csoszogást.

(Folytatjuk.)

44

A GRÓFNÉ

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

— Almos? — kérdezte a grófnő.
— Nem. Inkább nem tudok aludni. De fáradt vagyok, megemészt az áldatlan harc... a gond...
— Bizony, látja, én is... — sóhajtott a grófnő szomorúan. — Valamikor nem ehhez voltam szokva és az igazságtalan élet...
Bennem föltámadt az igazságkereső szenvedély.
— Miért igazságtalan?
— Hát nem igazságtalan? — Csodálkozott az asszony elbámulva. — Ezer és ezer hold birtokom volt, cselédségem, lovaim, elegáns társaságom és most semmim sincs?
— Nekem sincs semmim — törtem ki a meleg kávé és cigaretta hatása alatt —, még betevő falatom sincs és hát ez nem igazságtalan?
— De látja — mosolygott a grófnő bánatosan —, maga még fiatal, maga még sokat várhat az élettől, de én... Miért nem élvezhetem én öregségemre a vagyont?
— És miért koplalok én fiatalágomban?
— Nem, nem, maga túlságosan forradalmár — mosolygott az asszony, mert megérezte, hogy őt, az arisztokratát a lelke mélyén halálra ítéltem. — Ne pöröljünk erről. Nem is tudom, hogy került szó erről. De ha higgadtan ítélek, maga is belátja, hogy ez igazságtalanság... Én, aki gyermekkoromban Olaszországban éltem, anyanyelvem törökül, az olasz volt, tizennyolc-

éves koromban lefordítottam Daudét Alfonz egyik regényét, képzelje, én, aki kocsiztam, lovagoltam, zenéltem, festettem... most ebben a nyomorult kis kávéházban ülök, felvágottat vacsorázom otthon, csak hogy ruhát tudjak varratni... és hát rettenetes, hiába, nincs egyetlen hold földem, számolni, spekulálni nem tudok... Képzelse el...

— Miért nem vállal, méltóságos asszony, fehérneművarrást? — szóltam csendesen mérhetetlen dühvel, utálattal, de ártatlan hangon. — Sokan eltengődnek azon is...

A gróf kimeresztette öregedő szemét s előredőlt ültében, szája nyitva maradt egy kicsit.

— Hogy gondolja? Hogy én? Akinek valamikor... és most öregségemre... Nem lenne ez szégyene ennek az országnak?

— Az én feleségem — mondtam kissé rekedten és lehajtottam a fejem — szívesen varrna, ha lenne varrógépe... Pedig az én feleségem másállapotban van... S éheznie kell és nem varrhat s hát ez nem szégyene ennek az országnak?!

Most mind a ketten hallgattunk s cigarettáinkat szívtuk. Lenéztem az asztal alá, ajkam vonaglott, fájt a torkom s egyszerre láttam, hogy milyen keserű fájdalom és düh-tenger van a lelke mélyén. Végül a grófnő kezdte ismét a beszélgetést:

— Bizony, ezek szomorú dolgok, de hát miért beszélünk róluk? Milyen jó lenne mindenkit boldognak látni, vidámnak, megelégedettnek. Vigye el, én úgy kívánom minden-

Népszava 1933. máj. 9.

104. sz. 9.

1933. máj. 9.

kinek a boldogságot... És itt van a maga esete. Megmutattam a verseit egy pénzember barátomnak s kértem, tegyen valamit... Meg akartam lepni magát... De látja, mások nem olyan jószívűek, mint én. Azt mondta az az úr, felőle lehetnek a versek akármilyen szépek, ő csak egyet tud: a mostani gazdasági viszonyok mellett bünt követ el az, aki minden garast nem fektet valami vállalkozásba. Nem segíthet. De minek beszélni ilyen szomorú dolgokról? És az én helyzetem... Szalámit vicsorázom. A gyűrűimet csak nem adhatom el? Elvégre én mindent vesztettem s nem is vagyok olyan fiatal, mint maga. Előttem már nem áll az egész élet. És látja: én mégis gondolkodom arra, hogy a mások boldogságával törődjem. Bevallom magának: minden délelőtt megyek a Ferencciekhez s ott szent Antal szobra előtt imádkozom, hogy segítsen valahogy a szegényeken. Sőt, mióta megismertem magát, naponta két koronát teszek a perselybe s külön imádkozom magáért... Nézze, higgyen nekem, én ebben nem szoktam csalódní: rövidesen nagy változás történik az életében, minden jóra fordul, ezt tudom, erről meg vagyok győződve, higgye el... Ugy-e, nyugodt lesz most már, Végh?

Én magambarogyva hallgattam mindezt, fejem lekonyult, kezem lelógott a térdemről. Nagy-nagy türesemet éreztem magam körül s a fülem dobolt. Keserű mosoly vonaglott a szájamon.

— Ami pedig az átadott verseket illeti — folytatta kedvesen csevegve a grófnő s ösztönösen parókájához nyúlt a csillogó gyűrűkkel, hogy megtapogassa —, hát szerintem az egyikben van két sor...

— Igen — legyintettem és hangom oly idegen, oly rekedt volt, hogy magam is megijedtem tőle. „Mi lesz, ha ez így folytatódik?“, írta agyamra egy lángoló kéz, míg szájam tovább beszélt: — Magam sem így képzeltem... Az a két sor nagyon fontos, akár ettünk ma már, akár nem... Kínosan mosolyogtam.

— Hát, hogy őszinte legyek — fűzte a grófnő jóindulattal a témát —, ez a két sor: „Lidércütüzek kéken lobogtak. És sárgán lángolt az arany...“ egy kicsit mintha Ady... A galléromhoz nyúltam, mert gyöngyözött rajtam a verejték és azt hittem: megfúlok. Nem bírtam tovább. Letiporva, sajtó torokkal fölálltam.

— Bocsánat — mondtam —, nem maradhatok tovább...

Meghajoltam.

— Igazán sajnálom, drága Végh, hogy így van a dolog... De én gondolkodom magára, imádkozom érte és hiszem, hogy rövidesen minden másképp lesz... Istán vele. Ne gondoljon szomorú dolgokra. S ha megengedi: a kávéját én kifizetem... — Beszélt kedvesen a grófnő, nagy száját elvonta és gyűrűs ujjai-val megfogta nedves ujjait.

— Ó, köszönöm... Igazán nem tudom eléggő... — Dadogtam és gépies mosollyal, gépies léptekkel elmentem a grófnő asztalától.

(Folytatjuk.)

1933. máj. 10.

A GRÓFNÉ

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

5

Ismét ott állottam tanácstalannul az asztalok közt. Most, hogy nem ültem a méltóságos asszony tekintélyének védelme alatt, a pincérek megtaszgáltak s a tulajdonos, aki délutáni szemlét tartott a kávéházban, kivasaalva, kitisztítva, kikeresztelve, kigömbölyödvé bókolt törzsvendégeinek jobbra-balra, rajtam szigorúan végignézett. Én a szemem sarkából undorral mértem végig s hátatfordítottam neki. Előlről kezdtem a tömeg vizsgálgatását. Pillantásom ismét az összetolt asztalnál vitázó társaságra esett, majd sorban a franciákra, álfranciákra, a szerelem kifestett veteránjaira, sfberekre, deklamálva olvasó japánra s kerestem azt a jó ismerőst, nemesszívű barátot, álomalakot, aki most pénzt adna nekem, mégpedig sokat, örömmel és szeretettel, olyan örömmel, mintha megilletne engem egy kis elismerésével a nagyságnak, egy kis szeretetével az idealizmusnak. De a társasághoz hiába megyek, azok részint kérges ujságírók, részint kétes forrásokból élő, a pincér által „szerkesztő úr“-nak címzett, hozzám hasonló árvalégények. Hatalmas bozontos üstökük, mindennap ugyanaz a jószabású ruhájuk s éppen egy feketére elegendő pénzüik van. Nem haragudtam rájuk, kedves, okos és jó fiúk, örökké falkában éltek, vidáman csiripelték dogmáikat és elméleteiket, borzasztóan ugráltak, csipkedtek mindent és egymást s nem hederítették a holnapra. De nem is szerettem őket. Rendesen nihilista volt valamennyi, minden erkölcsi bázis nélkül, szívesen prostituálták magukat anélkül, hogy ezt tudták volna, nem volt számukra semmi szent és szép, pompásan fogadták beldegzett kultúrshólamataikat s azon

a jogcímen, hogy odahaza egy évek óta félbenmaradt egyfolyónásosuk vagy novellájuk hevert a fiókban, lecsépülték az „öregeket“, „Nyugatekat“, Petőfit csak úgy, mint Tolsztojt, íróknek tekintették magukat s állandóan lapot alapítottak, amelyek közül csak minden ötvenedik jutott el az első számig s egyetlenegy sem a másodikig. Szórakozni, nevetni csakugyan lehetett köztük; a világ legkedvesebb cimborái voltak. De pénzt kért?... Márpedig én mostanában csak ebből a szempontból ítéltam meg embertársaimat. Végül azonban mégis elindultam hátra, a terem belseje felé, minthogy egyéb választásom nem volt s meggondoltam azt is, hogy jöhet valaki, akinek pénze és szíve van.

Éreztem, hogy milyen hűvösen fogadnak. Túlságosan lerítt arcomról, vásott ruhámról a nyomor. A legtöbben nem is nyujtottak kezet, annyira elmerültek egy apostolforma, fanatikus, szakállas, lázas szemű, hosszúhajú fiatalember szávaiba, aki rekedten kiabált, tenyerével az asztalt verte, sovány, mosdatlan arca meg-megvonaglott s szakadozott ruhaujjával szinte lesöpörte a török-fekete fanyeles részszilkójét. Ez a mérges ember Szalontai volt, a lírikus. A nyomor már teljesen kivetkőztette formájából, olyan volt, mint egy félőrült, nagykörmű, bozontoszörű, kehes vallásalapító. Most élte a legszomorúbb korszakot. Most már a hitelbe hozatott török-feketék, s a küldetésébe vetett hit tartották benne az életet, sem lakása, sem kenyere nem volt. A társaság szemmeláthatólag mulatott rajta. Csüggedten, szerényen leültem az asztal sarkához egy nagyon fiatal, naivarcú gyerek mellé, akit Pöhölynek neveztek. Rágódtam a pénz kemény problémáján.

— Mikor a rendőrségen aztán a tisztviselő elé vezettek, négy napi koplalás után zsebmetszők, útonál-

Népszava 1933, máj. 10.

105. n. 9.

1933. máj. 10.

lők és tetvek meg patkányok között, már elfogyott minden türelmem... — Mesélte Szalontai szenvedélyes hangon, ökölbe facsart kezekkel s négy dombra osztott homlokán ráncok vésődtek, apró, sötét szeme szikrázott. — Ez hát Magyarország, ez a rendőrállam, ahol tömlöbe csukják az embert, mert szegény? mert kopott? mert nincs igazolványa? Hát kötelességem nekem igazolvánnyal járni? Hol az a rendelet? Hol az a törvény?

Lecsapott az asztalra.

— Igen, hát ez disznóság is — szól mély gordonkahangját a „Dél“ egyik munkatársa, Koós, magas, fekete, szemüveges fiatalember —, ez ellen föl kell szólalni, hiszen ez a cári Oroszország...

— Hát ha ettől a Koóstól kérnék — gondoltam, homlokomat tenyereembe támasztva a márványra meredtem s fejem tompán fájt. — Ez tán a legtisztességesebb köztük s bizonyosan van nála száz korona...

— Ott állt mögöttem a rendőr haptáiban. Elöttem az íróasztalnál ült a tisztviselő. „Kicsoda maga?!“ — Szalontai József. — „Honnét jött? — Pestről. Mégpedig öt nappal ezelőtt. — „Mi a foglalkozása, arról beszéljen.“ — Író, de erről beszélnék helyettem a lapok. Elég szomorú, hogy itt ezt nem tudják! — „Író, az nem foglalkozás. Miből él? Mit keres? — Először: ha már arról van szó, inkább vagyok író, mint hogy ön helyett spión legyek. — He-he-he! — Dültek a kacagástól. — Ez jól! Ezt megmondtad! Nem vert nyakon?

Szalontai ismét lecsapott:

— Azt szerettem volna látni... Másodszor, mondom, hogy miből élek, azt láthatja az úr rajtam, versírásból. Harmadszor: azért jöttem és csak azért jöttem, mert Juhász Gyulát akartam látni, amit ön különben meg nem ért... — „Hol vannak az igazolványai? — Ügy! Igazolványok? Hát nem va-

gyok köteles igazolványt adni, ha vétettem, akasszanak fel, ha nem vétettem, mi jogon csuknak le és követelnek igazolványt? Itt van két igazolvány, a két sáros csizmám, ezek igazolják, hogy Pestről *gyalog* jöttem. De nagyon jól tudom én, hogy éppen ez a baj, a sáros csizma, lennék síber, kereskedő, gyáros vagy más, tolvaj, járnék autón, majd nem állnék most itt tetvesen, sőt egyáltalán nem állnék itt!

Ezt már olyan diadalmas haraggal mondta, mintha gyermek mondaná el valami hőstettét. A társaság zúgott.

— Úgy van, helyes! Nem falt fel!

— Meg akart veretni, de rákiáltottam: hozzám ne nyúljanak egy ujjal se, mert ha engem megütnek, egész Magyarország sírni fog! Lesz rá gondom, hogy a kultuszminister is tudjon erről az esetről. Mert ami itt történik, az a magyar kultúra csődje... — „Micsoda pimasz hang ez? — Igenis, tudják meg végre, hogy Magyarországot nem a románok, csehszlovákok, szerbek ölik meg, hanem az a rendszer, amelynek önök a támaszai!... Erre dühösen visszaküldött a cellába, de két óra múlva szabad lettem. Telefonált Pestre, innen aztán leintették...

— Hallatlan. Ilyen még nem volt.

— Ezt pertraktálni fogom a „Dél“-ben — gondolkázta Koós és szigorúan villogtatta komoly szemüvegét.

— A „Magarság“, az „Új Nemzedék“, a „Nemzeti Ujság“ szintén megírja a dolgot — nevetett Szalontai s hátradőlve, mélyen leszívta a cigarettát, amelyet valakinek a tárcájából vett ki. Aztán ismét haragra lobbant. — Ez, ez tesz minket tönkrel! A gazdag útonállóknak autózniuk és nyúzzák a népet, a rongyos poétát meg lecsukják, mert *rongyos!*

(Vége következik.)

1933. máj. 11.

A GRÓFNÉ

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

6

— No-no-no, fiám. — Dünnyögte egy bulldogarcú mély hangon, mint valami hindu böcs. — Azért nem kellett volna őt emberi méltóságában úgy megsérteni. Mert a szerepet nem tesz különbséget rendőr és...

— ... siber között!

— He-he-he!

— Aztán, Jóska, minek néztek tulajdonképpen: zsebmetszőnek vagy csavargónak? Kérdezte egy kappanhangú, nyúlszájú ember gúnyosan. Ez, meg Szalontai mélyen lenézték egymást s a nyúlszájú különben is mindenkivel gúnyolódott. De a gyermekek, mindent komolyan átélő Szalontai nem vette észre a csúfondáros hangot s lecsapott az asztalra:

— Minek?! Anarchista agitátornak. Mert félnek, rettegnek, hogy jaj! hátha előbújik egyszer a csatornából valami soha nem látott lángész, kifog minden ügyeskedésükön, kémeiken, puskáikon és fölcifrázza tetemeikkel Budapest minden lámpavasát! Ezért dugtak engem tömlőche, gyávaságból, az istent, mert jól tudják, hogyha egyszer valami történik, akkor bűjni kell, bűjni a sok sánta nyúlnak... De itt jön Göllner!

Kerekfejű, holdvilágarcú szőke fiatalember jött, minden csupa mosoly rajta, a nyírott koponya, a kék szem, a kissé lapos orr, elálló fül, csupa egészség, optimizmus, jó ideg, pompás gyomor, egy tízéves gyerek csintalansága vibrált rajta, már ahogy kabátját a ruhatárosnak adta, az sem volt közönséges és szürke mozdulat: olyan gesztussal tette ezt, mintha királyi palás-

tot adott volna át egy vígjátékban. Kezét dörzsölte, mosolygott és székét húzott magának.

— Na, fiúkák, hát mi az? Jóska, te még itt? Hiszen úgy hallottam, hogy megfogtak, szerződtek az állatkertbe neandervölgyi embernek. Pá, remekem — nyújtott kezét Koósnak, a hindu bölcstől megkérdezte: — Hát, *ambar* (így ejtette a bulldogarcú az „embert”), mi van a negyedik dimenzióban, mi? A lét-tudat megnyilvánulásainak absztrakt korrelációi vajjon hagytak-e számottevő tisztaságot logikai lélekműködéseid síkján? Süllyedj a pontszerűbe. No! Hát te, Pelyhesem? (ez Koós nagyon fiatal, naivarcú öccse volt, a gúnynev ráragadt s mindenki Pöhölynek, Pölyinek hívta). Jó estét, Végh úr. Baj van? Nem tart már soká. Hej, pincér, főúr, tulaj, kenyeresek, ide hozám!...

— Parancsol, doktor ur!

A fiatal ügyvédbojtár kávéát rendelt és kalácsot vett a kenyerestől. Sugárzó egészsége, optimizmusa egy csapásra megváltoztatta a társaság kedvét. Mindenki egyszerre kezdett beszélni és Szalontai új török feketét hozatott. A rengeteg ibrik, tányér, vizesálca, sőt pohár is tele volt cigarettavégekkel. Pöhöly megkínált cigarettával, monhón füstöltem, de, bár fáj a fejem és gyengének éreztem magam, mégis bizalom, remény frissített föl, anélkül, hogy ennek okát kerestem volna. Elhatároztam, hogy Pöhölytől kérek ötven koronát és holnap délelőtt fölmegyek ahhoz az igazgatóhoz, kapok állást, egy kis pénzt és minden rendbe jön a télre. Ebben megnyugodtam. Szép szavakat csiszoltam magamban Bözsi megnyugtatóására és azonnal elképzeltem a családi idillt: a gyermek édesen alszik a pólyában, én fáradtan ülök le a lámpa elé és

Népszava 1933. máj. 11.

106. sz. 11.

Bözi elébem teszi a vacsorát; aztán beszélgetünk, végül Bözi is lefekszik, csak én dolgozom még tovább, írok és a csendet a kis család nyugodt lélekzése osztja ritmikus muzsikára... Egészen érzékenyültem. Csakugyan, most már kenyér után kell nézmem.

— Itt van a „Hirmondó“ aznapi száma — beszélt Szalontai és piszkos, gyűrött ujságot tett az asztalra, oly gyűröttet és piszkosat, mintha szalonnát takart volna bele. Ebben megvan szórul-szóra minden. Nagy fölzúdulás lett belőle.

Göllner, gúnynevéen Murga, jogi megjegyzéseket fűzött a dologhoz. Ő volt a fiatalság jogtanácsosa, ügyvédje, bátyja meg az orvos, ingyenes gyógykezelője. Majd cigarettára gyújtott.

— Tudjátok, fiókáim, az éjjel csúnyán leszoptam magam a bátyámmal. Ott volt a Rác Pista, hej, de szépen húzta a bitang és végül is palira vett, minden pénzünk elűszott. Különösen a bátyám volt csacsi. Úgy támogattam haza reggel az Üllői úton. Minden nőt megszólított pajzánul, fajtalanokdni akart. Végül is lefektettem. Tán most is alszik.

A nyúlászjú materialista volt s dühös vitába kezdett a hinduval. Valóságos hangzagyvalék kerekedett.

— Mi az, Pista? — szólt hozzám Szalontai s megsimogatta kusza szakállát. — Láttam: a grófnóvel ültél, tán pénzt adott?

Legyintettem.

— Adott a fenét. Megígérte, hogy mindennap imádkozik értem Szent Antal szobra előtt...

— Ezek az arisztokraták rosszak, mint a zsidók. Jól csinálták a francia forradalomban: guillotín alá valamennyit!

— Én nem vagyok ál-Petőfi, hogy ne legyenek elveim, mint Szalontainak! — kiáltotta a nyúlászjú.

— Fogd be a pofád. Majd ha író leszel te is — förmedt rá dühösen Szalontai.

— Az én időmben — mondta komolyan Göllner a vitatkozóknak — nem voltak a fiatal emberek ilyen arrogánsak. Örültek, ha okos emberek között meghúzódhattak szerényen és iparkodtak pallérozódni a meghallgatott társalgásból. De máma!... Ezt tette a forradalom.

Én odahajoltam a szomszédomhoz.

— Te, Pöhöly — súgtam akadózva — nincs egy vasam se, ma még nem is ettünk, nincs otthon világosság se... te, nem lennél olyan jó, kölcsönöznél ötven koronát... Holnap kapok állást, pénzt is biztosan, — sebesen hadartam s szentül hittem, hogy ez csak kölcsön s mihelyt pénzem lesz, azonnal visszafizetem, meg a többit is, amit szanaszéjjel kértem, szentül hittem már az állást is s bizalmat akartam kelteni magam iránt. Még nem tudtam olyan hidegen és szemérmetlenül kémi, mint Szalontai, pedig annak volt igaza: minek a pénz? Csakhogy Szalontai apja urasági béres volt... Az enyém pedig földbirtokos.

Pöhöly készséggel nyúlt a zsebébe:

— Kérlek. Parancsolj, öregem. Nem sürgős.

Micsoda megkönnyebbüléssel ölelték át ujjaim a zörgő papírt; szinte rá tudtam volna borulni, szinte Pöhöly kezét tudtam volna megcsókolni... „Rossz hátgerincem százszor hajlott...”

— Igazán hálásan köszönöm... Nem felejttem el...

És esküdni mertem volna rá, annyira hittem.

(Vége.)

KODOLÁNYI

Irta: FEJÁ GÉZA.

Juhász Géza Debrecenben egy olcsó, népszerű könyvsorozatot indított „Új Írók” címen. A sorozat első füzeté Kodolányi János két novelláját hozza. Az első, a „Sötétség” körülbelül tíz esztendeje jelent meg folyóiratban, a másik, a „Vallomás” egy éve. Kár, hogy még a „József, az ács” nevezetű nem került e két megdöbbentően tökéletes írás mellé. De így is: már esztendők óta kevés könyv tett ilyen elemi, átsugárzó hatást reám. S most látom: tíz esztendő óta milyen rettenetesen megnőtt a „Sötétség.” Az író eleve látta a tragédiát, a romlás irtózatosan egyszerű és irtózatosan biztos törvényét, mely társadalmunk, társadalmi életünk bűneiből, sajtóságot helyzetéből, viszonyiból következik. Tíz éve még *esetként* kezelhettük a „Sötétséget.” Ma már látjuk: a magyar romlás törvényét mutatta meg benne Kodolányi.

A „Sötétség” falusi történet, az egyke tájáról, Délbaranyából. A fiatal menyecske kétségbeesetten vergődik, nem akarja magzatát elpusztítani, mint a másodikat. A másodikkal így kellett tennie, reá kényszerítették s most érzi finom asszonyi ösztönével a reá leselkedő biztos halált. Mellette a napa, anyja, Mari néni, mint a rontás szellemei, kik nyugodt orsópergetés közben, nyugodt együgyűséggel s „erkölcsi” fölényrel szövik a tragédiát s a halált. Két fiatal élet vergődik a kezük között s ők hidegen, nyugodtan teljesítik a törvénnyé merevedett szokást, a legszörnyűbbet, mely a testileg-lelkileg megnyomorított, földéhségében ki nem elégtett és sötétségbe döntött nép lényéből születik. A viaskodásnak, az élet és pusztulás viaskodásának, a szelíd és süstörgő, a könnyörgő és kegyetlen mondatok harcának vége szakad, mihelyt háza érkezik a vásárról a fiatal férj és az após. A férj elkártyázta az eladott borjak árát, tehát a keserűségnek ki kell robbannia. S a napa ösztönös romlottságával a terhes fiatal asszony felé irányítja a vihart, aki bűnös az ő szemében, hiszen szegény: gyermeket akar. A férj leüti az asszonyt, vérezve fektetik az ágyba s másnap így is, lázban vonagló testén is, mégis végrehajtják a „mütélet.” Belehal. A többiek aztán siránkoznak és virrasztanak a halott felett...

Falusi tragédia. A stílus is párbeszédekben: nyelvjárás. Sokan így ítélnék róla. Én azt mondom: sokkal több ennél. Az író messze túlnőtt adott tárgyán. A realista író sokszor elvész a valóság végtelenségében és a „sokkal” s az „aprólékossal” akarja a monumentalitást helyettesíteni. A realista néha fényképalbumot csinál, vagy végtelen mozaikmezőt csinál, de Kodolányi nem esett ebbe a hibába. Sőt, a legnagyobb művészi teljesítményt vitte véghez: egy zárt, kis eseten át, ennek az esetnek minden mozdulatával és mondatával az *egyetemest érezteti és mutatja*. Ormány-sági történetet olvasok, de a magyar élet főütőerét tapintom benne folytonosan. És ez sikerült neki anélkül, hogy bárminő mesterséges társadalomtudományi elmélettel vagy beállítással higitotta volna fel tiszta realizmusát. A romlás fölülről a mély rétegbe, a néphez érkezett. Ott láthatod tisztán, úgy hogy megdöbbenhetsz, nemcsak miatta, hanem az egész magyar élet miatt. Ezt mondja a „Sötétség.”

A fiatal asszony hallgatja a „jó” tanácsokat s az épületes oktatást, de „sok menyecsketársa belehalt s ha eszébe jutott a temetésük és a faluvégi szomorúfűzek alatt sötétlő fejfájuk (melyek ilyenkor, szeles decemberi éjszakán hosszú árnyakat vetnek a hóra) rettegés fogta el és görcsös ragaszkodás az élthez.” S a három vénasszony, akik a halál fonalát fonják a rokka mellett, a fiatal asszony és a négyhónapos embrió ellen... Megdöbbentő kép, de kinek nem meredt szemébe és agyvelejébe? Legalább is azoknak, akik a magyar szellem tisztább arcát viselik és szenvedik ugyanilyen kétségbeesetten a szellemi magzatgyilkosságokat. S a kegyes, álszentesen bölcselkedő vénék nem emléztetnének szellemi életünk szomorú területére, az ott dülő álszentek „bölcsességekre”? Nem ilyen kegyes-konok „bölcsességgel” ölnek meg minket is?

Isabellia 1933. máj 14

18. 12. 3.

S a nagyszerű párhuzam: a tragédiát előkészítő asszonyok és a tragédiává robbanó férfi. A fiatal férj, kiből egy egész társadalom mérgezettsége tör ki. Akinek az egész egyéni életét, erejét és szabadságát teljesen determinálja egy társadalom végzetes betegsége. S az a néhány nagyszerű mondat, melyben az író ezt érezteti: „Nem vótam ejen, de mamá ejen vagyok. Eccő leszakadt rúlam az isten. Elég vót. Lementem Szerbiába, jó van. Hazagyüttem kutyának, jó van. Tartottam a sok ehös hasat, jó van...” S amint ül a tragédia után, energiája kisült a tettben és valami szürke tengerbe hull, valami híg, komor szomorúságba...

S a nagybeteg asszony, ki két napot jajgat végig, nem talál szót senkihez, senki sem méltó arra, hogy szörnyű lázaiban szavakat keressen össze feléje, csak mikor a kutya nyalogatja a kezét, szólal meg: „Barsi... Barsikám... Barsi kutyám...” Nincs ott ebben a kis

jelenetben a kor s a társadalom minden embertelensége? És a nyílni akaró eltaposott életnek (mindnyájunk életének, a többség életének!) minden vádja, panasza, sírása?

A szülés, a folytatódás, a termés ősi ösztöne küzd itten a romlással s az író minden szava olyan, hogy határtalan vádbeszéddé nő. Az életért, mert az „Élet” vergődik ebben az asszonyban, aki halálos lázámaiban is gyermeket símogat és sarjút akar gyűjteni. S akik elpusztítják, siratják és eltemetik és *akik megmaradnak*: azok a romlás torz angyalai.

Szinte meg is feledkezem másik tökéletes írásáról, melyben az emberben élő s folyton föléje hajló múlttól s rajta keresztül: a pillanatok hitéből s a pillanatok harcából az öröklét élménye felé erő emberről mond vallomást az író.

S ennek a Kodolányinak a fiókjában regények és drámák hevernek, holott ennek a füzetének is már legalább az ötödik kiadásnál kellene tartania. Szegény Kodolányinak az életével kell bizonyítania, hogy egyetemes társadalmi igazságot mondott a „Sötétségben.”

AZ UTOLSÓ MOHIKÁN

IRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

Lassan hozta be a piros mázas korsóban illatozó noa-bort s előbb letörölgetve az asztalt s letakarva szépen pirosszélű lenvászon háziterfővel, odaállította a közepére, kis poharat is tett mellé, még egy cifra tányérban puha köttretest, aztán odaült maga is és kfnálgatott.

— Egyön hát, lelköm. Igyék is hozzá. Igön-igön jaó borunk lett az idén. Hogy má tavaly, no. Igön jao a búzánk is, olyan a lisztje, akár az a valóságos harmat. Lá, én is má csak ezt tudom rágni, mőte a fogaim elbúcsúztak föllem, hej, hej, hogy elmen az élet, még csak mast vót ni, hogy maga is, lelköm, kis meztőlábas gyerőkcse vaót, az udvarba futosgált, osztán: mamá felesége, gyerőke van...

Szívből szakadt a sóhaja, az élet mulandóságán érzett bánata s két csontos, hosszú, barna ujjával körülörülgette rancos arcát, fogatlan ajkait s fekete, örvénylő szemét. Még mindig örvény volt a szeme, de már nem szerelem örvénylett benne, nem is a régi ormánsági temperamentum leigázó kacagása, hanem a pusztulás fekete mélye, a sírok ürege, a halál zordon árnyéka. Még délcég volt az öreg-asszony, igazi kemény, szívós, csontos és inas ormánsági öreg, a haja hollófelete fűrtökben bukkant ki hófehér lenkendője szélén, a tartása mint a jegenyécé. Még a halála is erő, még a pusztulása is büszkeség. S azok a különös tisztaféher lenruhák, a ragyogó bikla, minden, minden fehér rajta, még ma is gyászolja egyetlen lányát, az évek folyamán világszépévé magasztosult Kovács Julit. Gyászol. Hőfehérben, igazi rogyogó ormánsági gyászszal. S a lány már tizenöt éve porlad a gylvánfai temető kriptájában...

Elmerengve tépdesen a foszladozó köttretest s csurgatók a pohárba egy kis bort. Az öregasszony, gyermekségem tanuja, vigyázó ujjakkal simítgatja fehér ruhája ráncait s beszélt.

Igy üllem a kis, gerendás földes szobában s az apró ablakon beáradt a májusi napfény s a földek illata.

— Jaj, de régön is láttunk má magát, lelköm, de régön is. Azuta megférásodott. Messze vitte a sora mitülünk, igön messze. De messzi vitt ám engöm is az élet. Egyre csak messzibb az áldatlan világtól s közelebb az én egyetlen szépséges Julimhoz. Má nem sok üdö kell és meglátom ütet. Mer végezetre eltétetött az igazság koronája. Aligság alig várhatom má azt a napot, amikor behunyhatom a szödmőmet. Mi öröme van az ejen öregnek, mint én is vagyok. Vasárnap kint vótam a Julim sírjánál, elnizogtettem, milyen szép helye van, milyen jó helye van szegénynek, milyen békességbe aluszik örökké. Amikor utóljára kibontattam a kriptáját, úgy vót ott mindön, akár a szobába, még a fotográfiaja is, a koporsó fölött meg se fakult, a szép diafa koporsó mast is úgy ragyog, akár a temetés napján... Igön szép diafa koporsót faragtattam neki. A párja van a palláson, az az enyém lesz, nem sokáig

vár engöm. Hát ahogy mondom, mindön azonmód van mast is, ahogy akkor béröndöztem neki. Ott a faragott szökrönybe a sok szép vászony, bikla, kelöngye, a rózsás sejömkötényök, kendők, a virágos tányérok a falon... Igön-igön szép kiripta. Akár egy szoba. Maj én is odafekszök melléje a koporsó párája s akkor...

Elmereng. Vékony ajkán megnyugodott, boldog, szelfd mosoly játszozott, amint megérintette az utolsó szépségek szellője. S a muskátlicsokrokon méhek zümmögtek az ablakban.

— Szeretném látni azokat a koporsókat — jegyeztem meg illedelmesen.

— Maj csak lelköm, maj csak — nyugtatott meg s kissé fölemelte figyelmeztető ujját. — Megmutasztom. Meg a szép selyömhummikát is a szökrönybe. Mer én má összeraktam mindönt az utolsó utamra. Külön amékat az onokáimnak hagyok, külön améket a szegényöknek és külön a magamét. Mamá... mamá nincsen úgy, mint ahogy az én üdömbé. Mamá kiforgatták a világot régi mivoltából. De én még úgy látom az én Julimat, amejen akkor vót. Szép, kerékképű, mejjes, derék, piros lánynak, akin ringott a bikla, suhogott a szép virágos sejöm, aki ojan vót, mint én, meg az én anyám, fehérbe járt... fehér vót kívül-bévil... Aki együttjárt vélem a mezőre, együtt áztatta a lenöt, törté, fonta-szütte... A Julim...

Nem sírt. Már régésrég elmúlt a sírás ideje. Zord nyugalmában s a halál bizonyosságába vetett hitével úgy nézett a napfényes ablakra, mint aki alatt már messze elmaradt a világ minden szép s minden rút zűrzavara, a halál harmóniaja az egyetlen szépség és remény. Fölkelt az asztaltól s maga után intett. Egyenesen lépkedett előttem, mint valami hatalmas, lobogó gyertya és fehérén, s a dohos szépszobában levett a szekrény tetejéről egy kulcsot, vigyázva illesztette a faragott díofalada, a szökröny zárába s megfordította benne, mintha a multat nyitná ki minden selymével, szépségével illatával és virágával. S kitergette a suhogó selymeket, a mély sötét lilákat, feketéket, kékeket. A szoba homályában kivirítottak a tenyérnyi égő rózsák s a könnyesen kacagó búzavirágok. A halványkék kebelek és hó-tiszta biklák ragyogtak. S ő szeretettel simogatta, becézte, rakosgatta őket. Lassan, megfontoltan, egyhangúan beszélt.

— Ezt, ezt a nagyverágút igön szerettté a Julim. Nem is temettem mellé, hadd lássam, amég élők. Ebbe a lilába olyan vótam, akár a nyíló rét. Az orcám mint a nap. Hajam, mint a süttét korom. Hej, hej... Ebbe akarom magam eltemettetni a Julim mellé...

Nem volt kellemetlen a halálnak ez a furcsa, hervadozószagú hangulata. Inkább megnyugtatóan józan és poétikus egyszerűre.

— Gyűjön hát lelköm, mast megmutasztom a koporsót — mondta végül, amikor bezárta a szökrönyt s visszatette a kulcsot.

S elindult előttem a padlásra. A pókhálós, verébhadtól körülzajongott gerendák alatt, szépen elhelyezve ott állott éppen egy nyílás beözönlő napfényében a hatalmas díofakoporsó. Nagy és súlyos, mint ez az asszony, aki bele fog feküdni. Ragyogásában is sötét, puritán, faragottságában is a végletekig leegyszerűsített.

SZÁRAZ HÓNALJ, HIBÁTLAN RUHA...

Ellenben semmi sem kellemetlenebb önmagára és másokra nézve, mint ha ruhája foltos, színtelen, vagy kitégett a hónaljnál, nem is szólvá az izzadással kapcsolatos visszatetsző szagról, ami bizony kevésbé hízogó megjegyzéseket válthat ki.

Hogy ezt a terhes hónaljizzadást megszüntessük, elegendő, ha hetenkint kétszer használjuk a világhírű

NONSPI

izzadás elleni szert, amely teljesen ártalmatlan és a bőrre irritáló hatással nincs.

Egy üveg P 3.50

Kapható minden jobb szaküzletben és gyógyszerárban.

mint ez a református zordon haldokló. S a koporsó egyik domború oldalán ott ragyogott az aranybetűk pompázó során: Özv. Kovács Sámuelné, a másik felén...

A másik felén? Mennyit élt?

Megnéztem: élt hetvenhárom évet.

S elámultam s megborzongtam, most először. Mitől, ki tudja? Ilyen rettenetes bizonyossággal tudja ez az asszony a halála évét, talán napját is?

— Amikor a Julimat temettük, akkor éjjel álmomba megjelönt előttem és azt mondta: éddős, maga hetvenhárom évet él, négy nappal se többet, megtuggya előre, amikor menni kell, én szólok. Azért frat-tam a koporsóra, hogy hetvenhárom évet élök...

Gyorsan elindultam a padlás nyílása elé. Nyugtalanok lehetnek odakint a lovak! A por, a meleg, a pókhálófüggönyök sora rámehezdedt. S miközben némán s szorongva lépdeltem a pengő deszkákon lefelé, ő a hátam mögött lassan utána tette:

— Nem soká kell má élni. Nincs nagyon messzi a hetvenöt. Akkor szól neköm az én Julim és én is elmék... találkozunk Ábrahám kebelén s a sírját se kell má kinyitni azután sönkinek. Együtt aluszunk a szobába, egyforma ágyba...

S a hangjában nem volt semmi fájdalom. Nyugodt volt az és erős.

Tolnai Világlapja 1933. máj. 31. 23. sz. 19.

„Sötétség.“ (KODOLÁNYI JÁNOS kis regénye. — „Új Írók“-sorozat, 1. sz.) Komor történet, naturalista ábrázolás, szociális háttér. Kaszás Julit rébeszéli az asszonyok, hogy hajtsa el a méhében fogant magzatot. Kaszás Juli ellenáll a kísértésnek, de a sors, amely az ő végzete is, magyar végzet is, mégis elene szegül. Úra és apósa eladják a borjúkat a vásáron és a férj, Kaszás János elkártyázza a pénzt... Lement Szerbiába, hazajött kutyának, eltartotta a sok éhes embert. Elég volt... Az anyós, a többi fehérszínű támadja Jánost, rágalmozza Julit s a jelenetnek az a vége, hogy a megdühödött ember fejbevágja feleségét, aki másnap belehal sérüléseibe. Háttér: emberek, akik élni akarnak és nem tudnak élni, mindent föl akarnak habzsolni, amit kicsikarhatnak az életből, de ez a kicsikarás csak olyan erőfeszítéssel történhetik meg, amely durvaságra, bűnre, az élet törvényeinek megsértésére vezet. „A vallo-más“ című elbeszélés nagy művészi erővel ábrázolja az író egy kirándulását, multjához való visszatérését, amelynek sötétségéből vízióként merednek rá a kérdések öt éves tervről, roppant gyárakról, traktorok hosszú soráról és füstölő kéményekről. A naturalizmus és szimbolizmus színei vegyülnek el ebben az írásban, de Kodolányi jelképesége nem okoz homályt és nem fosztja meg történetét a valóság ízétől. Kemény Gábor.

Socializmus 1933. jún., 6. sz.

200.

Boszorkánytánc

Novella

Irtá: KODOLÁNYI JÁNOS

— Kóstold csak meg ezt az almáslepényt. Odahaza, ha sütni kellett valamit, csak velem csináltatták. Örökké szidtak és kifogásoltak, de azért velem süttették az almáslepényt. Még a rétest.

Később:

— Igaz, hogy nagyon nyomorúságosan élünk, de én azért mégsem cserélnék senkivel... Velede együtt lenni karácsonyeste még a pokolban is jó... Varj csak, ha egyszer házuk lesz, meg pénzünk, ruhánk, bútorunk, kertünk, szóval minden, de minden meglesz, amit csak akarunk, milyen szép karácsonyestéket rendezünk. Plafonig-érő karácsonyfát állítunk a gyerekeknek és tele- rakjuk csillogókkal, gyertyákkal, meglátod. Majd akkor sütök ám igazi jó almáslepényt, meg tortát és meghívhatod a barátaidat, akkor bizonyosan többen lesznek, mint most... Akkor nézd meg, hogy mi leszi! Megnyalhatod utána mind a húsz körmödöt...

Kint lárná kerekedett, valahonnét hazajötték a gyerekek, azok veszekedtek, aztán egyszerre érkezett meg Olga és Politzer úr, már az ajtóban vitatkoztak valamin és behallatszott elkeseredett lármájuk:

— Vigye vissza, maga büdös zsidó! Nem vagyok rászorulva a vacakjára. Idehoz egy ilyen vacakot valami bögrébe, azt hiszi nekem kell a maga karácsonyfája? Egye meg a karácsonyfáját!

— De Olga, Olgácska, kedves... Na né, igazán, fogadja el... — könyörgött alázatosan Politzer úr.

De csodálatosképpen magáhozért Jónáska is ezen az estén. A nagy ünnep mintha felvillanyozta volna, beszélni, mozgolódnai kezdett, süteményt és bort követelt, majd ordított az ő sajátos, habogó, tótos kiejtésű szavaival. Különös volt ez a zürzavaros lárná. Egy-egy szó értelmesebben felbukkant belőle, aztán elveszett megint az általános szóbeszédben. Jónáskáné így jött-ment a lakásban, mintha égne a ház. Erre az alkalomra elzálogosította azt az arany óraláncot, melyet még anyjától örökölt s a kapott pénzből lakomát csapott. Mindenki előre fente a fogát a ritka falatokra, peccsenyeszag áradt a konyhából s a fiúk sakálivoltással gyülekeztek a levágott tyúk holt-tetemére.

Hirtelen rettenetes visítás harsant a konyha felől. Betört Jónáskáné sógornője, bizonyos Filczné s ha ez a néember megjelent, azonnal telő lett a ház visító fejhangjával. Szegény Filcz csak hallgatott mellette. Most is behallatszott az aszszony minden szava, pedig nemcsak ő beszélt egyedül s a két fiú ugyancsak értett a zenebonáláshoz.

— Jöttök éjfél! micsére, jöttök? Elmegyünk valamennyien, jó! Szegény mama is: olyan szívesen jönne, mindig vallásos nő volt. De hát ő már nagyon öreg. Na sógor, meddig ing az ing? Hát csak derékig... (Sajnos, el kell hallgatnom a többi, mert szemenszedett disznóság volt. Filczné minden második szava trágárság, kétértelmű egyértelműség szexuális aberrációra: valló undorító szójáték volt.) Na, jöttök?

Az irtóztató zürzavar fokozódott. Jónáska ügylész kikelt ágyából, mert pálinkástíveggel verte az asztalt, állati börgést csapott, amely hasonlított az énekléshez:

Végig mentem az ormódi temetőre...

Elvesztettem, hi! elvesztettem piros bár...
bá-á-há-á...

— Az istenért, Jóska, az istenért! — Sikongott Jónáskáné kétségbeesetten.

A deliriumos ember hangja gurgulázó hörgésbe csapott át és ez olyan volt, mintha szomjas lovak röhögtek volna a vízre.

Böske is, én is dermedten hallgattuk mind ezt. Bámultunk a süteményre, a fenyőgalyaccára és minden egyszerre végtelenül sivárrá és üressé vált körülöttünk.

— No, nem eszel? — unszolt Böske, hogy megtörje a keserű csendet, azonban egyikünk sem nyult az enniválóhoz.

Igy ültünk ott mindaddig, amíg az egész társaság, beleszámítva Olgát és Politzer urat is, el nem vonul éjfél! micsére.

Akkor egyszerre merev, félelmetes csend szakadt az egész házra. Együttal az uccán sem verte fel a csendet semmi. A vendéglőkben nem volt senki, nem szól a muzsika, nem dühöngött a szél, elcsendesült minden. Akkor szótlánul és szánkban a szomorúság epéjével lefeküdtünk, elöltöttük a gyertyát és egymást szorosan átkarolva belemeredtünk a homályba. Görcsösen ülettük át egymást, hogy érezzük az ismerős baráti test melegét

Pesti Napló 1933. jún. 11. 131. sz. 36.

ebben a ridegségben, de nem beszéltünk, figyeltük a szívünk lüktetését s mind a ketten saját gondolatainkba merültünk. Tudtam jól, hogy Bözzi is gyermekkorára gondol, mint én. A karácsonyi békére, a gyermeki tisztaságra, az álmodokra és ábrándokra, a szent romantikára, a Jézuska-mesékre és a karácsonyfákra. Mint én. Vagy talán a gyermekére gondolt, aki ott aludt a méhében s aki már olyan reális valaki volt a számára, mint akár én. Talán a finom neszekre figyelt, melyek a szomszéd lakásból a törzsőrmester kis szobakonyhájából szűrődtek át a falon, a gyermekek beszédére és nevetésére, aztán megzendült az őrmester harmonikája és nagyon távolról, nagyon finoman és halkán, kis acélos zengéssel rázendítette a megszokott csárdást, elérte tempósan, mint zupás őrmesterhez illik, aki szabad idejében regényeket ír, aztán frissen, pattogón, mint az már ilyen boldog családapához dukál, akinek tízéves és nyolcéves kislánya nevet a karácsonyfa alatt.

El szenderedtünk...

Hirtelen, egyszerre felriadtunk. Egyszerre elmutlunk egymáshoz, mint a megriasztott állatok s átkaroltuk egymást.

Jónáskák tértek haza éjfél miséről. A fiúk mint a lovak dobogtak be a lakásba. Olga vihogott. Filczné torkaszakadtából énekelt egy olyan nótát, amely rozsa házakban szokott harsogni éjfél után, a legnagyobb dorbézolások idején, mikor a részeg emberek fetrengenek a szőnyegekben, tombolnak, mint a sárbanerült disznók és borral és pezsgővel öntözik egymást. Jónáskáné aggódva csitította, de a kivéült dajna élesen rendreutasította, kikérte magának a korlátozást és másik, még trágárabb nótába kezdett.

— Egyszer volt Budán kutyavásár! Soha-e halunk meg.

Politzer úr érzelmesen dalolt, de minden hallás és taktus nélkül, ahogy berúgott szidók szoktak.

Magának from ezt a levelet.

Magának, aki engem nem szeret...

De feltámadt Jónáska is. Hirtelen tört ki, mintha merevgörcsből támadna fel, mintha tetzshalálának szakadna vége. Először is állati börgést hallatott, aztán elkezdett dörömbölni a vaságyon és torkaszakadtából bömbölte hozzá a Rákóczi-marsot, mint az a gramofon. Betódultak a mi szobánk mellett levő nagy udvari szobába, széket vágtak a padlóra, asztalt tologattak, ordítottak és a fiúk egymást hátbapulózták, üveget ejtettek el s aztán visítotak miatta...

— Vigyázz, vigyázz, keresztelő lesz nálad! — kiabálta Filczné hiszterikus örömmel.

— Ugyan eredjetek a fenébe, vén vagyok én már ahó, — méltatlankodott szegény Jónáskáné.
— No-no. Hát Olga? Ugy-e Olga, nincs kifogása ellene? Tudja már, hogy szokták az ilyesmit? Nem!

S kéjes vihoggással, visítva, reszketve a pervers gyönyörűségtől, Filczné részletezni kezdte a hálószobák intimitásait. A fiúk és Politzer úr röhögtek rajta, Jónáskáné csillapította, de letorkolták.

Kiköptem az ágyból a sötétségbe és Böske fejét magamhoz húzva ringattam és dédelgettem a durvaságnak ebben a furcsa poccolójában.

Ügylátszik, betámogatták Jónáskát is a könyhából, mert bömbölése egyre tűrhetetlenebbé és félelmetesebbé vált. Végül dühöngeni kezdett, verte a poharakat, tüvegeket a falhoz, puskalövésekhez hasonló csattanások dörrentek az ajtón, falon, padlón, a tombolás fergetegessé dagadt. Mindenki egyszerre nevetett, beszélt, visított, énekelt, dobolt, az őrmesternél is kettőzött kedvvel zendült meg újra a harmonika, min távoli zenekar.

Tánora perdültek. Olga sikongott, káromkodott és pofonvágtá Politzert, aki erre ismét kutyaalázatosságu könyörgéssel nyöszörgött körül. Filczné biztatta őket s azt ajánlotta, hogy ideje lenne a nőknek levetkőzniök s kiszellőztetni magukat, de erre a rémült Jónáskáné kétségbeesetten tiltakozott.

— Olga! Olga! Lassuk Olgát! Levetkőztetni! — Ordítottak a kamaszok s maga Jónáska is beleröhögött a dologba.

— Meg kell fogni... Meg kell fogni...

Olga tört, zúzott, jajgatott, visított, harapott és rúgott és mindnyájan nevettek ezt a komédiát. Kint az utcán társaságban vonultak az emberek, akik éjfél misén voltak s most a szerelém és bor oltárán is áldoztak. Csiklandós nő kacagások pendültek az éjszakában, sikongatások, kis piros jókedvűkéták pattantak a külvárosi oszondák, férfiköltések kahóztak, cöhhögések borshordó gördültek ebben a penészes pincében... S mi fordítottunk egymás mellett ebben a mélységben, átkarolva egymást s tápült szemekkel figyelve a tomboló karácsonyféi bacchanáliát...

A sötétben ott állt és állatozott a mi kis szerény süteményünk és fenyőágyacskánk. Szinte síráss fojtogatta a torkunkat, mint azon az éjszakán, amikor dörögtek a budai ri ágyúk és ropogtak a réppuskák. Nem tudtuk elaludni, pedig de szívesen beleesdülünk az álom szelid mélységeibe, ha lehet! Ugy éreztük, hogy végigloccsan

131. A

1933 János U

rajtunk a pálinka, a fürtelem és belerúgnak a do-
hogó lábak emlékeink ezüst tükrébe, melyeken a
gyermekkor árnyai kísértettek ezen az estén a
széretet, béke és hordfésében. Megkülönböztünk egy-
máshoz, összerajtuk és nem lehetett különkülön
sémre inni. Az átkozott ház szállásán állt a
bosszorkányos éjszakában a tombolt benne a két-
ségbeesett vígság, a hitetlen öröm és fekete jó-
kedv.

Mindenki táncolt. Ritmustalan bűnbölcse va-
lamennyire másként és valamennyire inkább a
dobogásra, mint a tánc szabályaira ügyeltek.

Legszébb tánc a simi!

Ezt ordították teljesen rendszertelenül a po-
harakat, ajtót és ablakot sörgettek hozzá, sar-
kukkal doboltak a rikkantottak, mint a szétpat-
tanó gramofonrúgók. Elviselhetetlen volt a hő-
ség, mintha velünk is forgott volna a ház meg-
állíthatatlan kalamajkjában.

Végimentem az ormódi temetőt!

Olga megforgatták, hogy nekiesett az ajtó-
nak. Sikongott.

A szegedi sürgőnyoszlop jaj de magos!

Legszébb tánc a simi!

Politzer úr sirvafakadt és hangosan sokogva
beszélt Olgához:

— Olga, szerelmem, kicsikém, kis bogárkám,
ne haragudj rám, ha akarod, idehozom a csilla-
gokat, csak egyet intés! . . . Olga, Olgácska, Ol-
gica, drága, hadd csókoljalak meg, a gömbölyű
térdecskédet, hadd csókoljalak meg mindenki
előtt, hogy lássák, mennyire fáj érted a lel-
kem . . . Olga, ha te egyszer az én lelkembe lát-
hatnál . . .

Filczné malacságokat mondott Politzer úr
lelkéről.

Egyszer aztán Jónáska igen elcsendesült. Kibo-
torkált a konyhába s mire a tomboló közül a
felesége magához tért, kétségbeesett jajgatással
hívta a többieket. Mind kitódultak a konyhába.

— Megitta a spirituszt! Megitta a denaturált
szeszt! — Jajgatott Jónáskané s a társaság röhö-
gött.

— Sprituszt ivott! Jóska, mit tettél, Jóska!

De a másik percben már senki rá sem hederít-
tett az összeomlott emberrel. Visszarobogtak a
szobába és folytatták a kánkánt.

Igy tartott ez majdnem hajnalig.

Reggel, ahogy gyűrűtlen kinéztem az ablakon,
megdöbbentem. A ház előtt halottszállító fekete
kocsi állott. A kocsi körül természetesen nagy
csődület, leste a szenzációt, a szűk utcát ellepték
a kíváncsiak. Egyszerre rohanták meg a kaput:
két ember a vállán hozott ki egy koporsót. Utána
lehajtott fejjel ment a zömök házmester, az én
halálos ellenségem, Bözsi ferde szemlélgetője. Mert
az ő felesége halt meg az éjjel, míg idefent Jónás-
kák tomboltak a karácsonyi kánkánban és az
örmeisterék zengették a harmonikát.

Hideg, meglehetősen tiszta téli reggel volt. Az
ég hálvány tejszínt világosságot hirtelt a nagy
berházakra és az ünneplőbe öltözött emberekre.
S a lovak néha felkapták a fejüket a tolakodó
emberek elől, gőzfelhőt fújtak a levegőbe és türel-
mesen álltak, álldogáltak egy helyben, mint
ahogy azt kötelességtudó, kivénült, apatikus lo-
vaktól lehet látni, valóságos nihilista lovaktól,
akiknek már minden mindegy. Lelógatták nagy
fejüket és látni lehetett homályos és szomorú
szemüket, melyek lefelé tekintettek az ellenzők
alól.

A koporsót betolták a kocsi. Becsapták és
rázárták az ajtót, a kocsi felmászott a bakra, a
házmester elindult utána. Olyan lelógófejű lónak
látszott akkor reggel rövid kabátjában, sapkájá-
val, melynek ellenzője alól a földre nézett, mint
azok a lovak, amelyek a kocsi elé voltak fogva.
S elindult a kocsi szép csendesen, lassan a szál-
límánnyal, kifelé a szűk utcácskából s nem ki-
sérte senki, csak a házmester, aki talán szívesen
is tette meg ezt az utolsó utat a feleségével hi-
zen sohasem volt hozzá egyetlen jó szava s még
csak annyit sem tett meg neki, hogy haldoklását
csendessé szelídfítse hatalmának és félelmetes
megjelenésének súlyával. Vagy talán otthon sem
volt, kocsmázott valahol ő is, lányok között és
üvegek mellett s csak akkor értesült a könnyebb-
ségről, amikor reggel borosan és támolyogva
hazatért . . .

Az asztalon még ott volt a sütemény és ott
állott a fenyőgaly is. Kint az udvaron megzen-
dült a félkezü harmonikás ünnepi köszöntője har-
sány, fájdalmas hangon énekelt külvárosi szent-
mentális nótákat s mi tiltunk egymás mellett és
hallgattuk a megszokott ünnepi zengést,
Jónáska is csendes volt.

1933. júl. 1-16.

REKKENŐ NYÁRI NAP

Terescsényi Györgynek

A kamasz belépett a kertkapun. Füttyentett a kis fehér foxterriertnek s karcsú, csillogó flóbertpuskáját kényesen a jobbkarjára fektette, mint ahogy az apjánál látta. Ugy lépett be a hatalmas kertbe, mintha Vinnetou lett volna, peckesen kihúzta vékony derekát, baltenyerét a szeme fölé tartotta, ámbár széles szalmakalapja még a mellére is árnyéket vetett. A fütty hegyesen, magabízóan lebben el vékony ajkáról.

— Buksi! Hozzám! — kiáltotta rekedt, parancsoló hangon. — Hogy a fene a dögjét, — káromkodott aztán, mint ahogy az apja szokott a vadászaton, ha nem hederített rá a vizsla s elcsatangolt a csalitban. De Buksi a saját feje után járt, vidám, kackiás ugrásokkal futott végig előbb a veteményes kert útjain, aztán belevetette magát a magas fűbe és sáskák, szöcskék rajait verte fel maga körül.

A kamasz elindult a kerti úton. Hatalmas, mintegy hat holdas birodalom volt ez a kert, gógösen terült el a falu gyümölcsfákkal beültetett kis parasztkertjei között, mint valami hitbizomány. Óriási dió- és körtefák terebélyesedtek benne, szinte grófi büszkeséggel. Allami kert volt ez, a kamasz apja úgy sétálgatott benne esténként magányosan, mintha az ő birtoka lenne, mintha az egész országot jelentené, amelyben ő rendkívül fontos és felelősségteljes állást tölt be. A kerítések mellett sűrű mogyoróbokrok húzódtak, szinte feketén a vibráló napfényben, lent, messze, titokzatos jegenyék álltak sorfalat úgyszólván lábhoz tett fegyverrel s egy dombon álló óriási erdei fenyő szinte szédületes magasságokba nyúlt fel, ott bocsátva szét ágait s hosszú túlevél-legyezőit, ahová ebben a faluban senki sem emelkedhetik. A kamasz fürkészve nézte most tenyere alól a fenyőóriást, mert annak egy kinyúló kopasz ágára szerettek lepihenni a környék madarai. Most egy golya állt ott, de Isten tudja miért, lomhán széttárta szárnyait s elsíklott a kék levegőégben.

Rekkenő nyári koradélután volt. A fák fölött állandó remegésben vibrált a forró levegő. Egyetlen báránfelhő úszott csak az égen, épen a fenyő koronája fölött, az is oly lassan és lustán, mintha erőtlenül megállott volna az egész világ minden mozgása. Halotti csend borult a környékre. Seholy emberi hang, seholy még csak egy kutyaugatás sem. A madarak aludtak, megbódulva a hőségtől, a fű, a bokrok és az éró gyümölcsök illatától, csak egy sárgarigó fuvalázott valahol, de az is elnémult, mihelyt megpillantotta a kamaszt és a kutyát s mint villogó elhajított aranyrög suhant át a napfényes térségek fölött. Imitt-amott kisebb menekülő madarak bukkantak fel s tűntek el némán, gébicsek, sármányok és bankák, a kertkapu fölött pedig egy szederfán megcsirrent egy órálló himveréb figyelmeztető hangja. A kamasz dühösen nézett felfelé. Ezek a bitang, vén verebek mindig elárúlták, hogy fegyver van nála s mostanában már ott tartott, hogy kilométeres körzetben minden madár elmenekült előle, ha magával vitte a fegyvert.

A fiú bement a sűrű, magas fűbe s ugyanakkor büntudatot érzett, mert a kaszálatlan füvet nem volt szabad összetaposni. Körülpillantott. Nem látta senki, nem volt körülötte senki, talán kihalt az egész falú. Belegázolt tehát a fűbe s közben kéjes borzongást érzett. Meztelen lábcsárait hűvösen verte a fű, csókolgatta a sötétzöld, vastag lósóska. Végigpásztázta a mogyoróbokrok sorát az egyik kerítés mellett, hogy majd talán megcsíp valami gyanútlanul megbújó madarat. A verejték finom

Nyugat 1933 júl. 1-16.

13-14. sz. 42-47.

cseppekben gyöngyözött le a homlokán, szeme káprázott az égő nap sütésben. Ingét végig kigombolta s barna, csontos melle lihegett egy kis hűsítő szellőért. De azért még mindig kényesen lépkedett Vinnetou szerepében, lábait úgy csúsztatta előre, mintha mokasszinban járna, tenyerét nem vette el a homlokától. Mi lenne, — gondolta s arcán szigorú vonások jelentek meg, — ha a bokrok közül kicammogna most egy orrszarvú, szembefordulna vele s elbődülne dühében? Hah, szép lassan féltérdre ereszkedne, odacélozna a balszemére, nyugodtan, hidegen, még az arcizma sem rándulna meg. Lassan meghúzná a ravaszt. A golyót belelőné a fenevad szemébe... — S egyszerre meglevenedett előtte a felséges jelenet, a fűben vadul fetrengő hatalmas állat, amint vért okádva hörög, kapál, fel akar ugrani, hogy rárohanjon, támolyogva lép egyet, majd fújva elterül s testén végigreszket a haláltusa görcse. Igen, a szemébe kell lőni, ez a szabály. S nem szabad elveszteni a hidegvért. S ha karcsú, égőszemű királytigris lopakodna ki a sűrűből, megállana s oldalát korbácsolva farkával, leguggolna, hogy ráugorjon s kiharapja a torkát egyetlen reccsenő harapással? Hah, akkor hirtelen a földre vetné magát az ugrás pillanatában a tigris előtt, hidegen, megfagyott idegekkel, éles szemét az állat pofájába meresztve. Mert az állat szándékait ki kell találni, ez a fő. A gondolataiban kell olvasni. S már látta, ahogy a fekete-sárga csikok vonagló kigyóival sávozott vad kitátott, tajtékos szájjal leguggol, hörög, karmai a fűbe markolnak, aztán, mintha acélból lenne, felpattan a levegőbe. Ő ugyanekkor, hidegvérét egy pillanatra sem veszítve el, négykézlábra veti magát, a borzasztó test elsuhan felette, még földet sem ér s ő máris felemelkedik s abban a pillanatban, amikor a csodálkozás dühében vonagló állat megfordul, belesüti fegyverét a szemébe. Egy ordítás, a tigris felugrik a magasba, tompa puffanással zuhan vissza s elnyúlik a fűben.

Megállt a kamasz s maga elé bámult a fűre. Kéjes reszketés borzongott végig a hátán, arcára lecsurrant a verejték, görcsösen szorongatta oldalához a fegyver áttüzesedett agyát. Aztán magához tért a pillanatszerű kábulatból, a csodálatos élességgel feltámadt képek elfoszlottak a reszkető, vibráló levegőbe s hogy ábrándjaiból kiragadja magát, a kutya után kiabált. Rekedt hangja rikoltva csattant fel a csendben. A foxterrier belefáradt a magas fűben való karikázásba, kinyújtott, csorgó nyelvét habzsolva visszafutott hozzá s úgy vágódott le a földre, mintha gutaütés érte volna a hőségben. Elnyúlt, lihegett s pislogott. A kamasz is melléheveredett, hanyattfeküdt a fűben, feje alatt összekulcsolta karjait, fegyverét kezeügyében a fűbe fektette s fáradtan bámulta a fenyőóriás felett libegő felhőgomolyagot.

Ó, szép és jó így feküdni a fűben, a bokrok árnyában elnyúlva nyári délután. Itt a szomszédban lakik egy foltozóvarga, van annak egy lánya, az a kerítés mellett szokott ögyelegni délután. Hátha erre jön ma is? Feszülten figyelt, vajjon nem hallja-e a lány zizzenő lépéseit. Ha most jönne... Tegnapelőtt már épen meg akarta kérni, hogy jöjjön át a kertbe, itt ilyenkor nem jár senki és itt vannak a környék legsűrűbb bokrai. Azt is meg akarta neki mondani, hogy szereti őt... Szereti... Felkönyökölt és szája hangtalanul mozgott, míg erre gondolt. — Szeretlek, szeretlek, Ida, Ida, Iduska, Idike... Add a szádat, légy az enyém...

Dobott egyet magán fektében, a hőség rázuhant, megreszketett a keze s önkéntelenül megfogta a flóbertpuska kemény, sima csövét. Megfogta s görcsösen szorongatta, mert a vágy oly füledten s oly

1933. júl. 1-16.

44

Kosztányi János: kekkeno nyári nap

kinzón rohanta meg, mint a görcs. Be se kellett hunynia a szemét, hogy lássa, tapinthatóan lássa a tizenötéves lány meztelen, gömbölyű és barna lábszárait, domborodó mellét. Sőt egyre jobban, szinte már fájón meresztette ki a szemét s megpróbálta figyelmét a bokrokra, a felhőre, a kutyára irányozni, annyira fájt neki ez a vágy. De hiába, nem volt előle menekülés. Már meztelenül látta a lányt. Halászáppadt, majd bíborvörös volt a kamasz arca, ajka vonaglott és rángott, egész teste megmerevedett, szeme káprázott és égett, homlokán, tenyerén izzott a verejték. S közben egyre izgatottabban, egyre kinzottabban tüelt a másik kert felé. Most megmondaná neki, most nem lenne gyáva... Most megtenné, mindent megtenne... Mindegy, hogy bűn, mindegy, ha pokolra jut is érte. De tovább nem bírja. Pusztuljon minden, szakadjon minden... Ha megtudják, az is mindegy. A lány apja agyonveri, az is mindegy. Káprázatában megjelent az ő apja is, csontfagyasztó pillantásával, rémületbeejtő hangjával, egész csontos, kegyetlen magasságában, mint az a szédítő fenyőfa, oly magasán... A kamasz összecsikortotta a fogait s felült. Most szinte sírt kínjában és dühében. Mért nem jön épen most, épen most ez a lány?

Abban a pillanatban, amint felült, észrevette, hogy egy macska lopakodik a fűben. Fekete-fehér, nagy, vén macska. Alig látszott ki a magas fű közül egy-egy pillanatra, amint vadászgatva lépdelt a vakondtúrások és egérlyukak között. Nesztelen mozgása még a fűvet sem remegtette meg.

— Buksi! — suttogta a kamasz a hőségtől döglött kutyának. — Cica!

Erre a sziszegésre felugrott a foxterrier. A fiú a flóberthez kapott, lázas mozdulattal kinyitotta a závárt, a seréttöltést golyóval cserélte ki s visszakattantotta megint. Lassan, feszülő inakkal felemelkedett s arcához kapta a fegyvert. Ugyanekkor a macska is megállt a zajra. Figyelmesen nézett a fiúra s a kutyára. Azonnal megértette a helyzetet. Kinzó rémületében elnyávogta magát, hosszú fekete pupillái még jobban összeszűkültek sáfránysárga szemén s lelapult egy kissé, hogy jobban takarja a fű. De hirtelen mást gondolt s bizva izmaiban és szeméértékének pontosságában, felszökött, hatalmas ugrásokkal vetette magát a kerítés felé, mint mikor vizen kavicsot ugrat az ember. Ugyanekkor elcsattant a lövés, a puszkapor savanyú füstje leszállt a fűre, a kutya pedig éles és herrenő vakantással kiügrött az árnyékból a napfényre. A kamasz azonnal látta, hogy elhibázta a lövést s bosszúságában beleharapott az ajkába. Felugrott ő is és elordította magát:

— Fogd meg!

A macska azonban jól számított. Két ugrással fent termett a kerítésoszlopon s ott megült, gúnyosan s nyávogva nézett vissza ellenségesére, a kutyára, meg a fiúra. Ez látta, hogy már hiába töltene még egyszer, a macska már ura a helyzetnek, mert minden különösebb izgalom s fáradság nélkül leugorhat az oszlopról a túlsó kertbe. Ezért a fegyvert szorongatva dühösen biztatta a kutyát, rövid, rekedt parancsokat rikoltva felé:

— Húzd le! Fogd meg! Csipd meg!

Buksi dühében beleharapott a kerítésoszlopba, rövideket vakkantott, vérekes szemét a macskára szegezte, majd egy pillanatig kaparni kezdte a földet a kerítés tövében, azt gondolva, hogy kidöntheti a cölöpöt. De rögtön belátta, hogy ez a terv céltalan. Visszarohant hát néhány lépésnyire a kerítéstől s nekifutott a cölöpnek, hogy a rohanás lendüle-

tével feljusson rá. Fel is ért a macskáig, de az, most már biztos lévén fölényében, nyugodt mozdulattal belemártotta az eb kis fekete orrába a körmét, ugyanakkor nyávogott egyet, mintha káromkodnék. Négyyszer ötször ismétlődött ez a roham s mindannyiszor belevágtak a kutya orrába a tühegyes karmok. A kamasz most már nem is akarta lelőni a macskát. Megállt és figyelte a harcot. Néha-néha rövid parancsokkal biztatta a kutyát, amikor látta, hogy az a fájdalom és hiábavaló erőfeszítés dühében megpihen egy percre. Biztatnia azonban felesleges volt Buksit. Véres orrát nyalogatva szinte elvakult a gyűlölet lázában s most már képes lett volna magát akár ronggyá tépetni, csak megfoghatta a kandurt.

A játék újra kezdődött. A kutya nekirohant a cölöpnek, minden erejét megfeszítve feljutott a macskáig s fogai éles csattanással verődtek össze. Ugyanakkor hörgő vakkantás tört ki lihegő torkán. A kandur pedig megvárta a kutyát, a kellő pillanatban belemártotta körmeit a kutya orrába, felhasítva azt olyan mélyen, hogy a vér kifreccsent belőle. Ugyanekkor az eb visszazuhan s meghemperedett a földön fájdalomában.

A fiú nevetett. Eltorzult arccal, vonagló ajkkal nevetett. S biztatta a kutyát:

— Ne hagyj magad! Fogd meg! Csipd meg!

Most a kutya messzebb vonult vissza, úgy gondolva, hogy a lendület nem volt elég erős. Elővette az eszét, melyet már elborított a gyűlölet káprázata. Habzsolva nyalogatta az orrát, szőre felmeredt a gerincén, lábai reszkettek. Lekusshadt a fűben, aztán némán, kétméteres ugrásokkal rohant neki a cölöpnek. Az ugrás jobban sikerült, mint az eddigiek. Ez megzavarta a macskát is, mert körmét nem tudta olyan hirtelen visszahúzni ellensége orrából, ahogy kellett volna. Csak ezen a kis árnyalaton múlt a helyzetében biztos állat élete. Mert amint ellensége visszazuhan a földre, estében magávalrántotta őt a karmainál fogva, melyek mélyen belevágtak az orrába. S ebben a pillanatban, a pillanatnak ebben a töredékében dőlt el a küzdelem. És már ott hemperegtek a fűben hörögve és jajgatva, csaholva és nyögve, forogva és fel-felszökve, ott hemperegtek vérben és kitépett szőrösomókban, rémület és rémületet keltőn, beleragadva letéphetlenül egymás testébe s fel-felnyíva a fájdalomtól. A kutya belemart a macska torkába, de az egyetlen mozdulattal kifordult a gyilkos fogásból, átbucskázva a saját fején s belevájva fogait s körmeit a kutya lágyékába. Majd a kutyának sikerült betörnie a hidat, amit a birkózó macska vetett a testéből. Pillanatokig a kutya, majd meg a macska volt felül, de ez a forgás meg nem állott és meg nem pihent, sőt megállítani sem lehetett volna semmiféle módon. Összegyűrték maguk körül a fűvet kétméteres körben, mint valami arénát. S rázták és tépték egymást olyan vad lázban, az élet akaratának valami olyan kétségbeesett gyönyörében s kínjában, ami a szinte dermedten figyelő fiút a lelke mélyéig megrémítette.

Ott állt és topogott egy helyben, körmeit belevájta a tenyerébe, éles fehér fogaival belemart az ajkába, arca rángatózott, homlokáról pergett a verejték. Minden erejét összeszedve el akart fordulni onnét, el akart menekülni, de csak állt előrehajolva s rámeredt a birkózókra s még csak a szemét sem tudta lehúyni. Undor markolta meg a gyomrát s ez az undor olyan kéjt árasztott el benne, amelyet soha nem érzett ezelőtt. A szájalom könnyei préselődtek kitágult szemébe s ugyanakkor rekedten biztatta a kutyát s toppantott lábával, mint az

1933. júl. 1-16.

61

izgatott ló. Torka összeszorult s nyelt, mintha pálinkát habzsolna s mintha egyben ki is akarná lökni magából a pálinkát, fogai hol össze-
verődtek s jeges hullám zúdult végig rajta, hol összeszorultak s csiko-
rogtak s egész testén forróság áradt el. Majd bedugta ujjaival a fülét,
hogy ne hallja a birkózó állatok vonító, hörgő, harsogó és jajgató
hangjait, a földhöz vert testek puffogását, de a most már távolinak
tetsző hangok még jobban megborzongatták, még misztikusabbak és
rémületesebbek voltak s lehűltak a kezek és belemarkoltak a meg-
feszülő combokba, hogy aztán megint felszökjenek s vadul ökolbe fa-
csarodjanak. S mindez úgy ment végbe, hogy ő maga nem tudott róla
semmit.

A kicsiny, izmos, kemény kutya s a szinte hatalmas, ügyes és gyakor-
lott macska órákig, napokig verekedett a földön. A nap elsötétült, a
fák árnyékba, lila sötétségbe burkolóztak, hol jeges szél, hol rekkenő
forróság suhant végig a kerten, a füves térség reszketett s a föld haj-
ladozott köröskörül. De tisztán és világosan vált ki mindebből a két
állati test, egy testté fonódva s egymásbanöve s eggyé vált a zürzavaros
hang is és immár ennek az egy testnek a borzalmas hörgése és jajga-
tása volt.

Egyszerre világosodni kezdett. A kis fehér telhőgomolyag kivált a
feketéségből, az a különös koromszerű por és lila köd, amely beszírt
mindent, derengeni kezdett, kisütött a nap s a fák levelei csillogni és
mozogni kezdtek. A kutya heregve rázta a megölt macskát, mert a
gomolygó egy test most már felismerhető két állati testté vált szét. A
véres, rongyszerű szőrcafát még bele-beleharapott ellenségébe, de hara-
pása csak jelképes volt. Gerince vonaglott még, de a halál utolsó
ölelése volt ez, karmai már simogattak csak lázas dühükben s nem
téptek. S ezt a szánalmas, magamegadó, alázatos, nyikogásában már
csak könyörgő testet verte, marta, rázta és tépte a másik ész nélkül s
cél nélkül, kéjének szörnyű lázában forogva, betelni nem tudva s tom-
bolva a győzelemben. Nem verekedett már, csak csillapulni nem tudott.
Leült néha s lihegve bámulta a halott ellenfelet, habzsolta a saját nyelv-
vét, majd nekiesett megint s odaverde a földhöz, szinte kényszerítve
azt, hogy életre támadjon s harcoljon ellene. Aztán nézte megint s nem
nyugodott bele, hogy a másik a harccal és vérrel már betelt. Nyüzszítve
hívta. Dühös ugatással perelt vele. Az égre pislantott s csodálkozott
rajta, hogy a másik nem használja ki a figyelmetlenséget. Piszkálta s
lökdöste a lábával s belemart megint.

De a harc megszűnt. Végre, elernyedten a kéjtől s kintől, elterült az
eb, cafatos-véres orrát a fűre fektette s kinyújtotta a nyelvét is. S el-
terült mellette a másik is, a hajdani ellenség, elterült a nyugalomnak, a
békének s kielégültségnek megbékítő mozdulatlanságában.

Most tért magához a kamasz is. Végtelen szomjúsággal szívta ma-
gába a levegőt, reszkető kezével végigsimította az arcát, mintha le-
törölné magáról mindazokat a vonásokat, amelyek akarata ellenére
vésődtek rá. Csak most látta, hogy mi történt körülötte, csak most
sejtette, hogy mi történt benne. Olyan fáradtságot és csömört érzett,
hogy alig tudta megmozdítani ólomnehéz lábait. Leült a fűre, kezeit
lelógatta s maga elé bámult. Lüktetett a halántéka, zsongott a teste,
lökésszerűen vert a szíve. Megnyalta kiszáradt ajkait s behúnyta a
szemét.

Sokáig ült így valami tompa révületbe merülve s csak lassan-lassan
nyugodott meg. Végre úgy látta, hogy megint az, aki azelőtt volt, ha

ugyan lehet még az életben hasonló ahhoz a tizennégy éves gimnazistá-
hoz, aki kora délután madarászni indult a kertbe flóbertpuskájával.
Mert mély levertséget és szégyent érzett, keserű volt a szája s előbbi
rémületét most levertség, egykedvűség váltotta fel. Lassan feltápász-
kodott a fűről s felemelve a fegyvert, elindult a kerti út és a ház felé.

KODOLÁNYI JÁNOS

Nyugat 1933. júl. 1-16.
13-14. sz. 42-47.

KORBÁCS

NOVELLA

Irla:

KODOLÁNYI JÁNOS

Hó fedett mindent, a nagy, vén fákat a vár bejárata körül, a parasztházakat s a nagy fehér-ségben a hó csillogásából még fehérebben ragyogótt ki a dombon álló templom tornya. A templomhoz köves, meredek út vezetett, kétoldalt a Kálvária stációival. Ezek a stációk most olyanok voltak, mint a hóval lepott síremlékek.

A két gyermek ijedten állt az idegen környezetben. Gyámoltalanok voltak, mert rohá a kapun kívül nem volt szabad menniök. Most, hogy felláztak a szigorú rend ellen, büntudatukat csak növelte az idegen uoca s a nagy épületek nyomasztó tömege, de makacsok voltak s akármi történjék is, meg kellett próbálniok azt, amit az egész falu gyerekhada szabadon s jókedvűen üzött. Félénken ráültek a szánkára, elől a kisfiú, mögéje a kislány s aztán elindultak. A szívük izgatottan dobogott. Féltek egy kiesit. De körülöttük vígan robogtak a szánkák és libegtek a nyakba kötött kendők.

Eleinte lassacskán haladtak, de a szán hirtelen nekiliramodott s egyre gyorsuló suhanással ragadta őket magával, mint a jókedvű, fékezhetetlen paripa. Felujjongott bennük a szabad rohanás öröme, minden összefolyt a szemük előtt, szorosán fogták egymást s gerincükben kéjes hiszsergéssel átengedték magukat a futásnak. S a kis szán osodákat művelt. Gyorsasága már szédítő volt. Pista szilárdan fogta a madzagot, lábbal előre nyújtotta s férfias erőt érzett magában. Huga átfonta a nyakát s hozzábújt. Így rohantak el mellettük a házak, már elhagyták a magas kertészlakót is, a hóval fedett hatalmas mandulafa ága kihajlott utánok s kökerítésen s búcsút intett nekik, mint valami nagy kéz. S ők suhantak, mintha táltoson ültek volna, mellükben s gerincükben osiklandozott a kéz, arcukat pirosra csipte a hideg.

Ekkor a kisfiú hirtelen megrémült. Az uoca közepén csilingelve közeledett a báró kis szánja, éppén szemben velük. Pista farkába belsmarkolt a rémület. Meg akarta állítani a szánkát, de az nem engedelmeskedett, lerázta magáról a kormányzó szándékot, ment a maga bolond eszé sze-

rint, nem lehetett birni vele. Iluska sivalkodni kezdett. S a két fekete orosz ügető, lábát magasra hányva, szélsébesen közeledett, dobálta a fejét, kétfelől fehér párafelhőt fújt, a csengők villogtak a nyakán s a báró magasan a bakon, fehérkesztyűs kezében keményen fogta a gyeplőt. Ugy látszott, ő is észrevette már, hogy baj van, mert fékezni igyekezett a lovakat. Az utolsó pillanatban, mikor Pista már eléréztette a spárgát s szinte alótt dermedtségben adta át magát az elgázoltatásnak, sikerült a lovakat félrefordítani, de a báró fölemlkedett a bakon, ostorával végigvágott a kisgyerek képén. Mint a láng, csapott a kisgyerek arcába a fájdalom. Szemét elborította a könny s vörösbe borult előtte a világ. Lefordult az útra, majd feltápászkodott s kezelt arcára nyomta. Ekkor káromkodást hallott. Összeesdültek a gyerekek, egy kamász hangosan s kárörvendően röhögött, de a kisebb s főként a magyar gyerekek — mert a többség sváb volt — megszeppenve állták körül a felborult szánkát s a keservesen síró kislányt vigasztalták. Pista nem sírt. Kétségbeesett erővel összeesikoritotta a fogát, hogy szinte fájt az állkapcsa, a fájdalomtól kicsorduló könnyeit visszafojtotta s égő sügyránében rettenetes dühvel, bosszúvággyal fordult a báró szánja felé. De az már akkor messze járt. A báró éppén akkor fordult hátra s tekintetük találkozott. Ugy látszott, felismerte a kisfiút, mert arca osodálkozást, megdöbbenést fejezett ki. Mikor azonban meglátta a kisfiú gyilkolni vágyó égő dühét, vonásai megint megmérévedtek s megsuhintva ostorát, bekanyarodott a vár hátsó kapuja felé vezető útra.

— Most mi lesz? Mit szól a papi? — kérdezte a kislány gyámoltalanul.

Pista vállatvont. Így palástolta a félelmét. Előre tudta, hogy rettenetes jelenet következik. De nem érezte magát bűnsnek, most már nem!

Bevákodtak a kapun. Fischer, a vén lóda-azolga már jött velük szembe. Összeesapta a kezét, mikor meglátta a kisfiú arcán a tüzés csíkot, az első csókot, amit életében ostortól kapott. S osodálkozott:

— Hát meguk mit csináltok? Mi lettek magat!

Pesti Napló 1933 júl. 16. 159. sz. 36.

1933. júl. 16.

Most csak jöjjenek hamar, mert tegindetes úr már várja az irodában, nattyon mérges...

Gyászmenetben vonultak az iroda felé. Fischer előre engedte őket s az ajtóban maradt. Az íróasztal mögül, mint félelmetes isten, emelkedett fel az apa, meredek homlokán ráncok domborodtak és sárga szemében kígyózott a fény.

— Gyertek csak — mondta félelmesen s bement a belső szobába. Ott betette az ajtót s azonnal leakasztotta az ajtófélfán függő kutyakorbácsot. A kislány kétségbeesett sokogással vetette magát az apja térdéhez, átkulcsolta őket és jajgatott.

— Jaj, papám, ne tessék megverni, jaj, papám, ne tessék megverni, a Pista akarta! O hívott!...

— Ugy? — mondta az apa vontatottan. — Hallottam, milyen gyönyörűen jártál! Ki engedte meg, hogy kimenj az uccára? Mi?

A gyerek nem felelt. Sivár ürességet érzett, összehorította a száját, arcán lüktetett a vörösvörös sáv. Félig lehunyta a szemét s lenézett a földre.

A többi csak mintegy félálomban hallotta. Mintha nem is vele történék a dolog. Megdermedt s lélekben szinte elszakadt mindentől, ami körülvette. Hallotta apja félelmetes kiáltásait:

— Hát mégcsak nem is felelsz? Na, gyere csak. Majd adok én neked uccát, szánkát, meg pajtasokat!... Maaajd adok én neked! Pimasz kölyke!

Erre mindig visszaemlékezett férfikorában is. Ahogy az apja kezei durván s kiméltlenül megragadták, értelmetlen gépek módjára, mint a cséplőgép fogai s felkapták könnyedén, érzéketlenül s a kutyakorbács osattogni kezdet rajta. De nem fájt. Nem fájt semmi. Ha agyonverték volna, az sem fájt volna. Diadalmasan tűrte a verést, egyetlen jajzó vagy könny nélkül. S mert nem sírt, apja még jobban verte. S akkor sem sírt. A kislány ott állt mellette s könnyein keresztül nézte a torturát. Szemében valami félelmes, vad ragyogás fénylett. Szinte szerelmesen s reszketve bújt oda az apjához.

— Ne sírj, kis bocám — mondta az apja és szelíden simogatta a haját. Aztán megint ordítani kezdett, olyan hangon, hogy a szobában szendergő vizsla lába közé házta a farkát s esze nélkül menekült a kályha mögé. — Hát te még most sem sírsz? Makkoskodsz, mi? Hát ez sem használ már neked? Mars a sarokba! Maaajd megtanítalak én, megállj! — tette hozzá reszketve s megtörölte a homlokát zsebkendőjével. Majd leült egy székre s onnét nézte a sarokban térdelő s meg sem mukkanó gyereket. Aztán kiküldte a kislányt, felkelt s le s fel járkált kemény léptekkel s egyik cigarettát a másik után szivta. Most már szerette volna, ha a kisfiú felkel s odamegy hozzá bocsánatot kérni s kezécsókolni. De ez nem történt meg. Pista makacsul bámult a sarokba és arcára sötét gondolatok rajzolódtak. Végtelen keserűségében s megalázottságában arra gondolt, hogy egy nagy késsem megöli magát. Vagy megszökik hazulról. Elvándorol az erdőbe s ott él a vadak között és soha, soha nem jön haza többé. Időről-időre felbukkant emlékezetében a suhanó szán, a lábukat magasra dobáló lovak s a bundás báró képe s a fölémlt ostor. Ilyenkor az ütés nyoma kitüzesedett és fájón lüktetett. Bocsánatot kéne kérni, már szinte sajnálta az apját. Szerette volna megcsókolni a kezét.

— Na? — mondta ridegen az apa. — Hát mi lesz? Talán bocsánatot kérnél, mi?

Erre megint megdermedt és nem moccant.

— Nem hallod? Kinyissam a füledet? — ordított az apa s elvörösödött dühében. — Nem tudod, mi a kötelességed? Megtanítsalak?

Pista összehúzódott. »Sohasem nővök nagyra, — gondolta keserűen — mindig kisgyerek akarok maradni. Miattak! S keményen összefacsarta a fogait, ökölbe fogta a kezét s hallgatott. A következő pereben már felkapták a sarokból s a korbács újra esattogott rajta. Most már megadta magát ostoba és érthetetlen sorsának. Süketen hallgatta a stentori hangot, melyen apja rátámadt. Tűrt és hallgatott. Egy esépp könny nem jött a szeméből. Titokzatos erő kényszerítette, hogy bezárkózzék s bár jólesett volna sírni, bocsánatot kérni, nem tette. Ismét elfoglalta helyét a sarokban. Apja nagyot fújt és kiment. Hal-

lotta, amint odakint panaszkodott az öreg írónak, hogy milyen »kutya makacs kölyök«, meg hogy »nem lehet rá hatni« s hallotta az írónak dörögő, bölcselkedő hangját: »A gyerek gyerek, tekintetes uram«. Aztán csend lett. Lassanként unatkozni kezdett s unalmában figyelte a hangokat. Kint a húga beszélt Fischerrel, hangozkáját hallani lehetett ugyan, de érteni nem. Bosszúvággyal gondolt a hűgára, szeretne volna a hájánál fogva végighúzni az uccán, amerre szánkáltak, de még jobban szeretne volna a szán után kötni. Vagy megölni, leszúrni egy nagy késsel. Ez lett volna a legjobb.

Majd megéhezett. De nem nézett feléje senki. Beállt a szürkület is, az ablakok előtt nagy fák vetettek sötétkék árnyékot, havas ágak lassan imbolyogtak. A másik szobában felcsehelődött az öreg írónak s elment, hallotta a lépéseit, amint egyre távolabb csikorogtak a havon. Azután megöblösen ugatott az udvaron a vizsla, mint mikor idegen érkezik. Mi ez? Ittfelejtik az irodában! Hát jó, akkor csak legyen is így. Legalább megfázik az éjjel s meghal. Akkor majd sajnálja az apja s megbánja, hogy így bánt vele.

De nem. Lassan nyílt az ajtó s belépett Fischer. Körülkémlelt a szobában s odament Pistához. Lehajolt hozzá.

— Pistiga, — mondta csendesen s megérintette a vállát — mér nem kér pocsánat a tegindetes úrtól?

— Kit ugatott az előbb a kutya? — kérdezte a gyerek.

— Na, itt járt a páró úr kocsisa, levelet hozott a tegindetes úruak, hogy nem baragudyon az ütésért, amit magára lemerít. Fáj? — tette hozzá részvétellel s megsimogatta a hosszúhajú szőke fejet.

Ekkor a kislejű egyszerre sírva fakadt s jó, bő könnyek ömlöttek az arcára. Odabújt Fischerhez, átölelte a térdét s rázta a zokogás. Fischer hagyta. Tovább simogatta a fejét s csak úgy magában dörögte:

— Hej, Gott, Gott, de nagy paj is aszlat, ha ety tyeregnek nincsen neki anya...

Nem történt semmi...

Irta: Kodolányi János

A gyerekek már ágyban voltak. A kisebbőlben ketten ültek az asztal mellett, némán, magukba zárkózva: Kuthyné és a házvezetőnő. Kuthyné kézimunkázott. Ugy kellett viselkednie, mintha a legtermészetesebb dolog volna az, hogy ő, a feleség, itt ül a saját otthonában, terített asztal mellett, a petróleumlámpa fénykörében, kezében kézimunkával s várja a saját urát. És szemben vele, egész természetesen, hogy ott ül a másik asszony, a gyűlölt ellenség szintén varrással az ölében, gyermekruhákkal és harisnyákkal és a cseléd kint a konyhán várja a parancsot a tálalásra. Pedig a legnagyobb erőfeszítésre volt szüksége, hogy össze ne roppanjon, meg ne örüljön, — mint gondolta — annyira kihullott ebből az életből. Az ő bútorai, az ő otthona, az ő férje, az ő gyermekei, igen, de milyen messze sodorta valami megfoghatatlan erő innét! Mennyire nem tartozik hozzá ezekből a dolgokból és emberekből semmi és senki, ha a lelke is szakad ki utánuk.

Múltak a percek, a nagy ebédőlből behallatszott a falióra komoly kondulása, ahogy az idő jelezte s ebben a hangban Kuthyné rémülettel ismerte meg az ura könyörtelen, irgalmatlan hangját.

Diványvánkost hímezett, szinte öntulat nélkül. Aranyárga selymet varrt azután a kézimunka alá, ezért a sárga selyemért is el kellett viselnie mindenkinek a gúnyját, mert amennyire szerette ő a meleg sárga színeket, annyira utálta az ura és a házvezetőnő. Csak Kuthyné örületét látták a színek és különösen a sárga szín szeretetében. Elgondolkozott a multon, egész életén, apjára gondolt újra és újra s minduntalan előbe rémlett az a jelenet, amikor az öregúr hirtelen rosszul lett a lakodalmi vacsorán. Látta maga előtt a felugráló vendégeket, a rokonok rémületét, az apja megtört szemét és hágyadt, lemondó mosolyát, a keze legyintését, amikor betárogatták a szobájába s aztán ismét és ismét elolvasta lelkében a táviratot, amit mint egyhetes asszony kapott az apja haláláról. Átélt a lelkifurdalásokat is: ő volt az oka a halálnak, ha akkor nem lett volna a lakodalom, nem halt volna meg. Próbálta megnyugtani magát: hiszen ki láthat előre ilyesmit? De érezte, hogy nem tud megnyugodni.

Hirtelen feldübörgött a híd: megérkezett a

fogat. A házvezetőnő azonnal ugrott, hogy fogadja. Kuthyné pedig elfehéredett s homlokára verejtékcseppek gyöngyöztek. Le kellett tennie a kézimunkát, mert mozdítani sem tudta a kezét. Egyetlen pillanat alatt átfutottak rajta az emlékek: mikor még egy-két évvel ezelőtt vidáman nyitott be az ura és megoskoltta őt s megkérdezte, hogy mit csinált egész nap és jól érzi-e magát... Ennek már vége.

Kemény léptekkel, — túlzottan kemények is voltak ezek a lépések, mintha a férfi erőszakolta volna magára a ridegséget és könyörtelenséget — belépett az ura. Hidegen jócskát kívánt s csak fél-sikkemmel nézett a feleségére, mint aki bűnös. Az asszony megbiccentette feketehajkoronás fejét s majdnem sírvafakadt megint. De keménynek akart mutatkozni ezentúl és így lenyelte könyneit.

Kuthy le s fel járkált a szobában, kimért, egyenletes és erőszakoltan nyugodt lépésekkel. Az asszony folytatni akarta a kézimunkát, de nem sikerült. Behozták a vacsorát és némán ettek mind a hárman, a csendben csak a lámpa sístergése hallatszott.

— A gyerekek alszanak? — kérdezte végül Kuthy, nem fordulva senkihez határozottan.

— Megették a vacsorájukat és most alszanak. — felelt gyorsan a házvezetőnő.

— Hoztam nekik szandált. — mondta hosszú szünet után Kuthy, ismét csak úgy bizonytalanul maga elé.

— Mibe került? — sikerült végre megszólalnia a feleségének.

De az ura nem felelt, hanem vette a csomagot és lábujjhegyen, túlzott óvakodással, bement a hálószobába.

— Drága kis bocám. — hallatszott ki a hangja, ahogy csendesen duruzsolt a kislány ágya mellett — elfáradtál a nagy játékba? Hoztam ám neked szandált, meg cukrot... Na, csak aludj szépen, majd reggel megtalálok. Hát te, te ólommadár, — folytatta a csendes beszélgetést a kisfiú ágyánál — te is alszol már? Ugyan mit követtél el megint, miben törted a fejedet, mi? Na, neked is hoztam szandált, csak aludj szépen...

Kuthyné úgy hallgatta mindezt, hog majdnem lezuhant a székről. Ezt a jólesmert, dédelgető, becéző, kedves hangot, amely oly csendesen tudott duruzsolni, olyan élringatóan. Mennyire szereti a gyerekeit, milyen jó apjuk nekik s hát így kell ennek lenni mégis, hogy fel is út, le is út, elszakadnak egymástól, hát nem nőttek ők össze örökre, ők meg a gyermekek?

De megint uralkodott magán, mert a férfi hal-
 kan kijött a hálószobából és félig behúzza az ajtót.
 — Most következik, most, — ütötte szíven az
 asszonyt az ajtó behúzása, ez az önkénytelen moz-
 dulat, mellyel a férfi a gyermekek álmát óvta. —
 Ó, istenem, adj elég erőt, hogy nyugodtan elvisel-
 jem, hogy bele ne őrljék a megpróbáltatásba s ne
 legyek gyáva, indulatos... Kétségbeesett!... De
 mikor olyan kétségbeesett vagyok máris!

Arra gondolt, hogy legjobb lenne szépen be-
 menni a nagybédülőbe, ott a fegyverállványról le-
 akasztani a súlyos revolvvert és kimenni a kertbe,
 le a díófa alá és fejbőlöni magát. Még mielőtt az
 ura egy szót is szólana...

Ujabb ételeket hoztak be, de ő már nem evett.
 Ez a megpróbáltatás nagyon sok volt, ez a bor-
 zasztó csend, amelyet mind a ketten szinte tudat-
 osan hengerítettek órá, mint a kripta követ. De
 el se ment, önkínzó uralommal ült ott tovább, ne
 beszélhessenek az ő távollétében egymással ők
 ketten, akik bizonyára együtt főzik ki a terve-
 ket...

Végre az edényeket kivitték, a férfi cigaret-
 tára gyújtott és a házvezetőnő tovább javította
 a gyermekek ruháit. A falóra tizet s utána mély
 hangon egyet ütött. Kuthy megnézte az óráját,
 lassan felkelt és jóéjt kívánva, szobájába ment.

Erre Kuthy már nem bírta tovább nyuged-
 tan, felugrott és szó nélkül a hálószobába szaladt.
 Nem történt tehát semmi...
 Csakugyan semmi? Erre, hogy nem így van.
 Minden megtörtént!

Sokáig hevert a díványon, ellentétes gondo-
 latok között marcangolva önmagát, amikor egy-
 szer csak elnyomta az álmot. S különös, lázasan
 pergő képeket látott. S még átfutott agyán, hogy
 ő most álmodik s mintha önmagát figyelte volna.
 Aztán elvesztette ezt az ellenőrző kettősséget is.
 Az álmot súlytalan, légies rohanással kezdődött
 és egyre kellemesebb, súlytalanabb lett ez a roha-
 nás, míg végül ritmikus utazásá alakult. Vonaton
 ült ő meg az ura. Mint akkor, amikor esküvőjük
 után együtt utaztak Zalába, a férje apjához. bemu-
 tatkozni. S a gyorsvonat száguldott velük s az
 ablakok négyzetében pazar nyári napsütés ragyo-
 gott. Besuhant a szél és cirógatta az arcát, össze-
 borzolta az ura közepén elválasztott puha haját is.
 Jobbról a Balaton tükre csillogott, de most nem
 olyan intim, barátságos kis víz volt, mint ami-
 lyen a valóságban. hanem hatalmas, széles, a látó-
 határ széléig elterülő tenger. A napfény ezikrázótt

rajta. Balról pedig friss zöld mezőiséget látott s a
 mezőiségen itt-ott felesűcsösödő hegyeket, mint a
 süvegeket. Olyanok voltak, mint a kulisszák, egy-
 egy csűcs között sima füves rétek, mezők terültek
 el. S a vonat rohanása egyre gyorsult, a ringás
 hintázássá alakult át, mintha nem síneken hanem
 a tengernyi víz hátán suhanna a vonat s egyre
 nagyobb és meredekebb hegycsűcsök emelkedtek
 a mezők föl, olyan várakkal koszorúzva, mint
 óriási gyűrűk. Ő nevetett, kinyitotta a ruháját,
 hogy az úde nyári szél átjárja meztelen testét is,
 odahajolt az ura ölébe és ekkor a férje lehajolt
 hozzá és megcsókolta a száját s erre a gyorsvonat
 még eszeveszettebben kezdett vágatni, most már
 a végtelen víz hátán. A vulkáni hegycsűcsök ijesz-
 tően megnyúltak és fenyegetőkké váltak. A távol-
 ban egy hegycsűcsön vörös láva tört fel s leom-
 lott a zöld mezőkre. Erre őt szorongás fogta el,
 szerette volna megállítani a vonatot és hirtelen
 kibontakozott az ura karjaiból. Rettegve kinézett
 az ablakon s már mindenfelé hullámozó vizet látott,
 a vízen túl vérvörös lávát okádó hegycsűcsokat,
 fenyegető, égő s piroshegyű piramisokat s erre
 undor és félelem fogta el, kiáltani akart...

S a következő pillanatban lent feküdt a vasúti
 költés oldalán és még látta a vonatot, amint to-
 vább robogott a síneken és az ura kihajolva az ab-
 lakon, integetett neki...

Fel akart kelni, minden tagja fáj a zuhanás-
 tól. Most hová menjen, itt ül egyedül az ismeret-
 len vidéken és nem segíthet rajta senki. Elhatá-
 rozta, hogy gyalog megy tovább. El is indult a
 sínpár között, mindenütt talpfákra lépegetve. Ek-
 kor azonban félelem fogta el és szinte a torkát
 fojtogatta. Lelkiismeretfurdalást érzett, mert le
 akart szállni a vonatról s csodálatosképpen sike-
 rült is neki s most az ura egyedül kénytelen to-
 vábbutazni, de a félelem is alapos volt, mert
 érezte, tudja, hogy a hátamögött másik vonat kö-
 zeledik. Ki akart lépni a sínpár közül, de nem tu-
 dott. Mintha megbénultak volna a lábai vagy
 mintha odaláncolták volna a sínpár közé. Megállt
 és szembefordult a robogva közeledő vonattal. Ek-
 kor hirtelen sötét lett, mintha éjszaka lenne, csak
 a vágatva közeledő mozdony két lámpája villo-
 gott, mint két borzalmas szem. Sikoltani akart,
 de nem volt hangja. Futni akart, de nem tudott
 lépni. S a következő pillanatban rettenetes csat-
 torással odaért hozzá a vonat, hátgerincén végig-
 futott az izvalom s...

Felébredt.

Homlokát kiverte a verejték. Olyan különös
 hangulata volt az álomnak, elejétől végig, s leg-

boldogabb részében is annyi tragikus, mélyen el-
 rejtett szomorúság bujt meg s a végén annyira
 borzalmas volt, hogy sokáig mintegy mámorban
 ült és maga elé bámult, nem tudva, hol van s most
 álmodik-e, vagy az imént álmodott.

— Nagyon szerencsétlen vagyok, — suttogta
 maga elé kábultan.

Pesti Napló 1933. aug. 5.
 176. sz. 4-5.

Két baráti szív

Jeta: Kodolányi János

Olyan volt a két Peti egymáshoz, mintha ikertestvérek lettek volna. Ahogy ott ültek a kocsmá sarkában a rendes délutáni pálinka mellett, szinte összetévesztette volna őket az ember. Főképpen az alkonyat homályában, amikor szabadon tenyésző szakálluk színét már nem lehetett megkülönböztetni, rongyos gunyájuk is egyformán volt rongyos és szintelen s bozontos mellük is egészen egyformán sötétlett ki alóla. Am Bigmi Peti sapkát viselt s az most is ott hetykélkedett a fején, viszont Gőz Peti borzas koponyáját lyukas, de egyébként kifogástalan kalap fedte. Mindkettőjük öszült már, de ugyebár ez ilyenkor nem látszott, mert a kocsmáros még nem gyújtotta meg a nagy petróleumlámpát.

Két elválhatatlan barát, akik éveken át kitértettek joban-rosszban, minden mostoha körülmény között, együtt ették meg a szalonnájukat s itták Pista bácsi pálinkáját a zöld, kerek asztal mellett, együtt laktak télen a kanászházban, nyáron a kertek alatt, szalmakazlak tövében s nem zavarta soha semmi a szeretet, a barátság tiszta légkörét közöttük.

Ma különben Gőz Peti különösen merengőnek látszott. Barátja már többiben megkérdezte tőle:

— Mi a? MÉR lóg a fejed? Ejjén hama részög lettél mamá?

Bigmi Peti alsóajka éppen úgy lelógott pusztá barátságából, együttérzésből ennél a kérdésnél, mint a Gőz Petié.

Uj pálinkáért kocogtattak az asztalon.

— Mamá elvégeztem a favágást a papnál, — motyogta lassan Gőz s elmerengett a félhomályban. — Mast osztán kapok egysummába annyi pézt, hogy...

Elhallgatott.

— En is kipucoltam a nagykocsmá gödröt, de még nem fizettek, a stenit!

— Nem? — kapta fel örömmel a fejét Gőz. Ez a szokatlan öröm igen gyanus volt, valami rejtőzött mögötte. — Nehezen fizet az a csámpás asszony. Várhatod a bérdöt, — szótagolta kárörömmel, ami egyáltalában nem illt a régi barátságához.

Bigmi csak legyintett.

— Mast én hitelezők a nagykocsmárosnak. Még hozzá kamat néküm. Nem iszol?

— Maj megkapod, no...

— Bolond vagyok, maj várok.

— Bolond vagy, várj. De neküm má hónap reggel megjár a tiz pengő a papnál. Tiz... pengő... Azám... — szinte szopogatta a szókat. — Mast osztán maj nem iszok annyit.

Bigmi ismét legyintett. Nem értette.

— Eddig se ittál. Néha ez a kis snapsz? Mi vigasztalja más az embört? A stenit... Főkép engöm, aki beteg is vagyok... nyavalyatörés...

— Nem iszok. Mer én má pórolok, azám, gyérök... Van a Toncsi kontrásnak egy szép eladó fekete nadrágja, alig likas a feneke, azt megveszöm. Kalapot is veszök. Muszáj má neküm is egy kicsit kötözni, hogy tisztoságösebb forinám

legyön, mi gyérök? Igy csak nem járhatok, mi, gyérök?

Meggyözden nézett a barátjára. Az csodálkozva hunyorgatott rá. Mi lell ezt?

Hörpintettek. Gőz Peti nekikönyökölt az asztalnak s már maga-magának beszélt:

— Utóvégre megöregszik az embör s egyszer akad szöröncséje az életbe, ha azt elszalaszt, jába fut utána azután... Ett az ideje, hogy én is egzigeniát alapozzak magamnak... Mahónap elmen az élet. Mast még csak ölég fiatal vagyok...

— Fiatal? — rikkantott tele szájjal Bigmi s szélesen röhögött. — Fiatal? — s öklével csapkodta az asztalt, szeme könnyben uszott.

— Mit! — kiáltotta Gőz Peti felháborodva. — Tán csak nem is vagyok olyan vén marha, mint amejjen te?!

— En? — vetette fel a fejét Bigmi Peti. — En még mast is megházasodhatnék!

Kimondta a nagy szót. Egy pillanatig nagy csend támadt erre.

— Te nyavajás, te házasodhatnál, — dünnyögte aztán. — Te csavargó. Neküm legalább van ruhám is a házassághoz...

Zavaros szemmel bámultak egymásra s féltékenyen vizsgálgatták, mérícskítették egymás korát, testi állapotát, ruházatát... Ezalatt Gőz Peti arca egyre fölényesebbre derült.

A barátja dühösen ivott. Aztán óvatosan megkérdezte:

— Hát osztán... Izé... mindég jó barátod vótam, testvér, tudod... Hát hogyan gondotad azt, hogy ruhát veszöl, fekete nadrágot, meg kalapot? Mondd meg, a stenit!

— Megmondom neköd, testvér, — kezdte szeliden, bizonyos részvétellel Gőz s nagyon magasról nézett alá a barátjára. — Nem titkolok sümmit, neköd megmondom, tudod, előtted sümmit se titkoltam... Még sönki se tudja. En má rendös embör akarok lenni eztán. Mindönki megszól, csavargónak níz. Hát én elhatároztam, hogy... megházasodok...

Bigmi Peti halálos csendben nézte. Néha megrázta a fejét, mintha ki akarna rázni valamit a füléből.

— Az én becsületömöt nem járthatom le egészen... Má én végképpen meguntam ezt a piszkos életöt... Mindég olyan társaságba vagyok, olyan életöt élök, akit szégyönlök... Megházasodok, testvér.

A másik dermedten nézte. Bekapott egy kerty pálinkát, tátozott.

— Nem lehet azt, — hebegte aztán fakó hangon.

— A kontrással má meg is alkuđtam a nadrágra. Részletre adl, meg a kalapot is. Egy kicsit bő a kalap, de a Zsuzska aszongya, azér egészen jól áll. Neküm még jó lesz ily is.

— A Zsuzska! — hördült fel Bigmi Peti, rácsapott az asztalra s egy pillanatig úgy bámulta a barátját, mintha nem is látná, csak a

nyavalyatörős rohama közelednék. — Mejjén Zsuzska? Miféle?

— Hát, a menyasszonyom, — vetette oda könnyedén, de bozontos mellét kissé kidüllesztve Gőz s ivott rá nagyhamar egy kortyot. — A Csikós Zsuzska. Hát. Azt veszőm el.

— De hát... — kapkodott a lesujtott jóbarát — a Zsuzska má neköm igérközött, találkoztunk is má nem egyszer a Vargák kertjében, meg máshon is...

— Áááá, — legyintett fölényesen Gőz. — Az nem érvényös. Megmondta ű, hogy hozzám gyűn, mer én nem vagyok nyavalyatörős, mint má te, meg osztán ki is ötö-

zök rendösen, megveszőm a nadrágot, meg a kalapot... Az mégis csak más ám, ha valaki rendösen jár, ad magára... Mondta ű, hogy egybe vót veled, de az nem érvényös...

Sokáig kínos csendben nézegették a kislüvegüket. Végre is Gőz felemelkedett.

— Hát Peti, — mondta komolyan, a szokásos testvér helyett — én mast mék, mer a nadrág dógába akarok beszélni a kontrással, meg még más megbeszélínivaló is vóna... Jójszakát...

Bigmi Peti csak legyintett s nem szólt semmit.

1933. sept. 69

MAGYAR IRODALMI SZEMLE

„Szabó Pál, a biharugrai paraszti-író, «Papok, vasárnapok» címen adta ki új regényét. Ennek előtte két elbeszélés-gyűjteménye jelent meg (Őszi szántás, Ővék a glória), s már ezeknek olvasása közben feltűnt nekem, hogy milyen lassan, nehezen mélyed bele a magyar élet szociális sebeibe, bajaiba. Nem mintha a bátorság hiányzott volna belőle, hanem ez az író a föld végtelen optimizmusával szűlt. Szabó Pálnak tulajdonképpen mindig idillt kellene írnia elrendelése szerint s ezt a természetes látását a mai élet kényszeríti sötétebb vidékek felé. Gondoljunk csak a «Tapasó Péter fejfája» c. novellájára, mely balladás nehézségi erővel indul, szinte Nyirő József legújabb írásaira emlékeztet, de

békés, idillikus képbe nyugszik, az író belső derűje és nyugalma még legyőz mindent. Ennek az idillnek a vérét csorgatta legutóbbi regényébe, a «Békalencsébe» is, viszont új regényében épen a társadalmiszemlélete bontakozik ki. Ezért nagy esemény ez a könyv az író fejlődésében.

S ne gondoljuk, hogy valami egyoldalú osztályszemüvegen át nézi Szabó Pál a magyar életet. Mindent mérlegre tesz és a saját osztályáról is bátor és éles kritikát ad. Az egykés falu fonnyadt-fülledt életét, sivárságát, légkörét adja, a falusi intelligencia belső elszegényedését, de folyton ki is emelkedik belőlük s a tragédia sötét szövetébe az élet ronthatatlan színeit is beszövi. Az életet s a halált egyenlő mértékkel méri s így azután ma, mikor prózánk jórésztében drámai arc bontakozik, vagy rejtőzködik, Szabó Pál az epikus művész kiegyensúlyozottságát, nyugodt meseritmusát hozza. Regénye vége azonban elsietett s olvasása után nem érzünk maradéktalan élményt. De akkor írta, mikor fontos fejlődési lépések történtek benne s ez a könyve sem esés, eddig megharcolt színvonalát tekintve.

Az egykés falu nagy kérdése Kodolányi Jánost is folyton nyugtalanítja. Nemrégiben jelent meg «Sötétség» című nagy novellája külön füzetben. Már esztendőök óta kevés könyv tett rám ilyen megdöbbentő hatást. A Sötétség falusi történet az egyke tájáról, Délbaranyából. A fiatal menyecske kétségbeesetten védekezik, nem akarja magzatát elpusztítani, mint a másodikat. A másodikkal így kellett tennie, reakényszerítették s most érzi finom asszonyi ösztönével a reá leselkedő biztos halált. Mellette a napa, anyja, Mari néni, mint a ronlós szellemei, nyugodt orsópergetés közben együgyű fölénnyel szövik a tragédiát s a halált. Két fiatal élet vergődik a kezük között s ők hidegen, nyugodtan teljesítik a törvényt, merevedett szokást, a legszörnyűbbet, ami egy testileg-lelkileg megnyomorított népréteg lényéből születik. A viaskodásnak, az élet s halál viaskodásának, a szelid és süstörgő, a könyörgő és kegyetlen mondatok harcának vége szakad, mihelyst hazatérkezik a vásárról a fiatal férj és az após. A férjelkártyázta az eladott marha árát, tehát a keserűségnek ki kell robbannia. S a napa ösztönös romlottságával a terhes fiatalasszony felé irányítja a vihart, aki bűnös az ő szemében, hiszen szegény: gyermeket akar. A férj leüti az asszonyt, vérezve fektetik ágyba, lázban ég, másnap mégis végrehajtják a «mütétet». Belehal. Siránkoznak és virrasztanak a halott felett...

Kodolányi minden szava a realista kifejező művészet csúcsán jár. A realista író sokszor elvész a valóság végtelenségében és a «sokkal», az aprólékossal akarja a mo-

numentalitást helyettesíteni, fényképalbumot vagy egyhangú mozaikmezőt csinál. De Kodolányi nem hullott ebbe a hibába, hanem e kis, zárt eset minden mozdulatával az egyetemeset érezteti. Ormánysági történetet olvasok, de a magyar élet, főúterét tapintom benne folytonosan. A szülés, a folytatódás, a termés ősi ösztöne küzd itten a romlással, az életért, mert az «Élet» vergődik ebben az asszonyban, aki halálos lázálmaiban is gyermeket simogat és sarjut akar gyűjteni...

Ez a kis szemle is tanubizonyság arról, hogy az új magyar prózának mennyire megnövekedtek a társadalmi mondanivalói, tehát ezt az irodalmat az építés örök, nagy ösztönei ihletik és vezérik.

Budapest, 1933. szeptember.

Magyar Irodalmi Szemle
(Kassa)
1933. sept. 1
F. n. 499-451.

Szemben a csenddel

Irtta: Kodolányi János

Visszaadva a magádnak,
a magádnak: önmagomnak;
kivasztva a világból,
visszalökve önmagamba
ülök ablakom előtt,
oly sok év után először.
Körülöttem szürke sziklák,
zúgó erdők s mint az orkán:
sistereg a vizesés.

Kivasztva a világból,
visszalökve önmagamba
hallgatom a messzi élet
felszűremib moráját.
Asszony, gyermek, jóbardtok,
emberek, kik úgy szerettek,
ellenségek, kik gyűlöltek:
hol vagytok, jaj, merre vagytok?
Mért hagytatok így magamra?
Egyedül a magasságban,
szemkőzt apró háztetőkkel,
szemkőzt fájó életemmel,
arcommal, a szomorúval,
távol, távol mindenektől!

Hol vagytok most, hogy nem vagytok,
Hogy sohasem voltatok?
Hogy nem égtek körülöttem
édes szemek, melengetők,
társak meleg szemei?

Jaj, kiába, mindkiába,
Nincsen társ és nincsen asszony,
nincs barát és nincs ellenfél,
nincsen lánc, nincs kötelék.
Kivasztva a világból
magam vagyok, im, magam.

Bocsássatok meg nekem,
ti, halottak és ti, élők,
hogy úgy fázom idefenn.
Bocsássatok meg, ti ajkak,
ajkak, akik csókoltatok,
hogy a csókot én nem érzem
s ha csókolok: szenvedek.
Hogy a jószág nekem korbács,
hogy a szépség visszadöbönt,
hogy a harc is csak menekvés,
kimenekvés önmagamból
s a győzelem: kábulat.
Bocsássatok meg, ti erdők,
hegyek, kövek, patakok,
fellegek és csillagok,
hogy úgy félek önmagamtól
és úgy félek tőletek.
Bocsássatok meg ti mind,
hogy nem tudtam így maradni:
szemtől-szembe önmagammal
s mind a strig egyedül!

Tépjetelek ki gyökerestől,
tanítsatok meg szeretni,
tanítsatok meg gyűlölni!
Vagy menjetelek el örökre,
hogy ne tudjam: vártok, hisztek
s ne fájjon a szeretet.
Váltsatok meg a magányból
kezek, csókok, fegyverek,
magamat nem válthatom meg,
mert magamat gyűlölöm.

Ha tudnám, hogy nem sirattok:
elbucszúznék tőletek.
Ha tudnám, hogy nem örültök:
elbucszúznék szótalan.

Tépjetelek ki gyökerestől
hogy ne féljek egyedül.

Fáradt vagyok, megpihennék,
fejem ölbe hajtánám.
Oh, kegyelmes sziklaöklők
zúzzatok szét öljetelek meg,
fedjetelek be zúgó erdők,
takarjatek el, hegyek,
fáradt vagyok, megpihennék...

Mért oly egyedül vagyok,

Pesti Napló 1933.

sept. 10. 205. sz. 3.

□ Kodolányi János: *Küszöb*. Joggal nevezi Kodolányi kis regényeknek ezeket a novellákat. Regény, novella: ezek az elnevezések nemcsak a terjedelemre vonatkoznak. Kodolányi új kötetének elbeszélései terjedelemben nem haladják meg a rendes novella-méreteket és mégis regényeknek illenek be. Megvan bennük az, ami a regényt regénnyé teszi: a nagyvonalú, szélesen megalapozott felépítés, a hősök sorsának fejlődése, a nagy társadalmi perspektíva. A regény áttökintő, összefoglaló és kritikai képet ad az életről, vagy az élet egy nagy szektoráról. Kodolányi novelláiban megtaláljuk ezt a regényszerű súlyt és formátumot. Elbeszélései súlyosan tömörek, néhány szóval, néhány mondattal tud embereket, társadalmi csoportokat, kollektív eseményeket és válságokat megeleveníteni és kifejezni. Egyes novelláinak tömörsége szinte drámai. Kemény realizmus, éles valóságábrázolás: ez volt Kodolányi első írásainak legkiemelkedőbb jellemvonása. Ma már Kodolányi túljutott ezen a fejlődési fokon. Amit ma ír, az több, mint pusztán ténymegállapítás. Illetve: Kodolányi eljutott egy magasabbrendű ténymegállapításhoz. Már nemcsak az élet külső jelenségeit állapítja meg, hanem az élet nagy, immanens végzettségét, Parasztok, vidéki urak, banditák, forrongó és kikristályosodó fiatal emberek életének leírásán, egyének boncolgatásán keresztül mutatja meg azokat a körlehetetlen társadalmi erőket, melyek az egyén lelkét láthatatlanul formálják és irányítják. A »Küszöb« című novellában, ebben az egyszerűségében megrázó 1919-es epizódban mutatja meg a legtisztábban a két osztály malomkövei közé került egyén tragikus tehetetlenségét a társadalom és a történelem dialéktikus erőivel szemben. »Bűbék Samu búcsújában a gazdag öreg paraszt, aki felgyújtja birtokát, hogy senki ne örökölhessen tőle, a vésszesen fellobogó lángok fényében a esődbejutott individualizmus szimbólumává nő. Általában, a látszólag naturalista történetek alakjai és eseményei mind szimbolikus csengést kapnak, többet fejeznek ki, mint aminek látszanak — és itt válik az élet keménylátású leírója, minden »költői« séggel gondos kerülése mellett, költővé. (B. Gy.)

Pesti Napló 1933.

Sept. 10. 205. sz. 23.

RÉGI KÚRIA

NOVELLA

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Szemben a gulácsi hegy piramiscsúcsával, lent a völgyben, hatalmas fák között állt az öreg Kuthy háza. Kedves, régimódi épület volt, szélesen s kényelmesen feküdt a család közt, előtte hosszú vaakerítés, amelynek a teteje szikrázott a napsütésben. Mert bádoggal volt fedve s ez az ezüsthényű bádogtető szinte kastélyszerűen előkelővé tette a házat. Körülötte kert, nagy, bőven mért utak, virágágyak, melyekben furesa szalma- virágok és tövises kaktuszok virultak, a házfalak mellett futórozsatövek és indák, az apró rózsák kis piros fejcskéi úgy nevetgéltek a vén házfalon, mint felhők közül kikandikáló angyalok a régi festményeken. Borostyánlevelek mozaikjai borították a magasbanyúló fatörzseket. S innen a kertből fel lehetett látni a közelben álló hegyre, erre a szelíd, kedves, mosolygó vulkánra, amelyet évszázados erdők borítottak, csak fent, a csonka csúcson hagyva szabadon a sötét bazaltsziklát. A lankákon vidám szántóföldek heverték, az öregúr földjei, az ő fehér, nagyszarvú, méltóságos ökrei szántottak rajta, az ő bérese ballagott utánuk, az öreg Pék, fejét búsan lelógatva, mint az ökrök, amelyekkel szántott és ugyancsak fehérben.

Maga Kuthy a ház előtt ült ilyenkor, szelíd délutánokon s szemlélődött. Középtermetű, vállas férfi, jól túl a hetvenen, haja és nyírott szakállja fehér, ajka szorosan záródó. Szigorúan s nyugodtan bámulta az öregúr a környéket, a mezei munkát, a béres lusta mozgását. S közben házvezetőnője, Fáni, az ujságot olvasta fel neki recitáló hangon.

Furesa életet élt az öregúr. Felesége régesrég meghalt s ő nem házasodott meg másodszor. A zalai kisenemesek módjára házvezetőnőt fogadott, ezt a Fánit itten s azzal félig a gazda, félig a férfi viszonyában élt késő vénségéig. Nem mozdult ki a házból, csak vadászni járt néhanapján, no meg a badacsonyi szőlőjébe ment ki gyalog minden nap hajnali négy órakor, akár megvirradt, akár nem. Kemény élete volt, pontosan megállapított elvek szerint élt, mintha kaszárnyában lakott volna.

Minden elpusztulhatott volna körülötte, ő akkor is nyugodtan és szigorúan nézte volna a hegyet és szántóföldjeit. Fánival jól megfért immár harminc év óta, mert uralkodhatott rajta, kocsisát, béresét, cselédeit megfizette, mindent megvett, amire szüksége volt, soha senkitől szívességet nem kért, még a tarokkpartnereitől sem, de nem is tett szívességet. Koldusnak alamizsnát nem adott, szívesebben ajánlott neki munkát. Szótlan ember volt, rideg, de csendes, ellentmondást nem tűrő nyugalma miatt török effendinek nézhette volna az ember.

Persze három fia és két lánya volt. Legidősebb fia vegyész lett s az ország másik sarkában dolgozott egy gyárban, meg is nősült, de gyermeke nem volt. Ezt az öregúr nagyon szégyellte. Középső fia gazdatisztnak ment egy állami birtokra, őt már évek óta nem látta, mert összeütkezésük volt egymással s a flút, már apányi férfit úgy kergette ki a házból, mint valami inasgyereket. Nem is beszélt róla soha. Az nőtlen volt s makacs aglegénynek ígérkezett. Legkisebb fiából erdészt nevelt, pedig az gyógyszerész akart lenni. A lányok közül a legidősebb Bécsben élt, mert valami osztrák katonatiszt vette el s ezért meg azért is, mert az asszony valósággal németté vált s igen bohém természetű volt, — mint igazi bécsi asszony — ugyancsak haragot tartott vele. Ha szóbakerült, csak a legnagyobb megvetéssel tudott beszélni róla, mintha nem is a lánya lett volna. »Az a nő, — mondta ilyenkor. Fialább lányát pedig férjhezkényszerítette egy úgynevezett szolid emberhez. Az asszony egy év múltán otthagya az urát házament az öregúrhoz és térdénállva könyörgött neki, hogy vegye vissza magához, mert megöli magát. Csak ez kellett az öregúrnak. Nagyobb lánya ugyanis vérigsértette őt azzal, hogy vidáman és jól élt a magaválasztotta férjével, akit az apa megvetett most ez a kisebbik betetőzte haragját. Egyszerűen és ridegen kidobta. Erre Emma — így hívták a fiatal, ábrándos, kissé sápadt asszonyt — végigcsavarogta az országot, míg aztán egy nap Fáni halálsápadtan, reszkető hangon olvasta fel a kertben az ujsághírt: »Bakkáyné Kuthy Emma

Pesti Napló 1933. szept. 17.
211. sz. 33.

— Lesz tej azoknak a gyerekeknek? Nem felejtették el?

— Ugyan, tekintetes úr, hogy felejtették volna el — méltatlankodik szelíden az asszonyosság. De azért felkel a hátramegy a konyhára, hogy ezzel megnyugtassa az öregurat.

Azután visszatér és tovább olvas az újságból:

— Meg akarják engedni a nemzetiségeknek, hogy a közigazgatásban a saját nyelvüket használják...

— Föl kell akasztani...! — vág közbe az öregúr, de csak dörmögve a hosszúszerű pipájából kék füstöt fúj a napsugárba. — Mi lesz azzal a tejjel? — kérdi aztán. — Gondoltatok rá, hogy az utazás elfárasztja azokat a gyerekeket és megéheznek, mi?

— Mindenre gondoltam, tekintetes úr, mindenre.

— Most már kell is jönni a kocsinak. Hol a fenébe van olyan sokáig az a gazember?

Ezt a kocsisra érti. Aggodalom szállja meg, hogy valami baj történt az úton a gyerekekkel.

— Hiszen megírták, hogy a hatórással jönnek. Még nem is lehetnek itt.

No végre felhangzik az áhítatos csendben a kocsi távoli dübörgése. Az út hajlása és a jegenyék lombjai eltakarják még. Csobánc távoli csúcsa, a rommal, vörös napfényben úsznak, a libapásztoroktól felvert por mint alkonyati istentisztelet füstje kavargok a kis parasztházak felett. És csakhamar megjelenik a kocsi, sebes iramban gördül a ház felé s az ülésen csakugyan ott ül az apa s a két kisgyerek ragyogó, piros ábrázattal. Kék sapkáikkal már integetnek a ház felé. Az öreg tekintetes úr legyűri izalmát, — mindig szégyelte az érzelmeit s erővel elnyomta őket — nem áll fel fonott karosszékéből, sőt még a pipáját sem teszi le.

— Nyissatok kaput — mondja erélyesen s Fáni azonnal siet a vendégek fogadására.

Az apa és a két gyerek nagy meghatottsággal járul az öregúr elé. Mind a hárman meghajolnak

Eszéken, ebben és ebben a szállóban, vízzel töltött revolverrel föbelőtte magát. Az öregúr megdermedt, de szó nélkül végighallgatta a szenzációs riportot. A cikk színesen s művészien írta le a kis szállodai szobát, a mennyezetre freccsent agyvelőroncsokat, a padlón heverő hullát s azt is, hogy az öngyilkos miféle szerelmi bánatok miatt löhette föbe magát. Mindezt fagyos nyugalommal hallgatta az öregúr. Azután nem szólt többé semmit az esetről és a lánya nevét sem ejtette ki soha, mintha büntetni akarta volna még az emlékéit is a lázadónak. Ellenben attól kezdve nem látta őt mosolyogni senki.

Fáni kitűnően tudott bánni a tekintetes úrral. Elleste és szinte a vérebe szívta fel a szokásait, hangulatait, néma intéseit, szemöldöke rándulását, tudta: mikor fáradt s ha a botjáért nyúlt, azonnal tudta azt is, hová akar menni. Főzni pedig úgy tudott, olyan raffináltan és bőven, mint a környéken senki. Soha nem veszekedett vele, soha nem kívánt semmit, soha nem panaszkodott, hogy ez, vagy az fáj neki, soha nem volt álmos és fáradt. Olyan nő volt ez a természetes, immár öszülő Fáni, mintha nem is lett volna s mégis mindig és mindenütt ott volt, ahol lennie kellett és sohasem volt ott, ahol felesleges lett volna a jelenléte. Még csak feleségül sem akarta vétetni magát soha. Ha vendégek érkeztek, nem ült oda az asztalhoz. S tőle kérdezte meg az öregúr, hogy valamilyen levélre mit válaszoljon, — évenként háromszornégyszer — tőle kért tanácsot minden dolgában, de mindez úgy történt, hogy azt hitte, nem kér és nem is kap tanácsot. Fánit nyugodtan lenézhetette, mert szép sem volt, feleség sem volt s félig-meddig cseléd is volt. Még dadának fogadta fel legkisebb fia mellé, ezelőtt Isten tudja, hány esztendővel.

Most, hogy az öregúr éppen ezt a legfiatalabb fiát és az unokáit várja, némi izgalom remegett az egész házon. A tekintetes úr minduntalan megnézi hatalmas aranyóráját, — amelyet külön kulccsal kell felhúzni s finom cincogással veri el az időt. Kémléli a Tapolca felé vezető országutat. Közben minduntalan megkérdezi Fánit:

előtte és kezet csókolnak. A két gyerek megszeppenve áll. Bár örültek az utazásnak, a Balaton sejtelmesen csillogó tükrének, a csodálatos, csúcsos hegyeknek, a vonat ütemes robogásának, az állomások csilingelésének, a szeliden pöfögő hatalmas mozdonyoknak s a tájak felett úszó báránnyelűknek, most egyszerre mély meghatottság, sőt lehangoltság bujkál bennük. Nagyapjuk mint féltelmes isteni lény néz rájuk, félnek a mosolyától, visszafojtott erejétől, nyugalmától, nyírott szakállától. Szorongatják apjuk kezét, védelmet várnak tőle, de látják, hogy apjuk is, akit eddig a leg-hatalmasabbnak ismertek, rendkívüli tisztelettel beszél az öregúrral s úgy áll előtte, mint valami iskolásgyerek.

— Kezét csókolom — nyögik szinte hangtalanul.

— Na, Csitri, Buksi, hát jó volt utazni? Szép volt a Balaton? — kérdi az öregúr s lassan magához vonja őket, arcukhoz dörzsöli szúrós szakállát, megsimogatja a fejüket, majd hosszan a fürkésztve nézi őket. Különös finom dohányszaga van az öregúr ruhájának s ez is olyan félelmetes.

— Igen — suttogják.

Apjuk némi büszkeséggel, de aggodalommal is nézi őket, majd cigarettát csavar s letelepszik az egyik fonott székbe. Úgy gyújt rá a cigarettájára, mintha attól tartana, hogy még mindig nem kapott atyai engedélyt a dohányzásra.

— Hát csak menjetek, nézzetek körül. — mondja a gyerekeknek az öregúr.

Fáni kézenfogja őket s bevezeti a házba. A hűvös, homályos szobákban a frissen süölt fenyőpadlók szaga s valami ódon, a dohányérem emlékeztető illat leng. Végigjárják mind a hat szobát, némán csodálják a pipatóriumot, a dohánytartó dobozt, az agancsokat, az öreg puskákat, a léptenyomon található faragott csecsebecsüket, amelyek között egy csodálatos parányi szarvasbika is van, még pedig elefántosontból. Azután lemennek a hátsóudvarba, ahol istállók és pajták húzódnak szalmával fedve, hatalmas szederfák alatt tyúkok, kacsák és libák falkái legelésznek s a hátsó kapun éppen behajtja az ökröket a béres.

— Itt jön Pék bácsi az ökrökkel. — mondja Fáni — ismerkedjétek meg vele!

A fejét lógató öreg béres nagy tisztelettel köszöni őket. Kezét nyujt s dörmögő hangon, mintha gombóc lenne a szájában — pedig bagó az! — megkérdezi a nevüket. Később Fáni megmagyarázza, hogy Pék, a vén csirkefogó, mindig bagóra áhítzik, cserebók-nak becézi a szivarvégget. Él-hal érte. Azután egy barna vizsla fut elébük s alázatosan megnyalogatja a kezüket. Öreg, félénk kutya ez, szemében állandó rettegés és szomorúság felhőzik, mintha még álmában is folytonosan botot és korbácsot látna...

A két gyerek némán, megilletődve nézi bús, hűséges fejét és szívüket elszorítja a szomorúság...

Beszámoló új könyvekről

Tolnai Gábor: Erdélyi magyar Irodalmi élet. (A szegedi fiatalok művészeti kollégiumának kiadása. 1933.)

Erdély irodalma 1919 óta: gyorsított film egy új szellemi világ születéséről. Kitűnő alkalom tetten érni a fejlődés rejtett erőit. Keletkezése pillanatában az erdélyi irodalom folytatja, ahol a Nyugat éppen akkor tartott, de az epigonizmus bátortalan inasévei után előbuzognak belőle az ősi nedvek s a remek székek balladák ihletében megfogamzik az önálló erdélyi irodalom, amely már elég erős nemcsak új tájak föltárására, hanem új kifejezőeszközök alkotására is. Ha valaki csakugyan vállalkozik majd arra a vonzó, eredményekkel bőven kecsesgető föladatra, hogy megmutassa egy önálló irodalom kibontakozásának az útját, elsősorban a népművészetre kell figyelemmel lennie, aztán a csonkaország példáit kell tárgyalásába vonnia, akkor nem jut olyan elcsúsztatott tételekig, amilyenekkel Tolnai magyarítja az erdélyi dráma hiányát, a kritikai élet pangását; idehaza mások a viszonyok, még sincs drámánk s kritikai viszonyaink még mindig siralmasak.

Tolnai nem vizsgálja az irodalom belső életét, legigazibb alakító erőit. Nemcsak az esztétikai állásfoglalásról mond le szándékosan, az erdélyi lelket sem próbálja meghatározni. Ahol forrásaiban belső törvényre bukkan, mint egy helyen Kuncz Aladárnál, aki lírán, történelmi regényen, népi irodalmon át pillantja meg az erdélyi irodalom útját a társadalmi elemzésig, rögtön ellenpéldák jutnak az eszébe, mintha véglegesen eltökélte volna magát, hogy most az egyszer pozitivistá lesz végkimerülésig. Pedig Kuncz megállapítása: a lírai özőn után népi és történelmi epika fölsarjadása annyira igaz, hogy csonkaországi irodalmunkra is illik.

Igy is hasznos munkát végzett Tolnai. Az a megállapítása, hogy Erdély irodalmi életében csaknem minden kezd-

mény balról jött, de csaknem minden meggyökerező vállalkozás jobboldali volt, meggyőzően mutatja a közönség kiválasztó erejét még abban is, hogy ezek a konzervatív vállalatok egyre modernebb színekkel voltak kénytelenek festeni magukat. Használható, okos mű a Tolnaié, elég folyamatosan olvasható nyelven, csak a zidegn szavak halmozásában tehetetlen. Néha egy-egy esztétikai értékjelzés is ki-kicsúszik tolla alól. Bár önkoraltozása miatt sehol nem juthat a jelenségek valódi értelméig, nagy előnye megbízható adatgyűjtése, pártatlan modern szelleme. Erdély néhány szellemhősét, Tessitori Nórát, Osvát Kálmánt, különösen pedig Kós Károlyt nyomatékossan kiemeli s ez is dicséretes. Amit magára vállal: az erdélyi irodalom technikai ismertetését, becsületesen oldja meg.

J. G.

Kodolányi János: Sötétség.

Debrecenben Nagy Károly és -társai kiadásában „Új írók“ címen könyvsorozat indult meg, amely elsőnek Kodolányi János „Sötétség“ című kis regényét hozta ki. A magyar naturalizmus új erőt és fellángolást kapott Kodolányi Jánosban, aki főleg szülőhelyének, Baranyának sötét színeit szereti vászonra vetni. És igaza van. Ennek a vidéknek, az egyke hazájának, olyan megrázóan pokoli mélységei vannak, amilyeneket Kodolányin kívül ma tán alig tudna más hűségesen visszaadni. Ha az ember elolvassa a Sötétséget, szinte úgy érzi, tényleg kiálszik benne a lélek világossága és valami rettenetes kétségbeesés fogja el ennyi nyers materializmus, ennyi kegyetlen önzés és szadista képmutatás láttára. A vagyonszerzés és a vagyon mindenáron való megtartásának örülete ez, amely az egyke népében él, a magántulajdonnak minden szent és szép dolog fölé való helyezése, amely bűnre csábítja és kavargó örvénybe taszítja az ormánsági parasztot. A család együttélésének sötét oldalait látjuk ebben a kis regényben, amely meg-

ráz és fölkavar, végigzúg rajtunk, mint a vihar és elvonulása után, mintha jégverés szántotta végig a vidéket, úgy érezzük, ebből az életből nincs kiút, ennek a nyers önzésbe jutott életnek csak pusztulnia lehet. A kötet másik elbeszélése már líraibb hangokat üt meg, habár ezen is végigvonul Kodolányi sötét borongása, amelyet írásművészete tesz nemessé és sok helyen sötétben is csillogóvá.

(cs. z.)

Látható
1933. okt. 1. sz.

[Csuka Zoltán]

Németh László

KODOLÁNYI JÁNOS

Két kötet (Sötétség, Küszöb): Kodolányi János novellái, mindkettő az idén jelent meg, egyik a debreceni Új írók sorozat első kötete, a másik a Vajda János társaság jelzését viseli durva borítékján, különben egész olyan mint azok a kötetek, melyekhez nemcsak az anyagot, de a költséget is az író teremtette elő nyomorúságból és írói elszánásból.

Kortársaimnak nem sokkal vagyok az adósuk, de erről a két kötetéről még beszélni kellene. Kodolányi novellista s én a regényeit ismertem meg előbb, azok közül is a legrosszabbakat, abban az időben, amikor Kardos Lászlónak, a debreceni füzethez adott tömör bevezetője szerint „az irodalmi elmélet és gyakorlat a legnagyobb hévvel bizonygatta, hogy a naturalizmus kora lejárt s az egész irányzat csődöt mondott.“ Én akkor egy személyben „az elmélet és a gyakorlat“ voltam (részben magam ellenében is) s nem igen lelkesedtem Kodolányi, „tudományosan megalapozott“ regényeiért. Ma már persze csak a hullóféliben lévő fogak marják a naturalizmust. Tudjuk, hogy kétféle naturalizmus van, egyik a századvégi világ-rágalmazó tudományoskodá-

sában fogant, a másik mindig volt és mindig fel-feltámad s a közelről nézett élet fényjátékában találja meg a költészetet. Az elsőnek sok hibája mellett megvan az az érdeme, hogy mint Kodolányit is, kiválogatja és igazi naturalizmusra neveli a jó művészt s megfojtja a tehetségtelent.

Hogy a naturalizmus is nevelhet művészetre, beláthatja, aki a *Sötétség* címadó darabját a *Küszöb* novelláival összehasonlítja. A *Sötétség* Kodolányinak egyik legelső írása volt, a lélek utat talált színeitől sűrű írás, sokszor emlegették úgy, hogy ennél Kodolányi jobbat sosem írt s nem is igen írhat, mert ebben az írói módszerben csak az erő, töménység változik, fejlődés nincs. Ez nem igaz. A *Sötétség*ben még nagyon sok van abból, amit fordított népszínműieségnek lehetne nevezni; ha a népszínmű a derű érdekében kever össze cigányzenét, muskátliis ablakot, gentlemenszívű haramiát, itt a magzatelhajtás, heptika, földéhség, egyke-rendszer, bestialitás, kuruzslás szövetkeznek egy népi Grand Guignolban. A *Küszöb* érettebb művészt mutat, aki hű maradt a nyomorúság igazságához, de beosztóbb, tehát igazabb a borzalmak adagolásában is. Van a *Küszöb* végén egy elbeszélés, melyben olyan formán szorongat az ura és családja egy asszonyt, mint a *Sötétség* Juliját, de mennyivel bölcsebb, igazabb, sőt szívszorítóbb ennek a szegény asszonynak a hontalmsága a két család közt; (egyik amelyikből az ütlegek kiűzik, a másik, amelyikbe az összeszorult markú önzés nem fogadja be többé) mint ezé a lemészárolt fiatalasszonyé, akít haldoklásában még egyszer megkínóznak s élő teste fölött arról tanakodnak, hol olosóbb a szemfödő... Egyikben az ifjúság mértéktelen vádbeszéde, másikban a tárgyiassá vált testvérfájdalom.

Janu 1933. okt. VI. n. 362-364.

Kodolányi János új novelláiban kevesebb a kellékestári holmi és több a költészet. Realizmusa az élet közelében marad, s egy-egy meglevenítő félmondata, alakjainak a beszédje, szólása művészre vall, akinek van érzéke a részletekhez s szíven melengeti apróbb emlékeit, de az ábrázolt élet mögül költői jelentés sugárzik, vers bujkál a tárgyvilágos mondatok közt; néhol ki is szökik a novellából, mint a Böbök Samu búcsúja végén, ahol a fősvény, családját sanyargató, szélütött ember fölguyítja maga mögött a házat belesap az ügyel-bajjal felszerszámozott lovak közé, s a megdicsőült önzés Illés-szekerén vágtat neki a Drávának vagy a — Pokolnak.

Ezek a novellák is bűnre, nyomorra; igazságtalanságra figyelmeztetnek; de van bennük egy költői mag, amely érezzük, megért egy művet s művet és nem vezércikket kívánt. Ha letesszük a könyvet, erős, világos látomás marad utánuk, jeléül, hogy az író egy-egy látomását rögzítette meg bennük. Van egy pontjuk, ahol megsűrűsödnek, a kép, amelyet a költő a műben keresett, kibontakozik; a vizió átüt. Böbök Samu látomása az utolsó oldalon, az öreg ácsé, aki még egyszer meg akarja mutatni tudományát, ott ahol a kútágasnak szánt tönk bütyke kifog a karján és szerszámán, a a flótásé, amint a sóhajtózó bosnyák katonák fölött egy asztalon furvolázik, háta mögött alkalmi menezsere,

aki reggelre meglóg a pénzzel; az utolsó lovát eladó szegényemberé, ahogy a kocsmában ráismer a volt szibériai fogolyra, aki fegyvertelen rohant fel ötven tiszt közé a pódiumra s szétmarcangoltatta őket a leányssággal.

Kodolányi letett arról a szociológus, pszichoanalitikus vagy milyen büszkeségéről, amely régebben ellökdöste művei mellől a költőt; mintha szégyelte volna, hogy az is tud lenni. A költészettel aztán az is megjött ebbe a kötetben, ami legjobban hiányzott: a meleg emberség. Egy régibb bírálatomban, emlékszem, megjelöltem egy jelenetet, ahol a „haladó“, rokonait megvető fiú mégis csak kinyujthatta volna nyomorult anyja felé a kezét; — itt kinyujtotta. Megszomorodott a régi keserűség, a sok realista részlet ellenére is egy megszenvedett s a mások szenvedésében otthonos ember elégiás kötete a Küszöb, amely után megrendülve olvasom a Vallomást, a megmaradt paradicsomból is kitiltott lélek dadogását a falak alatt.

Kodolányi János ezzel a kötetével a magyar realista novella legkülönb mesterei közé emelkedett, Móricz, Tamási közelébe. Tisztuló írásainak a kor is örülhet; ez a felelősségteljes humanizmus, melyhez ő is elért, növe folyó, a gyermeki kíváncsiság ép úgy eltallál belé, mint a sötét kétségbeesés.

Labod még N.L.: két nemzedék.
Lgy., 1970. 533-535.

ábrázolt élet mögül költői jelentés sugárzik, vers bujkál a tárgyilagos mondatok közt, néhol ki is szökik a novellából, mint a *Böbék Samu búcsúja* végén, ahol a fősvény, családját sanyargató, szélütött ember fölgyújtja maga mögött a házat, belecsap az ügyel-bajjal felszerszámozott lovak közé, s a megdicsőült önzés Illés-szekekerén vágat neki a Drávának vagy a – Pokolnak.

Ezek a novellák is bűnre, nyomorra, igazságtalanságra figyelmeztetnek; de van bennük egy költői mag, amely, érezzük, megért egy művet s művet és nem vezércikket kívánt. Ha letesszük a könyvet, erős, világos látomás marad utánuk, jelöl, hogy az író egy-egy látomását rögzítette meg bennük. Van egy pontjuk, ahol megsűrűsödnek, a kép, amelyet a költő a műben keresett, kibontakozik; a vízió átüt. Böbék Samu látomása az utolsó oldalon; az öreg ácsé, aki még egyszer meg akarja mutatni tudományát, ott, ahol a kútágasnak szánt tönk bütyke kifog a karján és szerszámán; a flótásé, amint a sóhajtozó bosnyák katonák fölött egy asztalon fuvolázik, háta mögött alkalmi menedzsere, aki reggelre meglóg a pénzzel; az utolsó lovát eladó szegényemberé, ahogy a kocsmában ráismer a volt szibériai fogolyra, aki fegyvertelen rohant fel ötven tiszt közé a pódiumra s szétmarcangoltatta őket a legénységgel.

Kodolányi letett arról a szociológus, pszichoanalitikus vagy milyen büszkeségéről, amely régebben ellökdöste művei mellől a költőt; mintha szégyellte volna, hogy az is tud lenni. A költészettel aztán az is megjött ebben a kötetben, ami legjobban hiányzott: a meleg emberség. Egy régebbi bírálatomban, emlékszem, megjelöltem egy jelenetet, ahol a „haladó”, rokonait megvető fiú mégiscsak kinyújthatta volna nyomorult anyja felé a kezét – itt kinyújtotta. Megszomorodott a régi keserűség, a sok realista részlet ellenére is egy megszenvedett s a mások szenvedésében otthonos ember elégiás kötete a *Kűszőb*, amely után megrendülve olvasom a *Vallomást*, a megmaradt paradicsomból is kitiltott lélek dadogását a falak alatt.

Kodolányi János ezzel a kötetével a magyar realista novella legkülönb mesterei közé emelkedett, Móricz, Tamási közelébe. Tisztuló írásainak a kor is örülhet; ez a felelősségteljes humanizmus, melyhez ő is elért, növe folyó, a gyermeki kíváncsiság éppúgy eltalál belé, mint a sötét kétségbeesés.

MAGYAR IRODALMI SZEMLE

••• Kodolányi János egy vaskos kötetel ajándékozta meg a magyar könyvpiacot, kisregényeit gyűjtötte össze «Küszöb» címen s megtoldotta néhány novellával. Köztük foglal helyet a «József az ács» című is, melyben az író visszatért a novella eredeti értelméhez s e határok között igazán remeket adott. Az utóbbi évtizedekben a novella belsőleg folyton növekedett, az író egyre több teret, időt és sorsot sűrített belé. A próza válsága és fejlődési küzdelme a novella határait is megremegettette, gyakran pedig szétvetette. Kodolányi azonban e novellában csak egy esetet ad az öreg ember utolsó megifjodási vágyát s végső összetörését. A kis történetet egy ragyogó, életől duzzadó falusi életképbe helyezi s tragikumát ebben a derűs, kristálytisza környezetben egészen feloldja, természetessé teszi. A kis egyéni tragédia beolvad az élet hullámzó kedvébe, elfojthatatlan derűjébe. Nincs semmi küzdelem, semmi alkotó töprengés ebben az írásban, szabályos, szemet s lelket nyugtató kristályként sorakoznak a szavak s az alkotó boldog érettségéről vallanak.

A kötet első darabjában háborús élmény villan fel, a legnagyobb terjedelmű írás: a «Küszöb» az 1919-es idők eseménytömegéből és belső forrongásából markol egy nyalábot. A kötet többi darabja a társadalmi élet, főleg a falu egy-egy ijesztő fekélyére tapint rá. Kodolányi nagy érdeme, hogy a magyar próza társadalmi látását kiszélesítette. A Nyugat-nemzedék népeleménye néhány általános vonáson és nézőponton keresztül keletkezett. Kodolányi köteteiben azonban a magyar falu egész külső és belső térképe kezd szélesedni. Eleinte féltünk is, hogy realizmusa egészen szétoldódik s tipikus kis realizmus lesz, de ez az aggodalmunk lassankint teljesen felesleges lesz. Ugyanis e vivódó társadalom eseménytömegén ke-

resztül egyre biztosabb kézzel tapogat a vivódó belső ember felé, így keresi s így fogja megtalálni reális élménytömege számára a szintézis lehetőségét.

Örvendetes hírként közöljük, hogy Kós Károly «Varjú-nemzetség» című regényének rövidesen harmadik kiadása is meg fog jelenni s ezzel párhuzamosan olasz nyelvre is lefordítják. Mikor néhány esztendeje a magyarországi, szlovén-székely és erdélyi írók közös folyóiratot indítottak («Hid»), itt is megjelent ez a regény, tehát sorsa mindenképen a megérdemelt siker. (Ritkán írhatunk ilyet!) A «Varjú-nemzetség» Erdély történelmi életébe kapcsolódik: Rákóczi György alakja árnyékolja, de tulajdonképpen a hegyi ember regénye. A két Varjú alakjában új embertípust faragott Kós Károly, így mondom: faragott, mert e könyv minden során meglátszik a képzőművész. Ezzel távolról sem akarom írása értékét kisebbíteni, sőt: ez ad egyéni zamatot neki. Ugy épül minden sora, egész mondanivalója, mintha szobrot alkotna, minden kis vonás, minden szó lényeges nála, egy henye vesszőt sem találunk, de gyönyörködhetünk az élettől duzzadó és tökéletes ízű tömondatokban s egyszerű mondatokban.

Az új erdélyi irodalom elsősorban a székely lelket jelenti, Kós azonban melléje emelte és méltó magasságba emelte Kalotaszeget, melyről különben ilyen című könyvet is írt. Ez a könyv alig kapott méltatást a magyar kritikában, holott az utóbbi évtizedek legjelentősebb munkái közé tartozik és új műfajt teremtett. Kós Károly művészetéhez, új regényével kapcsolatban, reméljük, hogy minél hamarább visszatérhetünk:

Budapest, 1933. október.

FÉJA GÉZA

Magyar Irodalmi Szemle 1933. okt. 8. 18-19.

KODOLÁNYI JÁNOS egyik kisebb regényéről — **K ü s z ö b** — nevezte el legújabb kötetét.* S valóban, ez a hét írás, tartalmánál fogva — küszöböt jelent a távozófélben lévő régi s a már körülöttünk vajudó, új világ között. Már az első kisregény, — **F ú j d** — egy darabka a „küszöbből“. A háborúalatti középiskolás fiatalságot rajzolja ebben az író, a diákok lázadását, mikor rájönnek, hogy az iskolában nyert tanítások mennyire ellentétesek az élet tanításaival szemben. Milyen más ez a fiatalság, mint a háború első éveinek ifjúsága! A frázisok kikoptak belőlük s már nem telkesednek a háborúért, nem kíváncsiak a frontra. Mintha korai öregség szakadt volna rájuk, szinte megutáltak mindent s ösztönösen is keresik a jobbat, szebbet, megfelelőbbet az életben. Lázadásuk azonban csupán szökésben nyilvánul meg, de nem is lehet többet kívánni tőlük, kissé elfelejteni a zord, mogorva iskolát, ahol nem azt kapják, amit vártak. „...feltámadt bennük az iskolagyűlölet. Nem iskola az iskola, hanem kaszárnya. A tanárok őrmesterek. Mindenki utálja az iskolát, mégse tesznek ellene semmit. A szülők szeretik a gyermeküket, s mégis bekényszerítik őket az iskolába. Iskolát még soha nem gyújtottak föl. Tanárt nem szúrtak le. Fel kéne lázítani az egész ifjúságot s olyan iskolát csinálni, ahová szívesen megy az ember s ahol örömet dolgozik“. Ez a háború alatt történik; a fiatalság közeledik a „küszöb“ felé.

S a **Küszöb**-ben, a **Fújd**-ban szereplő fiatalság közé tartozó már tovább ért. Válasz-útra. Habozva áll meg a dolgok előtt. A régi világ már összedőlt benne s a rejtélyek egymásután tárulnak fel előtte. Minden „új“ meglátása egy-egy krízist idéz elő benne. S minden krízis tisztulást jelent. Feltárult szeme éhesen bámul a történésekbe, az „Időbe“, a történelembe. Érdékli, látja, benne van a hirtelen felbukkant új világban s mi tagadás, magáévá teszi... 1919. A történelmi pillanat, ami leplet ránt le a dolgokról s mélységeket soha nem ismert tényeket rángat elő az évszázados tagadásból. Megdöbbenve áll a nyers, puszta tények előtt, hogy harc van, osztályharc, ami kiméretlen, mert vér is hull, mert kell, hogy hulljon. Még dolgozik benne a régi világ, felsír benne a múlt, a család, a rokonság s az osztályához való tartozandóság, de már megtagad mindent. Hozzádörzsölődik az „Elvtárs“hoz“, sőt tüntetőleg „Elvtárs“-nak szólítja, azonosítja magát annak elvi felfogásával, bár érzi, hogy még mindig nem tartozik hozzá, hozzájuk. — „... úgy érezte, belekerült a fogaskerekék örlésébe. Lába alól kisiklik a talaj, a család biztos talaja elvész... És soha, többé nem lehet ezt a gyűlöletet elkendőzni, ezt a mélységet áthidalni... Megingott, tétován elindult a tornácról. A küszöbnél megállt. Látta, hogy nem mehet sehová, nincsen sehol. A küszöbön áll. A kívül kavarogó világ nem az ő világa, a román kém világa sem az övé s ez a

* **K ü s z ö b**. (Kis regények) Vajda János Társaság kiadása. Budapest, 1933.

Korunk 1933. évt. 10. sz.
780 - 782

család sem az övé. Tehetetlenül állt egy helyen és nem tudott gondolkodni, nem látott, nem hallott. Nem tudta, mi van ma és mi lesz holnap. Nem hallotta a husvétii harangok zugását és az ágyudörgést sem. Szeretett volna meghalni.

Megrázó tragédiája ez annak a fiatalságnak, amelyiket félreveltek. A hazug tanítások így bosszulják meg magukat a történelmi adottság nagy pillanatában. Ez a Sanyi, ez a fiatalság ártatlan, hisz a bensőjében már meg van a felismerés, de az évszázados hazugságoktól nem lehet egykönnyen szabadulni s ezért, mások bűne miatt, áldozat is lehet.

De K. J. nemcsak a fiatalságot rajzolta meg, hanem az 1919-es idők katonáját is, a proletárt, az öntudatos, helyét megtaláló harcost, valamint az ellenforradalom ágyát. Korhű dráma játszódik le előttünk. Látjuk a középosztályt magánvagyonátféltő dühében, eredeti, kendőzetlen egyéniségében. — „Inkább jöjjön a gyűlölt ellenség!” — mintsem fölöslegét a nincstelenségnek adja. Ez nem egyéni gyűlölet, hanem a középosztály igazi arca s mögött éles vonalakban rajzolódik ki fennen hirdetett nacionalizmusuk, az „évezredes, szent jelszavak” s hazug fajszeretetük. Inkább a gyűlölt idegen, mintsem a faj; inkább az idegen nemzetiség, mint a saját nemzet! Végeredményben tisztán áll előttünk a tény, hogy számukra csak adott esetekben van nacionalizmus, faj, sőt valójában nincs is, minden csak frázis; de igenis van a „szent” és sérthetetlen magánvagyon, ami kiirthatatlan gyökereket vert bennök s azért mindent nemcsak feladnak, de el is adnak és érte mindenre képesek, még fajuk, nemzetük ellen támadni is... Önkéntelenül is Nagy Lajos 1919 című novellájára gondolunk ennél a kis regénynél. Ugyanazok a meglátások; ennél többet nem lehet mondani rá. De viszont kevesebbet sem.

Az Atyai hajlék, a forradalmak utáni légkört, a szerbekhez esatolt terület életét mutatja be s ettől elkülönítve a „család”-ot, a konzervatív és a haladó világ küzdelmét s mintha a „Küszöb” folytatása lenne. Sanyi, itt mintha Zoltán-ban folytatódna. Itt már teljesen kiépült benne az újszerűség, elszakadt a régi rögtől, családtól, apától, kidobta magából a régi világ romjait s erősen kialakult benne a jövő. Már szocialisták közé jár, megtalálta a kapcsolatot a proletárokhoz, a „nép”-hez; ahhoz a „nép”-hez, amelyik dolgozik, nyög, szenved, nyomorog, tehát az igazi „Nép”-hez, „Nemzet”-hez. Látja a nagy és fájó igazságokat, igaztalanságokat; úgy él a szülői házban, a „főtanácsos” úr házában, mintha idegen lenne. Ő nem a szerbekre panaszkodik, mint az apja, meg a bérlők, s a gazdag parasztok; nem azokra gyűlölködik, már tudja, hogy ki a „nép” ellensége. Az idegen puska mögött éppúgy ott húzódik, mint bármely más tőkés államhatalom fegyvere mögött s ott van az apai házban is, magában az apjában, a főtanácsos urban.

Jellegzetes és nagyszerű figura a „főtanácsos úr.” A régi, nyugodt, békebeli-évek elvesztése sír fel benne s átkozza a szocializmust, amely már ott, vidéken is döngeti a „szent magánvagyon” rideg falait. Minden bűntény mögött szocialistákat sejt: — „Ki kéne irtani őket” — mondja végtelen dühében. Itt is, mint a Küszöb-ben, a középosztálynak az idegen csak másodfokon ellenség; nagyobb ellensége a saját fajtája, aki már jogait követeli. Ez az elsődleges bűn, ez az első és fő ellenség.

A többi kisregények, — Böbék Samu búcsúja, József, az ács, Fegyvertelen és Az asszonynak otthon van a helye — mind-mind nagyszerű írás, mindegyike egy-egy mélységet tár fel. A gyűjtemény olyan,

mint valami kaleidoszkop. Az eltagadott, a polgári írók munkáiból elcsikkasztott élet-részletek tűnnek fel benne, jajok, panaszok, bántalmak, keserű, csunya valóságok, elnyomatás; de mindenütt ott találjuk az acélos, egyenes, küzdőképes és harcoló ipari és gazdasági proletárokat is, akik, bár még kevesen vannak, de magukon viselik a jövő zálogát.

Kodolányi János kisregény-gyűjteményében mindaz fellelhető, ami nagyon sok, magát szocialistának valló író munkájából hiányzik; az őszinteség, realitás és a tények hű, a maguk eredetiségükben való feltárása.

Hamyas H. Sándor

Kodolányi János: Küszöb. Kisregények. 1933.

A „küszöb“ világokat választ el egymástól, egymással élesen szembenálló társadalmi osztályokat, eszméket, világnézeteket. Egyik oldalon ott van a nemesi kuriáknak előítéletekbe hanyatló, az idők folyamán szerzett kiváltságaihoz féltékenyen ragaszkodó, elfogult szellemi fölényébe burkolózó, a társadalmi áramlatoktól megriadt népe. A másik oldalon a proletáriatus, a jogait követelő munkásság, az elnyomottak. S a háttérben kavargó az eszmék nekikeseredett tusakodása, fenyeget az osztály nélküli társadalom, a kollektív termelés réme. Zűrzavar mindenfelől. S az ember tétován áll meg a „küszöb“-ön és mikor arról van szó, hogy csatlakozzék a maga világához, döbbenve eszmél rá, hogy egyik világ sem az ő világa, egyik társadalom sem az ő társadalma. Egyik éppoly esendő, mint a másik s az igazság nincsen egyik oldalon sem.

Ezen a „küszöb“-ön torpan meg Kodolányi. De nem roskad össze az események áradó zuhataga alatt. Dacosan felveti a fejét és elszántan farkasszemet néz a tényekkel.

Ebből a nekiveselkedő perbeszállásból lendül ki életlátó frói munkássága. A „küszöb“-ön, a társadalmi osztályok s az eszmék, világnézetek és az emberi sorsok ütközőpontján, mint valami sziklaszírtén áll meg. Innen tekint szét maga körül, innen tapint rá kemény, kiméltetlen érintésével a dolgok elevenjére s innen mutat rá gátlástalan s a meghökkenésig őszinte ítélettel a zaklatott helyzetek és terhes konfliktusok lélekbemarkoló igazságaira.

Kodolányi ezeknek a harcoknak, a külső és belső tusakodásoknak szenvedélyes pszichológusa. Ép ez az eleme. Ezért van, hogy erősen tárgyias, a természetesség rideg síkjain mozgó, tetteikben csökönyös és harcaikban elszánt alakjai mindig valami túlfeszített lelkiállapotban mozognak előttünk, eseményei pedig a kemény zökkenők idegfejlesztő atmoszférájában zajlanak le. Ezeket a szakadásig feszülő életharcokon s ezeken a vérmes, életet követelő alakokon keresztül látja meg és mutatja be a cselekvő ember vergődő sorsát.

Az elvek és sorsok sorvasztó, könyörtelen erőpróbái pillanatra sem lankasztják el dinamikus alkotóerejét. Amilyen elszántan nyúl a problémákhoz, éppoly kitartóan s feszültségben is kristálytisztán ábrázolja azokat. Nyelvünknek láttató és érzékeltető, élettel teljes sajátossága az ő frásaiban nyilvánul meg egyik legjellegzetesebb formájában.

Szokás emlegetni és hivatkozni rá egyoldalú, elfogult kritikáinkban, hogy a magyar frók nem tudnak tömegirodalmat termelni... Pe-

dig irodalmi életünk boszorkánykonyháján egymásra sülnék-főnek a tömegétkek. Még többre hivatott és jobb sorsra érdemes fróinknál is gyakori a felében, harmadában, vagy megalkuvással végzett produkció. Kevés „nagyjaink“ pedig, ha ki is emelkednek ebből a binárból, legtöbbször megfeneklenek egy másik végzetes talajon: az egyoldalúság igájába kerülnek s csak igen kivételes esetben tudnak felemelkedni a külföldi nagyokat jellemző reprezentatív magaslatokra.

Kodolányi most azon az úton van, amely az elsővonalbeli elbeszélők alkotó soraihoz vezet. Állásfoglalása, világszemlélete, a legelvontabb árnyalatokig látó, elevenen ábrázoló s jellemalkotó ereje és az igazságba vetett szilárd hite, mind a nagyra hivatottság különleges jegeit viselik magukon. Még nincs kiteljesedve. Erejének tudata néha tetszelegve villan ki belőle. Írói szemléletének egységes, átfogó dokumentuma még nem született meg a tolla alatt. De ember-, élet- és sorslátó, markáns frói arca a „Küszöb“-ön keresztül is közelebből és tisztábban tükröződik elénk.

Lovass Gábor

Protestáns Szemle 1933. okt., 10. n.
401-402.

Jószívű asszony

Irtá: Kodolányi János

Az öreg boltosasszony kiállott a boltajtóba, kiköpködte a megrágcsált tökmag héját s fekete szőrrel benőtt kezefejevel végigtörölte a száján. Karvalyorra ráhajlott gúnyosmetszésű ajkára. vastag szürke szemöldöke alatt élesen és ijedten pillogott apró szeme, hosszú szőrbokrokkal teleültetett álla előremeredt s ezen a gúnyos, hideg, éles fejen úgy ült a szürke kis konty, mintha csupa fősvényességből valami kopott, szűk és penészes bóbítás-sapkát viselne Regina néni.

Most még a rendesnél is szakadtabb, lomposabb volt, nagy, puffadt hasán piszkos szoknya lógott s eltakarta bokálg a lábát, szikár bokáján lecsúszott a lyukas pamutharisnya. Ludlábán ferdén állott a kicsámpált cugoscipő, mint két nagy kolonc. Ahogy ott állt a boltajtóban, rágta a tökmagot és előregörnyedve figyelte az uccát, egész lényén valami különös izgalom, rémület s egyben gyámszalanság remegett. Milyen szegénynek látszott piszkos, szakadt rongyaiban! Meg lehetett volna sajnálni...

— Jaj nekem — dünnyögte félig hangosan — hunnaj szedjek én most embert!

Csakugyan, végesvéig kihalt, álmos, néma volt a falu. A lángoló nyári nap vakító fényözönt ontott a meszelt házakra, amelyek úgy villogtak, mint a tükörlapok. A templom előtt terpeszkedő hársfakoronák rogytak a nehéz fény- és illatruhátal alatt s a torony aranykeresztje szikrázott a magasban. Egy-két lustán ballagó iskolásgyereken kívül csak a porban fürdő tyúkok vertek egy kis zajt ebben a forrón vibráló, búzaérlelő

nyugalomban.

— Senki... — dörmögte a vénasszony s lesántikált kőszvényes lábán a lépcsőkről. — Kisfiú!... Hé!... Gyerek!... Hon van az anyád?! — rikácsolta s verdesett hozzá a karjával.

A kisfiú azonban felé sem fordult, hanem a fal tövében, az árnyékon tovább gombozott.

— Hogy a ménkü csapna meg! — motyogta dühösen Regina néni.

Már egészen vigasztalannak látszott minden s vissza akart fordulni a sötét, hűvös, petróleumszagú boltba, amikor egy asszonyt pillantott meg. Rákiabált, integetett neki. Az asszony törtető ment a tulsó gyalogjárón, minden lépésnél billent egyet balfelé, mintha ballábával mély gödörbe lépegetne.

— Mári! Mári! — visitotta az öregasszony, majd amikor a sántikáló nő megállt, mély, panaszos hangon tette hozzá: — Jaj, mekkora baj van nálank! — Így mondta: nálank. — Gyűjjon hamar, az isten is megáldi. Megfizetem a fáradságát. Jaj nekem, ne hagyjon magamra. Nagy baj van... Jaj nekem!

A sánta asszony ferdén állott a napon, kezét leeresztette.

— Jaj, tésasszon, nem érok ám rá. A malomba van dögöm.

— Gyűjjon hát, az istenér. Jaj, szegény uram, szegény uram! Micsoda baj szakadt a fejemre! És nincs itt senki. Gyűjjon hát, édes lelkem, szánjon meg, meghálalom!

Erre a nagy és kétségbeesett könnyörgésre már csupa kíváncsiságból is odabóklott hozzá a sánta Mári:

— No! Mi az, tésasszon?

Amaz kiszáradt s nyugtalanul repdeső szemmel, zokogáshoz hasonló csuklások között, hol sóhajtvá, hol nyögve panaszkolta, közben egyre emelgetve s leejtve szőrös-bütykös kezét:

— Jaj, jaj, gyűjjon no, szegény uram, szegény uram! Jaj, csak ez

Népszava 1933. okt. 1.

224. sz. 4.

a beteg, köszvényes lábam ne kínozza annyira, de még evvel is megvert az isten! Gyűjön be, édes fiam, segítsen rajtam!

A hűvös boltból három lépcsőn kellett a lakásba kapaszkodni. Bent a szobában is hűvös volt, a leeresztett zsalugátérekken alig szűrődött be a napfény. S az asztal mellett rettenetes látvány bontakozott a sötétben vakoskodó szem elé: az öreg boltos hátranyaklott fejjel ült a széken, csizmás lábát hosszan elnyújtotta, kezét lelógatta a földre (egyikben még ott szorongatta a nyitott bicskát, másikban a füstölt libaszalonnát), kalapja elgurult a vaskályháig. S az arca szederjes volt, fehér bajusza esapzottan borult félig nyitott szájába, ahol még ott látszott az utolsó meg nem rágott falat.

Az első pillanatban Márinak megmeredt a lába. Aztán eltorzult arccal hátrált az ajtó felé. De a vénasszony panaszos jajveszékelése visszatartotta.

— Jaj, láti-e, Mári, szegény urat. Így megvert engem az isten. És a fiam sínes itthon, este gyün csak meg, magam vagyok... Csak ez a lábam ne fájna, de alig léphetek. A kezem is ni, milyen dagadt. Az a bűdös cseléd meg, fogná meg az isten átka, még a mult héten itthagytott. Egy se akar megmaradni nálunk. Hiába füzeti az ember, Hej, régen nem így vót! Na, fogja csak meg, szegényt, tegyük arra a kanapéra. Muszáj lesz a sífónból elővenni tiszta lepedőt is, letakarni, hogy a bogarak ne lepjék. Jaj, jaj, milyen csapás!

— Meghalt az úr! — rikoltotta természetellenes hangon Mári.

— Jaj, tudja, szalonnát evett szegény... aztán csak hátra izélt... Mi az, mondok, mi lél? De csak nem, szólt semmit... Húzzuk csak le a csizmáját... Jaj, de jó, hogy magát megláttam, lelkem... Majd meghálálom.

Ide-oda bicegett a szobában s éneklő hangon szánakozott ömagán. Közben köténye zsebéből egyre szedte és rárosálta a tökmagot, egyre köpködte a hóját.

A hullát letették a díványra, locibálik a csizmáját, nagy ügyvelbajjal levetkőztették s belecsvarták a lepedőbe. És az öregember szeme nyitva volt s hiába tettek rá ezüst pénzt, csak föl pattant újra. Egész bizonyos, hogy Mári nem mer aludni az éjszaka. De hát csak nem hagyja ezt a tehetetlen vénasszonyt egyedül? És meg is hálálja a jóságát... Most már nem intéz el semmit a malomban. Égye fene.

Nyugovóra hajolt a nap, amire mindennel végeztek. A lepedőbe csavart holttest ott feküdt a díványon, még az utolsó falat szalonnát is kivájták a fogai közül.

— Na, Mári, hát most már itthon lesz a fiam is — mondta a vénasszony sóhajtva. — Istenem, még nem is tudja, mi történt velem!

— Akkor hát én most elmék — szólt megkönnyebülve Mári. — Igaz, hogy elment a napom, nem is moshattam, de má mindegy. Most má meglesz a tésasszony maga is.

S elindult az ajtó felé. A vénasszony utána ment a sötét boltba s apró szemével gondosan vigyázta, vajjon nem lópe-e el Mári valamit. Az meg a küszöbön várakozón megállt.

— Hát várjon csak — suttogta Regina néni lelkendezve. — Adok hát, valamit... valamit a fáradságáért... Na, várjon csak...

S mintha aranyat dugna titkon, vigyázva, gyorsan s óvatosan odanyújtott egy kis papirosban öt szem savanyúcsukrot.

— Na, itt van... tegye el... Vigye haza a kisgyerekeknek...

S olyan arccal tuszkolta ki az ajtón, mintha nem is akarna köszönetet elfogadni érte.

A Pesti Napló új regénye

Kodolányi János „Feketevíz” című regényét október 15-én kezdi közölni a Pesti Napló

Pár nap múlva befejeződik Erdős Renének napunkban folytatásonként közölt regénye, a *Csendes kikötő*. Utána ismét: eredeti magyar regény közlését kezdi meg a *Pesti Napló*. Az új regény címe:

Feketevíz.

Írója pedig a háborútáni elbeszélő gárda egyik legtehetségesebb és legmarkánsabb tagja:

Kodolányi János,

akinek már évek óta a *Pesti Naplóban* jelennek meg java írásai.

A kiváló novellista és regényíró új regényéről a következőket mondja:

— *Feketevíz* című regényemben visszaidézem a háborúelőtti évek magyar falujának csendes, egyszerű életét. Ez nem annyit jelent, mintha szándékosan el-takarnám az akkor előadódott tragédiákat, válságokat és bánatokat. Nem, ezt én, ha akarnám se tudnám meg-tenni. De kétségtelen, hogy azok a tragédiák, válságok és bánatok a mai nál frissebb, pogányabb világ zavarái voltak s elnyomta őket az életkedv és öröm mindenem diadalmaszkodó ereje.

— Regényem hőse egy tízéves úrigyerek a körülötte egy sereg parasztfiú, maga a falu. És az a *Feketevíz* nevű folyócska, amely a partjain élő emberek életét úgy fonja körül, mint valami kedves, fényes szalag. A *Fekete-víz*, hol napfényben csillogva, átlátszó vizében fürge halacskákat ringatva, hol megáradva, sárosan és piez-kosan, hol hidegen és dermedten a téiben. Partjain néha vidám hancurozás folyik, meztelen gyerektettek lublo-kolnak a langyos vízben, asszonyok sulykolják a ruhát, máskor meg kihalt és üres minden, a kopasz fűzfák sivitanak a szélben és varjak kárognak fölöttük.

— Kis hősum az úriház rideg, fegyelmezett, öröm-telen környezetéből csöppen egyik napról a másikra a *Feketevíz* partján élő ormánsági parasztnép közé. Lassanként felnyílik a szeme és egyre jobban látja a pa-rasztnép és az úriemberek életét. Otthon a meghason-lás és züllés nehéz levegője veszi körül, kint a faluban, a folyó partján, szinte görög pogányság, büntudatnél-küll életkedv és bátor akarat. Lassan-lassan egészen át-alakul. Átsodródik mindazokon a belső válságokon, ame-lyek egy rosszul nevelt, eléggé intelligens és mélyen érző gyermeklelket hatalmukba kerithetnek. Összeomlik előtte minden, amit a családi kör mint életeszeményt mutat fel előtte. De mindez mélyen az ösztönökben fo-lyik, a hétköznapi élet felszíne alatt, mint ahogy a *Feketevíz* sodra le továbbsekklik a külső jégtakaró alatt.

— Hálás vagyok a *Pesti Napló*-nak, hogy ennek a legkedvesebb művemnek a megírását lehetővé tette. Ennek a nagy, szilárd már történelmi munkának egy na-

gyobb alapkövét tudtam így letenni, amely a békeévek-től a gazdasági válságig terjedő nagy magyar korza-kot szeretné emlékebe foglalni. Ebben az emlékműben az 1910-es idők soha nem tűnő fényvel ragyognak emlé-kezetemben.

A *Feketevíz* közlését jövő vasárnap, október 15-én kezdi meg a *Pesti Napló* és napi folytatá-sokban fogja hozni.

DON GREGORIO MARANON spanyol orvos-professzor kapott legújában megbízást az új spanyol kormány megalakítására

NŐI BUNDÁK SZÖRME

Budapesten J. g. HEVES szűcsnél, Király u. 51. előszobában csak és Rákóczi út 76.

Pesti Napló 1933. okt. 8.

229 1/2 . 8

KÖRUTAZÁS KÖNYVORSZÁGBAN

Ősszel el sem lehet képzelni szebb utazást, mint Olaszországban. A vén asszonyok nyarának tiszta ragyogásában számszorosan megszépül itt minden gyönyörűség; az is, amit a természet zsúfolt itt össze, az is, amit halott kultúrák hagytak itt egymásra relegeződött emlékekben. A sötétöld ciprusok s az ezüstösbe halkuló olajfák fölött szinte kicsattan az ég azúros kékje. A mult mágikus kövek-ből sóhajja aranyló és véres álmait s az omladozó kőfalakon az őszi levelek bíboros kárpítja vérzik. És köröskörül a színt, arcukat, kedélyét szüntelenül változtató lenger, ez a bübajos kaméleon, amely külön ígézetet sugároz minden szépségre. De ez a sok varázs telőpontját éri el Sziciliában. A természet féktelen képzelete a világ leg-tündéribb díszleteivel építette be ezt a színpadot s egymást kergető görög, keresztény és szaracén művészet segített neki. Ennek a gyönyörű Sziciliának káprázatos és költői látványosságait kalandozhatjuk be egy fiatal magyar regényírónak, a nemrég elhunyt Szentleky Kornélnak Isola Bella című regényében.

A regény csupa líra és szubjektivitás. Egy szerelem története, amely úgyszólván kalandnak indul és már azon a ponton van, hogy válással végződjék. Mégis életre szülő, eltérhetetlen kapocs lesz belőle. Nem is lehet ez másképp, hiszen eszményekért hevülő, tiszta lelkekről van szó, akik még tudnak hinni önmagukban és az emberiségben. A férfi magyar író, a lány dán diák, aki a szocialista eszmék szolgálatában járja Európát. A szerelem nemcsak a szívét hajlítja a férfi felé, hanem meggyőződését is. Meghódítják a tiszta humanitásnak azok az eszmék, amelyek a szeretetet és a megértést szeretnék egy jobb jövőre boldogabb korának legfőbb törvényévé tenni. Ugy érzi, hogy a széttagolt, megtépt népeket és társadalmakat nem szabad az osztályharc prédikálásával még jobban megbontani, egymás ellen tüzelni. De a férfi fáradt. Csalódások érték. Nem meri kettőjükért vállalni az életküzdelmet. A lány lelkét pedig zavartá, bizonytalaná teszi a nagy változás, a régi alapok megingása. Közbejön egy epizód is, valami gyönyörvirág-szágú kis idill, Lucie, a félig még gyermek párisi lány, akinek egészen naiv ragaszkodása a férfi érzéseit zavarja meg. De ezek futó felhők. Az Isola Bella ígéretes szépségének ellenállhatatlan varázsa oldja meg szívüket és jegyzi el Szabolcsot Ingével. Az Isola Bella meredek szirtfokáról int búcsút Inge a távozó férfinak. A meredek szirt mély lábánál a halál leselkedik. Egyetlen lépés, egy parányi szédülés és a mélység tátongó torka elnyeli a vigyázatlan vagy halálra szánt életet. Szabolcs nem látja tisztán, mi történt a búcsút intő Ingével. Alagút nyelte el előle a szirtfokon álló lányt. Remegve érkezik meg Palermóba és első dolga, hogy régi hoteljébe telefonáljon, ahol Inge maradt. És a válasz nem egy étellel ajándékozza meg, hanem kettővel. Boldogan utazik vissza, hogy egy életre magához fűzze szerelmét. Most már van bátorsága az élethez, mert van célja, tartalma is életének. A fordulatban különben része van egy kedves, melegsivű, vidámlakú, de szikla-hűtű papnak is, aki messzinai kirándulásukon találkozik velük, már házastársaknak hiszi őket és szinte önkéntelenül előkészíti lelkükben a talajt erre a végső szép megoldásra.

A regény meséje nem gazdag fordulatokban. Egyszerű vonala kitérők nélkül, egyetlen lendülettel halad a cél felé. De azért mindvégig lebilincselő olvasmány, mert szinte a szerelmesekkel gyönyörködjük végig Szicília minden szépségét, amelyet a szerző mesteri szemléletességgel varázsol elénk. A könyv a Szépművészek Céh kiadásában Erdélyben jelent meg.

Valósággal ellentéte ennek a derűs, egyszerű világnak, ahol ősi kultúrák árnyékában még a primitív is civilizációt lehel, a hypercivilizáció izzasztó mechanizmusokkal komfortossá varázsolta barbarizmusát. Ezt a világot, az őserdőként nyüzsgő amerikai metropolis ugyancsak félelmetes titokzatosságú káoszát tárja elénk Louis Bromfield regénye, a Huszonnégy óra.

A Huszonnégy óra egy napot mutat be a felhőkarcólok életéből, gyorsan egymásra villanó, sokszor egészen egymásba mosódó, élesen megvilágított képekben. Szívbemarkoló, szédítő iramban robogó film ez, amely a bizarr alakoknak egész döbbenetes galériáját vonultatja fel New York nyüzsgő embererdejéből. Hatalmas pénzemberek, dédelgetett, vénülő bájukat a kozmetika boszorkánykonyháján konzerváló dísznők, mindenre elszánt fezőrök és business-kalandorok, kettős életet élő gangster-lípusok, kétes-hírű bárénekesnők, kishivatalnokok, soffőrök, cselédek törtétnek, lihegnek, győznek, roskadnak össze egymás mellett. Egy roppant város sűrű emberbaktériumai hemzsegnek egymás mellett egyetlen óra vízcsöppjébe szorítva. Minden kép egy-egy sejtje a veszedelmes csiratelepnek. Az egyik cellában epedő szerelem sir, a másikban gyilkos lőr csap le. Közvetlen mellette új kis élet születik és kábul az élet bizonytalansága felé. Óceánjáró gőzkürtje búg az éjszakában, luxusutások selyemben, aranyban, fűszeres keleti illatokban, mámort adó párlatokban tobzódó csödeselékét hozza magával s a parton mocskos lebujsok gőzös bűzében részeg matrózok késelik egymást. Szerelem, születés, halál, mámor és kétségbeesett kiábrándulás, fényes rohanás az érvényesülés mozgó padlóján a csillagok felé, züllett összeroppanás, dagadó, buja bőség torkos jóllakottsága és ordító, gyomorjacsaró éhség; mindez együtt, egyszerre, egymás mellett, 24 órán át robog, vonaglik, sissereg, bömböl, halálos elnémulások után újra harsantja a megállástalan rohanás szirénáit. Aztán elszakad a film. Sötétség marad utána. De huszonnégy óráig láttuk és a képeknek ez a modern infernója kitérítethetetlen szuggesztivitással ragad bele emlékezetünkbe.

A monstruózan kusza cselekményű regény után, amelyben egy egész új világ forrongó hanygabolya nyüzsgő, vegyünk kezünkbe a változatosság kedvéért miniatűrregényeket. **Kodolányi János Kuszó** című új könyvének elbeszélései ilyenek. Ő maga is kis regényeknek nevezi őket, bár terjedelemtre semmivel sem nagyobbak a szokásos novelláknál. Tulajdonképpen mégis vázlatos regények, mert egész élet-sors sűrűsödik össze mindegyikben, egyének kerülnek összeütközésbe önmagukkal, társadalmi osztályokkal, koruk megváltozott szellemével s ezek az összeütközések súlyos válságok drámai fordulópontját élezzék ki. Kodolányinak megvan hozzá az írói ereje, hogy tömör vonásokban jellegzetesen állítsa elénk az alakokat, a miliőt, amelyben élnek, lélekeznek s a lelki válság mozgató rugóit. Kezdetben szigorúan naturalista volt. Ma is az, ha előadási formáját nézzük: élesen megfigyel, pontosan ábrázol. A való életet adja. De van egy pont, amikor a feszültség oly erős, hogy izzásában a történet túlnő a valóság határain és egyetlen érvényűvé válik. Megszűnt az egyn története lenni s olyan távlatokat nyit, amelyek szédítő mélységekbe, a lélek, az ösztönök bizonytalan örvénylésébe, a rejtelmes leletéségek végtelenjébe csalogatják a tekintetet.

A léleknek azonban nemcsak izgatószerekre van szüksége, hanem talán még nagyobb mértékben megnyugtató, erőt kölcsönző nagy példákra, amelyekhez viharban biztosan horgonyozhatja az élet tétova sarkját. Ilyen nagy példákat ad a szentek élete. De éppen a szentek életéről nem volt még eddig népszerű magyar kiadás forgalomban. A régebbiek, amelyek bizonyos pótlásra is szorultak már, csaknem hozzáférhetetlenek voltak a nagyközönség számára. Ezt a hiányt pótolta a Szent István Társulat egyik igen értékes új kiadványa: a Szentek élete az év minden napjára. Tudós piaristák, Balanyi György, Schütz Antal, Sebes Ferenc, Szamek József és Tomek Vince írták meg a gyűjtemény számára az életrajzokat. A négy kötetre tervezett, gazdagon illusztrált mű negyedik kötetét most hagyta el a sajtót s így most már több mint másfél ezer oldalon teljes, napok szerint beosztott Szentek Élete áll a katolikus közönség rendelkezésére. Kállay Miklós.

Trodalom

Új magyar regények és elbeszélések.

Móricz Zsigmond: Rokonok. (Athenaeum,)

Kodolányi János: Sötétség (Új irók).

Pap Károly: Megszabadítóftál a Haláltól (Pantheon).

Nyíró József: Kopjafák. (Erdélyi Szépműves Céh).

Egy magyar vidéki város panamáinak sívár jegyzéke, egy jószándékú ember tragikus bukása és egy sereg apró értekezés a válság megoldására; ezekből az elemekből építi föl Móricz a Rokonok regényegységét. Az apró értekezések a Móricz írásaiba egyre jobban befurakodó tanulmány-elemek képviselik. A keretnek szánt panama-jegyzék a tanulmányok igazságának, a bennük javasolt reformok szükségességének képszerű igazolása. A főügyész tragikus története a tulajdonképeni regény.

A tanulmányok kellemeftlenül kilógnak a műből és kilátástalan szociológiai értekezések hangulatát árasztva akasztgatják meg a főhős sorsának kegyetlen rohanását a pusztulás felé. A panamajegyzék, amíg keret, mélységesen szomorú igazolása rohanásnak, elengedhetetlen valóságfödözet az egyéni lét esetleges szeszélyes-

sége mögött, — amikor azonban az elszórt essayk ábrájává süllyed, fölösleges és unalmas. A főügyész története igazi móriczsigmondi remekmű, regényformában megírt végzetdrámája egy jobb sorsra méltó családának.

Kár, hogy az író nem elégedett meg e sorsfragédia néma tanulságaival, hanem maga is közbeszólt. Szerencsére a kommentátor szava elröpül az idővel, az újságcikkanyag kihullik a műből; marad még mindig benne, ami a művészet örökebb csúcsainak légkörére méltó.

* * *

Kodolányi a kérlelhetetlen, írói közbeszólásokkal meg nem zavart *valóságábrázolás* mestere. A Sötétség egy falusi magzatelhajtás fájdalmas tárgyilagossággal megrajzolt képe. Komorságában is pontosan irányított fénycsóva, mely a magyar szépprózában agyonhamisított nép legstótebb titkaira vetít rá. Csak a tényeket mutatja be az okmányközlő történetíró tárgyilagosságával, mert érzi, hogy a tények magukban is ép eléggé megindítóak s mert érzi, hogy elég nagy művész ahhoz, hogy csak tényeket mutasson be, minden fölösleges magyarázkodás nélkül. Tolsztojnak sem volt szüksége fontoskodó kommentálgatásokra. Igaz író kezében a legnagyobb egyszerűséggel megrajzolt hétköznap is ékebb szószólója a kívánt jobb világnak, mint a kontfár ünneppé hazudott üres lirizmus.

Kodolányi *igaz* író. Világa vigasztalan, de épkezláb világ. S ha a Sötétség azt a gyanút kelti az olvasóban, hogy szeme nem ér tovább a festnél, kézzelfoghatónál, eloszlatja aggodalmait a kis kötet másik novellája, a mély, föreflen, bús lírájú Valomás.

* * *

Pap Károly Mikáél-novellái regény jelzéssel hagyták el a sajtót. Csak főhősük azonossága alapján kaphatták ezt a műfajjelzést. Külön-külön elbeszélésnek jók. Mint regény azonban, a Megszabadítóftál a haláltól, félresiklott alkotás.

Főalakjai néha evangéliumi szépségű prédikációkat mondanak az igazabb és jobb életéről. Amíg csak prédikálnak, osztatlan harmóniát árasztanak szavaik, mihelyt azonban cselekszenek is, szembeke-rülve egy formákba merevedett farsadalommal, kisszerűekké válnak, néha eseflenek is.

Általában, Pap írása a szavak regénye.

Stilusvarázsnak nevezhetnék azt a gátat, mely megköti az íróft. Mintha megszédülne

a saját mondatai kissé mesterkéltséggel. Rabja a szavai harmóniájának. Nem jó regényt, hanem ritmikus, szép mondatokat akar írni. Pedig föbbre is telnék föle. Vannak részletei, melynek nem igen találhatni párját irodalmunkban. Majd, ha szétföri a stílusvarázst, ha lesz ereje egy fölösleges jelző elhagyásával esetleg a mondat szépen kikerekített ritmusát is összeförni az egyszerűség és prózai igazság kedvéért, talán megalkotja a föle várt egészet is, — bár az az érzésünk (reméljük csalódunk), hogy Pap inkább a részletek mővésze. Jó novellaíró, aki a regény műfájának nagyigényűségével talán soha nem fog megbirkózni. Nem dómépítője az irodalomnak, csak üvegfestője. De a maga céhében mester.

* * *

A Kopjafák novellái mintha a székely népballadákról sarjadtak volna egy förről. Nyírő mesébe, legendába oldódó, vagy tragédiába romló embersorsokról ír benne s az egyéni sorsok mögé odaleheli, — nem szavakkal, hanem mély hangulattal, a cselekményekből kisugározatva, — a mosolyos ... könnyes székely lelket. Mint egy-egy székely ballada sejtelemszerűen fölbúgó első soraiból, úgy árad ki történeteiből az a megfoghatatlannak tetsző, de felejtélen lehelet, az ősi ellenmondásoknak az a fényjátéka, melyre egyetlen szót tudunk csak: székely lélek.

Nemcsak ennek a léleknek kisugározatása az érdeme Nyírőnek. Legszebb íróerényei közül való a *tárgyalzat*: lelkének, stílusának fökéletes hozzáidomulása ahhoz, amiről ír. Formában is fökéletes. Drámától legendáig hullámzó életet rajzol, de novella marad, amit ír.

Egy maroknyi nép lelkének maradéktalan kifejezője a hozzá legjobban illő formában. (Nem jellemző. hogy másik nagy új — igazán új — novellaírónk, Tamási is székely?) Egy nagytehetségű fajta szellemének rásugárzásával olt új életet a bomladozó formába.

Nyírő, e „holtak birodalmában vett múltó lélekzetvételeivel“ a fízta magyar irodalom halhatatlanságába sóhajtofta be az erdélyi kopjafákat.

RÓNAY SYÖRSY.

FEKETEVIZ

REGÉNY

Irtá: **KODOLÁNYI JÁNOS**

ELSŐ RÉSZ.

Elemi dolgok

A kislány kinézett a hintó ernyője alól.
— Minek dugdosod ki a fejedet. — szólt rá a kocsis mélyéről az apja szigorúan. — Vizes lesz a sapkád.

— Ni, papám, — lelkesedett a kislány s ő is kidugta a fejét, nem törődve a mindig résen álló apai szigorral — a disznóhízlalddal!

Erre elmosolyodott az apa, a mostohaanya pedig, aki fáradtan dőlt hátra a hintó ülésében, elnevette magát.

— Csakugyan, hiszen ez a falu sertésvásáraitól nevezetes!

— Fenét sertéshízlaló, — nyilatkozott az apa teljes tekintélyével. — Valami más lesz. Talán a temető.

Csakugyan, a temető volt. A sűrűn hulló szeptemberi esőben mind a négyen kihajoltak s nézgettek a magas és itt-ott leomlott kőfalat, mely körülvette a temetőt s a uytva álló cifra vaskaput, meg az imitt-amott látszó falfákat és sírköveket. A temetőkapuval szemben egyszerű, vakolatlan téglapépület állt. Ezt nézték a gyerekek sertéshízlalónak, a kőkerítést pedig karámnak.

Ha az ember fellapozza a harmadik elemiiskolai osztály számára készült tankönyvet, erről a faluról a következőket tudhatja meg:

»V. a siklósi járásban van lakóinak száma 1450. Sertésvásáraitól nevezetes. Körjegyzői és körorvosi székhely, csendőrségi laktanyája is van. A lakosság magyar és földműveléssel, állattenyésztéssel, valamint kereskedelemmel foglalkozik. Híresek hidegvérű lovai is.«

Mindaz eszébejutott a kislánynak, amint közeltek a faluhoz. A sűrű esőben már látszott a templomtörvény s felbukkantak az első kis parasztházak is. A hintó hatalmas döccenésekkel iparkodott a sáros országúton, a kocsis szárbakapkodta a lovakat, hogy lehetőleg fényesen s előkelően vonuljanak be új székhelyükre, még az ostort is megszuhogtatta a fürge és karsú lovak felett. Azok elszégyellték magukat s hatalmasat rántva a sáros hintón, minden erejükből ügettek előre.

— Na, gyerekek, megérkeztünk, — mondta az asszony s nagyot sóhajtott, elővette a zsebkendőjét s megtörölte a szemét. — Itt aztán nincsenek hegyek, — tette hozzá szomorúan s megint sóhajtott, szemét némi keserű kiábrándultsággal jártatta a már-már eltűnő lankák és a házakat övező kertek felett. — Ha az ember föláll az asztalra, ellát egészen Pestig.

Az apa bosszúsán húzta össze magas, meredek homlokán a redőket, szigorú arc kifejezéssel cigarettát kezdett csavarni, lassan rágyújtott s messze kifújta a füstöt.

— Ugyan, kérlek, mindig ez az izé... — dörmögte elfojtott haraggal. — Örökké mindig Pest.

A gyerekek riadtan húzódtak vissza, a társaságon feszült hangulat lett úrrá. Az apa szótlánul cigarettázott, az asszony némán törölgette könnyeit, a két kis testvér pedig az új, ismeretlen uccát szemlélgette.

Jobbról elmaradt mellettük a magas hársak között álló kis katolikus templom, aztán egy téren haladtak át, amelyen egyet'len fa sem volt, de annál inkább nyakigérő sár. A sárba okos emberek téglákat raktak le hosszú sorban, hogy át lehessen menni egyik uccasorról a másikra, avagy a tér túlsó oldalán húzódó régi, magastetejű kocsmapépületbe. Eppen ebben a pillanatban lepedett végig a téglasoron egy fiatal menyecske, rövid, bő fehér szoknyáját a fejére borítva az esőben, olyan frissen és ügyesen, mint valami kötél-táncos. A gyerekek nyílt, a felnőttek burkolt kíváncsisággal nézték, mert most láttak életükben először ormánsági viseletet. Ez nagyon izgalmas volt. Az asszony is elfelejtette szomorúságát.

— Nézzétek, itt ilyen viseletben járnak a nők! — kiáltotta.

Az apa, mint mindig, most is elfojtotta érdeklődését s bámulatát, szigorú arcot vágott s rendretartásban sandított feleségére.

Majd a szép, tömör református templom következett, cifra torpyával, egyszerű kapujával, zömök.

*Pesti Napló 1933
okt. 15. 229. 2. 33*

elhanyagolt kőkerítésével. Hatalmas, vén szederfák hajoltak ki a kerítésen, a szél sűrű vízceppesket zúdított le róluk a sáros gyalogjáróra. Innen már csak néhány lépésnyire volt a nagy közalapítványi épület. Nyitott kapu várta a hintót s a kocsis valóban előkelően fordult be rajta.

Korlátok

A gyerekek legrátnak a kocsiról s az első alkalmat felhasználják, hogy megszökjenek. Odaállnak a széles eresz alá a kapuba s bámulják az idegen uccát. Míg odabent az udvarban, az épület hátsó bejárata előtt a kocsis, a tehenes, meg a cseléd leszedi a bőröndöket, míg az apa és a mostohaanya bejárják a házat s intézkednek, hogy a majdan megérkező bútorokat hogyan kell elrendezni. Ők ott állanak a kapuban, nézik az egyhangúan hulló esőt, a kerítések tövében elsuhanó asszonyokat, (akik tetőtől-talpig fehér vászonruhát hordanak), nézik a nagy szeder- és akácfaikat, szemben a postaépületet, a templom tornyát s általában ezt az egész új világot, amely tele van idegenséggel, furcsasággal és értelmetlenséggel. Várják azokat a híres sertéseket, amelyekről tavaly tanultak. Csodálkozva állapítják meg, hogy az uccán nem vonulnak a sertések ezrei, hogy nem hízlalók, ólak és karámok szegik az uccát, hogy még a levegő is friss és tiszta, pedig ők attól féltek egész úton, hogy itt még lélekzetet sem lehet venni.

Ha már az iskolai földrajzról van szó, el kell mondanunk, hogy V. környékéről is beszéltek ők abban az iskolában, ahová eddig jártak. Hogy például ezt a vidéket délen a Dráva, északon a Feketevíz határolja. A Feketevíz Dráwapalkonyánál ömlik a Drávába. (Iszonyú széles lehet ott a víz!) Hogy ez a vidék len- és kendertermeléséről is híres, valamint szővéséről és fonásáról is. Hogy a nép magyar. Vallása túlnyomólag református, de vannak katolikusok és izraeliták is. Hogy a szomszédos falvak a következők: Kisosány, Oszró, Nagycsány, Harkány, mely meleg fürdőjéről híres, Baksa, ésatöbbi. Az ésatöbbi már kívülesik ennek a megyerésznek a határain, mint például Szentlőrinc, fent, magasan, meg Siklós, amely járási székhely és váráról nevezetes. Milyen jó, hogy a gyerekek szépen megtanulták megyéjük földrajzát. Ime, belecsöppentek ebbe a faluba és mindent tudnak róla, de mindent.

A ház előtt korlát húzódik, talán azért, hogy szebb és előkelőbb legyen a ház külseje. De amint a nap a délutánba hajlik, kiderül, hogy korlátokat nem annyira a szépaég, mint inkább a hasznosság okából emelnek az emberek. Mert messzehangzó ostordurrogás és tehénbögés jelzi, hogy a csorda hazafelé tart s a korlát a tehenek ellen van ott. Amint az ucca benépesül az állatokkal, a házak kapuiban megjelennek a tehenek gazdái is, kétkötényes férfiak, fehérbe öltözött nők. Egyszerre hangos terefere és zsvaj támad. Az eső is megszűnik lassan, a szél összekúsálja a felhőket, a postaépület fölött fehér galambcsapat kering, pezsdül az élet és a tevékenység mindenfelé. Nyomban a csorda után lócsapat robotog végig az uccán, csikók nyerítenek, öreg kancák röhögnek a nyitott kapuk felé, a gazdák hangos kiáltásokkal csalogatják lovaikat, a kutyák ugatnak, egy-egy ló, megriasztva a csaholástól, feltartott farkkal vágat végig a gyalogjárón, az asszonyok sikoltznak, a férfiak káromkodnak és kövel hajigálják a kutyákat. Ilyet a két gyerek még nem látott. Összebújva nézik a zürzavart, hallgatják a zsvajt. Most nagy csapat mezítlábas fiú és lány közeleg a sarok felől a túlsó soron. Hadonászva vitatkoznak, mind egyszerre beszélnek. A csapat élén nagytermetű, erőszakosbeszédű fiú ballag s minden pillanatban ráripakodik valamelyik pajtására: »Kuss, mer képönváglak!« S akkor az illető azonnal elnémul.

Laci és Iluska mély tisztelettel, félénken figyel a vezért és csapatát.

Azok most észreveszik a két új gyereket. Az élenhaladó fiú azonnal átvág az ucca sarán és kísérete szó nélkül a nyomába ered. Ügylátszik, most jó lenne visszavonulni a házba, ezek a mezítlábas fiúk és lányok, élükön a hatalmas vezéremberrel, igen durváknak látszanak. A két úri gyerek szíve reszketni kezd közeledésükre. De

gyávaságukat nem akarják belemerni. S bíznak abban is, hogy baj esetén csak kiáltaniok kell és apa, cseléd, béres, kocsis, az egész szolgahad segítségükre rohan, botokkal, ostorral, ha kell: fegyverrel is. Így hát maradnak.

A nyolc-tíz főből álló csapat némán megáll a két gyerek előtt. Félkört alkot. Bámul. Apróra megnézi őket mindegyikük. Vézna alakjukat, kissé sápadt és félnék arcukat, tiszta és csinos, sötétkék ruhájukat és kabátjukat, sárga cipőbe bújtatott félmeztelen lábszárukat, aztán visszafelé megint az egészet előlről, háromszor-négyszer. A csend kínos, a gyerekek idegei remegnek.

Most a félelmetes vezéregyéniség, akinek szep-lős, nagyorrú képét izgatottan nézi a két testvér, megszólal:

— Hogy hínak?

Ők nem tudják, melyikükhöz intézte a kérdést, de meg sérti is őket ez a fölényes beszéd, így hát hallgatnak. Félnéken nézegetik a csoportot. Egy sor sáros, meztelen, barna lábszárát látnak, piszkos és kopott szoknyát, meg nadrágot, nyitott és szakadozott inget, vaskos, kócos kohakokat, bátor, barna szemeket, nyugodtmosolyú, vagy kihívó arcokat és botot, horogvesszőt szorongató, ugyancsak mocskos, erős öklöket.

— Te Karcsi, ezök kukák, — jegyzi meg egy tömzsi fiú s valamennyien kórushan nevetnek.

Karcsi, a hatalmas, egy lépéssel közeledik hozzájuk s úgy kapja fel a kezét, mintha képen akarná vágni a kisfiút. Az rémülten emeli arcához a karját és szívére dermedt hullámokban zuhog le a vér. A kislány elsápad, szemébe könnyek szöknek. De Karcsi nem üt, nem, ő csak ijeszt. A váró hatás újabb nevetőrohant vált ki a csapatból.

— Tégöd kérdeztelek, te kuka, — mutat Karcsi a fiúra.

Most már mindegy, gondolja a fiú s vadul, gögösen néz szembe az ellenséges haddal.

— Mi közöd hozzá!

— Nézd csak, a taknyost, — csattan fel Karcsi élénk bámulattal s körülnéz, mintha tanukat keresne, hogy vajjon jól hallott-e. — Maj megszagolod a földet!

— Üss oda neki, az istenit, — rikoltja egy fehér vászonnadrágos fiú, akinek a nadrágján irtó-zatos kocsikegőcsfolt éktelenkedik.

Most a kislány is beleavatkozik a veszekedésbe. Cserfesen, kiabálva vágja oda, hogy:

— Mingyárt szólok a papámnak, meg a kocsisnak, meg a tehenesnek, aztán majd megtanít benneteket!

— Kuss! Nem félök a papádtull!

— Vágj oda nekik, az istenit, mit bámulod őket! — rikoltja megint a vászonnadrágos.

A lányok vihognak, mintha csiklandoznák őket.

— Ki a te papád? Mi? — vitázik tovább Karcsi dühösen s még közelebb lép. — Sönki. Gyűtment. Nem félök tőlle.

— Az én papámnak puskája is van! — vágja ki büszkén a kislány.

— Hát osztán? Az is valami? Ett mindönkinek van puskája.

Erre a gorombaságra elképped a két gyerek. Ővelük soha, senki így nem mert még beszélni. Milyen durvák ezek, hogy káromkodnak, milyen piszkosak! Réműlet lesz ebben a faluban lakni, iskolába járni, kétségbeesés lesz itt az ő életük, sivár rabság, örökös félelem és menekülés!...

Iluska, a kislány, sírvafakad. Elnehezül a szíve, most érzi csak istenigazában, hogy mit jelent idegennek, betolakodótnak lenni. Laci, a fiú, szintén közel áll a síráshoz, de uralkodik magán, öklöbbszorítja a kezét, összepréseli az ajkát, szeme ég és a toroka sajog. Ha revolvere lenne, beledurrantana ennek a Karcsinak a szep-lős, kihívó képébe, ha felnőtt lenne, megkötözné valamennyit s itt a nyílt uccán, korbácsolná végig, hogy hadd lássa az egész falu: ki ő s hogyan kell ővele beszélni! De mukkanni sem mer, csak áll és erősen figyeli a társaságot s el van készülve mindenre. Ha kell, véres harc után adja csak meg magát, szemeket kapar ki és orrokat facsar össze, nem, nem hagyja magát, utolsó erejéig küzd, mint a sebzett vadkan. Hátrahúzódik a falig, hogy legyen hol megvetni a hátát, ha harcra kerül a sor, arca szinte fehér, ajka ráng. Így állnak egymással szemben percekig, Karcsi és a kíváncsi, kócos, maszatos csapat, meg az elszánt, vézna fiú és a kislány.

Ekkor elneveti magát Karcsi. Harsány, hatalmas nevetés ez, a gyerekhad egyszerre nevet vele együtt, mintha parancsra cselekednék.

(Folytatása következik.)

FEKETE VÍZ

REGÉNY

 Irta: XXXXXXXXXX
KODOLÁNYI JÁNOS

46

Ők pedig ott maradnak hárman a petróleumlámpa alatt. Anyuska a szemét törölgeti, Laci sötétben és szenvedőn bámul maga elé, Iluska pedig megdöbben, zavart szemmel nézi Lacit, mintha valaki összetörte volna a játékait s neki panaszkodna néma tekintetével. Lacinak a szívébe hasít ez a gyámoltalan, rémült pillantás, titkon bele kell harapnia az ujjába, hogy fel ne zokogjon...

A kislú elmegy

— Kis ifiúr, gyün-e éjjeli misére? — kérdi Juliska hangja a sötétben.

— Megyek.

Laci felugrik az ágyról, amelynek a szélén felöltözve üldögélt eddig és az álombamerülő ház lélekzését, valamint az uccán kurjogató és lövöldöző legények láráját hallgatta. Lábújjhegyen lépked az ajtóban várakozó Juliska felé s előrenyújtott kezeivel tapogatózik. Csakhamar megfogja egy erős, érdes és jólsimert kéz s kivezeti a szobából. Az ajtó nesztelenül betevődik mögöttük.

A konyhában ég a lámpa, az asztal mellett ott ül Antal a feleségével, meg Ferenc a kövér Örszénivel. A két férfin rövid, zsinóros koosisbunda, prémkucsma van, az asszonyokon vastag fekete kendő, amilyent a pusztai katolikus csevedasszonyok viselnek. Juliska is kimosdott, kiöltözött s mint Kerekaljpusztáról elszármazott cselédivadék: bokáigérő bő szoknyát, réklit, vastag kötöttkendőt vett fel. Lacit gondosan felöltözteti télikabátjába, feltűri gallérját, felvéteti vele keztyűjét s jól a fülére húzza vastag sapkáját.

— Szibériába is elmöhetne most, — szól. — De hát ne mondja a tekintetős asszony, meg az úr, hogy nem vigyázok magára.

A rózsadiszes konyhaóra háromnegyed tizenkettőt mutat, Laci cseppet sem álmos. Ambár elfáradt a forró iskolában, a szerepmondásban, a várakozásban és szomorkodásban, az izgalmak elkergették szeméből az álmot. S ez az idő oly szokatlanul késő, hogy alvásra már nem is gondol.

A hideg levegőn felfrissül. Gyönyörködve nézi a havas udvart és uccát, a csillogó ablakokat, a tempósan ballagó Antalt és Ferencet, a havas fák fekete-fehér csipkéit. Az uccán mindenfelől siető árnyak iparkodnak a katolikus templom felé; pantallós vagy csizmás férfiak, csevegő gyermekek és lányok, lassan ballagó asszonyok. A katolikusok, — pusztai cselédemberek és beköltözött sváb mesterekből feleségei, lányai — feketében vannak, mint a hollók és ruhájuk a havat söpri, kendőjük az orrukig ér. Billegő, áhitatos léptekkel mennek a fehér havon, mintha a szél lebban-

tené őket. A református asszonyok fehéren és könnyedén lebegnek, mint a gyermekláncfű bóbí-tája, lépésük szapora, rövid biklájuk ütemenesen leng ide-oda. Őket újra és újra rajongó csodálattal és szeretettel nézi Laci, a sváb asszonyokról azonban el kell fordítania a szemét. Eszébejut a régi falu sváb népe, — ahol ezelőtt laktak — s a gyűlölet elárasztja egész bensőjét. De az ormánsági lányok sem járnak már kebelben és biklában, mint az anyjuk. Puffos ujj, hólos és falknis és guvrés ruha van rajtuk, mindaz, amit Laci a nőknél annyira utál.

Egymásbakarolt legények ballagnak velük szembe, énekelnek, hadonásznak, csintalanságokat kiabálnak s magasra tartott pisztolyokkal sűrűn durrogatnak. A pisztolylövések hol itt, hol amott csattannak fel, a falu minden tájáról. S a nyugalomból felvert kutyák dühösen ugatnak.

Laci Juliskába karolva lépeget s hallgatja a nők beszélgetéseit, a szembejövő legények kötekedő tréfáit és Juliska hetyke válaszait. Mindenfelől a vidámság, a sürgés-forgás, az élet zaja, nevetése, kiáltása és csattanása hallatszik, a pisztolylövések olyanok, mint az ujjongás. Bizonyos, hogy a feketeruhás sváb asszonyokat elkészeríti ez a lárma és az is, hogy az éjjeli misére a református asszonyok, lányok is elmennek, mert ez már így szokás, sőt a legények is benéznek egy kicsit a templomba a lányok kedvéért. Dühös bosszúságuk abból is látszik, hogy szorosan a kerítések tövében illannak imbolygó árnyakként s ketten-hárman összebújva beszélgetnek, minduntalan úgy tekintgetve maguk köré, mintha ellenséges támadást várnának. Laci legnagyobb sajnálatára azonban a pisztolyos legények nem verik ki őket végkép a faluból...

A templom előtti dombon, a vén hársfák alatt, sokan nyüzsögnek. Vidám kacarászás, zsongó beszélgetés, kedélyes aggyonistenezés hangzik. A kis templom ajtaján kiárad a fényesség s a templomszolgá, a nagybajuszú, örökké loholó sváb lakatos, éppen átrohan a paplakba a plébános úrhoz. Egy csoportban Vodovics Karcsi ösztözik a harangozáson. Amodább sűrű csapatban állanak és várakoznak a cigányok, közöttük Oláh Mária kétrégtörnyedő urával, egy csomó Kalányos a hozzátartozó kisebb-nagyobb feketeképzű gyerekekkel. Az asszonyok színes kendőket dobtak a fejükre, s feldíszítették magukat minden kincsükkel, ami a besencei tisztáson épült kunyhóikban található.

Laci térde izgatottan reszket. Sűrűn tekintget maga körül s figyeli a csoportokat. Juliska most észrevesz egy kerekaljpusztai lányt s odabilleg

Pesti Napló 1933. dec. 10. 280. sz. 44.

hozzá. Ekkor Laci megtapogatja zsebében a két koronáját, nagyot nyel és elboruló szemét még egyszer a templomajtó fényességében, a hó fehér síkján kavargó csoportokra vetve, szaporán elindul a dombról levezető lépcsőkön az ucca felé.

Bekanyarodik a kihalt iskolaudvarra, tudja, hogy ott most senkivel sem találkozik, mert az egész Szeleczy-család, meg az öreg Sándor bácsi éjféli misére ment. Átszalad az udvaron, belöki a kertkaput és a kertbe vezető gyalogúton siet a mező felé. Csakhamar odakint lépked a halványan derengő síkságon, amelyet keresztülszel a gyalogút. A távolban látszanak a sötétben sátorozó golyásfák s a tulsó ucca végén kibukkanó háztetők. Az ég koromsötét, egyetlen csillag sem reszket rajta s olyan alacsony, hogy szinte kézzel is el lehet érni.

Laci szíve úgy ver, hogy meg kell állania. Mély lélekzetet vesz a hideg éjszakai levegőből, homlokán verejtékecspepek gyöngyöznek. Szívesen levetné a kabátját, de csak homályosan gondol rá. A kis harang kondulása, a pisztolylövések csattanása is olyan távolról hatol hozzá, mintha pincébe szállott volna alá.

Mély hódombhoz ér, meg kell állania, hogy az utat meglélje. Körülnéz a tájon. Dermedt és kihalt a vidék, a hótakaró derengése csak a legelőt világítja meg, jobbról inkább csak sejtetni, mint látni lehet a Pécs felé vezető országút nyárfasorát. Laci torka összeszorul, szemébe könnyeket facsar az északi szél. Kabátjára parányi fűcsillagok telepednek. Egy pillanatra olyan élénken emlékszik az otthoni cserépkályha melegére, hogy szinte süti az arcát. De gépiesen nekivág a mezőségnek, hogy a mély havon át kijusson az országútra. Térdig gázol a hóba s ez a munka kimelegíti, megnyugtatja.

Csakhamar sikerül is átvergődnie a töretlen havon, az országúti árok hólepte mélyén s felkapaszkodnia a szának által simára taposott országútra. Itt már könnyebb a járás, kis fürge lábai szaporán viszik előre s az egyenletes, gyors mozgás örömmel tölti el. Most már elmerülhet gondolataiba. Juliska az éjféli mise után keresni fogja, azután megrémül és felébreszti apát. Apa kétségbeesik, megparancsolja Antalnak, hogy keressék őt mindenütt. De az is lehet, hogy Antal nem lehet megtalálni, ünnepel valahol. Ezt jól kitervezte, — gondolja büszkén — pedig úgy látzott, mintha nem is lettek volna éppen ma éjszakára ilyen tervel... Minden csak úgy magától ment.

Reggelre ő már messze lesz, valahol Cinderibogádon. Csörgeti a pénzét, megtapogatja a nadrágzsebében. Nem kell fát vágnia jódarabig, kenyeret, szalonnát vehet és ő kevéssel beéri, koplalni is tud, mint az indiánok. Ha kell, szalmakazalban alszik...

A nyárfák gyorsan maradnak el mellette, azon kapja magát, hogy akaratlanul számlálja a lépéseit. Mire észreveszi, már az ezren is túl tart. Körülnéz s látja, hogy előtte feketedik a nagy vashíd, jobbra-balra vonul a Feketevíz magas, hólepte partvonala. Felszalad a hidra s megáll a közepén. Itt már temetői csend öleli körül, a falu felől csak halk pisztolypuffanások hallatszanak, azokat is másfelé hordja a susogó szél. Fénycsillogás, lámpavilág nem mutatkozik semerre. Egyedül áll a hídon, fölötte a sötét, szinte fenyegető égbolt, körülötte az égbolthoz hasonló sötét táj,

alatta a befagyott folyómeder és imitt-amott egy görcsös fűzfa szinte emberi árnyéka.

Laci végignéz a híd vaskorlátján: itt mászkáltak ők Dezsóval, Karcsival és Vatsonnal a nyáron, innen ugráltak le a vízbe. Hogy csillogott a víz s milyen meleg volt! Hogy oikáztak rajta a vízipókok, hogy csapongtak fölötte a szivárványszínű szitakötők! Ahogy ott áll Laci s a melléig érő párkányról alátekint, elvonul előtte az egész nyár és ős, minden jelenetével, vidámságával és játékával. Mintha hancúrozó, sikongó, vizet zabogtató gyerekeket látna és közöttük magát is, feketére mázolvva s a horogvessző fölé hajolva...

Aztán eszébe jut a legelső nap, amikor a gyerekek előtt végigment a korlátton.

— Már ezen a korlátton is végig tudok menni, — gondolja s erős vágyat érez, hogy felmásszon a vaskorláttra s végiglépdeljen rajta. De arra gondol, hogy nagy út áll előtte és itt könnyebben is megtalálhatják.

Elindul hát, de amint a hídról leér, hüvelykujját a fogai közé kell harapnia, még pedig oly keményen, mint még soha. Eszébe jut a karácsonyfa, Iluska az új babakocsijával és varrógépével, apa szomorú mosolya és végezetül a kis vonat és a szélpuska. Annnyira belevésli ujjába a fogalt, hogy emiatt szöknek könnyek a szemébe s ugyanakkor meggyorsítja elnehezded lépéseit is.

Rettehetesen egyedül van a kihalt, sivár világban. Az észak felől leáramló szél félelmesen zúg a füle körül, a nyárfák vékony gallyai síhégnek: »Síúúú... síúúú...«

Zsebébe süllyeszti kezeit, behúzza a nyakát élesen, messzehangzóan dalolni kezd:

*Dráva partján csak egymagam halásztam,
szdrav ágon zöld levelet találtam!
Megtaláltam ifjúságom fényes, fényes,
fényes csillagát!*

A sötét világból mindenfelől a saját éles, kemény hangját hallja, s erre már ütemesen lendel, mint a kiplhent, bátor katonák:

Szeretõmnek választottam egy barnát...

VEGE

1933. Oct. 22.

Pinceműhely

Írta: Kodolányi János

Valami igazítanivaló akadt a kabátomon s bementem a legelső műhelybe, amely elém akadt. Félreeső mellökuccában jártam, vakítóan vert a napfény s nem volt kedvem messze menni az apró ügyvel. Cipőm alatt olvadozott az aszfalt, a boltajtókból nehéz szag áradt.

Négy lépcsőn kapaszkodtam lefelé. Rozzant, csikorgó lépcsőn s minden pillanatban attól tartottam, hogy leszakad alattam. Rozsdás, vékony vasrúd a korlát. De nem nyúlhattam hozzá, mert csak az imádásig tartotta. S a lépcső végében valami sötét kis odú ásitott felém hűvösen. Hideg, rosszillatú szövetek s tüzes vasalók szagától nehéz levegő csapott meg. Ide mentem be.

Ó, ti már láttatok efféle szabóműhelyt!

Csak annyi világosság áradt be az ajtóresen, amennyi a megvakuláshoz éppen elegendő. Télen egész nap ég a lámpa. Emlékeztetek benneteket a padlóra is: ökölnyi bütykök s kalápníválásnyi lyukak vannak benne, talán sohasem súrolták, mert egészen fekete. És gondolatok a falakra is: szürkék, mint az évtizedekig ki nem nyitott kripták fala. Elavult, megsárgult reklámképek a falon, egy szövetkereskedő reklámja. Jól svájfolt urak pózban, vékony sétatálcával, golf-tűvel, némelyiknek a feje helyén érga folt ásit, amit évtizedes télvíz mázolt rá. S a bútortat nem sokkal több az egész helyiségben ennél a néhány reklámnál. Két öreg szabópult, egyetlen egy szék,

egy csorba vödör, amelyben a szappanos vizet tartják és a sarokban örökké izzó kis vaskályha. S a parázs között hever a vas. A kályha fölött reszket a levegő, mintha még ebben a pokoli nyárban is lázbeteggen dideregne s két kezét kiterjesztené a tűz fölé. No, és el ne feledkezzünk a varrógépekről. Két varrógépről, egyik a mesteré, ez az ajtó egyik oldalán áll, öreg és rozoga. A másik az első segédé... Segédé! Egy idősebb lányé, aki az ajtó másik oldalánál varr. De lám, még más bútortat is van a műhelyben: a két segéderő... A két lány...

Amikor beféptem, az öreg szabó előrebuktatta csucos, kopasz fejét s kidülledt szemével rám meredt. Megmagyaráztam neki, hogy mit akarok. S közben mintha nagyon bünsőnek éreztem volna magam. Bólintott. Elvette a kabátomat s szó nélkül az ajtó mellett levő sarokba telepedett. Leültem az egyetlen székre a kályha mellé. Mély csend volt, a szűk mellökuccán lángolt a napfény s csak néha libeggett el az ajtó előtt egy-egy fiatal nő, bújos térdét megvillantva, avagy valami kövér polgárasszony, szattyorral a karján s erkölcsösen a csúfságtól és nyomorúságtól. De bent a sötét műhelyben nem szólt senki. Az ébresztőóra mutatói lassan cammogtak a pult sarkán: Az ajtó egyik sarkán a kabáttal pisznogott a mester, a másik sarkán vad iramban hajtotta gépét az idősebb lány, meredek arcéle s kontyos feje élesen elvált a fénytől. Az asztal mellett, éppen szemben velem, fiatal lány görnyedt a varrása fölé. Eddig észre sem vettem a sötétben. Fekete ruhában volt, nyaka és arca azonban olyan lágy fehérséggel csillogott, mint régiségkereskedő boltjában a tiszta kínai porcellán.

Néha felpillantott s ilyenkor láttam sötét melegbarna szemét s hosszú, árnyékos szempilláját...

Csakhamar únni kezdtem az életelen csendet, amelyet csak a varrógép örült berregése szakított meg néha. Mosolyogni próbáltam a leányra, de valami rámnehezedett. A két meleg barna szem szomorúan pillantott rám s aztán sietve, rémülten az öreg mesterre. Még mélyebben hajolt a fehér arc a varrás fölé s a finom ujjak megrezsentek. Ki lehet ez a leány? Elképzeltem, ahogy reggel álmosan kel s az összezsúfolt szobában sietve megstoppolja egyetlen pár rendesebb harisnyáját, amelyet a divatörülettől prédikáló politikusok minden nap a szemére vetnek. Megnézi a cipője talpát, mielőtt fölvenné, sebesen magára kapja könnyű fekete ruháját, félig már útközben eszi meg a zsiroskenyeret reggelire, siet az uccákon s ha valamelyik fiatal munkás rákacsint: megrémül s szaporázza a lépéseit... Hóna alatt talán füzetes regényt szorongat s a villamoson belemélyed a szabadság, a szépség és a szerelem s a rend, a jólét giccses és hazig világába, de a rosszul nyomtatott betűk közül minduntalan rámered az öreg szabó madárcarca, csúcsos koponyája és fürkészőn vizsgáló tekintete... S miközben a grófnő szerelmét falja, félbemaradt mellények, fércelni való szabások, vasalatlan nadrágok járnak az eszében, ez minden, amit ő a férfiből lát s amit a férfitől kaphat...

Idegölő volt a csend. Istenem — gondoltam — csak annyit mondjon már valamelyik a három robotoló gépember közül, hogy: hol a fekete cérna, milyen gomb kell ide, elég széles-e a kihajtás?... De nem, senki egy árva szót sem szólt. Berre-

gett, szinte bűgött a gép, az öregember körme szinte pereszgett a szöveten, a fekete ruhás leány szemét maga elé szegezte... De a levegőben érezni lehetett, hogy itt hatáttalanul történik valami, mélyen bent, a lelkek mélyén, lefojtva, mint földalatti tárnákban... Kitarítottam figyelmem a leány finoman rezdülő arcvonásait, a szemét, amely lefüggönyözve is rámfigyelt, a keze mozgását, finom ujjait, ahogy forgatták, tűzték, hajtogatták a szövetet, mint bájos, fehér egerek futkosva ide-oda... Így mult el egy fél óra s ez alatt az idő alatt semmisen történt. Csak a kabát ujjá rövidült meg fél centiméterrel, egy-két gomb került más helyre, a varrógépen összeilleszkedett a kiszabott szövet s a fekete ruhás leány ölében megszületett egy mellény, az élet koros karrikatúrája: a fej, kar és láb nélküli férfi, egy mellény!

Amikor a kabátomat felhúztam, kezem nyujtottam a görnyedt öreg szabónak:

— Köszönöm, mester úr. Ajánlom magamat.

Meghökkenve pillantott a kezemre, aztán mindkét markával megragadta s hálásan, hevesen megszorította. A fekete ruhás lány csodálkozva pillantott rám, az öreg elsősegéd felemelte szomorú, sápadt s gyűrött képét... Csodálkoztak. Nem értették, mi történik itt.

Milyen élet ez, amely annyira örül egy kézfogásnak?! Egy köszönéses, megszokott és szinte tartalom nélküli kézfogásnak? Az ajtóhól még egyszer visszapillantottam a leányra. Láttam csodálkozó szemét, ahogy utánam pillantott s megértettem, hogy ő most tisztában van velem, hogy én is beleláttam az életébe s egészen közel kerültem hozzá... S az életéhez...

Nepnava 1933. október 22.

242. n. 4.

1933. nov. 12.

Debreceni káté

Írta: KODOLANYI JÁNOS

Már régen feszül valami a levegőben, amit hovatovább nemcsak a szükségképpen érzékenyebb lelkek: az írók és költők érznek, hanem a legkülönbözőbb és, mondjuk így: legrealisabb életpályákon mozgó emberek is. A tragikus nyugtalanságnak, a fojtogató kétségbeesésnek és a mindenre elszánt egyenes akaratnak valami különös keveréke ez. Most már nem frászt az, hogy közeleg „a nagyszerű halál”, hanem mindennapi életünkbe beleszóó és a saját hő-rünkön érzett, haláság. Az életosztón azonban nem hajlandó belenyugodni a még olyan „nagyszerű halál” tényébe sem. Az életosztón: akarat s az akarat: maga az élet. Költői meg egy állatot bár a legszorosabb láncokkal s lássa bár az állat még olyan tisztán és megmáshthatatlanul az elszabadulás lehetetlenségét: *életosztóne tagadja a lehetlent*, tagadja izmai és fogai gyengeségét, tagadja a halált... s tépni, rágni, feszíteni fogja a láncokat, minden erejével lazítan j parkodik rabságát, a rászakadó éhség és kimerültség, a halál homálya ellen is küzd mindaddig, amíg le nem tépi magát láncaitól, vagy ott nem győzi le a nagyobb erőszak izenként, összmórszólva minden porcikáját s minden cseppnyi erejét.

A tragikus életérzésnek ez a kettősége támadt fel egyre több és több területeken az egész ország különböző s egymástól távolosb részlein. Tanult emberekben csakúgy, mint földművesekben, munkásokban, az életbe most kilépő gyermekifjakban csakúgy, mint szar-

csavarodott vénekben. Annak a biztos tudata, hogy népünk a végős és cseppet sem „nagyszerű” halál: a lassú elsovadás állapotában van, s ezzel szemben minden józan észrel ellenkezően a kétségbeesésig elszánt akarat e osztozó elsovadás megállítására s a magunk megmentésére: hallatlanul termékeny túlfeszítettséget ébresztett a lelkekben. Ez az a pillanat, amikor egymást némi is ismerő emberek ugyanazokat a mondatokat írják leveleikben, egymástól elkülönített területen dolgozók ugyanazokat a kívánságokat és panaszokat: sőt hajtják ki magukból s szerte a síkságokon és dombokon, szerte a városokban és sárbamerült falvakban ugyanaz a félelem: s ugyanaz a feszült várakozás remegtetl meg a szemeket.

Kezelve 1933. nov. 12. 38. sz. 1-2.

Illyés Gyula, ez az oly nagyon magyar s oly nagyon európai költő Puztulás című nagyobb cikkében mutatott rá a dermesztő valóságra, hogy végig a Dunántúlon, a Dráva szegélyétől Budaörsig, egy napról napra erősödő németék vonul át s behátható időn belül kettévágja az országot. O írta meg, hogy a hitleri Németország ifjú agitátorai a lándobait járják bejéket a vidékeket s a montártják német testvéreiket, akiket a birodalomhoz számítanak s akiket a lelkben is egyre erőskenek lapjakkal, affilációjukkal s a Hamburgtól a Fekete tengerig terjedő mammutbirodalom a maival. O mutatott rá a magyar nyelv kihalására, a magyar nyelv beszédgyorodására, egy évszázados magyar világ lassú elsüllyedésére, egy világra, amely a török hódoltságot is utolbáltta s belehal a germán hódoltságba. S Illyés Gyula cikke nyomán teljes szigorúságban tűnt elő mindaz, ami néhány év-

tendővel ezelőtt csak egyesek rémlálása, vagy népszerűséget hajkurászó hipokriták frázisa volt. S egyszerre megvilágosodott minden ok, ami a magyarság kihalását, sorvadó vergődését okozza s az is, ami azt megállíthatná. Kis csatornácákban csörgedezett éveken át sok ezer szándék és sok ezer akarat. Az egyik a földreform kérdéseit kutatta, a másik a telepítést, a harmadik a politikai szervezet módjait, a negyedik a magyar kultúra sok területén keresett és tapogatózódt. S most ime s szlette egy csapásra összefutndk a csermelyek és patakok, az elkülönözött vágyak és próbálkozások egyesülnek, a meder, melyet a szándékok sodra váj, egyre mélyebb és szélesebb: meg lehet kezdeni a cselekvést, az országos akciót!

A napokban Debrecenben voltam, amelyet régen ismerek s amely a maga biztos, még megingathatatlan népi alapjával, zengő nyelvével, a reformáció leghősibb multjába gyökerező lelkiségevel mindig pihentető, hitet adó erő volt számomra. Ugyanakkor volt ott Németh László is, ez a bámulatos tudású, nagy elszántságú fiatal kritikus. A kör, mely most is tart bennünket Debrecenben, ott dolgozó, tisztán idealizmusúkat spha fel nem adó, minden-nemes célért azonnal hadbavonulható, társaság: gazdaemberek, diákok, református papok. S amikor feléptem a vonatból, már éreztem, hogy mialatt mi lenni Budapesten, Illyés Gyulával, Szabó Lőrincel és másokkal a teendőket vittünk, ugyanaz a folyamatos magunk vége Debrecenben is. Már másnap tízenhatan gyülekeztek össze Kertész Dániel rendezészetű házában,

hogy meghallgassanak bennünket s megbeszéljék azokat a problémákat, amelyek mindenfelé izgatják az embereket s amelyeknek összefoglalását adta Illyés Gyula cikke.

Sorravettük a magyar élet területét. Ime, van Budapestünk, van hatalmas kultúrszervezettségünk, vannak íróink, könyvkiadóvállalataink, van rádióink... Van sajtónk... Hivatalos kultúrpolitikánk rozsdás és elavult szellemmel van megtöltve. Íróink túlnyomó többsége üzemesített kiadóvállalatok és színpadok számára dolgozik, kiadóink százezerszámra vetik piacra az olcsó, véres hálószoza- és detektívtörténeteket, megmérgezve a tömegek ízlését s gondolkodását. A könyvkereskedésekben hemzseg az importált külföldi szemét. Rádióinkban bőmből a német és amerikai glóccszené, valamint a budapesti exportmuzsika. Sajtónk elsikkasztotta a komoly publicisztikát, a nép valóságos kérdéseit íránt már csak azért is süket, mert főként nagyvárosok uccái számára dolgozik. Egy lehuzott boltredőny nagyobb területet kap benne, mint a kiháló falvak bezörgelt portái. S ugyanakkor: van nekünk klasszikus és népies irodalmunk, van csodálatos népzene és művészetünk, vannak halálos problémáink s vannak nagy tömegekben még ma is érintetlen magyar néprétegeink. Az elvesztett háború után más politikát, más gazdasági berendezkedést, más kultúraszellemet, egyszerűen és egyszerűen más életformát kívánunk az élet. Szakadékok vesznek körül bennünket. Ugornunk kell.

De hogyan ugorjunk?

Igy született meg a *Debreceeni Káté*,

amely Némethi László szövegezésében tizenkét pontban sorolja fel helyzetünkről és a tenni valókról kialakult véleményünket. E tizenkét pont a magyar nép külső és belső helyzetét, állapotát, kilátásait s egy új erkölcsi magatartásnak a jellemvonásait teszi fel és válaszolja meg. *Mit kell tudnunk korunkról? Milyenek a magyarság reményei? A teljességgel reménytelen jövőt mégis miért kell minden erőnkkel megostromolnunk? Miért fontos az, hogy mindnyájan egy új, őszinte, igaz és puritán lelki magatartást öltözzünk magunkra? Miért kell a tanult rétegeknek lebontaniok a válaszfalakat, amelyek őket elkülönítik a nép tömegeitől?* Ime, a *Debreceeni Káté* kérdései.

A feleleteket mindenki önként s szinte ösztönösen megadhatja.

Miért Debreceeni Káté?

Mert dokumentálni akarjuk, hogy Budapesten kívül és akár Budapest nélkül indítjuk meg a mozgalmat, amely lassanként a közvélemény teljes átalakulásához kell, hogy vezessen. Mert Debrecen, az érintetlen magyar-kun település közepén, oszorbítatlanul hordozza magában mindazt az értéket, amely a népi újjászületés elengedhetetlen feltétele. Mert Debrecen független, szabad és makacs. Mert Debrecenben együtt van minden magyar erény és minden magyar hiányosság. Mert Debrecen multja, a török és német között megőrzött független pozíciója, szimbolikusan jelzi az egész magyarság követendő útját a hitleri Germánia és a zsláv álló között. Mert Debrecen tudott művelni és európai lenni s ugyanakkor meg tudott maradni nyersen magyarnak és

népinek. Mert Debrecen lelkében öszszeforr Petőfi és Arany János, valamint Csokonai és a reformáció minden ereje és szépsége. Mert Debrecen a tisztaság, az őszinteség, a keménység, a nyugalom és az akarat fészke.

De a *Káté* csak frott malaszt s többé-kevésbé irodalommal átítatott férfiak felbuzdulása maradna, ha nem épülne rá valóságos, mindennapi munka. A szabad társulás, mely minden politikától mentesen együvé akarja fogni az országot mindenrendű és rangú, tisztaszándékú emberét, csak egymással levelezgető, néha gyűléseket rendező szektá maradna, ha nem tudná *selfogását* és hitét a mindennapi élet folyamataiba belefogni.

Erkölcsei önértelét, hitét, a népi erő nagyyszerűségének átélését kell adni. S minden eszközzel hirdetni ennek a népi öntudatnak a létjogosultságát, eredményességének fontosságát a miniszteri székeltől lefelé s valamennyi intézményben, valamennyi területen!

Ez a *Debreceeni Káté* erkölcsi tartalma és reális ölköltözése.

Meg fogunk-e maradni? Át tudunk-e gázolni a szegénységnek, megnomortottságnak, kiszípolozottságnak mindent elárasztó mocsarain? Fel tudjuk-e emelni fejünket azzal az öntudattal, amelyet a népünkben élő értékek jogsullttá tesznek? *Tudunk-e a nép joghájából olyan kényszerítés erkölcsi hatalmat szervezni, amely meg kell, hogy változtassa az egész ország arcát?*

Egyáltalában: tudunk-e akarni, tudunk-e még a pusztá ösztönünkre hallgatni, tudunk-e élni?

Debrecen azt feleli: tudunk.

Egy fiatal író Miklós Andornál

Írta: Kodolányi János

Fiatalok... akik akkor voltunk amikor a forradalom után Miklós Andor hallatlan erővel fogott hozzá a magyar irodalom életrekelteséhez és kivirágztatásához... Akik ott ülünk az előszobájában s végig ott ácsorogtunk a folyosón Mikea Lajos ajtaja előtt. Ma már hőskor és történelem.

A neve ott rezgett minden ajkán. Reménykedve és bizakodva. Áhítatosan és boldogan. És most fájdalomtól vonagló szájak mondják: Miklós... Mert ő csak Miklós volt, vagy a gazda.

Több mint tíz évvel ezelőtt éreztem először az ő szerető kezének simítását. Még nem ismert és én még nem ismertem őt, amikor váratlanul pénzt küldött nekem. Pályám elején, förtelmes nyomorban és megaláztatásban éltem. Szívem tele volt nagyotakarással, de sötét, külvárosi hónaposszobámat pókhálós szötte be az elhagyatottság és kétségbeesés. Néha összeestem az uccán. Feleségem a Dánának akart menni. Pólyás kisfiam napokig nem evett. Akkor valaki megmutatta Miklós Andornak első írásomat és ő azonnal mellém állt. Akkor éreztem, egy generáció révén éretem, hogy valahol, ismeretlenül, egy meleg szempár figyel, egy tiszta szív gondol rám.

Azután megismertem személyesen is. Mikea Lajos vezetett be hozzám. Szégyenkezve, félénken álltam meg íróasztala előtt. Rongyos voltam és társtalan. Ő azzal a kedvességgel fogadott, amelyt rajta kívül soha senkiben sem tapasztaltam. Leültetett, cigarettával kínált meg és foszlott zsebeimet marékszám tömte meg a cigaretták tömegével.

— Most megmérgezem magát, — mondta és nevetett. — Hogy van, tanár úr?

S mintha észre sem vette volna kopottságomat, kezét a vállamra tette.

Azóta, egy évtizeden át, kedves vidámsággal tanár úr-nak szólított (hogy miért, amikor soha a tanári jellegnek árnyéka sem volt bennem, ma sem tudom). És amikor százszor és százszor tele-tömte a zsebemet cigarettával, mindig megjegyezte:

— Tegye el, megmérgezem magát. — És nevetett.

— Ne féljen, — nyugtatott meg sokszor, amikor leverten, reménytelenül ültem le az ismerős károszékbe íróasztala mellé. — Maga tudja, hogy van egy barátja, akihez mindig eljöhét és aki szereti magát. Tanulja meg, hogy nem szabad félni. Ért engem?

Gyakran éreztem, hogy — joggal-e vagy jogtalanul, okkal-e vagy oktalanul: nem keresem — sérelem esett rajtam. Kipirulva, a szavak áradatát zuhogtatva, le s fel járva panaszkodtam, lázadtam, vádakát szórtam a szobájában. Ő félrehajtott fejjel hallgatott. Azután karomra tette a kezét:

— Na, nem szabad haragudni. Ért engem? Nem az a fontos, amit az emberek beszélnek, hanem amit csinálnak. Ért engem, úgy-e?

S egyszerre megértettem. S elmosolyodtam és szégyenkezve lehajtottam a fejemet.

— Igen, főszerkesztő úr, — mondtam csendesen és indulataim elszálltak, mint a füst. — Nem az a fontos, amit beszélek, hanem, amit csinálók.

— Úgy van. Hiszen ért engem, úgy-e?

S nyugodtan, vidáman, felvetett fejjel léptem ki tőle. Tudtam, hogy minden rendben van. Az a fontos, amit csinálók. S észre se vettem, de máris megbocsátottam azoknak, akik megbántottak, akik mellőztek, akik ridegen bántak velem. Megbocsátottam gyökeresen és végérvényesen, megbocsátottam anélkül, hogy a megbocsátás hívságában tetszelegtem volna magam előtt. Miklós mosolya, érintése letörte bennem természetem, temperamentumom gyakran mérgezett tüskéit. S úgy éreztem, hogy én ezt az embert hajlandó vagyok szégyenlen, félelem nélkül, minden erőmből szolgálni, ezt az embert, aki megbocsátja a nagyoknak azt, ami kicsiny bennük és tiszteli a kicsinyekben azt, ami nagy.

Egyszer rendkívül izgatott állapotban találtam őt. Járkált a szobában zsebetett kézzel, kulcsait csörgetve. Amint kezetfogtunk, kifakadt:

— Itt volt egy asszony. Bejelentette, hogy agyonlövi magát, ha a fiának nem szerzek állást. Ért engem? De hát az én hatalmam nem végtelen és vannak akadályok, amiket én sem tudok legyőzni! Sok vaksággal, értelmetlenséggel találkozik ma az ember. Én látom, hogy mi történik, de nem mondhatok ki mindent. Ért engem? Sok tekintetben hallgatnom kell, mert nem akarok hazudni. Azt mondta, hogy agyonlövi magát! — ismételte keserűen s eltorzult az arca. — S ilyen eset előfordul naponta ötven!

Súlyos csend szakadt ránk. Lesujtva néztem, amint járkált a szobában s aikát néha-néha összeszorította. Azután megállt előttem:

— Na talán maguk jobban forják csinálni. Magukban több lesz a felelősségérzet, mint ezekben... ezekben... ért engem, úgy-e? Dehát én már mindezt jóvátenni nem tudom...

S akkor úgy éreztem, hogy nekünk, az új generációnak kell bátornak és tisztának lennünk. Nekünk, akik sok tekintetben romokat kaptunk örökségül.

Keresztény volt a szó legszorosabb értelmében. Senki úgy el nem tudott pillantani az anyagiak felett, mint ő. Senki úgy nem tudta megérteni az anyagban az emberi — vagy isteni — szellemet, mint ő. Én tudom, hogy a pénz nem jelentett az ő életében semmit, csupán az élet a jótételre. És senki előtt nem volt any-

Pesti Napló 1933.

dec. 7. 278. A. 10.

nyira egyenlő minden ember, mint belőtte. Le kell éat írnom, noha mások rá rámutattak, mert állandóan éreztem a közelében!

Hányszor ültem az előszobájában s hányszor figyeltem azt a láthatatlan, forró sugárzást, amely ajtója mögül, kiarámiott ránk! Sokan jöttek, kétségbeesve és letörve. Sokan reménytelenül, szinte búskomoran. Sokan szorongva és tétozva. S' afig ültek ott öt percig s már felvidultak, bizakódtak, akibátorodtak. A zsúfoltságig megtelt szobában folyt a tréla, politizálás, tervezgetés, ugratás. Gyakran, akkora volt a láрма, hogy a kitűnő Láng titkár úrnak közbe kellett szólnia:

— Uram, csendesebben, nem tud dolgozni a gazda!

Diákok lettünk és hancúroztunk. Harsány kacajok csendültek. Karinthy háthavágta Stellát. Valaki úgy szónokolt, hogy csak 'e hangot mondott, a másik csupán a-val válaszolt neki. Egy úr végignézte és vegíszimatolta a fogason függő kalapokat s megpróbált jellemrajzot adni a viselőjükről. *Petschauer* Attila, mint *D'Artagnan*, térdenállva, lovagi pózban val. ott szerelmet *Bozay* Margitnak. Igen, feltámadt bennünk a régi diák. S ha nyílt a párnázott ajtó, arcán a síheder diák palástot mosolyával, szinte tánc lépésben ment be hozzá, aki soron következett. Az életkedy, a ficánkoló életöszítőn, amely még az imént félholtan vonaglott bennünk, kitört és ez csak *Miklós Andor előszobájában volt lehetséges.*

De láttam őt egyszer, amikor minha lehullott volna előtte a fő dí világ alárcza. Gyalog mentünk az Erzsébet körúton s beszélgettünk. *Miklós* könyveket szorongatott a hóna alatt, néha megállt s megfogta a kabátom szélét. Így ballagtunk lépésről lépésre. Egyszer csak rámutatott az ucca forgatagára, a boltokra, cégtáblákra és hirdetésekre.

— Nézzen itt körül, — mondta — *Mindez csak kulissza.* Nincs mögötte semmi. Jönnek-mennek az emberek, dolgoznak és tele vannak gonddal, égnak a lámpák, csillognak a hirdetések, robognak az autók . . . ért engem? Es ez mind csak kulissza. Ebben a pillanatban összedőlhet, eltűnhet. Ért engem, ugy-e?

Igen, értettem. S most még jobban értem. Igen, most még jobban értem, hogy mi volt az ő kereszténysége. Ez volt, *S' hogy hősiesen dolgozott a világ kulisszái mögött az utolsó hétig.*

S milyen csodálatos, úgy balt meg, mint kedves munkatársa, a mi nagy barátunk, *Mikes* Lajos . . . Az új generáció két igazi vezére. Akik felhozták a mélyből, az ismeretlenségből az írók egész tömegét s akik ebben a kulisszavilágban valami monumentális fensőbbiséggel állták a munkát! S milyen testvérek voltak ők hárman: *Sebestyén* Arnold, *Mikes* Lajos és *Miklós* Andor. Milyen hármas ikrek. Temperamentumban, életszemléletben, *hősiessorsvállalásban* milyen egyformák.

Néhány héttel ezelőtt voltam nála utoljára.

Feltűnően sápadt volt, ajkát gyakran összeszorította. De a kedvessége, a szolgálatkészsége nem változott. Ahogy elnéztem fehér arcát, ezüstös haját — amely fekete volt még akkor, amikor megismertem — és görcsösen meg-megvonagló száját, szinte érthetetlenül elszomorodtam. Szívem összefacsarodott, melegség öntött el s alig tudtam szólni. Most már tudom, hogy milyen hang szólalt meg bennem titkon. Hogy milyen tudás jelentkezett bennem az ész és a realitás kézfelfogható tudása mögött.

— Főszerkesztő úr — mondtam anélkül, hogy tudtam volna, mit akarok mondani s miért mondom. — En őnt nagyon szeretem. En őnt ismerem, bár őn talán nem tudja ezt rólam.

— Na, jól van — felelt rekedtes hangján. — *Hogy én néha maga mellé álltam, az maradjon a négy fal között* Ért engem?

— Érttem, főszerkesztő úr.

Hát akkor mondja el, mi van az íróban? S referáltam neki az írók helyzetéről, a tervekéről, szándékokról. Amikor a néhányperces referátum befejeződött, így szólt:

— Hogy vannak a gyerekek? Nincs fénykép? Megmutattam a gyermekeim fényképét. Hosszan nézte.

— Mikor utoljára láttam őket, egészen kicsik voltak. A kisfiúnak még hosszú haja volt. Es most milyen nagyok! Hiába, átvészik a helyünket a fiatalok és mi elmerünk. Ért en'tem, ugy-e?

— Nem értem, főszerkesztő úr, mondtam hevesen s ez volt az első eset, hogy ezt mondtam neki.

Ő mosolygott, lemnintett és kezeforrott velem. S amikor meghallottam, hogy *Miklós* Andor elment, akkor . . . akkor megértettem ezt is.

FARSANGI DÁRIDÓ

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Harmadnap már tócsákban állt a bor a hosszú asztalokon. A piroscsikos terítőket kémelés miatt lehúzták az asszonyok, mert az urak rádöntögették a vörösbort. De lucskosak voltak a barna mennyezetgerendák is, mert a részeg urak úgy csapdosták a poharak fenekét, hogy tartalmuk a mennyezetre freccsent.

Rettenőtő lárma, gajdolás, üvöltözés, ordítás kevergett a szobában. Balogh nagyságos úr, akit farsangi királynak kiáltottak ki a mulatság elején — három nappal ezelőtt — s akinek a házában végbement a dáridó, az asztalfőn rengette hármastokáját, lefogó szürke bajuszát és feltorlódozó hasát. Vörös képén már tökéletes és boldog bambaság merengett, úgy megtöltekezett hússal, borral és nótával, meg honfibanáttal. Szeme hunyorgott s feje kopaszon s kéken a vastag erekben megtorlódozó vértől, ide-oda himbálózott.

A cigányok most szép csendes keserőt húztak. Úgy meg-megrítt a hegedűjük, olyan édes-bánatosan, zokogón zengett, hogy az urak közül sokan vagy egymás vállára, vagy az asztalra borultak s megrázta őket a nagy-nagy keserűség. Belebőmhölték a borba bánatukat, az eliramlott ifjúságot, a régi kedves képét, a lehunytt régi ragyogó napokat, a néhai kedves hátsó emléket, mind-mind egyvégtlbe és egytőcsába,

mintha szívük kibuggyanó bánata és szeretete folyna a borban. Balogh úr pedig megmarkolta poharát s belebámult, mintha feneketlen tengerbe méríténé csömörtől és undortól könnyező szeméit.

— Heeej, azt a keserít, fiaim — bödült el s mogyorónyi könnyek hullottak le az arcán —, mikor vót az, hogy mink fiatalok vótunk! Mikor vót az, hogy végigdanoltuk a falut, osztán a cigány ott húzta ország-világ fülehallatára a hátunk mögött! Hej, csak ki is kell már fordítanunk magunkból a sok keserűséget, édes cimboráim, mert az Úristen elhagyott bennünket végkép. Mikor vót az, hogy keletől nyugatig a mi földjeinken csikorogtak a jármok s az egész ország a miénk vót!

— De miénk biz az most is, pajtás, csak nem tudunk megélni belőle! — kiáltotta el magát az asztal végén Latorcz úr s olyat vágott öklével az asztallapra, mint a mennykő. Nagy, szőrös ökle volt, akkora, mint a bunkó.

— Szegény ország, szegény háza — folytatta Balogh úr keserűen. — Szét-szedhetik már az idegenek minden izét-porcát, elnyűhetik maholnap, pogánykézre jut az örökség, mint az ének is mondja, hogy aszónya: „Öröködbe, uram, pogányok jöttek és szent templomodat vérrel fertőztették”.

Egyszerre megdördült a hangja, a cigány nótát váltott, az egész részeg társaság felállt, megkapaszkodott az asztal szélébe s ahogy csak bírt, egy száj-

jal, rettenetes dörgő kórusban, ablakrezgető hangon énekelte a zsoltárt:

*Húsok te szentidnek
ételül vettetek
a mezei vadaknak...*

Belépett a háziasszony, a háromnapos csatában kimerült kövér asszonyság, akinek a szíve mintha mindenütt kövéren kimosolygott volna a ruhájából. Óriási tál fánkot tett le az asztalra.

— Tessék, urak. Használják, szeresék.

Ebben a percben megdördült a kapu odakint. A kutyák dühödten ugattak.

— Mi az már, nézd meg, a fene essék bele — dörmögte Balogh úr bosszúsan. — Örökké zavarják ezt a kis vacsorát, már nem is ehét a magyar ember békében, nem is ihat bánatában...

— Koldusok, nagyságos uram! — kiáltott be a kocsis az ajtón. — Fanyalognak, hogy hát ők megrokkantak a hadba...

— Vessetek nekik valamit, ha akad — hördült fel Balogh úr. S a cigányok újra rázendítettek, a bor tovább csurgott; a zsíros fánk tovább mosolygott az asztalon, mintmegannyi kacér kocsmáinő pirósított képe.

A kerítés megint megdörrent. Kántáló fajgatás verődött a szobába, a kutyák ugatva tépték láncukat. Az alkonyatban vad kavargásba vegyült a koldusok fajgatása, az ugatás és a cigányzene, meg dal. A kocsis megint beállított az ajtó küszöbre.

— Ismét koldusok, nagyságos uram,

Azt jajgatják, hogy éhesek, nincs fedeliük és egy szál rongy se a testükre. Keresztények vagyunk, azt mondják meg hogy magyarok vonánk mink is...

— Hogy az Úristen döglessze meg őket rakásra, hát szegényház már ez az ország? Tán a falatot is a magamétól vegyem el? — bömbölte Balogh úr. — Ebben a nyomorult országban már nekünk, földesuraknak sincs lakhatásunk a koldusoktól, holott miénk a föld? Aggyék nekik az állam, vagy pusztuljanak rakásra, mit kóborognak itt nap mint nap s émelegtetik az ember gyomrát a büdösséggel... Ereszd el a kutyákat! Ide ne jöjjön több éhenkórász rongyos!

Balogh úr, a farsangi király, kiadta hát a parancsot. A kutyákat eleresztették, ő meg kiállt a küszöbre, vastag kezeit a nadrágzsebébe dugta. Vérekes, borgőzös szemét elfátyolozta a düh. Hát igen, ez már sok! Kifelé innen! S a tágas udvaron végigrohentak az ebek s rávétették magukat a kapura, palánkra. A kocsis kapatta őket. S az uccán rémülten, riadtan, mankóikat, rongyaikat s csecsemőiket vonszolva-elhányva menekültek a szegények, a vakok, bérák, a csonkabonkák... Némelyiknek a mellér hadiérém csörgött.

Bent a szobában pedig zeneszó mellett harsogott a zsoltár:

*Húsok te szentidnek
ételül vettetek
a mezei vadaknak...*

Jobodrag

1933. 44. 2.

1-2

1933. dec. 24.

Egy talpalatnyi föld

Írta: Kodolányi János.

Jánosnak hívták őt is, mint a többi milliót, de ez nem fontos. Nevük nekik jóformán nincs is. Az arca is olyan volt ennek a Jánosnak, mint amilyen a többi Jánosé: bozontos, barna, szőrrel benőtt csontos arc. Kissé görnyedt váll és durva, rozsdaszínű csizma a lábán. Nagyon megfontolt, lassújárású ember volt János, igaz, hogy a kenyere javát — ha volt java annak a kenyérnek — megette, az is igaz, hogy sok fene baj állott belé az utóbbi időkben, azonban a nyugalma mégis inkább erőt, mint halált jelentett. Mindössze egy hold földje volt Jánosnak a vár alatt a hegyoldalban, búzát nemigen lehetett bele vetni, inkább csak kenderet meg krumplit termelt rajta, a búzát meg úgy szerezte meg, hogy egyik lányával aratást vállalt, a másikat elszerezte az urasághoz sommásnak, így aztán, apránként összekerült az a kis búza, ami kenyérhez kellett, hiszen a fiú évre szegődött egy dunakeszi birtokra s ott pusztítja az élelmet, arra hát nincs gond.

János a háborúban katona volt, öreg népfelkelő, máig is nyomja a lelkét az a szörnyű két év. Akkor sikerült magát fölmentetni az erdőre, odaszegődött fadöntőgetőnek s egész télen döntögette a hegyekben a nagy szálfákat, forgatta a villogó fejszét s hallgatta mennydörgését a kiroppanó óriásoknak. Egy ilyen lezuhanó fa sudara egyszer úgy derékon legyintette, hogy végigvágódott a havon s moccanni se tudott. Az atyafiak úgy vitték haza a kis putriba, ágyba fektették s a kuruzslóasszony alig-alig tudott belőle embert faragui, azóta is eldagad a feje, ha sokáig kell lehajolnia. János nem tudott írni-

olvasni, hát a betegségét se írtathatta könyvekből, megelégedett az-zal, hogy járni, tenni-venni tudott, szegény embernek haszontalan az orvos és a patika, távol van tőle a kórház, elérhetetlenül távol.

Azonban még haszna is lett volna a legyintésnek: legalább most bizonyos, hogy nem lesz katona. Csak az esett rosszul neki, hogy az uraság egy fillért se adott neki betegségyevezés céljából, sőt azzal vigasztalta, hogy örüljön a felmentésnek, nem Jézus Krisztus ő, hogy minden szegény embert istápoljon.

No, elég az, hogy meggyógyult úgy-ahogy. Csak a szíve fáj csöndesen. Minden álma, kívánsága az volt, hogy lenne neki már vagy két-három hold földcsékevel többje, a fiú is hadd lehetne otthon, öreg-ségére hadd ehetne egy kicsit fehérebb kenyeret, hadd telne ki az adó, most a téli tüzelőjét kellett eladni, hogy az adót megfizethesse, pedig... s a könyvszerkölcsön is, meg még ki tudja, mi nem, a büntetéssel is tartozik még, amit a jegyző úr kirótt rá, mert a fiú egy vasárnap nem volt a Levente-egylet gyakorlatán, hiszen ki nem érti, hogy fúrta az a szegény gyerek, ha egész héten dolgozik s nincs neki arra pénze, hogy cipőt-ruhát szaggasson a fiú vasárnaponként, a sárban hasaljon, törje-tépje magát! Dehát azért ötven ezer koronásztartak ki rá büntetésül, máig is tartozik vele. Csak a felesége...

János felesége összetört vénasszony volt, nem tudott egy szót magyarul, tótul beszéltek otthon valamennyien, sovány képen ezer-ránc, rongyos kendője alól bizalmatlanul csillogott kiégett szeme,

1933. dec. 24.

egész nap a szentképek alatt tilt a kemence sarkán, mert állandóan fázzott. Nyolc gyereket szült erre a nehéz világra, ötöt eltemetett. Néha édes-bús tót énekeket zengett a boldogságos Máriáról s vasárnap áhitattal csoszogott a templomba az emberével. Most már csak azt hangoztatta valami különös búbánattal, nyugalommal, hogy meghal hamarosan, érzi a halált. János ilyenkor legyintett, de csöndes nyugalmát nem zavarta meg semmi. A remény, hogy talán mégis sikerül egy kis földcskéhez jutni, elhessegette a halál gondolatát. Hallotta, hogy törvényt hoztak volna arról, hogy a földnélkülieknek földet kell adni, főképp a hadviselteknek. Nem nagyon hitte, de bátha mégis megtörténhetik egyszer, hogy a szegényeknek hoznak valami jó törvényt? S csakugyan egy nap összerírták a jegyzői irodában az igénylőket. János is odaballagott az ünneplő ruhájában, tiszta csizmájában s fölíratta az igényét. Aztán el-

aludt a dolog, beszéltek, hogy a püspök nem akarja engedni a földet s igaza is van, hiszen a papi földek az Isten földjei... még a templomban is azt beszélte a plébános úr. De mégis, mégis, talán a jó Isten is örülne, ha egyszer, csak egyetlenegyszer, a szegény ember kapna a földjeiből...

Tavasszal meghalt az asszony. Pontosan azon a napon, mikor Jánosnak átadták a földet. A szegény asszony nem érthette meg. János könnyezett is, de meg örült is a földnek. S a temetés után, amikor az üres kis oduban magára maradt, valami furcsán elfacsarodott benne: akivel hosszú éveken át együtt örült és szomorkodott, már nem örülhet vele a kicsi földnek... Lassan leült a felesége helyére a kemence sarkára s elnézte a két malacot, melyek előmászta az ágy alól s csizmáját szagolgatták... A maszatos ablakon besütött a tavaszi nap.

Sóhajtott s elindult ki az uccára. A faluból ki a földre. S megállt a parcellácska végében. Végre kapott hát földet... akkorát, mint egy sírhely. De a lelke mélyén boldog melegség öntötte el: az övé. Es mintha elfeledtetné vele azt a másikat a temetőben.

Népszava 1933. dec. 24.

293 sz. 24.

104

Maxim Gorkij 60 éves

A századforduló idején apró novel-lákkal, életképekkel jelentkezett az orosz irodalmi lapok hasábjain egy csavargó, volt pékinas és hajóvontató. Csavargók, lótolvajok, pékek, kikötőmunkások és tutajosok életét írta Maxim Gorkij. Ezt a furcsa álnevet azonnal felkapta a világ. Dosztojevszkij, Tolsztoj, de különösen Turgenyev akkor már előkészítették az európai közvéleményt az orosz föld szellemi áramlatai számára. Az út Puskin nemeseitől, Gogoly kishivatalnokaitól, Tolsztoj parasztjaitól egyenesen vezetett a legalsóbb társadalmi rétegekhez, a csavargókhoz és proletárokhöz, — egyenes, megtöretlen és logikus út. Soha még irodalom nem fejezte ki oly világosan s élesen egy társadalom történelmi átalakulását, mint a Puskin-tól Maxim Gorkijig vezető hatalmas irodalmi folyamat. Gorkij lezár egy történelmi korszakot s egyben újat is kezd, betetőző s újrakezdő egyben.

Ugy az orosz mint az európai közvélemény egy csapásra behódolt Gorkij-nak. Európa egzotikumot keresett és talált novelláiban. Az orosz társadalom pedig, amelyet megtelített a forradalmi intellektuellek s főként Tolsztoj humanizmusa, önmagára ismert műveiben. A végtelen steppék, folyampartok, műhelyek világa tárult fel Gorkij realista írásaiban, a társadalmonkívüliek társadalma, azoké, akik eladdig némák és kitépelt nyelvűek voltak és semmit sem számítottak a világban. Csodálatos figurák rajzoltak fel az orosz földből Gorkij tolla nyomán. Emberek, akiket a véletlen sodor s akik nyugodtan adják át magukat a véletlen sodrásainak, bölcsen tudván, hogy a véletleneket társadalmi

és gazdasági erők szabják meg. Anarchisták ők, abban az értelemben, hogy teljesen az ösztöneikre bízzák magukat, a civilizáció és a kultúra semmiféle szabálya, törvénye és kerete nem kényszerítheti őket meghajlásra, mert ezekről egyszerűen tudomást sem vesznek, legfeljebb akkor, ha védekezniök kell ellenük. Ezek a semmi emberek, ezek a rongyok és kivetettek egytől-egyig eredeti és szabad egyéniségek. Mintha nem emelkedne ott a fejük felett nagyon is tapintható formában a cári Oroszország gigantikus épülete. Semmi-közük hozzá. Aki valaha „jobb napokat látott” s lecsúszott közéjük, egyszerre hasonlóvá válik hozzájuk. Egy régi barakkokból álló menedékhelyen külön világot teremtenek maguknak s úgy beszélnek a társadalomról, mint valami afrikai tartományról: mesének veszik, noha tapasztalataik vannak róla. Mikor Konovalovnak, a részeg péksegédnek éjszánkánként az írástudó inas felolvas az orosz történelemből, a szakállas vén gyerek könnyes szemekkel ámul rá erre a mesevilágra, amelyről semmit sem tudott s amely oly végtelenül messze van tőle, mint a pópák prédikációiban felragyogó túlvilág. Ha a Gorkij-novellák alakjain végigtekint az ember, megdöbben azon az irtózatosságon, amely ezeket az embereket a társadalomtól elválasztja s érti meg igazán a marxi tanítást az osztálykülönbségekről s a kultúra mibenlétéről.

Gorkij az orosz realizmus hatalmas vonalában logikus láncszem. Az út a felbomló polgárság felé vezetett az egyik, s a felszabaduló s megszervezkedő proletáriátus felé a másik irányban. Az előbbi következetesen haladt a tökéletes zsákutca felé, a polgári osztály felbomlásának megfelelően. Leonid Andrejev,

Körös 1933. jan., 1. n. 4-5.
és H. J. : Sziv és joliat.

M 116
20 fillér.

I. évfolyam. 1. szám. ● Budapest, 1933. január

KÓRUS

KULTURÁLIS HAVI UJSÁG

Főszerkesztő: TOMCSÁNYI GÁBOR

Szerkesztők: SÁFÁRY LÁSZLÓ és SIMON ANDO

Munkatársak: Buday György, K. Grandpierre Emil, Habán Mihály, Hont Ferenc,
Kováts József, Dimitri Marinoff, Nagy Rózsa, Tolnai Gábor, Vass László

Arcübasev, Oszip Dümov jelzi a tehetetlen, reménytelen nihilizmus útvonalát. A másik úton Gorkij kapcsolódik Tolsztojba s mutat a társadalom legalsóbb rétegei felé. Szépvak kritikuskok gyakran nevezték *Gorkijt* pesszimistának. Ők abból ítélték, hogy ez a realista író a legfeneketelebb nyomor, kiteszítottság, elhagyatottság embereit írta meg. Nem vették észre, hogy ezek a dadogó, fél-szeg, tökéletesen üresmarkú alakok: lázadók. Lázadók abban, hogy szabadon élnek ösztönéletükkel, hogy a pálinkás butykos üvegszülőgésán át a vágyfántáziák birodalmába pillantanak be, hogy például az öreg Konovalov a lázadó parasztvezér halálában magát a forradalmat érti meg, hogy a menedéknely egy rakásra zsúfolt csavargói egy igaza'bb, őszintébb és emberibb kis társadalmat alakítanak ki az elhagyott telek barakkjaiban s a természeti törvényeknek megfelelő módon intézik el surlódásaikat és viszonyaikat. Más esztétika, más morál és más bölcsesség uralkodik ebben a világban. A polgári gondolkodás nagyon könnyen elintézi ezt a morált, ezt az esztétikát és bölcseséget azon az alapon, hogy: nyomor, rongyok, pálinka és bűz, tehát sivár pesszimizmus és reménytelen életfeladás. A nyomorszag esztétikája ez, a fürdőszoba és jó ruha bölcsessége és a birtokon belül levők morálja. A részeg, csavargó Konovalov, a cári Oroszország meg sem látott nyomorultja, hőse annak a parasztforradalomnak, amelynek bukását megsiratja!

*

Az 1905-ös forradalomban már tudatosan résztvesz Maxim *Gorkij*. Látja az utat s vállalja következményét. Írásai egyre világosabban kifejezik az orosz társadalomban végbemenő erjedést. Az *Anyu* az első mai értelemben vett „proletárírása”. Nyíltan, következetesen

szocialistának vallja magát s eszébe sem jut készpénznek venni a polgári esztétika álláspontját, amely szerint az író ne „politizáljon” s ne „keverjen” műveibe „propagandát”. *Gorkij* szent szerszámának tekinti a tollat s nem játéknak. Mint ahogy szent a munkás szerszáma s játék a műkedvelő császár, vagy trónörökös favágó fejszéje, gépészruhája. S ne feledjük: az orosz író talán sohasem tekintette az írást játéknak, ellenben annál gyakrabban s nyíltabban a propaganda eszközének. Még Turgenyev is le-lerázta magáról a polgári esztétika habitusát a Füstben, a Vadász irataiban, az Őstalajban. S egy pillanatra se feledjük el, hogy Dosztojevszki Messianizmusa, Tolsztoj anarchista kereszténysége, de még Andrejev Arcübasev nihilizmusa is minden inkább, mint esztétikai játék. S olvassuk el Dosztojevszki klasszikus Puskin-tanulmányát, ha mélyebben akarunk belelátni az orosz írókat eltöltő szellem természetébe. *Gorkij* beleállott a szocialista forradalmi mozgalomba s nemcsak íásaiban hirdette hitét, de nem restelt ha kellett proklamációkat írni és csempészni s általában elvégezte mindazt az apró-cseprő, íróhoz sokak szerint méltatlan tennivalót, amit a földalatti forradalom mozgalma megkívánt. Mindezek ellenére beválasztották az Akadémiába, ami legalább akkora csoda, mintha a mi Akadémiánk beválasztaná Lukács Györgyöt! A cár személyesen intézkedett, hogy *Gorkijt* az akadémiai tagok közül töröljék. Ez az eset jellemző arra a mélyreható átalakulásra, amely az orosz intellektuellek körében végbement. S hogy ez megtörténhetett, abban óriási része volt Gogoly, Goncsarov, Dosztojevszki és Tolsztoj hatalmas pörölycsapásainak, hogy a kisebbeket, — akik mindamelllett kovácsok voltak a talpukon! — ne is

106

említsük. Az orosz proletáriátus tulajdonképpen már akkor győzött, az orosz társadalom már akkor átalakult, — ami később történt, csak a konzekvenciák becsületes levonása volt. *Gorkij* a proletáriátus ütőerén tartotta a kezét. Mellette állt és vele harcolt. Kifejezte vágyait, gondolatait, életét, jelenét és jövőjét. Nem, mint aki leszáll hozzá, hanem, mint aki egy vele, azonos vele. *Gorkij* nemcsak proletár író, hanem egyzersmind író proletár is és megnyitja azoknak a munkásoknak és parasztnak a sorát, akik ő utána az üzemi munkahelyről és a szántóföldről léptek be az orosz irodalomba s az elefántcsont-tornyába zárkózott polgári esztéta-íróval szemben megteremtette a fizikai munkás-író modern alakját és fogalmát. Ő vezette vissza az embert a munkahelyről a könyvtárba, s a könyvtárból az üzembe, ő lépte át azt a szakadékot, amelyet a nyomtatott betű kultúrája, a könyvek kultúrája a tömegember elé szakított. A fizikai munkás, mint „kultúrember”, a „kultúrember” mint fizikai munkás: ime a beláthatatlan horderejű cselekedet, amelyet *Gorkij*

munkássága jelent! A legdöntőbb, legmonumentálisabb lépés az osztálynélküli társadalom felé.

Az 1905-ös forradalomtól máig *Gorkij* írói vonala egyre tisztább, egyre tudatosabb és világosabb. Mint ahogy az orosz proletáriátus forradalmi útja is egyre feljebb-feljebb visz. Talán merész állítás, de megkockáztathatom, hogy a hadikommunizmus csődjének felismerésében s felismertetésében igen nagy része volt *Gorkij*nek. Megszervezte az írók és tudósok ellátását is, ezzel munkalehetőséget adva nekik a polgárháború legsötétebb éveiben. Új, fiatal írók: munkások, parasztnok tömegét fedezte fel, tanította, irányította. Kritikát írt és mondott az új orosz szellemi életről. Soha nem félt attól, hogy az utána következő generáció ledöntheti őt magas pozíciójáról. Az egyéni hiúságnak, féltékenységnek nyoma sincs benne. A tömeg, a kollektivum embere ő, aki egyéniségét teljesen alárendeli a közösségnek s épen így válik abszolút egyéni-séggé.

A polgári közvélemény szemében akkor szűnt meg a tekintélye és népszerűsége, amikor emlékezetes nyílt levelét megírta a „humanisták” ellen. Nyugat-Európa esztétái és moralistái koncentrált támadást intéztek a Szovjet-Unió ellen a „vallási és lelkiismereti szabadság” védelmében. *Gorkij* keményen s őszintén leszámolt azzal a „humanizmussal”, amelyet a másik oldal hangoztat. Ez a nyílt levél a humanizmus törvénykönyve, — ha szabad még az annyira kompromittált „humanizmus” szót használnunk. Vallomás ez, egy élet vallomása, egy osztályé, egy világmozgalomé. Egy életé, amely a hajóvontatók és csavargók között indult el s vállalta az elnyomottak, társadalmon kívüliek s nyomorultak sorsát, egy osztályé, amely öntudatra ébredve vállalta a történelmi legheroikusabb feladatát: az új világ és új ember megteremtését, egy világmozgalomé, amely soha nem látott ölelésben fogja át a földgömböt, emberhez méltó erkölcsöt és harcot követel s célja valóban az ember. Az aktív, harcoss humanizmus szava volt ez s egyben egyetlen egyszerű gesztussal való elintézése a polgári kultúra összes hazugságának és kétszínűségének.

*

Maxim *Gorkij* hatvan éves A szovjet hivatalosan megadta neki a „nagy” címet s elhalmozza a tisztelet és megbecsülés minden jelével. Nevéről várost neveztek el. A proletáriátus úgy öleli szívére, ahogy az anya ölelheti legkedvesebb gyermekét, aki mellette volt, harcolt vele, bátorította és utat mutatott neki a nyomor éveiben s ez kölcsönös volt. Megtalálták egymást, mert soha egymást el sem veszítették. Utána a sarjak nagyszerű, harcos sora lép fel. Soha még tökéletesebben nem igazolódott a mélyértelmű mondás: aki elveszíti önmagát, megtalálja magát. Soha egyszerűbb példázat nem világított előtünk az egyén és közösség, az individualizmus és kollektívizmus viszonyáról, soha kézzelfoghatóbban nem láttuk az egyén útjának a közösség útjával való harmóniáját. Maxim *Gorkij* élete s életműve legyen megnyugtató mindazoknak, akik féltve őrzött egyéniségüket „a tömeg uniformizáló terrorjától” féltik s írói elefántcsonttoronyuk összedőlésével egyszersmind az emberi kultúra, a szépség és szellemiség összeomlását azonosítják.

El kell veszítenünk önmagunkat, hogy végre önmagunkra s az új emberi közösségre találjunk.

Kodolányi János

Tenyeres. E. +	Jan. 6.
Csavargók. E. +	Febr. 12.
Tél. E.	Febr. 16.
(be.): Kodolányi: Sötétség.	Márc.
Kertész Dániel: Kodolányi János: Sötétség	Márc.
Szabó Lőrinc: Kodolányi János új könyvéről és naturalizmusáról	Márc.
Látogatás Sirámiában. E. +	Ápr. 2.
K.A.: Kodolányi János: Sötétség	Ápr. 23.
Asszonynak otthon a helye. E. +	Ápr. 30.
A grófné. E.	Máj. 5-máj. 11.
Féja Géza: Kodolányi	Máj. 14.
Kemény Gébor: Sötétség	Jun.
Boszorkánytánc. E. +	Jun. 11.
Rekkenő nyári nap. E.	Jul. 1-16.
Korbács. E. +	Jul. 16.
Nem történt semmi... E.	Aug. 5.
Féja Géza: Magyar irodalmi szemle	Szept.
(B.Gy.) Kodolányi János: Kűszöb	Szept.
Szemben a csenddel. V. +	Szept. 10.
Régi kuria. E. +	Szept. 17.
(cs.z.): Beszámoló új könyvekről	Okt.
Féja Géza: Magyar irodalmi szemle	Okt.
Hamvas H. Sándor: Kodolányi János: Kűszöb	Okt.
Lovass Gábor: Kodolányi János: Kűszöb	Okt.
Jószivü asszony. E.	Okt. 1.
A Pesti Napló új regénye	Okt. 8.
Kállay Miklós: Körutazás könyvorszámban	Okt. 8.

1933

113

Feketeviz. R. +	Okt.15 - dec.10.
Rónay György: Uj magyar regények és elbeszélések	Okt. 15.
Pinceműhely. E.	Okt.22.
Debreceni káté. C.	Nov.12.
Egy fiatal író Miklós Andornál. C. +	Dec. 7.
Farsangi dáridó. E.	Dec.24.
Egy talpalattnyi föld. E.	Dec.24.

KODOLÁNYI JANOS: Sötétség.
 Kis regény „Uj irók“ sorozat (ára 1 pengő) Kétségbe esett sikoly ez a könyv, melyet legjobban azok értenek meg akikkel sorsuk egybekapcsolt a parasztsággal. Szörnyűséges rém az angyalcsináló anyósok, világ és társadalomgyűlölő vénaszonyok uralma a falun. Mert ezek tartják hatalmukban a falu erkölcsi életét sok, nagyon sok helyen. Itt hiába minden predikáció, minden tanítás, minden törvény, ráncos képük ott vigyorog a sötétbe merült falu felett. Ezt a könyvet el kell olvasnia minden embernek, akit csak egy kissé is érdekel a parasztságnak, a nemzet fentartó alapjának az élete. Kodolányit naturalistának nevezik; sajnos sokkal realisabb, amit mond, hogysesem naturalizmusnak lehetne nevezni. És micsoda művészettel mondja! Tárnyilagosságát megőrzi azoknál a jeleneteknél is, ahol az olvasó az elkeseredéstől, a dühtől remeg. Ez a tárgytól való függetlenség külömbözteti meg Szabótól és Móricztól. Ha káromkodást olvasunk is, többet mint Móricznál, másként hatnak, mint a fentnevezett írónál. A külömbőség az, hogy Móricz regényeiben Móricz káromkodik, Ko-

dolányiéban pedig a kétségbe esett és lezúllott paraszt. Alakjait nem a saját világnézete szerint mozgatja, nem a maga eszméinek akar propagandát csinálni, csak az eltévedt paraszt szörnyű baját akarja odaadni a társadalom elé, hogy az rádöbbenjen. Nekünk katolikusoknak szörnyű elégtétel ez a könyv. Ime így fest az az erkölcs, melyet nem kötnek szigorú rendszabályok, ha úgy tetszik dogmák, ez a praktikus következménye az erkölcsi kötetlenségnek. A könyv, bár látható jó szándékkal íródott, fiatalok kezébe nem való. Nem fontos itt Kodolányi világnézete, nem fontos milyen tájakon vezeti az útja, de ezt a kis regényt mi csak megköszönhetjük. S.

Uj Élet (Kassa)

1934. Jan.

A. N.

Új Írók.

Szerkesztik : Juhász Géza és Kardos László. Nagy Károly és Társai kiadása, Debrecen, 1933. (1—7. sz.)

A kiadvállalat nagyon hasznos szolgálatot tesz mai íróknak s közönségnek egyaránt azzal, hogy így szinte egységes körképben segíti hozzá az olvasót az új irodalom megismeréséhez.

A kiadványsorozat első száma Kodolányi János „Sötétség“ c. kis regényét s egy elbeszélését foglalja magába. Kodolányit naturalista íróknak tartják. De nála a naturalizmus abban nyilvánul, hogy a való elemeit felolvasztja az alkotás kerekességében, — ebben a két kis műben, mondhatjuk, tökéletes egyensúlyban. Nem másol: művet teremt.

A következő kötetben Szabó Pál elbeszéléseit kapjuk. A regények után azt kell mondanunk: ez az író tehetőségének igazi területe. Regényei: a sokatmarkolás csődje; itt, amire ráteszi a kezét, azt meg is fogja. A kis történetek pompásan meglátott s megrajzolt epizódok a falu életéből.

Szabót Kassák követi szintén elbeszélésekkel. A háború utáni lehiggadt Kassákot kapjuk. Legfőbb erénye valami nyugodt tárgyiasság, az önmagára rátalált ember hangja, aki most már csak átengedi magán a világ eseményeit, de ezzel — akarva-akaratlanul s inkább akaratlanul — igen erős formát is ad nekik.

A 4. szám Illyés Gyula „Ifjúság“ c. verses története. A kis mű csodája annak, hogy lehet a legegyszerűbb tárgyat a legszerényebb eszközökkel költészetté emelni. Ezzel egyben kiváló példája irodalmunk legutóbbi lehiggadásának, egyszerűsödésének is, a költőiség kára nélkül.

Utána Török Sophie „Boldog asszonyok“ c. novelláskötete jön. Az írónő biztos kézzel kutat az emberi, főleg a női lélekben, s a megragadott szálakat

finom művészettel szövö könnyed, színes s mégis szilárd történetekké.

A sor Németh László tanulmányaival folytatódik. Ennek a fiatal írónak a neve ma már fogalom. A huszadik század bontakozó új világa az ő sokrétű egyéniségében találja meg először magyar megjelenítőjét. Az új igények benne válnak először magatartássá, erkölccsé, valósággá. Mint finom érzékű kritikus, elsőnek tapogatta ki legújabb irodalmunkban egy új irodalmi alkat fölsejlő törvényeit. A sorozatban megjelent két tanulmánya, „Ortega és Pirandello“, régebbi művei. Először a „Napkelet“-ben láttak nyomdáfestéket. Mint maga is mondja a hozzájuk írt utószóban, az egyikben világának szálai bontakoztak ki, a másik kritikusi magatartásának első teljes érvényesülése. Ennek a világnak fővonása, hogy az ember nem középpont többé, az egyes dolgoknak megvan a saját jelentőségük mellette. A kritikai tanulmány is mintha ezt a szempontot követné (valójában megelőzte): a művet tekinti első sorban, nem az embert. Németh írói egyénisége azóta természetesen módosult.

Az utolsó megjelent szám: Sárközi György: „Szilveszter“. Elbeszélések. Az első rész pár novellája Szilveszternek, egy kishivatalnoknak, jelképiesen küzdelmes és csúnya életét rajzolja hűvös tárgyilagossággal. A kötetke második felében fantasztikus történetek gondolatébresztő szimbólumait kapjuk. Az írások hangja csiszolt, kiegyensúlyozott; biztos kezű s tiszta ítéletű művészre vall.

Az egyes számok előtt a szerkesztők tollából rövid, találó bevezetések ismertetik az illető író művészetét, pár életrajzi adat kíséretében.

A kiállítás csinja a kiadók ízlését és áldozatkészségét dicséri.

(Debrecen.)

Tóth Béla.

Debreceni Szemle
1934. Jan. 1. n. 44.

A báró ostora

A két gyermek óvatosan körülnézett és kisurrant a kapun. A kislfiu maga után húzta a szánkáját. Odaálltak a kerítéshez s bámulták az iskolágyerekeket, akik vidáman síkongva robogtak le szánkáikkal a hosszú utcán. Ott bukkantak elő a Vár mellett s aztán végig sebesen és zugva, mint az ördögmotolla, síkoltak egymásután, egész hadsereg.

A kislfiu összeverte térdelt az izgalomtól, mikor arra gondolt, hogy jó lenne kimenni az utcára s legalább egyszer leszánkázni a messzeségbe. Igen ám, de apjuk megtudná. S ha az apjuk megtud valamit, abból rettenetes baj, verés lenne. De az utca hívta titokzatos örömeivel, távolságával s elvégre egyszer az életben még lehetne próbálni, hiszen ismeri őket mindenki s nem történhetne baj... Ugy állt ott a kapuban, mint a kamasz, aki először vetett szemet a nőre.

— Jó lenne kimenni szánkázni, — mondta ekkor a kislány, aki szintén kerekrenyilt szemmel bámult a robogó illés-szekerekre, amint mennyel boldogságba ragadták a gyerekeket. A kislfiu pedig kapott a saját gondolatán: nem ő a kezdeményező.

Óvatosan kicsusszantak a kapun. Aztán szaladva elindultak felfelé, a Vár irányába. Szívrük lüktetett, arcuk kicsattant a pirosságtól. Most már nem lehetett visszafordulni, ámbár magukon érezték az apjuk szigorú szemét s kiméletlen kezét, mely örökké tiltott, örökké fegyelmezett s örökké kutatott. A lázadás legelső merészségével és kőjével rombolták magukban a félelmet és szaladtak a szánkával, repülni egyszer, mint a többiek, szabadon, sebesen. Balról a Vár sötétbarna falai meredtek rájuk s most szembekerültek a saroktoronnyal és a főkapuval is, amit eddig nem láttak még. Pillanatra megálltak s némán, nagy megdöbbenéssel s tisztelettel bámultak fel közvetlen közelről. Itt a domb egyszintbe került az utcával és széles lépcsősor vezetett a kapuba. Hatalmas szárnyal gőgösen zárva meredtek a falura. S a torony vasrúcsos ablakai vakon tekintettek le, a pókhálót is látni lehetett rajtuk. Ezek az ablakokon „nézett” ki a vak királyfi, akiről a cseléd regélt...

S hó fedett mindent, a nagy, vén fákat a Vár bejárata körül, a parasztházakat a nagy fehérségben, a hó reflexétől még fehérebben ragyogott a dombon álló katolikus templom. A templomhoz köves, meredek ut vezetett, kétoldalt az ugynevezett kálváriastációval. Ezek a stációk most olyanok voltak, mint a hóval belepett síremlékek.

A két gyermek ijedten állt az idegen környezetben. Gyámoltalanok voltak, mert soha a kapun kívül nem volt szabad menniük. Most, hogy fellázkodtak a szigorú rend ellen, büntudatukat csak növelte az idegen utca s a nagy épület nyomasztó tömege, de makacsok voltak s akármilyen történnék, meg kellett próbálniok azt, amit az egész falu fiatalsága szabadon és jókedvűen üzött. Félénken ráültek a szánkára, elől a kislfiu, mögéje a kislány s aztán elindultak. Szívrük izgatottan dobogott, féltek is egy kicsit. De körülöttük vígan robogtak a szánkák s libegtek a nyakbakötött kendők. Eleinte lassacskán haladtak. De a szán hirtelen megramodott s egyre gyorsabb suhanással ragadta őket magával, mint a jókedvű, fékezhetetlen parripa.

Felujjongott bennük a szabad rohanás öröme, minden összefolyt a szemük előtt, szorosan fogták egymást s gerincükön kéjes bizsergéssel átengedték magukat a futásnak. S a kis szán csodákat művelt. Gyorsasága már szédítő volt. A kislfiu szilárdan fogta a madzagot, lábait előrenyújtotta s férfias erőt érzett magában. Huga átfonta a nyakát s hozzábujt. Így rohantak el mellettük a házak, már elhagyták a magas erdészlakot is, a hóval fedett hatalmas mandulafa ága kihajlott utánuk a kőkerítésen s bucsut intett nekik ismerősen, mint valami nagy kéz. S ők suhantak, mintha táltoson ültek volna, mellük-

ben s gerincükben csiklandozott a kék, arcukat pirosra csipte a hideg.

Ekkor a kislfiu hirtelen megrémült. Az utca közepén csilingelve közeledett a báró kis szánja, éppen szembe vele. Torkába markolt a rémület. Meg akarta állítani a szánkát, de az nem engedelmeskedett. Lerázta magáról a kormányzó akaratot, ment a maga bolond esze szerint, nem lehetett bírni vele. A kislány sívalkoldni kezdett. S a két fekete orosz trapper, lábait magasra hányva, szélesebben közeledett, dobálta a fejét, kétfelől fehér párafelhőt fujt, a csepgők villogtak a nyakán s a báró, magasan a bakon, fehérkesztyűs kezében keményen fogta a gyeplőt.

Ugy látszik, ő is észrevette, hogy baj van, mert fékezni igyekezett a lovakat. Az utolsó pillanatban, amikor a kislfiu már eleresztette a spárgát és szinte alélt dermedtséggel adta át magát az elgázoltatásnak, sikerült a lovakat félrefordítani, de a báró, felemelkedve a bakon, ostorával végigvágott a kislfiu arcán. Mint a láng, vágott a kislgyerek képébe a fájdalom, szemét elborította a könny s vöröse borult előtte a világ. Lefordult az utra, majd feltápaszkodott s kezelt arcára nyomta. Ekkor káromkodást hallott s a száj hátán csattant, de ezt allig érezte. Összesődültek a gyerekek, egy kamasz hangosan s kárörvendően röhögött, de a kisebb gyerekek megszeppenve álltak körül a felborult szánkát s a keservesen síró kislányt vigasztalták. A kislfiu nem sírt. Kétségbeesett erővel összecskorította a fogát, hogy szinte fájt az állkapcsa s a fájdalomól kicsorduló könnyeket visszafojtotta s égő szegye-
nében rettenetes dühvel, bosszuvágygal fordult a báró szánja felé. De az már akkor messze járt. A báró éppen akkor fordult vissza s tekintetük találkozott. Ugy látszott, felismerte a kislfiut. Arca csodálkozást, megdöbbenést fejezett ki...

Mikor azonban meglátta a gyermek gyilkolni tudó égő dühét, vonással megmerevedtek s megsuhintva ostorát, bekanyarodott a Vár hátsó kapuja felé vezető uton.

De a gyermek arcán egész életében ott égett az ostorcsapás és nem tudta elfelejteni, soha a bárót, amint fel-emelte ostorát és megalázta őt...

Kodolányi János.

Legyen meg a Te akaratod...

Nem is merlek, Uram, kérni Téged,
Csak lázongó lelkemet tépdesem,
S eléd hajlík száz apró bajával,
Halk örömeivel az életem...

Nem is merek, Uram, kérni Tőled...
Pedig egykor Te mondtad: kérjétek...
De félek az eljövendőktől, mert
A titkos jövőbe nem nézhetek...

Dacos, nehéz egyedüllettemben
Nem tudom, hogy melyik utra térjek,
Uram, mutasd meg magad az ösvényt,
Hol életem jeltüzei égnek...

Ha tárt szívvel Hozzád imádkozom,
Olyan vagyok, mint a kicsi gyermek...
Magasan vagy, Uram, alig látlak,
S kérni Tőled talán nem is merek...

Ugy szeretnék boldog... boldog lenni,
De ha, Uram, ezt Te nem akarod,
Imádságom akkor is csak áldjon
És legyen meg a Te akaratod...

Korompai (Kucsera) Viola.

INVÁZIÓ

Írta:
KODOLÁNYI
JÁNOS

E KÉZIRATOT 1950-BEN TALÁLTÁK.

Noha nemcsak a napilapok szenzációhajászai, hanem komoly külföldi tudományos folyóiratok is köteteket írtak az úgynevezett sárga veszedelemről, én az egészet nem vettem túlságosan komolyan s mindennapi gondjaim közepette hajlandó voltam néha egészen el is felejtetni a nyugateurópai civilizáció e fenyegető rémét. Tudja Isten, az a nyugateurópai civilizáció nem is feküdt annyira a szívemen, bevallom, mindaddig, amíg a rettenetes csapás be nem következett. Most már teljes szívemből szánom és bánom azt a felületességet, amellyel a baj fenyegető elharapózását bizonyos vállvonogatás mellett tudomásul vettem, azonban minden önmardossággal teljességgel hiábavaló, immár nemcsak öreg Európánkon, hanem édes hazámon se segíthetek s magam is meghúzódom a férces házakamban, örökös félelmek s kétségbeesés között fogom tölteni hátralevő s remélem, nem sokszámú napjaimat. Mert igaz ugyan, hogy magam csak nagyon kicsiny és szerény pontocská vagyok, talán nem is segíthettem volna, hiszen sajnálatosan tapasztalhattuk, hogy a tömeg, a nép egyszerű fia s a családi bajokban elmerült asszonyok nem hallgatják meg az őket intó s javukra figyelmeztető tisztá szavakat, képesek egyenesen vesztükbe rohanni s a próféta kettőfűrészeltése siralmas példája minden idők minden prófétasorsának. Azonban már csak pusztán a lelkiismeretem megnyugtatója miatt is, még kettőfűrészeltetés esetében is minden rendelkezésemre álló eszközzel, írásban úgy, mint élőszóval, figyelmeztetnem kellett volna édes hazám gyermekait s közelgő sárga veszedelmére...

Igen, ha magam is nem lettem volna félték túlságosan úri természetű, aki utáltam a tömeget. Most már, amikor vége mindennek, s a lelkiünket fojtogató életünket elrabló, gyermekeinket felfaló Sárgák végképpen elpusztították civilizációnk utolsó fűrészfűrészt a Tudományos Akadémiát is, amikor templomainkban, könyvtárainkban a sárgák ülnek, az oszlokról prédikálják tanait és lapokban hirdetik politikai rendszerüket, most már, amikor uccáinkon sárga csapatok alatt döng a fehér emberkésítette aszfalt, amikor ezek előtt a csapatok előtt az ő indulók véres hanglobogóit csapkodja a szél s autóikból az ő szörös, sárga, hizott porák merednek az átteszen hajszolt fehér rabokra, most már vége minden kilátásnak, a szabadulás tag mézői bezárultak, most már csak a lassú halál következik, a tökéletes elverzés... Nem is akarom hát megpróbálni, hogy népemet felrázzam, hiszen csak a vértanúk számát szaporítanám, a megkínzottak és kivégzettek számát. Legyen így, inkább természetes halállal pusztuljon szeretett népem, mint az ő karmaik között elverezve. De kell, hogy magamnak leírjam azt a napot.

Sokáig abban a hitben voltam, hogy az úgynevezett Sárga Veszedelem, az ázsiai mongol faj előretörése lenne, így nem is jelentett volna semmi veszedelmet, mert hiszen az ő civilizációjuk is emberi, csak formájában különbözik a mienktől s éppen úgy szeret az ő szívük is, éppen úgy szoptatnak az anyáik, éppen úgy kórházba viszik a betegét, hajlékot adnak a hajléktalannak, kenyeret a munkanélkülieknek, mint édes hazánk civilizációja. Azonban... Akkor derült ki a tévedés, amikor már mindennek vége volt. Amikor...

Beszálltam Budapesten a Keleti pályaudvaron s Püspöstanagypóntok felé induló vonatba a táskámat elhelyezve a hátlóban, magam az ablakhoz telepedtem, újságot akartam olvasni. Azonban több éjszakai virrasztás nehezedett szempillámra, a betűk összezúzódtak előttem, fejem elnehezedett s ölembé ejtve a lapot, elszunnyadtam. A kocsi még üres volt. Félálomban hallottam, amint különös hadaró beszéd hullámozott körülöttem s az utasok allepték az ülésüket. Nyugodtan aludtam tovább, az alkonyat is lezallóban volt, a vonat végül elindulván, ütemes ringással futott ki a nagy magyar pusztaságba. Hirtelen különös, vonító, dühös, kutyangatászerű csaholás ütötte meg füleimet.

— Farkaskutya, — gondoltam örömmel, mert nagyon szeretem az állatot, különösen a farkaskutyát. Körülnéztem, merre van a bizonyára szép példány és...

De megdermedtem. Szemem kitágult s azt hittem, s táboly környékes... Ugy, amint bizonyára másokkal is történt, amikor először látták ezeket a szárnyú pórákat...

Valam szemben, sovány, fekete zakkóba öltözött férfi ült s kifele fordítva képét, a leszállt alkonyatba a hatalmas, vörös koronkánt felkelő Hold tükrébe ugatott... Ugatott, igen, akkor még meglepődtem ezen s ereimben és csontjaimban iszonyat fűrészelt. A férfinak sárga, feketével színezett sakálfeje volt. Kinyitotta csillogó orrát az ablakon s hosszan, panaszosan, valami csontig-vá-ó fölötüli dühvel vonított s a körökörül nézőn pihető pusztasághól, távolról, alig hallhatóan, hasonló elnyújtott, a kutyához hasonló, de attól mégis különböző hangján, vonítás felett...

Kétségtelen volt, hogy valam ezekben a vadon kocsiban, az úrnak folyó évében sakál üt fekete farkában, elgá kopott, de úriemberre valló szakában, nyakkezdője fekete, fején, a fülei között kis állapka manósnak kecskáj, éppen úgy, mint jómagam vagy akárki más. Újból megdörzöltem szememet s körülnéztem. A vadon kocsiban csak

magam voltam normális, fehér és magyar ember, a többi mind, egytől egyig a szomszédomhoz hasonló sakálfejű, ismeretlen fajú nép. Asszonyok is. Ezek a legutóbbi becsi és parizsi divat szerint voltak öltözve, nem üvöltöttek ki az ablakon, hanem összebújva, halk dúrnaccolással beszélgettek, nyilván toalettekről és házasságtörésekről. A férfiak között (már akik férfiruhában voltak) minden rendű népség akadt. Voltak, akik a homályban katonáknak látszottak, mások papnak volt, aki kereskedő külsejű volt, s erre mutattak bőrdíszű és gyűrűs, amelyek szőrös kezét ékesítették. Kétségtelen volt most már számomra, hogy amennyiben meg nem örültem, valóra vált egyes bölcs férfiak, költők és politikusok félelme: a sakálok csakugyan aláaknázták a földet és már edes hazánkban is feltörtek a föld alól barlangjaikból egy adott jelre, jól kidolgozott tervek szerint. Akkor még nem kételkedhettem benne s nem hittem azoknak, akik a sakálok készíthetőségét legalább tíz évre tették. Most már hittem.

Közben az újsághoz kaptam és szemem megakadt az öklömnyi betűkön. A sakálok egyetemes támadással megszállták a postát, parlamentet, az állomásokat és az egyetemeket... A sakálok előnyomulása a külvárosok felé... A sakálok elfogták és börtönbe vetették a lapok szerkesztőit, már csak néhány lap szerkesztőségében folyik a munka... Újabb csapatok törnek elő az aknákból Francia- és Németországban is...

S efféle címek ordították a sakálok diadalmas puccsát az európai civilizáció ellen. Elajítottam az újságot, amely bizonyára az utolsó fehér újság volt. Rémültem szemebehejtam a kalapomat, hogy fel ne ismerjenek, rettegésem határtalan volt. Mi lesz családommal, mi lesz honfitársaimmal, mi lesz az egész országgal? Most már tudom, akkor még nem tudtam, csak vergődtem a kérdések között. Az üvöltő sakál pedig elhallgatott, úgylát-szik, ez volt az estéli imádsága. Új erővel indult meg a beszélgetés. Szomszédjához fordult, egy idősebb, borotváltképű sakálhoz s dörmögő, lelkés hangon magyarázta:

— Kérem, ma nem lehet másképp, csak fegyverrel. Az európai kultúra hegemoniája fegyveren nyugszik, puskákkal és gránatokkal tartják fenn. Franciaország lakossága évente egymillióval csökken, a miénk évente ötmillióval növekszik. Világos tehát, hogy mi vagyunk a felsőbbrendűek. Itt nem szabad megértest, humanizmust, bókét és szeretetet hirdetni. Marhaság. Irtani, ahol lehet.

A borotváltképű nyakábhanyomta sárga-fekete tokáját, két vastag pofája kiduzzadt s apró szeméből sárgán kigyózott ki valami irtózatos, vérszívó, irigy és elnikus tűz, valami, amit láttam már embernél is, de ilyen szörnyű alakban még nem-

— Persze, persze. — Harsogta a győztesek biztonságával a hangjában s meglátszott rajta, hogy még talán érettségije is van. — A puskepor és a szurony. Ki kell irtani mindenkit, aki körülvesz bennünket. A belüket kitaposni. A sírjaikat feldúlni. Csak ez az egy mód van. Mérgez gázok és gránát.

Most egy sakálhőgy szólalt meg a kocsi egyik sarkában. Miközben mankúrozott mancsaival megigazgatta bubifrizurás üstökét s ajkára a kivicsorgó szemfogak környekére egy csipet rúzsot kent, a legbájosabb mosollyal kacajtott egy rikító egyenruhás sakálra.

— Hallottam, hogy új aknavetőt találtak fel, amely egyszerre egy egész várost el tud árasztani gázokkal s megöli a legöregebb embert ép úgy, mint a csecsemőt a póltyában. Igaz lehet? Ez lenne a legedesebb találmány.

Emlékszem, hogy rémülten iszkoltam ki a kocsiból. Mintha a gerincembe kést akarnának ütni, úgy menekültem. A vonat éppen állomásra ért, leugrottam róla s menekültem ki, ki, a falu felé. Azonban akkor láttam, hogy a vonatot fordító hivatalnoknak is sárga sakálfeje van, csak karjára tette az emberek piros jelzőszalagját. Távó abb azonban egy sovány, rongyos, kizsartolt faktart láttam, ez fehér ember volt. Nyilván megtartották a szolgál munkák végzésére.

Emlékszem, hogy összeszorult a szívem, amikor világossá vált előttem, hogy a sakálok terve megvalósult, terror és halál nehezedik rajtunk s jól eltakartam arcomat, hogy fel ne ismerjenek. Volt rá okom: egy fehér embert éppen előttem téptek szét pusztá karmaikkal s agyaruikkal az állomás előtt, mert lopni akart egy falat kenyert az éléskaktárból. Paraszt volt, talán éppen az ő földjén termett az a búza, amelyből a kenyér a sakálok számára készült.

Aztán gyalog vágtam neki a síkságnak s megállás nélkül bujdoskoltam erdőkön, árkok fenekén, bokrok tövében, amíg csak haza nem értem. Most emlékirataimon dolgozom. Körülöttem a néma rengeteg, amelyben hazai özek és félénk vadász-nók tanyáznak, kedves rókák is, mind szeldek és barátaim. Egyetlen vigaszom az imádság, emlékiratom írása és az a reményesség, hogy nem fedeznek fel s nem visznek verpadra, hanem békés öregkorban halok meg, Isten akaratából, elfáradva a föld művelésében s a sajtóköpülésben. Gyermekaimnek pedig nem is említem a sakálok birodalmát, hadd higgyék, hogy csak erdő van, virágok és vadállatok vannak és felhők az égből.

A NAZARÉBUS MEGHAL

János anyja a vasárnapi ebédet főzi. Ahogy alacsony, gömbölyű alakja ide-oda surran a konyhában, vaskos, meztelen lábikráit vidáman verdesi a hófehér bikla. Karján könyökig felgyúrta a rékli ujját, fejét lenvászon kendővel kötötte hátra, a bikla korcába szakasztóruhát dugott, hogy tésztagyurás közben be ne liszteződjék, kerek, egészséges arca olyan menyecskéen fiatalnak látszik, mintha harminc esztendősen ne s nem túl a negyvenötön. Kis kerek fateknőben lisztet állít a gyuródeszka sarkára, az ágy alól egy kis kosárból tojást vesz elő s közben lekergeti a kishűtőben szundikáló macskát. Gulába önti a lisztet, fészket nyom a közepébe, tojást üt bele s közben vékony, áhítatosan elnyújtott hangon ducikál:

Niilincs má sziiilvem fé...lelmeére,
Neézni siiiirom fene...keére...

A lánya: Juliska, templomba készül. Alsószoknyában mosakszik a tűzhely mellett, fehér mellén szappanhab uszik, dús rozsdabarna haja vastag csomóban csüng le az arca elé. Ruganyos, izmos lábikráján barna harisnya feszül, nagy lábán kényes barna cipő.

János pedig ott ül az ablak előtt és nézi őket.

Egyik kezét az ablakdeszkán pihenteti, a másik fáradtan hever az ölében fekvő hatalmas, szakadozott bőrbe kötött Biblián. A bágyadt októbereleji napfény ferdén tűz be az ablakon s felgyújtja a piros muskátlik csokrát. János györnyedten hajol a fakó, öregbetűs Bibliára, de nem olvassa, hanem elmélázik. A tésztagyuró fúrge kis asszonyról, a mosakodó erős lányról néha kitéved a szeme a napfényben úszó

21

Magyar írás 1934.
febr. 2. sz. 21-39.

udvarra, a vén diófa rozsdás, hullogáló leveleire, amint szeliden himbálózva szállnak a földre. A kertek alól ludak kiáltozása hallatszik, s ez olyan különös a vasárnapi csendben. Az ég halvány kéksége átcsillog a kopaszodó faágak között.

Juliska szaporán törölgeti arcát a piroscsíkos törülközőbe, majd a tükör elé megy, keményen megveti a lábát, mintha kévét emelne, kissé szeplős arca előbukkan a törülköző kendő mögül. Csillogó barna szeme gyönyörködik a tükörképben... Lassan gombolja fel az ingvállat, melyet kiduzzasztanak kemény mellei. Keskény állat egy kissé felemeli, vékony ajkai egymásra szorulnak s egész alakján előmik az önmagában gyönyörködő kacér gög. János elfordítja róla a tekintetét s megintcsak kinéz az udvarra.

A lány leereszti karjait s az anyjához fordul panaszos hangon:

— Szólj má neki, édös, hogy ne nizzön mindég! Hallod! — kiált a bátyjára izgatottan, — ne nizz hát, mit nizzöl mindég? Ki vagyok én, hogy mindég-örökké csak nizzöl, ha ötözök? Hogy a rosseb enne meg, te kehös bolond!

— Julim! Julim! Mit bántod hát? — könyörög az anyja. — Nincs neköd belátásod? Beteg, szegén, a jó isten áldjon meg!

János fáradtan mosolyog. Legyint.

— Hagyja, édös. Nem tudja ü, mit beszél, mit cselekszik. U a beteg, nem én. Mer én má nem halhatok meg az Atya kegyelmébül, de ü meg se születött.

Juliska haragosan megy a szekrényhez, feltépi az ajtaját s leakasztja a rózsaszínű vasárnapi ruhát... Aztán a tükör elé áll. Az anyja feddő hangon inti, mint a kisgyermeket szokás:

— Ne vijjatok mindég. Látod, mejen beteg, tavaszig se huzi má. Nem rossz gyerek ü, a légynek se vét. Mit bántod mindég, he? — S közben szaporán gyúrja

22

a téstát, biklája ide-oda leng az ütemes mozgástól.

A lány belebújik a fodros ruhába s kényesen rendezgeti magát. Nagy, izmos teste, széles csipője még duzzadóbbnak látszik, melle domborúbbnak, barna-harisnyás lábikrája még teltebbnek. Széles nyaka fehér, alacsony, szeplős homloka, erős orra meg-megvillan a tükörben. Dédelgető kézzel köti derekára a rózsaszínű szalagot.

— Te csak papój a Máté Márinak. Az szívesen hallgati a te názárénus beszédödet. Örül neki, hogy ejen bolondot is kaphat, a rongyos. Utet níz, ne engöm, úgyse nizi ütet sönki. Összepásszótok...

János csak mosolyog.

— No, csak akaszt magadra a láncot, gyűrűt, kar-kötőt. Osztán eregy a vásárra, ahon eladhatod magad szömnek-fülnek. — Mondja, átható tekintetét megint ráfüggesztve a lányra. Az aranylánc sárgán folyt alá Julis széles, rágottkőrmű ujjairól s apró aranyfoltokat hintett a füstös menyezetgerendákra. Az újabb haragra lobbanó lány finom remegését vibráló kigyózással árulta el.

— Te utálatos! — csattan fel Julis. — Én viszöm magamat vásárra szömnek-fülnek? — Arca eltorzul, gyűlölettől szikrázó szemét a harag tehetetlen könnyei öntik el. Az aranyláncot a konyha sarkába hajítja. — Látod, miket beszél örökké? Pfuj, meddig tart még ez az élet evvel a féleszű názárénussal?

János csak mosolyogva, sajnálkozva nézi a hugát. Az levágja magát egy szalmaszékre és dühében sír. Leborul az asztalra, vállalai görcsösen meg-megrándulnak. Az asszony fejcsóválva metéli a téstát.

— Maj tán leszöl még olyan helyzetbe, — folytatja lassú, oktató hangon a legény, — hogy mint aki nagy hídon ment át, elfolyjni látja maga alatt az életét... Szeretném, ha akkor úgy rínnál, hogy megszépülj tőle,

23

osztán csak mosolyogni tudnál. Mer így csak az sír, akibe tisztátalanság vagyon...

Megszólal a református templom mélyszavú harangja. János elmerengve hallgatja.

— Má huzik! — mondja a lány az orrát szíva. — Most má akár maraggyak otthon, a fene enné meg a pófádat. Mejen az arcom ni, tisztös-tisztára elgyúrte a sírás. Olyan vagyok, hogy ki se léphetök az uccára...

Megint kítör belőle az indulat. Arca eltorzul, dereka kiegyenesedik.

— Dögőj meg! Semmi közöd hozzám! Semmi közöd az életömhöz! Kit nízöl te bolondnak?

— Juli, Juli, mit törődöl vele? Ne réjj má, nem mond ü semmi rosszat, csak bolond. Ma má rajta van megen a hava...

— Nem állom ki, édös, nem állom ki. Vagy én mék ennen, vagy ü men! De ezt má nem áhatom tovább, a hektikás názárénus bolondot!

— Ne bándd, nem éri meg úgyse a tavaszt. Addig má csak kibírod, no. Hiszön a bátyád!

Ekkor döngő lépések hallatszanak odakint. Idősebb Nagy János lép be a szobába. Vastag, piszkos csizma van a lábán, kék kötény előtte. Magas, csontos termete, himbálózó járása a lányéhoz hasonlít. Még vásárnap sincs nyugta, karjain fel van gyűrve az ingujj, magas barna homlokán verejték gyöngyözik.

Mogorva, himbálózó léptekkel megy a konyha közepe felé. Jobbkezében egy tekercs vékony kenderkötelet tart. Éles szeme fürkészőn villan körül a házban s erre az asszony fokozott buzgalommal fejezi be a téstametélést. Szétszórja a téstát a gyuródeszkán, majd megkotorja a tüzet.

— Ez nem jó lesz kutájáshon, — mondja a férfi s hangja rekedten, de erősen zeng. A kötélcsomót kissé megemeli. — Másikat kell hozni valahonnét, mer a

24

rudazókötelemet bánom. Tésziát főzöl, asszony? —
kérdi azután bosszúsan.

— Má föl a tötöttkáposzta is, ni, — mentegetőzik a
kis gömbölyű asszony s fürgén lépked ide-oda a ház-
ban.

A férfi rövid, futó pillantást vet az ablaknál egyked-
vűen bibliát olvasó legény görnyedt, sovány alakjára.
Arcvonásai még mogorvábbak, még sötétebbek. Az-
tán észreveszi a tüntetően szipogó, vörösszemű nagy-
darab lányt a begombolatlan rózsaszínű ruhában, a
földön heverő puderosdobozt s végül, mintha mág-
nes vonná, szeme az aranyláncrea téved. Egy pilla-
natra csodálkozó kérdő, majd meg haragos szeme fel-
villan.

— Hát a jóistenét, — kezdi nagy lélekzettel, — mi
a rosszabót csináltatok ett megen? Mit keres az a lánc
a söprű mellett, he? Hát azér dógozzak, lóssak-fussak
még vasárnap is, azért szöröztem a pézt, azért akasz-
tottam rátok még csillagot is hogy osztán a sarokba
szórjátok? Mit réssz te lány megen?

Julis szeméből újra kibuggyan a könny. Féloldalvást
gyüölködő pillantást vet a bátyjára. Aztán meg-meg-
szakgatott mondatokban, vonagló szájjal beszél:

— Én má nem állhatom tovább ezt az életöt. Én nem
bánom, inkább elmék ennen örökre. Mindön percömet
megkeserétti ez a naplopó, nyavalyás názárénus bo-
lond. Má templomba se mehetök tüle! Aszondi, szöm-
nek-fülnek eladom magamat, aszondi, templomba is
csak azér mék... Aszondi, hogy még a sírás is csak
csufétt, nem való rám a lánc, meg a ruha... Aszon-
di... aszondi... Mer ü nyavalyás, meg názárénus,
azér én se ötözhessek fön tisztösségösen?! Jól van,
nem bánom! — kiáltja zokogva. — Ett a plüsskabát!
Ett a grenadin! Ett a rókaprém! Hordja ül Viselje ül
Neköm nem kell! Elmék ennen, ebbül a ronda élet-

25

bűl! Elhajt a bátyám, egy nyavalyás, pupos, názárénus
hajt el, egy falu bolondja! Ett van mindön.

Az asszony ijedten áll a tűzhely mellett, leeresztett
kezében a főzőkanalat tartja, szája többször szólásra
nyílik, de csak akkor mondhat valamit, amikor már
minden szanaszét hever a földön.

— Mék hát a nagyobbik bolond?! Juli, tisztára meg-
csunyéltál te lány? Mit viszöl véghön, te nebántsvé-
rág? Így akarod főnbosszantani apádat? Juj neköm!

Az öreg sötéten nézi őket. Szeme sajnálkozóan pi-
hen erős, nagy lányán, aztán gyűlölettel fordul beteg
fiára. Az nyugodtan nézi a felfordulást. Julis viselke-
dése látható örömmel tölti el.

— Úgy, úgy, Julisom, — mondja szelíden, — most
helyesen cselekszöl, csak tűzre velük... Veszétsd el
az életöt, hogy életöt nyerhess.

— Ülég! — ordít az apa. S egyet lép felé, szeme
szikrázva merednek a lázas diószemekbe s kéze ököl-
be gyűrődik. — Ne papój megen, az istenét, mer
agyonütlek! Ha má nem dógozol, ha ingyön eszöd a
kenyeret, hát legalább hadd azokat, akik nem olyan
kehös bolondok, mint te! Mit bántod azt a lányt min-
dég, ha men valahá? Mer te nem mehetsz? Mer te
kiestél a velágbúl?

A lány áthatóan s szomorúan néz apja arcába. Já-
nos megszólal:

— Édösapám, — mondja rekedten s arcára az izga-
lom pirossága gyullad, — ne ordétson... Mink más-
más malomba örletünk. Az én országom nem e velág-
búl való... Jól tom én, mit mér beszélök.

— Hadd má, János, — lép békítőleg az urához az
asszony, — lá bolond, szegény, mindég is az vót. En-
nek a lánynak se vóna szabad úgy főnvenni a beszéd-
jét... Hadd papójon...

— De az istenét, — veri a mellét az ura s hangja
recseg, — az én lányomból nem tesz csufot! Egy jó-

26

ravaló lányom van, abba má csak nem hagyok belégázolni ejen ingyónéló bolonddal! Eddig csak meghúzta magát, ha ráordétott az embör, de az utóbbani időbe mindég jobban elkapati magát... Maj adok én! Elhajtlak a háztúl, csak ne lássak rendöt!

— Régön nem vagyok én má ett, — mondja a legény s hosszú, csontos kezével legyint. — Régön levetköztem én má a lefekvëshön. Tom, nem is lesz nehéz az elaluvás.

— Halli, édösapám, halli? Csak nem hagyí ám! — kiáltja Julis. — Régön levetközött...

— Hát te csak ennyibe veszöl minket, — nyujtja el a szókat az apja. — Te csak így becsülöd meg a szüléd házát, az én házamat? Nem ölég, hogy főnforgatod a békességöt, még tetejébe kutyába se veszöd, aki ingyön tart, etet, ruház, gyógyéttat?

— Meggyógyétott engöm az én örökkévaló Atyám.

— Hát akkor ergye csak az istenhön, — csattan fel a férfi s karját az ajtó felé nyujtva, dühösen mered a fia képébe. — Ergyel Ergye enne! Elég vót belölled! Torkig vagyok, torkig! Pusztulj a házamtúl, hallod?

Egy pillanatig döbbsent némaság terül a szobára. Az asszony ijedten pilleg. Julis arcán először öröm fut át, azután meghökken. A nagy csendben csak a tűz pattog halkan s duruzsol a fazék. A legény elsáppad, melle elszorul, szemét a földre szegezi. Aztán behajítja a Bibliát s lassan felkel. Tekintete végigfut az arcokon, köhögés rázza meg, aztán csendesesen mondja:

— Nem nehéz neköm etthagyni, amit má etthagytam. Nagyobb elé mék a nagyoknál, aki megláti az igazamat.

Botjáért nyul, fedetlen fejjel indul kifelé.

— Kifelél — ordít az apja s jobbával megkanyarítja a kötélcsomót. — Elég vót má belölled.

— János! János! — áll közélük az anya rémulten. —

27

Há kergetöd szegényt? Legyön eszöd, nem látod, me-jen beteg? Ném látod, hogy bolond?

— Kifelé — ismétli a férfi. — Dögöjön, ahon akar, másra ugyse való.

A legény lassan megy ki a konyhából. Arcán az izgalom láza ég, köhög. A küszöbön megfordul s szomorúan veti szemét a családjára. S végül Julisra néz. A nagy, rózsaszínruhás lány dacosan elfordítja a fejét s az övét igazgatja. Aztán eltűnnek előle. Kilép az udvarra s beteszi az ajtót.

*

Szinte szédül a tiszta októberi levegőtől. Erős köhögési roham fogja el, egy pillanatig mintha fuldokolna s úgy érzi, hogy összeesik. Görcsösen megkapaszkodik az ajtófélfába. Lassan elcsitul a köhögés, könnyes szemét, verejtékes homlokát szelíd szél simogatja, ereje ismét visszatér. Botjára támaszkodva megy a kapu felé.

Az udvaron már minden el van készítve a kutatáshoz, gerenda, csiga, vödör hever az ágas mellett, távolabb, az istálló végében a trágyadomb gőzöl. Ahogy a legény görnyedten megy a napsütésben, lábai körül tánkra kerekednek a száraz, zörgő diófa-levelek, a szellő megforgatja őket vidáman s a legény is megnyugszik, megvidámul. Úgy érzi, hogy minden jól van úgy, ahogy történik. Kiballag a nyitott kiskapun. Az ucca csendes és néptelen. Tisztára söpört gyalogjárók húzódnak a zsuptetős, árkádos házak előtt, itt-ott tyúkok sütkéreznek a bágyadt napon. A lombtalan szederfákon árnyéktalanul süt át a napfény. A református templom tornya is idelátszik a falu közepéről, a harang megkondul s ekkor a fehérre meszelt, cifratetejű torony, mintha mély férfihangon szólalna, zengeni kezd.

János olyan gyenge, láza annyira füti, hogy alig tud

28

menni. Egy pillanatig tanácstalanul megáll, nem tudja, merre menjen most már, ami a háta mögött van: az végkép és örökre lezárult mindenestül, előtte pedig ott várakozik a halál, ismeretlen, de immár nem borzalmas alakjában. Mégis elindul, halad a faluvég felé, ki a szülőhelyből, ahol annyira fölösleges az ő erőtlen alakja és érthetetlen papolása. Ahogy megy, néha-néha előveszi a köhögés, ilyenkor forog előtte a napfényes ucca, szemét könny, homlokát verejték önti el. Aztán lassan tovább ballag, mellén összehúzza vékony kabátját és felsőhajt.

Keserőséget érez azok iránt, akik így kiverték az útszélre. De ekkor megpillantja a kutyájukat, mint boldog futással szalad utána s körülugrálja. Mosolya visszatér, megsimogatja a fekete lompos ebet s csöndesen beszélni kezd hozzá:

— Hát csak utánam gyüttél, Buksikám? Te csak mégis szeretsz engem? Ergye szépen vissza, osztán emlékezz meg rólam...

De ahogy továbbmegy, a kutya csak követi s barna szemével fel-felpislog rá.

Egy kerítéstelen udvaron át leballag a kertek felé. A ház régi, kopott talpasház, az öreg Szép szüle háza. Udvarát felverte a gyom, istállója színje bedőlt, a zsuptetőt verébhadt dulta szét, egyike a pusztuló, kivesző ormánsági fészkeknek. János áthalad a kihalt udvaron, eszébejutnak gyermekkori emlékei, az a megmagyarázhatatlan szomorúság, ami kisgyerek-kora óta elfogja, valahányszor ilyen házakat lát, most is ránehezedik a lelkére s szeme elsötétül. A szüntelen nyomában kullogó fekete kutyának fordul s gondolatait megintcsak kiönti előtte:

— Így van az, Buksi kutyám, — szól rekedten, — máhónap ejen ház lesz a mi házunk is. Nem lesz mér ugatni, biza.

29

Egy-egy szót vet a kutyának, fáradtan, roskadozva megy lefelé, ahol a fák sárga koronái aranylanak.

— A gazdád is csak így tevött. Hiuságot hajszót, amiről azt hitte, ez az élet. Nem gondót meg sömmit. Nem látik ük a maguk pusztulását.

— Biza, biza, édös kutyám. Aki a hiuságot keresi, azt megöli a hiuság. Sajnálom üket, igön sajnálom. Mer ha ük engömet nem is, de én igön szeretöm üket.

— Nem bánom, mer én igaz vagyok. Hivő. Engöm nem érhet sömmi baj, csak az örök velágosság öröme. Mindön jól van, Buksi kutyám, anyámat megrékatom egy kicsit, apám maj elfeled, Julis is csak megtanuli az életöt, a falu meg neköm má nem számít. Örömmel mék ki belőle, falu bolondja.

A kertek alá érnek. Messze el lehet látni a fatörzsek között. A nap bágyadtan süt át a kopaszodó ágakon. Alma- és barackfák sárga-piros lombjai ragyognak köröskörül, az ágak közt gyümölcs mosolyog s a szél egy-egy mozdulására szelíd keringéssel hullanak a fonnyadt levelek. Már beköltözött néhány cinke meg ökörszem, ezek finom zörgéssel ugrálnak a bokrokban. Egy kimagasló diófa csupasz felső ágait csavargó varjucapat lepi meg, szinte feketedik tőlük a fa, amint verekedve-károgva ereszkednek le rá és lebbennek fel néha róla.

Sárga levélréteg fűdi a gyepet is. Olyan puha lépés esik rajta, mint a szőnyegen, János lassú lépései még jobban meglássúdnak, a csend, melyet csak a levél zörgése, a varjak károgása s olykor-olykor a saját köhintgetése zavar csupán, a bágyadt őszi napfény szelíd melege, a sárga és piros színek sok-sok változata nyugodt, megbékélt álmodozásba ringatja. Mintha nem is azokon a nyomokon járna, amelyeket magányos szemlélődései alkalmával lázongva és gyü-lölködve taposott. Egynek érzi most magát minden-

30

nel, jót-rosszat átölelő szelídség tölti el, így, közvetlenül a kikerülhetetlen halál előtt, nagy öröm nyugalma szállja meg s mély barna szemében a boldogság meghatott könnye ragyog.

— Mégis én vagyok a boldog, falu bolondja! — mondja a kutyának, de az már nem törődik a szavakkal, elcsatangol a jólismert helyen s vidáman kapar egy vakondokfészket.

János a kert végébe ér, a faluszélen elhúzódó dülő-útra. Teljesen kifáradt. Roskadozva megy az őszi, hatalmas, kidőlt tölgyfához, ahol ezelőtt is nagyon szeretett üldögélni csendes, forró nyári napokon. Az óriási törzs mohlepetten, ágak nélkül hever a gazon partszélen, szilánkos tövén még most is meglátszanak a villámcsapás üszkös nyomai. A beteg legény kimerülve átvergődik a gazon s lassan, nyögve leül a faderékre. Most megint előfogja a köhögés, rázza, mintha a lelkét akarná kiszakítani, halántékán és térdére nyomott hosszú kezein vastagra feszülnek az erek. Szédül és szeretne lefeküdni, puha, tiszta ágyba, csendesen és örökre. Egy pillanatra megint eszébe jut anyja, látja, amint alacsony, gömbölyű alakja ide-oda surran a szobában s fehér biklája ütemesen veri meztelen lábikráit. Olyan jól esnék most, ha megsimogatná homlokát, megkérdezné, hogy nehéz-e a halál s olvasna néhány verset Pál apostol leveleiből. Fáradtan, pihegve végignézi a földeken. Jobbról a keresztalakban elterülő falu túlsó vége látszik, aranysárga és lángvörös gyümölcsfák közül kifehérlik egy-egy pitvar oszlopsora. Messze a sellyei országút húzódik szürkén, szántások, száraz letördeelt kukoricasorok váltakoznak egymással, balról a Nyáraskert zöld gyeptáblája mosolyog s a hosszú nyárfák hervadt levelei lelkendeznek a suttagó szélben. Mélységes vasárnapi csend, elhagyatottság borul az őszi haldoklásban lángoló vidékre. A nap szelíden, gyengéd me-

31

legséggel szórja sugarait a beteg legény görnyedő alakjára, fejére. Két karjával lassan a kidőlt fa szilánkos tuskójára borul, szemére leszáll az álom s a csendben és magányban kimerülten elszunnyad...

A nap már erősen nyugovóra hajlik, hosszúra nőnek az őszi fák árnyékai. Bágyadt rézvörös sávok húzódnak át a földeken, messze halványan kéklenek a Szlavón hegyek. Harapós őszi szél suhan át a tájon, megkavarja a kertek sárga fakoronáit, megzörgeti a málna és ribizkebokrokat. Fekete falkákban rekedt károgással varjak vonulnak át az égen. Esteledik.

János lassan kibontakozik a kábult álomból. Megmerevült tagjait erőtllenül nyújtóztatja. Eleinte azt sem tudja: hol van, aztán eszébe jut minden, arcát felemeli: ekkor látja, hogy nincs egyedül. A fatörzsön Mári ül, maga alá húzott lábakkal, fekete kendőben didergő vállakkal, halványkék kebél takarja, nagyrózsás vasárnapi selyemköténye kivirul az esti napfényben. János felriad. A lány feléjefordítja tág szemű, szabályos barna arcát. Egymásra néznek s Mári csak nagynehezen tudja megdöbbenését elnyomni, ahogy a legény égő szemeit, beesett arcát látja. A hajlott, erős orr most szinte ridegen és komoran emelkedett ki a megnyult arc vonásai közül. Már-már félelmetes volt.

— Hát te meg ett vagy? — mosolyog rá fanyarult János. — Elgyüttél búcsúzni, he?

— MÉR nem mégy má haza, János? Hideg van edekívül? Ergye.

János legyint.

— Maj hazamék. Most igön jól érzöm magamat. Tán éhös is vagyok. De azér csak maraggyunk ett, nem akarok most menni...

Nagyon gyengének látszik és didereg. Sovány nyakán összehúzza a kabátot, messze réved a szeme s a rézvörös napfény megcsillámlik sima fekete hajján.

32

Márka aggódva teszi kezét János karjára.

— Ergye hát, — könyörög, — ne késétsd az istent. Nemis kellött volna kigyünnöd mamá. Igön beteg vagy te ahon, hogy ett üdölgélj. Gyüjj hát, maj én segétök, hazakésérlek...

Feláll, derekát kiegyenesíti, ringó csipejéről szélesen hull alá a térdigérő halványkék, virágos kebel. Megsímítja sötétpiros selyemkötyényét.

— Ujj le, — mondja János csendesesen s csak nagy erőlködéssel tud lélekzetet venni, hangja színtelen. — Még szeretnék neköd egyetmást mondani. Ujj le.

Mári leül. Szétbontja fekete gyapjúkendőjét. Jánosra akarja teríteni.

— Hát legalább ezt. Osztán majd csak érted gyün anyád.

— Hadd, — mosolyog a legény, — neköm nem kell sömmi. Ha gyünnek, ha nem, az má nem számét. Lá, még a kutya is elhagyott.

Egy darabig hallgatagon gondolkozik. Aztán fakó szavai lassan hullani kezdenek megint.

— Azt akarom még mondani, hogy meg ne feledközz arról, amit tőlem hallottál. Nem tudtam elmondani mindönt, mer magam se régön tom, amit tok. Hogy az élet csak véka, amelyik el akari rejteni a velágosságot. Megemléközzél arról, hogy ti vagytok a velág velágossága... Én vagyok az út, igazság és az élet, mondotta az Úr. És olyan légyön a te halá-lod, mint a találkozás ünnepe.

Egy kicsit pihen. A lány figyelmesen, mély komolysággal nyitja rá szemeit. S elmerül a legény lázas barna szemének mindjobban felgyuló tűzében.

— Sok rosszat mondanak rád az embörök, — folytatja, — kikövezik az utadat, tuskés a nyelvük. De te azért szeresd őket, mert véka alatt bennük is ég a velágosság. Engöm kisgyerök koromtúl ütöttek-dobtak, de most má nincs bennem gyüöllet irántuk. Azér

33

én hálákat adok nekik, mer ők utolsónak tettek, hogy most első lehessenek.

Rátör a köhögés, de nem is vesz már róla tudomást. Megszokott mozdulattal kabátja ujjába töröli ajkát, arcára mélységes boldogság bizalma ül, szeme lobog s ahogy végighordozza tekintetét az alkonyat színeiben úszó tájon, nagynak, büszkének és erősnek érzi magát.

— Mejen szép ett mindön! — tör ki belőle az elragadtatás. — Nézd, mejen messzire lehet látni, mejen messziségbe men le a Nap!

Mindketten elmerengnek a vidék esti szépségén. Nagy csend veszi körül őket, csak a varjak kárognak ritkuló csoportokban. Mári még akkor is a messziségbe néz, amikor János már beszél hozzá:

— És én mamá talán utoljára nézöm a velágot! El-mék a Napon is túl, ahonnét mindön támadt, a Nap is, meg a Föd is.

Csak most rezzen össze a lány azokra a szavakra, amiket a legény mond.

— Nem kell így beszélni! — kiált fel szomorúan. — Meggyógyulsz te még! Nem nyugoszol meg te még!

János keserű mosollyal legyint. Nagyon gyenge, alig tudja tartani magát a fatörzsön.

— Márka, minek má neköm a hazugság? Olyan jól érzöm magamat, olyan könnyű a testöm, vidám a lelköm. Neköm nem kell a hazugság. Csak az hazudik, aki gyöngé.

— Nem mondom, van azér, amit sajnálok, — folytatja aztán. — Szerettem volna, ha az embörök meghallgatnak. Fáj egy kicsit, mikor rájuk gondolok. Sönki-sönki nem szeretött engöm. Mindönki bitangnak, boldondnak látott, rét, mező, kertök alja, rezula vót a társalkodó pajtásom. Jába adtam a lelkömet nekik.

34

Kivertek. Megnémétottak. Pedig fű, fa, verág azt kiálti, amit én csak suttogni tudtam.

Szeme sarkában egy-egy könnycsepp csillog. Átszellemült, sovány arcvonásai tüzelnek. Mári csak nézi-nézi s nem tudja elhinni, hogy talán mire a nap lemegy, hidegen és mozdulatlanul fog feküdni az avaron. De azért csak tovább vigasztalja.

— Aszondod, János, nem vót sönkid. Peeg, lá, ett vagyok én. Én megértöttelek. És mindég hitöt teszök melletted mindönki előtt.

— Igaz, igaz... Te igön-igön jó vótál hozzám. Lehet, tán csak szánakoztál rajtam, de mindegy. A te dógod.

— Nem, nem! — vág közbe a lány hevesen.

— Jó. A te dógod. Köszönöm a jószágodat.

Mári kezét János karjára teszi, szemét elől a könny.

— Mindég eszömbe leszöl!

János mosolyog. Szemét fáradtan lehunyja, nehezen megemeli a kezét.

— Feledj el. A hóttakat temessék el a hóttak, — suttogja fakó hangon.

Sokálg ülnek szóltanul. Mári összefogott kezeit a térde közé szorítja, szomorúan nézi maga előtt a fűvet. Hímzett papucsán egy hosszú bronzhátú bogár szalad fűgén. János pedig lehunyt szemmel, mozdulatlanul ül, mint egy szobor. Csapzott haja a homlokába hull, csontos kezeit görcsösen szorítja a térdére. Lassan-lassan sötétlila ködsávok ereszkednek le a határra, a nap fénye elfakul, óriási barna szörnyetegekké nőnek a fák s az elhagyott földek siváran nyúlnak bele az alkonyatba.

— Fektesz le, — mondja János halkán, — így, a földre ni, osztán hadd vessem a hátamat a göcsnek.

A lány felugrik, emeli a nehéz testet. János liheg, szemei le-lecsukódnak. Márika betekargatja kendőivel s leül mellé a földre. Lágyan törölgeti a legény

35

homlokát, riadt szeme aggódva lesi a kimerült arcot.

— Így jó lesz? Hogy tegyelek? Hogy jobb?

János bólint. Félig fekszik. félig ül, hátát a faderékhez támasztja, melle zihál. Csontos kezével legyint, felnyitja a szemét s belebámul a ködök mögé ereszkedő vörös napba. Márika a száját lesi.

— Mondd meg apámnak, Márika, — suttogja az ajak, — hogy nem bánom, amit tett, megbocsátom néki, mer néki is igaza vót. Az anyám ne ríjjon utánam. Julinak azt izenöm, ne feledjön el. Te meg, aki hallgattál, ne kíséj ki a temetőbe, ne ültess verágot a síromra.

A leány lecsüggeszti barna fejét, arcán csillogva peregnek le a könnyek, szája vonaglik, vállát meg-erázza az elfojtott zokogás.

A búcsúzó nagy komolysággal, töredezve folytatja:

— Megbocsátottam mindönkinek. Akik csufoltak, akik bolondnak néztek, akik utáltak és nevettek engöm, legyön áldás és békesség rajtuk...

Mély sóhajtás sípol fel melléből. A leány eltakarja arcát és zokog.

— Akik kivertek ide, az útszélre...

Feje lecsuklik, erei kidagadnak, vér szökik arcába. Kezével levegő után kapkod. Majd kissé megnyugszik, fejét a fatörzsre támasztja, sápadt arca az acélszínű égre mered. Márika riadtan nézi. Nézi a sovány, lehunyszemű sápadt arcot, a nagy, domború, hátravetett homlokot, a kissé hajlott orr, a szelíd ajkak keskeny vonalát, álla előreugró csucsát és a kis fekete bajuszt. Olyan csodálatosnak látja most ezt a fejet. Találkozásaik itt a tölgyfánál, beszélgetéseik valami végtelen és örök szépségről, a legény mosolya, komoly pillantása, sajátságos legyintése, kissé rekedt, fátyolos hangja, mind-mind felrajzik a lelkében. És a csontos, hosszú kéz most megmerevül, nem legyint többé, meghal és nem lesz ezután soha.

36

Most látja Jánost igazán. Ezt érzi, de nem tudja szavakba foglalni.

A legény lassan felnyitja ismét a szemét és csodálkozva fordítja arcát a leány felé. Tág szemmel nézi egy darabig. Látja a sírástól meg-megrázkódó alakot, a vastag barna hajfonatot, mely kigyózva hull le a gyepre. Sokáig nézi így mozdulatlanul. Forróság önti el s torkát összeszorítja valami.

— Márika! — mondja rekedten s balkezét a lány fejére teszi. — Te sírsz...

A lány nem válaszol.

— Márika, — szól megint elfogódottan. — Ne sírj, Márika...

— János... János...

Előrehajolva nézi a lányt. Balkeze öntudatlanul simogatja a puha, síma haját. A nap lehanyatlik, rézvörös és lila ködsávok maradnak utána, hűvös szél seper végig a földeken, a Nyáras-kert magas nyárfái zúgnak. Végre megszólal a legény:

— Eredj haza szépen.

— Nem, nem! Nem hagylok.

— Hagyjál ett. Én nem félok.

Ahogy a nap lement, egyszerre sivár, rideg és puszta lett a vidék. A köd kezd leereszkedni, gonoszul süvölt a szél a kopaszodó ágak között.

— Én élök és az én Atyám békéd engöm...

— Mit hagyok én ett? — réved el hosszabb hallgatás után s tovább simogatja a lány fejét. — Kilépök és elmarad tőlem a rabság. Könnyűd ez neköm.

Az est lassan és hidegén ereszkedik alá.

— Nem vótak barátaim, nem vót testvéröm... Nem vót szeretóm, gyerőkeim nincsenek... Sönkié se vótam... Te sem engöm síratsz.. magadér sírsz...

— János, János! Te nem halsz meg... Kigyűsz még ede máskor is... Beszélsz neköm a szeretetről... beszélöd a Napot, meg a velágot! Beszélöd a fákat,

37

meg az állatokat! Jánoskám, ne hagyjál ett engöm!

A legény térdére fekteti az arcát. Teste rázkódik. Könnyei átnedvesítik a pantallót. János döbbsent csodálkozással nézi. Keze lesiklik a lány fejéről s csak most tudja meg, hogy rajta volt. Hirtelen megcsapja a haja illata. Forróság önti el, mintha új életre pezsdült volna a vére. Egész valójában csodálatosan megrendül. Ismeretlen, jóleső és fájdalmas érzés fogja el.

— Márika... Márika...

Valami új távolság nyílik meg a lány mögött. Mint-ha most fölényes erőt érezne magában, végtelen gyöngédséggel nézi a kedves alakot s ereiből eltűnik a dermedtség. Nem érzi, hogy pupos, hogy beteg és esendő. A vakmerőség remegő tudatában kezét lassan ismét a puha fejre nyugtatja.

— Márika... Márika... — suttogja. De most már nem tud mást mondani.

Néhányat köhint, kabátujját végighúzza az ajkán. Összerázkódik, riadtan maga elé bámul, mint akinek az arcába csaptak. Sós ízt érez. A szél dermesztően metsz rajta keresztül.

— Márika! — nyöszörög. — Mi lesz most má?!

— Nem halsz meg, nem halsz meg! Nem engedlek! Haza segítlek, magam futok a patikába, magam főzők diólevél fürdőt... Ápollak éjjel-nappal! Összeme gyünk lakni... Osztán együtt legyünk és szeressük egymást... Jánoskám, Jánoskám! Ugy-e? Szólj má!

Nagy János dermedten, sötét arccal bámul maga elé. A lány tovább síránczik, beszél és könyörög.

— Jaj, mér is nem maradtál otthon! Mér is nem tördtem veled már eddig! Jaj, istenöm, istenöm. Há lesz a te szömöd, ha béhunod?

Feláll, a legény hóna alá nyúl, emelné, de az meg se mozdul. Csak nézi síma, gesztenyeszín haját, lehajtott, hosszúkás arcát, simogatta a szemével, végig-síklott rajta többször is. Különösen nézi a lányt. Eszé-

bejut a huga. Látja, amint dühös mozdulattal a sarokbavágja aranyláncát. A világ minden aranyát erre a jó, erre a szép, erre a kedves lányra, Márikára kel-lene akasztani. Barna nyakára aranyláncot, csuklóira karperecet, ujjára gyűrűt, puha hajára csillogó fej-éket... Lélekezete elakad, testét dermesztő fagy zsi-basztja végig. Köröskörül sötét van, a kettős éjszaka homálya eltakarja előle a lány alakját. Kezét ökölbe szorítja, felemeli fejét s most hirtelen, könnyörtelenül látja mindennek a végét. Hideg sötétség borul a táj-ra... Mind távolabbról hallja a hangot:

— János... János...

Hátraszegi fejét a fatörzsre s az elfeketülő eget nézi. Arca meg-megvonaglik.

— Istenöm, — sóhajtja újból s többször kinyitja a száját.

Minden erejét összeszedi újból, felemeli a fejét, ökölbe gyűri a kezeit.

— Istenöm, — suttogja, — most sokkal jobban va-gyok...

Térdét felhúzza, nagy kiáltásra nyitja a száját, de csak hörgés hagyja el ajkait. Ezen elcsodálkozik és mosolyog.

— Élni akarok...

Feje hátraesik. Nyitott szemei az égre szegeződnek, lábszára elernyed, melle nem mozdul többé.

Köröskörül sötét a tájék. Sűvölt a szél. A fák zúg-nak. Mári a fatörzsön ülve lefogja az üvegesedő sze-meket.

Messziről, a kert sötét fái alatt, egy fehér bikla de-rengő foltja bukkan fel.

KODOLÁNYI JÁNOS

Magyar Irod. 1934.

febr. 2. sz. 21-39.

A TERMÉSZET FIA

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

A férflak — három fiatal festő; és egy tanár — kiugrottak a csónakból, egy hatalmas fűzfa alatt csomóba rakták az elemőzsiát, elhelyezték a borosüvegeket megfelelő hűvös helyre, azután egy-kettőre levetköztek.

— Hurrá! — ordították tele torokból.

Majd kitért karokkal futni kezdtek a magas fűben. Kergették egymást, mint a csikók, sivalkódtak, összekapaszkodva birkóztak és barna bőrükön ragyogott a napfény.

Később a fákra kezdtek mászkálni, mint a majmok. Dörmögve, nyögve és makogva húzódoztak az ágakon, gallyakkal hajigálták egymást. Végül valamennyien fönn ültek az ágak között és onnét nézték a folyam túlsó partján elterülő város kupoláit és tornyait.

— Nézzétek, gyerekek, milyen szép színek! — kiáltotta az egyik festő.

— Micsoda világítás! Okker, kobald, ultramarin... Csupa elegáns szín.

— Formában is jó — felelte a másik.

— Mikor jön a modell?

Egyikük megnézte a karkötő-óráját.

— Már itt kellene neki lenni. Aha, már látok is ott egy csónakot, biztosan jön is már.

A csónak gyorsan közeledett és csakhamar tisztán látható volt benne a modell: hosszúhajú oláh-cigány, mint valami vad borszlátt, erőcsontú és keményarcú fickó, gyönyörű alak, csupa erő és ruganyosság. Meztelen karján játszottak az izmok.

— Remek aktja van!

— Jó pofa. Nézzétek, milyen fej!

A cigány kikötött. Lomhán lépkedett fölfelé a parton s kereste az urakat, akik iderendelték, hogy lefessék, óránként ötven fillér tiszteletdíj ellenében. Csodálkozott is rajta, hogy nem valami szép, fiatal leányt akarnak festeni, akinek drága ruhái is vannak, hanem pont őt, a rongyos, hosszúhajú, szegény cigányt, de a fizetésért megbocsátotta érthetetlen izlésüket. Most mindenfelé kutatta őket s elbámult, amikor a faágak közül hullottak le a fűre, szinte gyümölcsként s ugyanolyan meztelenül, mint a gyümölcsök.

— Felsíges úristen — dadogta megrökönyödve.

De azok hárman vidáman nevettek s azonnal hozzáfogtak a festő-állványok fölállításához. A cigány gyanakodva bámulta őket.

— No, atyafi — szólott most hozzá egy herculesi természetű festő, aki a legnagyobb marhaságokat is halálös komolysággal szokta mondani s akinek a mozdulatai olyanok voltak, mintha drótot rángatott faház lenne. — Vetközni!

Harsány nevetés fogadta most a cigány megbotránkozását és ijedelmét.

— Vetközz le. Nohát! Mit bámulsz? Le a ruhákkal, aztán állj oda a fa alá, mi. Rólad festjük meg a faunt, nem érted? Vetközz le, egy-kettő!

A cigány csak forgatta a szemét, vastag barna arcbőre elvörösödött. Keservesen rázta a haját.

— Micsoda, hogy in levetkőzszek? Azt má ne kívánják tillem...

— Nem látod, hogy mink is levetkőztünk? Festeni csak meztelen lehet. Nem tudad? Mi vagy te, szűzlány? Na, fogj hozzá!

De a cigány egyre rémültebben hátrált. Szorosan összefogta magán

Ujpesta 1934. febr. 2.

26. n. 6.

a rongyos mellényt és az inget.
Dadogott.

— Nem lehet, nagyságos uraim,
nem tethetem... No kívánják egy
felnett embertől, hogy levetkezzék
fines nappal... Inkább vessen a
pizs, meg a fáradság, de in el-
megyek innen...

Körusban nevettek. A tanár úr
még odafönn a fán kiabált:

— Ime, a természet hamisítatlan
gyermek!

A cigány azonban erre a csúfoló-
dásra végkép megharagudott. Kia-
bálni és káromkodni kezdett.

— Azt pedig ne várják tillem!
Ha így akárnak festeni, inkább ne
fessenek! Rájtám nem lehet ilyen
sigyent tenni!

Azzal két hatalmas ugrással bent
termett a csónakban, elrúgta a
parttól, dühösen és elkeseredetten
belenyomta evezőit a vízbe s menekülő,
rángó mozdulatokkal, mint
valami nagy, menekülő vízipók,
amelyet a szárazföldre akartak
lökni, elindult a város felé.

Hosszú hullámok és esodálkozó
kacagás kísérte a ragyogó napfény-
ben.

BRANYISZKÓI HŐSÖK

NOVELLA

IRTA:
KODOLÁNYI
JÁNOS

A nagy nap reggelén zászlódíszben úszik a falu. Úgy villognak a napfény ragyogásában, a nyári szellőben csattogó zászlók, mint a színes lángok. Tűzben áll a falu csakugyan, hazafias tűzben. Senki nem megy ma ki a mezőre, az aszszonyok bikláokban és kebélekben ringatóznak végig az uccán, az öregemberek fehér gatyában, csizmában, kis fehér köténnyel maguk előtt billegnek, a fiatal férfiak sötét ruhában. Csoportok alakulnak a házak előtt, a tisztára sepert gyalogjárón felkap egy-egy marék könnyű port a forgószél s apró tölcéért kanyarítva belőle, végigtáncol az uccán.

A kalapok mellett cifra toll ékeskedik. Fehér toll a »jobbpartiak«, piros toll a »balpartiak« kalapjában. A házak oldalán plakátok virítanak. Harsány betűk éljenzik szeretett képviselőjeliünket. Néha felbukkan a csendőrök méltóságjeljes alakja, zöld kakastolluk libeg a szélben, fényes szuronyuk vakítóan villog. Mintha tüvegyszuronyt hordanának.

Nó, ezen a nagy napon dől el, hogy mit akar a kormánypárt hivatalos jelöltje: dr. Szálassy Dénes ügyvéd úr! A nagykokcsma előtt a piacon már elkészült a nemzetiszínű drapériákkal díszített szószék. Onnét dörög majd világgá az ügyvéd úr a haza megmentésének módozatait. Szálassy Dénes leghívebb embere a gyógyszerész, ott áll a patika ajtajában s mint valami hadvezér néz végig az uccason. Gögös is, bosszus is. Az éjszaka ismeretlen tettesek bekenték valamivel a háza falát, felírták rá az elmondhatatlan kortesnótát s bár kora reggel odaállította a cselédjét lúggal és sikálókefével, a vers nyomait nem lehetett egészen eltüntetni. Ezért nagyon bosszus a gyógyszerész. De az a tudat, hogy meggyőződéséért üldöztetést is szenved, gögösé teszi. Hosszú, vékony lábszárain hintázza magát jobbra-balra s néha végigsimít gömbölyű, előreálló hasán.

Valóban, csak a cigánybanda hiányzik, hogy akárki búcsúnak nézze ezt a mai napot!

A gyerekek boldogok. Még a felnőtteknél is boldogabbak. Laci, az erdész fia, már reggel hat

órákor ott áll a kapuban s csapatostul csatlakoznak hozzá a parasztfiúk. Ott sűrög a kis zsurmó Varga Dezső örökös fehér vászonnadrágjában, ott cigarettázik a hatodikos Vodovics Karcsi, a félelmetes Vadrác, ott lefetyel a hosszúorrú, szep-lős Pallag Pali, vagy másnéven: Watson, a híres detektív.

— Hát te mejen párti vagy? — kérdi a Vadrác Laci.

— Na hallod! Negyvennyócas.

— Mer az apád mungó.

— Az öregemnek muszáj — magyarázza Laci. — Ő állami tisztviselő. Nagy baja lenne, ha az ellenzékre szavazna. De azért magában ő is negyvennyócas, csak nem mutatja.

Ezt mindnyájan megértik. Jegyzőnek, szolgabírónak, erdésznek, csendőrnek muszáj mungónak lenni. De már önekik éppen úgy nem parancsolhat a kormány, mint akár a többi pógárnak. Ők ellenzékiek.

— Készüljünk — mondja Laci. — Fogjuk be a kecskéket.

A falu ifjúságának legnagyobb öröme Laci kecskefogata. Külön kis istállóban laknak a hosszúszőrű fekete kecskék, lenn, a nagy udvar sarkában. Van előttük rendes jászol, rendes saroglya, van közöttük streifa is. Laci, meg Dezső minden reggel szabályosan megvakarja, megkeféli őket, pontos időben abrakolnak és itatnak, este almolnak. A kis istálló mellett féltető alatt a kocsis, szögön lógnak a szerszámok. Mindent lehet ezekkel a kecskével csinálni. Olyan okosak, mint a lovak. Bársony az egyik, Fecske a másik. Széna-hordáskor vendégoldalt szerelnek Laciék a kocsi s a nagy szekerek között hordják ők is a szénát. Vagy felültetik a kislányokat a kocsiba s kintennek a határba mindenfelé. Egészen úgy élnek, mint a nagyok.

Most valamennyien leballagnak az istállóba. — Naaai — kiált a kecskékre Dezső, mint ahogy az apja szokta, ha belép a lóistállóba. — Ennek a dögnek megrepedt a patája. Be kell szírozni.

A fekete kecskék mekegve bámulnak rájuk.

Pesti Napló 1934. márc. 4. 51. sz. 40

Fecske, a tüzesebb, lezegi a fejét, apró okos szeme hamisan villog.

Előcipelik a szerszámot, felszerszámozzák őket. Azután kihúzzák a kocsit, befognak. Mind-egyikük csinál valamit. Az egyik a gyeplőt csatolja fel, a másik az istrángot, a harmadik a haslót. Laci deszkákat rak a kocsi ülésekre. Azután Dezsővel elindul a padlásra zászlóért.

Ott a hatalmas padlás zugában megtalálják a régi, kissé már foszlott zászlót. Alig bírják, oly nehéz. Ketten cipelik lefelé a meredek lépcsőn.

Mire elkészülnek, a nap már magasan áll s ontja izzó sugarait. Az ucca is egyre hangosabb. Rekedt éljenzések harsannak itt is, ott is, kurjongatás, dalolás kel szárnyra. Felpántlikázott szeke-
rek rohognak a piacér felé, rajtuk egymásba ölelkező emberek, borosüveggel a kezükben s akkora zászlókkal, mint valami lepedő. A fiúk is felcicomázzák a kecskék szarvát színes papírszalagokkal. Aztán felkapnak a kocsi, Dezső kezébe ragadja a gyeplőt, Vadrác a zászló nyelét s merész ívben kikanyarodnak az udvarból.

Üvöltenek és éljeneznek. Eljen szeretett képviselőjelöltünk, gróf Csekey Zsombor! Eljen a negyvennyolcas függetlenségi párt! Eljen vezérünk, Kossuth Lajos! Abcug Szálassy! Abcug Ausztria! Torkuk szakadtából ordítanak, képiük kivörösödik, kezeik hadonásznak. A falubeliek megbámulják s megéljenzik őket. Ez aztán igen! Ez aztán beszéd!

Galoppban nyargalnak végig a falu valamennyi uccáján. Néhol megállnak s egy-egy fiút felengednek a kocsi. Erre a kocsi felülni a legnagyobb kitüntetés. Már rogyásig megtelt a kis szék, a kecskék vadul beledőlnek az istrángba, alig bírják kikerülni, a hamis Fecske düfjében ki is rug. De annál mulatságosabb a dolog, mert úgy fest, mintha igazi lovakkal nyargalnának, a falun fel és alá, tisztességes porfelhőt verve.

A piacéren már összegyűlt a tömeg. Valóságos szekértábor tanyázik a tér szélén. A nagy-kocsmá minden ablakában zászlók lengenek, rajtuk a felírás: »Eljen dr. Szálassy Dénes, szeretett

képviselőjelöltünk«. Köröskörül pedig a háztetőn és szekereken a többi zászló, valósággal erdőt alkotva: »Eljen gróf Csekey Zsombor, szeretett képviselőjelöltünk!«. A fekete kalapok rengetegén a hetyke tollak, mint lángnyelvek villóznak. Valóságos pünkösdi csoda ez. A hazafiság tünyelvek alakjában szállott alá a tömegre.

A nap izzóan tűz. Pirosak az arckok a melegtől, a bortól és a lelkesedéstől. Zúg a nép, nyertének a vastag muraközi lovak.

Egyszer csak megzendül a távolban a muzsika. Felharsan a sovány éljenkiáltás. Erre mennydörgő abcug válaszol a térségről. Beérkezett a faluba Szálassy Dénes, a mungó. Kisded kortescsapata őt éljenzi. Az asszonyok riadtan futnak be a házakba a záptojásos kosarakért. A csendő-
őrök karéjba állanak a szószék körül.

Poros szekérről száll le a szeretett képviselőjelölt. Fekete ferencjóska van rajta, gomblyukában nemzetiszínű rozetta. Kisérői minden lépésre éljeneznek, a piacér tömege pedig abcugol. Szálassy ügyvéd úr borotváltképi, zömök ember, iparkodik lelkesen mosolyogni, de nyilván szégyenli a mungóságát, a fiúk legalább így képviselik.

— Agyon kellene verni, — kiáltja dühösen a Vadrác. S a kecskefogat lelkes, lármás hívei ebben a pillanatban úgy tele vannak hazafias gyűlölettel, hogy puszta kézzel meg tudnák rohanni a munkapárti ügyvédet. Néhány öreg paraszt büszkén tekint rájuk.

A tanító, meg a gyógyszerész fehérruhás lánykái hatalmas virágcsokrot nyújtanak át a jelöltnek. Ő meghajlik, átveszi a bokrétát, mellére szorítja, azután megimogatja a kislányok arcát. Erre megint »éljen!« a testőrcsapat karéjából s »abcug« a tömegeből. Szálassy ügyvéd mintha nem hallaná az abcugokat, mosolyog s fellépked az emelvényre. Integget, hogy beszélni akar. A környező házak ablakaiban kíváncsi fejek bukkanak elő. A zajgás alábbhangy.

— Tisztelt választóköröség, szeretett magyar

testvéreim! — kiáltja a szónok rekedtes hangon s mosolyog.

— Abcug! Levele! — ordít a kecskefogat népe s mint a tóba vetett kő, abcughullámok viharát indítja el köröskörül. Percek múlnak el, míg megint helyreáll a csend s a szónok folytathatja beszédét. — A mindenható akarata folytán elhatároztam, hogy abból a nehéz helyzetből...

— Abcug! — sávit a gyerekhad, mint a paritytyakő.

— Levele! Abcug! — bömböl és dörög a tömeg. A szónok előveszi zsebkezdőjét s megtörli piros homlokát.

— Ne mosakodjon! — rikolt a beálló csendben a Vadrác. S óriási röhögés csap fel ezavei nyomán.

— De hát hallgassák meg a programomat! — könyörög a jelölt s megint mosolyog, mintha rendkívül mulattatná őt a tömeg viselkedése.

Ekkor Laci, Dezső, Pali, meg a Vadrác feláll a kocsi ülésdeszkáira s éles hangon teljes erőből dalolni kezdi a leírhatatlan kortesnótát. Ebben a nótában olyan cselekedetek íródnak a jelölt úr rovására, amikért Nobel-díjat tűztek már ki, hasztalanul. A falu valamennyi gyereke kitűzesedve fújja a gyalázatos gúnydalt, a nép átvészi a hangot s az egész térség, mint valami énekkar, gúnyos képpel, teli tüdőből fújja velük tovább. Ezzel az áradattal nem lehet szembezállni. A jelölt úr csapata hiába halljukoz, hiába éljenez gyenge szava elvész a mennydörgésben. A csendőrök is hiába parancsolnak csendet, hiába integetnek. Nincs mit tenni, Szilasey ügyvéd úrnak be kell várni a dolog végét. Lehajtja a fejét, babrál a hatalmas virágcsokron, mosolyog. Mellette áll a dühös patikus és hosszú karjaival hadonász a nép felé.

Na, mikor ennek is vége, megint csak felhangzik az emelvényen a rekedt, árva hang:

— Az ország lakosságának negyven százaléka analfabéta...

— Béta, béta, fabéta! Béta, béta, fabéta! — csattan fel kórusban a gyerekek üvöltése. S egykettőre értelmet nyernek a furcsa szavak: — Béka, béka, fabéka! Béka, béka, fabéka!

Az emberek az oldalukat fogják nevetniükben. Az asszonyok eikítva vihognak. Még a hatalmas csendőrőrmester is nevet a bajusza alatt. Mit csináljon? Tehetetlenül fordul félre s legyint. Gyerekeknek csak nem mehet puskatussal, ezuronynyal! Nem csinálnak ezek semmit, csak lármáznak.

Erre végkép felbomlik az a kis rend, ami eddig volt. A jelölt még kinyitja néhányszor a száját, de hang nem hallatszik onnét. Azután szétárja karjait, mint valami mártír. Fejét lehajtja. A patikus vérvörösen ordít, de hangja szintén elvész az általános röhögésben és viháncolásban. S a gyerekek visító kórusban hajtják tovább:

— Béla, béka, fabéka!

Amikor a lárma, a jókedv olyan nagy, hogy egyetlen röhögő kavargás porzik a téren, elősvölt az első záptojás és mellen találja a jelöltet. A sárgászöld tojásle lecsurog a fekete ferencjózsefen. Erre a csendőrök sem veszik tréfára a dolgot, súlyba kapják fegyverüket s nekilődülnek a tömegnek. Ordítás, kavargás, káromkodás, porfelleg, csatakiáltások. A lovak nyerítenek, az asszonyok sikítoznak, a gyerekek süvítenek. S a porfellegből egymásután robbannak elő a záptojások. Itt lefognak egy asszonyt, ott egy másik cipeli a tojásos kosarat. Éljen és abcug.

A kecskefogat bakján egymásba ölelkezve állanak a fiúk. Csiklandoz bennük a jókedv. Branzyezkő honvédeknek érzik magukat.

— Nízd csak, hutyan kapkod a gyelütt, mintha darazsak bántanák! — kiáltja Dezső.

Laciban egy kis sajnálkozás akar felülkerekedni, de elnyomja s rekedtre ordítja magát. Nem is tudja, mit ordít. Csak azt tudja, hogy itt ordítani kell és toporzékolni kell s hogy ilyen szép nyári nap még eohasem virradt rá életében.

— Kossuth Lajos! Kossuth Lajos! — üvölti kidülledt szemmel. — Vesszen Ausztria!

Ószhajú, fehéringes parasztember hajlik hozzá:

— Jól van, gyerekök! — motyogja s fogatlan szája mosolyog, vastag, deres bajusza ficáncol.

A feketeruhás ember eltűnik az emelvényről. Csak a virágcsokor hever még ott, elázva a sárga tojásleiben...

A Magyar Munkahadsereg az ifjúság álmaiban

Megszólalt az ország

(A Magyarországi Ifjúságtól.)
Allig vetettük fel a Magyarország há-
zában a Magyar Munkahadsereg
kérdését a máris tömegesen érkezőnek
levelek az ország és a társadalom
minden részéből. Megmozdult a tár-
sadalom képzelete s megindult az em-
bernek kezdeményező kedve, — aminek
megindítása fontos céljaink közé tar-
tozik.

Cikkünkben nem foglaltunk állást
amellett, hogy legyen-e hát Munka-
hadsereg, vagy ne legyen, csupán fel-
tettük a kérdést. És íme, a levelek vá-
laszainak! Egyelőre nem csupán
mondják, hogy szeretnék, hanem
egyesen sürgetik.

Nem igaz, hogy a magyar fiatal-
ságot csak az erotika, a film- és a
sportörület érdekli, mint ahogyan
erkölcsprédikátoraink napról-napra
hirdetik! Nem igaz, hogy ez a fiatal-
ság henye és hitetlen. *Íme, az első
leltre mint egy ember áll talpra az
ifjúság és nekigyürkőzve kérdi: hol
dolgozunk? Mit tegyünk? Még csak
arra sem kíváncsi, hogy milyen lenne
hát az a lakás, az a ruha, az az ellátás,
amelyet a Munkahadsereg önkéntesei-
nek nyújt?* Arra sem kíváncsi ez az
oly gyakran urizálónak bélyegzett
férfitömeg, hogy hát milyen is lenne
a Munkahadseregben működő diplo-
más helyzet? Őt csak egy érdekli:
adjanak neki munkát, munkát a köz-
és az ország érdekében s ő dolgozik...

A magyar válság három oka

Rédei Sándor főiskolai hallgató
írja:

»Legyen-e magyar Munkahadsereg?
Igen, mert ez az út vezet a magyar fel-
támadáshoz.

Mik a speciális magyar válság okai?
1. az agrárállás, 2. a tisztviselői és nyug-
díjterhek hatalmas összege, 3. a munka-
nélküliség.

Ez elsővel itt szeretnék foglalkozni. Az
utóbbi kettő szorosban egybetartozik.

Mi a radikális elintézés a tisztviselői
terhek csökkentésének? A tisztviselők el-
bocsátása? *Es ellen a közvélemény leg-
nagyobb része joggal tiltakozik. Eber An-
talt, aki ezt vallja, »bankveszési állás-
ponttá vádolják.* Visszont elintézés a
dolgoknak az, hogy ne kelljen elbocsá-
tani tisztviselőket, egyet srófolnak lej-
jebb az amúgyis alacsony fizetéseken?
Végeredményben azonban nemcsak a
tisztviselőknél, hanem az egész ország-
nak kell megfizetni a feleslegessé vált
tisztviselőket, mert *fizetéslesszállítással
jelentős összegeket megtakarítani nem
lehet.*

Természetesen az uccára kidobni őket
nem lehet. Itt kapcsolódik aztán be a
magyar Munkahadsereg gondolata a kér-
désbe.

Első kérdés: *fenn lehet-e tartani anya-
gilag a Munkahadsereget?* Válaszom: igen.
Példa: ha az állam 10.000 tisztviselőt havi
180, tehát évi 1800 pengő kielégítéssel el-
bocsát, ez 18 millió pengőt tesz ki évente.
Ha ezeket a Munkahadseregnél az emli-
tett 40 fillérrel szemben napi egy pen-
gőért teljes ellátásban részesítenénk, az
havi 30, azaz évi 360 pengőt jelent fejen-
ként. Tehát az állam összes kiadása 70.000
személyre évi 3.6 millió, szemben az előbbi
18 millióval. A 18 millióból több mint
50.000 főnyi Munkahadsereg tartható fenn.

A munkák elvégzésénél természetesen
az államnak más kiadásai is lennének.
Ezek, — mint például az anyagbeszerzés
— mind a hazai ipart támogatnák. Nem
kell félni attól, hogy a Munkahadsereg
miatt az amúgy is alacsony árakat job-
ban lenyomnák. Sőt, az óriási megrende-
lések miatt a gyárak még elbocsátott
munkásokat is felvehetnék!

E megrendelések fedezetének legnagyobb

*Magyarország 1934,
márc. 6. 52. n. 15.*

részt pedig megtaláljuk abban a hatalmas űrségben, amelyet az állam és a városok az eddigi 40.000 munkanélküli segélyezésére fordítanak.

A Munkahadsereg feladatai közé tartoznak a Tisza szabályozása, a Duna-Tisza csatorna megépítése, utak, hidak építése stb. Ezek mind-mind nagymértékben növelik a nemzeti vagyont. Ismét példa: a Tiszántúl ma legalább 20 millió mássa gabona terem. A szállítás ma nagyon drága. Ha a csatorna megépítésével mássáncúként fél pengővel olcsóbb a szállítás, az évi 10 milliót jelent a magyar gazda és kereskedő zsebében. Azt hiszem, ehhez nem kell kommentár...

Önkéntes jelentkezés

Kallós György dr. hozzászólásából közöljük a következőket:

»A Munkahadsereg épít, termel és alkotásai maradandóak a nemzeti vagyion szempontjából. A munkanélküliség problémája egy csapásra megoldódik.

Igaz, a nagy kérdések mindig Kolombusz tojásai, csak a részleteknél akadunk meg a leggyakrabban.

Kötelező legyen a munkaszolgálat vagy csak önkéntes, szellemi, vagy csak fizikai munkára szorítkozzék, katonai szervezet vagy csak polgári alakulat formáját öltse, numerus clausus alapján oldjuk meg vagy korlátlan legyen a tagfelvétel, állandó vagy átmeneti jellegű legyen-e! Mind megannyi kérdőjelek!

Véleményem szerint az államnak pontos és részletes tervet kellene kidolgoznia (de gyorsan és nem bürokratikusán) tekintetben, hogy melyek azok a közmunkák, amelyek

megoldandók és amelyek tekintetében az anyagok (és nem anyagiak) rendelkezésre állanak...

Ha ezek az állami feladatok hi vannak tűzve, tessék megállapítani azt a maximális létszámot, amely a dolgozók legkülönbözőbb kategóriáit foglalkoztatni tudja. Itt nemcsak naposmunkásokra, kötőrőkre, kubikusokra lesz szükség, de szakmunkásokra, szakiparosra, pallérra, mérnökre is! Hány szakiparos vagy mérnök örülne a szó szoros értelmében vett mindennapi kenyérnek!

A munkahadsereg megszervezésének egyik legnagyobb nehézsége az, hogy vajjon kötelező, vagy önkéntes legyen-e a szolgálat?

A fegyelem, a munka eredményessége és talán bizonyos fokig a nyugaton erősen tekintetbe vett közrendészeti szempontokból inkább a kötelező munkaszolgálat mellett kellene állást foglalnunk.

De ha a speciális magyar szempontokat vesszük tekintetbe, tehát jelesül azt, hogy a cél nálunk elsősorban az, hogy kenyeret és fedetlet adjunk a dolgozni akaró hajléktalan éhezőknek ott, akkor és addig, ahol amikor és ameddig erre szükségük van, úgy az önkéntes jelentkezés elvát kell elfogadnunk. Természetesen asszal a korlátozással, hogy ezzel munkaképes ember más közösségben a továbbiakban nem részesülhet

Tetterős, energikus, fiatal mérnököket a munkaszolgálattal élére, a modern technika szelétől is megértett embereket a parancsnoki hídról olyanokat, akik a szakmájuk mellett parancsolni, szervezni is tudnak.

*

A levelek közlését folytatjuk.
Kodolányi János

A Munkahadsereg az ifjúság vitájában

(A Magyarország tudósítójától.) A szerkesztőségbe dőlnek a levelek, alig győzzük őket számontartani, elolvasni, rendezni, alig győzzük a sok terv, szándék vagy ellentmondás közül a legérdekesebbeket kiválogatni, — anynyira érdekes, sőt izgalmas mindegyik. Mintha lavinát indítottunk volna el, — a munkavágy, életakarát, cselekvési ösztön lavináját. Ha mindez az akarat, vágy és ösztön szervezett formában teret kaphatna, — mennyi alkotás, mennyi érték születne meg abból!

Mára egyébként már igen komoly ellenérveket is kaptunk a Munkahadsereg kérdésében. Úgy látszik, olvasóink azt hitték, hogy nekünk célunk a Munkahadsereg felállítása, s az első ellentmondásig nem is mertek megszólalni. Újból megállapítjuk: a mi célunk a közvélemény kezdeményező erejének felébresztése, az egykedvűség, a lehangoltság, a reménytelenség elfűzése, a cselekvő gondolat és akarat biztatása. A Munkahadsereg kérdése szerte a világon annyi elmét foglalkoztat s nálunk Magyarországon, főképp az ifjúság körében is annyi megbeszélésre, vitára adott alkalmat, hogy mint komoly társadalmi jelenséget fel kell tárunk a közvélemény előtt és a bíráló megjegyzések tűzébe kell állítanunk! Mindennél fontosabb, hogy egyáltalában legyen közvélemény, legyen nyilvánosság a gondolatok számára és legyen szabad kritika!

„Ott leszünk!”

Egy már remélni tudó ifjú leveléből:

»A mi generációnkból való, bennünket képviselő férfiak tollat ragadtak és megszólaltak az első biztató hangok a nyomokban megdobbán sok száz csüggedt szív. Igen: mondjuk ki bátran, ne szégyelljük, élni, emberi módon élni akarunk!

Vannak ellenvetések, hát ez helyes is, de ha meggondoljuk, hogy mit jelent a kormánynak az a 30-35 ezer főből álló, jegyzelmezett, dolgozó, bizó, erőteljes duzzadó magyar munkás, hogy milyen remény ez a sok erős, összetartott, egy cél felé irányított kar! A Munkahadsereggel egy csapatra megjavíthatjuk a most dolgozó munkások, iparosok, tisztviselők helyzetét, azaz, hogy felszívjuk a munkanélküliek és állástalanok nagy tömegét, akik szíves örömezt vállalnak munkát, állást. Emberségesebb munkabéreket vonna maga után ez a megoldás és ezzel a fogyasztóközönység vásárlóereje növekednék, ami már nagy eredmény.

Mi reméljük, hogy meglesz és igérjük, hogy — ott leszünk!

Közös sora

Székelyi János dr. írja:
»Szociális szempontból helyesnek kell mondanunk, mert lényegesen

enyhíti a munkanélküliséget s csökkenti annak züllesztő hatását.

Gazdasági szempontból is helyesnek kell mondanunk a Munkahadsereg tervét. Az állam rengeteg közmunkát indíthatna meg, amelyet most egyik évről a másikra halogatnak.

A Munkahadsereg társadalomegy-

ségesítő, osztályellentéteket kiküszöbölő hatása beláthatatlan. Hisz igaz, osztályellentétek mindig voltak, de ami hazánkban van, az egyenesen betegség! Az egyes társadalmi osztályok alig tudnak egymásról. Ha egy állástalan mérnök és egy béres dolgozna egymás mellett, az a különbséget lényegesen enyhítené. Az együttérettetés, közös sors érzését keltené fel az emberekből.

„Megalázó!”

Hajnal Pál okl. közgazdász leveléből:

»Kodolányi nem állíthatja, hogy ez megoldása a munkanélküliség kérdésének. (Nem is állítottam. K.) Mert ez a megoldás szégyenteljes és megalázó a dolgozó államra és a dolgozóra nézve is. Saját akaratukból rabszolgákat nevelnek: embereket, akik egy tányér levecsért eladják munkaerejüket.

A Munkahadsereg a kapitalizmus védekezési módszere: gyengíti a kapitalizmus legnagyobb rémét, a munkanélküliséget. Tudjuk, hogy a szegénység, munkanélküliség sok százezor elpusztult, kiszáradt életet, reménytelen napot jelent. El is hiszhetjük, hogy a testi munka csökkenti az egyén züllesztését. De vajjon más-e a Munkahadsereg? Nem céltalan kísérlet-e, amely a munkának a látszatát veti el a lelkekben, hogy céltalanságot arasson?

A Munkahadsereg nem enyhíti a nyomort, legfeljebb: kendőzi.

*

Több véleményről máskor.

A közöny megtört, a lelkek megnyíltak: ez már élet!

Kodolányi János

Magyarország 1934,
márc. 8. 54. n. 15.

A Magyar Munkahadsereg az ország vitájában

(A Magyarország tudósítójától.)
Azt hittük, hogy a könnyen lobbanó magyar lélek fellángol ugyan a cikkünkben felvetett kérdésektől, de néhány napi lobogás után elcsitul. Nem ez történt. Az ország minden részéből, a társadalom minden rétegéből egyre nagyobb tömegben érkeznek a levelek, hozzászólások, s úgy érzi magát a cikkíró, mint a mesebeli boszorkánymester, aki felidézte a szellemeket, de nem tudta őket hasznos munkába fogni. Fájdalom kínoz: ennyi munkáskez, ennyi dolgozni, alkotni, termelni, élni akaró magyar ember! S nincs mód és nincs lehetőség a dolgoztatásukra!

Mit ígért Gömbös?

Leveleink közül egy munkanélküli munkás egyszerű írásából idézzük:

»Munkanélküli segély nem lesz, de munka lesz. Ezt Gömbös Gyula miniszterelnök mondta. Az az érzésem, hogy mikor

ezt mondta, a Munkahadseregre gondolt. A cél, melyet ez a szervezet szolgálna, mindenképpen óriási jelentőségű. És mert a magántőke nem mer, vagy nem tud vállalkozni, az államra és a vezetőléflakra hárul a feladat, hogy milyen módon segítsen az egyre súlyosbodó munkanélküliségen. Akárhogy is próbálnánk magunkkal elhitetni, hogy a Munkahadsereg káros lehet az amúgy is alacsony munkabérekre, be kell látnunk, hogy jó helyen tapogatózunk. Meg kell csinálni, mert ez éppen azokon segítene, akik már úgylis készen lennének minden kétségbeesítő lépésre és a kétségbeesésre. Sok tízezer embert lehetne vele megelégedetté tenni és megmenteni egy későbbi, jobb korszak számára. Az a sok munkanélküli iparos, munkás de sok kenyeret tudna elfogyasztani!

Ideg- és lélekölő tétlenség

Varga Gábor lakatossegéd írja:

»En, mint vidéken élő, Budapesttől távollevő munkanélküli iparossegéd és nagyon sok, komolyan gondolkodó társam: már régóta óhajtuk a Munkahadsereg bevezetését, hogy mielőbb szabaduljunk ettől az ideg- és lelketölő tétlenségtől. Igazán örömmel olvastuk a Magyarországon megjelent cikket és a magunkévá tettük, szóról-szóra igazat adva a fejtegetésnek. Itt falun is nagyon sok közmunka volna, amit el lehetne végezni, az utak rosszak, járhatóatlanok, nyáron nagyon porosak. Érdeke úgy a gyalogjáró munkanélkülinek, mint az autós utazó úrnak, hogy pormentes, tisztán járható úton haladjon. Ezért nagyon kérem a tisztelt szerkesztő urat, foglalkozzanak továbbra is minél többet az ügyvel, hogy minél előbb, még az idén, munkába állhassunk.

A kartel és a nemzeti öncélúság

Gállina Tivadar írja:

»Nézetem szerint akadály lehet a Munkahadsereg felállításának a nagyüzemek, gyárak érdekeltségeinek ellenállása. Az ellenállás oka elsősorban az, hogy a nagyvonalú közmunkák jövedelmétől elkiesnének. Egy nagyvonalú közmunka vállalkozásba adva a mai viszonyok között a munkásnak csak szerény kenyeret ad, a haszon nagyobb fele a vállalkozóé. A Munkahadseregben a munkás nem járna rosszabbul, sőt olyan értékeket kapna, amelyeket a vállalkozó nem nyújt (orvos, gyógyszer, szórakozás, tanfolyamok stb.) A munkabéreket a Munkahadsereg nem nyomná le, sőt! Kevesebb munkanélküli maradna s így a munkabérek emelkednének. (S a magánvállalkozás nem ad ellátást, lakást, ruhát stb.).

Ha a miniszterelnök úr által haugoztatott nemzeti öncélúságot nézom, kérdjük: mi fontosabb az ország szempontjából, a Munkahadsereg munkája, a dolgozók megélhetése — vagy a kartelek nagyobb vagyonhoz juttatása?«

Nem közigazgatási úton!

Hermann Imre írja Ujdiósgyőrből:

»Nagy áldozatokra csak azok képesek, akiket közös eszmék forrasztanak eggyé vezetőikkel. Sajnos, a magyar munkásság mostoha gyermeknek érzi magát, mert tudja, hogy róla — nélküle határoznak minden fontos kérdésben.

A néppel közvetlenül érintkező magyar értelmiségnek, különösen a közigazgatási tisztviselőknek gondolkodásmódja, helytelen nevelési rendszerünk miatt, annyira távol van a munkásság személtől, hogy minden olyan kísérlet a Munkahadsereg megszervezésére, amely azt közigazgatási irányított, most is folyó inségmunkarendszerből akarna kifejleszténi, kudarcban végződne. Hasonlóképpen fölösleges az a fáradság, amelyet a Nemzeti Munkaközpont megálkítására fordítanak. Ezek az elméletben tetszetős tervek a gyakorlatban a munkásság fokozottabb elnyomatását eredményeznek.

Tehát: Munkahadsereg és nem Nemzeti Munkaközpont. S nem közigazgatási eszközökkel.

*

Megkezdett munkánkat folytatjuk. Bátorodjanak fel a munkások, iparosok, hallassák őszinte szavukat, kemény bírálatukat ebben a rendkívül fontos közügyben!

Kodolányi János

Magyarország 1934
márc. 9. 55. n.
15.

Levelek

Kozma Miklóshoz

a Rádió vezérigazgatójához

Írja: KODOLÁNYI JÁNOS

Első levél

Méltóságos Uram,

körülbelül két éve annak, hogy egy rádiólapban hosszabb elmefuttatást írtam a néprajzi közvetítésekről. Akkor megtiszteltél azzal, hogy baráti levelet intéztél hozzám, szempontjaimat helyeselted s felkértél, hogy nézeteimet fejtessem ki a Rádió nyilvánossága előtt. Ezt meg is tettem s lelkiismeretem megnyugodott, mert azt hittem, hogy a vezetésed alatt álló s mindnyájunknak anynyira kedves és fontos intézmény erőteljes lépéssel fog közeledni célunkhoz: a széles magyar népi rétegekre támaszkodó s minden ízében demokratikus műsorpolitikához.

Az utóbbi időben azonban egyre nagyobb aggodalommal látjuk, — s ebben a magyar irodalom és kultúrélet legkomolyabb egyéniségei egyetértenek velünk, — hogy *ideálunktól messzebb vagyunk, mint valaha*. Nem tudjuk, mi, vagy ki az oka annak, hogy a magyar Rádió műsorpolitikája egyre tétovázóbb, egyre jobban hékülözi az egységes elgondolás és céltudatosság vonásait, — mindenéstre ismét hangot kell adnom lelkiismeretem szavának s el kell mondanom, melyek azok a szempontok, amelyek érvényesítését és következetes

keresztülvitelét várjuk.

Széles népi rétegeket és nemzeti demokráciát mondtam. Nem tehetek róla, de valahányszor az a szó, hogy: Magyarország, elhangzik, én mindig a tájakra gondolok, melyeket bejártam, melyeknek ölen éltem s ahonnan barátaim, fegyvertársaim elindultak. A falvakra gondolok, melyek sáros mellékutak mentén meghúzódznak s téli esteiken már hat órákor koromsötétbe merülnek, a mezőkön dolgozó parasztokra gondolok, a munkásokra, akik tízezer holdakon ballagnak az eke után, gazdakörökre, ahol kerek fejüket összedugva s pipájukat lassan szívogatva a falu és az ország bajait tanácskozzák meg okos magyarjaink, a munkásokra, akik tíz-

tizenkét órai robot után beülnek egy pohár fröccsre a kiskocsmába, vagy a szakegylet szobájába. . . A búzára, tengeritáblákra, burgonyaföldekre gondolok . . . és csak azután merül fel bennem a középosztály, a felső tízezer képzete. S arról sem tehetek, hogy amikor a Rádió műsorait végignézem, elsősorban a falvak és műhelyek népének szemével nézem végig s csak azután jut eszembe, hogy kereskedők, hivatalnokok, sőt grófok is vannak ebben az országban.

Szeretnék sorbamenni a műsorok zenéi, prózai és drámai részén, sőt egy kis kiruccanást is meg kell engedned a műsor pedagógiai, népművelői részére is, — ámbar vallom, hogy a rádió nem pusztán szórakoztató, mulattató, hanem elsősorban pedagógiai intézmény.

Általános szempontból: a magyar Rádió

nem domborítja ki élesen Magyarország karakterét. Ha egyáltalában karakterről lehet szó, inkább a középosztály karakteréről lehetne talán beszélnünk, igen, egy osztály karakteréről s nem az országéről. Ha készülékem gombját Varsóra, Stockholmra, Barcelonára, Bukarestre, vagy Belgrádra csavarom, a nap minden órájában első hallásra megállapíthatom, hogy ez az állomás *tipikusan* lengyel, svéd, román, vagy szerb. Nem a nyelv teszi ezt, nem, sokkal több az, ami a hangszóróból kizeng. Csak karakternek, jellegnek nevezhetem. Elégé ismerem úgy a germán, mint a szláv nyelveket ahhoz, hogy megállapítsam, — ha prózát hallok, — hogy miről van szó. Nem abban mutatkozik ez a jelleg, hogy például a varsói rádióban állandóan hallanánk a „lengyel haza“, a „lengyelség“ hangoztatását s ugyanígy a svéd, a jugoszláv, vagy román rádióban sem. Nem. Hanem mindaz, amit műsoraikban az éter hullámaira szánnak, *egységesen, céltudatosan s következetesen illeszkedik bele magának a népnek a karakterébe, mindaz, ami a lengyel, spanyol, svéd rádióból kihangzik, stílusában, módszerében jellegzetesen lengyel, spanyol, vagy svéd.*

A mi műsoraink, sajnos, nem éreztetik ezt az *egységesen stílusos* és céltudatos nemzetnépi karaktert. Sajnos, reggeltől éjszakáig százszor és százszor halljuk a „magyar“ szót, halljuk a magyarság, a magyar mivolt hangoztatását, — ami már csak azért is különös, — mert hiszen *nekünk, magyaroknak,*

Iszabadság 1934. márc. 11. 10. n. 1-2,

rendkívül természetes az, hogy magyarok vagyunk, — ám stílusban, módszerben azután semmi sem vall a magyar karakterre. Híreink rossz magyarsággal íródnak, helyszíni közvetítéseknél a magyarázók kínosan sértegetik a magyar nyelv törvényeit. Magyar műsorszámoknál minden, ami nem magyar: *a barokkos cífraság, a cikornyáság, a köntörfalazás, a tudálékosság, a himporos szégyentlenség, az általvitás* fölös mértékben érvényesül. Nem akarok senkit bántani, de nemcsak nekem, hanem más magyarfülű embereknek is az a véleményük, hogy a magyar rádió minden gondolatot, minden módszert *németből fordít* s a mindent előntő német fondorlatosság és nagyképűség jegyében fordít! Nem tehetek róla, magyar fülem a német ritmust, a német gondolkodás jeleit érzi ki a magyar állomásra kapcsolt rádió hangszórójából.

Az a német szellem ez, mely guzsba-kötözi tudományos irodalmunkat, amely olvashatatlanná teszi pedagógiai, lélekkutatási szakembereinket, amely végigvonul egész tanítási rendszerünkön, amely ott lebeg az iskolakönyvekben, amely megfertőzte közgazdasági életünket, amely tolvajnyelvvé vált a kereskedelemben, amely a sajtótól a regényig, a köznapi beszélgetéstől a politikusok szónoklatáig ellepte penészgombáival a magyar életet, a magyar gondolkodást.

Vajjon a Rádiónak, amely vitéz leveledi Kozma Miklós vezetése alatt működik, nem kellene-e a maga hatalmas szervezetével, anyagi erőivel, rendelkezésére álló embereivel és anyagával, egész mérhetetlen hatalmával a magyar szellem szolgálatába állva gyakorlati eszközökkel a magyar jelleget, lelket hirdetni? Ó, nem úgy, hogy állandóan a „magyarságot“, a „magyar“ magyar voltát hangoztatja. Ó, nem úgy, hogy minden rádiókészülék-avatáskor, minden arany-

lakodalom megülésekor „magyar szívvél“ köszöntse az ország színe előtt az ünneplőket! Ez, — meg kell már egyszer mondanunk, — *nekünk, magyaroknak*, rendkívül kellemetlen. Hanem úgy, hogy a reformáció, az erdélyi fejedelmek, a Zrinyiek, a Csokonaiak, az Aranyok nyelvén szól az országhoz, hogy a néphez a nép nyelvén beszél, az igazi magyar szellem és jellem stílusában! S hogy ennek a stílusnak az uralmát érvényesíti a műsorjelentő szavaitól kezdve a sporthírszolgálatig, a vasárnapi felolvasótól kezdve a cigányig, — igen, a cigányig, — az operaénekestől a vasasok énekkaráig.

Talán szabad ez első levelem alkalmából példakép két esetet elmondanom. Az egyik a *magyar dalosünnep* közvetítése, a másik egy felolvasás. Az *országos dalosünnep* alkalmával felmeredt hajjal ültem készülékem előtt. Fröhvirth Mátyás szónokolt a magyar dal erejéről így: „*A mótortól szálljon a haatatáron tuuul...*“ S a szegedi Könyg Péter vezette az énekkart, Könyg Péter, aki egy alkalommal, arról vitázván, hogy hány magyar szó kezdődik *ty*-vel, ezt mondta: „*Hát a tyergya!*“ S aki, fülem és a mikrofon hallatára így kiállott a felsorakozó dalosokhoz: „*Na tyeregek, tyerlnk!*“ Az előadó viszont, aki egy délután szórakoztatott hennünket s aki *egy fajvédő nagy reggeli lapban úgy szerepel, mint a fajmagyarság törhetetlen harcosa és képviselője*, oly botrányos magyarsággal olvasott fel, a hangsúlyozásnak olyan *Pudaérs-i* lejtésével, hogy a készüléket ki kellett kapcsolnunk s elszomorodva kellett elővennünk, sürgősen, Csokonai összes költeményeit...

Ez alkalommal csak ennyit. Legközelebb pontról pontra lépegetve folytatom. Kérek, Méltóságos Uram, vedd szívesen sokak nevében írt megjegyzéseimet.

szabadság 1934. márc. 11. 10. 12. 1-2.

1934. márc. 1. 14

Veszélyben a Dunántúl

Német előretörés, pusztuló magyarság

(A Magyarország tudósítójától.)
Egyre nagyobb visszhangot ver a magyar közvéleményben a rémhír: *pusztul a Dunántúl*. Ezer jajunk-bajunk, válságunk közepette elénk mered a nagy kérdés: mi lesz az országból, ha az ősi magyar települések az egyke borzalmas pusztítása folytán kivesznek és a magyar lakosság házeit, földjeit elfoglalja a terjeszkedő, beszívargó német lakosság!

Már már nem csupán folyóiratok, szaklapok foglalkoznak ezzel a fojtogató kérdéssel, hanem egyre több egyesület, társaság rendez vitaesteket, megbeszéléseket s a *Magyarország* szerkesztősége is *egyre nagyobb tömegben kapja a Dunántúl falvaiból érkező leveleket*, amelyek mindegyike *kétségbeesett jajkiáltás, segélykérés, sürgetés, követelés*.

A *Statisztikai Szemle* januári számában Kovács Lajos dr. kísérli meg hivatalos adatokkal cáfolni a rémhíreket. Ezek a számok szépek és biztatók, mert arról beszélnek, hogy a *Dunántúl magyar lakossága nemcsak hogy nem csökkent, de még növekedett is*. Viszont azok, akik a *Sárközből, Somogyból, Baranyából* szólnak hozzá a kérdéshez és *tapasztalataikra* hivatkoznak, — így *Illyés Gyula, Fülöp Lajos, Piliszy Lajos* székesszárdi ügyész, a református lelkészek *egész sora, Herbert János vajszlói* körorvos, valamint e sorok írója is, — *tapasztalataik alapján* kénytelenek más meggyőződést vallani, mint amit a hivatalos — és egyébként jóhiszemű és kitűnő — statisztika mond.

Az Ormánság helyzete

Herbert János dr. szíveségéből rendelkezem azokkal az adatokkal, amelyek az egyke által leginkább veszélyeztetett terület, az *Ormánság* mai helyzetét tárják fel. Minden magyarázat helyett ideiktatok néhány számot.

Az *Ormánság* őslakossága református. A bevándoroltak túlnyomórésztben katolikusok. Ha tisztán akarjuk látni, vajjon mennyi az őslakosság oszlokképe, a vizsgáldásnál ezt szem előtt kell tartanunk.

1830-ban *Vajszlón* — a legnagyobb *ormánsági* faluban, mely akkor 1152

leket számlált — 87.85 százalék volt református. 1930-ban *Vajszlónak* van 1604 lakosa s annak 34.97 százaléka református, 60.16 százaléka katolikus, a többi más vallású. Az 1604 lélekből *Vajszlón született* 37.59 százalék, az *Ormánság* egyéb vidékein 17.51 százalék, az *Ormánságon kívül* pedig — tehát bevándorolt — 44.88 százalék!

Vajszló őslakosságának száma tehát ézidőszérián 884 fő mindössze, szemben a száz év előtti 1152-vel! Kitűnik ebből, hogy *egyedül Vajszló* lakossága több mint 50 százalékkal fogyott száz év alatt. S ami *Vajszlóra* érvényes, az érvényes a többi *ormánsági* falura is. Az *Ormánság* őslakossága száz évvel ezelőtt *húszeszer* fő volt. Ma *ennek alig a fele!* A többi mind idegenből jött, még pedig *nem csupán más megyék kirajzó s főképpen szegény magyar cseléd- és napszámos-lakosságából, hanem főképp német falvakból és a Bácskából.*

Öt-hat tanuló az iskolában

Száz évvel ezelőtt a katolikusok az *Ormánságban* nem tették ki a lakosság 10 százalékát. Ma az egész lakosság 42.16 százaléka katolikus, ami, természetesen nem azt jelenti, hogy *bárkinek is fájna a katolikusok számának emelkedése*, hanem azt, hogy az ő magyar lakosság száma *kétségbe ejtően csökken*. S csökken egyrészt a jómódú gazdáké, másrészt a *szegény magyar rétege*ké is.

Gyermekkoromban *Vajszlón* még *egyetlenegy* német akadt csak összesen, egy szabó, akit éppen ezért »a német«-nek neveztek. Ma nemcsak *Vajszlóra*, hanem a *dülöutak* mentén fekvő belső *ormánsági* falvakba is beszívárogtak s az egyke miatt *kipusztult magyar portákat megvándorolták, megszállták*. Vannak falvak, amelyeknek iskolájában csak *öt-hat tanuló* ül. S vannak olyanok, ahol a *tanító már csak a saját és a pap gyermekeit tanítja!*

A *Sárközben* ugyanez a helyzet. A pompástermetű, bámulatosan okos, művészi hajlamú nép már csak *maroknyivá* zsugorodott, míg a szívós, szapora és *nagy faji öntudattal* rendelkező svábság körülötte, körülfolyta

Magyarország
1934. márc.
57. A. 15.

s megfojtással fenyegeti a még *fenmaradt* kis magyar szigeteket.

Német szó Somogyban

Somogyban hasonló a helyzet. Falvak, amelyekben ezelőtt húsz évvel még senki egyetlen szót nem tudott németül, ma úgyszólván mindenki németül beszél. A német terjeszkedés alulról, a Dráva felől nyomul északnak és északról, a budai hegyek és Fejér—Tolnamegye felől nyomul délnek. Ha néprajzi térképeinket úgy festenék, hogy egy-egy *mammutbirtokot* nem jelölnének magyarnak, mert azon magyar cselédség él s a szomszédos *kis falu* területét a benne lakó svábság *tömege szerint* festnék kékre, a kép lesújtó lenne.

A mult hét valamelyik napján Pécsen összehívták a *baranyai, hegyháti református lelkészség*. Fülep Lajos, a fenyegető kérdés egyik legalaposabb ismerője és kutatója, tárta fel a helyzetet. Valahány lelkész felszólalt, *mind a legkétségbecitőbb színekkel ecsetelte falujának állapotát* s egyértelműleg arra a következtetésre jutott, hogy — ha azonnal és gyökeres beavatkozás nem történik, a *baranyai-sárközi magyarság* menthetetlenül elvész s helyét elfoglalja a *szabadon utazgató, vándorló, nyugatról irányított lázítók befolyása alá kerülő svábság*.

Hogy pedig ez milyen rettenetes és a jövőben talán soha ki nem heverhető következményekkel járna, arra rá sem mutatunk.

Mi a teendő?

Mindenekelőtt az, amit mi te-
szünk: *ráébreszteni a magyar közvéleményt erre a fenyegető helyzetre* s még akkor is, ha a *pesszimizmus terjesztésével vádolnak bennünket* az optimizmus langyos fürdőjében oly szívesen ringatózók, ki kell mondanunk: *baj van!* Baj van akkor is, ha a statisztika hivatalosan mást mond. Baj van, mert a statisztikák nem egyes falvak helyszíni és tárgyilagos, esetleg száz évre terjedő megfigyelésén alapulnak, hanem kérőívek kitöltésén s nem egy tanítót, jegyzőt ismernek, aki magyarnak jegyezte be a sváb lakost azért, mert már tud magyarul és anyanyelvének a magyart vallotta! Baj van akkor is, ha a mai helyzet a magyar őslakosság javára el nem tolódik s *fenmarad a mai ál-*

lapot, mert a számban esetleg még kisebb svábság hallatlanul több *faji öntudattal rendelkezik* s mert egy óriási és letterős birodalom vonzó-körében él. Baj van, mert ezt a tömegeiben jámbor és szorgalmas svábságot az izgatók türelmes munkájával szembe is lehet fordítani velünk, — ha a történelem beláthatatlan rohanása így kívánja.

Már több ízben rámutattunk egy-két olyan eszközre, amellyel meg lehetne állítani az egyre mértéktele-
nebb pusztulást. Az egyik eszköz a *telepítés*. Az őslakosság által szabandahagyott házakba, földekre be kell telepíteni a *Nyírség, Hajdúság* szegény túlszaporodott lakosságának megfelelő tömegeit. A másik: *elővételei jog* a magyar paraszt számára. A szabadforgalomba kerülő föld megvételénél a *magyar paraszt elsőbbségét jelenté ez*. A harmadik pedig: az *örökösödési törvény azonnali megváltoztatása*, mert az egyke ott dul, ahol a kis földek felaprózódásától kell félni!

Nincs idő tétovázni!

Fülep Lajos ezek közül a rendszabályok közül a harmadikat javasolta a pécsi lelkészkonferencián. Javaslatát *egyhangúan elfogadták* s a lelkészség kimondta, hogy aki annak érvényrejuttatása érdekében nem követ el mindent, azt egyesületéből kizárja. Ezek a jelenségek mindenestre *biztatók*. De valóságos és hatékony eszköz, *törvény* akkor válik belőlük, ha a társadalom rádöbben a magyar népet, a *népi kultúrát, nyelvet s végeredményben magát az államot* fenyegető kísértetre, ha öntudattal felszabadítja a »csak lesz valahogy, ha ezer évig volt« *káros optimizmusa* alól s a közvélemény nyomásával módot ad az ország irányítóinak, hogy ebbe a kérdésbe erőteljesen belenyúljanak.

A *Magyarország*, amikor egyrészt tájékoztatja a közvéleményt arról a sokirányú mozgalomról, amely a *dundántúli kérdésben mindenfelé folyik*, másrészt fel akarja tárnai a veszélyeztetett falvak, területek igazi helyzetét s módot akar adni, hogy mindazok, akik ezt az ügyet helyszíni tapasztalatokból alaposan ismerik, megszólaljanak.

Pillanatnyi időnk sincs a tétovázásra. Jöjjön mindenki, aki erőt, akaratot és felelősséget érez népünkkel szemben. Jöjjenek, akik tudják, mi a *sárközi nép szépsége, okossága, művészete*, akik emlékeznek még a kihalt *osztrói selyemszövésre, ormánsági faragásra*... Mind, akikben ott zeng ennek a népnek nyelve, dala és nevéte.

Jöjjön, mert *Magyarország* történelmi, külpolitikai helyzete most olyan, hogy az okos, gyors és céltudatos cselekvés *megmenthet mindent*.

Kodolányi János,

Országos visszhang a Munkahadsereg körül

1934. márc. 14. 149

Hol a szükséges tőke?

(A Magyarország tudósítójától.)

Csonka István írja Sopronból:
»Jómagam Európa majdnem valamennyi államát bejárván s úgy a németországi, mint az Ausztriában működő Munkahadsereg akcióját részben ismerve, állíthatom, hogy ami ott lehetséges volt, az nálunk *majdnem lehetetlen*. Mert a nevezett két államban *állami támogatással* működik a Munkahadsereg, nálunk azonban kijelentették, hogy az államnak nincs pénze. Ezért a szükséges tőkét nálunk társadalmi úton kellene előteremteni, mégpedig a következő módon:

Tekintettel arra, hogy országunk agrárállam, minden földbirtokos — beleértve a kisgazdákat is — 20 holdtól 50 holdig adjon holdanként 10 fillért, 100—200 holdig 40 fillért, 200—500 holdig 50 fillért, 500—1000 holdig 1 pengőt és így tovább, minden újabb ezer hold után 1—1 pengőt holdanként, így a nagybirtok arányosan többet fizethet, mert a jövedelme is több. A bérlők mindennek a felét fizetnék s ez alól semmi néven nevezendő kivétel sem a hitbizományok, sem egyéb vagyonok számára nem lenne, kivéve természetesen a rokonokat, árvákat, szegényeket gyámoltató intézetek vagyonát.

Ami az állásban levő alkalmazottakat illeti, ezek hozzájárulását a következőképpen gondolnám:

100—150 pengőig havonta 1 pengő, 150—200 pengőig 2 pengő, 200—300 pengőig 3 pengő s így tovább. 500 pengőn felül minden száz pengő után 2—2 pengő egészen 1000 pengőig. 1000 pengőn felül minden megkezdett 100 pengő után 5—5 pengő. Ezt a pénzt a Nemzeti Bank tartoznék kezelni, nehogy a Munkahadsereg alapja közprédává váljék. Végül a kereskedők, iparosok hozzájárulását forgalmi adójuk arányában vetném ki. *Egyébként a Munkahadsereg eszméjét üdvözlöm, mert magam is régóta munka nélkül vagyok. Szerintem a fenti módszer szerint össze lehetne gyűjteni olyan tőkét, amellyel az óriási munkanélküli tömeget dolgoztatni lehetne.*

Nincs szükség rá?

Egy *még nem munkanélküli kézműiparos* írja:

»Mindenekelőtt kijelentem, hogy *nem tartom helyesnek a Munkahadsereg megteremtését*. Szerény véleményem azokat pártfogolja, akik munkát és nem Munkahadsereget kívánnak. Legyen az tisztviselő, iparos vagy munkás, akinek még

munkaalkalmuk van, de keresetüket, illetményüket már 20—30 százalékkal csökkentették, holott teljes munkát végeznek, sőt annyit, amennyit rendes körülmények között három egyén végzett — egyik sem képes a társadalom olyan rétegéhez tartozni, amely megilletné. Ezek már a Munkahadsereg tagjai — megszervezés nélkül. Nem szükséges itt Munkahadsereget!

Merem állítani, nincs hazánknak Munkahadseregre szüksége, hisz megterem a kenyér minden magyarnak — csak éppen mammutjövodelemre nincs szüksége ebben a siralmas helyzetben és állásalkalmozókra, akik a létminimum felül keresnek!

„Legyen! Rögtön!”

V. J. elbocsátott banktisztviselő:

»Nyugodtan állíthatom, hogy a *Magyarország* vitája a Munkahadseregről, *nagy lelkesedést váltott ki bennünk*. Ugy látjuk, a Munkahadsereg intézménye nemcsak számunkra kivezető út, de az egész gazdasági élet szekere is kijuthat a kátyuból. Ha két szóban lehetne összefoglalni az állástalan ifjúság véleményét, úgy ez kétségtelenül így hangzana: *„Legyen! Rögtön!”*

Egyik hozzászóló azt állította, hogy a munkaszolgálat *»megalázó»*. Megalázó! Nem tudom, koldult-e már az illető valaha. Nem az uccán, csak a barátaitól, az előjáróságon, meg a rokonnál. És ha még nem koldult: mi joga ellenzi a koldulás intézményes megszüntetését? Aldja meg az Isten Önöket a nagyszerű gondolatért, hogy a Munkahadsereg felállítása érdekében vitát rendeznek és kérem, ne lankadjanak!»

Része

a nemzeti vagyonnak

Stettnek András okl. gépészmérnök írja:

»A legkomolyabb érv, ami bennem felvetődött, az volt, hogy a mai takarékosági hullám idején nem lehet a Munkahadsereg költségeire a szükséges pénzt, fedezetet előteremteni. Ezzel kapcsolatban támadt azután az a gondolatom, hogy a már ismert és nem sikertelen példa alapján *bocsássa ki a szükséges összegnek megfelelő bankjegyet a Postatakarékpénztár*, vagy, ha a bankjegymonopóliumhoz nem lehet hozzányúlni, a Postatakarék szavatossága mellett a Nemzeti

Bank. Ezeket a postapénzeket még a forradalom után is teljes értékben beváltották, tehát mindenkinek meg lehet benn a teljes bizalma. De ezenfelül is biztosítva van ez a pénz azzal a munkával, amelyet érte az állam végeztetne, hiszen *komoly közgazdászaink szerint* — és józan megfontolás alapján is — *a munka, a munkaképesség lényeges része a nemzeti vagyonnak*, tehát mihelyt ezt a munkaképességet működni engedik, tulajdon-

képpen szaporodik a nemzeti vagyon. Nem lehet vitás, hogy ez a pénz adó és illeték formájában hamar visszakerül az államhoz, amely ekkor fokozatosan bevonhatja s mert valóságos kiadása nem volt, tiszta haszon marad minden létesítmény, mit a Munkahadsereg teremt.

*

A levelek közlését folytatjuk.

Magyarország 1934.
márc. 14.
59. n. 15.

Lívelesláda

Veszélyben a Dunántúl

Megdöbbentő cikkük önkénytelenül eszembe juttatta a földreform apostolának, a Nobel-díjas *Damaschkenak* híres megállapítását. Az agg tudós azt írja egyik művében, hogy Németország a világháborút a múlt század elején porosz junkerek bűnéből vesztette el. A földesurak idegenkedése a telepítéstől *milliószámra kényszerítette kivándorlásra a parasztságot*. És Amerika hadserege, amely döntő szerepet játszott a németek földretiprásánál, részben német ivadékokból állott. A nagybirtokosok telhetetlensége miatt hontalanná lett parasztok unokái vezették az ellenséget az ősök földjére. *Igy bünhődtek a fiak az atyák vétkeiért*, teszi hozzá *Damaschke*.

Hárommillióra tehető azoknak a magyaroknak a száma, akik a múlt század vége óta kivándorolni voltak kénytelenek. Ha itthon maradhattak volna, úgy bizonyára nem volna dukunk panaszra a németek előretörése miatt. De ne firtassuk a múltat. Azt mondja egy történelembölcész, hazádnak sebéhez úgy nyulj, mintha atyáédhoz nyúlnál: féltő aggodalommal. Szorítkozzunk hát csupán annak kutatására, hogy mi a teendő. Nos, jóvá kell tenni az atyák vétkét: *viszsa kell telepíteni a kivándorolt magyarokat*. Nagyszabású földreformmal, évtizedre terjedő szakszerű visszatelepítéssel haza kell csábítani a kivándorlásra kényszerültek unokáit.

Most nem lenne nehéz dolog a csábítás, hiszen világszerte érezhető a válság, kivándorolt véreink is szenvednek tőle. Ha a magyar sors letéteményesei felkarolják a visszatelepítés gondolatát, úgy néhány év múlva keblünkhöz ölhetjük idegenbe szakadt testvéreinket. *1-2 millió magyart, akik idegen világrészekben szerzett tapasztalatokkal gazdagodtak. Ha kint hagyjuk őket, 1-2 évtized múlva menthetetlenül elvesznek a magyarság számára és az unokák talán majd ellenségként vonulnak egykor az ősök földjére*. Ha pedig visszatelepítjük őket, úgy ez mérhetetlen gazdagodását jelentené a magyarságnak kulturális, gazdasági és nemzeti szempontból. Megoldódna a németiség előretörésének kérdése és sakkhúzás lenne a visszatelepítés *Triannonnak is*. Ennél is több: sakkhatt-húzás!

Molnár Jenő építész.

Magyarország
1934. márc. 15.

60. n. 7.

Levelek Kozma Miklóshoz a Rádió vezérigazgatójához

Írja: KODOLÁNYI JÁNOS

Második levél

Méltóságos Uram,

annak a fajta magyarságnak, amelyről első levelemben írtam, *mindenféle változattól* megkapjuk a magyar rádióban. Melyek ezek a vázlatok?

Elsősorban a *székelykedés*. Dani bá' alakjában *Gárdonyi* szégyenletes alakjának, *Göre* Gábornak minden olcsó tulajdonsága egyesül. *Tamást* Aron furfangja, *Nyírő* József tragikumja, *Benedek* Elek mesélő szeretete helyett *rézegeskedés*, a feleséggel való olcsó papucshösködés, bámulatós tudatlanság, aszfaltszagú szófacsarás, — mindez fellelhető Dani bá'-ban. Máshol, más alkalommal már szót emeltem ez ellen a paraszibecsmérlés ellen, most külön felhívom a figyelmedet rá. Mert abban bizonyos vagyok, hogy Te a magyar s a székely parasztot másnak *ismerted meg*. Dani bá' a pesti középosztálynak mókázik s ez meg is látszik rajta.

Azután: a székely balladák előadásában megnyilvánuló stílustalanság. A balladát mindig egy ember meséli el a hall-

gatóságnak. Miért osztják fel a rádióban a párbeszédet két-három színész között s miért teszik így tönkre őket? Megmondom: mert nincs stílusérzékük. Mert *hangoztatják* a magyart, de nem érzik a lényegét.

Másfajta magyarkodás azután a *dzsentrisztília*. Ennek egy része megint pesti, — ez főképp az operettekre érvényes, — egy része meg az „ihaj-csuhaj” álnépi. Az operettekben sírva vigadnak és kefekötőként isznak a „katonatisztek”. Az „ihaj-csuhaj” viszont a cigányzenében és a *Bodán* Margit-féle „magyar nótázás”-ban dül. Miért nem lehet könyörtelenül megtanítani a cigányt arra, hogy *magyar dalokat magyarul játsszék*? Minden falusi mulatságban dirigálják a cigányt. Dirigálják a belgrádi, kassai, bukaresti rádióban is. S ha már erről, a magyar zenét kompromittáló ügyről beszélünk, bizonyára nem veszed rossz néven, ha felhívom figyelmedet a cigánybandák műsorait ellepő *álmagyar*-dalokra. „*Vártalak a keresztútndi pünkösdi rózsákkal*”, meg aztán „*Élt a Maros partján...*” s így tovább. Ha a közönség egy része azt hiszi is, hogy ezek a szentimentális, cukros, csepegő dalok magyarok, ha azt hiszi is, hogy szépek: a rádióknak nem szabad ebben a súlyos tévedésben lennie s meggondolva azt, hogy nemcsak a közönség gyakran alacsony ízlését kell kielégítenie, hanem magasabb, tisztább ízlésre kell nevelnie: kíméletlenül ki kell irtani minden efféle giccsot, hazugságot, ízléstelenséget.

De hát tudjuk jól, hogy a cigány gyakran a „szerző” nyomós kívánságára adja elő ezeket az ostobaságokat, hogy népszerűvé tegye „szerzőit” s ezért a nagy berzenkedés a „cigányvajda” kinevezése ellen.

Itt vannak azután a többnyire bécsi szöveggyárosok „paprika-gulyás-tsikoss” hercegnőire gyártott „magyar operettek”. A *Kálmán* Imrék, a *Lehár* Ferenc, az *Ábrahám* Pálok. Ami bennük jó: az a népdal melódia- és ritmuskincse, amelyből valamennyien „merítenek”. Ami rossz: az cigányos, dzsentris, bécsi. A magyar rádió hatalmával hangfogót kellene tenni ezekre a gyártmányokra, amelyek ellepéssel fenyegetik a valóban magyar zene fejlődését, *Bartók*, *Kodály* klasszikus népdalfeldozásait. (Arról ne is beszéljünk, hogy *Lehár* *mindalunk magyar*, *Bécsben osztrák és Berlinben német!*) A *Gyöngy* Pálok, *Vince* Zsigmondok s mások zenei tatárjárása ellen pedig egyenesen tiltakoznunk kell. *Gyöngy* Pálról egy napilap megírta, hogy cseh dalból „merített” s közölte az eredeti kottákat is. *Gyöngy* Pál erre még csak a füle bojtját sem mozdította, — ellenben mi únos-úntalan halljuk „szerzeményeit” katonazenekar, szalonzenekar, postászenekar, cigányzenekar s mindenféle zenekar előadásában. Méltóságos Uram, ezt mi, magyar írók s magyarul érző, a magyar népi kultúrát ismerő és szerető közönség: tömegmérgezésnek tartjuk.

Bodán Margiték, hála Istennek, egyre ritkábban szólnak meg a rádióban. A

magyar dalt kompromittáló, ízléstelen, stílustalan szerepléseik csökkenőben vannak. Ezért újból hálás köszönetemet küldöm Neked mindazok nevében, akik már torkig voltak velük. Csak azt fájjaljuk, hogy a ragyogó *Palló* Imre, *Basilidés* Mária oly ritkán szól hozzánk s ha szól, akkor is kísérettel szól s *nem egyedül*, ahogy a magyar paraszti dalt énekélik s énekelni is kell. E két nagyszerű művész *hetenként levalóbb egyszer* adhatna műsort, — hidd el, Méltóságos Uram, hállás lenne érte a közönség. Ellenben nem hállás azokért a főképp *énekesnőgyekek*ért, akik nem tanulták meg meg, hogy a *dalban a szöveg éppen olyan fontos*, mint a zene s gombóccal teli szájjal énekelnek! Így vesz el aztán a paraszti dal egyik legnagyobb értéke és szépsége: a vers. De hát azért van a *Zenei Tancs*, hogy az ilyesmire vigyázzon. Reméljük, a jövőben vigyázni is fog.

Eszembejut a „nagy magyar” politikus esete Dunakeszin. *Klebelsberg* Kunó grófról van szó. Meglátogatta Dunakeszt s a lakosság felpántlikázva fogadta. Egy fehérruhás kislány, — derekán arasznyi széles *nemzettiszti* szalaggal, — elébe állt s így köszöntötte: „*Mótyor vógyok, mótyor, mótyornak szüületem...*”

Nos, nem mindenki magyar, aki a pántlikát a derekára köti s elmondja a fenti verssort. Erre fokozottan kell vigyáznia a magyar rádióknak, amikor népi zenét, népi dalt közvetít, sajnos, sokkal ritkábban, mint kellene.

Hobodrag

1934. márc. 18.

M. sz. 2.

EGY VIZIT KÖRÜL

Irtá: KODOLÁNYI JÁNOS

Amikor Szél ur Latyakfalvára költözött, elhatározta, hogy kis családjával a legvisszavonultabb életet éli, nem megy sehova, nem látogat meg senkit, nem avatkozik bele a falu életébe, ami alatt kaszinót, kártyapartikat, jótékony előadásokat kell érteni. Mert Szél ur nagyon megunta, megutálta és megkeserülte az ilyen társadalmi életet abban a községben, ahol azelőtt lakott. Nemcsak ropant sok idejét emésztették fel a kötelező vizitek, az unalommal szemlélt tarokk- és alsóspartik, a műsoros, tánccal egybekötött „estélyek” s boros dísznótorok, hanem elröbölték minden önállóságát, mert az intelligencia persze megkövetelte tőle, hogy mindenről úgy gondolkozzék, úgy nyilatkozzék, ahogy ő. Ilyenformán Szél ur meglehetősen korlátozottnak, hogy ne mondjuk: csordalélynak érezte magát ezek között a derék, hangos, mélytorku urak és kissé esetlen, kissé vastag, kissé merevmodoru s nem is oly kissé korlátolt hölgyek között, akik abban az egyben is megegyeztek, hogy egyforma hevességgel utálták egymást s egyformán belevájkáltak egymás legtitkosabb családi életébe. Szóval: Szél ur, amikor berendezte kis lakását Latyakfalván s dolgozószobájában elhelyezte rovargyűjteményét, amely üveges dobozokban s ládikákban szinte az egész szobát megtöltötte, így szóló feleségéhez, a szintén kissé kövér Irmához:

— Hála istennek, csak hogy új világba telepedhettünk! Most aztán nem kérek ám semmiféle társaséletről, nem megyünk senkihez, nekem elég volt. Csöndesen és békén akarom szaporítani rovargyűjteményemet, tudományosan feldolgozni a még hátralevő anyagot, hiszen tudod, édesem, mennyire elmaradtam a munkával s még harminckét kötet van előttem megíratlanul! Az idő eljár fölöttünk, édesem, bizony nemsokára be kell fejeznem a bogárgyűjtést ezen a furcsa dombon, ami alighanem szemétdomb s a legkülönfélébb legyek és rovarok tanyáinak rajta. Távol mindenkitől, ez legyen a jelszó!

Szél ur kissé körülményesen beszélt, ami nyilván onnan származott, hogy öreg is volt, tudós ember is volt. Szakálla egészen a melléig ért s haja hátul kopott fekete kabátját verte.

Milyen boldog volt, amikor először ülhetett oda vastag könyvei és fantasztikus csodabogarak közé! Teljesen megelégedezett magáról, buzgón vizsgálta a nagyszárnyú lepkéket, az ormányos ganajturó bogarakat, a szemtelen legyek százféle faját, valaha dühös darazsak irigy sárga torát-potrohát, heremének hatalmas csápjait, apró szentjánosbogarak világitótestecskéit, a teremtés sokezer furcsa kisebb-nagyobb férgét, amely bokrokon, pázsitokon és erdőkben, vagy szemétdombokon nyüzsgött, mielőtt Szél doktor ki nem preparálta és gombostűre nem bűkte őket.

A tudós nem vett tudomást Latyakfalváról s elmerült tanulmányaiiba.

De nem így a latyakiak!!

A postamesternének azonnal feltűnt a tudós hatalmas szakálla, amikor egyizben Szél ur helyeget vásárolt a postán. Különbben az ujságok, levelek tömege is feltűnő volt, amit a doktor nemcsak az ország, hanem a civilizált világ minden részéről kapott. A legközelebbi vasárnap délután a postamesterné nem is titkolta feltevéseit, hogy a doktor valami titkos ügyben törli a fejét, sőt az is meglehet, hogy a tébolydából szökött meg s emberfaló magányában egyszer csak dühöngeni kezd. Biztosan nincs is megesküdvé a feleségével. Hatalmas, festett parókáját rázva sápadozott s pirult a szenzációtól. A jegyző kifejezte abbéli véleményét, hogy ez az ember anarchista. Olyan ábrázata van, mondta a jegyző s leöntötte a tizenhatodik pohár bort, mint Marxnak. A főtisztelendő ur sajnálkozva állapította meg, hogy Latyakfalya hitbuzgó társadalma semmit sem nyert a jövevényvel... Legdühösebb azonban néhány huszonötéves ifju volt, akik a plébános ur pályempalástja javára jótékony műsoros „estélyt” rendeztek s az öreg doktor nem reagált a meghívóra, pedig ott volt Latyakfalya egész színvirága. Ők azonnal kimondották a kemény bírálatot Szél

urról: hazá- és nemzetellenes destruktív elem, kigunyol és fumigál minden nemes, társadalomfenntartó ideált s mit neki Hekuba!

Egész Látvakfalva lázban égett. Egy darabig csak várták a köteles viziteket Szél ur és neje részéről, azonban, amikor ez a várakozás lábaválóknak bizonyult, elkeseredésük nem ismert határt. Aztán nem is tudták, ki ez az ember, aki teljességgel megveti a társas élet leg-
elemibb követelményeit, a kötelező viziteket. Aki nincs rászorulva Látvakfalvára. Akinek derogál az intelligens társaság. Aki nem ismer öszetartást, hazát, nemzetet, Istent. Aki... aki... S már nem is találtak megfelelő szavakat a doktor perfid magatartásra. A gyógyszerész kimondta kéreken, hogy most már nem hallgat tovább, ő bizony tudja, hogy ez a jöttment, aki meg se kérdezte, vajjon kell-e hát ő Látvaknak, egyenes lezármazottja Dózsa Györgynek. A jegyző szintén bevallotta, hogy tudomása szerint egy gyanus világszervezetnek fizetett hírszerzője. Erre aztán Látvakfalva felháborodása a tetőpontra hágott.

Szél ur egy ízben az állomásról baktatott haza a sötét utcán s egy-egy lámpa gyér világánál a derékigérő sarat kerülgette. Valami ritka lepkepéldányt vizsgált meg a muzeumban s arról elmélkedett. Egyszerre két izmos fiatalember lépett elébe s udvarias, de erélyes hangon bemutatkozott neki:

— Kropacsek vagyok, — mondta az egyik.

— Brennsbergbreuer, — ropogta a másik.

— Mit óhajtanak az urak? — kérdezte meglepődve a tudós.

— Uram, — kezdte a Kropacsek nevű ur emelt hangon — mint urie emberek szólunk önhez. Ön magaviseletével kihívta az egész város felháborodását. Ön hadat üzent Látvakfalvának, a társadalomnak, a nemzetnek,

Az ön magatartása türhetetlen. Tessék magyarázatot adni.

— De uraim, — hűledezett Szél ur. — Én nem értem önöket.

— Figyelmeztetem önt, — recsegte Brennsbergbreuer — hogy Látvakfalván szabadon járnak az oroszok s eltáposkák az olyan egereket, mint ön!

— Fenyegetés ez? — háborodott fel a tudós. — Hát Afrikában vagyunk, hogy az oroszok szabadon járnak? Kicsodák önök?

— Mi a Dzsingisz-kán Egyesület elnöke és titkára vagyunk, — kiáltotta Kropacsek — s nem tűrjük, hogy valaki destruktív hazaellenes magatartásával a nemzet ideáljait bemocskolja. Amíg mi itt állunk örshelyünkön, addig ön nem fog győzni!

— Mi magyarok vagyunk, a Dzsingisz-kán Egyesület áll mellettünk! — kiáltotta a másik.

— Ne sok duma, adj le neki egy brusztflekket! — adta ki a jelszót jó magyarosan Kropacsek.

Erre Brennsbergbreuer egy pofont helyezett el Szél doktor lengő szakállá tövére. A másik ur botot ragadott s a keservesen nyögő s még mindig meglepődött tudóst alaposan elagyalták, nemzetiségi és uri mivoltukhoz illő alapossággal.

— Ime, — gondolta magában Szél ur, mikor hazafelé vánszorgott s fájó tagjait tapogatta, szemében pedig könnyek égtek — az is baj, ha az ember elvégzi a kötelező viziteket s társas életet él, mert elveszti munkáidejét s önállóságát is. De az is baj, ha megmarad ott-hon csendes elvonultságban s bogarakat szur gombostűre, mert akkor meg őt keresik fel vizitekkel. Most már csak az a kérdés, a két rossz közül melyik fáj jobban?

Sajgó tagjai megadták neki a feleletet.

Imhol szele friss tavasznak...

Imhol szele friss tavasznak
Felzöldíti szívemet,
Szívem izzó vágy s panasza csak,
Alig lelem helyemet.
Az ávegkék égből rámszól
Egy madár, vagy valami, —
Mintha szállna e világból,
Szavát alig hallani.

S ime, gyöngéd berkeikben
Már serkedeznek a fák,
Inyenc, izgult cimpámban
Érzem új fű illatát;
A jegek hogy ledömltek, —
Mint egy gyilkos rémület, —
Lidércnyomuk még ott reszket
Ludbörzött patak felett.

Ennyi édes, izes kép közt
Elepedni lehet-e?
Szívem, régi búdat vetkőzöd,
Mint hull a fa levele.
Tájként szuró izgalomban,
Eg alatt és föld felett,
Mint e perc hív: élni jobban,
Jobban élni nem lehet.

Fodor József.

Levelek Kozma Miklóshoz

a Rádió vezérigazgatójához

Írja: KODOLÁNYI JÁNOS

Harmadik levél

Méltóságos Uram,

tudom, tökéletesen egyetértünk abban, hogy ami nem stílusosan magyar, az művészi sem lehet. A magyar író, zeneszerző, költő, szobrász akkor emelkedik művészileg is a legmagasabb szintre, ha maradék nélkül ki tudja fejezni népének egységét. Így alkotja a legegységesebb művet s a legnemzetközibb művet is egyszerre. Ez érvényes még a legszélsőségesebb szocialistára is.

Amikor tehát a magyar rádiót első sorban a magyarsága szempontjából bíráljuk, eleget teszünk a művészi szempontoknak is. S ha szellemében, stílusában magyart kívánunk a rádiótól, egyben a legmagasabb művészt is kívánjuk.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy mereven és ridegen zárkózzunk el más népek művészetétől. Ebben a tekintetben mi nem megyünk olyan messzire, mint a franciák, akik nemcsak azt követelik meg villamoson, vasúton, utcán az idegentől, hogy franciául beszéljen, hanem művészi tekintetben is szinte kizárólag csak franciát kívánnak. A németektől meg különösképpen nem óhajtottunk tanulni. Az ő gögő, alacsonyrendű elzárkózásuk következménye meglátszik a rádiójukon is. Klasszikus zenei műsoruktól eltekintve, ma a német rádió a legsilányabb az egész földgömbön.

De ha idegen népek művészetét adja a magyar rádió, semmi esetre sem szabad Radosné Bock Hildákat és sramml-zenekarokat szerepeltetnie. Nem szabad megtörténnie annak, hogy egy-egy hangfűzvény háromnegyedrészre vágva német bárdalokból álljon. A német zene klasszikusai: Mozart, Händel, Bach, Beethoven, Schubert, Haydn s mások szoros lelki kapcsolatban állottak a bécsi zenével s kultúrával s vajmi kevés porost, szárt, vagy württembergit lehet felfedezni bennük. A bécsi kamarazene- és dalkultúra csúcsa nem a Radosné Bock Hildák műsoraiban található meg, hanem ezekben a zenei nagyokban. S nem azok a hangfűzvények mutatják a német zene nagyságát, amelyek a magyar rádió műsorain órákon át rontják a közönség zenei ízlését, gondolkodásának, érzésvilágának tisztaságát és becsületességét! Ime, a legutóbbi, — vasárnapi, — hangfűzvény néhány kimagasló száma: Kreisler—Marischka: Die Liebe kommt, die Liebe geht... Kreisler—Marischka: Ich glaube das Glück... May—Neubach: Ein Lied geht um die Welt... Lehár—Löhner: Du bist meine Sonne... Lehár—Löhner: Meine Lippen die küssen so heiss... Spoliansky—Schiffner: Heute Nacht, oder nie... Meisel—Schäffers: Die Sonne geht auf... És ebbe a programba stílusosan illeszkedik bele két magyar is. Két magyar, akinek a műveit rendszeresen németül halljuk, vagy akik németül éne-

kelnek: Abrahám: Was hat eine Frau von der Treue. ... És ezt a „magyar” művet németül Alpár Gitta énekelte! Hasonlóan a többihez, amelyet szintén németül énekelnek magyar színésznők, például Gál Franciska... S mindez egyetlen hangfűzvényből, kiragadva, találmányra s nem is szorgalmas kutatás után. Mert ha az ember csak egy kissé szorgalmas, megállapíthatja, hogy egy héten átlag eljátszanak 300 zeneszámot, — nem számítva a különböző zenekarok műsorát s e 300 zeneszámnak csak tizenkét százaléka magyar, a többi mind a felsorolt művek sorába tartozik és semmi köze nincs nemcsak a magyar kultúrához, de a német kultúrához sem, — és semmiféle kultúrához!

Vajjon mi az oka annak, hogy a fentemlített műsor huszonkét száma közül csak egyetlenegy hely jutott Schubertnek? És egyszem Mozartnak? Mert az még lehet becsületes és méltánylandó álláspont, hogy kultúránk és a német kultúra között szoros kapcsolat van. Azt is eltűrjük valahogy, — főképp németszámítású magyar kultúrpolitikusoktól, — hogy magyar kultúra német nélkül nem is lenne. Elvégre ez tisztességes meggyőződése lehet úgy Hitlernek, mint a magyar szellemtörténet művelőinek. Azonban... akkor kérünk Schubertet, Schumann, Bachot, Haendelt, Haydnt, Beethovent... de semmiesetre sem azokat, akiket felsoroltam s akikkel zsúfolásig megtelt már a magyar rádió.

S ha már idegen kultúrákról beszélünk: mért nem hallunk legalább ennyi jó szláv, olasz, spanyol zenét? Az orosz muzsikát nálunk csak Stepat az bala-jajka-zenekara képviseli s azt is teletűzdelik Brodskij, Vince Zsigmond, Zerkovitz-„dalával”, meg harmadrangú orosz románcokkal. De hol van Stravinszkij? Hol vannak az ukrán, szibériai, cserkesz, grúz, tatár dalok? Azok a népdalok, amelyeket naponta oly nagy művészettel sugároz szét az orosz rádióállomások egész sora, a mi nemzeti ujjászületésünk csúfjára? S hol vannak a rokonnépek: a firmek, osztyákok, japánok dalai? Az utóbbiból elvéteve kapunk kóstolót. De a többi bizony szinte sohasem csendül fel a magyar rádióban. S itt vannak a lengyel dalok, a szerb, szlovén, román dalok... Valljuk, hogy semmi kár nem származnék abból, ha rádiónk ugyanannyi helyet szentelne nekik, mint amennyit Lehár és társai kapnak. Lélekben, stílusban közelebb állanak hozzánk, magyarokhoz, mint a Stathebenget-linduló és azok a német-cseh-morva indulók, amelyekkel reggelenként felébredt a magyar közönség a magyar rádió... Mondom: nem vagyok a teljes elzárkózás híve. Népünk kultúráját át meg átlatják a körülöttünk élő népek kultúrái. De az, amit magunkhoz engedünk, jálóban kultúra legyen s ne az elkapitalizálódott, elgépiesített, ellaposított átkultúra terméke s gyakran még annak is az ulja. Az emberi szó, az emberi dal művészetét amúgyis gyilkosan fojtogatja az üzemesített szó és hang. Mivé váltik nyelvünk, szellemünk, művészetünk, ha százhusz kilowatt és négy közvetítőállomás erejével órákon és napokon, hónapokon és évekön át szüdtük rá a giccsel és szeméttel? Mivé lesz az igazi kultúra érzékeny, finom, gyöngyös?

Radosné Bock

1934. márc. 25.

12. 1-2

1934. éps. 1. 155

Levelek

Kozma Miklóshoz

a Rádió vezérigazgatójához

Írja: KODOLÁNYI JÁNOS

Negyedik levél

Méltóságos Uram,

az eddig elmondottak után most már talán megállapíthatjuk, hogy mi az, amit a magyar rádiótól várunk. Összegezzünk.

1. Annyira tiszta, világos és a nyelv szellemének megfelelő *magyarságot* kívánunk, amennyire klasszikusan francia a francia rádió nyelve, csodálatosan szép az olaszé, tiszta az angolé, cseh a csehé és svéd a svédé. (A francia rászól az emberre, ha nem mond valamit tökéletes franciasággal: „*Ez nincs franciául!*” Rászól a vadidegenre, az ismeretlenre is!) 2. A műsor magyar zenei részében mellőzendőknek, sőt *üldözendőknek* tartjuk az *álmagyar* dalokat, s a *Brodzsky, Vincze, Hetényi-Heidberg* stb.-féle „zeneszerzőket”. 3. Kívánjuk a magyar dal kultuszát s annak megfelelő *stílus* érvényesítését. 4. A klasszikus magyar zene alaposab felkarolását. 5. Kiváló zeneértőknek a széles tömegek által érthető *rendszeres* előadásait. 6. A világ népdalköltészetének kultuszát, de elsősorban a *Dunaméltó népeknek dalköltészetét, vala-*

mint a rokonnépeké. 7. A főképp a német és amerikai üzem-muzsika *kiirtását*. 8. A klasszikus zene nagyjainak gondos és rendszeres népszerűsítését. 9. Az előadók gondosabb megválogatását.

Mindez pedig a zenei tanács feladata. Ha az eddigiek során kifogásolnivalókat találtunk, az elsősorban ennek a tanácsnak a munkáján múlik. Nem tudjuk, hol s kiben keressük a hibát. Dohnányit ma elsőrangú zongoristának, kitűnő karmesternek és jó pedagógusnak tartják, de úgylátszik, nincs meg benne a kellő erély, gyorsaság, vagy szemfülesség, hogy a zenei bűnöket nyakoncsípje és szempontjait érvényesítse. Vagy talán egyetértene mindazzal a silánysággal, amely a műsorok zenei részében egyre bántóbb mértékben elharapózik? Esetleg ő maga nem is hallgat rádiót? *Nem, mindezt fel sem tételezzük róla.* Újabb művei azt mutatják, hogy nagyon is megérti és méltányolja a Bartók—Kodály által kezdeményezett forradalmi irányt, s stílusában, mondanivalóiban örömmel ismerünk azokra a népi kincsekre, amelyeket Vikár, Bartók, Kodály, Lajtha stb. bányásztak ki a *dunamenti népek* tengerének mélységéből. A bajnak másutt kell lennie. Hogy hol, azt már *Neked* kell megállapítanod, Méltóságos Uram.

Ezekután az is kötelességünk, hogy a legnagyobb megértéssel fogod méltányolni szavainkat.

Egy rádiólapban egyszer az a vád hangzott el, hogy a műsorokban rend-

kívül elszaporodtak a dilletánsok. A *Rádióélet*, — amely hivatalos lapnak tekintendő, — kissé ideges hangon utasította vissza a vádat s olyan elsőrangú, főképp *zenei* tekintélyek felsorolásával védte műsorpolitikáját, akik ellen senki nek semmi kifogása nem lehet. Nos, mi nem rejtjük véka alá meggyőződésünket s megvalljuk, tudunk olyan neveket tucatjával is felsorolni, akik a legsötétebb dilettantizmust képviselik. Borítsunk rájuk fátyolt. Én, aki két év óta legalább nyolcszáz magyar íróról, költőről állapíthattam meg, hogy mit tud és mit lehet tőle várni, gyakran találkozom a rádió műsorán urakkal és hölgyekkel, akiket saját családi, vagy baráti körükön kívül, — igen helyesen, — senki sem tart és nem is tarthat számon. Műveik szürke unalmon, naiv és kised gyermekességen kívül semmit el nem árulnak. Holott a több mint háromszáz ezres tömeg számára fenntartott rádió mégsem lehet gyermeteg kezdők ugródeszkája, bölcsője, vagy tápláló dajkája. Ne emlegessük ismét Zilahyt, Móriczot, Kosztolányit, Surányit, vagy a többi izig-vérig író. Csak állapítsuk meg és ismerjük be, hogy a névsor meglehetősen rövid... S az idő, amelyet a rádió nekik szán, elég csekély. Hetenként öt-hat irodalmi előadás valóban nemcsak nem lenne sok, de talán még kevés is lenne. S itt nem gyondolunk csak elbeszélésre. Hanem továbbmegyünk egy lépéssel s *rendszeres irodalmi előadásokat kérünk. Nem árt*

Habodás

1934. éps. 1.

13. sz. 1-2.

annak a hallgatónak, ha éreztetjük vele, hogy a nemzet életében az író és az irodalom legalább annyira fontos, mint a politika, a közgazdaság, a külpolitika...

S talán nem ártana rendszeresen visszanyúlni elmúlt korokba sem. A reformáció és ellenreformáció vaskos, édes, ízes emlékeiből szívesen hallanánk élvezetes és egyben nevelő szemelvényeket, vagy azokról szóló előadásokat. Balassi, Csokonai, Berzsenyi, vagy akár Gyöngyössy is érdekelné talán a hallgatók egy részét s hovatovább a legnagyobb részét is. Milyen izgalmas, milyen szívet-lelket elállítóan hatalmas a magyar kultúra lélegzetvétele a reformációtól Petőfiig, Aranyig! Milyen nemes feladat lenne rendszert vinni az előadásokba a átvezetni a tömegeket ennek a hatalmas korszaknak minden lendülésén, buktatóján, összefüggésén! S mennyire hozzájárulna így a rádió az egyre sajnálatosabban romló nyelv megtisztításához, a ponyva, a sajtó, a film és főképp a magyar üzleti élet rontó hatásának ellensúlyozásához! Hivatást töltene be így a rádió s egyben hidat építene a múlt és jelen közé, történelmi tudattal itatná át a tömegeket s növelné a bizony nagyonis csenevész szellemi egység és céltudatosság fejlődését.

Ismét nem akarunk neveket említeni, de itt van például a háborúutáni költőnemzedék kivirágzása. Alig halljuk a rádióban nagyszerű fiatal költőink szavát. Vajjon elmúlt korokba kapcsolódva,

nem lehetne őket erőteljesebben a tömegek elé vinni? Vajjon megvan számukra minden módja az érvényesülésnek, vajjon lapjaink, kabaréink, kiadóink annyira dédelgetik őket, hogy semmi szükségük nincs a nyilvánosságnak a rádió által nyújtott szélesebb területeire? S vajjon anyagilag is olyan gyönyörűen méltányolja őket nemzetük, hogy a rádió tiszteletdíjára nincsenek ráutalva? Nem hinnők.

Rossz, nyakatekert, tudatlan és szlészelen „humoristák” nagyképpü vasárnapi kínviccei és hebegései helyett talán mégis inkább őket illetné a vasárnap délután csendje, ráérő ideje, ünnepi békéje és nyugalma. A rendszeres „rádiókrónikák” felszínes, gyakran nagy tévedéseket népszerűsítő, de mindig édeskésen szentimentális negyedórái helyett talán felemelőbb lenne egy-egy költő negyedórája. Így nem kellene hallanunk előadást a „sarjűmágról” és arról, hogy a szegény városi ember milyen nyálcsurogva nézi a mezőgazdasági kiállítás gazdag magyar parasztyának zsírtól csepegő pörköltjeit...

Mindez pedig akkor is érvényes, ha a hallgatók többsége nincs ezen a véleményen. Mert a rádió nem műsorgyár és amit előad: nem piaci termék. A rádió az egész nép hallható és tudatos szavahangja. Visszahat ara, aki hallja. S aki hallja: azt nevelni kell a tudatosságára, az ítéletre, önmaga ellenőrzésére. Még akkor is, ha a kényelmesebb végét szeretné megfogni a dolognak és sóvárogva követelné a felszínest és yásárit!

Papok és tanítók a gátakon

Zengővárkony, április hó.

(A Magyarország tudósítójától.) A magyarság pusztulását nyomon követő baranyai úttervünket úgy állítottuk össze, hogy *Felsőbaranya* csücskéből indulunk ki és átmeteszve az egész *Ormánságot* (Baranya délnyugati részét), a nyugati vidékeken térünk vissza Budapestre. Nagy félkört írunk le tehát, amely *Zengővárkonyban* kezdődik és *Szentlőrincen* végződik.

Úgy indultunk, mint *tárgyilagos kutatók*, akik nem tudják, miféle élmények várnak rájuk.

Baranyai útunk teljes egészében feltárta előttünk *az egyke veszélyének* minden ágát. *Ezt ilyen nyersen és ki-méletlenül meg kell mondanunk már most, mert lelkiismeretlenség lenne, ha hamis álmokba ringatnánk a magyar közvéleményt.*

Európa és magyar múzeum egy parókián

A falu most is olyan, mint húsz évvel ezelőtt, gyermekkoromban volt. Ráismerek a völgyben húzódo uccára, a domboldalakon fecskéfészkeként megülő házakra, a patakra, mely végigcsörgedezik az uccám, a fehérremeszelt református templomra és a parókiára, melynek ablakai előtt magasbanyúló sötétzöld fenyőfa emelkedik. Nagypéntek van, református faluban talán a legnagyobb ünnep. Langyos tavaszi szél állatokat hord alá a hegyekről.

Csak *egyetlen változás látszik* a falun gyermekkorom óta. Nagyon sok sötétruhás német asszony jár-kei az uccán s alig látni a hajdani színes magyar ruhákból néhányat. Gyermekkoromban még az egész falu *sádközihez hasonló pompázószerű ruhákban* járt. Ma már csak mutatóba látunk magyarruhás lányokat.

Ezekben a kis *baranyai* református parókiákban összegyűlik *Európa* egész műveltsége. *Fülep* Lajos művészetfilozófus, egyetemi magántanár, itt *Zengővárkonyban* Európát épített maga köré. A lakás tele van a *bara-*

nyai népművészet kincseivel. Szőttesek borítják a bútorokat, a falakon színes polcok remekbekészült tányérok ezreit tárják elénk, mázaskorsók pompáznak, mint a pávák mindenfelé, a vitrinekben himes és írott tojások virágnak, mint különös virágok, a hatalmas könyvtárszoba asztalain faragások, a falak mellett régi faragott ládák, padok. Melyiket győzze nézni az ember, melyikben gyönyörködjek jobban? *Van-e még a világon ország, amelynek egyetlen csücske ennyi remekművet mutathat fel? A finomságnak, bölcsességnek, szépségnek, lelki nemességnek ekkora bőségét? Ámulva áll az ember a kincsek között és a gyönyörűségtől, büszkeségtől meghatva hálát ad az Istennek, hogy magyar-nak teremtette.*

De bizony, a keserűség is csúnyán belemarkol az ember szívébe. Milyen nép ez és mégis kétségbe kell esni a jövője miatt. *Milyen művészettel teremthetjük volna meg a magyar otthonok ezreit, amelyek ma tele vannak szeméttel, álművészettel, giccsel!* Micsoda pompázását nevelhettük volna Magyarországon *a népi művészet uralmának!* Az első hajlék, amelybe *baranyai* útunk beléptünk: *valóságos múzeum.* S pedig mi ez még mindahoz, ami itt *ezer éven át volt és ma már nincs többé*, vagy csak pisíákoló emlékei égneek még a dombok alján összekuporodott, pusztuló kis falvakban!

Egy bölcs a gesztenyeligetben

Járjuk a dombokat, a kerteket.

Magyarország 1934.
ápr. 10. 79 n. 5.

Végig a pusztuló Dunán túlon

Szemközt veljünk a híres *Gesztenyés* húzódik, sötét gesztenyefái idelátszanak. Gyümölcsösök veszik körül a falut. Valamikor az egész vidéken *erdőket alkotott a gesztenye* s a régi ősgesztenyéseknek már csak két-háromszáz holdas maradványa a mostani erdőség. A kertekben is mindenütt *gesztenyeligetek csoportosulnak*, vannak közöttük olyan évszázados törzsek, amelyeket hat ember is alig ér körül. A természet bőven megáldotta ezt a vidéket gyümölcsessel, szőlője olyan, hogy más ország meggazdagodott volna rajta, francia barackja *Párizsban* nyert első díjat, almája mellett káposztatorzsának látszik a *kaliforniai alma*. Minden magyar asztalon *garmadában állhatna a magyar gyümölcs*. Uccasarkokon a gesztenyés nénikék mézédés *magyar gesztenyét* pirithatnának. De hát hagyjuk ezt...

Efféle beszélgetés közben köszöntünk rá — a pesti társaság és a várkonyi pap — *Joó bácsira* fent a földjén, kis kunyhója ajtajában. *Joó* bácsi hetvenéves, vállas, bölcs parasztember. Ősz bajusza jóságosan borul az ajkára, kis eleven szeme okosan függ rajtunk. Méltóságosan fogad s elkísér hosszú sétánkra. Meg kell állnunk itt, hogy *Joó bácsiról* elmondjunk egyetmást.

— *Neköm mindönöm megvan*, nem panaszkodom, — mondja fejedelmi fölényvel. — Van húsz holdam, van száz gyümölcsfám. Azokat gondozom. Lám, itt vannak az én kis munkásaim, a *cönögék*. Közöttük élők télőnyáron. Lószórból készítők nekik fészket, abba szépön megvannak. Olyanok is az én gyümölcsfáim, hogy messzi vidékőn nincsenek olyanok! Almám még most is van. Tán szőlő is akad még a kamrába. A boromat meg majd megkóstolik, osztán megmondik, hogy bor-e. Kenyerem, sunkám, gyümölcsöm, borom van: *hát mi kell még?* Sömmi, ugy-e?

Joó bácsi a legbölcsebb ember, akit valaha láttam. Nem lázadozik, nem kíván mást, *csak amit ő maga megteremthet*. Négy év óta *nem tette be a lábát a faluba*. Pedig itt terül el a lába alatt, ha kiül a kunyhója elé a lugasba, éppen szemközt látszik vele a templom. *Joó* bácsi pontosan befizeti az adót s ezzel *a társadalommal való kapcsolata meg is szűnik*. Télőnyáron egyedül él idefent a hegyen. Nem szorul senkire. Nem kíváncsi senkire. Nem avatkozik bele semmibe. Egészséges, mint a vas, nyugodt, mint a könnyező hegyek, szelid, mint a koronájával földreboruló vén *gesztenyefa* s boldog, mint a *cönögék*, amelyek közt él. A világ folyásáról pontosan értesül, mert ujságot, könyvet azért szorgalmasan olvas. *Még kertészeti szaklapot is járát*. Tisztában van a modern kertészet, földművelés, gazdasági élet minden csínjával-bínjával. Csak tanulni lehet tőle bölcseséget, tudományt egyaránt.

Sétánk után *letelepszünk nála a kunyhó előtt*. Pompás bor kerül az asztalra, bor, amelyből egy pohárnyit sem hajlandó eladni *Joó* bácsi, ellenben vendégeitől literszám sem sajnálja. Lassan besötétedik, a hegyek árnyékba borulnak, a *gesztenyefák* girbe-görbe alakjai mint őslények borulnak a derengő holdfény ezüstjében a földre, lent a völgyben *fehéren villózik a templom tornya, a parókia fala*. Csend van, a szellőben zörgő haraszt sziszegését is lehet hallani.

— *Nincs itt szögénység* — meséli csendesen *Joó* bácsi. — Nem panaszkodhassunk, *mer nyomor nincs*. Ebbe a faluba *mindönki megél*. Azér is gyűnnek olyan szaporán a svábok. Ha valamelyik faluba má nagyon sokan vannak, hát idegyűnnek, *itt*

1934. ápr. 10.

mindég meg tudnak élni. Előbb csak olyan napszámosok. Osztán vesznek telenet, disznót. Egyször csak hogyan, noyanse, má van házik. Gyerök meg annyi van, hogy csak úgy hull belőlük! Régön egyse vót itten, magyarok vótak itt a faluba, uram. Most meg annyi a »piszölös«, hogy eláraszti a falut. *Dógoznak, kuporgatnak, osztán szaporodnak.*

(Közbevetőleg: »piszölös« a sváb »piszl«-ből származik. Így nevezik itt a németet.)

Csak törvény segít

— *Ma már nagyon elszaporodtak a németek,* — szól közbe *Fülep.* — Hiába, ők szorgalmasak, szaporák. A magyar meg nem szívesen gürcöl, az úri nép. Szívesen elmenne »a munka temetésére«. Garast-garasra rakogatni nem szeret. Az itteni viselet a *Sárközivel* rokon. De ahogy a *Sárköz is három falura zsugorodott, úgy zsugorodik ez is egyre jobban.* Pedig milyen fejedelmien szép! S milyen dalai vannak!

— Biza, uram, veszünk, — mondja sóhajtván *Joó* bácsi is. — Mink magyarok már alig vagyunk.

S ezt látja itt mindenki. Csak éppen arra nem tud megfelelni, hogy hát *mit is kellene tenni,* hogy a dolog megforduljon?

Erről már a nagy könyvtárszobában beszélgetünk.

Fülep Lajos azok közé tartozik, akik régóta kiáltják a veszedelmet s régóta sürgetik a gyors cselekvést. Szünet nélkül folytatja kutatásait, gyűjti az adatokat, készíti a statisztikákat. Sajtóban, papi gyűléseken hirdeti a veszedelmet. Javaslatokat dolgozott ki. Alispánnak, főszolgabírónak kezére jár, amiben csak lehet. *A baranyai lelkészek mind fuldokolnak, segítségért kiáltanak, harcolnak, bátorítanak és szenvednek.*

— A református egyházkerületnek *joga van felíratot intézni a parlamenthez.* — fejtegeti *Fülep* Lajos. — Alldóán sürgetem, hogy *írjanak fel és terjesszék elő javaslataimat.* Sajnos, ez máig sem történt meg. *Most*

az esperes kibocsátotta kérdőleveimet, amelyek felölelik az *egyke* okaira, a nép életkörülményeire vonatkozó legfontosabb kérdéseket. Így majd tiszta képet nyerünk a helyzetről. Ha azután sor kerül az egész anyag feldolgozására, kiadására, nyilvánosság elé viszem én is a magam anyagát. *Hogy mit lehetne tenni?* Hiszen, ha ebben az országban öntudat, jövőbelátás volna s nem borítana el mindent a magyar jövőről harsogó sok frázis, már régen kétségbeesve rohant volna mindenki a gátakra, már régen nem írának mást az újságok, nem tárgyalnának mást a képviselők, nem hirdetnének mást a színházak, mozik, mint ezt a veszedelmet! Már régen megváltották volna az *örökösödési törvényt* megfordították volna az *adórendszert,* megváltoztatták volna a *népoktatást!* Mert máskép, mint az egész vonalon való *gyökeres és szervesen kiépített változtatással,* nem lehet megállítani a bajt. Be kell látni, hogy a hatvanhét után uralomra jutott gazdasági és politikai rendszer a nép gyengülésével jár.

Új telepítési politikát!

Súlyos kérdések. Hiszen tudjuk, hogy az örökösödés mai rendszerét át kellene alakítani. Tudjuk, hogy *telepíteni* kell, a *Tiszántúl* színmagyar lakosságának feleslegét át kell majd hozni a *Dunántúlra.* Tudjuk, hogy a *népoktatásban első helyre kell tenni a néprajzot.* De hát mikor, hol és hogyan fogjunk hozzá ehez a mérhetetlen munkához? Hogy tegyük jóvá az előttünk járt nemzedék szörnyű bűneit? Hogy hegesszük be a sebeket, amelyeket a *kivándorlás* is ütött rajtunk? Hogy fordítsuk meg az idők kerekét, abból a korból, amikor »emberfölségekről« beszéltek és írtak, a mába, amikor föld van, de ember nincs a *Dunántúlon?*

A szelid, csendes kis világ megtelik a *magyar kérdések* körülünk lebegő kísérteteivel. A föld itt is omlik a lábunk alatt, ott is omlik. Itt is szivárogo a talajvíz, ott is. Néhol már zúg az árvíz: *Hidas, Szederkény,* a falvak egész sora elmerült benne.

Este házigazdánk néhány népdalt dalol el feleségével a gyűjtéséből. Valamennyi páratlan remekmű. Most még dalolják őket itt-ott. *De a népviselettel, a nyelvvel együtt elvész a dal is.*

Kodolányi János.

Végig a pusztuló Dunán túlon

Falu a föld alatt

Vajszló, április hó

(A Magyarország tudóstójától.)
Házigazdánk, Nagy Simon János bácsi, már a hatvanadik évét tapossa, de most is olyan, amilyen húsz évvel ezelőtt volt. Munkában, erőben nem fog ki rajta senki. Ezeréves ormánsági származék ő is olyan, mint általában az ormánságiak: tölgyfából, az ő s ormánsági fából való. Ezt nem minden ok nélkül említjük meg.

Most gyönyörű muraközi lovaival járjuk a környékbeli falvakat. Az országút közalapítványi birtokok, kitermelés alatt álló erdők között húzódik. Valamikor, nem is olyan régen, ezek az erdők egészen a falu uccájáig nyomultak. Ma már a hirmondónak megmaradt őrjási, magányos tölgyeket is kivágták, a vizeket levezették. A falvak kis határai pedig urasági és közalapítványi földek vaskapcsai közé vannak szorítva.

Páprád és Besence

Unnep délután van. A nap szeliden süt, a fákon madarak pittyegnek, csiripelnek, zirregnek. A két szep ló horkolva ragadja a kocsit.

A vidám tavaszban szinte hajlandó az ember elfelejteni, hogy a nagy magyar korhadás legszomorúbb fészkeiben jár. De amikor beérünk Páprádra, egyszerre ránknehezedik a pusztulás levegője. Az ünneplő uccán alig lézeng itt-ott néhány öregember, öregasszony. Gyerek talán öt ácsorog az uccán, pedig a falvak harsogni szoktak ilyenkor a játszadozó, hancúrozó gyerekhadtól. Dezső barátunk, aki a lovakat hajtja, lépten-nyomon rámutat egy-egy fehér, szép kis házra: itt is meghaltak az öregek, most csak egy nőtlen ember lakik benne, ott is meghalt Zsuzska néni, csak egy unokája maradt, de annak sincs gyereke... Biklás (rövid szoknyás) asszonyt csak egy-kettőt lehet látni, az is öreg s a fehér, ősi biklához fekete német réklit, fekete kendőt hord. Még nem is olyan régen fekete ruhát alig lehetett látni az Ormánságban. ...

Pompás kertek övezik a tiszta, tener kis falvacskát. A földek virulnak, azt hinné az ember, hogy jólét, békesség és öröm honol a házakban. Csak a süketa csend telepszik ránk fojtogatóan és hirdeti, hogy ez már nem a béke és nyugalom csendje, hanem a halálé.

Atmegyünk Besencébe. Ez a falu valamennyi helyett beszél.

Amint behajtottunk az uccába, összefacsarodik a sztrünk. Balról kopott, himlőhelyes kis ház, kapuja dűledzik, zsálugátere, ajtaja beszögezve. Udvarát felverte a gyom. Olyan, mint egy esőverte, napszitta koporsó. A lovak lassú lépésben poroszkálnak velünk, mi némán nézzük az ütött-vert, elhagyott házat, a tornácos, zsálugáteres portát, melynek hideg a tűzhelye, tetejét megbontotta a szél, kéménye csorba, udvara-kertje kihalt. Egy a kihalt házak közül... A végzet beteljesedett rajta...

A néma vád

Nézzünk végig a tisztára söpört uccán. A házak előtt imitt-amott egy

öregember, öregasszony ül. Kezét az ölébe ereszti, köszöntésül bólint, vagy megbillenti a kalapját, azután néz, néz a messzibe, a semmibe. Beszélgető csoportot úgyszólván sehol sem lehet látni. Még ahol két öreg ül is együtt, az sem beszélget, csak nézi az eget, a fákat, a kocsinkat. Arcukon rettentés, szívbemarkoló egykedvűség ül. Tartásuk fáradt, meg sem mozdulnak. Egy fiatal anya gyermekét tart a karján, egy másik, nagybácska gyermek, egykedvűen poroszkál a házak mellett, — ime, ennyi gyermeket látnunk mindössze *ünneplés délutánján Besence uccáján*. Cicázás, kergetőzés, zsvaj! Nem, a halottasházban sem lehet nagyobb, dermesztőbb csend, mint ebben az ezeréves magyar faluban, ahol még az én emlékezetem szerint is biklában, keblében pompázó lányok, menyecskék csevegtek. *Hová tántek el?* Egy részük, ime, öregasszony, a biklához gyászfekete réklit húzott. A másik részük nyomtalanul elmúlt a semmiben...

Itt van balkézzől *Bikó* bácsi háza. Szép kis *ormánsági* ház, de milyen állapotban van! Maga *Bikó* bácsi egyedül maradt a világon, ott lézeng most is a kihalt udvarban, léptei egykedvűek, vontatottak, tekintete fáradt. *Sem kutyája, sem macskája*. Tán még a madarak is elkerülik a házatáját. Ha ő meghal, *ajtáját beszélgetik, a gyom elcpi az udvart, kertet és átvesszik birodalmukat az egerek, pókok és temetőbogarak...*

Nem álom ez? Valóság ez a mérhetetlen, ólomserű, sikeg csend, ez a néptelen, elátkozott ucca? *Valóságos emberek ezek az öregek, igazi anya az ott a karonülő gyermekével és igazi gyermek ez itt a fa alatt, aki szótlanul bámulja az uccát?* Igazi kertek ezek és teremnek vajjon gyümölcsöt? *Igazi világ ez és nem szörnyűséges, torkotmarkoló álom?*

Mint kiveszőfélben lévő *indianfalv*, olyan ez a *Besence*. Mintha vén indiánok merednének értelmetlenül az előttük folyó életre, *amelyhez nekik már semmi közük*. Mintha múzeumba való, de mégis megőrizhetetlen alakok lennének. Akiknek *lecsapolták a vizeit, elvették a halait, dús, ősi legelőit, kivágták óriási erdeit, nagybirtokok idegen kordába szorították pántlikányi földjeit és ők dacos fájdalommal nem akarnak ebből semmit sem látni, tudni, elfogadni...* Halálraítélték magukat s összeszorított szájjal, egykedvű tekintettel néznek saját sírjuk üregébe.

Sokan vagyunk „tizenöten!”

Nyolcéves, helyes kislány bandukol mellettünk kifelé a faluból. Felvesszük a kocsira. Beszélgetünk vele. A kis *Kovács* Mariska ártatlan, vidám feleleteiből szakadékok nyílnak meg előttünk, — amelyeket ő nem lát és ne is lásson!

— Hova, hova?

— Mék apám elejbe, segéttök a disznókat hazahajtani.

— Hát csak így egyedül?

Vállat von, nem felel, majszolja a főtperceot.

— Hol vannak a pajtásaid?

— Hát... *nem tudom*... elmöntenek...

— Vannak-e sokan?

— Vannak ám. *Van három is!*

— Hányan vagytok az iskolában?

— Most *sokan vagyunk*, tizenöten.

S elmondja, hogy tanító nincs, a tiszteletes úr tanít. A tizenöt gyermek közül négy a papé. *Első elemista egyetlen egy sincs az iskolában.*

Beszélnék a fejfák

Míg a kedves gyermekkel beszélgetek, útitársaim leszállnak a kocsiról s bemennek a temetőbe. Érzik, hogy az *ormánsági magyarokat a temetőben kell keretsni*. Kicsiny ez a temető, ka-

lappal le lehet borítani s egy szelid dombocskán húzódik meg bokrok, fák között. Barátaink fejtől-fejfehez mennek s idehallatszik hozzám csodáldozó felkiáltásuk:

— Élt *hetvenhat* évet! Élt *nyolcvan* évet! Élt *kilencvennégy* évet! Élt *nyolcvanöt* évet! Mert az *ormánsági temető a világ legkülönösebb temetője*. Titkokat sug az ember fülébe. A sírkövek túlnyomó többsége *matuzsálemi korról beszél*. Ezek az öregek mind *nyolcvan-kilencen év körül* mentek el s én, aki gyerekkorom óta ismerős vagyok velük, tudom, hogy többnyire csendesén múltak el, elaludtak békésen, erejüknek úgyszólván teljes birtokában. S az 1802-ig visszamutatató sírkövek között vannak olyan újabbak is, amelyek fiatal asszony hamvai felett állanak. Sírátja őt: *»Egyetlen reménysége, öröme: Palika...»* S vannak gyermeke-sírok ilyen felíráttal: *»Kesergő szülei egyetlen reményüket, életük egyetlen örömét veszítették el benne...»* Itt tehát az *»egykek»* pihennek.

Köröskörül csend van, alkonyodik, a nap sugárküllői aransárgán tűznek le az erdőre. A lovak horkolnak, kapálnak a türelmetlenségtől. *S a siri csendben sehol énekszó, tamburapengés vagy jókedvű kiáltás...*

Barátom sápadtan, összeszorított szájjal ül a kocsin. S miközben robo-gunk *Nagycsány* felé, mintha hátunk-megett pestisjárvány fekete karjai nyulnának utánunk s megragadva torkunkat, elfeketítenék előttünk az alkonyatba boruló tavaszi eget.

Mi az oka, hogy ennyi *pátriárkai öreg* nyugszik egyetlen kis falu tenyérnyi temetőjében? Hogy lehet a *magával meghasonlott, magát kipusztító fajban ekkora életerő?*

A matuzsálemi kor titka!

Ezekről a kérdésekről beszélgetünk vendéglátó gazdánk asztalánál, a kitűnő *Herbert János* dr.-ral, a *vajszlói Stefánia Szövetség* vezetőjével. A fiatal orvos — kiért rajong az egész környék lakossága — tudományos feleletet kíván adni az *Ormánság* tragikus pusztulásának eddig még csak nagyjából megvilágított kérdéseire. Az ő területe az *életlan*. Hangyaszorgalommal gyűjtötte össze az egész *Ormánságra* vonatkozó értékes és bő anyagát s az *Arpádok* okleveleitől napjainkig minden fontos adatot egybe-rakott. Adatai nyomán, ha egyszer világot látnak, talán sikerül a *faji életlan és lélektan* olyan mélységeibe belelátunk, amelyek eddig elkerülték a tudomány figyelmét.

— Az én kutatásaim azt mutatják, — mondja *Herbert* dr. — hogy a *faj tudattalan védekezése ez a rendkívüli öregkor a kipusztulás ellen*. Mert valóban rendkívüliek ezek az *ormánsági* temetők. Én is gyakran látogatást teszek bennük és feljegyzéseket készítek. Igen, ilyen temetők sehol nincsenek a világon! De ilyen öregemberek sem. Én magam is nagyon sokat ismertem, meg ismerek, akikről az az érzésem, hogy *örökké fognak élni*. Nos, mennél kevesebb az utód, mennél ritkább a születés, annál több a *pátriárkai* öreg. Mintha az életöszton tiltakoznék a pusztulás ellen, mintha valami reményt várna a folytatódásra, a változásra. A kipusztuló fajban pedig esetleg még fellobban az élet akarata s ekkor egymásután sokkal több fiú születik, mint leány. De ezzel azután ki is alszik az élet, folytatódás nincs többé. A végzet betelik...

Mindenesetre olyan kérdések ezek, amelyekkel alaposan kell foglalkozni. Talán napvilágot lát majd egyszer úgy *Fülep Lajos*, mint *Herbert* dr. és *Kiss Géza* hosezú, beható kutatásainak eredménye az egész roppant anyag. Talán mód nyílik még rá, hogy az összegyűjtött adatokból, a szorgosan egymásra rakott megfigyelésekből *következtetni lehessen*. Egy bizonyos: aki ezeket az egykedvű öregeket, ezeket a kihalt uccákat látta, ma már nem keresheti a pusztulás okait kizérólag a földbirtok-viszonyokban. A korhadás megindulhatott a jobbágyság eltörlésekor, de ma már

túl vagyunk a kézzelfogható magyarázatokon. Itt már a *lélek, sőt az élet-tani folyamatok gyökeres elferdüléséről* van szó, az *ormánsági törzs* »meharaplott«, *korhadásnak indult és nagyon-nagyon melyre kell nyulnia* annak, aki nemcsak segítést, de a magyarázatokat is keresi...

Élet és halál — számokban

Ideiktatok néhány riasztó számot

Ha a száz év előtti születések számát kerekén 100-nak vesszük, akkor ma a születések arányszáma:

	százalék
Siklóson	34.04
Piskón	33.33
Drávaszerdahelyen	30.—
Ujmindiszt-Cinderibogádon	28.57
Szaván	23.08
Rádfalván	21.74
Vajszlón	20.51
Egyházasharasztin	19.—
Marócsán	18.18
Kölkeken	18.55
Kiscsány-Oszián	16.—
Hiricsen	14.29
Nagyótfalun	16.66
Terehegyen	13.33
Sellyén	14.29
Bogdásán	12.12
Peterden	12.50
Kisszentmártonban	10.—
Drávaiványiban	9.52
Kémesen	8.33
Kemsén	7.14
Drávapiskin	5.55
Belvárdon	5.—
Lúzsokon	4.33
Sámodon	4.17
Besencén	4.17

Menjen végig a magyar olvasó ezen az arányszámokon és feltárul előtte a *magyar temető*. Adataim csak egy töredékét teszik az egész *Baranyára* vonatkozó adatoknak, — de sehol nincs egyetlen falu, amely csak *vigasztaló adatokat is nyújtana!* Sehol, amelyben remélni lehet! S ezek az arányszámok kizárólag az *ormánsági őslakosságra* vonatkoznak. Ezelőtt tíz évvel még egy német sem volt *Vajszlón* s ma már van — *negyven* és öntudatosan kívánja a német istentiszteletet és német tanítást...

Igy állunk mi, magyarok *Baranyában*. S aki egyszer a maga szemével látta, hogy mit jelent a számadatok között az a 4.17 százalék a *valóságban*, annak a lidérenyomás többé nem enged nyugtot. Ez azt jelenti, hogy például *Besencén* tíz év óta minden második évben születik összesen — egy gyermek s hogy *tíz év múlva*, a ma még élő öregek távozása után, *üres lesz a falu*, mint a kipusztult csigahéj!

Kodolányi János

Nincs gyerek — kié a jövő?

Kákics, április hó

(A Magyarország tudósítójától.)
Az Ormánság szenvedélyes szerelme-
se és kihalásának esztendőök óta szem-
lélője, Kiss Géza református lelkész
ősi parókiájában vagyunk. Kocsin
jöttünk ide, miután megnéztünk egy
sor falut. Tapasztalataink mindenütt
lesújtók voltak s csak a táj költői
szépsége vigasztalt bennünket vala-
mennyire.

A szűkebb ormánsgyi látókörből
azonban Kiss Géza vezetett ki ben-
nünket.

Előbb elmesélem a marócsai isten-
tisztelet lefolyását.

Marócsa Kákics leányegyháza, Kiss
Géza átmegy oda istentiszteletet tar-
tani. A kicsiny és rohamosan fogyó
gyülekezet most ünnepelte a templo-
mi edények beszerzésének századik
évfordulóját. Az ünnepi istentisztele-
ten ott szorong a falu apraja-nagyja,
már amennyire »apraja« egyáltalán-
ban van a falunak. Ma mindenki Úr-
vacsorát vesz.

Úrvacsora könnyek között

Kiss Géza beszél. És a meglett férfi
szavait már az első mondatoknál el-
fojtja a zokogás, torka összeszorul, sze-
mébe könnyek szöknek... Egész beszé-
dét omló könnyek között mondja vé-
gig.

— Mit üzen nekünk az elmúlt száz
esztendő? — teszi fel a kérdést a néma
csendben hallgató gyülekezetnek. S el-
mondja, hogy ezek a szentelt edények
egy évszázad távolságából szólanak
hozzánk. A nagyapák áldozatkészsége
adta őket, hogy késő nemzedékek me-
rítsenek belőlük hitet, erőt, kibartást
az élet harcaihoz, munkájához. De
vajjon milyen üzenetet tudunk átadni
mi az utánunk következő évszázad-
nak? S lesznek-e még, akiknek üzenni
lehet?

S feltárja a valóságos helyzetet.
Rámutat a romlásra, a falvak kihal-
lására, az élet visszajárafordított je-
lenségeire, a kérlelhetetlen halálra,
amely az Ormánsgyára s a kis maró-
csai gyülekezetre vár. S a szemek-
ben egyre jobban elborul a dac, egyre
több arcon gördül le a könnycsepp,
öreg emberek szája megvonaglik...
Már sir a pap és sir a gyülekezet,
nincs senki, akinek a szeme száraz
maradna. Lehet-e pillanat, amikor a
pap ennyire megértse gyülekezetét?
Lehet-e gyülekezet, amely így együtt-
érezzen papjával s ilyen megrendítő
kétségbeeséssel tekintsen saját sirja
megásott üregébe? Hangzott-e el már
ennél megrendítőbb jajkiáltás a ma-
gyar életben? Filmre kellett volna
felvenni a kis baranyai falu isten-
tiszteletét a sírva beszélő pappal és a
sírva hallgató hívekkel, a száz esz-
tendős templomi edényekkel és az
Úrvacsorával, hogy mindenki lássa
ebben az országban a tények meg-
másíthatatlan rendjét s a jövő riasztó
sötétségét. Hogy résztvegyen az egész
ország a kis marócsai gyülekezet
kétségbeesésében s lássa az árvizek
között ómladozó gyenge gátakon a
hősilelkű papokat, tanítókat, amint
egybefonódva népük sorsával, ma

még tiltakoznak, küzdenek a romlás ellen. Látnia és hallania kellene minden magyarnak a nagy rapszódia legsötétebb jeleneteit!

Meghal a szülői ösztön

Mert Zengővárkonztól Kákicsig nincs senki, aki a romlás megállítását lehetők tartaná *azonnali, gyökeres társadalmi és gazdasági intézkedések nélkül*. S nemcsak a papok, tanítók, orvosok látják ezt így, *hanem maga a nép is*. Sokan hajlandók azt hinni, hogy a paraszt nem látja sorsát, hanem csak úgy ösztönösen »beleél« a nagyvilágba s nem törődik a jövővel. Hogy vak s nem látja a szemelőtt harminc-negyven év óta konok következetességgel lezajló jelenségeket. *Nem így van!* Tessék megkérdezni őket magukat s a feleletekből kibontakozik a tudatosság, a világos helyzetfelismerés, — de a »minden mindegy« lemondása is. Ők tudják s akarják mindazt, ami történik velük, reménytelenségük, kétségbeesett egykedvőségük azonban oly nagy, hogy *már semmi erejük nincs a dolgok megváltoztatására*.

Fiatal parasztember megházasodott. *Akarta és kívánta a gyermekeket*. Született is egy kislánya s nem-sokára örömmel várta a második gyermeket is. De mire a kisfiú megszületett, *az öregek úgy megfordították érzéseit, úgy kivetkőztették természetességükből a szülői ösztönöket, hogy elhatározta: elteszi a gyermeket láb alól*. Aszpirint adtak be tehát a osecsemőnek s amikor kiizzadt, meztelenül kifektették a tornácra. *Tüdőgyulladás, majd gyors halál* lett az eredmény. S az apa ridegen, vad göggel hirdette:

— *En nem veszők kiscipőt, kisoruhát... Nálam nem ordétt a gyerekek... Neköm elég az az egy is!*

Megvizsgáljuk a falu népesedési viszonyait. Az egyik házban két öreg él, gyermek nincs. A másokban magányos vénasszony. A harmadikban család *egy lánnyal*. A negyedikben a nemzetség utolsó öregembere lézeng, *utód nincs*. Az ötödikben *magányos fiú*. S így tovább. Szürkén kopognak a sivár *adatok*, mint a koporsót szögező kalapácsütések. *Tíz-tizenöt év s a hajdan viruló falu elnéptelenedik*.

Mert itt azután hiába akarna több gyermeket az *ormánsági* — tehát *nem idegenből jött* — ember. Gyermek akkor sem születik, ha a házastársak akarnák is. *A természet behódol a beteg akarat parancsának s az élet megszűnik!*

Játszóházak

Hogy mindez a nép teljes megfertőzéséhez vezet, annak *szomorú jeleit* meséli el egy fiatal, környékbeli tanító.

A falvakban az iskolából kiállott gyermekek számára *közös játszó-*

szobát tartanak fenn, ahol felügyelet nélkül folyik a szórakozás.

Ugy tudjuk, hogy ezekről a »játzóházakról« már *jelentés ment illetékes helyekre is*. Ha tévednénk: most hívjuk fel rájuk a hatóságok figyelmét. *Tessék erélyesen kisépenni a játzószobákat!* De, sajnos, ha ez meg is történnék, a kényes és fontos ügynek csak az egyik része intéződne el, a tilalmi része. Ez pedig *negativum*. Gondoskodni kellene tehát a növénydek gyermekek szórakozásairól, még pedig *intézményesen*. A fonót, a vasárnapi játszót, az egészséges jókedvnek e nevető közintézményeit talán nem lehet többé visszaállítani. De a helyébe mindenesetre *teremteni kell valamit*, ami a kamaszgyermek egészséges ösztöneit megfelelő módon épen tartaná és levezetné. Talán a leventéintézményt kellene *játékosabbá, vidámabbá, szabadabbá tenni*. Ugy, amint annakidején, amikor életre hívták, *egyes tisztánlátók tervezték*. Hogy gyülekezőhelyei legyenek a leventecsapatok a vidám ifjúságnak, fészkei a játéknak, dalnak, közös szórakozásnak, testedzésnek s még a lányokat sem kellene elkülöníteni a fiúktól. Tessék megvizsgálni néptünk életmódját az elmúlt évszázadokban. Bizonyos, hogy sok egészséges, gyakorlati útmutatást lehetne abból szerezni!

Rabotból — a bot

De hát ezek »elméleti« kérdések és tőlünk »konkrétumot« kívánnak. Ime a tények:

Bogdása földjeinek *egyharmada* horvátok kezén van. Horvátok művelik a földet többnyire felesben, mert *nincs magyar munkaerő*. Ha a *bogdásai* öregeket megkérdezi az ember, hogy hová vezet ez, először vállat vonnak és hallgatnak, azután mentegőznek:

— A föld csak a miénk akkor is, ha kevesen vagyunk és horvátok művelik...

Ha pedig rámutat az ember, hogy igen, a magyaroké addig, amíg ők, az öregek, ki nem halnak, újabb vállvonítás a felelet s egy eldadogott vád:

— *Mér nem adnak földet, hogy legyen a gyereköknek is?*

Tény az is, hogy az öregek felcsillanó szemmel beszélnek a *jobbágságról*, a »rabotról«. Azt fejtegetik,

hogy a »rabotban« csak az *utolsó szó*, a »bot« volt rossz. Akkor volt munka, *föld, erdő, víz, legelő elég*.

— Nem kellett volna megszüntetni a rabotot, *csak a botot*. Akkor még érdömös vót szaporodni...

Egy nép, amely visszakívánja a jobbágyságot!

Tény az is, hogy a vizeket lecsapolták, de létesítettek halastavat. Elvették a néptől vizét-halát, elvették az élete biztonságát. Most a halastó hala *persze nem a paraszté*. S tény az is, hogy az *ormánsági* falvakban egyre sűrűbben bukkannak fel a svábok, *minden statisztika és hivatalos vélemény ellenére is*.

A legszörnyűbb tényeket este Kiss Géza *statisztikáiból* ismerjük meg. S ezek a tények már messze túlmutatnak a *baranyai keretekben*.

Túl Baranyán...

Kiss Géza összegyűjtötte az egész Dunántúl és a Duna-Tisza közének református egyházaira vonatkozó születési adatokat s azokat feldolgozta. A számok kerek száz esztendőre mutatnak vissza. Azután minden község adataiból *grafikont készített*. Most itt fekszenek előttünk a *grafikonok számai*, mint a görcsös lázgörbék s hegy-völgyeikből, szakadékaikból *rettenetes tény rajzolódik elénk*. Kiderül, hogy kivétel nélkül minden faluban, városban az utolsó *tizenöt-husz esztendőben a születések arányszáma zuhanásszerűen esett*, mégpedig a száz esztendő előtti arányszámok *negyedére, ötödére, sőt tizedére!* Jó, ha csak a felére. Az egyetlen *Harta* tartotta meg csupán száz év előtti nivóját, az is — *német község*, ha református is.

Ha pedig ezt egybevetjük a *Hajdu megye* születéseiről kiadott legutóbbi *hivatalos jelentéssel*, mely szerint *Hajdúságban is megdőbentően zuhan a születések száma*, fel kell tennünk a *tények-parancsolta* kérdést: *hol itt a baj? Mik a legfőbb okok? Hol tört meg e szívós, kemény ázsiai nép élettereje? S mit kellene — cselekedni, de azonnal?*

Mert az bizonyos, hogy *Baranya* és az *Ormánság* csak a bomlás kezdete volt. Talán a leggyengébb pont, ahol a nép életösztöne a leghamarabb megtörött. De hogy a baj nem állott meg, azt *száz esztendő számadatai és grafikonjai mutatják*. Ezeket letagadni nem lehet!

Kodolányi János

Levelek Kozma Miklóshoz

a Rádió vezérigazgatójához

Írja: KODOLÁNYI JÁNOS

Ötödik levél

Méltóságos Uram,

mai levelemben a rádió színdarabjaira és általában a színházi munkájára szeretnék néhány megjegyzéssel kitérni. Bevallom, ehhez van a legkisebb kedvem, mert éppen ez az a terület, amely a leggyengébb s amely a legszigorúbb bírálatot kívánja. Újból megállapítom: ha nem remléném, hogy bíráló megjegyzéseim a Te legőszintébb jóindulattal találkozhatnak, egy sort sem írnék, mert a rádió egész környékén senkit sem látok, aki szempontjaimmal, céljaimmal egyetértene. De nemcsak Veled szemben, hanem a magyar közvéleménnyel szemben is kötelességem a megkezdett munka folytatása.

Gyakran hangoztatják, hogy az úgynevezett „hangjáték“, legalább nálunk, megbukott. Eddig egyetlen olyan igazi hangjátékot nem alkottak az írók, amely úgy tartalmában, mint kifejezési eszközeiben megütötte volna a művészi mértéket. Készséggel elismerem, hogy ez így is van. Lehet ugyan, hogy a rádióknak az írókkal szemben tanúsított politikája többé-kevésbé megakadályozza a hangjáték kifejlődését, hiszen

szakemberek jóindulatú, fáradságot nem ismerő, baráti működésére lenne szükség, hogy az írók megismerjék ezt az új műfajt és abba bele tudjanak helyezkedni. Már pedig sem Odry Árpád, sem Kiss Ferenc, sem a többi rendező nem mutatott eddig hajlandóságot arra, hogy a hangjáték törvényeibe belehatoljon s összeülve az írókkal, azokat a gyakorlati megvalósítás módjaira ránevelje. Maradnak hát a színpadra írt darabok, illetve azok rádióra való alkalmazásai.

A darabműsor azután, — legyünk egészen őszinték, — egészen rossz. Irány, határozott szellemi program nincs. Ötletszerűen megválogatott darabok kerülnek mikrofón elé s a megválasztásnál nem tartják szem előtt sem azt, hogy a társadalom, mely rétegei elé szánják őket, sem azt, hogy milyen hatást kívánnak velük elérni. A pusztán „szórakoztatás“ nem elég komoly szempont. „Szórakozni“, mulatni, vagy elérzékenyülni többfelé képpen lehet. Ingványos talaj ez.

A pusztán szórakoztatást többé-kevésbé jól elvégzik a színháznak nevezett mulattató-üzemek. („Mulattató-üzem“nek nemrégiben egy nagy színház igazgatója nevezte műintézetét.) Ötletszerűen, program nélkül minden budapesti színház össze tudja válogatni a darabjait. Vajjon ezt akarja a rádió is? Vajjon a rádió sem tekint magasabbra, mint ezeknek az „üzemeknek“ a direktorai? Minden jel arra vall, hogy így van...

Ezért azután játszanak a rádióban

„kommersz“ vígjátékokat, zenétlen operetteket, üres szószátyárkodást, amelyeknek semmi közük a magyar kultúrához. Játszanak savanyú vígjátékokat, amelyekben a humor a padlásra jár nevetni. S játszanak, — irodalomtörténeti áhítatból, — olyan porlepte, elavult, ócska darabokat — drámaírás vaskorszakából, — vagy inkább bádögkorszakából, — amelyeket lehetetlen ásitás nélkül végighallgatni. Halljuk például, — csak a jellemzőket kiragadva — a „Kis lord“-ot, a „Kis Dorrit“-ot, a „Fenn az ernyő, nincsen kas“-t s mellettük egészen gyermekleg, pipiskedő, olajnyomszerű francia „társalgási darabokat“, amelyekben egy cicomás, finnyás kor minden cikornyája és kétszínűsége díszleg. S persze, mindezt a lehető legelavultabb, legszörnyűbb fordításban, olyan paptronsnyelven, ahogy már a derék Beniczky-Bajza Lenke hősei sem beszéltek.

Röviden és világosan: minden erőfelesztéssel a múlt század ötvenes-hatvanas éveinek pipogya, elkent, finnyás, érzégsős romantikáját támasztja fel a rádió s az embernek gyakran az az „érzemenye“, hogy a „Hölgyfutár“, vagy pláne a „Honművész“ korába csöppent. Egy Musset sápadtarcú, beteg művészele már erős színfoltnak számított a szürkeségnek és férfiatlanságnak ebben a sorozatában.

Nem térek ki arra, hogy minek kellene lenni, hogy mit kíván ez a kor és ez a nép, — hiszen eddigi leveleimből világosan kiderült már: úgyszólván. Csak

Prohodnyaj 1934

ápr. 15. 15. n. 1-2

azon kell elöprengenem, hogy mi ennek a kappanművészetnek az oka? Kí lát ebben egyáltalán művészetet, magyart és népnevelőt? Kinek eszményképe ez a vérszegény irodalom s mellette az a vásári „művészetpolitika”, amelyet, azt hittük, csak színházaink úznek? Jó, azt már régen tudjuk, hogy a színjátszás végkép lecsúszott az ősi magaslatokról, ma már nem jelenti a tömegek kollektív érzésvilágának magasrendű kifejezését. Eleget mostuk ezért a színházak fejét, — hiába. A rádióknak azonban minden eszköze és hatalma megvan arra, hogy *irányt, eszményeket diktáljon, példát mutasson s a rábizott tömegek százezreit helyes és egységes irányban nevelje. Hogy még a színházakat is rákényszerítse a példamutatás szívós munkájával a helyes és kívánatos útra.*

És ami a bajt megtetézi, az az, hogy a színészek nem tudnak magyarul. Nem szabad ezért a kijelentésért megsértődnie senkinek. Így van. Magyar kiejtésről, hangsúlyról, mondatszerkezetről csak egyes kivételes művészek van valamelyes fogalma. Az, amit a rádió színészei összeheszelnek, nem magyar nyelv. Magyar fül számára néha szinte kínos. Ebben *színészképzésünk* a ludas, — de hát a rádió nem tudott már eddig kinevelni olyan színészcsoporthot, amely a helyes beszédben példát mutasson mindenkinek? Színpadon, ahol látjuk a díszleteket, a mozgást, a szemnek szánt eszközök érvényesülését, mindez elcsúszik valahogy, — ám bár jó lenne, ha kritikaink egy, kissé ügyelmének a

beszédre is. De a rádió *a fülhöz szól*, hangban érzékeltet és tár fel lelkeket, életeket! S bizony, színészeink, akik színpadon becsülettel megállják a helyüket, megbuknak a tiszta hangban megjátszott szerepek területén.

Ami azután a paraszti nyelvet illeti: már sürgős és gyökeres beavatkozásra van szükség. A magyar rokontalan nép, nyelve gazdagodását *egyedül a tájnyelvektől várhatná*, — ha ismernék, *tanítanák, művelnék* a tájnyelveket. Ha a rendezőktől kezdve a legkisebb színészig akadna valaki, akinek csak halvány fogalma is lenne a tájnyelvekről. Színiakademiáink igen helyesen tennék, ha a színészeket alaposan megtanítanák a magyar nyelvterület minden jellegzetességére, minden tájnyelvének törvényeire, *származástani és zenei változatára*. Igen, ha a magyar színészképzés a nyelv művelésén alapulna... Így azután hallunk mondatokat, amelyeknek az eleje göcseji, a közepe nógrádi, a vége szegedi tájszóval hangzik, hallunk alakokat, akik *ugyanazt a szót* egyszer ilyen, egyszer meg olyan tájszóval mondják, — olyat pedig, aki valahová bele ne szúrna egy kis székelykedést, legyen bár dunántúli, vagy felsőtiszavidéki, egyet sem ismerek. Ez, Méltóságos Uram, nem nyelv, hanem halaháza, *ugyanaz a nemzetközi halaháza, amit Budapestben beszélnek, de ezúttal nem idegen, hanem magyar szavakkal úzik*. Tessék elgondolni, mit érez, mit mond az a hallgató, aki tud magyarul, — már pedig vidéken még vannak ilyenek. Mi a véleménye annak

a magyar rádió előadásairól. S általában a magyar színészetéről, rendezéséről. *Ezen sürgősen változtatni kell.*

Ha a rádió rendezői képtelenek arra, hogy változtassanak a dolgon, más rendezőket kell szerződtetni. Ha rendező, színész létükre nem tartották fontosnak, hogy úgy tanuljanak meg magyarul beszélni, ahogy kell, tehát *visszanyúlva a nyelv ősi gyökeréig, felkutatva a szavak, beszédformák, zenei periódusok eredetét, összetartozását, különbséget ügy, ahogy kell: keressenek másokat a helyükbe*. Lehetetlen, hogy ez a tehetséges nép ne tudna magához méltó színészeket és rendezőket teremteni s tud is, csak fel kell kutatni őket s hangot kell nekik adni.

Viszont azután az sem vezet jóra, hogy egy-egy író háromfelvonásos darabjéért kap 370 pengőt, — amiből az ügynök, a pénzfelvétel rendkívül nehéz és kockázatos munkájáért húsz százalékot von le. Ilyen tiszteletdíjért darabot írni, vesződni, dolgozni, lelkiismeretesnek lenni nem lehet. A magyar rádió óránként ezer pengőt keres. Ebből az ezer pengőből egy színdarabelőadás *két órájéért* illene legalább 1500 pengőt fizetni, még így is megmaradna 500 pengő...

Ajánlanám, Méltóságos Uram, hogy a cigányzene megrendszabályozását folytassd a darabok *szíved szerint való* megrendszabályozásával és állíts az egész terület élére — *darabvajdát*. Olyat, akinek van programja, vannak ideáljai s van magyar nyelvérzékel

250.000 MAGYAR KISIPAROSÉRT

Szemben a rabmunka versenyével

(A Magyarország tudósítójától.)

Kézenfoglak, kedves olvasó és elvezetlek a *Ferencvárosba*, annak is egyik kis félreeső uccájába, ott is egy hűvös pincehelyiségbe.

A pinceajtó fölött kopott tábla lóg: *Nyomda*. S az is rá van pingálva a táblára, hogy: *Mindennemű nyomdai munkát vállalok. Névjegyek jutányos árban számíttatnak*. Menjünk le a lépcsőn a nyirkos helyiségbe. A falakat nem tanácsos megtapintani, mert piszkos lesz tőle a kezünk. A lépéssel is vigyáznunk kell, mert a lépcsőfokok egy kissé vásottak. Nos, már be is nyithatunk a nyomdahelyiségbe.

Hosszú, bolthajtásos szoba ez, két kicsiny ablak árasztja az uccáról pókhálós világosságát. A járókelőknek csak a lábát lehet innen látni. A helyiségben két férfi áll. Az egyik a *szedősekrények* előtt, a másik egy *kézisajtó* korongjánál. Hajtja a kis gépet a mester, a vaslapok lágy, ütemes csirrenést hallatnak, ő maga oda sem néz, balkezeivel elveszi a kinyomott szöveget, jobbjával ugyanakkor odatolja a tiszta papírt. Mikor belépünk, abbahagyja a munkát, elének jön, tenyerét ösztönös mozdulattal olajos köpenyébe törli s kezetnyujt. *Fiatal ember, szeme csillog*, homloka magas és okos.

— Ha beszélgetni kíván velem, szerkesztő úr, — mondja udvariasan — menjünk talán ebbe a kis fülkébe. Ez az irodám.

Író és nyomdász

Az irodát üvegfal választja el a műhelytől. Régimódi íróasztal áll itt, rajta nyomtatványok, levelek, naptár. A falon köröskörül plakátok, szedésminták.

Leülünk.

— Mester úr, — mondom — *most tárja ki a szívét*. A kisemberek egyik barátja van önnél, a kisemberek lapjától, a *Magyarországtól*. S mi valamennyire *össze is tartozunk*. Az író és a nyomdász.

— Hát összetartoznánk. — mondja mosolyogva — a baj csak az, hogy bizony *nagyon ritkán találkozhatunk*. Elég baj ez nekünk is, önöknek is, meg az olvasóknak is, akik nincsenek valami sokan.

— Ön úgynevezett *kisnyomdász*. Ugy látom, egy segéddel dolgozik...

— Igen, — yág közbe, — azt is csak azért nem bocsátom el, mert *régi barátom*. Valamikor *együtt inaskodtunk*. A katonaságnál is *együtt szolgáltunk*. Hát nekem van ez a kis butikom itt, mert a feleségemmel kaptam egy kis pénzt, aztán *önállósítottam magamat*. Őt meg idevettem magamhoz, mert *nem jutott munkához*. Hát így csak megvagyunk ketteskén. Ambár a munka felől nyugodtan elbocsáthatnám, mert bizony *nehéz osztózni azon, ami nincs*. Egy-két kisebb rendelés ha akad, *névjegy, számla meg efféle apróság*. Magam is elvégezhetném. Tot-szik látni, van »flachgépem« is, de áll. Ott áll, ni, Isten tudja, mióta!

Valóban ott áll a »flachgép« tétle-

nül. Mikor dübörgött, morgott utoljára? Mikor dobálta magából nyugodt derével a kinyomott íveket?

— Mert rendes munka csak akkor van, ha valamelyik kezdő író bebotlik ide és a saját pénzén kinyomtatja a könyvét. Előfizetőket gyűjtenek szegények, az ember csodálkozik rajtuk. *hogy tudnak még előfizetőket szerezni.* Azután megrendelik a munkát, adnak rá előleget. *a többivel meg adósok maradnak.* Egész sereg kintlevőségem van. Mit csináljak velük? Ők is szegények, tessék elhinni. *Elveszett pénz.* De ha mégis jön valaki, nem utasítom el, *mert a munka is valami* és az ember bízik benne, hogy valamelyik csak fizet egyszer. De hát ezt ön is tudja, igaz-e?

Rabmunka mint ellenfél

— Hogyan érint a közüzemek versenyet?

— Hát közüzem, közüzem... — dörögögi és elgondolkozik. — Nekünk, kis nyomdáknak, tulajdonképpen a *fényintézetek házi és állami nyomdái* az ellenfeleink. Azokat pedig bátran lehet közüzemeknek nevezni. Itt van például a váci fényintézet nyomdája. Mindenki tudja, hogy azt a szegény rabot *foglalkoztatni kell*, mert különben megőrül a tétlenségben és hát lelkiileg is nevelni kell a rabokat. No jó. A váci fényintézet nyomdája *elég nagy nyomda*, jól fel van szerelve. Dolgozik benne *két kiképzett szedő, három kiképzés alatt álló szedő, egy képzett gépszedő, két kiképzés alatt álló gépszedő, tizennyolc segédmunkás, egy korrektor.* Ez mind rab, persze. És ámbátor a munka az utóbbi időben meglehetősen megcsappant, mégis *elhasználnak évenként átlag tizennyolc-húsz vagon papírt.*

— Elvégre a rabot *kenyérkereső foglalkozásra* is meg kell tanítani — vetem közbe.

— Nagyon helyes — bólint megértően — Mindenkit ki kell képezni rendes munkára, hogy érvényesüljön az életben. Persze, *az már nagy baj, hogy nem tud érvényesülni.* De hadd folytassam. Van a váci fényintézet nyomdájában *egy* darab 58×84 centiméteres, *négy* darab 63×95 centiméteres, *három* darab 46×60 centiméteres és *öt* darab 70×100 centiméteres *gyorssajtó*, meg még *két darab amerikai gyorssajtó* is. A szedőszekrények *tömve betűkkel*, szedőgépük ugyan csak van. Szóval, kitűnően felszerelt üzem.

Akadémia, magasrangú hivatalnokok...

— S mit nyomtatnak benne?

— Hát ott nyomtatják az *igazságügyminisztérium* meg *más hatóságok blankettáit*, hivatalos íveit, irodai papírjait. De ez nem volna baj. A baj az, hogy bár *magánrendeléseket tilos felvenni*, az igazságügyminisztérium *engedélyével* magasrangú hivatalnokok, vagy az *Akadémia* munkáit *szabad kinyomtatni.* Tessék, itt van néhány könyv.

Turkál az íróasztalon s könyveket tesz elé.

— Hát kérem, ha ezek a házinyomdák meg ez az állami nyomda a rendeléseket *a nagy nyomdáknak adnák*, akkor mi, kisnyomdák, igen szépen jutnánk munkához. De van még más baj is. A rabok *csak néhány fillért*

kapnak a munkájuk fejében, mert a fegyintézet munkára nem érvényes az ipari szabályzat. A fegyintézet műhelyek *nevelőintézetek*, ámbár igen sokat *magántőkések bérelnek*, mint például az asztalosműhelyeket, papírzacsokkészítést s egyebet. De ezt hagyjuk. Mi, kisemberek azonban fizetjük ezért a *lyukért a házbért*. Fizetjük az *áramot, a kereseti adót, a pótdókat, a forgalmi adót s még tetejébe rendes munkabért* is adunk, mert amelyik nyomda nem tartja be a kollektív szerződést, azt *blokáddá* állítják. Rengeteg terhet fizetünk mi, uraim! S megrendelésünk *alig van*, tetejébe még nyögnünk kell az ilyen köznyomdák súlya alatt is. Hát ez nincs jól így.

Minőségi munka

Sóhaj, bádogdobozt vesz elő s olcsó dohányból cigarettát csavar.

— Tessék nézni — folytatja — és rámutat néhány nyomtatványra. — *Ez munka?* En, uram, izig-vérig nyomdász vagyok, szeretem a mesterségemet. *Büszke is vagyok rá*. Nem olyan pálya ez kérem, ahol semmi kultúra nincsen. En szeretem a könyveket, a könyvvel, frással való bibelődést, nekem az lenne az ambícióm, hogy *minőségi munkát csinálhassak*. Nem akarok én úgy dolgozni, mint a nagynyomdák, az egészen más, kérem, meg én is más vagyok. En *egyéni munkát* végzek, mint az a kis suszter, az a kis szabó, aki a *rendelő szívéhez szabja a munkáját* és beleönti a maga ízlését is. Mert, úgy-e, más a gyári cipőtermelés és más a kiscipész munkája. Valamikor, szerkesztő uram, *egy falut adtak egy jó könyvért*. Hát én szeretnék *gyönyörködni a munkámban*, azt kívánám, hogy amit csinálok, az *feljeljen meg a könyv tartalmának*. De hát ezt az ambíciót régen eltettem későbbre, *most már csak megélni szeretnék valahogy a feleségemmel, meg ezzel a segédemmel itt, aki régi pajtásom*. *Névjegy, számla, meghívó...* Ez az egész nyomdai kisipar.

— De hát hogyan lehetne magukon segíteni, mester? — kérdelem

— Azt csak a jó Isten tudja. *Minőségi munka nem kell és nincs is*. Azt meg aztán *szigorúan meg kellene til-*

tani, hogy akár a főtisztviselők, akár az Akadémia, vagy bárki is, engedélyt kapjon a könyvei kinyomtatására! Tessék, rendelje meg az a hivatali főember a munkát a nagynyomdánál, vagy menjen az *Akadémia* a magánnyomdákhoz. Vagy jöjjön az a miniszteri tanácsos mihozzánk, kisemberekhez, mi is meg tudjuk ám csinálni azt a szakkönyvet vagy akármit! *Ők magánemberek, hát menjenek magánemberekhez*. Erről tessék írni!

Ime, írunk is. Mindnyájunknak fáj az ilyen derék, okos és művelt mesterekből a sorsa, fáj, hogy terhek métermázsait cipelik a vállukon s egész nap egyebet sem tesznek, mint futkosnak a pénzük után és — számlákat, névjegyeket, meghívókat nyomnak.

De hát hogyan lehetne segíteni? Ezen gondolkozzanak azok, akik ismerik a dolgok nyitját. Segítsenek úgy, hogy a *szegény rab is dolgozhasson, meg a szegény kismester is*.

Kodolányi János

*

A *Magyarország* tegnap megindított kisipari cikksorozata nyomán máris igen sok levelet, hozzászólást, panaszt íkaptunk kisiparosoktól és az iparos érdekképviseletek vezetőitől. Köszönettel vesszük ezeket az értékes hozzászólásokat, amelyeket cikksorozatunk befejezte után fogunk a nyilvánosság elé vinni, hogy megnyissuk velük a *közönség kisiparos ankétját a Magyarország hátsábjain*.

Honnan – hová?

Jegyzetek egy baranyai utazásról

Vajszló, április hó.

Házigazdánk menyecske-lánya, *Juliska* lép be. Mindnyájan csodálkozva nézzük. *Zsilinszky* kedvéért felöltözött az ősi *ormánsági* ruhába s most egyszerre olyanná változott, mint valami *keleti hercegnő*. Talpig, illetőleg térdig fehér kebélben áll előttünk, vastag haja lányos fonatban leeresztve, karjait könyökig habosan takarja a patyolatszerű fehér, „szávonázott” vagy „gyöngyézett” ruha, (hölgyeink „aszúrozásnak” nevezik), előtte virágos selyemkötény. Arca, tartása is egyszerre megváltozott, mint Hamupipőkéé, akiről *elmúlt az átok*. Barátaink gyönyörködve nézik, bennem felindul a szomorúság. Lám, *innen* jutott el a mi népünk mai állapotába!

Pusztul a nyelv és a dal

Miféle tünetek jelzik ezt a szomorú átalakulást? Kezdetben a nép nyelvét irtották. Jöttek a rosszul megírt iskolakönyvek, jöttek a tantervek, amelyek valami elkülönözött, úri világból néznek alá a népre s amelyekből éppen az hiányzik, ami a legfontosabb: a *néprajz*. A tanítók lassú, fáradtságos és szorgalmas munkával leszoktatták a gyermekeket saját nyelvükről, büntették, gúnyolták azokat, akik a maguk *ormánsági* nyelvén feleltek. Szórul-szóra bemagoltatták a *papirosszövegeket*, mint a „vízfolyás”. Mert *Fülep Lajos*, *Kiss Géza* csak egy-egy van, aki megkívánja, hogy a gyermek a *saját nyelvén beszéljen*. Isten csodája, hogy egy-egy szívósabb *ormánsági* szó, fordulat, hangléjtés még máig is megmaradt. S a mezei virágoknak ez a *szorgalmas kiírtása* mérhetetlen károkat okozott nemcsak magában az *egész magyar nyelvben*, — amelynek nincsenek a szomszédságában rokonai, mint a szláv, germán, vagy latin nyelveknek, amely tehát *csak újnyelvekből frissülhet fel*, — hanem lassanként az egész vidék *gondolkodásában is*. Mert a nyelvvel nemcsak kifejezzük magunkat, a nyelv *gondolkodni is megtanít*. A rossz, papirosnyelv *ferde* *gondolkodásra* nevel.

Azután megkezdődött a *dalok kipusztítása*. A nép őszlőneinek legmélyére nyúlt le ez a folyamat. S csak megtéteződött a rádió elterjedésével. Nemrégiben járt az *Ormánságban Lajtha László*. Gramofónlemezekre régi dalokat vett fel, népművészeti anyagot is gyűjtött. (Készül a baranyai népművészeti múzeum.) Ő állapította meg, hogy az országnak talán egyellen vidékén sem találtak annyi kincset, mint itti *Pedig ez már csak a maradék*. Őreg asszonyok is azzal állottak elő, hogy tudnak ám „szépet is” és eladtolták a „Pénztárcámnak üres a belseje, soká lesz elseje még”, meg a „Tenyeremen hordom” fertelmes melódiáit. A maguk nótáit csak *szégyenkezve dúdolták*, mondván, hogy „biza, az nem szép.”

„Miért hordí édössem a biklát?”

Nyelv, dalok kiírtása után egyre rohamosabb iramban pusztították a *népviseletet*. Ez a nép, mely magaszította ősi pompájában mint a páva csillogott, mely fehérben gyászolt, mint ősei, mely még a *finn-vogul-osztják nyelvégység* korából, a *Don* és a *Dnyeper* mellől hozta ízlését, művészetét, *megromolva gazdasági berendezkedésében, nyelvében, dalában, egész őszlőnős, egészséges lelki világában, levette ruháit is*. A falusi boltos, ki gyári lerakatokból szerzi portékáit, tucat-árúját, azt mondta az asszonyoknak:

— Miért hordí, lelköm, a biklát-kebélét? Maga is dógzik annyit, *édössem*, jobban, mint az úrinők! Nem muszály kifizetni, *édössem*, adom én hitelbe is. Jó maga neköm arra, *édössem*. Nézze, milyen szép áru, *édössem!*

S az „édössem” felvette a gyári holmit, *adósságra is felvette* s ha a pap megpirongatta, így felelt:

— Én is dógozok annyit, mint az úri-asszonyok. *Neköm is megjár a bundal*

S most nézzétek meg őt! Ha moralisták vagytok, azt mondjátok: tönkreteszi a „ruházkodás”, a selyemharisnya *erkölcstelen divatja*... Pedig hiú volt ő eddig is, szép akart lenni, tetszeni akart. *De a maga módja szerint*. A maga kincseket érő ízlése, művészete szerint. Ha azonban ti *elvezitek nyelvét, dalát, ha ti magatok lenéztétek „paraszti” mivoltát,*

szabadság 1934.

ápr. 22. 16. r. 3.

miért csodálkoztok azon, hogy a ti izléseitek szerint akar szép lenni, tetszeni?

Nem a nép a hibás

Megszűnt a fonás-szövés. Az iskolából kiállóit gyermek azelőtt kijárt a mezőre könnyebb munkára, résztvevett a felnőttek közös erőfeszítéseiben, fáradozásaiban. Este pedig a korán kamaszodó leány, legényke, *fonóba* járt, ott játszott, dalolt, tréfált. Szóval: *társas életet élt*. Vasárnap a játszó ifjak közé vegyült. Tamburázott, vígadozott velük. A legény éjszakára kijárt lovat legeltetni s a csillagos ég alatt pajtásaival évődött a tűz körül. *Halászott, farigcsált*. Maga kezével készítette minden holmiját. *Nézzétek meg ma!*

Vége a társas együttélésnek, vége a vidámságnak. Ami gyermek van, az a kisebb falvakban *külön e célra fentartott szobában* gyűl össze. Ott a maga kamasz kedvére szórakozik, *rontja magát, pajtáit*. Beszéltünk egy kitűnő fiatal tanítóval: Amit elmondott, az elborzasztja az embert. *Szodoma és Gomorra egy-egy ilyen játszószóba!* De hát vajjon a nép a hibás ebben? Nem azok, akik beleszorították először a nagybirtokok vaskorlátáiba s megnyomorították életkedvét, szembefordították fajfenntartó ösztöneit a józan ésszel s azután irtották nyelvét, dalát, ruházatát, ősi foglalkozásait? Nem, a nép maga sem tudja, hová jutott. Ó teljességgel természetellenes körülmények közé került és most utolsó vergődéseiben *marja halálra önmagát*. Nem tehet róla.

Akk visszakválnák a robotvilágot

Ha valaki látó szemmel pillant ezekbe a mélységekbe, amelyeket az itt vázolt tünetek megmutatnak, a megbetegedett nép olyan *kétségbeesítő vergődését* látja, amire nem volt még példa a történelemben.

Ki hinné például, hogy itt az öregek *visszakválnák a jobbágyságot*? Házigazdánk elmeséli a „régiek“ véleményét erről a kérdéstről. Én, aki az előbbi nemzedék mintegy két emberöltőig visszanyúló életét ismerem s csak megerősíthetem Nagy Simon János bácsi beszámolóját.

A *robotvilágban* csak az *utolsó szó* volt rossz, — meséli. — A *robot* utolsó szava, a *bot*. Másképp jó volt az. Ha az embört nem ütötték volna, sömmi baj nem lőtt volna. Mer mindönkinek megvót a maga dóga, mindönkinek megvót a könyere, élése, jószágja, fája meg annyi vót, amennyit akart. Még a házat is maguk építették. Összeállt az egész falu, osztán egykettőre megépítötte az új házat. *Akkor még jó vót, ha valakinek sok gyereke vót, mer annál több munkát vállalhatott*. Nem is panaszkodtak a *robotra* az öregek, csak a *botra!* Az én apám, meg nagyapám is sokszor elmesélte, hogy az jó velág vót, a mái meg sokkal rosszabb!

Ha *öreg ormánsági emberrel* beszél az ember, fáradt tekintete, egykedvű arca, reménytelen magatartása *azonnal megváltozik*, akárcsak Simon Juliska a fehér ruhában. Életkedve feltámad, *órákig tud beszélni azokról az időkről*, amikor még nem volt meg a „különözés“, a nagy családok pedig mindent maguk teremtetek elő. Hogy értettek itt a faragáshoz! Minden *ormánsági* született faragóművész, házépítő mester volt. Ma azonban úgy kell *vigyázni a keskenyen kimért földre, jaj, csak, ne örököljék ketten-hárman!* A szaporodó, népesedő falvak ugyan *hová, merre terjeszkedhetnének?* S ne mondja senki, hogy tegyenek úgy, mint a németek: *vándoroljanak más vidékekre*. Mert ez a nép *csak erre a vidékre való*, ősei keletfelé fordított arccal, fehér lenvásznakban itt pihennek talán ezer évnél is régibb idő óta, halászathoz, vízi, erdei, legeltető élethez *itt nőttek hozzá, beszédük, amely tele volt finn és vogul szavakkal, ehhez a tájhoz forrott*. Az *ormánsági* ember minden más táján a földnek: *örök idegen*.

Most azután a földcecské lassan-lassan *összedullanak, az örökös egyre kevesebb s a falvakban alig vannak, akik megműveljék a földet*. *Bogdása* egyharmada horvát kézen van, egyharmadát *teljes egészében sváboknak adták ki kisbérletekbe, azok zsarolják, szipolyozzák a föl-*

det mindaddig, amíg meg nem szedték magukat s valahol *fel nem vásárolják a kihalt családok házat-földjét*. Ők régen kiszakadtak ősi közösségükből s ezen a földön *hódítók*. Mint fehér telepések a *maórik* szigetein. Testvéreink, a finnek, *nem úgy csinálták!*

A népet belekényszerítették a pusztulásba

Ha pedig valaki csodálkoznék azon, hogy a „*rabotvilágban*“ ezek az emberek csak a *bot*-ot fájlalták, annak tudnia kell, hogy *errefelé a jobbágy nem földesurak kénye-kedvére kiszolgáltatót pária volt*. A földek valaha, persze a falukkal együtt már II. István idejében a *Nyulak-szigeti* (ma *Margitsziget*) apácarend és a *Domonkosrend* birtokai voltak. *Vajszlón* volt a zárda, kolostor. Háborítatlanul dolgozott a nép ezeken a földeken, *ladikázott* a vizek áradatán, — a *Dráva* is délebbre folyik ma, — legeltetett *disznót*, *marhát* az őserdők között. A jobbágyság megszüntetésekor az történt, hogy a *hajdani apáca- és szerzetesföldek a vallásalapítvány* birtokába kerültek s abban vannak ma is. Csak feljebb találjuk *Biedermand* báró birtokait s lejjebb, a *Dráva* mentén a *szerb állampolgárrá lett Draskovics Iván grófét*, aki a *békétárgyalások idején azt követelte Párizsban, hogy Baranyát csatolják végérvényesen Jugoszláviához s akit ezért az ügyesség Pécssett le is tartóztatott*. Csodálatosképen azonban még az *eljárás alatt* rendkívül gyorsan megkapta a *jugoszláv állampolgárság elismerését* s szabadon kellett *bocsátani*. Földjeiből azonban egy *talp-alattnyi* sem jutott a *pusztuló magyar-ságnak* ....

Amikor a vizeket az egész országban lóhalálában lecsapolták s előidéztek a mai lehetetlen állapotot, hogy tudniillik *kiszáradt az ország*, végképp elvették az idevaló ember legfőbb életelemét. Ma az történik, ami a legtöbb helyen: *halastavat csináltak mesterségesen s ott persze nem a paraszt az úr*.

Hol találja meg tehát a nép a szaporodáshoz, egészséges élethez feltétlenül szükséges *biztonságot?*

Óvatosabbak legyünk tehát, amikor a parasztot szidjuk, hibáztatjuk s felülve erkölcsi felháborodásunk magas nyergére, elítéljük őt. A népnek *szükségképen kellett* eljutnia a pusztulásig s a temetőkké váló falvakba *nem a maga jószántából érkezett*. Ezt a hosszú utat száz év óta kövezték a számára azok, *akik nem értették meg s betetőzték a sorsát azok, akik süketen mentek el — s mennek el ma is — kétségbeesett, néma jajszava mellett*. Az *ormánsági nép* kihalása nem más, mint *dacos, büszke szembefordulás* azzal az életformával, amelyet tudta, akaratára és kívánsága ellenére építettek ki számára

A *keretek megvannak*, — vizek lecsapolva, az erdők „*okszerűen*“ kezelve, a legelők megsemmisítve, a nagybirtokok *irott törvényekkel megszilárdítva*, elméletekkel *kítűnően igazolva*, az iskolák *felépítve*, az „*olcsó*“ és „*praktikus*“ gyári ruházkodás *elterjesztve*, a *rádiók* mindenütt *felszerelve*... A *keretek megvannak*, mutogathatjuk őket egész Európának. De a nép, az *érzékeny, szelíd, megtörteterjű nép, kipusztul*.

S a *gátakon ott állanak a kiftűnő refor-*

mátus papok, tanítók, a Stefánia Szövetség orvosai s kétségbeesve nézik a romlást. A papok *prédikálnak, könyörögnek*, az orvosok *csökkentik a halálozás arányszámát* — s az *eklézsiák konganak az ürességtől*, a régi *faragott bölcsök tűzrekerülnek*.

Kodolányi János

EGYSZERŰ BESZÉD

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

A *Nouvelle Revue Française* ezévi ápr. 15-i számában André Gide folytatja napló-szerű feljegyzéseinek közlését. E rendkívül szellemes és páratlanul őszinte soroknak olvasásakor lehetetlen össze nem hasonlítaniunk a nagy francia író kiméletlen őszinteségét a nálunk uralkodó s az utóbbi időben egyre jobban elharapózó taktikázással, az ő egyenességét a nálunk szokásos takargatásokkal, az ő magától értetődő, természetes nyíltságát a mi elburkoló módszereinkkel. Valaki azt mondta egyszer: „Azért van nyelvem, hogy elhallgassam a mondanivalómat”. Ezzel szemben Gide valósággal a puritánok szigorúságát szegezi az olvasó, a társadalom, a megszokott kaptafaszemlélet, a konvencionális álerkölc s ellen.

— Minden olyan vélemény, — mondja Gide, — amelyhez érdek tapad, gyanus nekem. Félek, hogy meg vagyok vesztegetve, ha valami előny származik abból, amit hirdetek... Természetem szerint, — folytatja meglepően ez a következő forradalmárszellem, — nem vagyok egyáltalában forradalmár s ezenfelül, ami a személyemet illeti, csak gratulálhatok magamnak a dolgok mai állapotához. De, látjátok, éppen ez bánt, hogy gratulálhatok! Hogy azt kell mondanom magamnak: ha nem a szerencsés oldalon született volna, talán nem így gondolkodnál. Azt kell gondolnom: ha konzervatív vagy, kiváltságaidat akarod konzerválni és utódaidra hagyni!

S ha Gide szavaihoz mérjük a ma veszedelmesen terjedő magyar közszellemet, *vidéki mivoltunk* csak annál jobban kiviláglik. Mi ez, — kérdezzük néha döböntően magunktól, amikor olvassuk, hogy valaki antiszemita beszédet mondott ugyanabban a városban, ahol két nappal előbb a zsidók mellett beszélt, hogy a választójog tervezetét megtagadják ugyanazok, akik annak megvalósítását követelik, hogy lejárt váltókról üzengetnek a kormánynak azok, akik mindenben osztják a kormány tevékenységét, hogy egy irodalmi társaság előkelő tagjai közül senki sem vállal felelősséget a nagy zeneszerző és eszléta kibuktatásáért, noha csodálkozik azon, hogy őt egyáltalában jelölték... S így tovább. Mi ez, — kérdezzük, — *talán Bizánc legsötétebb napjaiba sodródtunk?* S ha nem is a szó szoros értelmében, de szimbolikusan: udvarias bókók kíséretében küldött selyemzsínórok, szavak mérgevel telt kelyhek, kedves invitálással megnyitott tömlőcajtók világában él-nénk. Egyre kevesebben mondják meg, amit gondolnak, s ha megmondják, sohasem tudjuk, miéért paktumok miatt mondják meg s hogy a vélemények, amelyek olyan bátran és őszintén hangzanak, valóban igaziak-e, vagy a huszadik század technikai tökéletességével készült utáztatok. Minden nagyobb közösségben, párton, csoporton belül vannak erősebb csoportok és klikkék s még azokon belül is újabbak, amelyek végül két-három új titkos különbejáratú mellék-szobáiban ülnek... de még közülük sem lehet bizonyos egyiksem a másik őszinté-ségében s egyetértésében. Azok a fa-rejtő tojások jutnak eszünkbe, amelyekből

újabb és újabb tojások vehetők elő, végig a bal szemnyi legkisebb tojásig. Vagy a titkos fiókokkal ellátott frásztalok, melyek gombnyomásra nyílnak s mellékfiókok rengetegét rejtik magukban. De ki tudja vajjon a nyitját ezeknek a szövevényes rejtekeknek? Ki tudja, hogy az ellenzéki szeptem nem beszélték-e meg előre, akiknek ez az érdekük, hogy a megtámadott nem tapsol-e a támadásnak, hogy a puritán nem kap-e vesztegető obulust a puritánságért, hogy némely reformjelző mögött nem vonul-e meg a legön-zőbb konzervatívizmus s a hagyományok tisztelete mögött az egyéni érdek tisztelete?

S az a szomorú, hogy még az ifjú nemzedék között is elharapózott ez a *kerülgető, bujkáló, kétkulcsraszóló, paktumos magatartás*. Közös fronton belül, közös célok és eszményeken belül és még barátságokon belül is öt-hatféle érdek szemeltartása, védekezés nemlétező veszélyek ellen s megfutás a létező veszélyek elől, okos cserbenhagyásával az előreküldött harcosnak. A dolgok tisztulnak, mondogatják mostanában, — de aki jobban belenéz a jelenségekbe, megdöbbenve látja, hogy a dolgok egyre jobban összekuszálódnak. Tisztulás? Nemzeti, társadalmi, gazdasági célok felismerése? Gondolatok megvilágosodása, meglátása, ténnyelők és mód-szerek egyszerűsödése? Szó sincs róla. Hiszen még legegyszerűbben beszélő költők is dadogni kezdenek, ha megkérdezzük tőlük, hogy kik, kicsodák s mi a szándékuk. Az „úgy, úgy” és a „nem,

szabadság 1934.
 ápr. 28. 14.22.4.

nem" egyszerű igazsága a tűzbentartott két vagy több vas, a hátsó kijáratok figyelgetése és az állandó félremagyarázások szándékolt zűrzavara közben vész el. Ha egyszerű mondatokban beszélsz, már hovatovább szánakoznak rajtad s ha nem ígéred ugyanazt egyszerre öthat ellentétes tábornak, lenézés, szánakozás az osztályrészed. *Ostoba az, aki nem nagymestere a taktikázásnak és műveletlen táhó, aki nem beszél egyszerre öt-hat nyelven, beteleértve a madárnyelvet is!*

Lehetetlen, hogy meg ne hökkenjünk a „vidéki ország“ és a vidéki város analógiáján. Ismerjük a vidéki kisváros légkörét, egymásbaszótt érdekszárait, gyűlölködését és irigységeit, kölcsönös lenézésen és hizelgésen alapuló társadalmi egyensúlyát. Legsötétebb, legreménytelenebb társadalmi regényeink erről a vidéki városról szólnak, Tolnai Lajostól Móricz Zsigmondig. A „Báróné ténsasszony“ és a „Rokonok“ vajmi közel vannak egymáshoz, jöllehet 60—70 év távolsága tátong közöttük. Ebben a vidéki városban mindenki suttog, mindenki szidalmaz, mindenki dicsér és gyanakszik, mindenki veszélyes és mégis mindenki — senki. Ebben a vidéki városban ünnepelnek helyi és országos nagyságokat, aggatják a történelem legtragikusabb hőseire a frázisok rongyait, itt beszélnek mindig a legmagasabb stílusban, de a legalacsonyabb érzésekkel. Sőt még az igazán magasrendű érzések is itt válnak a dolgok belső törvényénél fogva szánalmas, silány utánzatokká, itt tudja mindenki, hogy még templomban is miért ment ez, vagy amaz az úr...

S e legrosszabb értelemben vett vidéki város terjed egyre jobban, mint

valami bomlasztó micélium-telep, ölt országos méreteket, válik világvárossá és európai országgá, — ugyanúgy, ahogy a megnyomorított Bizánc vált vidéki birodalomná a vidékiség minden szűk voltával, főkthözragadtságával és végzetes érdekszövevényeivel.

Magasabbra, magasabbra a szemeket és gerinceket! Az író dolga, hogy megmondja: mi a véheménye, a politikusé, hogy mit akar tenni. Nincs mit szégyelni azon, ha valaki az érdekeit védi, — *de igenis, szégyelnivaló, hogy közben úgy tesz, mintha nem védené, vagy mintha a másokét védené.* Végreis ki kell vonulni a titkos társaságok és titkos igazságok barlangjaiból, ahol úgy zsúfolódunk össze, egymásba kavarodva, mint hajdan a pitagoreusok misztikus, a köznép elé nem szánt isteniszteleteiken. Nem lehet a végtelékig fejleszteni a titkos valóságok, a beavatottak és kirekesztettek, a *ritudálék jelbeszédeit értők és nemértők* kétségbeejtő rendszerét. Valamikor volt bátorsága a magában és feltett szándékában hívőnek, hogy tűzes trónra üljön tetteért és igazáért, ma legyen legalább annyi, hogy szólni merjen magáért és igazáért, vagy legalább annyi, hogy az igaza — igazság legyen. Minden kulturált léleknek, legyen akár egyszerű paraszt, akár világirodalmi műveltségű koponya, el kell bújni magányába, a fák és állatok közé, ha bele nem akar tébolyodni a szavak öt-hatféle jelentésébe és a hangsúlyok bábeli lármájába, a rejtett szempontok tüskéibe és a nyitvatartott ajtók csapdáiba. Hiszen valóban két részre válik ma holnap az ország: az egyszerű jelenségek egyszerű értelmezőire és az egymással is, magukkal is örvénylő félreértésbe keveredett ágálókéra és hangoskodókéra.

Mindez pedig Magyarországon, annak a népnek a földjén, amelynek minden igaz megnyilvánulása nyelvben, dalban, művészetben, foglalkozásban maga a bájos egyszerűség, maga természetes igazság, maga a közvetlen jóindulat és tisztesség!...

1934. apr. 29.

Levelek Kozma Miklóshoz

a Rádió vezérigazgatójához

Írja: KODOLÁNYI JÁNOS

Befejező levél

Méltóságos Uram,

Legutóbbi levelem megjelenése óta Téged, mindnyájunk öröme, nagy kitüntetés ért. Örökös főrendiházi tagnak neveztek ki. Munkásságodat, szándékaid tisztaságát ismerte el az élet. *Hatalmad, tekintélyed megnőtt*, egyike vagy ebben az országban ama keveseknek, akik valóban kormányzó erők. Én is jókívánataimat küldöm ebből az alkalomból s engedd meg, hogy necsak a magam nevében, hanem az egész jobb sorsra, tágabb lehetőségekre érdemes magyar ifjúság és az Új-Magyarország nevében is reméljem: hatalmadat, pozíciódat, tekintélyedet nagy közös ügyünknek szenteled, — ha lehet jobban, mint eddig!

Legutóbbi levelem óta Zsilinszky Endrével és Talpassy Tiborral bejártuk Baranyát. Azóta, ha felriadok éjjel álmomból, újra és újra rámnézve az ott láttak fekete hangulata. A pestises-néma utcák, az átkozott, romló házak, a szomorú arcok emléke. S nem tudok elfelejteni egy jelenetet. Az egyik egykés falu, Nagycsány utcáján mentünk végig. Egy kocsma ablaka előtt kisebb csoportosulást láttunk. A nyitott ablakból ugyanis a rádió hangjai áradtak kifelé, ezeket a hüvös hangokat hallgatta a csoport: néhány férfi, egy-két asszony és egy kis-leány. Vasárnap, szórakozás, lám, mi csoda hatalom a rádió!

A dal pedig, amit annak a gyökerében

romló, pusztuló népnek maroknyi, összeverődött fiai hallgattak, azt hiszem, az „Adieu, adieu, kis gárdahadnagyom” volt...

És akkor kétségbeestem. Kétségbe kellett esnem, mert a hajdani büszke népből csak maroknyi maradt, ruháját, tancát, dalát levetette, vagy lehúzták róla, házait sorra beszögezik s a magyar rádió a gárdahadnagyot recsegi és hízelt a sülébe. Nem mondom, hogy a rádióval történelmet lehet csinálni és talpra lehet állítani a magyar népet. Ilyen együgyű nem vagyok. Jól tudom, hogy ide a töké radikális megfélemezése, alapos földreform, komoly telepítés és az egész országot behálózó szövetkezeti rendszer kell, — szóval: új honalapítás. De tudom azt, hogy a rádióknak egy ilyen megújodás szolgálatába kell állania, át kell alakítania a lelküket, vezetnie, felvilágosítania és irányítania kell; a rádióknak a honalapítás mozgalmának élére kell állania. A tanítás, a gyönyörködtetés, a szórakoztatás minden eszközével a megújodást kell szolgálnia! Mi lenne itt, ha Te, Méltóságos Uram, hatalmas szavaddal, erőddel, a rendelkezésedre álló eszközökkel, hadvezére lennél e mozgalomnak! Hány jó koponya; hány derék szív; hány lelekes kéz fordulna Feléd, hányan kiáltanának fel ujjongva ebben a szerencsétlen országban és annak határain kívül! Hányan köszöntenék boldogan gyökeres rendszabályaidat, intézkedéseidet, hány lelket föltene el a boldogabb jövő, az optimizmus, a remény hite! Aki e sorokat írja s sokan azok közül, akik olvassák, — sőt akik nem olvassák is, — hiszik, hogy el kell következnie a gyökeres megújodásnak, mert különben elveszünk. Nincs miért harcolni, nincs értelme az irásnak, a kenyér előterem-

Sebady 1934. apr. 29. 17. 1-2.

nem következik el. *A magyarság sírja széléhez érkezett*, — át kell ugrania a sirt, mert behull.

Méltóságos Uram, — tekints Magadba s tekints szét a magyar vidékeken. *Légy pesszimista*, kérlek, s ne vezettesd félre Magad azoktól, akik *az elmúlt ezer évre* hivatkoznak szüntelen. Háromszázezer-nél több hangszóró várja a feltámadás kürtjének harsogását. A tisztaság, a művészet, a jövő hangjait.

Mindenki szolgálatodra siet, akár erjén felül is. Mert mindenki tudja ma már, hogy a magyar nép életéről van szó. A fejsze a fák gyökerére vettetett — és a fák, a magyar tölgyek, egymásután dőlnek ki recsegeve...

Most azonban, ha igazságos akarok lenni, — pedig akarok! — meg kell mondanom azt is, hogy sok jó és sok egészséges dolog van a rádióban a rengeteg hiba és dilettantizmus mellett is. Feledhetetlen hangversenyek tárták fel gyakran Beethoven, Mozart, Kodály, vagy Bartók művészetének mélységeit. A magyar zenének egész sora kitűnő és nagyértékű előadója szólal meg a műsoron. Hubay palotájából lélekemelő hangversenyeket hallunk. Egy-egy operaházi közvetítés feledteti velünk a silány humorú „tarka-est”-eket, a rossz novellákat, a közönséges operetteket, s *Hetényi-Heidlbergék zenei merényleteit*. A mezőgazdasági tanácsadókat már csak azért is meg szoktuk hallgatni, hogy gyönyörködjünk a magyar föld erőfeszítéseiben. Egy-egy tudósunk előadását is bekapcsoljuk, hogy képzeletünk előtt kitaruljon a föld mélységeinek titka, vagy a csillagok járásának csodája. Soha nem mulasztjuk el Halász Gyula szellemes, okos és kedves előadásait a magyar nyelv megjavítása érdekében. Sajnos, ez a

kitűnő ember mostanában alig jut szóhoz. (*Mi lehet az oka?!*) S van még sok minden, ami szép, okos, igaz. De...

De a színvonálnak soha, *egy pillanatra sem szabad csökkennie*, pláne zuhannia! A jó műsorszámok mellett annál sivárabban, kétségbeejtőbben hatnak a rosszszak, a művészi mellett a giccsek. Nem egyenletes a műsor, nem kiegyensúlyozott, — nincs gerince.

Bizonyosak vagyunk benne, hogy mindez megváltozik. Mert ha nem változnék meg —, akkor előbb-utóbb ki kell találni a módját a keményebb eljárásnak. Harcot kell akkor indítanunk a magyar kultúra megromtói ellen minden vonalon s minden területen; szervezett harcot, a gúnynak, a kipécézésnek, a lázításnak minden eszközzel. Üldözni fogjuk őket a legkíméletlenebbül, hogy a rádió műsorbizottsága erkölcsileg érezze lehetetlenségnek további szerepeltetésüket. Erre a harcra valamennyien el vagyunk szánva, Méltóságos Uram, — de tudjuk, hogy nem kerül rá a sor. Annál is inkább, mert bent, a rádió vezetőségében is vannak néhányan, akiknek ez a harc rendkívül kellemetlen lenne s akik a *Te köpönyeged szárnyai alatt* vétkeznek a magyarság ellen. Ők tudni fogják, hogy nincs kímélet a számukra, ha meg nem gondolják egy kissé jobban feladatukat. Leveleimet ezzel befejezem. Boldog lennék, ha szavam nem hangzott volna a pusztába. A jövőben rendszeresen hírálni fogom a magyar rádió műsorát azzal a tisztelettel, amellyel önmagunknak és a magyar kultúra ügyének tartozom, ki fogom fejteni kívánságainkat. Szeretnék mennél többször dicsérni. Nem rajtam múlik majd.

Ismétlem: *bizunk, hiszünk Benned* — várjuk lelkesítő tetteidet.

Tíz fillérért hagyma...

(A Magyarország tudósítójától.) Józséfvárosi élelmiszerüzlet. Elöl a bolt-helyiség, hátul a raktár. A tulajdonos felesége — kedves, okos hölgy — hol a pénztárban ül és számol, iratokat, számlákat rendez, hol egy-egy vevő kiszolgálására siet. Udvarias, tapintatos és nyugodt. A boltban *egy segéd, egy főúr és egy szolgáló dolgozik.* Munkásasszonyok jönnek, az egyik egy tojást, a másik két csomó hagymát, a harmadik egy kiló kenyert vesz. Pirosposztag cseléd-lányok bevásárlókönyvvel, kosárral jönnek-mennek. A bolt vevőköré főként munkásokból, városi, ganzgyári és gépnyári tisztviselőkből, katonatiszti családokból alakul ki.

Havi húszezerből — hatezer...

Meglehetősen forgalmas időpontban figyeljük a bolt életét. Ilyenkor délelőtt ballagnak le a háziasszonyok, hogy az ebédhez szükséges vásárolnivalót beszerezzék. *Egy óráig nézzük a vevőket és ez alatt az egy óra alatt összesen huszonketten fordulnak meg az üzletben.* A legkisebb összeg, amelyet letesznek a pénztárnál: 2 fillér. A legnagyobb pedig: 2 pengő 50 fillér. Ennek a régi boltnak valamikor, néhány évvel ezelőtt, *havi húsz—huszonkétezer pengő forgalma volt* s akkor fizetett évi 2200 pengő boltbért. Ma a forgalom *havi hatezer pengőre csapant*, az évi boltbér 200 pengővel kevesebb, azaz kétezer pengő. Két évvel ezelőtt *két segéd, két inas és egy szolgáló dolgozott a boltban, ma csak hárman vannak összesen.* Pedig már két évvel ezelőtt is tele volt a társadalom a gazdasági válság panaszzaival s mégis *az öt ember alig győzte a munkát.* Ma a három is többnyire unatkozik.

Dehát mi az oka annak, hogy ezek a kis élelmiszerboltok még a két évvel ezelőtti helyzethez viszonyítva is olyan hallatlanul elszegényedtek? Erre a kérdésre válaszol Belopotoczky Kálmán, az Élelmiszerkereskedők Országos Egyesületének társelnöke, az Élelmiszerkereskedők Beszerzési Szövetkezetének igazgatója.

— A helyzet rohamos rosszabbodásának *elsősorban a nagy druházak az okozói.* Azok az áruházak, amelyek *többnyire csak reklámképpen* foglalkoznak élelmiszerkereskedéssel. Három nagy áruház támasztja a legnagyobb versenyt, mert a rendelkezésükre álló tőke olyan hatalmas, hogy *azzal szembeszállni leketetlenség.* Meg kell érteni: *én nem akarom kétségbevonni a nagy tőke rendkívül fontos szerepét úgy a termelésben, mint a forgalmazásban.*

— Azonban mégis csak *elsősorban építetők kellene a nagy tőkékkel rendelkező vállalatoknak, építetők hajókat, gépeket, gyárakat, házakat, utakat és így tovább.* Kétségtelen az is, hogy a modern gazdasági élet *nem nélkülözheti az egységes irányítás alatt álló és nagytőkével dolgozó áruházakat.* Mi csak az élelmiszerkeres-

A MAGYAR BOLTOKÉRT

kedés ellen emelünk szót, mert hisz ez a kereskedelmi ág elsősorban a kis-kereskedők feladata lenne. Mi kis-kereskedők foglalkozhatunk *egyéni*leg minden vevőnkkel a legjobban és a mi dolgunk az, hogy *izlését, szükségleteit a lehető legjobban és legolcsóbban kielégítsük*. Egyesületünk évi 15—20 millió pengőre becsüli azt az összeget, amelyet a három legnagyobb áruház *pusztán élelmiszerekben forgalmaz*.

Nagy fák és kis növények

— És az élelmiszer-kiskereskedőknek vajon nem lehetne *sikerrel vállalkozniok a beszerzés szövetkezeti lebonyolítására?*

— *Ebben fáradozunk éppen*, de a legnagyobb baj az, hogy *nem áll megfelelő tőke rendelkezésünkre*. — mondja *Belopotoczky Kálmán*. — A kormány feladata lenne megvédelmezni a kiskereskedelem érdekeit, akár *olcsó hitel* nyújtásának a formájában, akár úgy, hogy *korlátok közé szorítsa* a nagy áruházak élelmiszerkereskedelmét.

— A kormánynak kell a *kertésznek* lennie s mint ahogy a kertész féltő gonddal vigyáz arra, hogy a *terebélyes nagy fák el ne nyomják a kisebb és gyengébb*, de *éppen olyan értékes növényeket*, a kormánynak kellene megtalálnia a módot a nagy áruházak elterebélyesedésének korlátozására. *Bécsben* például egyszerűen *megszüntették* a nagy áruházak olyasfajta tevékenységeit, amelyek a kiskereskedelmet megfojtánák. Én nem gondolok ilyen erőteljes intézkedésekre, azonban *enyhébb módon bele kellene nyúlni* ebbe a kérdésbe.

— A *fázisadó* hogy vált be?

— A fázisadó bevezetését *mi magunk szorgalmaztuk*, mert ezen a módon lehetővé vált a forgalmiadónak *egyszerre és egy helyen való elintézése*. Persze, a fázisrendszer is *drágulást hozott létre*, de legalább pontosan tudunk számolni. Hát ha már megvan a fázisadó, hadd legyen.

— *Várnak valami fellendülést*, elnök úr? Manapság sokat hallunk a gazdasági fellendülés megindulásáról.

— Sajnos. — mondja az elnök — *mi még eddig halvány jeleit sem tapasztaljuk a fellendülésnek*. Lehet, hogy a *világpiac*on, a *világgazdaságban* már itt-ott mutatkozik javulás, de *mikor érkezik az el mihozzánk, kiskereskedőkhöz?* Hozzánk, akik vevőkörünket munkásokból, tisztviselőkből toborozzuk? Soká lesz az még, uram s addig bizony panaszkodni és harcolni fogunk.

Robot és szüv

Megköszönve a kitünő kereskedő felvilágosításait, egy kissé utánanéztünk, *hogyan él két egy ilyen küzdő, dolgozó, reménykedve panaszkodó kisboltos a magánéletben?*

— *Reggel nyolctól este nyolcig állandóan a boltban ülök és dolgozom* — meséli egy kisbolt tulajdonosának felesége. — A segéd a szolgálával már reggel ötkor kimegy a nagyvásárcsarnokba s bevásárol. Én nyolckor beülök a kasszába, *ellenőrzök, szá-*

1939. máj 3.

molok, telefondlok, rendelek, rendeléseket felveszek. Így megy ez napi tizenkét órán át. Társadalmi élet? Sajnos, csak vasárnap délután gondolhatunk egy kis társas érintkezésre. Este pedig, a napi robot után, arra sincs kedve az embernek, hogy színházba, moziba menjen.

— A mi boltunk még békebeli bolt s össze tudom hasonlítani az akkori életnivót a maival. Egy kis kultúrára is gondolhattunk akkoriban. Ma? Sajnos, szó sem lehet róla. A férjem pedig hol az üzletben, hol azon kívül, a városban dolgozik, el van foglalva késő éjszakáig minden percre. Boldog, ha egy kicsit kipihenheti magát.

Egyetlen szórakozás lenne a rádió, ha lenne. De hát azzal is sok baj van...

Ime, egy józsefvárosi kisbolt élete. Vasárnap reggel, szombat este egy kissé nagyobb forgalom, a hét egyéb napjain csend... Sok kinnlevőség, sok hitelezés. S minden gondjuk arra irányul, hogy az adós vásárló se menjen el, mert ki tudja, egyszer mégis csak fizet majd...

— Régi, békebeli vásárlóinkat fel sem szólítjuk, — meséli a hölgy szomorúan — elvégre nincs szíve az embernek hozzá. Évtizedeken jártak ide hozzánk s most elszegényedtek teljesen. Mit tegyünk? Adunk nekik drut tovább is. Segíteni kell, ahol lehet s nem tehetnek róla, hogy ilyen nehéz világban élünk...

Kodolányi János

„A pokol minden szenvedése sem tántoríthat el bennünket német hűségünktől...”

Hogy folyik le egy „kültürest” a sváb falvakban?

Szederkény, május hó.

(A Szabadság tudóstójától.) Sok szó hangzott el már az úgynevezett pángermán agitációról. Azok, akik az országot tapasztalatból ismerik, egyre sűrűbben bukkannak rá a sváb lakosság körében üzött *izgatás nyomaira*. Viszont, ha a lapok lelepleznek egy agitátort, aki messze környéken, mint a nagynémet eszmék terjesztője ismeretes, — az illető azonnal nyilatkozik, visszutasítja a vádakat, hűségfogadalmat tesz s kijelenti, hogy bár öntudatos német, a magyar hazához minden csepp vérével ragaszkodik.

A pángermán izgatás első jelei, még a weimári Németország idején, éppen itt, Északbaranyában ütötték fel a fejüket. Hogyan áll most a helyzet, amikor a magyar érzés egyre erősebben tiltakozik ellenük?

Bók a magyarság felé

Itt van Szederkény. Mint a nevéből is megállapítható, ősi magyar település. Ma sváb falu, mint erre felé majdnem valamennyi. A *Volksbildungsverein* szorgalmasan dolgozik benne. Összejövetelkor a természet díszesen felcicomázzák gallyakkal, szalagokkal, mint ahogy falusi hálokon szokás. Eddig a falu apraja-nagyja kivétel nélkül megjelent az összejöveteleken, de mióta a főszolgabíró elrendelte, hogy csak a *Vereln* tagjai vehetnek részt a „kültüresteken”, mindenkinek fel kell mutatnia a tagsági jegyét.

A szónok feláll a pódiumra és beszélni kezd. Szavait hivatalos jegyzetek igazolják.

Ilyesféleképpen beszél (most még nagyon helyesen):

— Eddig azzal *csúfoltak benneteket*, hogy ti „svábok” vagytok. Gúnyképen használták véletlen szemben ezt a kifejezést. Hát én azt mondom nektek: legyetek büszkéek arra, hogy svábok vagytok! *Ti egy nagy néphez tartoztok*, ti olyan nyelvet beszéltek, amely a világon mindenütt el van terjedve, s amelyel mindenhová elmehet az ember. Természetesen tanuljatok meg magyarul is, hiszen erre szükségtek van! Olyan

államban élünk, amelynek hivatalos nyelve a magyar. De az anyanyelv minden embernek legfőbb kincse és gondolatait csak az anyanyelvén tudja kifejezni! *Az idegen nyelv nem a ti nyelvetek és a magyar törvények nem is kényszerítenek titeket arra, hogy idegen nyelven fejezzétek ki gondolataitokat!*

A jelenlevő főszolgabíró felé *megereszt egy kis dicséretet*:

— Tudjátok, hogy valamikor úgy ti, mint a magyarok, *jobbágyságban éltek*. Nagy magyar férfiak, *Kossuth, Széchenyi*, felemelték szavukat a jobbágyság ellen. Nekik köszönhetitek, hogy a jobbágyság megszűnt. A szabadságharcban apáitok épenúgy kivették részüket a véráldozatból, mint a magyarok, nekik is éppen olyan részük van a jobbágyság megszüntetésében, mint a magyaroknak. Ezért *Kossuth, Széchenyi* iránt örök hálát kell éreznetek...

A harsogó „kis Hitler”

De azután kitarja karjait, *hangja harsogóvá válik*, azt hinné az ember, hogy egy *kis Hitler szónokol a kis magyarországi sváb faluban*. S ahogy felcsattan a hangja, azonnal *fordít is egyet a köpönyegén* és szavai kétértelműekké válnak, illetve úgy mondják meg a igazságot, hogy a főszolgabíró *nem köthet beléjük*. De a halotti némaságban figyelő svábok szeme felcsillan és a szónok szavait sűrű „Hoch” és „Heil” kiáltások szakítják meg.

— *Ti viselték a terhet, testvéreim, ti görnyedtek a munka és szenvedés súlya alatt, tiétek az üldöztetés, a megvetés, a kitagadottság!* Ne tágiistatok német nívoltotoktól! A bölcs magyar törvények nem követelik meg, hogy elhagyjátok fajtókat! A bölcs magyar kisebbségi törvények, amelyeket nemzetközi garanciák biztosítanak, nem kívánják tőletek, hogy a nagy német közösséghez hűtlenek legyetek! *Nektek minden üldöztetés, minden megpróbáltatás ellenére hűnek kell maradnotok. Mi néma verejétekkel dolgozunk*

Szabadság 1934. máj. 13. 19. 27. 3.

itt és véres üldöztetésben van részünk. Kitagadottak vagyunk, mellőzöttek vagyunk! De a pokol minden szenvedése sem tántoríthat el bennünket német hűségünktől, amit a magyar törvénnyel biztosítanak nekünk!

Tomboló *hochozás, heilezés* zúg a teremben. A szónok úgy áll ott, mint valami régi prédikátor, mint valami űskeresztény, *akit keréketörés, megkínóztatás vár igazságáért.* A keményített szoknyájú, kékszemű sváb asszonyok úgy néznek maguk elé, *mint az üldözöttek, akik megtanították ezt a tehetségtelen, elmaradott magyar népet minden emberi jóra, földművelésre, gazdálkodásra, dalra, kultúrára s ezért hálaból véres üldöztetést szenvednek.* A kipirult arcok, az égő szemek, a vadul tapsoló tenyerek mind az *ártatlanul üldözött nép* forró lelkesedésétől égnek. Igen, ők görnyednek az adók súlya alatt, ők hullatják a verejtéküket s mindezért mit kapnak tőlünk, magyaroktól? *Olyan szenvedéseket, amilyenek a jobbagyság idején sem sújtották őket.*

Hizelgés és lázítás

S a szónok egyre jobban beledühödik a beszédbe. *Néha-néha egy-két dicsérő szót mond a magyar államról, a törvényekről, — hogy utána kérlelhetetlen pontossággal lecsapjon a német fajisággal, az összetartozással, a német nagysággal, a német kultúra, a német nép hatalmával.* Aki hallgatja ezt a harsogó, kipirult, *szinte dühben égő szónokot,* feltétlenül az az érzése, hogy mellettünk, bennszülött magyarok mellett, toronymagasságban áll minden, amit a svábság alkotott, hogy mi eltörpülünk hitvány nyelvünkkel, szakadozott kultúránkkal, szálnalmas életformáinkkal — s tetejébe még *kinozzuk, üldözzük, sanyargatjuk a svábságot.* A szembeállításból feltétlenül azt a tanulságot vonja le a nem valami fúrtagyú sváb paraszt, hogy a magyar *nem dolgozik, nem fizet adót, nem vesződik az életben,* csak uralkodik, a készből él, *kiszípolozza a svábság munkájának eredményét s tetejébe még üldözi is a svábot — a magyar törvények ellenére!*

S kéri azt is, hogy a magyar kisebbségi törvényeket *nemzetközi nyomásra hoztuk s azok megtartását hiába szorgalmazza minden nemzetközi hatalom és ellenőrzés, nekik, sváboknak, kell kiverekedniök azok életbeléptetését, gyakorlati alkalmazását.*

Mit tehet pedig ez ellen a főszolgabíró? Hiszen a *látszatát is* el kell kerülnie annak, hogy a Vereínok munkáját meg akarja akadályozni. Jól tudja, hogy a legcsekélyebb belcavatkozás a Vereínok „kultúrmunkájába“, a *hazai és külföldi német lapok egyöntetű felzúdulását s vádaskodását vonja maga után.* A főszolgabíró büszke arra, hogy mi magyarok ezer éven át megtartottuk, még pedig *eredeti mívoltukban tartottuk meg* kisebbségeinket s távol áll tőle a gondolat, hogy a svábokat svábságukban zavarja. Azután még a szónok *oly ügyesen bújkál a mondatokkal paragrafusaink közt, oly ügyesen vegyíti a hizelgést a mennydörgő lázítással,* hogy beszédébe belekapaszkodni valóban nagyon nehéz. Járnak erre felé szép számmal közismert lázítók, de nyakoncsípni őket alig lehet. A nép pedig tudja, hogy mihez kell tartania magát. *Ő pompásan érti a neki szánt szavakat!*

S vajjon ki tudja ellenőrizni az egyes házaknál, *családi körben* megtartott beszélgetéseket? Valakit meglátogatni, valakinek az asztala körül összegyűlni igazán szabad mindenkinek. Ez a legelemibb állampolgári jogok közé tartozik. Hogy azután *német lapok, folyóiratok kerülnek megtárgyalás alá, hogy a rádió német állomásokra van beállítva, — az már természetes, de ellenőrizhetetlen.* Tudja mindenki s nem tehet ellene senki.

Az agitátorok a sváb falvakból kerülnek ki

A beszéd, amelyből fentebb idéztem, kívánságra *gyorsított jegyzetekben bárkinek rendelkezésére áll.* A német agitátorképzés egyik pompás gyümölcse. S a többi efféle „kultúrest“ lefolyásának *pontos kaptafája.*

Az agitátorok pedig természetesen magukból a sváb falvakból kerülnek ki. Hogy miképp juthatnak ki Németországba a sváb falusi ifjak, holott ott nekik semmi különös keresnivalójuk nincsen, arra is tudok példát. A legtöbbje rejtélyes módon jut útlevelelhez, rejtélyes módon élt odakint s titokzatos utakon jut pénzhez s mindenhez, amire szüksége van. Tény az, hogy mire visszakérül, igen jól érti a lázítás ravasz módjait, pontosan tudja: *ki milyen érzelmű, melyik pártnak a tagja, milyen lapot olvas, milyenek az anyagi körülményei, hány családtagot tart el s hogyan áll anyagilag.* Azokhoz a térképekhez is csodálatos módon hozzájut, amelyeket legutóbb német hivatalos helyről „ostobaságoknak“ és „megvadult faházia szüleményeinek“ neveztek, viszont ennek ellenére *lázítás céljára mégis pompásan felhasználhatók.*

El kell mondani azonban, hogy egy Eiter nevű sváb paraszt ifjú miként jutott ki Németországba. Ez az Eiter nem kapott útlevelet az alispáni hivatalban, mert semmiképpen sem tudták okát adni a németországi utazás fontosságának. Egyszer azonban az útlevelel mégis megérkezett, még pedig egyenesen Budapestről. Gratz Gusztáv közbenjárására kapta meg Eiter s ki is ment vele Németországba. Bizonyos ideig odakint tartózkodott, hogy merre járt, mit csinált, az ő dolga. Mire azonban hazajött, pángermán lett belőle. Most járja a falvakat és tartja a „kultúrestek“ kétszínű beszédeit...

Eközben pedig az egyik baranyai falusi magyar lakossága maroknyivá zsu-

gorodik. Kultúrestjei bizony nincsenek. Valamikor a falubelieknek nagy-szerű énekkaruk, zenekaruk volt, az egykori karmester ma is él. Ma nem lehet összehozni a hajdan művészen éneklő nép sorából sem énekkart, sem zenekart. Az ezeréves dalok, a magyar művészet csodái, kivesznek. Helyükbe a „Tenyeremen hordom“ és más torzszülöttek terjednek el. Viseletük, amelyhez fogható csak indiai fejedelmek udvarában található, eltűnik.

Ellenben a szederkényi svábok „kultúrestjein“ vígan lehet szónokolni „véres üldöztetésről“, a roppant terhek súlya alatt nyögő svábságról, a kitagadottságról és arról, hogy a magyar törvények jók ugyan, de csak nemzetközi kényszer folytán jók...

Ha pedig az itt elmondottak következményeképp valakik ismét „hűségnyilatkozatokkal“ és agitációs munkájuk kerek letagadásával hozakodnának elő, fel fogjuk mutatni a beszédek gyorsírással felvett szövegét és a tanubizonyosságokat, hogy a magyar közvélemény végre ébredjen rá mérhetetlen türelmének káros mivoltára s ismerje fel a helyzetet a valóságnak megfelelően. Előbb-utóbb kiderül, hogy miféle pontosan szőtt szálak hálózzák be a Dunántúl évszázadokon át békekességben élt svábságát. Előbb-utóbb meg fog szünni az a helyzet, hogy egyfelől képzett agitátorok mindenféle köpönyegek alá bújva „kultúrizgatást“ űznek a falvakban s ugyanakkor színmagyar népünk számára mindeddig képtelenek voltunk tisztességes kultúrigozgalmat és összeköttetést teremteni! Kodolányi János.

Újra egy szombathelyi hangverseny

Írta: Kodolányi János

A Szabadság olvasói előtt emlékeztet: még az a kis vita, amely e lap és Szombathely polgármestere között lefolyt. A Szabadság szövéttette egy hangverseny műsorát s óvást emelt az ellen, hogy e nagy határszéll, a germán tenger szomszédságában elterülő városban egyetlenegy magyar zenei művet ne adjanak elő egy hangversenyen. A polgármester ezután a cikk után rideghangú levélben tiltakozott a dolgok illetén beállítása ellen s arra hivatkozott, hogy más hangversenyeken igenis, erősen szóhoz jut a magyar műzsika.

Nos, ezúttal vissza kell térnünk egy újabb hangversenyre, annál is inkább, mert ezt a rádió is közvetítette, s mert éppen a polgármester úr mondott hozzá bevezető beszédet.

A tiltakozás után azt vártuk, hogy ez az újabb hangverseny most már alaposan ki fogja köszörülni a csorbát, mert hiszen a rádióközvetítést is megnyerték hozzá. S a nagy nyilvánosság szászország tömegei elé mégsem lehet

holmi összeeskébált műsorral lépni, — hát ha még a polgármester mond bevezetőt, az a polgármester, aki a Szabadságot alaposan megróttá bírálataért!

A hangversenyt a derék Fricsay Richárd vezényelte. Ez ellen nincs semmi kifogásunk. Fricsay, mint többször megállapítottuk, elég jó katonakarmester, ha vannak is kívánnivalók a ritmusérzékét illetőleg. A műsor ellen azonban tiltakoznunk kell. A magyar zenét ugyanis egyesegyedül és kizárólag — Vincze Zsigmond „Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország!” című, román melódiából szerzett gicse képviselte, az a gicse, amely ellen minden jófűlű ember százszor és százszor tiltakozott már, amelyet, isten tudja: miért, állandóan hallanunk kell, újabban még egy klasszikus hangverseny műsorában is! Mozart és Vincze Zsigmond! Puccini és Vincze Zsigmond! Schubert és Vincze Zsigmond!

Íme, ez aztán a magyar kultúrpolitika!

S a rádióknak szüksége volt erre a műsorra. S a rádió zenei tanácsa nem cenzúrázta meg egy kissé ezt a műsort s nem jutott eszébe, hogy olyan magyar zenét követeljen, amely méltó Mozart szomszédságához. Nem első eset az

már s újból a nyilvánosság elé kell vinnünk.

Pedig lett volna Szombathelyen olyan műsor is, amelyet a rádió — állandóan lámpával kutatva igazi magyar művészet után, amit nem talál — bátran közvetíthetett volna. A Szombathelyi Kultúregyesület például Bartók-estet rendezett s azon elsőnek mutatta be új zenekari népdalszvitjét. A rádió nem közvetítette. A Szombathelyi Dalárda hetvenéves jubileumi ünnepségén előadták Kodály Psalmusát, pusztán a maguk erejéből. A rádió nem közvetítette. Mindezt Szombathelyen. Mert van ott igazi zenekultúra is...

De, ha már vidéken vagyunk, nézzünk körül egy kissé más városokban is. Itt van Kecskemét, ahol Vásárhelyi Zoltán vezetésével nagyszerű zeneélet fejlődött ki. Már évekkal ezelőtt bemutatták Schütz Máté-passióját, az idén pedig Karácsonyi Oratóriumát. Bemutatták Joachim Pange lingua, à cappella-művét, Magyarországon elsőnek. A magyar rádió nem közvetítette. (Pedig nem is magyar klasszikusok ezek!) Volt magyar népdalünnep, gyermekkarral, vegyeskarral, eredeti népdalműsorral. A magyar rádió, amely szerint magyar műveket két héten át sem

lehetne adni, oly kevés van belőlük. — nem közvetítette. Am közvetített Kecskemétről olyan vegyesértékű hangversenyeket, amelyek nem mozogtak a szombathelyi műsor-nívóján felül. Miért? Kiknek a kedvéért? Isten és a rádió tudja...

Itt van Békéscsaba, Szeged, Kiskunfélegyháza, Győr... Szegeden Szögi Endre a polgáriiskolai tanárképző énekkarával művelt csodát. Debrecenben ott van a kitűnő Baranyai. A rádió Vincze Zsigmondért megy Szombathelyre s ezeket a zenei életjelenségeket észre sem veszi. Félegyházán a Constantineum-intézet apácái tettek tanu-bizonyosságot arról, hogy a katolikus zeneélet ma is el tud mélyülni a művészet igazi mélységeibe. A rádió nem közvetítette hangversenyüket.

S így végigmehetnénk az egész országon s mindenütt szépen kilgyukadnánk Vincze Zsigmondra.

Íme, néhány gyors kézzel szedett marék a vidéki zeneélet területéről, a szépségekkel és kétségbeejtő dilettantizmusokkal együtt. S mindezek felett ott ragyog a rádió kultúrpolitikájának furcsa fénye.

Kik jelelősek ezért a mai súlyos, történelmi időkben?

Szabadság 1934. máj. 20. sz. 1.

Íróhét, könyvhét

Irta: KODOLANYI JANOS

Az első Íróhetet a Balatonon rendezte az *Írók Gazdasági Egyesülete* (Ige). Az alapító elnök, néhai *Pákots József* elgondolása az volt, hogy a közvélemény figyelmét rá kell irányítani az irodalom munkásaira — *de az írók figyelmét is a közvéleményre*. Nem pusztán gazdasági, érdekvédelmi szempontból. Hanem azért is, mert író és olvasó, különösen pedig író és néptömegek között nálunk, Magyarországon, hatalmas szakadék tátong. Közelebb kell őket hozni egymáshoz, mert nem erő az olyan erő, amely egyedül van, nem erő az olyan ereje, aki elhatárolva, valami magas elkülönöttségben alkotja műveit s akár gögből, akár hiúságból, akár ostobaságból nem veszi tudomásul azt az életet, amely az országban folyik. Évenként tehát legalább egyszer ki kell ragadni az írókat a maga poshadt magányából, kávéházi asztala mellől s oda kell állítani a közönség, a tömegek pillantásának keresztútjába. Ez az egy hét olyan kérdések felvetésére alkalmas, amely kérdések nemcsak az írókat, nemcsak a magyar kultúrétet is érdeklik, hanem a legszélesebb nyilvánosságot is.

Igy született meg a Balaton-i Íróhét.

Harmincöt-negyven író vonult a Balaton mellett, le-letáborozva a táborozásra alkalmas helyeken. Veszprém volt az első állomás, a második Siófok, azután Balatonfüred, Hévíz—Keszthely. A tanácskozó, vitázó írócsoport országos figyelem közepette felejthetetlen találkozásban forrt össze az ország egyik legszebb vidékével s olyan emlékeket hozott magával, amelyek még sokáig melegengetik szívét. A Balatoni Íróhét költői, írói nem egy kitűnő író műveiben örökölték meg, — *de ezenfelül remény volt arra is, hogy ez a nehéztermészetű társaság összeforr, egymásban a bajtársat, a nép sorsának munkálóját látja s elindítója lehet egy mozgalomnak, amely a tehetetlen, tespedt, kétségbeesett pár magyar élet-felfrisztője lesz.*

A második Íróhetet, a lillafüredit, Pákots hirtelen halála a harmadik nap kettétörte. *Pedig ami a Balaton mentén csak tapogatózva, ösztönösen indult meg, az Lillafüreden már tudatos, szervezett formát öltött.* Százhuszonnégy író gyűlt össze a Palotaszállóban, a hegyek tövében, a csillogó tó partján, a vízesés sístergésében. Több mint száz-husz író tanácskozott, vitázott a hatalmas termekben és a terraszokon. A kongresszusi előadásokat nagyszámú idegen közönség hallgatta lelkesen s Miskolc városa, élén *Borbély-Maczkó Emil* főispánnal, valóban nemes vendégszeretet-

tel vette körül az írókat. *Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezső* felejthetetlen előadásokat tartottak, nem beszélve a műsor többi részéről. Sajnos, *Pákots* tragikus halála egyik óráról a másikra zúzta szét az Íróhetet.

Most pedig itt állunk a harmadik íróhét küszöbén. Az idén a *Margitszigetet* választottuk ki a nagy találkozásra, amikor Erdélyből, a Kárpátok aljáról is eljönnek a magyar nyelv művészei, hogy megbeszéljék közérdeklő kérdéseiket. Az idén már *Ugron Gábor* vezetésével dolgozik az Ige, s Ugront olyan férfiak veszik körül az Íróhét előadói között, mint *Bajcsy-Zsilinszky Endre* és *Zilahy Lajos* társelnökök, *Móricz Zsigmond, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Rédey Tivadar, Bodor Aladár, Balassa József* és még sokan mások, az idősebb és ifjabb nemzedékből. Itt lesz Erdély úgyszólván teljes számban a kitűnő *Liget*i Ernővel, itt lesz a Felvidék, élén *Szent-Ivány Józseffel*, e nagyszerű irodalomszervezővel és íróval, itt lesz Debrecenből *Juhász Géza*, Szegedről *Buday György*, Szombathelyről *Bárdosi Németh János* és még sokan mások. Jugoszláviából mint a multban, úgy az idén sem jön el senki. A jugoszláv útleveleket úgy állítják ki, hogy „érvényes Európára, Oroszországra és Magyarországra kivételével...” E két ország a jugoszláv kormány szemében nem számít Európa-párhoz.

Szobországi

1934. máj. 27.

21. m. 1-2.

Két nagyszabású művészt mutatja be a nagyközönségnek és a rádió útján az egész országnak az élő magyar irodalom válogatott értékeit. Nagy Izabella, Palló Imre, Závodszy Zoltán, Baló Elemér, Eöry Kató, Ascher Oszkár szavalják *Illyés*, Erdélyi József, Szabó Lőrinc, Babits, Móra Ferenc legszebb műveit s énekelnek igazi magyar dalokat. Ugron Gábor, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Zilahy Lajos rajzolják fel az írók feladatait és kötelességeit, a *követendő utakat*. Margitsziget fái susogva emlékeznek majd Arany Jánosra, aki alattuk faragta remekbe balladáinak tragikus hőseit s dalolta el legfájdalmas dalait.

S az idén az Íróhét egybeesik a Könyvhét ünnepével is. Az országban mindenütt a magyar könyvet ünneplik három napon át, a magyar alkotószellemet, a magyar nyelv dicsőségét. A könyvek kivonulnak az utcákra, mint ahogy íróik kiállanak a nagy nyilvánosság keresztüzzébe s megmutatják magukat a tömegeknek: „Itt vagyunk, keressetek bennünk magatokat!”

Igen, keressétek magatokat az írókban és könyvekben, — de vessétek félre őket könyörtelenül, ha nem találjátok meg magatokat bennük. *Lökjétek a közöny és ismeretlenség pusztaságába, ha ti, parasztok, nem érzitek meg bennük fájdalomokat, életetek nagy kérdéselt, az utakat, melyeket görnyedten jártok, a tájakat, melyeken dolgoztok, ti, mun-*

kások, rabszolgasorsotok minden lázító igazságtalanságát, a gyárak kormát és robotját, a munkanélküliség poklát, állmaitok biztató fényeit. Ti, orvosok, akik e nép betegeit gyógyítjátok, ti, mérnökök, akik hidait, csatornáit, épületeit oly hiába tervezitek, ti mindnyájan, akik harcoltok ezért a számkivetett, elhagyott népért. Dobjátok félre őket, ha nem hatalmas tükrei a magyar sorsnak és magyar életnek.

A Nemzetközi Vásár kiállítással, pénzzel, sajtóval, rádióval verte bele Európa köztudatába a magyar ipar értékeit. Kultúránk egyetlen országos ünnepe, az Íróhét és Könyvhét, szerényebb eszközökkel, de nagyobb joggal hirdeti a maga fölényes hatalmát, szépségét, pusztíthatatlan lelkét. Ezen a hét napon nem a Tőke és a Profit, nem a Kartell és a Bank fejedelmet szólnak, hanem az évezredekbe temetkezett ősök nyelve, *élete, lelke és a jövő felé repdeső Álom...*

Ó, bár megszületne végre ezekből az erőfeszítésekből, kezdeményezésekből és tervekből az igazi, egységes magyar kultúra határokon túlterjedő hatalma. Az a lelki egység, amelyért minden művésznek, írónak dolgoznia, harcolnia kell s amelyből meg kell születnie, előbb-utóbb, — mert ez a lét vagy nemlét kérdése, életé és halálé, — a jogokban, földi javakban, szabadságban és életkedvben való egységnek és egyenlőségnek!

Másnap Don Quijote már jókor belépett a hivatalba és azzal a méltósággteljes magatartással és büszke öntudattal, amely olyan jellemző volt rá, az irodavezető kalauzolása mellett végigjárta a szobákat és bemutatkozott a kollégáknak. Maga az irodavezető kopaszfejű, kopottruhájú, hajlongó uriember volt, látszott rajta, hogy a hivatali munka igazi szolgálatkész hivatalnokot nevelt belőle. Minden asztalnál bemutatta a lovagot s a lovag megismerkedett egy csomó ifjú emberrel és hölgygel, akik állandóan dohányoztak és szakszerű kifejezésekkel beszélgettek. A legbelső szobában sárga villanylámpák alatt szürkeszakkállas öreg úr dolgozott, a devizaosztály egyik tekintélye. Igen barátságosan fogta meg a lovag kezét s néhány szíves szót is intézett hozzá. A búsképű lovag meg is jegyezte magának ezt a derék embert s elhatározta, hogy alkalomadtán ki fogja őt tüntetni bizalmával kedvességéért.

— Quijote úr a mi deviza-ügyeinkkel óhajt foglalkozni, — mondá ez a férfi. — Majd látni fogja, hogy itt minden a feje tetajén áll s mégis a legszebb rendben folynak a dolgok.

A szobákon olyan mozgással, mint valami félszeg-úszó hal, fejét félrebillentve s egyik kezét maga elé nyújtva, gyakran egy kis fekete úr cikázott át, arcán a legnagyobb aggodalom kifejezése ült s úgy ugrott be a küszöbön, mintha attól félne, hogy hátulról leütik. Bent a legbelső szoba mélyén trónolt az ugynevezett vezér, mint a dalai láma, csak görnyedt vállá s két hegyes szurós szeme látszott az íróasztal mögött. A lovagra rá sem hederített, amikor ide is bementek. A gépirónók egész serege állandóan csattogtatta az írógépeket s a nemes lovag gyakran azt hitte, hogy körülötte fegyvertáncot járnak. Tagadhatatlan, hogy a kisasszonyok rendkívül bájosak és szépszeműek voltak. Olyik fitymálva mérte végig a hosszú lovagot. Egy feketeszemű lány pláne gorombán nézte, amikor az irodavezető azt mondta, hogy ezután a kisasszony asztala a lovagé lesz s önagysága egy másik szobában másik asztalhoz fog kerülni.

— Tiltakozom ez ellen, Slégli úr! Kikérem magamnak! Végre szereztem egy jó asztalt s most elkergetnek innét egy ilyen alak kedvéért, — kiáltotta a lány és szikrázó szemmel méregette a lovagot.

Don Quijote azzal a szelíd alázattal állott a leány előtt, amely az igazi férfit annyira jellemzi. Nagy szo-

Don Quijote abban az uccában, amelyet abban az időben Petőfi uccának neveznek vala, vásárolt magának egy öltözet igen megfelelő ruhát és egy tavaszi kabátot. A mór, akitől ezeket vásárolta, lenteljesebb bizalmáért esedezett s a legfinomabb uraságoktól levetett ruhaneműt rakta elébe. A lovag jobban szeretne volna, ha nem tavaszi, hanem téli kabátot vehet, de a pénz, a melyet Sancho a lovagi fegyverekért és páncélért a zálogházban kapott, nem volt elegendő.

— Uraság úgy néz ki, mint egy echt államtitkár, — mondá a mór s odavezette Don Quijote-t a tükör elé.

Valóban úgy is volt. A gyönyörű szál férfiú jóval magasabb volt, mint ebben az uccában a legmagasabb mór, tüneményes jelenség volt. Nadrágja ugyan nem az ő hosszú lábszáraira készült, de éppen ezért igen divatos volt, mint a mór megjegyezte. Most ugyanis, mondá, a bokán felül érő pantallók divatosak, amelyek láttatják a férfiak finom selyemharisnyáit is. A kabát vállban szűk volt, de annál jobban kiemelte a lovag nemes mellkasát. Ugynevezett lordkabát koronázta meg a divatos ruházatot, lordkabát, hátul két gombbal, elől kissé kitömve.

Sancho Pansa, aki a maga kopott paraszti bugyogójával, beléltogató zekéjével, kerek fején széles kalappal nézte ezt az előkelő kiöltözködést, szívesen felvett volna már valami őt megillető grófi ruházatot. De a lovag megvigasztalta, mondván, mihelyt befizetik neki az első adót, rögtön kiutalja az ő tiszteletdíját is.

— No, akkor mindennap húst eszek és inassal vakartatom a talpamat, vigadozott Sancho. S elindultak a járó-kelők között. Mindenfelől csatlakoztak hozzájuk a báméshkodók s Don Quijote erre fel is hívta a szolgálja figyelmét.

— Ime, Sancho fiam, alig vagyunk ebben a tartományban s máris a legnagyobb tisztelettel és rajongással vesznek körül minket.

S kezével szívesen s utólréhetetlen bájjal integetve, megköszönte a tömeg barátságát. A nép boldogan rohögött mögötte.

Magyar Írás

1934. jun., 6. n.
23-35.

1934. jún.

morúsággal látta, hogy a kissé összenőtt szemöldökű csinos fekete lány milyen gyűlölettel és elkeseredéssel méregeti őt.

— Bocsásson meg, szenyora, — mondta legszelídebb, legudvariasabb hangján, — távol áll tőlem, hogy nagyságodat jogos helyéről elzavarni óhajtam. Én lennék a legboldogtalanabb, ha még oly csekély kellemetlenséget is okoznék szerény személyemenél a szenyorának.

A lány — Komlósi Mária — csodálkozva nézte lovagunkat. Bizonyára meglepődött azon a jószívúségen, amellyel a nemes lovag ki akart térni előle s talán meg is sajnálta a sovány, nagybajuszú, végtelen szelíd és komoly embert, aki olyan alázattal állott előtte, mintha a szolgája lenne.

Attól kezdve a lovag annál az asztalnál dolgozott, de hogy Máriát se zavarják, beállítottak a számára egy kisebb asztalt a lovagé mellett.

A szobákban állandóan a legkülönösebb felvonulás folyt. A hivatalnokok lehajtott orral buzgón dolgoztak, a félszegűsző direktor át-átcikázott a szobán s futólag megnézte, hogy dolgozik-e mindenki, egy húsz éves ifjú állandóan óriási szivart tartott a szájában és aktákkal loholt, égtek a lámpák, a sűrű füst kék köde megfeküdte a fejeket. Ropogtak az írógépek. S az egész tartomány kereskedői ott jöttek-mentek, kis bundában és nagyban, kis orral és nagygal, soványan és kövéren, farkas-, szilzskin, nyúl-, csikó- és egyéb prémekekbe pólyálva a hideg ellen s magukkal hozták az ucca és a szabad világ havát, illatát és hűvösségét. Tolongtak és tülekedtek, az egyik azért jajgatott, hogy a libamájra komány megromlik a határállomáson, a másik az almazállítmányt, a harmadik a marhabelet féltette, iratok tucatjait kérték és hozták és ez az egész kereskedői szervezet itt forrt, sürgött-forgott és zajongott, mert az egész tartomány kereskedelme ezeken a lyukakon szűrődött át.

Don Quijote nem volt bőbeszédű ember, mint tudjuk azokból a lovagregényekből, amelyek az ő utóérhetetlen kalandjairól beszámolnak. Így minden gondja csak az volt, hogy a reábizott munkát minél pontosabban elvégezze. Nagy aktacsomók állottak előtte, mellette és körülötte, különféle szögletes, kerek és tojásdad pecsétekkel ellátva, árúnyilatkozatok, vámboletták, vételvelek, fuvarlevélszámlák, bejelentések, szakértői nyilatkozatok, panasziratok. Számoszlopok

25

magasodtak elé, szám, szám, tengernyi szám, több, mint amennyi kagyló van Spanyolország tengerpartjain, mint amennyi fűszál van Andaluza virányain. A búsképű lovag gyakran rajtakapta magát azon, hogy káprázik a szeme, izzad a tarkója, forog a feje és kevereg a gyomra. Ilyenkor feltekintett munkájából és szemben ott látta Mária nagy, fekete szemét, amint gyengéden ránéz. Kissé összenőtt sötét szemöldökei csak még jobban kiemelték síma homloka fehérségét. Egyszerűen fésült haja ragyogott a sápadt villanylámpa fényében.

— Nem fáj a szeme? — kérdezte a lány.

— Nem fáj, — mondá a lovag, letette ceruzáját, mely már-már olyan nehéz volt, amilyen a legnehezebb dárdája sem lehetett, balkezét a szeme elé tartotta, mintha a pajzsát emelné fel és sóhajtott. — Az én úram, királyom úgy akarta, hogy itt szolgáljam őt ezen a felelősségteljes helyen. Erre a szigetre méltóztatott engem küldeni. Tudom, hogy e magas méltóság súlyos terhekkal jár, de ha azt akarom, hogy e tartomány népe boldoguljon, dolgoznom kell. Azért bármilyen fárasztó legyen is ez a magas hivatal, szívesen viselem királyom és népem érdekében.

A lány csodálkozva hallgatta a nemes lovag szavait és hosszú szempillás szemét tágra nyitotta.

— Milyen csodálatos ember magat — kiáltott fel őszinte ámulattal.

De a lovag máris megragadta ironját s nekidőlt a számoszlopoknak, melyek úgy forogtak előtte, mint hajdan azok a bizonyos szélmalomok, amelyek ellen hadakozott.

— Ó szenyora, — mondá később, — bizonyára halott azokról a kalandokról, amelyeket hajdan végrehajtottam. De egyik kalandom sem volt olyan súlyos, mint ez a mostani, amelynek elvégzésével megbízott az uralkodó. Valaha azt hittem, hogy mi sem könnyebb, mint özvegyeket védelmezni, árvákat támogatni, megbántottaknak igazságot szolgáltatni, fegyverrel törni az óriásokra s megtorolni a gaztetteket. Azt hittem, hogy mindezt elvégezvén, végül is egy sziget csendes kormányzásában pihenem ki fáradalmaimat. S most, ime, elértem a magas polcot ebben a negyedik emeleti teremben, hivatalnokaim serege között, akik mind abban fáradoznak, hogy a nép javát előmozdítsák és nemzetemet kormányozom a boldogulás útjain. De

lám, ez a legnehezebb feladat. Fegyverhez vagyok énszokva, szenyora, férfiakkal és óriásokkal való csatározásokhoz, lóra termettem én, az én tüzes, utólérhetetlen Rozinantémra, amelyet, sajnos, kénytelen voltam eladni egy kolbászgyárosnak... S ha kegyed, szép hölgy, sugárzó szemével nem vigasztalna s nem öntene belém bátorságot, talán el is bujdosnék innen, visszaadnám tisztségemet az uralkodónak s elbujdosnék a Sierra Morenába...

— Na, Kisott bácsi, kurizál? Kurizál? — ütött a vállára az óriási szivart szopogató gyermek kedélyesen. S mindenki szívből nevetett, letéve a tollat és a vonalzót.

Don Quijote lehajtotta a fejét és szendén elpirult s a leányzóra való tekintettel úgy tett, mintha nem venné észre a megjegyzést. Sőt még a pirulásért is megróttta önmagát, mert hiszen a gyermekded ifjú bizonyára ártatlanul ejtette el a megjegyzést.

— Hallgasson, Frici, — intette le Mária az ifjút. — Kisott az én leghívebb barátom. Érti?

S ez olyan jól esett a búsképű lovagnak, hogy szinte melege lett s hálásan nézett a leányra.

E történet elmondója szinte ma is látja a nemes lovagot, amint ott ül íróasztala mellett hosszú, összecusukott lábakkal, lelógó bajusszal, amely a papírost söpri, dárdaforgatáshoz szokott ujjakkal szorongatva a pennát s szemével a számoszlopokon tornászva. Néha beszóllították az aligazgatóhoz s ilyenkor úgy vonult végig a szobákon bokán jóval felülérő nadrágban, kint kabátban, mint egy fejedelem az előttegörmnyedő szolgák sorfala között, vagy mint agg, nyugdíjas színész, aki valaha Shakespeare-darabokban királyokat és szellemeket játszott.

Késő este ment haza minden nap. Immár egészen jól kiismerte magát a villamosokon. Büszkévé tette, hogy a kocsik, valahányszor ő utazott rajtuk, fényesen ki voltak világítva és a szolgálattevő személyzet felvette tiszteletére a zsinóros sapkát, sőt a legfinomabb, legpallérozottabb és legmagasabb nyelven intézett hozzá kérdéseket: „Szabad lesz a jegyet, ahol még nem volt elkezelvel!” Rendkívül gyönyörködött a ragyogó fényárban úszó uccák és kirakatok tündöklésében is s meg volt elégedve a határtalan tisztelettel, amely abban nyilvánult meg, hogy a járókelők mindenütt megfordultak utána s élénken csodálkoztak rajta.

Csak az alacsonylelkű, minden finomság és emelkedtség híjján levő paraszti Sancho Pansa dörmögött és zugolódott állandóan. Állandóan azt jajgatta, hogy fázik és nem evett eleget. S mindent szidott.

— Nagyságos uram, ez az élet a kutyának is rossz lenne. Nem tudom megszokni ezt a toldozott-foltozott életet, amit ebben a tartományban ránk sóztak. Fázom és szeretnék kalácsot is enni néha, nem örökösen ezt a keserves kukoricamálét. De ma is megugrasztott a kofa, amikor pénz híjján csak amúgy akartam szerezni magamnak ötöt-hatot ünnepi vacsorának, tisztára hazavagyodásból. Nagyságos uram, ha mán gerót vagyok, hát legyen geróf, de én még parasztkoromban sem koplaltam úgy, nem nyavalyogtam úgy, mint most, geróf létemre. Engedjen haza, a falumba, nagyságod!

— Nem tudod, balgatag szolga, hogy nekem kötelességeim vannak e sziget népével és uram-királyommal szemben? Nem tudod, hogy ki kell tartanom magas megbízatásomban még akkor is, ha az adókkal késlekednek s nélkülözöm kell?

— Jaj nekem, mán megint szélmalomokkal verekszik nagyságod! Kötelesség, kötelesség, aszongya. Mi ez, ha nem szélmalomharc? Inkább szerezne nagyságod egy jó nyúlat, vagy tetemes özgerincet, hogy teletömhessük ezt az előkelő bendönket, bizony, nagyságod is olyan mán, akár a cséphadaró, nyaklik derékban és csak vékonya van!

— Hallgass, gézenguz! — ordította Don Quijote. — Mit értesz te a magas politikához és az erkölcsi szemponthoz? Itt egy darab kenyér, aztán fekjüdj a sutfon.

— A magas politikához, meg az erkölcsi izékhez nem értek ugyan, — dörmögte Sancho, — de azt tudom, hogy mióta nagyságod kormányzó s fenn van a negyedik emeleten, én meg geróf vagyok, kenyéren kívül egyebet alig eszünk s a háziasszony ma is veszekedett a labbérért.

Egy este, amikor megszűnt a napi munka s a hivatalnokok a kabátjukat húzták, Mária megkérdezte Don Quijote-ot:

— Merre megy?

— A legmagasabb rendelkezés folytán számomra minden nap a tizenégyes villamos áll útrakészen, — mondta szelíden s rendkívül egyszerűen a lovag. — Talán óhajt valamit, szenyora? Csak egy szavába ke-

1934. jún.

rül és én végrehajtom, legyen bár a legnehezebb feladat, vagy a legveszedelmesebb kaland.

A lány feltette kis piros sapkáját s mosolygott.

— Ha nem lennék terhére, egy darabon együtt mehetnénk, — mondta. — Vagy maga talán siet?

— Ó, szenyora, boldoggá tesz, ha a társaságában lehetek! — kiáltott fel a lovag, észre sem vette, hogy a húszéves gyermekifjú krétával tekintélyes keresztet rajzolt a gyönyörű és előkelő lordkabátra. Így is ment volna az uccára, de a lány észrevette és gyengéden leporolgatta, sőt meg is kéféltette a zsebkendőjével.

Lementek az uccára s lassan lépkedtek a gyalogjárón ama tér felé, amely egy szigetbeli előkelő államférfiú nevére Apponyi-térnek neveztetik.

A hosszútermetű lovag és a kis, illatos leány elindult a Duna rakpartján. Csendben haladtak sokáig, egyikük sem tudta, mit mondjon. A lovag nők társaságában mindig félszeg és tartózkodó volt egy kissé, a lány pedig annyira törte valamin a fejét, hogy egészen elmerült magába.

Hűvös, de nem kellemetlen szél suhant végig a nagyfolyó völgyén, mindenfelé csillogtak a város lámpái s a hidak ragyogva íveltek át egyik partról a másikra, mint csodálatos ékszerek. Távolabb a tartomány havas hegyei látszottak, telehíntve lámpákkal s a még távolabb a halavány holdtól megvilágított ezüstszerű felhők.

— Nem fázik? — mondta a lány.

— Sem hideg, sem forróság, sem vihar, sem semmiféle más elemi vész meg nem tántoríthat engem. Ha kívánja, szenyora, a kabátomat is levetem és ráterítem kegyedre, a kegyed gvöngé vállára, mert túlságosan finom ehhez a téli időhöz... — válaszolta a nemes lovag egyszerűen s valami különös melegség járta át. Sőt már kezdte is kigombolni lordkabátját, hogy a leányra terítse. Ő azonban hevesen tiltakozott ellene.

— Nem, nem, csak hagyja! Különös ember maga, ezt már sokszor akartam mondani. Ilyen furcsa őszinteséget, béketűrést és szelídséget nem láttam még senkiben. Maga visszaadja az emberekbe vetett és oly sokszor megrendült hitemet.

— Szenyora, ön büszkévé tesz engem. Nem érdemlem meg a dicséretet, pedig, ha kegyed megdicsér, képes vagyok a legvészelebb, legiszonyubb vállalkozásokra is!

— Azért akartam beszélni magával... Én... én... —

29

kezdte a lány s habozott, vajjon folytassa-e. — Nem tudom, miért, de maga az egyetlen, aki iránt én már az első pillanatban barátságot éreztem. Maga olyan, mintha nem erről a világról való lenne.

— Nem, szenyora, valóban nem erről a világról való vagyok. Az én hazám a napfény, az örök tavasz és gyümölcsérlelő nyár hazája, az én hazám a kék ég, az erdőkkal, narancsligetekkel, pálmákkal, olajfáóriásokkal borított föld, az én hazám a dal és szerelem hazája, ahol csak szépség, bátorság és igazság van, az én hazám a jókedv földje, a boldogság és a tánc földje. És olyan messze van innen az én hazám! Paradicsom az, álomország, ott nincsenek számok, devizák, libamáj- és marhabél-rakományok s ahol nincsenek didergők és éhesek, mert a tengerparton mindenki fürödhet a napfényben... Az én hazám...

Lehorgasztotta a fejét s bajuszával pajkosan játszott a szél. Egy pillanatig mintha könnyeket fakasztott volna, de uralkodott magán s kötelességeire gondolt, amelyekkel királyának, a sziget lakosságának és saját lovagi méltóságának tartozott. Fejét ismét felvetette tehát és elnézett a messzi havas hegyek felé. A lány lelkesen pillantott fel rá s a csendben csak a villogva futkosó villamosok csilingelése hallatszott.

— Szép ez a kivilágítás, amelyet naponta az én gyönyörködtetésemre és tiszteletemre rendez a sziget fővárosa, — folytatta csendesén a lovag s iparkodott hosszú lábaival lépést tartani a kis lány mellett, aki apró cipőiben mintuntalan megcsuszott a letaposott havon. Szép ez, szenyora, s szép az a gyöngédség, amellyel körülvesz engem a nép. Meg vagyok elégedve a hivatalnokaimmal is, derék lovagok valamennyien. De mégis, az én hazám... A világság, a napsugár...

Mária a bús lovag karjába kapaszkodott, hogy el ne csusszék.

— Ez a különös magában, ez az, amit másban sohasem láttam, — mondta meghatottan. — Olyan, mint valami örült, vagy méginkább, mint egy költő. Mintha állandóan más világban járnának a gondolatai s észre sem veszi azt a sok nyomorúságot, szennyet és bajt, ami körülhemzsegi. Ez a maga tisztasága, és, nézze, én is szeretnék abban a tisztább világban élni, amiben maga él, hogy én se lássam többé azt a sok csuf és szomorú dolgot, amiben élek...

S lassan, akadozva, de megható őszinteséggel és gyermeki bájjal elmondta a lovagnak, hogy atyja már régen meghalt, anyja pedig folyton üldözi és kínozza, pedig szeretik egymást, de hát ilyen a természet.

— Szomorú életet élek, kedves lovagom. El sem tudom mondani, mennyit szenvedek s mennyire vágyódom egy szebb, tisztább élet után. Fiatal vagyok, huszonhárom éves. És így éljem le a fiatalságomat? Reggeltől-estig hivatalban görnyedjek, s otthon esténtként az anyám kínzását szenvedjem el? Mentse meg, mentse meg, drága barátom! Vigyen el innét! És csendesesen sírt.

Don Quijote nem tudta, mit is mondjon. A lány panasza szíve mélyéig meghatotta és rendkívül büszkévé is tette. Lám, őt, épen őt kérte meg a megmentésére! Most eszmélt csak rá, hogy Mária hányszor tekintett rá gyengéden, amikor dolgozott, hányszor szólt rá azokra, akik tréfálkoztak vele s hányszor segített neki, amikor nem tudott elkészülni a munkájával. S ime, most elmondta minden szomorúságát, egész életét, minden titkát. Szíve megdobbant, melle elszorult: a lány szerelmes belé!

— Szenyora, — mondta elfuló hangon, — megértem a szerencsétlenségét és teljes szívemmel átérzem vágyait. Minden örömmel azon leszek, hogy megmentsem kegyedet. Ha kell: fegyverrel, ha kell: másként, csak szóljon. Mindenestől a kegyedé vagyok. Rendelkezzék velem.

— Ime, a kaland — gondolta izgalomtól remegve s elpirulva. — Ez a királyi lény velem akarja megszőktetni magát. Kötelességem, hogy a segítségére siesssek. S ha sikerül a szökése, uram-királyom elé járulok s engedelmet kérek tőle, hogy feleségül vehessem Máriát s együtt uralkodhassunk egy másik, szebb és napsugarasabb tartományban.

Megbeszélték hát, hogy együtt fognak megszőkni a szomszédos országba s egy hét múlva indulnak. Addig még bőven lesz alkalmuk, hogy a részleteket megbeszéljék.

Támolyogva, óriási léptekkel ment Don Quijote a Dunaparton. Az égi csillagok, a földi ragyogások, a holdfény és a hó fehérsége előntötték a lelkét. Kezével hadonászva, lehorgasztott fejjel és lengő bajusszal ment s észre sem vette a nép tiszteletteljes ácsorgását és boldog vihogásait maga körül. Mind-

31

untalan Mária fehér homlokát, fekete szemét, finom arcát és puha száját látta maga előtt, s a piros sapkát, mint valami nagy virágot. És erős lovagi karján ott érezte a lány könnyü terhét, amint rátámaszkodott, hogy a havon meg ne csusszék.

— Nincs több ilyen szép, ilyen ártatlan és ilyen őszinte, okos, bátor hölgy, nincs több a hercegnők között az egész tartományban, — suttogta maga elé. Meg kell őt mentenem a szenvedésektől, biztonságba kell helyeznem...

Berugta a szobája ajtaját, oly erővel, hogy Sancho, aki a diványon aludt, rémülten ugrott fel s kiabálni kezdett:

— Nagyságos uram! Tűz van! — ordította félig kótyagosan az álmoságtól.

— Most érkezett el a tettek ideje, Sancho! Kiáltotta nem kevésbé hangosan a lovag s hosszú léptei még a szobában sem szűntek meg, ámbár a szoba rendkívül rövid és keskeny volt. Aztán elkezdett rohangálni körbe-körbe és forogni a saját tengelye körül.

— Jaj nekem, megint valami kaland! — vakarta a fejét óbégatva a kitünő fegyverhordozó.

— Sancho! — állt meg Don Quijote szétvetett lábakkal a szolga előtt és szinte a mennyezetig magasodott a szűk és szegényes szobában. Készülj, Sancho! Megyünk innét. Megszőktetjük a legszebb hercegnőt s aztán vissza Andaluziába! Ahol napfény ragyog és virágnak a narancsfák! Sancho! Eridj a zálogházba és kerítsd vissza fegyvereimet, páncélot és sisakomat! S a gitáromat hurozd fel, de a magadét is ám, mert szükség lesz rá, a legszebb hercegnőnek adunk szerenádot. Itt a poézis ideje, Sancho! Szedd a lábad, barom! Mozogj!

Sancho azonnal elindult, ámbár, késő este lévén, a zálogházak már zárva voltak. Mig a szolga küldetésében eljár s mig üres kézzel haza nem jött, a lovag fel és alá járt a szobában, lépteit döngtetek, minduntalan a haját turta és a bajuszát rágta. Az ifjuság fellobbant tüzei forralták s ez a kétségbeesett boldogság már-már türehetlen volt. Mária szereti őt, Mária, a legszebb hercegnő! Lám, nem tudott ellenállani az ő férfiasságának, bátorságának, délceg megjelenésének, hatalmas erejének.

O, ha elmondhatná neki, hogy mennyire szereti őt! Ha erre szavak lennének!

32

1934. júni

Másnap előleget kért az adókra. Az aligazgató csodálkozva adta át a pénzt, mert nem akarta elhinni a lehetetlent: Don Quijote előleget kér...

Kábultan dolgozott egész nap. A lány jelentős pillantásokat vetett rá s ilyenkor a lovag úgy érezte, elhal minden tagja és szíve magasztos tűzzel telik meg. Szelíden s reszketve simogatta meg egy óvatlan pillanatban a leány fejét s ujjai alatt érezve kemény és sima fekete haját, a haj ruganyosságát, elhomályosult a szeme.

Délben hazarohant, s újra elküldte Sanchot a zálogházba. Csakhamar görnyedve jött a szolga a súlyos ócskavasak alatt s az egész ház élénk csodálata közben nyomakodott be a szűk lakásba.

— Pfü, az árgyélusát, — mondta, ledobva a páncélt és a pajzsot a padlóra. De nehéz ez a rozsdás vas!

Don Quijote azonnal öltözködéshez látott. Fegyvernőke segítségével magára öltötte a mellvértet, a combvasakat, karvédőket, vaskezytűt és végül fejébe nyomva a sisakját is, tükör elé állott. Egészen más embernek érezte magát!

Mikor már jó későre járt az idő, mellékuccákon és sikátorokon át megindultak a havas télben Mária ablaka alá.

Megálltak egy háromemeletes palota előtt s meghangolták gitárjaikat. Aztán fejét negédesen hátravetve, a hangszert könyökéhez csipőjéhez szorítva, Don Quijote belekapott a hurokba és Sancho Pansa is követte a példát. Kisérni kezdte a lovagot. Kissé hamisan és sántán ugyan, mint afféle egyszerű spanyol paraszt, de annál lelkesebben.

S a nemes lovag, akire egy sarki gázlámpa vetett világosságot és dicsfénybe vonta sisakos fejét, a kavargó hőesésben érces, bő, férfias hangon énekelni kezdett:

Megcsapta arcom dus olajfa-illat
S narancsvirágok színe a szemem.
Rámnevetett ma minden égi csillag
S a lelkem ring most messzi tengeren...

Érezte, hogy a vers nem egészen kifogástalan s régi verselőképessége kissé cserbenhagyta már, de a hibákat hanggal és érzéssel pótolta. Ebben segített neki Sancho, aki hazagondolt s elbőgte magát meghatottságában, mint az idegen mezőn felejtett barom. A dal visszahangzott a csendes városban, valahol ki-

33

nyílt egy ablak s a lovag azt hitte, kedvese ablaka az.

Szent érzelem suhant be a szívembe,
Mint egy leányka szelid sóhaja...

Akkordokat vett, hogy egy kis időt nyerjen, mert a rimek nehezére estek s attól félt, hogy sánta és félszeg lesz a vers. S lassan, akadozva folytatta:

S az élet minden üdvét rámlehelte
Hazám, virágos Andaluzia!

— A rim gyenge, — gondolta magában szégyenkezve, — no, majd a következő strófa. S odasugta Sanchonak: — Most erősen!

De Sancho már nem ért rá belecsapni a gitárba, az ő szeme, gyávább lévén, mint a gazdája, észrevette azokat a sötét kardos alakokat, akik megjelentek az ucca torkolatában. S mások is sereglettek már, nők és férfiak, az ablakok sorra megnyiladoztak s káromkodások csendültek mindenhol. Don Quijote-ban bennerekedt a hang s hurjai épen úgy, mint hangszálai, csak ferde, meghökkenő sóhajokat adtak. Egy kemény kéz megragadta a vállát.

— Mi történik itt?

— Meneküljünk, uram, — kiáltotta Sancho s eldobva a gitárt, futásnak eredt.

— Fogják meg! Fogják meg! — kiabálták mindenfelől s néhányan utána eredtek a puha hóban talpaival a farát verdeső szaporafutású alaknak.

Don Quijote is eldobta a gitárt, de nem azért, hogy megfusson, hanem ellenkezőleg: széles kardja után kapott. Ezek nyilván a hercegnő őrzetére idekullogó csirkefogók, — gondolta teljes joggal. Azért leskelődtek itt, hogy megakadályozzák Mária elszöktetését. Ezek a kegyetlen anya csatlósai!

S kétkézre fogva a kardot, egvényesen odavágott a másik kardos ember fejére.

— Gaz haramiák, rettegjétek karom erejét és kardom védhetetlen hatalmát! — bömbölte.

Erre éktelen lármá kerekedett. Amaz is kardot rántott, néhányan pedig hátulról ragadták meg a lovagot, egy férfi letépte sisakjáról a strucctollat.

— Gyerünk csak, pipikém, te bolond!

— Mentőkl!

— Órült spanyol!

Éles sipszó hasított végig az uccán. Más katonák

34

is jöttek s lefegyverezték a bátran hadakozó lovagot. Megragadva két karját kétfelől s hátul az irháját fogva, vitték a fehér, havas uccákon át a fekete, rozsdás vasban csörömpölő lovagot. Lehajtott fejével és lógó bajusszal adta meg magát a bús lovag a túlerőnek. Tolla letörve konyult az orrára, kardját egy síheder vitte utána nagy büszkén.

S csörömpölve, a közönség élénk vihogása és röhögése közepette vitték Don Quijote-ot a rendőrök, mert nem tudták, hogy a sziget kormányzóját viszik teljes fegyverzetben, sisakkal és hatalmas sarkanytyukkal.

Egyelőre e történet elmondója elhallgat addig, amíg a nemes lovag ki nem szabadul fogságából, ahol fehércöpenyes urak vigyáznak minden lépésére.

KODOLÁNYI JÁNOS

Ady Endre összes versei

A magyar irodalom és a magyar könyv országos ünnepén emlékezünk kell a modern magyar élet legnagyobb kifejezőjéről, harcosáról, betegéről és hősről, Ady Endréről. Mennél jobban eltávolodunk tőle időben, annál közelebb kerülünk hozzá lélekben.

Minden »Ady-revizlő« ellenére hatása egyre növekszik. A fiatalság Bibliája, a többet, szebbet, nagyot akarók, az elégedetlenek, hívők és szomorúak tízparancsolata ő. Ugy, ahogy vaskos veraggyűjteményéből kibontakozik előttünk: a kiegyezés utáni idők lendületével, zavarosságával, de a messzi multra támaszkodó tisztaságával, előrenéző elszántságával.

Némely verséből a beteg századvégi Magyarország sóhajt felénk, némelyikből vörösen csap ki a lázadás lángja. Soha költő versei ennyire távolesők egymástól nem voltak és soha költészet nem volt mégis, ennek ellenére, *egységesebb és világítóbb!*

A fiatalság — ma már élete közepén vergődő nemzedék — a pad alatt olvasta fizika- és számtanóráin. Tanárokkal szállt vitába, gyakran harcba a Költőért. Önképzőkörök műsorain szerepeltek felháborító versei. A diákság pártokra szakadt miatta s e pártok nem egyszer a verekedésig tettek vallomást mellette, vagy ellene. Mint ahogy az ország pártokra szakadt verseinek csillogó fényében s a gyűlöletig vallotta magáénak, vagy ellenfelének.

Azután elkövetkeztek a háború és a forradalom — ellenforradalom szomorú évei. A költő a »Halottak élén« jelent meg előttünk, sírjukból kikelt lelkek élén s mint borzasztó mementó emlékeztetett bennünket ennek a népnek ezeréves szörnyű sorsára. Megmegbicsakló hangon könyörgött, vádolt, fenyegetett és sírt. *A temetője*

szélén álló nép marta benne önmagát fájdalmában és kétségbeesésében, vagy menekült Istenhez, az utolsó mentéshez és hatalomhoz. Elő lelkiismeretté vált Ady s mindazok, akik a lelkiismeret szavától rettegnek, átkokat zúdítottak rá. Az elnémités minden eszköztől sem riadtak vissza, hazaárulónak, rothadtnak, erkölcstelennek bélyegezték, — pedig neki *csak igaza volt*. Sajnos, nagyonis igaza volt!

El lehet-e felejtetni azt a hőskort, amelynek harcosa és prófétája volt? Ki lehet-e törölni a történelemből azt a néhány évtizedet, amelynél döntőbb nem volt a tatárjárás, a török hódoltság tragédiája óta? Meg nem történtté lehet-e tenni a városok épületeit, a társadalmi alakulást, a kifolyt vér tengerét, a meddő kísérletek és erőfeszítések egész láncolatát? Mindazt, ami több mint három évtized óta *magya a magyar élet!* El lehet tüntetni a »nagy nemzeti fellendüléstől« a tragédiába zuhanó utat? *Mert ez mind Ady Endre*. Nyugattal és Kelettel, vágyakkal és csalódásokkal, erővel és kétségbeeséssel együtt.

De nemcsak a magyar sors kiált *Adyból*, hanem Európa sorsa is. Ami szellemi szárnycsapás Európában történt, az mind ott lüktet verseiben. Ami történelemformáló áramlat volt, ott sodródik ritmusain és rímein. Ha minden könyv és minden ujság megsemmisülne ebből a korból, csak Ady versei maradnának meg, belőlük újjá lehetne teremteni Európát és benne a szerencsétlen magyarságot.

Szobra, uccája nincs. De milliók lelkében él és hat s belőle fog megszületni az új Magyarország. Méltó emléke ez lesz neki, amikor mások, silányabbak szobrait régen elhordták már az uccákról. S monnél jobban elhalványul emberi alakja és külseje, annál izzóbban ragyog a lélek, mely belőle beszélt.

Program, célkitűzés, erőforrás, jóslat, fegyver ő. Hatalma növekszik, alakja kiteljesedik. »Petőfi nem alkuszik«, — mondotta ő. *Ady várhat, mert hivei nem alkuznak*. — mondjuk mi.

Kodolányi János

*

Ady Endre összes verseit 4 pengőben adta ki az Athenaeum a Könyvhét és Iróhét alkalmából.

Magyarország
1934. jún. 2.
122. sz. 9.

PARÓKIA

ELBESZÉLÉS

ÍRTA:

KODOLÁNYI JÁNOS

I.

Vén, magastetejű tornácós ház volt a parókia, falát belepte a moha, tetejét beverte az eső, udvarát benőtte a fű. A tornáccal szemben a templom vakolatjához eldala emelkedett s úgy az udvaron, mint a tetőkön verebek légiója csiripolt. Néhány életunt baromfi is lézengett a verébhád között. Hátrább elvadult kert látszott, a fák ágbugai nyestlenül kuszálódtak egymásba, az utakat arany-sárga levélréteg fődte, néhány otffelejtt paradicsom lécsüngő fejjel búsuult az árvaságban. S térdigérő gaz és mohar burjánzott mindenfelé.

— Na, leszállunk, — mondta a nagytiszteletű úr, lekászálódott a szekérről, majdnem felborítva azt. A földön kinyújtotta tagjait, csontjai ropogtak. A fiatalember fűgén leugrott s meghattottan nézett körül.

Felmentek az elhagyatott tornádra.

— Hé, Gézal Merre vagy! — kiáltott süvöltő hangon Kosdy nagytiszteletű úr. Hangja elhullámzott a csendben, a verebek rémülten rebbentek szét mindenfelől, a tyúkok megálltak s a kakas göröcsösen kotkodácsolt.

Odabent zörgés támadt, majd a rozoga, megfeketedett ajtón kirohant egy sovány, sápadt, égőszemű s koszlottan öltözött férfi. Kitárt karokkal dőlt neki Kosdy nagytiszteletű úrnak s megölegette, megcsókolta, majd fél lépésnyire eltartva magától, gyönyörködve bámult rá.

— Te vagy? Te vagy, Sándor! — kiáltott fel légy hangon. — S milyen jó egészségben látlak! Nahát, ilyen váratlan öröm! Hozott Isten. Azt hittem, valami paraszt érkezett, azért nem jöttem ki. Na, de ilyen öröm! Hát áldjon meg az én Jézusom!

Kosdy vidáman mosolygott, ahogy a nagyapák szokták mosolyogni unokáikon. Azután megfogva a diák karját, bemutatta őt a házigazdának. Néhány szóval elmondta, hogy Kertész Miklós tanárjelölt úr, az ő kedves öccse, az Ormányságot tanulmányozza, szociográfiát ír s nagyon érdeklik őt ennek a pusztuló vidéknek a népesedési viszonyai. Benke nagytiszteletű úr örvendezve szorongatta a diák kezét s félkézzel összefogta a kezételen mellén a kabátját.

— Bocsásson meg, kolléga úr, hogy így fogadom, egy kissé rendetlen a portám, de hát, hiába, nincs asszony... És olyan ritkán érkezik vendég! Na, de igazán örülök, kerüljön beljebb! Gyere, Sándorom, hiszen te itthon vagy!

A magányos emberek kitörő örömevel unozta őket beljebb. Átmentek egy óriási konyhán, amely hideg és rideg volt s a tűzhelyen meglátott, hogy régen nem pattogott benne a parázs. A polcok üresen tátogtak, a fogas szinte viaszrogva követelte a pirosszélű lenvászon konyharuhákat. Az egyik sarokban ütött-kopott bádognád állott, ennek a lyukai spanyolviasszal voltak bétömve. A kádban szappanos víz pállott, mellette foszladozó szalmaszéken szappan hevert.

— Csak tessék beljebb, itt még minden úgy van, ahogy fölkeltem. Gyerünk a nappaliba.

Bementek a nappaliba. Az első, ami a fiatalember szemébe ötlött, egy hosszú, poros, fűzyszerű pókhálósál volt. Lustán hajladozott ideoda a légáramlatban. A súrolatlan padlón nem volt pokróc, a ragyavert szürke falakon nem függtek képek. Rozoga vaságy terpeszkedett a sarokban, mellette életunt szék éjjeliszekrény gyanánt, mintha a gazda csak táborozott, nem pedig lakott volna itten. A szoba közepét asztal foglalta el, de azon sem volt terítő. Olyan asztal volt ez, mint amilyen diákszobákban szokott lenni: összekarmolt, kopott, tintás bútor. Egyszerű, paraszti szalmaszékek unatkoztak az asztal körül. Sehhol semmi csin, sehhol semmi kényelem, otthoniasság. És hűvös volt a tágas, szinte pusztaszerű szobában, ámbar a nyitott kis vasrácsos ablakon aranyos fényvel sütött be az őszi napfény.

— Tessék, tessék, üljetek le. Kolléga úr, ideüljön, ez jobb szék. Kissé kikoptam a bútorokból. Nagyon nyomorúságosan kapom a párbért s mindent ellőpnek, ami terem. Meg nem is nagyon terem... Nem tudok mindennek magam utánajárni.

Kosdy nagytiszteletű úr leereszkedett a súlya alatt keservesen csikorgó székre s hatalmas kezét

az asztallapra fektette. Barna szeme vidáman csillogott vastagkeretű pápaszeme mögött.

— Nagyon elkelve már itt egy asszony, — mondta mosolyogva.

Benke tiszteletes úr keserveset sóhajtott.

— Nem lehet, Sándor testvér, nem lehet. Nem hozhatok asszonyt ebbe a nyomorúságba. Sokkal becsületesebb vagyok. Mert aki jönne, annak nincs semmije. Aki meg hozna magával valamit, azt nem vehetem el a pénzéért. De majd ha kivergődtem a nyomorúságból, akkor talán... De mikor lesz az? Tudja a Jóisten.

S reménytelenül lebiggyesztette keskeny ajkait valami furcsa, mosolyszerű grimászra, ami azonban inkább sírásnak látszott.

— Mennyi kukoricád termett? — kérdezte Kosdy úr.

— Mennyi? Nem is tudom. Hordtak be valamennyit ezek a csirkefogók, de nem tudom, mennyit. Sohase mondanak annyit, amennyit behoznak.

— Mégis, holdanként mire számítasz?

— Nem tudom én, testvér, nem tudom... Nem értek én ehhez. Nem is érdekel. Paraszt dolga ez. Az én dolgom a lelkek megszántása, bevetése. Az övék meg a földé.

Megcsillanó szemmel rámosolygott a diákra, gyönyörködve a szép, papos hasonlatban.

Kosdy úr nagy szakértelemmel levágta egy szivar végét, megszopogatta, megnyomkodta s rágyújtott. Jóízűen szippantgatott a szivarból.

A házigazda most a fiatalemberhez fordult s kikérdezgette tanulmányai, tervei s utazása eredménye felől.

— Nagyon szép, hogy a fiatal generáció figyelve a nép felé fordul, — jegyezte meg dicsézőleg Kosdy úr. — Így válik Miklós öcsémből is reális ember. Ha jól emlékszem, a kukoricánál hagytuk el. Hát nem tudod, mennyi termett nálad holdanként?

— Nem én, testvér.

— Hát a disznód lemalacozott-e már?

— Ja, a disznóm? Az a kis szelíd disznó, a Juli? Megdöglött szegény. Bizony, testvér, megdöglött. Nekem még ebben is pechom van. Pedig nagyon szerettem, — fordult magyarázólag a diákhoz, — még a szobámba is bejárt, olyan okos, szelíd állat volt, mint egy kutya. Gyakran elcsodálkoztam Isten végtelen bölcsességén, hogy milyen tökéletes még az az alkotása is, amit disznónak hívunk. Az a disznó megértette a szavamat, lefeküdt a lábamhoz, a tenyeremből evett, úgy szeretett. Hűséges társam volt ebben az árvaságban. Olyan kedvesen rőfögött, még a kabátom szárnyát is megbíálta. Nagyon sajnálom szegényt, sírtam, amikor megdöglött.

— Javíthatatlan vagy! — nevetett megértően Kosdy úr s rettentő kezével a házigazda törékeny vállára csapott. — Sajnálak a disznó miatt. Már lehetett volna vagy öt malaca. Az is valami. Az enyémekek szépen lemalacoztak, el is adom a lőrinci vásáron. Csak az a baj, hogy nincs ára. Mire a fogyasztóhoz eljut, nem lehet megfizetni, aki meg noveli, nem kap érte semmit. Rablás ez, barátom.

— Megbocsáss, Sándor testvér, nekem föl kell készülnöm istentiszteletre, — vágott közbe szaporán a házigazda s felugrott. — Mingyárt itt lesz a harangozó.

— Én már elláttam az én népemet, — szölt Kosdy úr. — Nálunk, tudod, jó korán van az istentisztelet.

— Én ma is rosszul aludtam. Általában rossz alvó vagyok, — panaszkolta Benke s átment a másik szobába öltözködni, onnét kiabált ki gyenge, panaszos hangján. — Én nem tudok olyan hajnalban istentiszteletet tartani, mint te. Az éjjel Ruskint olvastam, sok fontos dologra jöttem rá, azt ki is fogom fejteni a prédikációmban. Minden nap beszélek egy keveset, mégsem jön senki a templomba.

— Tudod mit? — kiáltott be vidám, harsogó hangon Kosdy úr. — Add hírtül a harangozóddal, hogy én fogok ma prédikálni. Majd megmosem egy kicsit a híveid fejét. Mit szólsz hozzá?

— Ja, drága, egyetlen barátom, hogyné örülnek! De boldoggá teszel! Bőgtön szölok!

1934. jún. 17.

Elhangzott az ének s Kosdy nagytiszteletű úr elindult a szószékre. Súlya alatt recsegett a lépeső... Azután megállt odafenn s szinte a mennyezetig megnőtt hatalmas alakja. Végignézett a gyülekezeten. Csend lett, néhány vénasszony hangosan sóhajtott a gyönyörűségtől, s könnyelábadt szemmel bámulta a papot. »Szép, dörék embőr«, — sóhajtották, mert az ajkuk mozgott.

Kosdy úr szépen, egyszerűen, ércesen s méltóságteljesen imádkozott. Azután felolvasott egy mondatot az Evangéliumból, becsukta a könyvet, megtörölgette a pápaszemét s megint végignézett a gyülekezeten. Halotti némaság terült a templomra. Csak itt-ott köhentett félénken egy-egy öregember.

Kosdy nagytiszteletű úr nyugodtan, barátságosan kezdte. De amint belemelegedett a beszédbe, hangja egyre magasabban szárnyalt, szavai egyre világosabbak s kíméletlenebbek lettek. Arca átlelkésedett, szeme villogott. Kevés gesztust használt, de mozdulataival bámulatosan ki tudta hangsúlyozni szavai értelmét. S csakhamar úgy, mennydörgött és harsogott a nagy helyiségben, hogy a gyülekezet csontja velejéig megrendülve hallgatta. A diák is ámulva hallgatta a prédikációt. Gerincén végigfutott az a nyugtalan, de jóleső borzongás, ami a nagyon őszinte szavak hallatára szokott feltámadni az emberben. S látta, hogy az egész gyülekezet ugyanígy borzong, a tágranyílt szemek megbabonázva tapadtak a hatalmas fekete alakra, az öregasszonyok, öregemberek nagyokat sóhajtottak. Kosdy nagytiszteletű úrban mintha lett volna valami a számából, hangjában dobok pergése dörgött, szemében túlvilági fény villogott, mozdulataiban hatalom és könyörtelenség nyilvánult meg.

— Sok rosszat hallok felőletek, keresztény testvéreim, nemrég is felgyújtották a papokat, egyházunknak e derék, becsületes, igaz szolgáját. Hallottam azt is, hogy megint meghalt közületek egy menyecske, aki pedig élhetett volna Isten dicsőségére és felebarátainak örömére. S miben halt meg? Ti valamennyien tudjátok jól. Hallom azt is, hogy az államsegélyt megvonják az iskoláktól, mert hiszen alig van már gyerek. Csak rosszat hallok felőletek, keresztény testvéreim, s mondhatom, szegyenlem magam. Hát nem látjátok, hogy hová vezet az az út, amelyen jártok? Nem látjátok a kihalt uccákat, a néma udvarokat, a bezárt ajtókat, nem halljátok, hogy évezredek falvainkban itt is, ott is felhangzik a német szó? Nem érzitek, hogy lábatok alól kiszalad a föld, amelyet úgy őriztetek s elfut tőletek az élet, amelynek megtartása miatt mentek a pusztulásba?

S a mennydörgő hang egyre teltebben megtöltötte a templomot. Néha elhalkult, kérdésbe kanyarodott, néha meg rettenetesen kitört, mint az ostor. Kosdy nagytiszteletű úr a zsidó próféták korhó, fájdalmas, kíméletlen hangján beszélt. A nép nyelven szólt, nem kévert beszédbe tölcso-

1934 június 17 33

Már jött is éppen a harangozó. Nagybajuszát fejét benyomta az ajtórésein s borizú hangon dörögte:

— Húzhatom, nagytiszteletű úr!

— Várjon! — kiabált lázasan a másik szobában a pap. — Ma Kosdy nagytiszteletű úr fog prédikálni.

— Ajjó lesz! — örvendezett fanyarul a harangozó s megvakarta a tarkóját.

— Vigye híriul a faluba, hogy ő beszél. De hamar. Azután jöjjön vissza és húzhatja.

A harangozó elbaktatott.

Benke úr megjelent az ajtóban. Süveg, palást volt rajta. Suhogva ment a könyvespolchoz az Evangéliumért.

— Igaz, mi van a gyujtogatóiddal? — érdeklődött Kosdy.

— Ezekkel is annyi bajom van. Megvannak, testvér, voltam is a csendőrségen, hogy eresszék el őket, hiszen falumbeli atyámfiai, de hát hivatalból üldözendő s nem értem el semmit.

— Szóval, könyörögtél értük.

— Mit tettem volna? Ez igazán kötelességem.

A fiatalember meglepődve, csodálattal nézte ezt a sovány, sápadt embert. Most valósággal szép volt a fekete palástban, a Bocskay-süvegben, halvány, finom arca, sötét szeme kiviláglott a fekete redők közül.

2

Megkondult a harang, felzengett az ének. Csodák csodája: nem a megszokott három-négy vénasszony repedtfazék-hangja rezgett most a templomban, hanem erőteljes, tömör tömegének. Bátran zúgtak a hangok, a torkok telten harsogtak.

Bementek a mellékajton. Kosdy úr óriástermetén bő redőkben omlott végig a palást, feje a süvegben olyan volt, mint valami fejedelemé. Széles mellkasán feszült a fekete kabát. Lehajtotta a fejét, de szemüvege fölött a gyülekezetet nézte. A fiatalember Benke tiszteletes úr mellett beült a padba.

A fehérre meszelt hodályszerű templomba beültött a nap. Egy veréb ült fenn az ablakpárkányon s vidáman csiripelt. A gyermekek észrevették s átsuhant rajtuk a vidámság mosolya. Az úrasztala vörös terítőjén égett a himzés.

Vasárnap

Felt és teológiai elemeket, azonban napnál fényesebben bemutatta, hogy mire vezet a hívek helytelen életmódja. Nem kimélt egyes személyeket sem: Nagy Kovács Dávid például arra a szomorú sorsra jutott, hogy a fiánál és menyénél kellett laknia; azok tartották. Az istállóban halt, vén hüvelyes gazembernek szívtották, a halálát kívánták, egyszóval úgy bántak vele, mint egy kutyával. Kosdy nagytiszteletű úr felsorolta ezeket a gyalátságságokat, mindent ráolvasott a fiatalok fejére s a gyülekezet elé tárta a gyermeki szeretet hiányának utálatosságát. Valami Hosszú Balogh József meg elbeszélte a szomszédjával. Kosdy úr megmagyarázta a per oktalanságát s kimutatta annak tulajdonképpeni magyát. Bátorsága hőiese volt. A gyülekezet tagjai merov dühben ültek, hol elszápadtak, hol kivörösödtek, a szemek hol fényesen tágultak rá a papra, hol meg lecsukódtak a szégyenkezéstől. Nem riadt vissza attól sem, hogy elmés hasonlattal, gúnyos fordulattal, vagy hamisítatlan ormánsági parasztkifejezéssel éljen. Itt született, itt nőtt fel az Ormánságban, ismerte annak minden sógát-sugát, látta rajta, hogy kisujjában van a nép gondolkodásának, érzésvilágának minden rezdülése. S a hangja olyan volt néha, mint a rézkürt reccogása, néha meg mint a kert virágain szálló méh zümmögése.

Itt nem lehetett elaludni. Itt nem lehetett unatkozni. Aki most beszélt, az tudta, hogy mi a földművelés, az állatnevelés, tudta, mi a pénz, a házasság, a szerelem, a gyermek, tudta, mi a gond s mi az öröm. Tudta, hogy mi az adó, mi az úr és mi a paraszt, mi a gyár, mi a háború és mi a béke. Tudott ez mindent. Muszáj volt igazat adni neki s meg kellett hátrálni az őszintesége roppant hatalma előtt.

Mikor végre befejezte a rögtönzött beszédet, elmondta az imádságot, a gyülekezet még sokáig megdermedve a töprengve ült a helyén sápadt, vagy égő arccal. Senki se mert a szomszédjára nézni. Aztán felálltak s megharsant az ének. A leghátulso padokból példás rendben korszerint kezdtek kivonulni a hívek.

— En bámulom a te hallatlan merészségedet, — mondta csodálattal Benke tiszteletes úr, amint a tornác felé mentek. — De úgy látszik, igazad van. Neked mindig igazad van. Hej, testvér, ha én is így meg merném mosni a fejüket!

Kosdy úr szelíden megveregette barátja vállát. Aztán Miklóshoz fordult:

— Kedves öcsém, most egy kicsit sétál, vagy olvas, amíg mi megbeszéljük a gyülekezet égető kérdéseit. Helyes! Gyere, Géza, menjünk az irodába.

A két pap besétált a tornácra. A diák pedig egyedül maradt.

Lement a kertbe. Csodálatosan szomorú, árva és szelíd volt a kert. Mint a tüdővész sorvadásá-

ban, halódó ifjú lány. Csanpa buzaág, csillogás és lázas pirosság. Ökörnyál úszott a levegőben, nesztelenül hullottak a falevelek a fűvel benőtt utakra, a virágok lehajtották megtört fejüket, romlott, pusztult köröskörül a nyár virulása. Langyosan sütött a nap. Míg Kertész Miklós lassan lépegetett az aranysárga és vérpiros faleveleken, mély szomorúság fogta el. Nagyon egyedül érezte magát. Visszafordult s látta a parókia horpadt tetejét, az ablaküvegek átosillogtak a lombokon, a csűr szalmateteje tele volt mohával s megfeketedett az esőtől. Kietlen, lehangoló látvány volt ez!

S ő változtatni akar ezen a pusztuláson! Kinyújtózkodott s nagy elszántság és lelkeség szállta meg.

1.

Ebédre átmentek egy hadiözeveg parasztasszonyhoz. A menyecske frissen s szívesen invitálta őket befele a kis talpasházba. Tisztaság ragyogott a hűvös szobában. A magasra vetett agyak kövéren dagadoztak, az asztalon háziszóttos terítő fehérlett, virágos tányérok villogtak a kék ablak függönyein beszűrődő napfényben.

— Jaj, megkéstem egy kicsit, — szabadkozott a menyecske pirulva. Szép barna arca pirult az örömtől. — Tessék, tessék, üljenek le. Főstem egy kis tiklevet, nem tudom, szeressék-e!

— Hogy van, menyecske! — dörrent rá mosolygva Kosdy úr s megveregette az izmos asszony hátát. — Mikor megy férjhez, mi?

— Férhőn! Jobb így nagytiszteletű uram!

Nevetve sürgött-forgott, hatalmas lenvászon-törülközőket adott szalvétának s édesbeszédű száján egy pillanatra be nem állt.

— Hát a fiatalúr roko-by!

— Nem rokon ő, csak úgy, mint minden keresztényen atyánkfia. Séstnéz egy kicsikét arrefelé.

— Na, Isten éltesse. Etté ugyan nincs mit látni.

— Ha csak magát láttam volna, megérte volna a fáradságot, — vidámkodott a diák.

A menyecske kacagott s úgy verte rövid hikiája a lábaszárát sürgős-forgásában, mint valami örül virágzirom.

Csakhamar ott gözölgött az aranysárga leves az asztalon. Az asszony egy üveg bort is hozott s odaültette Kosdy nagytiszteletű úr elé. Ő pedig nyakába gyűrte a vászonkendőt, jól megmerítette a hányárját s hátraszólt:

— Hát abból a jóféle apró paprikából van-e még!

— Van, van, el is feletem, hogy kigyelmed megéri! Hozom ma!

— Nagyon süres ez a leves, — panaszkodott Benke tiszteletes úr, amint megzemlélte s megkóstolta a levest. — Nem tudom rászoktatni a szomszédokat.

1934. jún 17.

PESTI NAPLÓ

— Nem az ugyan: A rosszabb. Fél az az asszonyoktól. — Nevetett, elfordult, a válla fölött nézve vissza a diákra.
 — Az már nagy baj.
 — Nagy ám. A legnagyobb. Nem is embőr az olyan, igaz?
 — De hallom, maga meg a férfiaktól fél.
 — Hát... — mondta s megíszálgatta a derekát, hűmmögött. — Férből nem mék.
 — Lám, ő nem házasodik, maga meg nem megy férjhez. Kvitték.
 — Kvittők vónánk. De azér... Még se él ü rőndösen. Aki az én főztőmbé turkál, az egyse rőndös embőr...

4.

Korán alkonyodott. Kődöke burkolózott a nap és selymes, sejtelmes fényben ragyogott minden. Hűvös, keserű illatú szél kerekedett és rajokban verte fel a fákról a sárga leveleket. Rőpdösött a sok levél, mintha furcsa, nagy lepkék lettek volna s keringve szálltak le aztán.

A szekér elzörgött Kosdy nagytiszteletű úrral. Sokáig álltak még ott a tornácán a vérvörös vadszőlőindák paraszában s hallgatták a szekérszörgés élvező zaját.

Aztán Benke tiszteltes úr nagyot sóhajtott:
 — Irigylem Sándort. Csupa erő, csupa nyugalom. Minden sikerül neki. Ilyen ember való ide, nem olyan, mint én...

S legyintett.

Le s fel sétálgattak a homálybavesző kertben. A templom, a pajta teteje, a parókia, a fák alakja mind beleveszett a csendes vidéki alkonyatba. Vállukra hullottak a szomorúan szegő falevelek. Ruhájukat minduntalan megsimogatták a bokrok kinyúló ágacskái.

— Ilyenkor érzem Isten megmárhatetlen nagyságát. — kezdte a pap, beleringatva magát valami érzelmes hangulatba. — Ilyenkor beszélgetek én Jézussal. Ezek az életem igazi boldog pillanatai. Ilyenkor bizonyosodom meg róla, hogy én az ő választottja vagyok...

Egyhangú, rezgő szavakkal beszélt. A diák figyelte az este hangjait, mélyen magába szívta az ősz illatát s csak félfüllel hallgatta a papot, akinek minden szava idegesítette.

— Hallgassa meg, kolléga úr, az egyik versemet. — mondta hirtelen a pap szerény, de különbsésképpen mégis gögös hangon. S nyomban egyhangú, patétikus, szomorú modorban szavaini kezdett egy hosszú verset a Jézusnak áldozott életről, az üdvösségről, az Ige mindent besugárzó fényéről, a szolgálat édességéről és a rideg világról. Miklós öklbeszorította a kezét, hogy oda tudjon figyelni, egyik cigarettát a másik után szívta el a azon törte a fejét, miképpen terelhetné a beszélgetést etnológiai és szociológiai területre. Ot inkább az izgatta, hogy vajjon mi maradt meg a régi népművészetből s milyenek a népesedési viszonyok. Neki programja volt. Őt seha távilági

Majd asztalra került a tyúkhús paradicsom-mártással. Benke úr az orrát fintorgatta.
 — Tudja, Pallagné, hogy nem eszem baromfit.
 Az asszony elkedvetlenedett.
 — Nem tudok kedvére főzni. Mag nem esze a húst, különösen a baromfit. Eljont se láttam. Hektikába akar elpusztulni kigyulmed?
 — Hozzon nekem valami gyümölcsöt. Rossz a gyomrom, gyümölcsnapot tartok. — Tette le kedvetlenül a tiszteltes úr a kanálát.

A menyecske vállatvont, almát, körtét, szőlőt tett az asztalra. Kosdy úr, meg a diák annál jobban nekilátott az evésnek. Hatalmas karójt hasítottak a gyönyörű búzakenyérből. Aztán megtették a tányírjukat. Végül rétes következett.

— De má ebből csak eszik a nagytiszteletű úr? — nógatta a menyecske a papját.

— Nem. Nehéz étel. Nekem ilyesfélét nem szabad ennem. — válaszolta egészen elkomorodva s keserűen a pap.

Ebéd közben Kosdy nagytiszteletű úr állandóan kérdezgette a menyecskét. Mindent tudni akart, mindent tudott. Az asszony ragyogva állt előtte s szemérmatosan válaszolgatott. Majd a két pap felkerekedett, mert Kosdy úr meg akarta tekinteni barátja elhanyagolt földjét.

A diák kényelembe helyezkedett a dívány sarkában s rágyújtott. Elnézte az asztal körül foglalatostkodó asszonyt. A menyecske nem tudta, mit mondjon, feszélyezte a pesti ember.

— Hát a fiatalúr Pestről gyűtt? — kérdezte végül.

- Pestről.
- Mit csinál ott? Tanul?
- Tanulok.
- Tanul, hutyán kell a neépöt nyúzni? Miklós nevetett.
- Bizony, igaza van.

A menyecske meglepődve nézett rá.
 — Osztán mér gyűtt ede mifelénk?
 — Még akartam nézni, hogyan nyúzza a nép a papját.

— Szép, dörék embőr ez a Kosdy nagytiszteletű úr, — mondta nevetve az asszony, minden látható összefüggés nélkül.

— A maguk papja is kedves ember. És nagyon okos.

— Kedves, kedves, nem mondom. Olyan szélegy embőr. Csak hát nem nagyon szeretik a neépök.

— Mér nem szeretik?
 — A rosszabb tudhat. Olyan poétás embőr ü. Osztán szabad egy papháznak olyannak lenni, mint amejen az üé? Bé se szeretöm tenni a lábamat. Osztán se eszik, se asszonra nem níz. Húst nem vesz bé a szájába... Mértékletös... Mér nem házasodik meg!

— Majd megházasodik. — mentegette Miklós.
 → Ha renébehozza a házatáját.

Végül minden erejét összeszedve legyintett s kiment a szobából. Hallani lehetett, hogy odakint beugrott a kád hideg vízbe, vacogott, csapkodott, majd lepedőt rántott magára. Azután lepedővel a testén beszaladt megint s úgy, ahogy volt, beleugrott az ágyba, nyakig betakarozott.

— Neuraszténia, — mondta összeverődő fogakkal s nagyot sóhajtott. — Ezt ajánlották élense az orvosok.

Miklós egy díványra feküdt, amelyet napközben Pallagné áthozott egy másik szobából s bőven megvetett nyirkos, avasillatú ágyneművel.

— Elolthatom a lámpát!

— Igen, tessék.

Es sötétség borult a szobára. Csak a csillagok ragyogtak be a nyitott kis ablakon.

Sokáig feküdtek csendben. A pap bizonyosan imádkozott. Majd halkán megszólalt:

— Neuraszténia. Nem jó egyedül élni...

Megházásodnék, de nem merek. Ide hozzak én asszonyt, ebbe az elstüllyedt faluba? Hiszen hull a vakolat, szétmegy a padló, bedől a tető! Hiszen az egész parókiát szétrágnák az egerek, széthordják a madarak! Itt mindent újra kell építeni...

— Így poétikusabb, — gondolta magában a diák gúnyosan, de hallgatott.

— Es azután meg... A gyerekek... Én pap vagyok, nem élhetek a feleségemmel úgy, mint ezek a parasztok itten... Én nem egykézhetek... Hiszen erről prédikálok nekik! S ha már az Isten úgy akarta, hogy az emberben lakjék egy állat is... Akkor már legalább...

Miklós nem szólt. A pap sóhajtott, forgolódott az ágyban.

— Én édes, jó Jézusom, ha legalább az anyám élne... Szegény anyám... Idevenném magamhoz, gondomat viselné... Nem kéne megházásodni. Hogy kiánám a sírjából a tiz körmőmmel! Dehát meghalt. Áldott lélek volt, csupa alázat, türelem, szelidség... Hej, Istenem! Csak soha meg ne halnának az anyák!

A fiatalemberre sajnálkozás, szomorúság szállt. Óvakodott attól, hogy közbeszóljon. Nézte a nyitott ablak rácson kis négyszögét s figyelte a távoli kutyaugatást.

— Igen, irigylem Sándort, — folytatta panaszos hangon a pap. — Van családja, szép gazdagsága, rendes háza, ő mindent kiverekszik a parasztjaitól, szorétk, félnek tőle... Engem megess az egér, a moly, a pókháló, meg a veréb... Fel is gyujtanak néha. Tekintélyem nincs. Recsápnak a terménnyel. Búzám, kukoricám ellopják. Egy szöveget a házon nem javítanak... Hej, Istenem! Szomorú élet.

S a tábori vaságyon forgott és sóhajtozott a láthatatlan, szomorú ember.

Azután siket némaság támadt. Csak a sarokban zümmögött egy pókhálóba került légy. Szinte érezni lehetett, amint a pók szívta a halálosan vergődő bogár véré s a zümmögés egyre halkabb és gyengébb lett... Már olyan volt, mint a távolbavészó kétségbeesett siránkozás. Azután elhalt, megszűnt az is...

kérdések nem izgatták. De hiába, házigazdáján annyira eluralkodott az esti hangulat, hogy a hosszú versből nem tudott kibontakozni.

— Így a versből még nem szabadott bírálata, de néprajzról sem beszélték.

Vacsoránál a pap megint elfintarította az orrát.

— Nekem csak a szokásos tejet, Pallagné.

— Tudom, tudom, nagytisztelőfi uram... Kinyelmednek rossz a gyémra... — kedvüködött a menyecske s nagy lenézés volt a szemében.

Azután hazamentek. Az uccán halványan csillogtak a kis házak ahlakai. A kerítések mellett egy-egy későnjáró sietett haza, mint testetlen árnyék. Valahol álmosan s ártatlanul bögött egy borjú. Kutyák ugattak kötelességszerűen. Fonyradó akácok illata töltötte be a levegőt.

A ridég szobában rögtön vetkőzéshöz láttak. Miklós kinyitotta táskáját s néhány könyv és füzet került az asztalra. A pap mohón vetette rá magát. Aztán elbiggyesztette az ajkát... Német építészeti és lakberendezési folyóiratok voltak, tele lapostetejű, sima házakkal, gyárépületekkel, tüvegtoőkkel, szobákkal, amelyekben alig volt bútor s mégis be voltak bútorozva. Benke ur félkézzel összefogva mellén az inget, undorral lökte félre a füzeteket.

— Nem értem, kolléga úr, nem értem... Magának is tetszenek ezek a formátlan, ronda építmények? Megfagy a lélek, ha ránéz. Itt van például ez itt, ni! — kiáltott fel s rábőkötött egy nagy blokkház képerre. — Hol itt a nemzeti jelleg? Hol itt az egyéniség?

— Hát hol az egyéniség a szalmatetejű, vályogfalú vityillókban?

— De a kölni dómi! Gondoljon a kölni dómról! — Az egy letűnt világ építménye. Nem építhetünk kölni dómokat!

— Már engedjen meg, a falu, a kis kedves házak, az esti harangszó... Ez mégis csak szebb. — Rebegette a pap olyan hangon, mintha vérig sártették volna. Ide-oda topogott az asztal körül, arca kigyúlt, szemét lesütötte, mintha bűnösnek érezné magát.

— Olajmécs, földes szoba, tenyérnyi ablak, piszok, tüzvész és tüdőbaj. — Replikázott akarata ellenére gúnyosan és sértőn a diák. — Hát ez is stílus és nemzeti jelleg.

— Nekem pedig nem kell az olyan falu, amelyből kivész minden szépség, romantika és hit!

Szemben álltak egymással, a diák az asztal egyik felén, érthetetlenül szenvedélyesen hadonászva a füzetrel, házigazdája meg a másikon, felháborodva, megsértődve s valami hazug alázatot erőltetve magára.

— Nem, nem hiszem, hogy maga, derék, okos, becsületes fiatalember... Nem hiszem... — dadogta. — Nem hiszem... — s egyre ráta a fejét, de nem fejezte be a mondatot.

1934. júl. 1.

Szabadság

Sokasodjatok és birjátok a földet...

Írta: Kodolányi János

Tavasszal kerültek nyilvánosságra azok a szörnyűséges szám adatok, amelyek a vérhaj rohamos elterjedéséről beszélnek. A „magyar halál” — *tüdővész* — és a szintén erősen emelkedő iránzatot mutató rákbetegségek mellett szívós és nem is lassú emelkedéssel nyomakszik felfelé a vérhaj, úgy, hogy gyökeres segítség híjján mihamar az ország legveszedelmesebb népbetegségévé válhat.

Mindent azért bocsátom előre, hogy megérthessük vidéki orvosbarátom keserűségét. H. J. dr. egy *délbaranyai* egykés faluban körorvos. A szomszéd falu arról nevezetes, hogy *tíz év óta átlag minden évben születik egy gyermek*, az iskolában tanító sincs, a református lelkész ad leckéket annak a néhány gyermeknek, aki a tanteremben lézeng. Ennek a falunak a kanásza idegen faluból jött szegény ember s mert idegenből jött, természetes, hogy még nem esett áldozatul az egyke sorvasztó erkölcsének. Ennek a kanásznak két élő gyermeke van.

Egy nap H. J. dr.-hoz beállított a kanász felesége s elpanaszolta, hogy *már hetedszer vetélt el*. Az orvos kikérdezte, a válaszok arra vallottak, hogy a szegény kanászné *szívesen viltóra hozta volna* gyermekét, ha valami titokzatos okból meg nem szakadt volna a terhessége. Alapos orvosi vizsgálat kiderítette, hogy az asszonynak vérbaja van.

Most törni kezdte a fejét az orvos: mit csináljon? A népet szereti, éjt nappallá tesz szegény betegei gyógyítása érdekében. Felajánlotta tehát az asszonynak, hogy meg fogja menteni. *Ingyen kigyógyítja...*

A szerencsétlen asszony boldogan hálálkodott s várta, várta a gyógykezelés megkezdését. De ez nem olyan egyszerű. Ingyen kezeléshez is *oltóanyag* kell. Azt pedig meg kell szerezni. Orvosunk elkezdett levelezni, instanciázní, hogy szérumhoz jusson. Ahány közigazgatási, halósi és magasabb orvosi fórum van, mindenhová bekopogtatott kérelmével. *Sajnos, teljesen hiába. Mert ebben az országban rettenő nagy gondot fordítanak ugyan a lótenyésztésre, a lovaspólózásra, a sertésvész megakadályozására a gyümölcs-ják szigorú lehernyőzésára s permeterzésére, a szőlők filloxéramentésztésére, a nemésített baromfira, a házinyulak fajtisztaságára s az ebtenyésztésre. Itt van vagy három*

ebtenyésző szakgyesület s megfelelő kutyaadó-könyvtés —, a falusi kandz vérbajos felesége azonban talán még további hét gyermeket fog elvetélni, ott, az egyke főléskében s hurcolja magában a gyilkos kór spirochétáit s fertőz tovább esetleg egy egész családot —, míg végezetül a szörnyű betegségeiben meg nem hal, koldussá aszva és rogyva a modern európai társadalom kelles közepén. Mert H. J. dr. mindmáig nem tudott szérumot beszerezni, nem tudja az oltásokat megkezdni s a minden vágyával anyává lenni akaró szegény asszonyt nem tudja kigyógyítani.

En nem akarok fellázítani senkit. Ez az egy eset eléggé elmondja a maga mondókáját minden megjegyzés, túlzás, vagy lázítás nélkül. Csak azt szeretném, ha a *Szabadság* olvasója egy kissé elindítaná a képzelőtehetségét. És elgondolná, hogy amíg *Budapesten* a hivatalos orvosi körök rémüldözve csapkodják a kezüket s megdöbbsentő számoszlopokat rakosgatnak egymás mellé, ebben az átokverte országban hány ezer, tízezer és száz ezer beteg ember életét lehetne megmenteni, ha a szükséges eszközökről gondoskodnának? S hány elbűjt faluban hány férfi és nő hordozza magában a halál mérget, anélkül, hogy tudna róla s hány kis magyar kerül korai sírba, mert falusi orvosaink, a legjobb szándékuk mellett is képtelenek szembeszállni a bajjal, *megfelelő eszközök híjján?*

En állat- és növénybarát vagyok, nem szoktam irigyelni az állattól sem az abrakot, sem a gyógyító, vagy fajnemesítő kezét, növényt letörni, letépni nem szokásom s a kártékony rovaroktól megvédem a fáimat, ahogy csak lehet. De minden emberi és természeti parancs szerint először az emberre nézek s emberben is legelőször a magyar emberre. S amikor a lovaspólo- és lóversenypályákat látom, s a pompás tenyészállatkiallításokat, mindig falusi orvosbarátom keserű panasza jut eszembe, meg az a szegény kanászné ott lenni a *drávamenti* faluban... És eszembe jut a pompás *tihanyi* halbiológiai intézet is, ahol *halak élettanát kutatják és figyelik tudósaink — míg a kanász felesége elvetéli a hetedik gyermekét is és vérében a gyilkos méreggel ballag, ballag a sírja felé...*

Szabadság 1934. júl. 1. 26. sz. 7.

HULLÓ EURÓPA – HULLÓ MAGYARSÁG

(Népesedéspolitikai kérdések)

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

„Legyen a te beszéded: úgy, úgy és nem, nem, ami ezeken felül vagy, a Gonosztól vagy.”

I.

Két Magyarország

A Duna-Tisza táján két Magyarország van. Egyik a látható, másik a láthatatlan. A látható a láthatatlan ország nevében és helyett beszél. A látható ül a fórumon, köti és oldja a bel- és külpolitika szálait, adja és veszi az értékeket, irányítja a gyártelepeket és bankokat, szántatja, bevetteti a földeket, iratja és kiadja a lapokat, könyveket, megnyitja a kiállításokat, összeállítja a költségvetéseket, mérlegeket, behajtja és elkölti az adókat. A láthatatlan pedig hallgat, szánt-vel, menetel a gyakorlótéren, izrad a gyárakban, műhelyekben, írja az újságot és könyvet, festi a kiállítások képeit, faragja a szobrait.

Ez a láthatatlan Magyarország az, amelyik pusztul.

Ennek a Magyarországnak a nevében kívánok foglalkozni most ama másik ország egyik előkelő alakjának, Kenéz Bélának tanulmányával. Kenéz Béla népesedési politikai előadásáról van szó, amelyet a Magyar Statisztikai Társaság győri ünnepi ülésén tartott 1934 május 31-én s amely a Magyar Statisztikai Szemle ezévi júniusi számában teljes terjedelmében megjelent s így úgyszólván hivatalos súlyt és jelentőséget nyert.

Miről szól Kenéz Béla előadása?

Azokról a kérdésekről, amelyeket újabban a láthatatlan Magyarország képviselői ismét felvetettek s mint népünk scrsdöntő kérdéseit a közvélemény elé tártak. Ezeket a kérdéseket rendkívüli gyorsasággal, politikai érzéssel és gondossággal a maguk kezébe ragadták a látható Magyarország előkelői. Az egykérő s annak különböző kapcsolatairól, következményeiről beszélünk.

szabadnap 1934.
júl. 29. 30. 27. 9.

Mit mond Kenéz Béla?

A kiváló előadó mindenekelőtt megállapítja, hogy már Mózes felismerte a modern közgazdaságtan ama tanítását, hogy: „Az emberi munka a termelés legbecselebb tényezője.” Ezért mondotta, hogy: „Gyümölcsözzetek és sokasodjatok és hajtsátok uralmatok alá a földet.” Ezután érinti a római birodalom „embervérrel öntözött politikájának útját”, hogy Pál apostol erkölcsi tanításainál is kikössön egy percre s megállapítsa, hogy a kereszténység a „legeredményesebb népesedéspolitikai eszköz volt a megtrikult népesség megsűrűsítésére.” Érintve Malthus és Spencer népesedéspolitikai nézeteit, máris itt vagyunk a mai Európában, sőt Amerikában máris számadatok jelzik az egyes országokban beállott rohamos népesöklkenést. Szomorú távlatokat nyit meg itt a kiváló előadó a fehér faj számára. S e szomorú távlatokba állítja be Magyarországot is, megállapítván, hogy nagy gyermekhalandósága miatt még a családonkénti négy gyermek sem lenne elegendő a nemzet életének fenntartására. A számok, amelyeket előadásában felsorol, megérdemlik, hogy ismételjük őket. Egész Nyugat-Európában, Németalföld kivételével, az utolsó öt évben 16–20 születés esett ezer emberre, az angol anyák 200.000-rel, a németek majdnem 450.000-rel kevesebb gyermeket szültek 1930-ban, mint tíz évvel azelőtt. Az Egyesült Államok születési átlaga az 1921–25. években 22,5 ezrelék volt, 1932-ben pedig 17,4 ezrelék. Ezzel szemben Japán születési arányszáma 33 ezrelék, Indiáé 33, Egyiptomé 44. Kína népessége ötven év alatt megkétszereződik. Számolnunk kell tehát a színes veszedelemmel — mondja Kenéz — és ha az angol-száz-latin fajta meg nem újhódik, igaza lesz Spenglernek, aki a „nyugati népek alkonyát” emlegeti.

Majd a fehér faj határain belül fennálló viszonyokra tér át előadónk. 1810-től 1900-ig a román államok népességi aránya Európában egyharmadról egynegyedre csökkent, a germánoké 31,6 százalékról 34 százalékra emelkedett, a szlávoké pedig 34,7-ről 41,7 százalékra. A háború után a germán népek aránya visszaesett, a szlávoké azonban megnőtt, a csehek kivételével. Míg Közép-Európa születési átlaga 16–20 ezrelék, addig Lengyelországé 32,2, Bulgáriáé 32,7, Jugoszláviáé 33,9, Oroszországé pedig 44 ezrelékre szökött fel. E néhány állam születési többlete 70 százalékkal múlja felül a germán és román államokét s egy emberöltő múlva Európa népének abszolút többségét szláv népek fogják alkotni. „A hatalmi súlypont tehát fenyegetően Kelet felé tolódik” — állapítja meg Kenéz igen helyesen.

Jó statisztikai összeállítást közöl ezután úgy az európai államok, mint főképpen Magyarország házassági viszonyairól. Házánkban az 1900-as évek átlagában ezer házasságra 218 születés esett, 1920–21,

201
1934. júl. 29.

években már csak 188, 1930—31-ben pedig alig 135, tíz év alatt tehát a házasságok termékenysége 28 százalékkal zuhant! Városainkban a házasságok termékenysége tíz évvel ezelőtt is alacsonyabb volt: 126.4 ezrelék s tíz év alatt ez a szám 96.3 ezrelékre csökkent, tehát jóval alacsonyabb, mint Franciaországban. A házasságok 17.6 százaléka meddő, 24.8 százaléka pedig legfeljebb két gyermeket hoz világra az egész országban.

Ezután áttér Kenéz az egyke-kérdés felvázolására. Adatait — hivatalos statisztikai adatok — ismételjük. A törvényhatósági városokat figyelmen kívül hagyva, az ország 3406 megyei városa és községe közül 223-ban a születési arány 20 ezreléken alul van. A háború előtt 4.1 százaléknyi volt egykés község, ma, elvesztve Gömör, Nógrád, Hont egykés községeit, 7 százalék, — pedig a szükséges születések számát 25 ezrelékről az összehasonlításkor 20-ra csökkenti a statisztika. (A helyzet tehát a valóságban még rosszabb.) A 223 egykés község közül 194 esik a Dunántúlra és évi születési átlaguk 15.1 ezrelék, aminél alacsonyabb arány csak Svédországban van. E 223 egykés község statisztikájáról táblázatot közöl Kenéz s bár több olyan községről tudok, amely e táblázatban nem szerepel, noha a valóságban pusztú, a számok mégis elborzasztóak. Valamennyi község közül vezet a baranyamegyei Besenec, évi 6.1 ezrelékes arányszámmal. Ha egy pillantást vetünk Magyarországon népesedési térképére, úgy a pusztuló falvak fekete hálóját látjuk, amely beszövi egész Dunántúlt, Budapest környékét, de laza vonalakban átvonul a Duna—Tisza közére is, sőt túl a Tiszán. Évi 40 ezrelékes átlagon felüli születéssel 84 község szerepel a térképen s azok nagyrésze Szabolcsban, az ország keleti csücskén fekszik.

Nagy figyelmet szentel Kenéz a bennünket környező „ellenséges népek” szaporodási adatainak, szembeállítva azokat a magyarság jelenlegi tiszta szaporodásával. Adatából kiténik, hogy a magyarság szaporodási arányán csak a Romániába szakadt magyarok maradnak alul 8.3 ezrelékes tiszta szaporodással, a mi 8.69 ezrelékes tiszta szaporulatunkkal szemben, Csehszlovákiába szakadt népünk 11, Jugoszláviába 12.9 ezrelékes tiszta szaporodást mutat. (Itt megjegyzem, hogy nálunk magyarnak veszik fel például a cigányokat is, nem beszélve arról a rengeteg svábról, aki szintén magyarnak jelenti be magát a statisztikai iven. A mi arányunk tehát a feltüntetettől rosszabb.) Egy emberöltő múlva, 1960-ban, ha a mai állapotokat vesszük alapul, 8,760,220 cseh, 11,518,440 szerb és 21,880,500 román fog élni Közép-Európában, szemben 10,374,000 magyarral. (Ó, Rákosi Jenő harmincmillió magyarja!) Ma a magyarság egyhatedét teszi a dunai államok népének, száz év múlva pedig egykilencedét sem fogja tenni.

Miben látja Kenéz az egyke okait?

Kiváló előadónk az egyke okát több területen keresi. Elsősorban a „civilizáció terjedésében”. Az ember mérlegeli a gyermekáldás következményeit s fél növekvő igényeinek megszorításától. Rámutat persze a „léhább felfogásra, a mulatnivágyásra, az ifjúság zománcának féltésére s a jövedelemmel arányban nem álló életmód folytatására”. Szerepel nála az okok között a városokkal való érintkezés, a nőemancipáció, de szerepel a szegénység és a gázdagság is, mint ő mondja: „A néha ellentétes irányban ható okok hosszú sora.” De „az akaratból sarjadzó erkölcsi és anyagi okok mellett” számításba veszi a vérbetegséget, a tiltott műtéteket, a fogamzást gátló szereket is, hogy végül nagy lendülettel rámutasson „a vallásos hit elhanyagolására”.

Hogy ezek közül az „okok” közül egy sereg már maga is okozat s hogy a tulajdonképpeni okok milyen rendszerben kapcsolódnak egymáshoz, arról a kiváló előadó nem tesz említést.

Azt azonban nem mulasztja el kellő súlylyal hangoztatni, hogy a Dunántúl a németeknek semmi szerepe nincs, a németek erősödéséről beszélni egyáltalában nem lehet és csak politikai műkedvelők szólhatnak a „Drang nach Osten” veszedelméről. „A fajfenntartó erő hanyatlásának megállapítása és e hanyatlás okainak diagnózisa nem nehéz, de annál keményebb dió a terápia: a gyógyítás módja” — folytatja. Mi tehát, szerinte, a gyógyítás módja?

Hogyan löri fel Kenéz a kemény diót?

Sok eszközt próbáltak már alkalmazni — mondja meglepően — elsősorban pénzügyeket, adókedvezményeket. Ez azonban nem használ, mert csupán az egyenesadók-nál nyújtanak kedvezményt, ezek az adók

pedig az összes adók alig egyharmadát teszik. Nem sok reménnyel kecsegtet az *aggregénekek megadóztatása* sem, hiszen sokan azért nem nőszülnek, mert nincs rá módjuk, vagy mert eltartanak valakit. Nem sok eredményt várhatunk a „*hiúság legpezgetéséről*” sem. Franciaország példája mutatja, hogy a többgyermekes anyák különböző érmekekkel való kitüntetése és előkelő keresztapák kiküldése sem növeli a születések számát. Célravezetőbbnek látja a *születési prémiumok* bevezetését, ugyancsak Franciaország példájára. Komolyan ajánlja a vállalatoknak, hogy *családi bérpótlékok* fizessenek alkalmazottaiknak. Amikor azonban azt látjuk, hogy még lakást és állást sem adnak családos embereknek, sőt a bankok egész sora tiltja alkalmazottainak a házasságot is, ez az ajánlat komolyan nem is mérlegelhető. S egyébként maga a kiváló előadó is megállapítja, hogy az egyke elsősorban a földművelakosságot puszítja, ennél fogva nyilván más, *hatékonyabb és gyökeresebb* intézkedésekre lenne szükség. Ilyeneket is felsorol. „Itt volna például az örökösödési jog olyan reformja, amely a szaporatlan házastársak hagyatékának egy részét a sokgyermekes családoknak juttatja” és: „Agrárországban, mint hazánk, ahol a baj éppen a földművelő népesség egyes rétegeit támadta meg, természetes orvosságnak látszik a *telepítés, földhözjuttatás*. Nem lehet azt állítani, hogy a birtokmegosztás és a népszaporodás közt nincs összefüggés... A nagybirtok legjellegzetesebb megyéjében, Fejérbén, a területhez viszonyított szaporodás majdnem tízszerre kisebb volt, mint a legelaprózottabb földvidékeken.” Ezek valóban a helyzet igazi felismerését mutatják s olyan módok, amelyeket a legkitűnőbb nemzetgazdászok és társadalomkutatók, különösen az utóbbi időkben — de az írók egész sora is — ajánlottak.

Azonban...

Azonban: az örökösödési jog reformja „mélyen beleveg a magántulajdon rendjébe,

csökkentheti a vagyonszerző munkát, meg a *takarékosságot*...”

Azonban: „A telepítés helyes megoldása is nehéz... Egészen apró parcellák nem segíthetnek elő a szaporodást, de viszont például tíz holdnál nagyobb gazdaságok e cél szolgálatába állításához nincs elég anyagi erő. A nehézség még talán nem a föld rendelkezésére bocsátásában van, ezt végre a hitbizományok reformja útján és egyéb módon elő lehetne teremteni, bár gondolni kell arra, hogy az egészséges nagyságú hitbizomány és a nagybirtok fenntartása társadalmi és gazdasági szempontból szükséges és hogy a földbirtokviszonyok újabb megújabb megbolygatása károkkal jár.”

Tehát, kiváló előadónk következtetése szerint: „Ez a rövid áttekintés is mutatja, hogy a baj anyagi eszközökkel való gyógyítása nehéz és nem nagy eredménnyel bízható.”

Ime, valamennyi komolynak látszó esz köz kihullik a kiváló előadó ujjai közül. *Mi marad meg tehát*, ha az egyik mód eleve rossz, a másik nehéz, a harmadik *belevég* valamibe? Mi is marad meg a pusztuló népsürgős és gyökeres megmentésére?

Anyagi eszköz aligha.

Idézzünk: „Az életfelfogás önzetlenebbé, nemesebbé tétele, az egyéni — sokszor csak múló és látszólagos — érdekek túlbecsülésének kiirtásával, a nemzeti szolidaritás átérzésének meghonosítása a lelkekben, gyümölcsözőbb családi, egyházi és iskolai nevelés útján. Ezt a munkát kitartással és áldozatok árán is teljes erővel kell folytatni, míg mindenkiben meg nem szólal a lelkiismeret szava és föl nem nyílnak a vaksággal megvert szemek... S mindenki ráeszmél kötelességére és megfogadja nemzeti létfenntartásunk parancsát.”

Ime, ez marad...

Kenéz Béla, a látható Magyarország kiváló alakja, költői szavak, nemes lendületek közben sejezi be előadását.

*

Most pedig tegyük félre egy pillanatra a kiváló előadó lendületes, áldozatra készítő és *Mózesről Kovács* Alajosig minden idevágó művet áttekinthető fejtegetéseit s nézzük mi magunk, elfogulatlanul, mit mutatnak maguk a statisztikák, mit mond nekünk a számok mögött vergődő élet — s *mit válnak* mi az életnek.

Erről legközelebb.

LÁNGOLÓ TÉRKÉP

ELBESZÉLÉS

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Faluhelyen tovább tartanak a szenzációk három napnál. Így hát az elfogott rablók is sokáig izgatták az emberek képzeletét. Este a házak előtti kis padokon, a kocsmákban, a hetivásárokon, de az úgynevezett szalónokban is, egyébről sem folyt a szó. A parasztok azt mondták, hogy hát ez nem is csoda, négy esztendeig arra szoktatták a népet, hogy gyilkoljon, raboljon, most Persze nem tudják abbahagyni. A plébános úr a modern kor romlott erkölcséről prédikált. Karját szétártta a szószéken, gömbölyű tokája tragikusan megrezzent s harsogó hangon dörögte:

— Adj számot, ember, sáfárkodásodról, mert többé nem sáfárkodhatol!

A néhai katolikus tanító özvegye felnyögött erre a szózatra, hátul, a kórus alatt, ijedten rebant meg a cifra cigányasszonyok szemé s a hangzó trombitálva kifújta az orrát. A kis templomban félelmesen kongott a mondás:

— Adj számot sáfárkodásodról, ember, mert többé nem sáfárkodhatol!

A postán délelőttöként nagy terefere szokott folyni. Oda gyűlt a falu egész aranyifjúsága, azaz az ürüggyel, hogy levelet vár. (Pedig hétenként csak kétszer jött vonat.) A levélrekeszek előtt, mintha őrizné, bő karosszékben odaült az öreg postamester, fejét kissé félrebillentette a golyvája miatt és sorban elolvasta a legkülönbözőbb pécsi lapokat, amelyek most, fővárosi lapok hiányában, előkelő hírforrásokká nőttek. A hervadt postakisasszony mélabúsan rendezgette a postaszák tartalmát, mint valami szomorú, vészegény tündér. A másik hölgy a telefónnal bajmóldott, hűszorú is elismételvén a *hallókat* a legfurcsább variációkban: *Hala! Ha'aaa! Halló! Hala-hala! Halló!!* S közben beszállingózott a gyógyszerész fia, aki szépségét olyan göggel viselte, mint hajóskapitány a sapkáját; a lézengő jogász, a legnagyobb hazug, akit valaha a föld megtermett; a banktisztviselőcske; a magyar segédjegyző, aki fostónek indult, de megrekedt a falujában; a szerb segédjegyző, aki kispap volt, de kiugrott s most az irodakisasszonynak udvarol, ám a puritán papi civilruhát még nem tudta felcserélni rendes polgári ruhával, mert alig volt alkalmá a főnöke mellett lépni. Néha bűnösött a szerb jegyző maga is. Ez valóságos volt, nagykokás angol ruhát, rikító helyemnyakkendőt viselt, gomblyukában óriási virágot, téngr szarvasbőrkésztyűt, védte finom, úri kezeit s ezüstgombos nádpálcát forgatott ujjai között. Méltóságosan lépkedett, borotvált arcán egy anglikán lalkész méltósága tükröződött, ám állandóan tökrészeg volt s reggel, mihelyt kinyitotta a szemét, egy pohár közönséges pálinkát már benyakalt.

Ezek az urak mind ott szorongtak a kis postahivatalban, ki a pultra ült fel, ki a szemetesládára, sőt a kedvesen komisz gyógyszerészfi, Dódi, még a Wertheim-kasszára is feltelepedett, onnét erőszakra világgá nyakatekert szövicceit. Ezeken a pletyagyűléseken is a rablók forogtak leginkább szóban, a tüzesvérű ifjúság úgy vélekedett, hogy a szerbek maguk bocsátják az emberek nyakára a rablóhadat, mert, mint mondták, az antant parancsára be kellett szüntetniök a hadviselést. Ők pedig a komitácsi-akciókban mindig nagyok voltak. A postamester nem foglalt állást a kérdésben, ő nagyon óvatos ember volt, tudta, hogy paraszat gyűjt a fejére, ha a szerbek ellen nyilatkozik, de azt is tudta, hogy könnyen hazáruulónak kiáltják ki, ha más véleményen van. Persze, mikor a szerb jegyző, Sztojanovics Vazul belépett és méltóságteljesen jónapot kívánt, virágot nyujtva át a hölgyeknek, a vad vélekedések elhallgattak.

— Bár büszkén vallom magam szerbnek, uraim, — mondta a jegyző s kihúzta magát, — el kell ismernem az önök érzelmeinek nemességét. Enelöttem ne zsenírozzák magukat! En megértem önöket. A szerb népnek sok nemes tulajdonsága van, de a vezetői... — s keserűen legyintett.

A postamester sohasem dőlt be ezeknek a kijelentéseknek, mert élt a gyanuperrel, hogy a szégyen iszákos agglégény: »kém«.

Nagy úgyszólván nemzeti ügyé dagadt tehát a két elfogott rabló esete. A magyar jegyző, akit hivatalából kitettek a szerbek, óvatosan felvetette a gondolatot: ha már a megszállók »ilyen« eszközökkel dolgoznak, ha már ennyire nem válogatnak a módszerekben, nagyon kétségbe lehetnek esve! Ő, a jegyző jól beavatott forrásból értesült, hogy egy héten belül ki kell vonulniök Baranyából az antant parancsára. Ő, a jegyző, fogadni merne, hogy néhány nap múlva a rablókát egyszerűen eleresztik, bizonyítékok hiányában...

Bár a főtanácsos úr röviden csak »baromnak« nevezte a magyar jegyzőt évek óta, — persze nem szemtől-szembe, hanem csak úgy, magánhasználatban — ezt a formás gondolatot azonnal felkapta s terjesztette:

— Mindig megmondtam, hogy mesterségesen tonyészik a rablókat! Politikai sakktűzés az egész! De most már tudják a dolgot Párizsban is, most már rájöttek, hogy milyen alávaló játékot űznek itt.

A főnök, mikor ezt közölte vele a főtanácsos

úr a vendéglőben, szélesre húzta a száját s felkiáltott:

— De akkor, barátom, felakasztanak minden destruktívot!

A főtanácsos úr kelletlenül hallgatta a bérlő kijelentését. Mert, ha csakugyan felakasztanak minden destruktívot, akkor mi lesz az ő fiával? Rettenetes! Homlokát kiverte az apró verejték, tarkója türhetetlenül viszketni kezdett, kényelmetlenül izgott-mozgott a széken s a cigaretta, melyet éppen csavargatott, sehogysem akart sikerülni. Mindig így érezte magát, ha valami probléma előtt állott. S egyszerre erőt vett rajta a kétségbeesés, a tehetetlenség dühe s az életűnség. Nem érdemes élni, aggódni, vesződni. Bár soha még se született volna. Bár legalább fia ne született volna. Milyen más a lánya, Margit. Milyen csendes, szófogadó, szelíd és béketűrő. Nincsenek vad ötletei. Nem akarja megváltani a világot. Szereti az apját, együttérez vele. S a fiában csak csalódik.

Borzadva vette észre, hogy titokban a fia halálát kívánja. Előkapta a zsebkendőjét, kifújta az orrát s kimérten ivott egy kortyot a borból. Nem, nem kívánja a halálát. Csak azt kívánja, hogy tűnjön el, akárhova, akármerre, akárhogy. Ez még nem halál. Csak szűnjön meg az ő fia lenni. Ne viselje a nevét sem. Ez még nem okvetlenül halál! Ő már öreg ember, tisztességet, nyugalmat, békét akar. Úgyis megverte az Isten a feleségével. Joga van a fiától megkövetelni, hogy hozzá méltóan viselkedjék s ha nem tud úgy viselkedni... Nos, ez még igazán nem halál. Csak tűnjön el. *Ne legyen...*

— Ideje lesz kitakarítani ezt a megyét, — mondta a bérlő. — Minden csirkefogó itt ütött tanyát. Tele van a vidék himpellérekkel, akik idehozták a bőrüket, hogy odaát le ne nyúzzák róluk. A hősök! A vezérek! Itt mentik az életüket! Mért nem állnak ki, ha olyan nagy legények? Mért nem ütnek a mellükre: *itt vagyok, akasszatok fel!*

— Baromállat! — gondolta a főtanácsos úr vigasztalan keserűségében, mert elgondolta, hogy az ő fiának is így kellene kiállni s a mellére ütni: *itt vagyok, akasszatok fel!* S ez az elképzelés megborzasztotta, megint végighullámszott rajta a forróság. Akkor mindenki ujjal mutatna rá, a minisztériumban összesúgnának a kaján kollegák: *Hallottátok? Felkötötték a fídt...* Rossz nevelést kapott a gyerek...

A szokottnál hevesebben kelt fel és vette a kalapját. A bérlő csodálkozva bámult rá, mert még csak háromnegyed nyolcat mutatott a kocsma kerek falórája s arra még nem volt eset, hogy a főtanácsos úr ne pont nyolckor vette volna a kalapját.

— Maradj még, — tartóztatta a bérlő. — Nem hajt a tatár!

A főtanácsos úr azonban nem hallgatta meg, kezét nyújtott és peckes léptekkel elment.

A nagy kincstári házban együtt ült az asszony és a mostohalánya.

— Te, Gitta, én hallottam, hogy apád rettenesen összeveszett Zoltival, — mondta aztán az asszony szinte súgva.

Margit tágranýtotta a szemét. Ez volt az a vonás, amit legjobban gyűlölt rajta a mostohanyja. Mikor így kinyílt a barna szeme és felgyúltak benne a rémület tüzei. Mintha azt mondták volna ezek a szemek: én félek, engem ne bántsatok, nekem semmi közöm a dologhoz, én nem csináltam semmit. De az asszony visszafototta önkéntelenül feltámadó gyűlöletét s tovább mesélt:

— Rettenetesen összeveszték. én nem is tudom, hogy mer az a fiú így beszélni az apjával... Meg kell adni, van benne bátorság. En a szalónban a zongorát törölgettem s áthallatszott minden szó. Apádnak szemére hánytá: hogy rossz a családi élete, hogy nem adott otthont a gyerekeknek, hogy rabszolgává tesz mindnyájunkat... — Félszemmel a lányra pillantott s örömmel látta, hogy az egyre idegesebb lesz, ajkát csipkedi a körmével és az arca hamuszürkév válik. — Igen, mindent megmondott neki! Enhelyettem is beszélt! Aztán az apád elkezdett ordítani, mint ahogy szokott és kikorgette Zoltit az irodából... Azóta nem is láttam...

Margit leült és maga elő bámult. Ujjai önkéntelenül kísérgették a kézimunka-terv vonalait, másik kezével az ajkát csipkédte. Néha megmozgatta a fejét. Aztán elöntötte nagy szemét a könny s erőszakolt, csukló hangon mondta:

— Anyus, persze, örül ennek! Látom! Végre eléri szíve vágyát s az a fiú mehet a világba. Talán el is pusztult!

— De, Margit! — kiáltott fel mebotránkozva s gyűlölködve az asszony. — Nem szégyenléd magad? Hát én vagyok ezért felelős? Hát én *gönnyölök* neki, hogy elpusztuljon? Felelős vagyok talán érte? Nem volt már nagyfiú, mikor én a házhoz kerültem? Mért nem nevelte apád másképp? Igen, neki van igaza, Zoltinak, apád a hibás, apád, apád!

Most mi lesz? Neki kell kibékíteni megint az apját meg a bátyját. Ő már örökké politikus marad. De hátha elment az a makacs fiú a háztól örökre? Hátha valami baja történik? Elszorult a

1934. júl. 29.

42

szíve erre a gondolatra. Tudta jól, hogy Zolti nem sokat teketóriázik s nem riad vissza semmitől. Amelőtt is makacs fiú volt, de mióta hazajött Magyarországról, még keményebb és cinikusabb lett. A forradalom egészen elrontotta. Minek is csináltak forradalmat... Ő nem érti az egészet... Egyáltalában semmit sem ért... Gondolatai összezavarodnak, minden olyan homályos és érthetetlen a számára, forradalom, kommün, antant, népszövetség, petróleum, szén, vámkérdések, integritás, Clémenceau, tizennégy pont... rémes, rémes... Kollektív ember, individualizmus, kapitalizmus, értéköbbllet... borzasztó! S itt van a bátyja, ez az okos fiú, aki annyit olvas és az apja, ez a bajszos, szikár öregember, aki oly jó és oly szerencsétlen... És nem értik meg egymást és ő sem érti őket...

Tehetlenségében egyre csak könnyezett, a könnyek lefolytak sápadt arcán, fájni kezdett a feje, a háta, egyszerre úgy érezte, hogy láza van, tüdőbajt fog kapni s lassan sorvad el, senki észre sem veszi. Csak akkor tudják meg, milyen beteg volt, amikor a koporsóban fekszik... Az lenne a legjobb, az lenne a megoldás...

De most fol kell cihelődni s meg kell keresni Zoltit. Lassan felkelt s bement a házba a kalapjáért. Csakhamar ott szaporázta a lépteit a nap-sütötte uccán.

Szerette ezt a falusi uccát. Kétfelől akácok vetettek árnyékot a kis házakra, a nyitott udvarokon tyúkok, libák tereferéltek, kutya szaladt ki az eresz alól, de megismerte, nem ugatta meg. Margit élt-halt az állatokért, különösen a kutyákért és macskákért. Órákig tudta részletezni egy kutya, vagy macska szenzációs viselkedését, jellemét. Kutya- és macskatörténetek valósággal lábhozották. Büszke volt rá, hogy a faluban egy kutya sem ugatja meg.

Először egy parasztházba fordult be.

— Gyűjjön bé, kedvesöm, ne vegye el az ál-munkát! — invitálta befelé Mária néni s közben porolgatta magát, letette a kis kerek fateknőt, amiből éppen a kacsáknak adott enni. — Lát-e, lelköm, ejen a paraszt élete, mindég piszkos, mindég mocskos.

— Nem baj az, Mária néni, fő az egészség! — mondta nevetve Margit s bement a hűvös szobába. Voltak ilyen okos mondásai, ezeket megfelelő helyen használta s bölcsességként hatottak.

Margitot az egész falu szerette, mert mártírt láttak benne. A népmesék árva gyermeke volt ő, akit a gonosz mószaoha vérig kinez, de ő csak tűr, tűr zokszó nélkül s gyűlölet nélkül, a maga igazának tudtában.

Leültek.

— Nem tudom megkínálni sömmivel, — mentegődött Mária néni. — Pedig a Zolti igön-igön szeresse a főztünket. Mondjuk is mindég, hogy paraszt lesz belőle, nem úrnak való!

Margit előhozakodott a dolgával.

— Már látom, hogy hiába jöttem, a bátyámat kerésem. Nem látta, Mária néni?

→ Nem én, lelköm. Nincs kinn, a földön se. Nem tom, há mehetött. Méri?

Margit keserűen legyintett:

— Tudja, Mária néni, megint összeveszett a papával. Rettenetes gyerek az.

— Ne beszéljön! Peeg olyan jó gyerek az, olyan barátságos, jókedvű... Tán a mama miatt?

— Ah, dehogy. Isten tudja... Nem értem én ezt meg soha... — s kibuggyant a könnye.

Mária néni sajnálkozva simogatta meg a lány kezét.

— Így van ám ez, lelköm, lát-e... Ahon nincs anya... Édósanya... Mer az édósanya, az mindön... Mennyi bajt el tud siméttani az édósanya. Nem is kerülhet úgy szömbe apa a fiával, ha van egy jó anya a családba... A maga papája egy kicsit rideg embör, zárkózott embör. Megértöm, üneki se fenéig tejjöl. De hát, tuggya-e lelköm, a magik mamájuk se tessze meg mindönbe a köteleességét...

Margit öt perc alatt elsírta minden fájdalmát a parasztszouynak s az vigasztalta. Nagykát sóhajgatott közbe-közbe s ez a lánynak olyan jól esett. Aztán felkelt s kezét fogva Mária néniyet elindult az útjára tovább.

Tanácsalananul állt az uccán. Hol keresse? Merra menjen? Eszébe jutott az öreg napszámos. Mesélte neki Zolti, hogy az öregember elvágta a lábát s ő kezeli. Szaporán ment az öreg házatája felé.

Az öreg napszámos ott ült a küszöbön s fél akart állni, ahogy meglátta Margitot. De a lány visszanyomta a helyére s a bátyja felől kérdezősködött.

— Nem láttam, kisasszonykám, — motyogta elgondolkozva. — De meggyün biztosan, mer fogytán van az orvosságom...

De most hová? Elment a posta előtt s benézett. A pletykabarlangban ott ült Dódi és nagy vigszágot okozott egy történettel. Jolán, a levelek sápadt tündére, néha odakacsintott Dódira s elmosolyodott. A gránátostermetű Katóka a telefon előtt kiabált. Az öreg postamester pedig egy nagy ív Baranya felirású piros bélyegét rendezgetett, mert a postások ezidőben bélyegekbén kapták fizetésüket a postától. Egy-egy sorozat ilyen bélyeg értékpapírnál értékesebb volt s nem ingadozott az árfolyama, mint akár a dinárnak, akár a báraanyi koronának. Most bukkant fel a postaszobá mélyén Dódi két szép hűga, két elegáns, pajkos-arcú, gödrösállú, feketehajú karcsú lány, a falp. botránykövei. Mikor Margit belépett a pletykavárba, Dódi leugrott a Wertheim-szekrényről, át-szókkent a pulton s nagy lárnával üdvözölte a lányt. Tudta, hogy férfigyűlölő s éppen ezért bánt vele mindig úgy, mintha szerelmes lenne belé. Ezen titokban a két nővér mindig szivböl mulatott.

— Kezét csókolom, nahát, most már tudom, mért éreztem magam olyan rosszul a kassa teté-

Vasárnap

Jaj, Vitti! magát és nem jött. Végre! Végre! —
 Margit kezét akart csókolni.

Margit dühösen elrántotta a kezét a köszön-
 tette a lányokat. Már bánta, hogy bejött ide, a
 helyre. De azért megkérdezte az öreg posta-
 mestert:

— Nem látta a bátyámat, Miklóssy bácsi?

— Ni, én őrizője vagyok én a maga bátyjá-
 nak? — kérdezte mókásan az öregúr.

— Mi az, Gitta, elveszett a bátyád? — szólt
 Jolán is sajnálva.

— Tán a templomban lesz, kedves Gitta, —
 vélt rendkívül udvariasan a szép Dódi, mire a
 húga összebújtak és vihogni kezdtek, mintha
 csekkandoznák egymást.

— En nem helyettesíthetem a bátyját! — kér-
 dezte a postamester jovialisan.

— Jaj, izé... — beszélt zavarodottan Margit
 a kétségbeesve tekintgetett maga körül. — A papa
 akar valamit... izé, nagyon fontos volna és nincs
 otthon a háson... — nyögte kínosan, mert
 hiszen ezek most azon török a fejüket, hogy miért
 keresi a bátyját. Dódi vigyorogva nézett rá s fal-
 másított a kassza tetejére.

— Itt volt Zoltán, — mondta megint a posta-
 master — véletlenül feladtuk Belgrádba, ládában.

— Master, ohne Wert, — jegyezte meg a
 gyógyszerész-lányok egyike s rettentően nevetett.

— Na, akkor jól van. Szervuszatok, jónapot, —
 mondta Margit és kiszaladt a szobából.

Abba kéne hagyni az egészet. Lehet, hogy
 Zolti kint van valahol a határban s estére meg-
 jön. Meg aztán miért is ártja ő bele magát a más
 dolgába? De hátha baj lesz! Nem, tovább kell
 menni s beszélni kell a testvérével. Nem marad-
 hat így a dolog. Ki kell bekülniök!

Hátha a régi, diákkori szerelménél lesz? Az
 özvegy tanítónénál, illetve a lányánál? Hímegey
 oda is. Es már indult, atvágott a nagykosma
 előtt a feneketlen porban, aztán egy kis dombon
 felment a katolikus templom felé s a hatalmas
 hársak alatt sietett tovább. A plébános kint állt
 a parókia tornácán, könnyű komoki bor csillo-
 gott előtte, kövér ujjai hatalmas aszkekendővel
 babrálgattak s gyakran meglepvezette magát a
 melegben. Margit már messziről hangos *dicsőítés-
 séket* mondott nem a gyarló emberre, hanem az
 Isten szolgáját látván a plébános árban. Az öreg
 rákedten s lelkesen fogadta, úgy integetve a zseb-
 kendőjével, mint valami zarándokkal. Margit még
 jobban megragadtatta lépteit, mert tudta, hogy a
 plébános istól nem szabadul egyhamar, ha el-
 csúsz. Szerencsésen át is vágott az udvaron s ki-
 lépett a másik uccára. Csinos kis ház emelkedett
 ott füves tornácán vérpiros muskátlik ragyo-
 gtak a nyitva volt minden ablak. Már innen, az
 ucca tulsó feléről is hallható volt a varrógép
 sporgalmas berregése. Iluska, az özvegy tanítóné
 kisebb lánya, varrással foglalkozott a nagyobb
 lány, Mariska, meg a gyermekágyban dolgozott,
 mint irótkisasszony. A szép lány tartotta el az
 özvegyet, mint vállalkozót a munkáit.

— A, milyen kedves vendég! — húzta el a
 szótát szélesen az özvegy, mikor Margit belépett
 a barátságos kis udvarba. — Hozta Isten! Mi
 jőben lesz.

Toprédóit kis nő volt az özvegy. Mióta
 meghalt az ura, állandóan feketében járt, mint-
 egy jelezvén, hogy ő most már élete végéig az
 özvegyiséget választotta életpályául. Megvolt
 hozzá minden kellék: két dolgozó lány, össze-
 assott, arasznyi termet, szimatoló orr, a pletykák
 minden fortélyában eligazodó politikus agya-
 fartság, erősen hazafias és vallásos érzés. A ki-
 esny előnyök megbecsülése és a nagyok szívós
 kiharcolása.

Margit megfogadta, hogy nem mondja meg,
 kit keres és mi járatban van. Majd úgy sorát ejti
 a dolognak véletlenül. A tornácán összecsokolózott
 Iluskával, egy japánian feketé babalánnyal s
 leült a varrógép mellé.

— Talán segítik egy kicsit, ne üljek télen, —
 ajánlotta.

— Ó, de kedves, Gittám. Csak hagyja, dolgozik
 maga eleget! — tiltakozott édesen az özvegy és
 azimatoló orrát előrenyújtva fűrkészte a lányt.

— Hát akkor itt van ez a rokolya, húzd ki
 belőle a férceit, — mondta a kislány kereken s
 odátolt egy menyasszonyi ruhát, amely néhány
 nap múlva egy parasztlányt fog tündérré vará-
 szolni.

Margit nagyhamar átesett a szokásos kérdé-
 sekre. Hogy van a papa? Hogy van a mama?

1934. júl. 29.

PESTI NAPLO

Aztán szobakerült a szenzáció. A rablók dolga. Margit úgy tett, mintha nem érné a célzásokat.

— Meselejt, hogy Zoltán, amikor szembe állt a rablókkal a csendőriegen barátságosan elbeszélgetett velük s nem ütötte meg egyiket sem, sőt még csak meg se szúrta őket, igaz? — folytatta az asszony.

— Igen, Zolti határozottan nagyon sajnálja őket, ahogy én ismerem.

— Lám, milyen különbözők a felfogások, drágám. Na és mit szol mindehez a papa?

— Ő mindig mondta, hogy nem jó nyitott ablakkal aludni...

— Juj, én lé se húnynám a szemem, ha nyitva lenne az ablak! — borzadózott a kislány s elfintorította az arcocskáját. — Mindig az az érzésem este, hogy valaki behúzik az ablakon, egy toprongyos, szakállas, rücskös öregember és agyonlöt.

— Borzasztó időket élünk, lányok... Elharapózott a vallástalanság. A vesztett háború is a jó Isten büntetése.

Zoltán tehát itt sem mutatkozott, máskülönbén már beszéltek volna róla. Margit aszorgalmasan huzigálta a lércet s töprengött. Iluska mulatságos eseteket mesélt egyik-másik fiúról, lányról. Majd ismét kilyukadtak Győre Pistánál, ennél a láthatatlan, de mindenütt jelenlevő titokzatos rablógyilkosnál, aki fél Baranyát végigrabolta s egyidőben tudott hasbalóni valakit Siklóson és házat ásni Kiscsányban. Szép, derék, fekete hajú, mosolygós, kemény szívű paraszthős lett belőle hovatovább, akitől rettegtek, aki miatt nem mertek aludni, aki megjelent nehéz álmaikban, akit mindig vártak s akit úgy tiszteltek akaratlan, mint félistent.

Estére kelve megérkezett Mariska is. Még nem lehetett összetéveszteni az anyjával, noha éppen olyan kicsiny és töpörödött volt, mint az, éppen olyan aszimatól volt az orra, éppen olyan áhítatos és török-zakad szerény volt, ám a búcsúzó ifjúság nyomai még ott virultak sápadó arcán. Ismét összepusztították egymással valamennyien. Mariska ledobta kalapját, kezításkáját s a kávéhoz ülve elmesélte, hogy mikor lesz az öreg malomtulajdonos temetése és milyen lesz a koporsó és mennyire kétségbe van esve az egész család és alávalóság, hogy a malommunkások nem akarnak megjelenni a temetésen, holott a megboldogult adott nekik kenyeret. Ezzel az özvegy ismét megjegyezte, hogy terjed a hitetlenség s a vesztett háború és a megszállás Isten igazságos büntetése.

— Isten útjai kiszámíthatatlanok, — mondta s mindhárman csendben hallgatták.

Miután így kiszámították Isten kiszámíthatatlan útjait, megnyugodtak. Csak Margit szívében nőtt egyre a félelem bátyja sorsa iránt. Jó, ő elhiszi, hogy Zoltán is csak eszköz Isten kezében. De neki édesestevére ez s romlott, rozsdás eszköz és ő szereti szegényt s ha egyszer Isten el fogja dobni az örök tűzre, azzal is őt veri s az apját és szegény fiú... vajjon tehet-e róla? Kézszelfoghatóan jelent meg előtte a bátyja vékony alakja, okos feje, mosolygós szeme, hetyke nevetése... Békét, békét kell teremtenie, mert különben elvész ez a fiú, az ő testvére... A rozsdás eszköz.

Felugrott és vette a kalapját. Egyszerre olyan ideges lett, hogy elszürkült az arca és megrándultak az ajkai. Az özvegy állandóan figyelte, de nem tudta megmagyarázni a különös viselkedés okát. Tartóztatta a lányt, de ő nem maradt. Megint elcuppogtak a csökök, kikisérték Margitot a kapuba és átadták neki az üdvözlétakat.

De most hová? Gondolatban végigfűrkészte az egész falut. Eszébe jutott, hogy Zoltán eszélt valamit romantikus terveiről. Hogy világra megy, vagy eφέle. Amilyen örült, ki is talik tőle. Vagy talán úgy elkecseregett, hogy agyonlötta magát! Nem, nem, sokkal több benne az életkedv, optimista gyerek, vig gyerek. Túlteszi magát minden. De hol lehet? Elő kell kaparnia a föld alól is, hogy a békét létrehozassa. Mert csakugyan megeshet, hogy Zoltán belekeveredik valami forradalmi akcióba s akkor, ha bejönnek a magyarok, fel fogják akasztani...

»Forradalmi akció« alatt azt értette Margit, hogy egy csomó éhankórász, toprongyos, szakállas alak fegyvert kerit, vasvillára, fejesszere kap s agyonver minden urat a faluban. Ejjel. Mikor alszik mindenki, s a község házára vörös lobogót tűz és mindent szétoszt. Biztos volt továbbá benne, hogy bizonyos emberekről feketelistát készítenek s azokat fogják legelőször kiirtani. Ezen a listán szerepel ő is, meg az apja is. A világforradalom pedig nem más, minthogy a világ valamennyi toprongyosa és iszákosa összedől és kirabolja az egész világot, felgyújt minden gyárat, templomot és úriházat, aztán a romokon »döszöl«. Jaj, ha nem békül ki Zoltán az apjával, még belekeveredik egy ilyen »akcióba« s akkor meghal!

A legelőről már hazatérőben voltak a tehének, lassan cammogtak az utcán s biborpiros port vertek fel az alkonyatban. Durrogott a csördás hosszú ostora. Ugattak a kutyák. S a házak elé kiálltak a parasztaasszonyok fehér biklában s hangosan tereferéltek. Margit úgy elrévedezett, hogy még a köszönéseket sem vette észre. Hirtelen összerendezte s magához tért: egy tehén állt vele szemben a gyalogjárón, nagyokat fújt s úgy bámulta a kalapját, mintha irigyelte volna tőle. A tehén kaján, bárgyú pofája úgy felbosszantotta, mintha legszentebb gondolatai közé röhögött volna valami durva hang, mintha porbarantották volna idealizmusa egéből.

Odahaza nagy dérral-durral fogadta az anyja. Ő csak dolgozik, mint egy család s a kisasszony sőtál a faluban. Mit, hogy Zoltánt kereste? Szép. Hát csecsemő a bátyja, meg az apja? Hát nem az

apja főzte az egész szituációt s nem neki kell megennie! Bezzeg arra még nem gondolt Margit, hogy őt, a feleséget békítse ki az urával. Bezzeg abban örömet lel, hogy az ő élete pokol s már nem is érzi magát asszonynak. S ha már keres valakit, hát inkább vőlegényt keresne magának s menne már férjhez, ne túrná ki őt a pozíciójából...

Margit sírvafakadt, bement a szobába s le-
tette a kalapját leült az ágya szélére. Hirtelen-
sen árvának, boldogtalannak érezte magát s arra
gondolt, milyen jó lenne meghalni... Az öngyil-
kosság különböző módszereit latolgatta s ezek
közt a módszerek közt a legideálisabbnak a mérég
látszott. De aztán erőt vett magán s kisírt szem-
mel s vörös orral ment ki a dolgozóután.

De Zoltán nem jött meg.

A nyári est ráborult a falura s innen-onnan
álmotagyon hangzott a szopó kisborjúk bőgése,
kint a kútnál zörögtek a vedrek, a kocsis inni
adott a lovaknak, a sertésólból visítottak az éhes
disznók, a baromfiak elültek, denevérek csapong-
tak a hatalmas akácok és feyők körül s a nádas-
ban krúgatni kezdtek a madarak s brekegni a
békák. A főtanácsos úr mogorván lépett be a
házba, nem fogadta a lánya s a cseléd köszöntését,
szokott gépies mozdulatával akasztotta fel botját
és kalapját egy agancsra s bement a szobába.
Nagy loholva érkezett meg az öreg vizsla is, fü-
lei leffogtek futtában s azonnal a konyhasarokba
kanyarodott, megnézni, van-e már vacsora. A
macskák, számszerint hárman, beódalogtak bogá-
rázó körútjukról, mert meglátták a vacsorázní
érkező vizslát. Unottan ültek le a küszöbre s
mintha rájuk is hatott volna az egész názat hatal-
mában tartó feszültség, rosszkedvűek voltak.

Majd a főtanácsos úr hangja hallatszott:

— Örökké lótnak-futnak, de azért sohasem ké-
szül el az a tetves vacsora!

A főtanácsosné dühében leforrázta a kezét.
Aztán vacsorához ültek végre és senki sem ejtett
egyetlen szót. A petróleumlámpa kácosan zümmö-
gött a csonka család feje fölött, a főtanácsos úr
elhúzta a száját, amikor a fia üres helyét meg-
pillantotta, meredek homlokán összefutottak a
ráncok. Annyi ételt vett ki magának, mint egy
veréb. A felesége elhúzódott az asztaltól jó mess-
szire, a tányért az ölébe vette, — ami itt a legna-
gyobb szentségtörés volt — s úgy eszegetett. Képe
végtelenül sivár volt, reménytelen, élettelen, orra
megnőtt az árnyékban. S Margit összeszorította a
fogait, hogy fel ne ugorjon és el ne rohanjon
innen, izgalma tűrhetetlen volt, megpróbált be-
szélni arról a ruháról, amit Iluska varrt, de senki
sem felelt.

Az asztalnál villogott Zoltán üres tányéra,
üres pohara, senki sem említette és senki sem né-
zett oda, de azért mindenki erre gondolt és min-
denki csak ezt látta. Üres volt a fiú helye, de job-
ban itt volt ő most a családban, mintha együtt
evett volna velük...

Az idegek pattanásig feszültek, a csend ordí-
tott és dörömbölt a szobában. Ha lépések kopog-
tak az ablak alatt, mindenki összerézzen, ha a
kutya ugatótt, mindenki felnevezett.

Margit képzeletben látta Európa nagy, iske-
lai faliterképét, a térképen tűzkigyók futottak vé-
gig és egyszerre kigyult az egész térkép. S ebben
a tűzben pillanatok alatt elhamvadt egy kis pont,
egy kis család mindenestül.

1934. aug. 5.

HULLÓ EURÓPA - HULLÓ MAGYARSÁG

(Népeztudás-politikai kérdések)

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

II.

Mit mondtunk mi?

Tudjuk, látjuk és hirdetjük, a magyarság, különösen a dunántúli részeken, pusztul, fagy. Tudjuk, látjuk, hogy az európai, közelebről a germán és latin népek, szintén csökkenő irányt mutatnak. (Ebben *Kenéz*zel egyetértünk.) Tudjuk, hogy a szláv és távolabb az ázsiai népek irányzata felfelé mutat. Ennek a nyers valóságnak azonban az *okait* is meg kell vizsgálni s nem elég arra csupán rámutatni.

Eppen *Spengler* fejti ki *Kenéz* által is említett művében, az *Untergang des Abendlandes*-ben, hogy a kultúránk élete eleven, szerves élet. Van tehát csirázó, fejlődő, kibontakozó és van hanyatló, bomló, veszendő szakasza. A Föld kultúráinak beható vizsgálata igazolja ezt. Ennek a látványnak újszólván szemtanul voltunk a görög-római kultúra kialakulásánál, virágzásánál és lehanyatlásánál. És az európai kapitalista kultúra szétbomlásának útjait rajzolják meg *Spengler*t megelőzőleg a legkülönbözőbb szocialista rendszerek is.

Ez a bomlás természetesen nem folyik le mindenütt *egyforma* ütemben s esetleg évszázadokig is eltarthat. Hosszabb-rövidebb fellendülések, újabb és újabb zuhanások váltakoznak benne egymást s lehetnek *védettebb területek*, amelyek a harmonikus élet képét mutatják.

A hanyatlás korszakába jutott kultúrák rendszerint *túlzárba* hajtott hódítási lázba esnek. Egyiptom, Kína, Róma a császárok idején s ma az európai polgári kultúra ezt a tünetet mutatja. A vénülő kultúrának ezt az *imperialista törekvést* nem szabad összetévesztenünk a fiatal nomád népek rablóhadjárataival és legelőkereső vándorlásaival. Mert ugyanakkor, amikor a mindenáron való hódítás feszíti cselekvésre a hanyatló kultúránkat, a *születések száma csökken*. Ennek a két jelenségnek *együttes* fellépését figyelhetjük meg a hanyatló egyiptomi, görög-római és európai kultúránál. A terjeszkedést ebben az esetben *nem igazolja a népekből kirajzó emberfelesleg*. Az imperialista kultúra nem családokat akar elplántálni újabb és újabb területeken. A belső szervezkedést és összhangot, amelyre már képtelen, minél nagyobb területek leigázásával akarja pótolni.

Ösztönök és korszakok

Ugy az egyén, mint a népek ösztönéletében van egy korszak, amelyet a természettel való *egyenes*, közvetlen kapcsolat jellemez. Ebben a korszakban az életöztön útjai zavartalanok. *Pótlásra, kiegészítésre nem szorul*. Az ösztön természetes levezetést és kielégülést talál a családban, az újabb és újabb nemzedékekben, a munkában, mely a szükségletek és a biztonság előteremtésére szolgál. Hódításra nem tör addig, amíg a belső elrendezés, a lehetőségek kihasználása köti le. Szép példáját mutatja a belső szerveződésnek Kína, amely a föld megművelését, a csatornázást, az állattenyésztést, a művészi háziipart a végtelékig kifejlesztette s kultúrájának hanyatlása idején terjeszkedett csak ki Mongóliára és Tibetre. A nép, míg fiatal és eleterővel teljes, míg ösztönélete el nem korcsosult, egymásra következő *nemzedékek során át az időben akar terjeszkedni*, egész gondolatvilága, életszemlélete, kultúrája az *idő végtelenségére állítódik be*. Ezekben a korszakokban születnek az örökkévalóságba tekintő vallások.

De amint az egyén is, ha ösztönélete elkorcsul, vagy erejében csökken, áttér a *szükségleteken felüli* halmozásra, az egyenes ösztönlevezetés helyett *pótlásban*, anyagiakra irányuló tevékenységben keres kielégülést, zsugorítvá, lelke mélyéig anyagiassá, iriggyé, kapzsivá és hatalmaskodóvá válik, úgy, a hanyatló népek és kultúrák is minden erejüket, szervezetüket, kül- és belpolitikájukat kizárólag a hódításra, a felesleges harácsolásra és kizsákmányolásra vetik. A jelszavak, amelyeket ilyenkor hangoztatnak, gyakran takarják az igazi valóságot. *Fiatalságról, eleterőről, gátat nem ismerő akaratról* beszélnék. A *Harmadik Birodalom* imperialista törekvései és letűnt mitológáikat feltámasztó gyermekes arókincae kézzelfoghatóan igazolja állításunkat. A belső széthullást elerőtlenedést, a fajfenntartó ösztön gyengülését, elkorcsosodását a vezetők maguk is látván, szigorú rendszabályokkal, törvényekkel és rendeletekkel akarják orvosolni.

A hanyatló kultúrában minden érték rombadól s *elfoglalja helyét a Pénz*. A gondolkodásban úrrá válik a pillanat mohó kielvezése, a „carpe diem”, az „egyszer élünk” életzemmélete, a halálsejtélemmel eltöltött nagy szervezet végső örömeit keresi a céltalanságban. Iródalma, művészele vásári örömeiket nyújt a pillanatnak, vagy keserű reménytelenséggel szól a kiválasztott kevesekhez.

Libadság 1934

aug. 5. 31.12.9

A fiatal kultúrák népe egyszerű, természetes. A hanyatlóké „túlfinomult”, cinikus, rideg, zsarnokoskodó, pénzéhes. A fiatal kultúrák népe józan, vidám, gyermeki, önfeláldozó, kollektív érzésű. A hanyatlóké keresi az öröm pótlékait, a romboló kábítószereket, zárkózott, bizalmatlan, individualista, önmagát törtetőn felülhelyező, áldozatra képtelen. *Pénzért mindenre kapható.* A fiatal, egészséges kultúrák népe csak akkor fog fegyvert, ha olyasmi megszerzésére kényszerül, ami neki nincs, — arany, vas, legelő, — vagy ha fajtáját veszély fenyegeti. A hanyatló kultúrák népe *önmagáért való hadakat* szerel fel, hogy olyasmit szerezzen, ami többlet, vagy hogy hatalmát kiterjessze magáért a hataloméért, — Egyiptom, Róma, Babilónia, Perzsia, — s hogy belső élete zűrzavarát, nyugtalanságát, egészségtelen feszültségét levezesse, hanyatlását ellensúlyozza. Róma légioi, Britanniáig, Germániáig, Szíriáig hordozták meg a sasokat s ugyanakkor helül, a társadalom belsejében tobzódott a beteges élet, a homoszekszuális, harácsoló pénz, méreggel-törrel törtek egymásra, bomladozott a rabszolgaüzemelés, katonák kiáltották ki és dönttek le császárokat és a nép véres látványokkal kábította magát, megbomlott ösztönéletét. Horatius, Ovidius, Seneca a terített asztal, örömeit és az élet hiábavalóságát hirdették, hogy végül mindez elmerüljön a kereszténység homlokegyenest ellenkező világában.

A nyugati népek polgári kultúrája szükségképpen életformája hanyatlásuknak. Marx, a materialista bölcselet rámutatott a kapitalizmus teljesen anyagiakon nyugvó kultúrájára s arra, hogy az erkölcsi, szellemi „felülépítmény” anyagi szükségletek talaján bomlatozik. Ráműtött a kapitalista terjeszkedés, az imperializmus anyagi okaira is. Arra azonban, hogy maga ez a kapitalista kultúra mindenestül, tehát erkölcsével, művészetével, szokásaival, filozófiájával maga is csak tünete a nyugati népek hanyatlásának, nem mutatott rá.

A nyugateurópai népek a polgári kapitalista kultúrában ösztönéletüknek azt a formáját találták meg, amely a történelmi helyzet, a tudományok fejlődése, a gőz, elektromosság, vasút stb. feltalálása révén egyedül alkalmas a hanyatlással együttjáró imperializmus, pénzfelhalmozás, profitgazdálkodás megvalósítására.

A magyarság viszonya a hanyatló polgári kultúrához

Ennek a hanyatló kultúrának, ennek az imperialista folyamatnak életveszélyes körébe sodródott bele a magyarság. A kapitalista életforma elfogadásával sorsát végkép egy pusztuló szervezet sorsához kötötte.

A statisztikák valóban arra vallanak, hogy a nyugateurópai népek belátható időn belül menthetetlenül összetörnek a szlávság hatalmas nyomása alatt, ha, mint Kenéz mondja, meg nem „újhodnak”. Hogy azonban mit jelent ez a „megújhodás”, arról Kenéz Béla bővebben nem nyilatkozik. Nézzük meg hát mi magunk. *Jelenti az angol-szász-germán s hovatovább latin népek ösztönéletének, lélekműködésének, világszemléletének és gazdasági-társadalmi rendjének egy, a maival ellentétes ösztönműködéssel, világszemlélettel, gazdasági és társadalmi renddel való felcserélését.* Jelenti azoknak a néprétegeknek fellökérékedését, amelyek még megőrizték egészséges ösztönéletüket, amelyek még valamennyire érintetlenek. Jelenti éppen a mai polgári kultúrának gyökeres feladását. Ez a „megújhodás” tehát korántsem jelenti azt, amit Kenéz Béla gondol. Hanem jelenti a mai polgári kultúrának olyan elmerülését és feloldódását valamely, ma még pontosan nem körvonalazható kulturformában, mint ahogy a görög-római kultúra megújhodása is a kereszténységben való teljes felszívódást jelentette s ezzel együtt a megsemmisülést is.

Nagy, igen nagy kérdés: van-e ezekben a népekben, illetve azok egyes rétegeiben annyi friss ösztön, annyi lendület és kollektív érzés, hogy ezt a nagy megújhodást létrehozzák s a velejáró borzalmas zavarokat, gondokat, forradalmakat, külső-belső megpróbáltatásokat vállalják?

Hozzánk a nyugateurópai kultúra kapitalizmusa a múlt század elejének különböző gazdasági, politikai mozgalmával köszöntött be. Újtát az angol és francia forradalom az általuk uralomra jutott polgárság nyitotta meg. Európai méretű apostola, hirdetője Széchenyi István volt, gyakorlati bevezetője Deák Ferenc és az Ausztriával igen olcsón kiegyező szabadaló kormányzat. Talaját egyengette a Habsburg-uralom, mely a magyarságot rendszeresen visszaszorította s az országot elárasztotta idegen polgársággal és hivatalnoksereggel.

Az 1800-tól 1900-ig terjedő évszázad olyan döntő fordulat a magyarság sorsában,

mint amilyen a kereszténység felvétele volt. S mérhetetlenül döntőbb, mint akár a *tatárjárás*, akár a *török hódoltság*. Mert úgy az egyik, mint a másik csak anyagiakban és vérben fosztotta-irtotta a magyarságot, az utolsó száz év azonban *lelke legmélyéig forgatta ki, erbszakot vett ösztönein*, megszakította a benső kapcsolatot a fajfenntartó akarattal s az egyéni élet céljait elválasztotta a közösség céljaitól. A kereszténység egyszersmind jobbágysággal járt együtt. De a jobbágyság nem vágott pusztulást a magyar lélekben, mint a kapitalizmus, mert a jobbágy ösztönéletét nem forgatta ki eredeti valójából.

Az új rend bevonulása persze nem ment simán nálunk sem, ahol még friss és fiatal volt a nép ösztönlete, ahol a földdel, vízzel, állatokkal, erdőkkel valóban bőséges kapcsolat túlságosan is eleven volt. Ahol tehát, mint mondani szokták: „a kultúra még igen alacsony fokon állt.” Idegen származású polgárságunk az új rend átvételénél jelentékeny előnyben volt a néppel szemben. Maga a magyar nép csak lépésről lépésre, magából állandóan feladva valamit, tudott itt-ott beletörődni az új erkölcsök, az új világszemlélet, az új gazdálkodási célok, az új politikai elvek, a gazdasági liberális-kényszerzubbonyába. Eleinte lázongott. Szegénylegények hősi alakjaiban elvesztett Paradicsomáért, Rudolf trónörökös köre szötte a „magyar szabadság” álmait, amikor már sem *Kossuth*, sem *Türr Pista*, sem *Garibaldi* nem tüzelte fel-fellobbanó reményeit. *Kossuthban* pláne legendás megváltót vetített maga elé, s nem tudták később annyira kompromittálni ezt a nevet, hogy elvesztette volna hihetetlen vonzóerejét. *Szekfű Gyula* rendkívüli éleslátással rajzolja meg a hatvanhét után ide átvittetett liberálisizmus igazi lényegét. Hogy ebben a blöfökkel, hazugságokkal, képmutatással, népüktől idegen profitéhséggel átitatott világban, amely könyörtelenül szórta ki fészkeiből az ezer év óta itt élő népet Amerikába, fullasztotta gyárak füstjébe, bedőrendszerébe s lökte ki

a hajdani jobbágyot a dűlőutak szélére gyermekeivel együtt — mennyit kellett a népnek önmagából feladnia, miként kellett kollektív érzéseit megcsönkítania s az igaz életről vérébe szívódott nézeteiből mennyit kellett felégetnie, egy visszás életformához hazugságban simulnia, a könyörtelen szervezettel szemben szánalmas kicsinységében elhallgatnia, reménytelen és egyoldalú harcban véreznie, azt csak azok mondhatják meg, akik ismerik a *láthatatlan Magyarország* kultúráját. A népdal, népmese, kézimunka, népi par kincsei fogalmat adnak arról a rengeteg *lelki értékről*, ami itt pusztulásra jutott. Ennek a pusztulási folyamatnak megrázó és pontos képét adja *Fülöp Lajos* hatalmas tanulmánya a *Válasz* első számában.

Mint amikor még érintetlen népek megkapják a tüdővérszót, melynek ellenmégét szervezetük még nem termelte ki, olyan rohamosan rombolta az új rend a magyar néplelek érintetlen rétegeit. A nyugateurópai népeknél ez az életforma *fokozatos fejlődés* eredménye s szervezetük lassan alkalmazkodott hozzá. (*Szövetkezeti rendszer, parlamentáris politikai forma, stb.*) Nálunk azonban hatvanhét év után évek alatt akarták meghonosítani mindazt, ami Nyugaton évszázadok során alakult ki.

„*Széchenyi!*” — mondták és lecsapolták vizeit, kiszárították földjeit és legelőit a gombamód elszaporodott ármentesítő lársulatok. „*Kossuth!*” — mondták s leszavatták a mindenkori hatalom oldalán. „*Dedk!*” — mondták és kiszolgáltatták

Ausztria s közvetve, majd később közvetlenül a germán érdekeltségeknek. „Kultural” — mondották s adtak neki ujságot, könyvet, amelyben nem találta meg a maga kulturáját. Önzetlenségre, hősies lemondásra, szerénységre, igénytelenségre oktatták a ugyanakkor könyörtelenül érvényesítették vele szemben a gazdaság vastörvényeit. „Erkölcsei világrend!” — mondották s kizárták a gyárból, kizették a birtokról, ingyenes hajójegyet adtak neki Amerikába. Itt állott a fiatal, nyílt testvéri érzésű, pénztől idegen nép a rideg forgatagban és megszállt belé, kapkodott és összetört, lázadt és kötélrejutott... Körülötte megváltozott az ország, kémények, kémények mindenfelé, amerikai „fellendülésről” szónokoltak, az erdőkön csattogott a fejsze, falvak, melyeket nagy folyóink öleltek: szárazon maradtak, a legelők kivesztek... S a nép hatalmas birtoktestek és gyártelepek között szorongott föld nélkül, vagy öt—tíz—húsz holdján. Beszötte az új rend pókhálószállaival, vasgyűrűbe fogták a kar-
tellek.

Természetes ösztönéletéből át kellett fordulnia a visszásba, az őszinteség és egyszerűség rendjéből az alattomos haszonlesés világába. Ez az átfordulás nem történt meg mindenütt s ahol megtörtént, ott a nép rohamos pusztulásnak indult. Vessünk egy pillantást arra a népesedési térképre, amelyet Kenéz is haaznál. Azonnal látjuk, hogy a magyarország nyugati részeken, a Dunántúl kezdődött, tehát valóban ott, ahol „a kultúra magasabb nivón állott” s onnét halad most Kelet felé, végezetül azokra a szabolcsi, zempléni tájakra is, amelyek ma még eleve-
nek és pirosak. Nem véletlen, hogy a Kelet-hez közelebb eső népek életerősek és szaporák. Ha megrajzoljuk a térképen a polgári kultúra előnyomulásának útjait, azt látjuk, hogy mindenütt, ahol tartósan megvetette a lábát s a maga lelkiségéhez alakította a népeket, beállott a természetes szaporodás csökkenése, az ösztönelkorcsosodás, — kikapustult a régi kultúra s gyakran maga a nép is.

Az új rend kifejlődésével bontogatta szárnyait egy korcs, *selemás imperializmus* minálunk is. Amilyen ütemben pusztult, kivándorolt a magyar nép, olyan ütemben harsogták a „harmincmillió magyar” ábrándjait. Történelmünk során éppen azokban a korszakokban, amelyek népünk életerejét virágzásban mutatják, a legnagyobb hatalom csúcán sem látunk imperialista törekvéseket. Az *Árpád-házi* királyok a belső szerveződés és szaporodás mértékében tolták kijebb-kijebb a gyeplüket. A *Hunyadiak* a félelmetes török nyomás ellen erősítették országukat katonai hatalomná s biztosították hadjárataikkal a nemzet életét. *Báthori* lengyel királysága s a fejedelmek egész sora *középeurópai szövetségi rendszert* épített ki, anélkül, hogy a belekapcsolódó népeket *elnyomni, vagy kizsákmányolni* akarta volna. Ezzel szemben a germán imperializmus magyarországi utánczata minden belső ok és szükség nélkül nyújtózott a Szandzsáig, Albániáig, Boszniáig, majd magáévá téve a német törekvéseket, ábrándozott az iráki és mezopotámiai pefróleummezőkről. Ennek az imperialista gőzfelhőnek a terjesztői nemcsak a német szellem halása alatt álltak, hanem származásuk szerint is többnyire németek voltak. Ugyanezt a képet mutatják ma a különböző nyilas, kaszás és horogkeresztos mozgalmak.

Hogy pedig a hazai németek, miért nem egykésék, noha a hanyatló polgári kultúra letéteményesei, annak okára feljebb már rámutattunk. *Ellenállóképességük nagyobb*, mert kultúrájuk jobban megfelel természetüknek. Ez az állapotuk azonban nem valami rózsás, mert a dunántúli németiség szaporodása sem megfelelő és csak a magyarhoz *viszonyítva kedvező*. Az erdélyi szászok pedig menthetetlenül ráléptek már a teljes kipusztulás útjára.

*

A következőkben vázoljuk majd az *egy-kés magyar falu életviszonyait, lelkivilágát, külső-belső képét*, hogy mindazt, amit elmondottunk, a valóság, a tapasztalat tényével igazoljuk.

1934. aug. 11.

*Feuilleton de la Gazette de Hongrie***La bête à bon Dieu**Par JEAN KODOLÁNYI
Traduction de HENRI ANCEL

Qui pourrait dire comment cette coccinelle se trouvait dans ma chambre par une triste et grise journée d'hiver? Sous son manteau rouge à pois noirs, elle courait frileusement sur le rebord de la fenêtre, ouvrant parfois ses ailes engourdies, comme si elle voulait s'envoler... Mais où? De quel côté? Peut-on échapper à la froidure, à la misère, à la brume, à l'obscurité? Peut-on échapper à la mort? Partout alentour, la voûte céleste pesante et désolée, nulle part le moindre rayon de soleil, ni parfums ni nourriture; disparues les cétoines dorées, les belles orgueilleuses diaprées; les papillons, les beaux cavaliers hantant les bars des fleurs, ont péri; les tambours-majors à la longue moustache, les carabes, dorment au creux des arbres dépouillés; les petites prolétaires éternellement affairées, les fourmis, ont fermé la porte de leurs demeures souterraines; le roi couronné: le cerf-volant, a rangé au hangar son biplan bruisant et dort, son énorme couronne sur la tête, comme un roi fabuleux, et il ne se réveillera que dans cent ans: au printemps. Et toute la génération des coccinelles a disparu de la face de la terre. Disparues, les petites folles en robe rouge tachetée. Une seule est restée, celle qui en ce moment court sur le rebord de ma fenêtre...

La bête à bon Dieu, la poétesse lyrique. L'inspiratrice de tant de chan-

sons amoureuses, la diseuse de bonne aventure des amants. De temps en temps elle s'arrête et regarde pensivement autour d'elle. De sa patte elle tâte le bord de la vitre. Le verre est froid, dur et moite. Sans doute elle se casse la tête à chercher des rimes mélancoliques, cette bête à bon Dieu, des vers sur la froidure, la brume, la famine et la mort. Elle songe à ce soir d'été où elle se promenait sur une main de jeune fille blanche et parfumée. La belle riait et chantait, et elle, la bête à bon Dieu, lui grimpa jusqu'au bout des doigts, d'où elle s'envola dans la direction d'où devait venir l'amoureux. L'amoureux n'est pas venu, mais l'hiver, lui, est là, et la petite coccinelle rêve au parfum des doigts embaumés.

Petite poétesse en tunique rouge, tu es condamnée à mort.

Elle essaie de grimper à la vitre: il y fait plus clair et peut-être est-ce là le chemin de la lumière, le chemin de l'été? Mais ses pattes raidies, gelées, ne peuvent la porter, elle retombe et quelques minutes elle reste couchée sur le dos comme morte. Sa gorge est desséchée, la tête lui tourne, le corps entier lui fait mal. Lentement elle commence à bouger, elle se secoue et se remet sur ses pattes. Et elle s'en va au hasard. Sur le rebord de la fenêtre il y a un pot de géranium: elle y court, elle en aspire le parfum. Pour elle, ce petit buisson de géranium est toute une forêt en un monde désolé. Elle rassemble toutes ses forces et grimpe le long du pot. Enfin la voici sur la terre. Elle s'arrête. Elle se repose. Elle ouvre ses ailes, elle se

Gazette de Hongrie 1934. aug. 11.

27. 11. 2-3.

livre à des exercices respiratoires comme si l'odeur de cette poignée de terre nue parcourait tout son être.

Maintenant la voici qui grimpe avidement à la tige de géranium. Pleine d'espoir, pleine d'optimisme. Si pourtant... Si c'était de nouveau l'été, si l'on pouvait manger et boire et voleter en bourdonnant, annoncer aux jeunes filles leur amoureux, inspirer des vers, se baigner aux rayons du soleil, se réchauffer, s'ébaudir? Si c'était vrai?

Je trempe mon doigt dans un verre d'eau et j'en humecte la tige du géranium. La bête à bon Dieu rencontre la goutte d'eau sur son chemin. Elle s'arrête au bord et boit goulûment. Elle allonge sa trompe, elle tend la tête en avant, de plaisir elle lève les pattes de derrière et son aile s'ouvre légèrement. Elle boit, elle boit, avidement, longuement, interminablement, elle se délecte. Joyeuse et rafraichie, les forces lui reviennent, le sentiment de la mort s'évanouit. De nouveau elle se retourne vers la goutte d'eau, elle ne peut s'en détacher. Encore une gorgée... Elle n'a plus soif, elle patauge dans cette abondance comme un païen dans le vin, elle la hume, elle en jouit, elle y barbote, elle s'en enduit, dans sa joie elle ne sait qu'en faire. Si elle pouvait, elle jetterait sa tunique rouge sur ses épaules, elle se coifferait de travers de son petit bonnet à plumes... Peut-être bien qu'elle pousse des cris de joie, mais que je n'entends point. Enfin, rassasiée de volupté, elle se met à courir le long de la tige de géranium pour se poser ensuite sur une feuille et écrire un joyeux cou-

plet estival sur la beauté du monde et sur le goût capiteux de l'eau, les doigts des vierges et l'amour.

Poétesse, — lui dis-je, — puisque tu as bu, il faut manger. Et j'enduis d'un peu de confiture d'abricot la tige du géranium. Au milieu de son gai vagabondage, elle se heurte à cette abondance imprévue. L'odeur d'abricots... le sucre... Toute une montagne de confiture! Ah! La coccinelle se jette dessus. Elle mange. Elle croit sentir l'odeur, le goût, le contact velouté des abricots frais. Elle croit sentir l'été, le soleil et la brise. Elle tâte le riche banquet qui s'étale devant elle à la façon d'un affamé qui se jetterait sur une montagne de fricassée d'oie. Tout à l'heure encore elle n'espérait rien de semblable, quand elle cheminait au bas de la vitre humide et glacée et qu'elle sentait dans tous ses os l'étreinte meurtrière de la mort. Son âme de poète s'emplit de gratitude pour la bienfaisante et invisible Providence qui tira du néant l'eau et la confiture, à la voix de laquelle les jardins verdoient, la lumière du soleil s'allume, les cétoines dorées et les papillons somptueusement vêtus de soie font leur apparition. Monsieur le tambour-major, le carabe, s'est posé sur le tronc du chêne et lisse ses longues moustaches, pendant que Sa Majesté s'éveille de son long sommeil et, couronne en tête, monte sur son biplan et survole en vrombissant la campagne crépusculaire. Quelques minutes encore peut-être, et l'été sera là.

La bête à bon Dieu mange et se repose. Commodément assise au flanc de

la montagne de confiture, elle s'essuie la bouche, elle épousette sa tunique à pois : maintenant qu'elle est repue et rafraîchie, elle peut songer un peu à sa personne. Son instinct inné de la beauté commence à travailler. Elle lisse comme marbre ses ailes — tout à l'heure elle va s'envoler ! — elle astique ses houx, elle se débarbouille, elle s'essuie le coin des yeux, elle se coiffe, peut-être songe-t-elle à improviser une jolie petite strophe consacrée à l'été, à l'amour, au bout des doigts des belles jeunes filles. Elle est heureuse.

— Je vais mettre le comble à ton bonheur, par un véritable bienfait, — dis-je à la bête à bon Dieu. — Que cherches-tu en ce monde ? Poétesse, que cherches-tu dans l'hiver, dans la brume, dans la famine et la froidure ? A quoi bon tes vers ? A quoi bon tes prédictions anacréonesques ? Maintenant tu es heureuse. Tu veux remercier en vers la Providence. Meurs.

Je prends une règle et d'un seul coup bien appliqué, j'écrase la bête à bon Dieu.

Elle a été heureuse. Elle n'a même pas poussé un soupir. Et elle n'a même pas su qu'elle mourait. Elle s'apprêtait justement à bourdonner un poème, un poème sur la beauté de la vie, l'eau et le sucre . . .

Et maintenant c'est un cadavre et cela vaut mieux ainsi. Je lui creuse une tombe au pied du géranium et je l'enterre. Qu'elle repose en paix sous les fleurs ! C'est l'hiver. L'hiver désolé. Du moins elle est morte heureuse, la pauvre . . .

①

HULLÓ EURÓPA - HULLÓ MAGYARSÁG

(Népesedéspolitikai kérdések)

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

III.

A látható Magyarország kiváló képviselői és jövőjének lángszavú védelmezői a legkülönbözőbb bűnöket vetik az egykés nép szemére. Aszerint, hogy a nemzetmentőkben milyen felfogások uralkodnak, hol a hiúságot, a „selyemharisnyát”, hol az anyagiasságot, az erkölcsök meglazulását, a választásos szellem hanyatlását, sőt gyakran magát a református vallást okolják s minden ékesszólásukkal szeretnék rábeszélni a népet, hogy ezektől a kárhozatos tulajdonságoktól a nemzet jövője és a maga lelkiismeretének nyugalma érdekében azonnal tiszttuljon meg. Mi az alábbiakban nem vonjuk kétségbe, hogy mindazok a rossz tulajdonságok megvannak az egykés népben, amelyekkel nagyon magasról, nagyon fölényesen vádolják őt, azonban meg akarjuk jegyezni, hogy a túlhajtott hiúság, az anyagiasság, az „erkölcstelenség” s vallástalanság, — egyszóval mindaz a tulajdonság, amelyekkel a népet vádolják, nem oka, hanem velejárója az egykének s az egykével együtt tünete a nép hanyatlásának. És egy pillanatra se feledjük, hogy ezek a tulajdonságok annak az új rendnek, annak az új erkölcsnek természetes következményei, amelyet a népre ráerőszakoltak, amelynek tanításait eszményül tüzték ki

elje iskolákban, újságokban és könyvekben, filmekben és színdarabokban. Mind ezek a kárhozatos tulajdonságok pedig még fokozottabb mértékben megvannak a városi polgárságban, sőt azokban a körökben is, ahonnan a nagy népostorozó erkölcsi szónoklatok elhangzanak.

Vajjon azokban a rétegekben, amelyek a magyarság sorsát intézik, a puritán lemondás, a mély vallási buzgóság, az önzetlen áldozatkészség, az anyagiaktól való irtózás uralkodik-e? Vajjon az ő asszonyaik nem járnak-e méginkább selyemben, vajjon társasági életük színe-csillogása, operabáljaik fényűzése összhangban van-e a követelésekkel, amelyeket a néppel szemben támasztanak? És vajjon, amikor a jövő nemzedék iránti köteleességekre és áldozatokra figyelmeztetnek, ők maguk lerótták-e már köteleességeiket, — mint a kiváló *Kenéz Béla* mondja: „Meglögték-e nemzeti létfenntartásunk parancsait?” Vajjon: „Megtisztult-e bennük a lelkiismeret szava és kinyíltak-e a vaksággal megvert szemek?” Valóban szeretnénk már látni, hogy a népet szüntelenül nemes hévvel ostromozó próféták maguk is kövessék saját útmutatásaikat és jó példával járjanak elől az áldozathozatalban!

Isabadság 1934. aug. 12. 32. n. 9.

Az egykés falu

Nemcsak a sorok frója, hanem sokan mások is leírták már az egykés nép természetrajzát. Vessünk rá itt is futólagos pillantást, hogy lássuk, milyen *átalakító hatása* volt a magyar népre a nyugateurópai kapitalista kultúrának.

Az egykés vidékeken legjobban megdöbent az embert a falvak halálos csendje. Az uccák kihaltak, legtöbbször még kutyaugatás sem veri fel a némaságot, mert az emberek még ettől az olyannyira megszokott és kedves állati társától is idegenkednek. Az öregek csoportosan ülnek a házak előtt s maguk elé bámulnak, mintha semmit sem várnának már az élettől és semmi sem érdekelné őket. *Keltünk, hogy... nagyon sok a rendkívüli életkort megért öreg, Herbert János dr. vajszlói orvos kutatásai azt mutatják, hogy a faj kipusztulásának az életkor szokatlan meghosszabbodása az egyik különös tünete. Hangoz tereferé, vitázás nincs a jellegzetesen egykés falvakban. A nép egykedvű, elvei nincsenek azon az egyen kívül, hogy ő még lehetőleg minél jobban élje le hátralévő éveit. Semmiféle közérdekű harcban nem vesz részt, politikai meggyőződése ingatag, oda áll, ahol a hasznát sejtí, vagy ahol kisebb a kellemetlensége.*

Az uccasorok csendes udvarait teljesen füres, gazverte udvarok, a meszelt, gondozott házakat esőverte, omlóvakolatú, beszögelt ajtajú házak szakítják meg. Ezekben *már nem lakik senki. Bitangjára hagyott családai fészkek ezek, amelyekből az alapítók kivestek, s amelyeknek Isten tudja, hol vannak távoli örökösei. A hozzájuk tartozó földeket németeknek, esetleg horvátoknak adják ki felesbe. Hogy további sorsuk mi, azt mindenki tudja, aki figyelemmel kísérte Iliás tragédiáját. A megfoglyakozott lakosság lassan felkerekedik s elszökődös más vidékekre, nyomát betemeti a bevándorlott németek ekéje.*

Gyermekek nem zsvajognak sehol. Egy-egy iskolában nyolc-tíz tanuló gyülekezik össze s azoknak is nagyrésze a református pap gyermeke. *Tantítót sokhelyen nem is választanak. A pap tanít ráérő idejében s ha nem ér rá, a gyerekek gazdátlanul lézengenek az udvaron. Különös és szívzorongató tünet, hogy az egykés falvak maroknyi gyermekcsapata alig él társas életet, játszópajtásokra nem tesz szert, magányosan lézeng*

az uccán, vagy a határban, s szomorú szeméből kíváncsian néz felénk a kérdés: *„Mi az a pajtáskodás?”* Mikor azután már nagyobbacska, egy-egy közösen fenntartott játszósobában újí ferde kamaszjátékait, s rontja magát és társait természetellenes módon.

Vannak vidékek, ahol valóban dühöng a hiúság. A leány-menyecskék királynői díszben, drága setymekben pompáznak az ünneplő uccán, a templomban s éppen úgy vigyáznak karcsúságukra, *mint Budapest előkelő ddmái. De ez még azokon a vidékeken van csak így, ahol a pusztulás nem végzett teljes munkát. Az Ormánságban például már alig látni pompázó nőt s derektájós, tipegő, egykedvű vénasszonyok silbakólnak a kispadon, mintha a sírjuk üregébe bámulnának.*

A földet megmunkálni könnyű. Homokos, bőven termő, hálás föld. *Csak kevés. A néplelki beállítottsága pedig teljesen anyagias. A jómód bizonyos fokára eljutva, irítozik a szegénysorba való visszazülléstől. Ezt igen könnyen meg is lehet érteni. Biztonságban soha nem érzi magát és étetszínvonalát. Ezért vásárolással, kereskedéssel foglalkozik szenvedélyesen, ad és vesz disznót, csikót, szarvasmarhát, szállítja Budapestre. Született szenzál és kupec. Napjai nagy részét a kocsmában tölti. Erőszakos, ravasz, tehát olyan, amilyennek ez az üzleti életmód kívánja. Ha egykés faluban az ember vitatkozást hall, egészen bizonyos, hogy üzleti ügyekről folyik a szó.*

S az eredetileg fehérszínű magyar falvak uccavégein felbukkannak a kékre, rózsaszínűre festett házak. Ezekben már németek laknak. Az úton minduntalan egy-egy kék, vagy feketeruhás asszony jön szembe az emberrel. Járásán, viselkedésén messziről látszik, hogy német. Bizalmatlanul néz ránk, nem köszön. Magyar kérdésre nem felel. Falvakban, ahol még ezeltört harminc, vagy csak húsz évvel egyetlen német sem volt, *ma már ötven-hatvan német van. Erősen összetartanak, segítik egymást s mikor annyian vannak, hogy kellő súllyal léphetnek fel, követelik a németnyelvű istentiszteletet és tanítást, megalakítják Kulturbúndjaikat s ezzel a magyar falu beteg testébe vágott ék megkezdí ellenállhatatlan jcs:itő-munkájdít.*

Pénz és lélek

A pénz gyökeréig megrontotta a két nemnek, férfinak és nőnek egymáshoz való viszonyát is. A lányok nem sietnek a férjhezmenéssel, mert ahol meghalt, kivestett az örökös, ott a lány maradt meg egyedül örökösnek s arra számít, hogy maga kényelmesebben élvezheti házáat, földjét, különösen ha németnek, vagy horvátoknak felesbe kiadja. De meg nincs is igen kihez férjhezmenni. Elvéve kötnek csak itt-ott házasságot. Nagyon divik az a szokás, hogy a leányos házhoz vót hoznak, aki azután valóságos szolgál sorban él, teljesen kiszolgáltatva a lány érdekeinek. S mert az öregek rendkívül hosszúéletűek, örökös a sűrűdés az örökségre áhítózó vő és a meghalni nem akaró szülők között. Az ideális egykés há-

zasság azonban az, amikor földdel rendelkező „egyes” lány megy férjhez földdel rendelkező „egyes” legényhez. A legjobb esetben azután van egyetlen egy gyermekük, — de többnyire egy sincs ma már, — s ez a féltve őrzött „egyke” házasodhat össze azután egy másik „egykével”. Így állanak össze lassanként a kis földdarabok nagyobbakká — mint a Sárközben — s zsugorodnak össze a családok. De az Ormánságban már lassanként ezeknek az „egykének” a házasodása is ritkás lesz, mert a meglévő családoknak továbbfolytatásuk nincsen. Érdekes, hogy az egykés vidékeken túlnyomólag leányok születnek, mintha az életosztón anyákat akarna létrehozni a pusztulás ellen. Amikor azonban a pusztulás már nagyon előrehaladt, s az életosztón teljesen elfojtódot, — mint az Ormánság nagyon sok falujában, — már úgyszólván kizárólag csak fiú születik, amivel a továbbfolytatás meg is szűnik.

Belémű, hogy míg akad a házaság.

Amilyen szép házasságokat volt alkalman látni például a Hajdúságban, olyan kétségbeesett viszálykodás, marakodás, hajsza melegágya az egykés vidékek házaselette. Nem ismerik a kölcsönös odavadás és együttetés küzdelem, áldozathozás szépségét. A régi jobbágyéletben öregek-Ifjak együtt éltek s megosztották egymás között a bajt, csak úgy, mint az örömet. Ennek örökre vége. Aki figyelemmel kísérte az utóbbi évek hírlapi közleményeit, megdöbbenhetett azon a sok bűncselekményen, amelyet az egykés vidéken családtagok ellen elkövetnek. Hitves- és gyermekgyilkosságok, rendesen az örökségért, vagy a másik vagyonáért. Valóságos járvány a mérgezés.

Ez nem is lehet másként, hiszen az ösztönélet elferdülése szükségképpen ilyen tünetekkel jár. A nép a némi élet dolgalban gyermekien őszinte, tiszta és mindig az egészséges ösztönök követeléseit szem előtt tartó természeti lény. Ha az ember nem élhet olyan életet, amilyent az egészséges ösztönei megszabnak, ha a melléksempontok túlsúlyra jutnak s átveszik egyeduralkodást az ösztön felett, a lélek beteggé válik. Egykés vidéken egészségeslelkű embert találni annyi, mint fehér hollót. Ugyanúgy, mint a „kulturált” felsőbb polgári osztályokban. A nők elvesztik az anyaság iránti vágyukat, a férfiakhoz való természetes vonzódásukat és lassanként teljesen képtelenné válnak a természetes ösztönöltre. A férfiak nehezen szánják magukat házasságra s ha megköszölnék, kizárólag a föld megnövelése vezeti őket. Akik beleláttak az egykés vidékek legmélyebb életébe, tudják, hogy a férfiaknak férfiakal való természetellenes kapcsolata sem ritka dolog. De még a férfiak és nők szerelmi életében is túlnyomórészt a szerelmi örömek pótlékai uralkodnak.

A nép dalai, közmóhdásai, amelyek a régi időkben keletkeztek, egészséges élet szemlélet megnyilvánulásai. Ma már ennek a gyermeki őszinteségnek az egykés vidéken vége. A paraszt ezeken a vidékeken vagy szegény nemiségét, vagy cinikussá válik. És itt rámutatunk egy igen érdekes jelenségre, amely alaposabb lélektani vizsgálattól is megérdemelne. Tudjuk, hogy a káromkodás az indulatok levezetésének egyik formája. Éppen ezért a káromkodások túlnyomóan a némi élet területeiről szedik hasonlataikat, képeiket. *Egészséges nép káromkodása egészséges ösztönműködésre vall.* A hasonlatok és képek megfelelnek az ösztönélet természetes folyamatainak. Az egykés nép durva káromkodásai azonban teljesen elferdült indulatokról tanuskodnak. E káromkodások képeiben, hasonlataiban uralkodik a piszok s a beteges nemiség minden változata.

A férfinép az üzérkedéssel együttjáró kocsmázásban, kártyában, az öregebb asszonyok pedig különféle szekták gyűléseiben keres megnyugvást és lelki egyensúlyt. Nem térhetünk ki annak fejtegetésére, hogy mennyire különböznek ezek a szekták a tisztántúli szegény nép szektáitól. Csak annyit jelzünk, hogy rendkívüli szerepe van bennük a pénz, a vagyon kérdéseinek és az irigykedésnek.

Azonban ne gondoljuk, hogy ez a romlott, cinikus, önző és rideg nép nem érzi a bajt, a saját pusztulásának borzalmas tragédiáját. Tudóstitásaimban bőven leírtam azokat a szívfacsaró jeleneteket, amelyeknek szemtanúja voltam. Amikor egy-egy pap sírva mondott beszédének hatása alatt az egész gyülekezet sirt és hulló könnyein át tekintett bele jövőjének kilátástalan veremébe. Amikor őszhajú öregek vállát rázta a görcsös zokogás. Amikor visszatért a lelkekbe, ha csak pillanatokra és ritkán is a tisztánlátás, az ősi életsemmégek világossága. S megdöbbenő az is, ahogy öreg emberek a létűnt jobbgykorrdt beszélnek, ahogy visszakíváncsoznak abba s ahogy felcmlgetik annak vidám örömeit, közös munkáját, társadalmi erkölcsének őszinteségét, természetes örömeit. *Es nagyon sürgős ítélet van abban a tényben, amit állandóan a nép bűnéül szokták jellemlegetni, de amely inkább a népet irányító osztályok bűne: hogy vezetőikben nem bízik, a főbírótól retteg, jegyzőjét gyűlöli, a papnak, tanfőnöknek nem fizet s feleslegesnek tartja őket, az egész közeposztály iránt hihetetlen idegenkedést és lenézetést érez. Aztán ha egy-egy pap, orvos akad, aki végtelen szeretettel és megértéssel közeledik hozzá s nem vádolja, nem korholja és nem érezteti vele azt, amit állandóan éreztetnek, hogy tudnillik: bűnös, nagy ragaszkodást és szeretetet érez iránta s hajlik a szavára. A képmutatásnak azonban rendkívül rossz hatása van rá s ha észreveszi valakiben csak a nyomait is, az áthidalhatatlan szakadék menthetetlenül megnyílik.*

A felől jövő kitűnő prédikációk, erkölcsi előadások és vádak már csak azért sem kerülhetik el sorsukat a helyzettől teljesen tisztában levő nép szemében.

*

A következőkben azután rá fogunk mutatni Kenéz Béla és a látható Magyarorszag álláspontjának rikkó ellentmondásaira és tarthatatlanságára, úgy, ahogy az elmondottakból megvilágosodtak és következtettek. És rövidén rámutatunk az útra is, amelyre feltétlenül rá kell lépünk, ha valóban meg akarjuk állítani a magyar nép egyébként törvényszerűen bizonyos pusztulását.

Francia vendég Zsilinszky nádkunyhójában

Robinzoni nyaralás a magyar tengernél

(A Magyarország tudóstól.) Nagypapánk váltott előfogattal robogtak az országutakon. Mi váltott autókkal. Nagypapánk valaha mély kátyúkban rekedtek meg vagy kerékagyig érő sárban. Mi azoknak a jelszótláknak a hiánya miatt akadunk el, amelyeknek már messziről mutatniok kellene a Balaton körül vezető úton a községek sortendjét. Így történt, hogy *Kenesén*, ahol egy bizonyos vendéglő előtt háromfelé ágazik az út a elég káoszringós irányban válik el egymástól, mi a *veszprémi* útra találtunk kanyarodni, azzal az egyhangú felkiáltással, hogy: *»Biztosan ez a füredi út!«* Gazdánk, egy *párizsi* ügyvéd, akinek *Henault*-kocsiján robogtunk a pompás úton, életében most jár először ezen a vidéken. Az egyik útitárs, velem együtt, *»holtbiztosan«* emlékszik az elágazásra, a másik — szintén nem járt még erre. Így aztán *vígán* robogtunk *Veszprém* felé, abban a bizonyos hitben, hogy mihamar elérjük *Füredet*, *Tihányt*, majd *útunk* végüljárt: *Hendest*, ahol *viléz* *Hajós-Zsilinszky Endre* képviselő *tanyásk* egy nádkunyhóban...

„Durrdefekt” és egyebek

Kátyu nincs, de van patkószög. Az ember csodálkozik, hogy mehet bele a kőkemény autóabroncsba... *Pedig* belement, a kerék zörög és ráz, meg kell állni. *Parasztasszony* megy el mellettünk a szakaszerűen megjegyzi:

— *Durrdefekt*...

Hát igen, *durrdefekt*. Leszállunk kereket szerelni. Azután tovább — *Veszprém* felé!

Egyszer aztán kezd *gyanúsá* válni a dolog. *A Balaton* eltűnik. Megállunk a megkérdezzük egy *kapasembertől*, hogy jó irányba *megyünk-e!* A feleletből kiderült minden. Vissza! *S Kenesén*, az előtt a bizonyos vendéglő előtt, *végre* megtudjuk a helyes *útirányt*. Nem *újtjelző* táblákról. Hanem a *vidám* *gyerékek* *kárlentéseiből*.

Füred előtt *három* kilométerrel *gyanúsán* kezd *kotyogni* a *hdtulad* *kerék*. *Hallgatjuk*, *figyeljük*. *Megyünk* *lassan*, *megyünk* *gyorsan: csak* *kotyog*. *Figyeljük* a motort: jól *húz*. De a *kotyogás* nem *csillapul*. Mint a *tüdőbeteg* ember *köhögése*. Nincs mit tenni, szép *lassan*, *csigaléptekbe* *be* kell *ballagni* egy *garázsba*, ahol is a *javító*mester, *hosszú* *orvosi* *köpenyben*, *leguggol* a *kerék* *mellé*, *kopegatja* a *hallgatja*, mint *Hültl* *Hümér* *professzor* *úr* a *gyanus* *testrészt*. *Azután*:

— *A golyócsapda* *tárcsája* *törött* *el*. *Nagyon* *csalódnék*, ha *nem* *így* *lenna*. De *majd* *kibontjuk* a *tengelyt*,

— *Es* *ha!*...

— *Akkor* *bizony* *Veszprémből* *kell* *közünk* *másikat*, *mert* *itt* *nincs*. *Kitart* *az* *egészen* *délután* *négyszög*, *félőtig*.

Most *pedig* *éppen* *dél* *van*. *S* *francia* *ügyvédünk* *még* *tovább* *akar* *utanni* *Baja* *felé*...

Közben a *mester* *úr* *asszisztensei* — *vidám*, *fürge*, *olajos* *fiúk* — *kibontják* a *tengelyt*. *Nézik* a *belső* *szerekeket*. *As* *autók* *orvosának* *igaza* *volt*.

Így *váltottunk* *azután* *autót*. *S* *áttelepedve* *egy* *bérmocsi* *öblébe*, *most* *már* *ha-*

Magyarország 1934.
aug. 14. 182. sz. 8.

talmas iramban folytattuk utunkat *Tihany* és *Rendes* felé. Jó kavicsos úton, jelzőtáblák hiányában, a benszüllött ösztöneben bizva. S hosszú, de gyönyörűséges utazás után elértünk *Rendes* vasúti állomásához.

Robinson meg a „flottája“

Aki *Zsilinszky* Endrét meg akarja látni, annak tudnia kell, hogy nem messze a *rendesi* vasúti állomástól van egy nagy dűlő. A dűlő mellett kis köhid, amely egy rozsdaveres sziklával besorított dűlőútra vezet. A dűlőt egy pirostetejű ház, meg egy hosszú kőfal mellett vizrel. S végesetül elvessz egy boszótal, cserjével s természetekkel benőtt, szakadókos, szép hegyoldalba. Ez az a hely, ahol az autó már nem tud érvényesülni, csak a jó láb. Mert ha toronyiránt megy az ember át a vasúti töltésen a *Balaton* felé, csakhamar szembetűnik két nagy fa, — úgy emlékszem: *topolyafa* — s annak tövében két nádkunyhó. Szeliden felszálló füst jelzi, hogy itt ember tanyásk. Meg a köves vízparton hosszú palló, amely benyúlik a szikrázó napfényben tündelő hajóokához, *Zsilinszky* hajóparkjának büszkeségében. A hajópark másik egysége távolabb himbálózik egy náddal benőtt öbölben.

S körültekintve hűvös csend. A levegőben bukfencező fecskék csicsorgása, a falevelek halk susogása és a *Balaton* útemes locogása hallatják csupán.

Zsilinszky szomszédságban és éppen valamit. *Robinson* magányában és öltözékében is az igazi házigazda örömeivel s eleganciájával fogad bennünket. S nagy-nagy büszkeséggel mutat körül birodalmán.

Büszke is lehet rá! Irigyelhetjük érte. Két takaróban felszállt nádkunyhó nyitott ajtaja várja a városban és az élet túlekedésében megfáradt szívet. A bozót szederrel át meg átmozott lugosai kivogatták csendes pihenőre és elmélkedésre. A hatalmas fák szelíd árnyékkal takarják a pihenni vágyót s a világ legmélyebb bölcsességét susogják fülébe. A *Balaton* pedig két lépésre nyalakodik, hentereg a kavicsokon s távolabb feltárja a kék és zöld, valamint a mély lila színek minden változatát, a csillogás és ragyogás minden pazar fényét. Végtelenbe terülő síkján habosan játszanak a szellők, libegnek a vitorlák szárnyácskái s könyökölnek belé a hegyfokok.

Dudacsöny halálraült nagy feje búsan kéklik a napfényben, mintha felénk sóhajtaná: »Mentsetek meg az emberektől, akik üzleti érdekből mély sebeket hasítanak be-témle! S a kis tanyán van kecskelábú asztal, van lóca, amelyből minduntalan kiesik a szeg, s a rajtatűlő lehuppan a puha fűbe, van öblös karósszék, van szénából gyűrt nyugágy, van szabadtűzhely, van domboldalba vást pince, van két virágágy is és a kúnyhó ablakában pirosan virító muskátli. Sőt más is van! Alig ezás lépésnyire bűgög a savanyúvízforrás tündő vize s folydogál bele a *Balatonba*, — mint erre-felé, *Zaldban*, mindenütt. Csak meg kell méríteni a koreót s a világ legpompásabb s legolcsóbb ásványvizét thatja a szomszék. Persze, van pompás arányszárga bor is — és van olyan tejszínes csirkepörkölt, meg illatos császárkörte, — sőt fekete-kávé is — amilyenre a németek vagy osztrákok, ha lenne nekik, világrenszelő idegenforgalmat szerveznének, plakátokkal, menetrenddel, jó drága jegyfűzetekkel. S a csirkepörköltöt és kávét kívül eshol semmi nyoma a civilizációnak...»

Azas mégis. Mindenütt nyalábokban hevernek az újságok és könyvek. S ezek mutatják, hogy itt a magyar politikai élet egyik legérdekesebb alakja s magyar paraszti és munkás legszorgalmasabb harcos barátja él. Hogy itt tér vissza immár *szelíd* esztendője a földhöz és természethez, itt hallgatja a szive sugallatát a falevelek és hullámok suttogása

közben, hogy itt feszíti friss szelek alá fehér vitorláját s barangol a sők vízen örökig.

Párizs és Berlin a Balaton partján

Most nyugodt és vidám. A szeme kedvesen és szeretettel csillog. Teste barna a naptól és szélről. Elméje gyönyörűséggel boncolja a francia tájékozódás lehetőségét, a külpolitikát szelek fordulását, a tennivalókat, hogy a mi vitorláink is egészségesebb, frissebb szelek fuvalmától duzzadjanak. Hogy a másik pillanatban már névesszen és tréfáljon ez a csupa tűz, csupa cselekedet ember, vagy felvéssze ezüstöshaját, kemény fejét a haraggal csapjon le mindénre, amiért haragudni nemcsak kell, de kötelesség is. Majd meg *Mukival*, a kis kócos, fekete pulival játszik, mint egy diák, szalad és forog, hajigálja neki a nagy német újság vaskos példányát. S a kis kutya megugatja a repülő újságot, nekiesik és cibálja, majd a *Balatonba* ugrik s úszik, zihál benne s pogány, örömmel fálja a habzó hullámokat.

— Egyik éjszaka olyan vihar volt itt, hogy majdnem elvitte a házat, — mondja *Zsilinszky*. — De jó kis alkotmányos. Télen sem történik semmi baja. És ha elvinné a szél vagy leégne, az sem lenne olyan nagy baj, újat építenék. Van nekem egy udvari halászsom, az segít így a ház körül, a kikötőépítésnél, hájavításnál. *Muki! Muki!* Hol van a Kovács bácsi?

Muki hársányan ugat s keringve keresi Kovács bácsit, az udvari halászt. Nyilván nagy bocsillete van Kovács bácsinak, ha még a kis puli is olyan hevesen szereti és a pusata neve olyan boldoggá teszi. Sok jó halcsontot, halfejet köszönhet neki, a halpaprikások mesterének.

Az ebéd a *Hitzben* sem folyhat le szabóben. *Zsilinszky*, az úszónadrágban olyan kitűnő vendéglátó gazda, mintha valami előkelő lakosztályban látna bennünket vendégül mahagóni asztalnál, ezüsttel rakott tálakkal. Kitűnő barátunk, a francia ügyvéd, aki a magyar-francia kapcsolatok erősítéséről jött ide *Zsilinszky*-vel tárgyalni, egy kisse lüheg a csirkepörkölt itétől, — pedig olyan, mint a piskóta. Az ő kedvéért egyenesen édesnek készült. A csillogó bor nagyszerűen csúszik rá, meg a savanyúvíz. A beszélgetés pillanatra sem lankad, a hangulat emelkedett.

Igen, csak így lehet valóban pihedni. Utána, este, az egyik előkelő fürdőhely nyitott fái, gereblyélt utai, kőzével mért szépségei s távolról szűrődő dezza-muzsikája úgy hatott rám, mint utánzata a természetes arányékszernék. Hiába, mi magyarok egy kisse *barbdörök vagyunk* s ha beléphetünk a szabad természet vad *Paradiso*mába, azonnal otthon érezzük magunkat.

Mondjam, ne mondjam, milyen nehezemre esett otthagyni a topolyafákat, a nádkünyhót, a domótos hegyoldalt és a *Balaton* sikrázó tükrét! Mondjam, ne mondjam, hogy egész éjszaka a falevelek suttogása és a víz fecsegése kacérkodott velem s csalogatott vissza a régi szerelemhez, amelyet a város már-már kiűz az emberből! Hogy milyen rosszkedvűen ültem vissza autónkba, amely a szakadék tulsó szélén várakozott ránk! Hogy mint néztem vissza a kartsú hajó hetyke árbócára, amint a hullámokon táncolva egy boldogabb s igazabb élet jeleit írta az égre!

Ott messze, százharminc kilométerre innét, van egy elhagyatott part, egy öböl, egy tanya, ahol a természettel és az Istennel él együtt egy kultúremler s az tudja, hogy az igazi kultúrát ott lehet megtalálni a fák alatt, a víz mellett, — ahol a jó föld ingyen ad mindent, mint az anya. S az étellel és a néppel ott lehet társalkodni igazán őszintén, ahol a föld és az ember közé nem tolszik semmiféle mesterkelt és hazug életforma...

Antheus megüli a földet s megerősödve tér vissza a harcba.

Kodolányi János

HULLÓ EURÓPA – HULLÓ MAGYARSÁG

(Népesedéspolitikai kérdések)

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

IV.

Láttuk, hogy az egyke csak egyik végső tünete egy hosszú megbetegedési folyamatnak, amelyet a nép életöztöneinek meg nem felelő társadalmi berendezkedés okoz. Ennek a felismerésnek a világosságánál tűnik ki, milyen tarthatatlan Kenéz Bélának az a javaslata, hogy szép szavakkal, prédikációkkal, „lelki ráhatásokkal“ oldjuk meg a magyarságot léteiben fenyegető válságot. Valóban, nagy naivitás és elfogultság kell ahhoz, hogy éppen annak a rendszernek a szemszögéből és fenntartásával állítsuk helyre népünk egészséges életfolyamatait, amely rendszer magát a betegséget okozza! Kenéz Béla láthatóan érzi, hogy akkor, amikor a szép szavakhoz, mint megmentő gyógyszerhez menekül, mennyire tehetetlen s vele együtt mennyire tehetetlen az az egész irányzat, amelynek ő egyik tekintélyes képviselője. Ő ugyanis feltételekhez fűzi a magyar nép megmentését. Mint láttuk: felmerülnek benne a pusztai szavakon túl is tervek és ötletek, azonban egymásután elveti azokat, mert egyrészt belefűzőnek egy

fennálló és körömszakadtáig védett rendszerbe, másrészt, mert „nagyon nehéznek“ tartja megvalósításukat pénzügyi, vagy egyéb okokból. A bajnak az oka pedig éppen ez a féltve őrzött rendszer. Kenéz Béla tehát úgy akarja elintézni a kérdést, hogy a kecske is jóllakjék s a káposzta is megmaradjon, — úgy akarja meggyógyítani a beteget, hogy a kórokozó csirákat féltve gondozza és istápolja. Ez pedig olyan súlyos belső ellentmondás, amely semmiféle emberi logikával ki nem egyenlíthető s semmiféle csodával el nem simítható. Ha tehát nem az a célunk, hogy előkelő közönség előtt szép és hangzatos előadásokat tartunk, hanem az, hogy népünk létkérdéseit gyökeresen fölőre vigyük, választanunk kell, mi a fontosabb számunkra: a nép s vele együtt a jövődö megmentése-e, avagy egy társadalmi-politikai rendszer sértetlen fenntartása, ápolása, érdekeinek féltő őrzése? A mi számunkra a választás nem kétséges.

„Magyar fölgy“ és „egészséges hitbizomány“

Kenéz Béla megállapítással és javaslatai úgy oldódnak szét szép szavainak folyadékában, mint timsó a vízben. Mi az a szál, amelyet, ha belefűggesztünk ebbe az oldatba, rárakódik a talán nem is mindig tudatos, de annál élesebb és szilárdabb állásfoglalás kristálya? A szálát az elmondottak során mártottuk Kenéz Béla tanulmányába, neve: *nyugateurópai polgári kultúra*. És a láthatatlan Magyarország okulására ezzel a szállal tudjuk kiemelni Kenéz Bélának és osztályos társainak, a látható Magyarország kiváló képviselőinek gondolkozásmódját.

Kenéz Bélának is vannak kijelentései, amelyek mélyen a nemes felszín alá világítanak. Például sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonít az emberi életformáknak, mint magának az emberi életnek. Sőt az embert mindig alárendeli a társadalmi és gazdasági rendnek. Egy helyen ezt írja: „A kapitalisztikus termelés szolgálatában nélkülözhetetlen állampolgárok megfogyatkozásának súlyos következményei állanak be.“ Tehát úgy véli, hogy a kapitalizmusnak van szüksége emberekre s nem fordítva. Azon már meg sem lepődünk, hogy bár a magyarság elvesz, az örökösödési jog megváltoztatásától a fennálló rendet félti. Az egész gondolatmeneten végigvonuló ellentmondások sorozatából fűzzük ide egy-két példát:

Ime: „Az életfelfogás önzetlenebbé, nemezebbé tétele, az egyéni, sokszor csak múló és látszólagos érdekek túlbecsülésének kiirtásával, a nemzeti szolidaritás átérzésének meghonosítása a lelkekben, gyümölcsözőbb családi, egyházi és iskolai nevelés útján...“ És: „Az örökösödési rend újabb reformja, amely a szaporátlan házastársak hagyatékának egyrészt sokgyermekes családoknak juttatja, nagy óvatosságot kíván: mélyen belevág a magántulajdon rendjébe, csökkentheti a vagyonszerző munkát, meg a takarékoskosságot...“

A másik páros szemelvény: „S ezt a harcot minden erkölcsi és anyagi erőnk fegyverbeállításával meg kell vívunk, hogy megmentsük az elkorhadástól az ezerszentes magyar fölgyet, amelyet az Isten keze ültetett ide, világtörténeti rendeltetéssel...“ És: „Gondolni kell arra, hogy az egészséges nagyságú hitbizomány és a nagybirtok fenntartása társadalmi és gazdasági szempontból szükséges és hogy a földbirtokviszonyok újabb megújabb megbolygatása károkkal jár.“

Ezekután nem is foglalkozhatunk tovább komolyan Kenéz Béla javaslataival és intelmeivel s a kintdö előadótól végbúcsút véve, vessünk futó pillantást az egyedül járható útra.

Isabudsi 1934. aug. 20. 33. sz. 9

Belső megújulás, jövőbelátó külpolitika

Igen, valóban vannak még erőtartalékaink, vannak még reményseink és biztató jeleink, bármily sötét képet kellett is festenünk a magyarság jelenéről és jövőjéről. Ezek az erőtartalékok azonban nem azok a területek, ahol még nagy szaporaság mutatkozik s ahonnan a gyárak, ipartelemek, földbirtokok proletárkezeli rekrutálódnak. Hanem a magyar néplelek összetételében, kulturális erejében, a ráerőszakolt rendszer alatt megbúvó egészséges ösztöneiben, kollektív szellemében és rendkívüli szívságában keresendők. A fennálló rendszer nem is sejtí, micsoda forradalmi átalakulás elindítója volt Bartók és Kodály zenéje, a gyermekkórusok megszervezése és elterjedése, a népművészet felszínre bukkanása s mennyire átítatta az újabb magyar szellemi élet fiatal nemzedékeit. Az új értelmiség legértékesebb rétegei egyre nagyobb mértékben azonosítják magukat a néppel, tudják és hirdetik, hogy a magyar kultúra jövője a parasztság és munkásság gyors és gyökeres felszabadításán múlik. E felszabadítás módszerei és üteme tekintetében lehetnek közöttük ellentétek, amelyek csoportokra osztják őket, a sürgető halálvesedelem azonban olyan erős lelkiismereti nyomást gyakorol rájuk, hogy a további események felől nem lehet semmi kétség. És ma már a legkisebb faluban is van legalább egy olyan nyílteszű, becsületes és igaz intellektuális, vagy paraszti, aki tudja, hogy nem a természeti tulajdonságokkal bíró népet kell hozzászabni és erőszakolni bizonyos életformákhoz, hanem az életformákat kell hozzáalakítani a nép életfeltételeihez. Mert az embert nem szabhatjuk, nyírhatjuk és fércelhetjük a ruhához, hanem az alakítatlan s. használhatatlan ruhát kell hozzányírunk, szabunk és varrnunk az emberhez, aki viselni akarja. Azok tehát, akik minduntalan sóhajtozva emlegetik, mennyire „életképtelen” a magyar, mennyire „alkalmatlan” a modern társadalomban való szerep betöltésére, s állandóan sürgetik, hogy „életrevalóvá” kell nevelni, — ami alatt a pénzgazdálkodás lelki elfogadását értik — el kell hogy némuljanak és sürgősen átadják helyüket azoknak, akik a népnevelés feladatait egészen másban, a magyarság eredeti egyéniségének kifejtésében látják.

Minden élet alapja a belső elrendeződés és kiegyensúlyozódás. Mindenekelőtt tehát, mielőtt bármihez is foghatnánk, idebent, az országban kell hozzálátunk a leggyökeresebb átalakításhoz. Kezdődnie kell ennek a leggyorsabb ütemű és legradikálisabb földreformon. Folytatódnia kell a telepítésen és ki kell egészülnie az örökösödési törvény újjalakításával. Ezután kell következnie a mezőgazdasági és ipari termelés szövetkezeti termeléssé és elosztássá való átalakításának. E szövetkezetek a legnagyobb gazdasági egységet és egyensúlyt biztosíthatják úgy, hogy az egyéni szabadság, egyéni munka és érték kifejtésének korlátot nem vetnek. Ezzel együtt kell hogy járjon a politikai átalakulás, a népnevelés legalább fokozataitól a legmagasabb tudományos fokozatig való teljes demokratizálódása, a kultúrélet népi jellegűvé és népi ösztönűvé való átszervezése. Ez gigászi feladat, méltó ehhez a néphez, ennek a népnek multjához, méltó az időkhöz és a jövőndőhöz, — de méltó ahhoz a veszedelemhez is, amelyben a magyarság ma van s amelyhez hasonlóan ezer év folyamán sohasem volt. S ennek a munkának vállalásából kibújni árulás és becstelenség. Ehhez a munkához a megfelelő eszközöket meg nem találni: öngyilkosság. S éppen mert mi sem kereszük a bajok gyökereit kizárólag gazdaságunkban s mert az erkölcsi okokat sem mőlőzzük, utalunk itt legelső sorban az erkölcsi kötelességek nagyságára, az erkölcsi áldozatok fontosságára, nem felejtve, hogy azoknak gazdasági és anyagi változásokat, áldozatokat s erőfeszítéseket kell magunkkal hozniuk.

A belső átalakulással kell járnia a külpolitikai irányvezetés megváltozásának is. Számolni kell a valósággal, amelyet egy újjászületett Magyarország Középeurópában jelent s s jelentőségnek, s fontosságnak megfelelő középeurópai célokat kell külpolitikánknak maga elé tűznie és vállalnia. Mai impresszionista, csak a porcnak élő külpolitikánkat bele kell állítanunk az időbe, hogy a lelkek elé jövőndőt rajzolhasunk. Nem érhetjük be azzal a szegényes revíziós politikával, amely néhány magyar falu ide, vagy odatologatásában lát úgynévezett nemzetközi célokat és a katonai szűrését.

untalan való emlegetésével. Számolni kell azzal, hogy előbb-utóbb véres háborúban robban ki az ember-ember elleni makacs gyűlölködés, a fegyverkezés és lázas imperializmus belső ellentmondása. A mai európai állapot csak ideg-órág maradhat fenn s hogy utána az eddigieknél sokkal borzalmasabb káosz és süllyedés következik, egészen bizonyos. A világháború, a békeszerződések s a mai nemzetközi viszonylatok csak átmeneti állomásai egy gyökerekigható pusztulási folyamatnak, amelynek végső kifejlődése egyelőre nem is sejthető. Ha a feltétlenül bekövetkező robbanás ismét olyan helyen talál bennünket, ahol az alágördülő lavina rántkipor, menthetetlenül végünk. A világháborút megelőző kül- és belpolitikai tévedéseket megismételnünk s *olyan szövetség rendszerbe belemennünk, amely egyszer már-már halálunkat okozta, többé nem szabad.*

S meg kell találnunk a módját, hogy a körülöttünk élő szláv és román népekkel valami kiegyenlítődései, valami egyensúlyi állapotot találjunk. Nem csupán tőlünk függenek a lehetőségek, hanem tőlük is. Ha azonban idebent *átalakítottuk s megszerveztük népi életünket,* kellő súllyal és tekintéllyel fordulhatunk feléjük, annális inkább, mert egészséges társadalmi és politikai szervezet nem imperialista s így semmiféle elnyomó, hódító szándéktól tartaniok nem kell. A néplélek a legszilárdabb alap s ha erre építünk, jövőnk megdönthetetlen.

„És megmarad, aki változni tud . . .“

Mindezekből kitűnik, hogy amennyiben népünk sorsa valóban a mi sorsunk, s ha valóban ki akarjuk vezetni abból a történelmi, gazdasági, politikai és erkölcsi hálóból, amely ma már teljes megfojtással fenyegeti, — mennél radikálisabban, becsületesebben, komolyabban s gyorsabban szakítanunk kell az 1914 előtti világszemléletünkkel, társadalmi, politikai, gazdasági beállítottságunkkal, régi módszereinkkel, — *egész életformánkkal.* Valóban meg kell újhódunk, de úgy, hogy többé ne legyünk azok, akik voltunk. Erre a régi nemzedékből csak egyes fejlődésképes és valóban mély lelkiismeretű emberek képesek. Általában azonban, ezektől a nagyszerű kivételektől eltekintve, *semmitsem várhatunk attól a nemzedéktől, amely hatvanhét után vezető pozíciókba került és szükségképpen a csödbe vezető társadalmi rend képviselője volt, vagy ma is az.* Ha megújulás lehet még — s hisszük, számtalan biztató jelből hisszük, hogy lehetséges — akkor ennek a folyamatnak abból a nemzedékből kell kiindulnia, amely a régi rendszertől semmit sem kapott s amelynek lelkiességét felszabadították az azóta lefolyt hatalmas események zúgó hullámai. Igen, az új nemzedéknek meg kell találnia a régiből mindenkiket, aki tud megújulni s a maga nemzedékéből mindenkit, aki feladatait az időkhöz és népének szörnyű sorsához méri s aki egyéni érvényesülését, érdekeit, anyagi javait, a fáradaimat és nehézségeket, sőt veszedelmeket is alá tudja rendelni egyetlen közösségnek, egyetlen érdeknek, szépségnek és örömeink: *a magyar népnek.*

Ebben kell találkoznunk, nem mindnyájunknak, hanem a legjobbaknak.

Parasztművészek a Nemzeti Szalonban

Ictá: Kodolányi János

Az a kiállítás, amelyet Lázár Miklós és Bálint Jenő rendezett a Nemzeti Szalonban, még azokat is meglepte, akik ismerik a magyar nép egyedülálló művészetét s tisztában vannak mély és hasonlíthatatlan szépségeivel. Hát még mennyire meglepte azokat, akik abban a súlyos tévhitben élnek, hogy kultúra csak az aszfalt, a kávéházak, a fürdőszobák világában van, hogy a kultúra tulajdonképpen nem egyéb, mint vasút, repülőgép és rádió, ipar és kereskedelem, vasalt nadrág és német nevelődés. Azokat, akik újabban kemény vitákat folytattak arról, hogy milyen mélysze van a párisi Grand Cafétól a debreceni Nagyerdő s hogy a hortobágyi pásztor mindössze négyszáz szót tud s ez neki tökéletesen elegendő!

Most feltáruul előttük egy egész világ, az egyszerű nép mérhetetlen és minden részében tökéletesen egybeilleszkedő világa. Mert ez a kiállítás bemutatja egyrészt azoknak a névteleneknek művészetét, akik a mindennapi életük leg egyszerűbb használati tárgyaiból is művészetet csinálnak s azokét, akik mint festők, szobrászok, műalkotásokat teremtenek s felemelkednek az egyéni művészet legmagasabb csúcsaira. S ez a kiállítás bizonyítja azt is, hogy a magyar nép művészete szerves egész, felöleli magában a hétköznapi életét, munkáját, a mindennapi élet környezetét ugyanúgy, mint a legmagasabb filozófiai és esztétikai magasságokat, az egyetemese emberit. Az út, amely egy meseterien faragott pásztorbot, egy kulacs, egy furulya szépségeitől, egy-egy szőttes, egy-egy fazekasmestermű iparművészetétől a festményekig, szobrokig vezet, csiszós, törelen és láncszertien egybekapcsolódó. Ha e remekművek mellé ki lehetne állítani még a nyelvet is, amelyet népünk beszél, a dalokat, melyeket dalol, a tünködést, melyekkel mulat, az egész magatartást és viselkedést, mely harmónikus következik belkivilágából, előttünk állana az ősi magyar, tetőtől-talpig művészi, magasrendű egységben, minden ízében kiegyensúlyozva, páratlanul egész Európa népei között. Mert ez a legmeghatóbb és legmegrendítőbb, leghatalmasabb életmenny az egész kiállításon. A szépségnek, tisztaságnak, őszinteségnek, izlésnek és életbölcseességnek ez a nagyszerű egysége. Itt minden művészet, minden tökéletesség.

De nemkevésbé megrendítő az is, hogy ez a szépséges világ, ez a nagyszerű egység ma már menthetetlenül süllyed. Az igazi évezredes kultúrára lassanként ráakad a gyarak füstjének, a polgári gögnek, felszínességnek és cinizmusnak a rétege s lassanként elnyeli. Egy világ süllyed itt a szemünk láttára s a Nemzeti Szalon kiállítása nem más, mint a tengeralá süllyedt csodás Atlantisz kincseinek néhány mutatóba megmaradt remeke. Ez került alul, ez bukott el, ez szóródott szét, ez az, amit „kulturátlanságnak” nevez a polgári közvélemény, ez az, amit cserébe odaadtunk Európának a polgárisultságért, a kapitalizmusért, az „amerikai fellendülésért”, az egész úgynevezett „modern civilizációért”. A nép lelke még beszél itt-ott az országban, de beszéde maholnap dadogássá válik, vagy halk suttogássá távolesó vidékek zugaiban, mint valamikor az erdők, barlangok mélyébe húzódtott pogányságé. Az ősi magyar néplélek késő áldozatok füstjeként száll még imitt-amott, énekel és beszél, inkább önmagának, mint ennek a gyökerében megrottott magyar életnek. S ha olyan rajongók, mint Lázár Miklós és Bálint Jenő utánamennek s feltárják csodáit, Magyarország fővárosa úgy nézi e szépséges világ maradványait, művészetének mestereit, mint valami egzotikumot, mint távoli négeret, vagy pápuék érdekes, izgatónak, de tőlünk távolesó életét...

Ezt a kiállítást csak szorongó torokkal, könnyező szemmel és gyermeki áhítattal, népünk előtt való alázatos leborulással lehet szemlélni. Amikor felemel bennünket az életérzés legmagasabb csúcsaira, ugyanakkor le is süllyeszt. Misztikus áhítat váltakozik ben-

Isabedsaj 1934.

aug. 26. 37. n. g.

nünk fogcsikorgató kétségbeeséssel, majd meg öklöt szorító dühvel és lázadással, az egyik pillanatban kiszakad belőlünk az önkéntelen sóhaj: „Köszönöm, Isten, hogy magyar lehetek!” — a másokban pedig az átok: „Ó, hogy vernéd meg mind, akik ezt a népet nyomorba, süllyedésbe, betegségbe, némaságba lökték, akik elnyomják és rablásban tartják, akik az idegen hódító közönyével tipornak legerősebb jogaira, vágyaira, egész szomorú, sőt épen ragyogó életére!” Jó iskola ez a kiállítás azoknak, akik a bálványimádás korlátoltságával borúlnak le minden előtt, ami külföldi s csak kézlegyintéssel beszélnek mindenről, ami magyar, pláne ami falu és paraszt!

Nincs értelme, hogy bírálatot mondjunk a festők és faragók szobrászok remekműveiről. A mi célunk nem az, hogy összehasonlítsuk György Elek ragyogóan naiv, fölényes festményeit például Rousseau képeivel, hogy Aldoó József impresszionizmusában felfedezzük Renoirt, vagy a klasszikus Benedek Péter áhítatos vonalaiban, halk színeiben visszaemlékezzünk Rippl-Rónai Józsefre. Hogy elemezzük Oravecz

Imre, meg „Mári” égő színeit, „Gaulók” szobrait, ezek a tenyerényi mesterművek néhol Meunier magasságába emelkednek, — de hát, mondom, nem bírálatot akarunk mi írni. Csak azt kell megállapítanunk, hogy ezek a művészek, akik mérhetetlen szenvedések, nélkülözések s inatszaksztó testi munka közben, művészetről, technikáról semmitsem hallva faragták, festették remekbe az életről valott felfogásukat, érzéseiket, vágyaikat és ítéletüket, ott állanak a művészet legmagasabb szintjén, legcsodálatosabb remekeinek szomszédságában s amikor egyéniek és másokhoz nem hasonlíthatók, amikor semmiféle iskolába nem tartoznak, érezzük rajtuk, hogy egy nép s annak is legalacsonyabb osztálya beszél belőlük, hogy milliók nyelvén szólnak s bennük van rettentő sorsuk minden súlya és minden szépsége, tisztasága.

Csak egyet még: tiszteljétek az álmódokat, a keresőket, tiszteljétek a „haszontalan” művészeket, tiszteljétek és ne csúfoljátok! Helyettetek beszélnek ők, parasztok és munkások, a ti nevetekben szólnak ők, a ti vádjaitokat vágják a világ arcába. Halkan lépkedjétek, ha valamelyik közületek írogat vagy versel, ne püsszenjétek, ha megfélelkezvén a pénzről, festéget, farag vagy dalol. Ti már régen elporladtok a keserű magyar földben, amikor ők még mindig hirdetni fogják, hogy itt éltetek a Duna—Tisza közén s vesztétek elnyelő sorsotokkal!

Magyar feladatok – Kínában

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Négy magyar jezsuita elindult a napokban a messzi Kínába, hogy fáradságot, megpróbáltatást és veszélyt nem ismerve terjessze a katolikus vallást a kínaiak között. Lapjaink a fényképét is közölték a négy ifjú jezsuitának. S híreket az ünnepélyes búcsúztatásról. Mert szép és lélekemelő dolog az ilyen missziós vállalkozás. Ott élnek azok a szerencsétlen kulik a maguk elmaradott erkölcsiben, szinte pogány módra, kapálják a rizst, szüretelik a teát, húzzák a riksát, hadakoznak hol északon, hol délen, hol Tibetben, hol Mandsukuóban s a több mint kétezeréves *Lao Cse* erkölcsi tanain, meg a taoizmuson, esetleg a buddhizmuson kívül semmi igazán termékeny és okos filozófiát, vallást nem ismernek. Sőt abban a nagy tévedésben élnek, hogy nekik ez így is jó, mivelhogy jó volt hatezer éven át... Valóban, el kell közejük menni s hirdetni a szeretet vallását, Krisztus ígét. Ki kell emelni őket hatezeréves kultúrájuk mély süllyedtségéből, arra a magas erkölcsi színvonalra, amelyen *Európa* áll.

Ugyanakkor olvastam *Domokos Pál* Péter könyvét a moldvai magyarságról. Megtudtam, hogy *Moldvában*, az egykori *Etelközben*, ma is több mint száz ezer magyar él s közülük vagy *hetvenötezer* ma is magyarul beszél. Ez a magyar sejt egyrészt maradványa a hajdani *etelközi magyarság* ama részének, amely a vándorlók zömével nem ment *Erdélybe*, nem vonult át a *Vereckei* hágon, nem nyomult be a *Duna* völgyén

a déli országrészekre, *Bánátba*, *Baranyába*, *Somogyba*. Hanem ragaszkodva vizeihez és legelőihez, erdőihez és vadjaihoz, ott maradt s átvészelte a tatárdúlást, a kúnok, bessenyők pusztításait s most különös nyelvével, dalaival, viseletével ott kinlódik magárahagyottan a *Prut* és *Szeret* folyók mentén. (A *Szeret* is magyar elnevezés.) Megtudtam, hogy ebbe a néptöredékbe felszívódtak a kúnok is, majd *Erdélyből* kiűzött székelyek csatlakoztak hozzájuk, — de azok ma is másképp ejtik a szavakat, mint a csángók. Megtudtam, hogy a falvak, városok egész sora, le egészen *Galacig*, sőt a *Dnyeszter* partján fekvő *Csöbörcsöktig*, magyar alapítás, magyar nevük van ma is.

És megtudtam, hogy már jóval több, mint száz esztendővel ezelőtt ezek a katolikus magyarok *könyörgő leveleket írtak püspököknek, hercegprimásnak, pápának, hogy küldjenek nekik magyarul tudó papokat, mert gyónni, imádkozni sem tudnak. Róma* következetesen *olasz papokat* küldött nekik, akiknek működéséről katolikus püspök, *Bandin* állapította meg jelentésében, hogy sarcolják a népet, meggazdagodáson kívül egyébre nem gondolnak, egymás között folyton civakodnak s a gyónók elé listákat tesznek, hogy a szegény paraszt azokból nevezze meg bűneit, mert a gyónató *egy kukkot sem tud magyarul*. Megírja, *Bandin* püspök, hogy a falvak népe *sírva járult elébe* s *könyörgött*, hogy adjon neki magyar papokat. S *Bandin* püspök jelentése éppen

szabadság 1934. sept. 9. 36. n.

9-10.

úgy *trótt malaszt maradt*, mint a többi levél, instancia, könyörgés, sőt sírás-jajgatás is. Mert ma *Domokas Pál Péter* utazása alatt *egyetlen falut nem talált, ahol magyarul tudó pap lenne* s neki éppen úgy sírva könyörgött a nép, hogy írja meg kívánságát, *évszázados vágyát, szenvedését s szerezzen neki magyar papot*, hogy ha már az óvodától az egyetemig sehol magyar szót ki nem ejthet, ha már magyarul nem beszélhet sem hivatalban, sem kultúrházban, *legalább a templomban imádkozhassék, énekelhessen magyarul* s legalább az utolsó kenet felvételekor magyarul gyónhasson meg! Nem, a száz-ezernyi *moldvai magyarságnak* magyar papja nincs. Egy derék öreg német pap volt közöttük, aki megtanult magyarul s akit a nép atyjaként szeret, — azt is megfosztották misézési jogától, nem gyóntathat s ugyancsak magyarul tudó kántorával együtt kitelepítették falujából. Felszentelt papot, ki ellen semmi kifogás nem volt, öregségére eltöltötték népétől. S amerre *Moldvában* magyarok laknak, *sehol magyar prédikáció el nem hangzik*, csak román, sehol magyar írásra, olvasásra a népet nem tanítják, *sehol még a Miatyánkot* sem hallja magyarul.

Románia és a Vatikán között konkordátum jött létre. Ennek a konkordátumnak egyetlen pontja sincs, amely a magyar nép anyanyelvén tudó papokról gondoskodott volna. És soha sehol a magyar egyházi életben, sajtóban egyetlen szót nem olvastunk, nem hallottunk arról, hogy vajjon ezt a tragikus kérdést *miképpen akarják hát megoldani, egy nagy nép évszázados forró kívánságát mikor és miképpen akarják végre teljesíteni?* A magyar parlamentben Huszár Károlytól, az óh be *hitbuzgó* katolikustól fel és le felszólalások sora hangzott el a *mezikói* katolikusüldözések ellen. *Mexikó* pedig elég messze van tőlünk, messzebb, mint *Moldva*. S elég messze van *Kína* is. De a magyar törvényhozásban még senkinek sem jutott cszébe számonkérni százezer ósi magyar katolikus reménytelen kívánságának teljesítését, nem ült össze ankét, nem tartottak *tiltakozó nagygyűléseket*, nem fogadtak el határozati javaslatokat s egyházfejedelmink, megfelelően a szomorú sorban élő népről, nem tettek meg annakidején, a *román-patikáni* konkordátum megkötésekor mindent, hogy ez a maroknyi nemes nép kielégíthesse lelki szükségleteit.

Természetesen, mindenütt züllik, sorvad a csángó nép s ma már úgyszólván közel áll ahhoz, hogy *múzeumi érdekességé* váljék. Gyermekait románul tanítják. Tanító, pap csak olyan csángó lehet, aki *nemcsak elfelejtett magyarul, hanem egyenesen meg is tagadja magyarságát*. A *jassi-i* pap például romának vallja magát, holott az apja még *színtiszta magyar volt*. Folyik a magyarság teljes megsemmisítése s az egyházi hatóságok nemcsak *ölbetett kézzel* nézik ezt, hanem hozzá is járulnak. Kún, bessenyő és tatár invázió nem ír-

totta ki őket. Ellenben kiirtja a felvilágosult, modern huszadik század nemzetközi jogrendje, az a jogrend, amely mindenkinek biztosítja nyelve használatát, nemzeti kultúrája művelését, iskoláit, s szabad vallási gyakorlatát.

Moldva ugyanúgy, mint *Havasalföld* s úgyszólván egész *Keleteurópa*, át meg át van itatva rokonvérrel. A *Szármátasíkság* és *Etelköz*, a lappok földjétől egészen a *Balkánig* és *Krimig* és be *Szibériáig*, olvasztó kemencéje volt a turáni, ugor és mongol népeknek. A román nép legalább annyira magyar, bolgár, kún és bessenyő, mint amennyire — román. Talán, ha egyszer kinyílnak a szemek és elvonul a *kapitalizmus-szilotta szörnyű gyűlölködés*, ezek a népek megtalálják egymást a rokonlelkiség ma elrejtett kapcsolatainál fogva. Nem kellene félnie a románságnak attól a magyarságtól, amely már a honfoglalás előtt ott élt s amely több, mint ezerötyszáz éven át teljes békeességben vállalta a rokoni szomszédságot. De addig, addig... Népünknek ez a pompás, elsorvadó hajtása, — vagy talán inkább korhadó törzse, — végképp ki fog dőlni . . .

S a négy ifjú magyar jezsuita *Kínába* utazik, hogy megmentse a kínaiak lelkét az elkárhozástól

*

A *Dnyeszter* két partján van pedig két falu, mind a kettőt *Csöböröcsöknek* hívják. Az egyiket így írják a térképek: *Cjuburciu*. A másik *Csöböröcsök* a *Szovjetunio* területén fekszik. A románparti

faluban *egyetlen lélek nem tud magyarul* s egyetlen egy sem emlékszik már rá, hogy valaha valami köze volt a magyarsághoz. A folyó túlsó partján fekvő faluban pedig *magyarnyelvű iskolát és kultúrházat* emeltek. Száz éven át hiába rimázkodott ez a falu is magyar papért, tanítóért. A parasztok maguk keresztelték gyermekeiket s düledező templomukban valami magukszerkesztette szertartás szerint tartottak isteni tiszteletet. Amikor egyszer magyar pap vetődött közük, sírva járultak elé s csókolták a ruháját, — *mert magyarul tudott!*

Hiábavaló volt hűségese ragaszkodásuk, reménykedésük és rimázkodásuk.

A *Szovjetet* szidni, gyűlölni, ellene minden lehető módon harcolni: ezt tudjuk, feleim. Magyar népünknek azonban *csak egy szál magyar papot küldeni*, — ezt már nem. *Mexikó* — ez fáj a mi szívünknek. *Moldva*: nem.

A *Dnyeszter*-parti magyar faluban a *Szovjet* állított iskolát, kultúrházat.

Azt hiszem, erről a kérdéstről ennyi is elég. Intsünk búcsút a magyar jezsuitáknak. Bizonyára siker koronázza majd vállalkozásukat. *De intsünk búcsút magyar véreinknek is*, — az ő soruk beteljesedett.

A csángó-kérdésre még majd visszaférünk.

Pékkartel, — ágyukartel

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Tavasszal egy szegény kis pék szaladt panaszával a rendőrségre. Elmondta, hogy őt a pékkartel „öngyilkosságba akarja kergetni“, mert a zsemlyét és kenyeret olcsóbban adta, mint ahogy a kartel nagyhatalmasságai megszabták. Ecsetelte az „öngyilkosságba való kergetés“ módszereit is. Eszerint a kartel „terrorflúkat“ alkalmazott ellene, akik kerékpáron kísérgették, üzlete körül ólálkodtak, késő este ablakán revolverrel belőttek, ablakait betörték, kenyérét, zsemlyéit kiszórták, magát pedig a sötétség és pokrócok leple alatt úgy meglazsnakolták, hogy az orvosi bizonyítvány szerint komoly sérüléseket szenvedett.

A lapok megírták a különös panasz történetét, a pékek ipartestülete pedig hallgatott.

A közelmúltban egy másik kispékét fogtak rövidre a pékkartel hatalmai. Azután meg egy kispesti fűszerest, aki a zsemlyét olcsóbban vásárolta, mint ahogy a kartel szeretné s a vevőknek is olcsóbban árúsította. A fűszeres szállítmányát a kartel emberei megátámadták, „elrabolták“ s a pékeket, akik olcsón szállítottak, mindenféle kíméletlen eljárásoknak vetették alá. Az újabb panasz most már rablással is vádolja a pékkartelt. A vizsgálat megindult s ezidőszent a kereskedelmi miniszter kezében van az ügy. Minden remény megvan rá, hogy a kartelt felszátják.

A pékek ipartestülete, elnököstől-ügyészestől — hallgat...

Pedig ők igen bőbeszédűek szoktak lenni, amikor sirámokról, panaszokról, segítségkérésről s „kalkulációik“ közzétételéről van szó. Sűrűn emlegetik a közérdeket, sőt a nemzeti érdeket is, valamint azt, hogy ők nemzetfenntartó elem. Állandóan hivatkoznak arra, hogy csak a fogyasztók érdekében cselekszenek. Most pedig hallgatnak. Nem tagadnak, nem védekeznek, nem hivatkoznak és nem panaszkodnak. Hallgatnak...

Mi azonban megdöbbenve állunk a különös jelenségek egész sora előtt. Belőnek iparosok ablakán, elvernek kenyérkereső, dolgozó állampolgárokat, terrorcsapatokkal üldöznak családapákat, ellenőrök seregével dolgoztak, nyomoznak, törvényt ülnek, büntetnek, családokat tesznek tönkre, árurakományokat szétszórnak és elrabolnak, százerekkel rendelkeznek folyószámlájukon s a százazreket műhelyek, boltok tönkretételére használják fel, árveréseken vesznek részt s eladó pékműhelyeket vásárolnak meg szövetkezetek orra elől, — általában valóságos államszervezettel, pénzügyi alapokkal, fizetett csapatokkal, erőszakszervekkel rendelkeznek s úgy intézkednek ebben az országban, mintha gangszterek lennének. Mi hiányzik még

ahoz, hogy a kultúrkép teljes legyen? Csak a páncélaútok hiányzanak, a begyakorolt gépfegyverkezelők, — csak az hiányzik, hogy talpig fegyverben, rohamsisakokban, vagy gázálarcbán felvonuljanak a Rákóczi úton, vagy a Berliini téren, csak a hadgyakorlatok hiányzanak még s a pincékbe rejtett arzenálok. Csak ez hiányzik még, hogy Európa közepén, Magyarország fővárosában egy tisztos, sőt lisztes iparág haditeljessége kifogástalan legyen, csak a fogyasztók karámokba, vagy internálótáborokba való terelese hiányzik még. S a pékkartel, hasonlóan egyéb kartelekhez, tökéletes, modern szervezetté nővi ki magát.

Valamikor rablólovagok sziklavárai álltak az országutak mentén. Valamikor egyik nép hecsületesen rátört a másik népre s elvette gabonáját, legelőjét, aranyát, vasát, csordáját. Most „ipartestületek“ választanak elnök urat és főtítkárt urat, pénztáros urat és ügyész urat, — de a lényeg s a módszer, ma is a régi. Valamikor rablóhadjárattak, rablólovagi zabrálásnak nevezték a békés lakosság kifosztását. Ma kartelnek, eladástrodának, ipartestületnek, érdekvédelemnek, nemzeti szempontok tiszteletben tartásának, hazafias tevékenységnek nevezik. Holott az igazi neve: kapitalizmus.

*

Odaát pedig, Amerikában, folyik a fegyvergyárak botrányainak bizottságok útján való kitergetése. A titkok, melyek napfényre kerülnek, borzalmasak. A világ nagy fegyvergyárai, élükön a hírhedt *Sir Basil Zácharoval*, köztársas-

szabadság 1934

sept. 16. 37. n. 9

sági elnököket, hadügyminisztereket, államtitkárokat, katonai szakértőket és politikusokat kentek meg a „tenyérolajjal” és sóztak nyomorgó, dolgozó népmilliók nyakába fegyvereket, hadihajókat, municiót. Kiszolgált bűvárhajókat adtak el, hadiköltségvetéseket csináltak, a világháborút három évvel hosszabbították meg, összevesztették Japánt Kínával, Uruguayt Paraguayval és Bolíviával, forradalmat szerveztek Kubában és ugyanott ellenforradalmat is, hogy mind a két félnek fegyvereket szállíthassanak... Kezük felért a legnagyobb államok legmagasabb méltóságáig, a spanyol királyi udvarig, az USA kormányáig. S mindenfelé állig fegyverben állanak a csapatok, keringenek a repülőgépek, épülnek a hadihajók, vicsorognak az ágyuk torkai s folyik a vér, folyik a vér, folyik a kínai, japán, bolíviai, európai parasztok, munkások, mérnökök és művészek piros vére — s folyt a nyereség, a profit a hadianyagkapitalizmus zsebébe. Vesztegetés, csalás, megvásárolt sajtó, becsapott népek a földgömb egész kerekén. A „modern” civilizáció, a „nyugateurópai kultúra” beláthatatlan magasságokra emelkedett, kereszténynek, felsőbbrendűnek nevezi magát, pöffeszkedik gépein és bársonyszékein, s göggel nézi le a „műveletlen” kullit, a nyomorult proletárt, az ekéje nyomán ballagó parasztot, az „álmodozó” frót s minden egyéb alsóbbrendű fajtáját az emberiségnek. Ime: ezt a termelési rendet, ezt az erkölcsöt, ezt a kultúrát akarják terjeszteni elmaradt ázsiai, afrikai népek között, ezt kell védeni vérral és áldozattal! A zürzavar, az erkölcsi anarchia, a pokoli mű teljes.

Ez azonban csak a felső csúcsa annak a gigászi, modern építménynek, annak

a bábeli toronynak, amelynek felépítésén minden rendű és nyelvű népek fáradoznak. Alapja pedig az a szerény, kedves és hallgatópékkartól, amely a kétfiléres zsemlyéket elrabolja, a haztes pékecskét tönkreteszi, amely közérdekkel dicsázza magát s nem fogyni a nemzeti jelszavak hangoztatásából, amely erkölcsi felháborodásban fetreng, ha csak kétségbe is meri vonni valaki, hogy az ő derekán egy milliméterrel keskenyebb a nemzetiszínű szalag, mint, mondjuk, a nagyáruházakén, a csókartelén, a bankokén, vagy a nagykereskedőkén. Ó, igen, ők vállalkon viszik az emberi kultúrát, — mint az ágyúgyarak s az ágyúkapitalizmus képviselői. Itt csak két fillérékért folyó élet-halálharc, — ott fekete, vagy sárga népek ömlő vére a Távols-Keleten, Indiában, Kubában. Itt: érdekvédelem, alapszabályok, elnök urak, — ott Gran Chaco, kávé, cukornád, vasútvonal, petróleum. A kéz itt is Ézsaué, — a hang azonban Jákobé. A lényeg mindenütt ugyanaz, Grönlandtól a Rákóczi úti kis pékműhelyig.

Hogy meddig? A borzalmas összeomlásig, a rettenetes vértengerig, amely elmosza ezt a világot, ártatlanok millióival együtt, akik, nem is tudva miért, az egyik, vagy a másik oldalon állanak s akik akárhol állanak is, csak vesztesek lehetnek.

Az őshüllők gigászi, lomha szörnyalakjai kipusztultak a Föld kihűlő tengereiből és fogyatkozó mocsaraiból. A modern hüllők repülnek a levegőben, fúrkálnak a föld mélyén, habokat gördítenek a tengerek vizében és csapolják a vért a szárazföldön. Itt egy kis zsemlye képében, ott ágyúkolosszusok bömbölése közben...

S minden, ami szép, ami szent, ami emberi, ami az életet magasrendűvé teszi, — hallgat, vagy csak zümmögve szól a kertek alján, a kiskapukban, egy-egy furulya sípján, egy-egy kéz reszkető vonalaiban s egy-egy suttogó ajkon.

Utínapló a pusztuló Ormánságból

Írta: Kodolányi János

Vajszló, szeptember hó.

Házigazdám a kitűnő Herbert János dr. E. hasábok olvasói előtt nem ismeretlen a neve. Fiatal, erélyes ember, el van telve a nép iránti őszinte szeretettel és segíteni-akarással. Évek óta él itt az egyke tűzfészkében s kutatja, tanulmányozza ennek a magyarpusztító veszedelemnek az okait. Fiókjai tele vannak adatokkal, statisztikákkal. — negyvenöt ormánsgyi község népesedési mozgalmait, egészségügyi adatait s a meszsi multba visszanyúló történelmi újljelzőit gyűjtötte össze és dolgozta fel. Egyelőre csak a maga használatára, de, reméljük, mihamar a köz számára is. Abban a szenvedélyes és már-már rögeszmeszerű kutatási munkában, amellyel az Ormánsgy felé fordulok, ő az én legjobb, legalaposabb és leghatalmasabb segítőtársam és megértő hívem. Amikor újra és újra kikötök ezen a szépséges vidéken, mely gyermekkorom óta bontogatja előttem sötét titkait, mindig Herbert dr.-hoz fordulok.

Három egykekutató

S valami különös és fájdalmas tapasztalat van bennem gyökeret. Ott van Zengővárkonyban Fülep Lajos, egyike a legnagyobb magyar koponyáknak, a legmelegebb szíveknek, leglázadóbb álmodozóknak s ott van Kókicsón Kiss Géza, a szelídlelkű református pap, az Ormánsgy szerelmese. Mind-egyikük ezer és ezer olyan adatot, tapasztalatot gyűjtött össze erről a pusztuló népről, amely senkinek nem áll rendelkezésére s amely, kiegészítve, meggyarapítva s kimélyítve Herbert János kutatásainak eredményével, nagy, talán döntő lépéssel vitte előre bennünket az egyke megsejlesztésének s megakasztásának hatalmas feladatában. Egy-mástól nem is olyan nagy távolságra élnek ők hárman a kis Baranyában — s mégis

közöttük úgyszólván semmi érintkezés, semmi kapcsolat. Nem leveleznek egymással, nem cserélik ki gondolataikat, nem közlik egymással tapasztalataikat, terveiket. Ha ez a három ember Németországban élne, nemcsak a munkájuk eredménye lenne már régen közkinccs, nemcsak tudományos intézetek folytatnának körülöttük termékeny vitát, nemcsak a sajtó fejtegetné tevékenységük újljelző mérőföldköveit, hanem ők maguk is össze-összeülnének hol itt, hol amott s beható boncolás alá vennék a jelenségeket, amelyek szemük elé tárulnak. Hogy miért nincs ez így, azt csak a Jóisten tudja. Hogy mi rejlik Fülep Lajos fiókjában: titok. Hogy mire vár s miért vár: nem tudjuk. Kiss Géza ormánsgyi tájszótárát most közli Mézszöly Gedeon a Szegedi Füzetek hasábjain, de egy-két szakember-nyelvészen kívül nem kíséri figyelemmel senki, az írók közül is talán csak én, míg az egész sajtó, az egész közvélemény süket némasággal halad el melletté. A rengeteg népdal, melyet gyűjtött, a statisztikák, melyek százával grafikonokba rögzítve várják a magyarság utolsó ítéletét, hogy majd akkor fellámadjanak halottaikból, a kis parókia évszázados falai között hevernek. Fájdalom szorongatja az ember szívét, ha erre gondol s ha a téllenségnek, a közönynek, a lelki fáradtságnak, vagy reménytelenségnek ezt az ástító szakadékát látja.

De talán egyszer, ha későn is, ha akkor is, amikor már a kormány megtette a maga látszatintézkedéseit s napirendre tért a kérdés gyökeres megoldása felett, napvilágra kerülnek e három kitűnő ember munkájának gyümölcsei. Akkor, amikor elintéztünk veszi úgy a hivatalos közvélemény, mint a segíteni akarók tájékozatlan rétege az egyke-kérdést s nyugodtan a másik oldalra fordul, hogy újabb száz esztendőig hűkészen álmódozzék tovább nemzeti nagyságról és újabb ezereztenedős dicsőségről.

szabadság 1934. sept. 30. 39. n. 9

Besence, a halálra ítélt falú

Ilyenféle gondolatok között forgatom a *Baranya vármegye történelmére* vonatkozó adatokat s a sűrű gépirásos oldalakat, amelyek szépen rubrikábaszedve mutatják, hogy száz év óta hogyan alakult az Ormánság népesedési mozgalma, hányan születtek s haltak meg, hányan közülük reformátusok s hányan katolikusok, hányan földművesek s hányan napszámosok, hányan veszték el tüdővészben, vérhasban, szélhűdésben s hányan lettek öngyilkosok... S lassan feltáruinak előttem a kis falvak titkai s megmutatják a mélységeket, amelyek bennük nyilnak. Újra és újra visszatérek a születési adatok ásitó és kétségbeejtő rovataira, valami öpkinzó szenvedéllyel méregetem a *lavinászerű zuhanás* méreteit, hogy azután elgondolkozzam a különös jelenségek egész során. *Besence* például ma már országoshírfü falu lett. Születési arányszáma a legalacsonyabb az egész országban: 6 ezrelék. De még alacsonyabb, ha azt nézem, hogy az egyetlen gyermek, aki ott az utóbbi évben született, egy bevándorolt kandsz gyermeke. *Besence* lakossága ma már csak 195 főnyi. *Leány, menyecske nincs a faluban*. Mily ismeretlen természetű törvények bújnak meg például abban, hogy a kivesző faj az utolsó generációban csak fűt hoz a világra, — ha egyáltalában születik gyermek? S mit jelent az, hogy a *besencei legényemberek nem nőülnek meg*, hanem egyedül élnek a maroknyi faluban s még csak a szomszédos falvakba sem járnak el? Hogy maguk látják el a házkörüli munkát s szóltan, mogorva életüket semmi módon nem akarják szebbé, céltudatosabbá tenni? Miként magyarázzuk meg *egyszerű parasztembereknek ezt a teljesen beteg, ösztönellenes életformáját?* Különböző falvakban kérdeztem az emberek egész sorát, hogyan élnek a *besenceiek?* Legyintés, vállvonogatás volt a felelet.

Különös titkok

— Hát csak úgy, maguknak. De máshol is szaporódnak az olyanok...

S felsorolnak egy sereg fiatal férfit, — sokat már nem is lehet fiatalnak nevezni, — aki itt is, amott is, úgy él, mint a *besencei* férfiak. Magyarázat pedig, legalább egyelőre nincs.

Érdekes az is, amit orvosbarátom mond, hogy t. i. tökéletesen egészséges, fiatal s minden életműködés teljes birtokában levő menyecskék nem fogannak gyermeket. Nem fogannak akkor sem, ha *egyébként semmi akadály nincs* is. Belső szekréciós elváltozások okozzák ezt talán? S ha igen: *mi azoknak az oka?* *Hogyan hat a lélek gyermektagadása a test gyermekivánságára?* S hol és hogyan indult el a sorozata az okoknak és folyamatoknak, amelyek végül idáig vezettek? Talán ha mélyebben behatolunk e nép történelmébe, ha kikutatjuk *ősi életmódját* s annak súlyos változásait, *táplálkozásának* adatait s *körülményeit* s ha a kis falvakban élő *örögi s veszendő családok*

multját a település kezdetétől felderítjük, világosság derül sok mindenre, amit ma még általános bölcsességek kapfafájával magyaráznak. Az *Ormánság* mindenestre úgyszólván a *kísérleti fészke minden dítoknak, csapásnak és bajnak, amely az egész magyarságra nehezedik* s mint valami lombikban, a pusztulás folyamatának minden körülménye kikutatható benne.

Egyelőre merészség lenne, ha az eddig feltárult adatokból távolabbi következtetéseket vonnék le. A „*Hulló Európa, — hulló magyarság*” című cikksorozatban általánosságban rámutattam néhány meggondolandó jelenségre, — részletmunka később következék. S legyen abban benne úgy *Herbert* János, mint *Fülep* Lajos és *Kiss Géza* tapasztalatainak eredménye. Az *ormánsági* pusztulás és általában a *Nyugatról Kelet felé húzóraprózó egyke* lélektani feltáráshoz rengeteg

olyan adat kell, amely ma még nem áll rendelkezésre. Néplelektani kutatásnak kell itt együttthaladnia történelmi, gazdaságtudományi és társadalomtudományi kutatással. Az idő szorongat bennünket, itt az utolsó óra. A munkához hozzá kell látnunk. S nem lehetünk olyan optimisták, mint *Baranya vármegye* kitűnő alispánja, *Fischer* Béla, aki éppen a napokban mondta, hogy *az egyke okai a korai férjhezmenésben kerecsendők s száz évvel ezelőtt bukkantak fel először*. Mert mit szólunk akkor a *francia- és németországi, a skandináviai* és a fenyegető mértékű *amerikai* egykéhez? Nem, az alispán minden rátermettsége, minden kiűnösége és segíteniakarása ellenére sem tapintott rá a dolgok nyitjára, — *aminthogy nem is tapinthatott*, lévén az egész kérdés rendkívül bonyolult és nagyrésztében, — felderítellen.

A Stefánia hősi küzdelme

Csodálatos azonban az az egyszerű, természetes és szinte magátólértelődő hősiesség, amellyel a *Stefánia-szövetség* védőnői küzdenek a meglévő gyermekek jövőjéért, gyakran életéért! Ezek a szegény, *szegénytelen* alacsony fizetésű lányok égő napsütésben, porban, esőben, hóviharban egyaránt ott vannak a helyükön s járnak a falvakat, gondozzák védeceiket, tanítják az anyákat s *nemes szeretetükkel behálózzák a pusztulás sívár vidékeit*. Télen ruhát, cipőt, élelmiszert adnak a szegényeknek s ahol kell, állandóan ott a segítség. Gondoskodnak tejről a kicsinyek számára. Tanítják a felnőtteket főzni, felvilágosítják a helyes táplálkozás szabályairól, figyelmük kiterjed a putriban lakó rongyos, piszkos cigyasszonyokra s a koszban fetregő kis purdékra is. A *vajszlói* körzet gyermekhalandóságának alakulásáról *Herbert* dr., többször tett közzé adatokat. A *Stefánia-szövetség* hőfehér, ragyogó listáságú szobáinak falán szemléltető grafikonok mutatják a halálozás rohamos csökkenését.

Most állították fel a *kémesi Stefánia-állomást* is. S itt meg kell írni, hogy éppen ott, ahol nemcsak az ottlakóknak van rá szükségük, de ahol a *nép számára feltétlen propagatív eszközt jelent — nincs fürdőszoba*. Csecsemő- és anyavédő intézmény — *fürdőszoba nélkül*. A *siklói főszolgabíró, Lieber Ferenc* szerint „nincs rá pénz.” Nincs rá pénz, holott egy ilyen fürdőszoba, mint a *tisztaság, a higiénia felvilágosító, népnevelő eszköze* akkor is nélkülözhetetlen, ha magán az állomáson *nép is lakik s nem is használja senki*. Nem tudom, *Kádas* Lajos dr.-nak, a kitűnő járásorvosnak, mint felügyeleti halósnak, *mi a véleménye erről a dologról*. Én magam *Kémesen* jártomban, rendkívül megdöbbentem rajta.

Hogy ormánsági utam során mit láttam a falusi iskolákban, arról majd később számolok be.

Utínapló a pusztuló Ormányságból

Írta: Kodolányi János

Vajszló, szeptember végén.

Ezek a kis falusi iskolák alig foglalnak el tenyérnyi helyet. Kicsiny szobák, görcsös padlóval, szűk, alacsony padokkal, néhány térképpel. Rendszeresen odabent húzódnak meg az udvar végében. A tanító úr, vagy tanítónéni rozszant asztal mögött ül, *előtte mogoróbot*, mellette a falon térkép. Mióta *Herbert* dr. ellenőrzi a rendet, a padlót havonként *felolajozzák*. Ezt mint eredményt, *fontos eredményt*, el kell könyvelnem, mert nem olyan régen még *fellegekben szállt a por* a tüdővészbacillusok nagy örömére.

Csőd előtt a közoktatás

Baj van ezekkel a falusi iskolákkal. Református felekezeti iskolák s mert a gyülekezetek az egyke miatt *rohamosan apadnak* s ehhez hozzájárul a nehéz gazdasági élet is, a fenntartásukra nem tudnak elég gondot fordítani. Hiszen *százötven-kétszáz főnyi falvaknak nemcsak az iskolát, de a templomot, papot is el kell tartaniok*. Így elgondolják, mielőtt a nehézségek hullámain hanyódnak a magyar kultúra e gyenge sajkái.

Sok falu ott tart, hogy *tanítót már nem is választ*, hanem a *papját* kötelezi a tanításra. Vajszlón például, a reformátusság

hajdan virágzó középpontjában, *ma sincs tanító*. A régi nyugalomba vonult s azóta hármát választottak. Egy meghalt rövidesen. Kettő megszökött. Máshová tájékozódott. *Besecén* a pap tanítja azt a néhány gyermeket, aki, szülei akarata ellenére, évek során mégis megszületett. *Luzsokon* egy tanítónő tanít, de rövidesen nyugalomba vonul ő is, azután ott is a papnak kell tanítania. S így van ez mindenfelé. Joggal megállapíthatjuk, hogy *az Ormányság közoktatása rövidesen csődbejut*, ha minden iskolát át nem alakítanak állami iskolává. Erre pedig nem sok kilátás van.

Holott éppen ezen a ponton, a magyarságnak ezen a *pusztuló határvidékén* kellene fokozott gondot fordítani a népnevelésre. S nemcsak úgy, hogy az összes felekezeti iskolákat államosítani kellene s így biztosítani a tanítás folytonosságát és egységét, hanem a tanítás *rendszerének átalakításával* is. Egész sor iskolát jártam végig s mindenütt beszélgettem a gyermekekkel, ami, bevallom, egy kissé izgatta a derék tanítókat s főként tanítónőket. Tapasztalataim lehangolóak. Nem azért, mintha az oktatók nem követnének el mindent a *tanterv* feldolgozására s nem végeznék szorgalmas kötelességtudással nehéz munkájukat. Hanem, mert *a rendszer rossz*, a rendszer akadályozza meg a *tiszteséges* ered-

mény elérését, *a rendszer nem számol a vidék, a táj, a nép lelkével és szükségleteivel* s inkább üzemmé változtatja az iskolát, mint az alapos népnevelés műhelyévé, művészi színpadává.

Azok a félénk, apró, nyögve kiejtett mondatok, amelyek tiszta gyermekekéről hangzottak el, a maguk igénytelen szürkeségükben, naivságukban sokáig visszaengenek az emberben s rávilágítanak az *ormánysági* élet sok szépségére, kihaló költészetére, de reménytelen sötétségére is.

„És neköm sincsen testvérem”

Luzsok. Valaha fehér ruhás, selyemkötényes lányok, menyecskék pompás kis paradicsoma. Dal és vidámság fészke. Édes nyelv muzsikája. Ma: *kihalt ucca, gyanakodó öregasszonyok, pesszimista férfiak tanúja, egyhangú, színtelen, pusztuló község*. Az iskolában tizennyolc-húsz gyermek.

— *Kinek van közültek öcsikéje, vagy idősebb testvére?* — kérdezem őket.

Hallgatnak.

— Nos, neked kislám, van-e testvérdéd?

A gyermek tágranyilja a szemét.

— És nincsen.

— Hát neked?

— És neköm sincsen.

— Hát, neked, kislányom?

— És neköm sincsen.

A tanítónő szomorúan mosolyog.

— Az egyke, — mondja. — Testvére itt alig van valakinek.

— Nem is szeretnéd, ha lenne kistestvéred? — folytatom a kérdezőst.

— És nem.

— Hát te? Hát te, lám? Hát te, kislányom?

— És én sem. És én sem.

(Közbevetőleg: ez az „és” az „igenis” rövidítése. Valami furcsa „református” módor kényszerzubbonyában valamennyi gyermek valamennyi kérésre „és”-sel, „igenis”-sel kezdi a feleletet. Ezt bizonyára nagy fáradság árán lehetett csak beléjük verni,

éppen úgy, mint a kezek hátradugásának, vagy padratételének *kalodaszellemű* illem szabályait. Hogy mi az egésznek az értelme, azt csak a Jóisten tudja.)

Megkérdelem egy tiztaegyenes hatodikos kislánytól, *hány lakosa van a falunak?* Nem tudja. Ezt nem felrovásképpen mondom. Ebben nem a *luzsoki* iskola a hibás. Ugyanis *egyetlen más iskolában sem tudták megmondani, hány lakosa van a falunak!* Sőt volt egy iskola, ahol a tanító maga sem tudta „biztosan”.

Tészenfőn kérdelem: hány gyermek van az iskolában?

— Tizenkilenc. — mondja az oktató.

— Kevés.

— *Nekem nagyonis sok*, — sóhajt a tanerő szomorúan.

Robedtség
1934. okt. 6.
Y0, A. 1-2

Nem ismerik a gyerekek az ősi dalokat

Sorra kérdezgetem a gyermekeket, milyen *ormánsági dalokat szoktak énekelni.*

— Nem szoktunk semmit.
— Dalolni szoktak + vág közbe sietve a tanítónő —, tessék, itt van a dalok listája. *Nagyon szép irredenta dalokat tudnak,* tudják az „Üzen az Őt”-ot is, meg más szép irredenta dalokat.

Megnézem a listát. Valóban, „nagyon szép” irredenta dalok sorakoznak rajta.

— Hát nem szoktátok dalolni a „Dráva partján”-t?

— Nem szoktuk. Nem tudjuk.
Egyellen említett ormánsági dalt sem tudnak. A tanítónő védekezik:

— Én nagyon szívesen daloltatnám velük ezeket is, *de nem ismerem én sem.* Ha benne lenne az énekeskönyvben, *ha gondoskodnának róla,* én tanítanám szívesen ezeket is! Ebben igaza van.

Szaporcán a színjeles hatodikos kislánytól megkérdem:

— Milyen folyó folyik ott kint az ucca mellett?

— A Feketevíz.
— Derék kislány vagy. Hol ered a Feketevíz?

Hallgatás.
— Ki tudja megmondani?
Senki. Megpróbálom rávezetni őket. Mondanak mindenféle szomszédos falut. Végre az egyik kinyögi:

— *Somogy megyében.*
A Feketevíz mellékfolyóit már kérdezni sem merem. A gyermekek az *északkeleti felvidéket* tanulják. Bizonyosan szorgalmasan. Az iskolától húsz lépésre folyó Feketevíz eredetét azonban nem tudják megnevezni.

A lent a németek fonják meg

No, de ez a vidék *kender- és lentermelő vidék.* Itt ezer év óta szőltek-fontak. Az *ormánsági szőltes* olyan művészi, mint a *sárközi.* A nép ruhája magaszőltes vászomból készült — hajdan. Megkérdem hát az okos kis Darabos Márit, *mit tud a lenről?*

— A len. A len. Virága égszínkék. Virága égszínkék — mondja nagy igyekezettel.

— No jó. De a levele? A magja? Mikor vetik? Ha megnőtt, mi lesz vele?

— Ha megnőtt, kinyúvik.
Egyebet nem tud róla.

— Hát ti nem szoktatok lent vetni?
— De igen.

— Hát mit csináltok a lennel, ha megtilolta édesanyád?

— Nem tudom. Megszövi zsáknak.
— De még előbb. Nem fonja meg?

— *Nem fonjuk meg. Hanem elküldjük Hirdre, ott a németek megfonják,* aztán a fonalat elküldik vissza.

A németek... Így fonódik, szövődik az első szál a pusztuló magyar nép s a tőle elég távol, *Baranya* északi felében élő németek között. Itt már nem fonnak. *Am fonnak a németek s keresnek rajta.* S az első laza kapcsolatokból következnek a szorosabbak: a lassú szivárgások a pusztuló telepekre, a földeken való napszámosmunka — mert *gyermek híján nincs munkaerő,* — azután a felesben való gazdálkodás, végül *a föld, a ház végleges megvásárlása.* Így él ma már *Vajszlón* is, az *Ormánság* közepében, vagy negyven szorgalmas, garast garasra rakó német... S az utakon már lehet látni itt-ott gyalogoló sváb asszonyokat, amint valami távoli piacra iparkodnak, csupa takarékságból negyvenötven kilométert gyalogolva s *menetközben még kötögetve is,* hogy az idő kárba ne vesszen. S minden itt kezdődik, a fonással.

Vigasztaló mozzanatok

Persze, van azért itt-ott *vigasztaló* mozzanat is. *Luzsokon* például egy kislány elmesélte, hogy mit szoktak játszani s mit dalolnak hozzá. Elénekeltettem velük a gyermekjátékdalait. S lelkem mélyéig megrendülve hallottam a *sírbamerült Ormánság egy régi régi dallamát,* elpusztult világ bűbájos, gyászos üzenetét, porráomlott ősök kedves, szelíd, költői gondolatait, érzéseit. Csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudom visszafojtani könnyeimet. S a kislányok vígan, harsányan, mosolyogva dalolnak, mintha az életöstön repdesne-vegődne bennük egy pillanatra, kötözött szárnyakkal.

De közös gyermekjátékokat, dalokat máshol már nem találtam. Legalább azokban a falukban, ahol voltunk. Pedig a félreeső falvakat jártuk be.

Szaporcán a tanító éppen a *Református Képzőiskolára* készítette össze az ormánsági szőlteseket, *Csikés* Sándor egyetemi tanár felkérésére. Sikerült neki néhány szép darabot lennie. *Csikés* erről a vidékről való s mint pap, az *Ormánság* egyik gyülekezetében élt

hosszú ideig. Örömmel töltött el, hogy keze nyomát ismét megtaláltam egy kis faluban. De már a *kémes* főjegyző arról panaszkodik, hogy egy népünnepre, amelyet most rendez, *nem tud elegendő ormánsági ruhát összeszedni.* A rohamos átalakulás idején potom pénzen potyázták el kincseiket a megvadult asszonyok a *pécsi* zsibvásáron. Magam is hónapok óta keresek *ormánsági* ruhát, hogy megvegyem s eltegyem emlékül, hogy legyen mit megsimogatnom néha s legyen mitől megittasodnom, ha a *budapesti* romlások idején vigasztalódni szeretnék, — s nem talállok. Akinek itt-ott van, már nem adja el. Érzelmi okokból. S ez bizony az egyetlen kapcsolatot a hajdan oly virágzó multtal.

De hát ahol az iskolákban nincs tanító s ahol a tanítóból *kimarad a nép kultúrája,* kincse, élete, ahol a határban folyó *Feketevíz* eredetéről sem tudnak, ahol *Hirdre* küldik a lent megfonni a németeknek, ahol fontosabb az „igenis”, meg a hátradugott kéz, ott igaza van annak a busaféjű, megrémült kis ciső elemistának, aki arra a kérdésemre, hogy „miért kell az embernek iskolába járnia?” — nagykeservesen s mély lenézéssel így felelt:
— *Mer béirattak...*

D. G. T.

Irtta: KODOLÁNYI JÁNOS

Aki figyelemmel kísérte a pécsi bányászok éhségstrájkjál, meglepődhetett azon az egyhangú szimpátián, amellyel a magyar társadalom e páratlan mozgalmat kísérte. A sajtó egyöntetűen a bányászok pártjára állott, jelezve, hogy a közvéleményben jelentős változás történt. Mintha valami szörnyű büntudat hördült volna fel a kegyetlenül meghajszolt munkások sorsa felett. Mintha valami kollektív lelkiismeret vádaskodott, mart, égett volna a tömegekben. Nem akad egyetlen lap, amely a bányatársaság mellé állott volna, elnémultak a „munkaszabadságról” hangoztatott szölamok, s olyan lap is csak elvétve akadt, amely pusztán az események ismertetésére szorítkozott. Mintha a *Nemzeti Munkahét* lármás farsangja után elkövetkezett volna a bűnbánat hamvazkodása. Mintha a vilanylámpákkal teleaggatott budapesti fasorok villogása után a bányászlámpák tiszta, szerény, libegő fénye öntötte volna el Budapest és a városok-falvak uccáit.

Azok a munkások, akik a *Nemzeti Munkahét* felvonulásairól elmaradtak, akik nem meneteltek a *Schmoll-huszárok*, *sörös- és szállító kocsi* izléstelen *operettvására*n, ime, megjelentek a maguk valóságában, éhesen, soványan, kormosan, rongyosan és elszántan, megjelentek, de úgy, hogy lebujtak a föld alá, rabszolgaéletük igazi színhelyére s néma tiltakozással vágták véleményüket a társadalom arcába.

Idők fordulásának a jele volt ez. Jele annak, hogy titkon, észrevétlenül nagy változások mentek végbe a magyar néptömegek lelkében. Sorsunk igaz valóságának elrettentő látványa most nem váltott ki menekülést, tiltakozást, ferdítések fátylába való makacs beburkolódzást, dühöt és ellenszenvet. *Megdöbbenést váltott ki, felháborodást, sőt ítéletet.* S ezúttal, — ezt hálásan köszönjük meg itt, — a felháborodottak élén a magyar egyetemi ifjúság haladt! Idők változásának jele volt ez, — milliók visszhangja volt s mennydörögve szállott a magyar pusztaságok felett.

Tisztlul a látóhatár, ébrednek a lelkek, mozdulnak a tennivágyó kezek. A nemzetiszínű selymekbe burkolt *őnédek* és *profitéhség* magáramaradt s a trikolór szalagjai lefoszlottak róla. Meztelen testétől-lelkétől undorodva fordult el a nemzet nagy többsége. S felháborodva követelte, hogy tanítsák meg végre tisztességre, szerénységre, szorítsák végre oda, ahová való s mentsek ki kezei közül a munka hajszolt rabszolgáit.

A lelkiismeretnek ebbe a komoran nagyszerű, fenyegető, kollektív ébredésébe visszas rikácsolással szólott bele a *Dunagőzhajózási Társaság* igazgatóságának nyilatkozata. Kijelentette a vezetőség, hogy az éhségstrájk végén három mázsa ételmelet találtak az aknában, a bányászok vidáman szálltak fel a strájk végén a mélyből, s valamennyien makkegészségesek! És kinyilatkoztatta az igazgatóság azt is, hogy az ételmiszerek szállítását ő maga megtiltotta, hogy a bányatelep kereskedőit utasította: a tisztviselőkön kívül senki-nek ételmiszert hitelbe ne adjanak... Az aknalejárathoz csendőröket, sőt katonákat állítottatott s még újságírókat sem bocsájtott a liftek közelébe. Így az igazgatóság.

Nem megyünk bele annak vizsgálatába, hogy az éhségstrájk erkölcsi tartalmán, vagy sikerén változtatott volna-e az, hogy az aknában ételmiszerek voltak. Az igazgatóság szándékát nézzük csupán. S megállapítjuk, hogy itt *tudatos ferdítés történt, hogy a nyilvánosság megtévesztéséről van szó, hogy itt a sajtót tendenciózus hírek közlésére használták fel — és tudták felhasználni, sajnos, — hogy itt osztályellenes izgatás történt, mert a munkásság is osztály lévén, a közhangulat ellenük való fordítása, igenis, osztályellenes izgatás.* Megállapítjuk, hogy az igazgatóság minden emberi és isteni jog ellenére tiltotta el a kereskedőket az ételmiszerek hitelbe való kiszolgáltatásától, hogy itt súlyos visszaélés történt ezrek és ezrek egészségének rovására, asszonyok és gyermekek rovására. S megállapítjuk azt is, hogy a magyar társadalomnak *nincsenek olyan szervei, ame-*

szabadság 1934.
okt. 28. 43. 2. 3.

lyek ezt megakadályozhatták volna s amelyek ezt megtörölnék.

A Dunagőzhajózási Társaság többiben csökkentette alkalmazottai fizetését ugyanakkor, amikor az osztrák alkalmi ottaihoz nem mert hozzányulni, mert odaát, Ausztriában, akkor még megvoltak azok a munkabérvédő szervezetek, amelyek az agilis Dunagőz hajózási mohó kezeit lefogták. Itt azonban akadály nélkül rombolhatta a munkabéreket, — mert ugyan ki védte volna meg a munkásokat? Azokat a munkásokat, akiknek „millióit“ tárt karokkal várják a teljes gőzzel dolgozó műhelyek, — a Nemzeti Munkahét szózata szerint? Senki.

S hallottunk arról is, hogy a vállalatnál kétkétes üzleti politikája miatt mintegy hetvenmilliós teher kiküszöbölése is szükséges. Ezt a horribilis tételt, természetesen, nem az igazgatók, vezérigazgatók, szénbárók tantítményen takarítják meg, hanem a munkások vállára nyomnak „szanált napokat“, a munkahetet leszorítják heti két-három napra s nyolcgyermekes családok szájából tépik ki a falat fekete, — szénportól fekete kenyereit. S ezt a nyilvános elszámolásra kötelezett mammutvállalat szabadon nyírja, szabja, rövidíti a munkaidőt, a munkabért, ugyanakkor, amikor a magyar nép milliói tömegei a földön hevernek.

Meg kell azonban mondanunk: most még, ezegyszer, sikerült rábeszéléssel, könnyezéssel, rimánkodással felhozni a mélyből az ezer halálraszánt férfit. De a következő alkalommal, tudjuk, mert ismerjük a tömegek lélektanát s lelki testi állapotát, kétségbeejtő események következhetnek. Vajjon ismét ki fogják majd rendelni a csendőröket, katonákat, e derék fiait a magyar földnek? Vajjon akkor már sor kerülhet arra is, hogy a fegyverek csöve magyar apák és anyák felé irányuljon? Vajjon a lelkiismeretlenség mely képviselői lesznek majd hajlandók vállalni a felelősséget honfitársaink, testvéreink sorsáért? Erről van szó.

A lavina elindult, urak! A társadalom ellenállásában, sőt ellenséges érzületei-

ben immár hiába bíznak. A *fiatalság a magyar munka hősei, a magyar szenvedés teherhordói mellett áll.* A fogatlan vénség lapul. Szénbárók nyugalmát, profitját senkisémmé teszi össze a hazafisággal, a magyar munkával, a magyar jövővel. Idők jeleit láttuk Pécsen, — várjuk az időket.

S elérkezik a napja egyszer a bányák államosításának is. Mert aki nem csodálkozik már azon, hogy a vasút, a posta, a hadsereg a közösség kezében van, úgy nem fog csodálkozni azon sem, hogy a szén, a munka legfontosabb erőforrása, szintén a közösség kezében s ellenőrzésében lesz.

Nem ma, nem holnap, — de holnapután bizonyosan.

*

A pécsi bányászok levele a Szabadsághoz

Tisztelt Szerkesztőség! Örömmel és hálás köszönettel olvastuk a „Szabadság“ f. hó 21-iki vezércikkét „Az idegen bányá“-ról. A cikk arról beszél, hogy az idegen tőke hogyan bánik a magyar munkással. Ez mind igaz, de meg kell mondanunk, hogy nemcsak erről van szó.

A nyáron olvashattuk a lapokban, hogy kitrobbant a DGT 70 millió adóssághóránya, hogy elcsapták a vezérigazgatót és szándéni fogják a DGT-t. Itt van a kérdés igazi lényege. Ezért kell nekünk, magyar bányászoknak koplálni. Pedig sem mi, sem a pécsvidéki bánya nem csináltuk ezt az adósságot, hanem a könnyelmű bécsi és budapesti hajózási vezetőség, amely olyan nagylábon él, mintha ma is még a régi jó világ volna. Tessék csak megtudakolni, hogy milyen fizetést kap a budapesti vezérigazgató: bizony abból 40 család is tisztességesen megélhetne.

A DGT egyetlen jövedelmező üzeme a bánya. Ebből kell tehát kiszarolni az osztrák szándékot, pedig mi a magunk egyszerű eszével is tudjuk, hogy a 70 millió adósságnak még a kamatait tizedrészt sem fizethetik ki a bánya jövedelméből, még ha az utolsó csepp vérünket fogják is kiszajtolni. Állítsák le a hajózást, mert különben csak újabb adósságot csinálnak a régihez. A régi pedig fizessék ki azok, akik csinálták és nem mi és nem a magyar bánya és annak vásárlói.

Tessék csak utánajárni, hogy mindaz, amit itt megírtunk, színgáz és akkor tessék erről írni a „Szabadság“-ban és kérjük minket tovább is védelmezni.

Hálás köszönettel és tisztelettel

A PÉCSI BANYÁSZOK.

Kodolányi János : Küszöb. (Kisregények.) Budapest, A Vajda János Társaság kiadása.

A századforduló táján egész sereg csodagyermek született irodalmunknak. Serdülő fővel odasodródtak Adyék lázasan dolgozó művésztelepe s az aktualitás hevétől izzó nagy alkotásokon leshették el az alakítás titkát. Húsz éves korában kész író volt nemcsak a lírikus Szabó Lőrinc, hanem a regényíró Kodolányi is. És huszonöt éves korára a legszakásabb műfaj, a kritika fegyverzetében tetőtől-talpig vértelve ragyogott a Napkelet hasábjain induló Németh László.

Mindnyájukban tovább nyugtalanodik Adyék elégedetlensége a világgal, de nem menekülnek többé elefántcsonttoronyba, álmokba, utópiákba belőle, berendezkednek a valóság szegesdrótjai közt s ha folyton szokési terveken jár is az eszük, nem mézáróltatják magukat halomba a metafizika szuronyaival és géppuskáival. Ténytisztelőbbek, anyagszerűbbek, mint elődeik.

Napkelet

1934. nov.,

M. A. 674-676

Ehhez az új magatartáshoz a megfelelő tárgyilagos, egyszerű, lelken-dezés-mentes hangot Kodolányi prózája a legelső közt találja meg, kevéssel Erdélyi József népi tisztaságú lírájának megszólalása után. Annál nagyobb teljesítmény ez, mert senki-ben nem rejzöttek mélyebb szakadékok, feketébb keserűségek az egyenletesen ringó mondatok alatt, mint Kodolányiban. Nyugodt plasztikája indulattól remegő ujjak munkája volt, egy-egy félresikerült apró részlet csak elvétve árulta el romantikus szenvedélyviharát.

Amikor első kötetei megjelentek, elképzelni is bajos lett volna valakit, aki ádázabb harcban álljon a világgal. Sötét rajzain mintha engesztelhetetlen emberutálat tombolta volna ki magát, pedig ez az egész halálpanoráma a fiatal szív türelmetlen szeretete volt az elnyomott milliók iránt.

Akkoriban minden író profétának képzelte magát, Kodolányi eljárására is készen volt a formula: azért festi ezeket a borzalmakat, hogy tudatosítsa őket s kigyógyítsa belőlük a világot. De annyira a bűn káoszába hullt nála minden, hogy alkotásaiban már egy reménycsillámnak sem maradt hely. Képzetele harácsoló parasztokkal, maggyilkos banyákkal zsúfolódott tele s ha még oly való-szerűek voltak is az alakjai külön-külön, ez a végeérhetetlen vonulása a kárhozottaknak, mint pokoli látomás kavart egybe, az előadás rész-vétlen közönye pedig, amelyen semmi megindultság át nem rezzenhetett, gúnyos sátáni fintornak hatott a feketére korommal rótt alakok fölött.

Alig vette észre valaki, hogy ez a rögzött világgyűlölő milyen szokatlan bőséggel szórja, ahol egy parányi alkalmat lát, a harmatüdeségű természeteti képeket. Ez a szűkszavú leírásokba fojtott líra, ez a megtapo-sott szeretet lassan mégis nekibátoro-

dott Kodolányi epikájában. Kitartó makacssággal addig forgatta az embereket, míg megértette és megsaj-nálta azokat is, akik legérzékenyebb csapással sujtották, mert ez az objektív elbeszélő kezdettől a legszemélye-sebb vallomásokkal árasztotta el regényeit. A *Küszöb*, bármily tragikus borulat lebeg egyik-másik darabja fölött, úgy van összeválogatva, hogy egy új Kodolányi-arcélt villant elő. Szeméből szeretet és megértés sugár-zik, ajkán a humor bölcs mosolya remeg.

Ez a kisregény-gyűjtemény mintha zárt kompozíció volna; időrendjében az író belső fejlődése lappang s történetei némileg történelemmé tapadnak össze. A bevezető novella diákkaland a háború alatt; mind-össze annyi a meséje, hogy két gim-názista beállít szállásra egy falusi kocsmába s az egyik flótázik a hadba menő bosnyákoknak, a másik tányéroz s hajnalban megugrik a pénzzel. S ebből az igénytelen anyag-ból nemcsak feszítő izgalmú novellát épít az író, hanem egyszerre, észre-vétlenül, egy hangnyi belemagya-rázás nélkül arra döbönt, hogy a művész örök kiuzsorázottságának ő-szervényű ábrázolása ez, olyan keser-édes humorral átítatva, hogy leg-szebb, legtávlatadóbb elbeszéléseink közé tartozik.

Ugyanígy nő jelképpé a címadó kisregény is, mely már a forradalom zúrzavarába visz. A falun rekedt diák, míg lázasan magyarázza nagy-nyjának s nagynénjének a törté-nelmi erőszak helyességét, úgyhogy azok végül iszonyodva tagadják meg, hirtelen arra ocsúdik, sem az öregek, sem a forradalmárok közt nincs ke-resni valója. «Látta, hogy nem mehet sehova, a küszöbön áll. A kívül ka-vargó világ nem az ő világa s ez a család sem az övé.» A középosztály végzete ez, amire esik is utalás a tör-ténetben, vagy megint a művész pár-

tonkivülisége, ösztönös tiltakozása mindenfajta erőszak ellen ?

Az Atyai Hajlék figuráin maradt legtöbb a Kodolányi hajdani epe-színeiből, de a cselekvény egy-egy váratlan kanyarodóján ez is fényes tavaszi idilleket sodor elénk. Az úri-fiú odaállása a parasztok, munkások közé keves vitatörmelékek közt zajlik le s apa és fiú szemberobbantását ma már Kodolányi sem ússza meg egy-két elcsépeltség nélkül, de az elfogultságtól is ment marad, középosztálybeli alakjaiból nem formál ördögöket, népi szereplőit sem igyekszik angyalokká stilizálni, főhősét majdnem agyonverí két paraszt, aki az összeomlás után is tovább folytatja saját szakálára a lövészáróketet s katonából rabló lesz.

A többi darabok meséje ebben a megtalált népi világban pereg le. Két kitűnő munka van köztük, mindkettőnek vénember a hőse: Böbék, a vagyonszerző monumentális öreg paraszt, aki inkább fölgyújtja a házát, csak préda kézre ne jusson, még ha saját fia keze is az; még sikerültebb s frissebb hang is Kodolányi költészetében a másik: József, Az ács, aki föladja a versenyt a fiatalssággal. Böbék tragédiája a legkeményebb Kodolányi-témák közül való: vad önzés állati tusája, ledobbanásig. Az ács története őszi idill, lágy pasztellszínekben.

Az események vonalvezetése Kodolányinál megőrzi a természetesség teljes látszatát.

Ez nyelvéről is áll. Látszatra igénytelen, de milyen szabatos, szemléletes. Cikornyátlansága s az ő kortársai közt igen nagy érem. Kodolányiban henye sallang, «tősgyökerez» körmönfontosság nincs, a tájszókál is mind takarékosabb.

Ha valaki csak a századkezdet tehetségét folytatóját, a *Nyugat* italá-

nak másodfőztét látja benne, súlyosan téved. Nem képzelhető könnyebb föladat, mint afféle kis-Móricznak mutatni be őt, de nem képzelhető hazugabb sem. Kodolányi igen határozott lépés Móricék romantikájától a tiszta realizmus, indulatmentestárgyszerűség felé. Új alkat szólal meg benne új hangon.

Csak egy a baj. Fiatalos, könnyűszerrel megtalált modorát addig ismételte, míg minden írását kezdtük azzal fogadni: «Már volt szerencsém.» Magyar írók ragálya ez s ha valakinél, Kodolányinál ezer szociális oka van a fertőződének. De más megérteni s más megbocsátani; Kodolányi megbocsáthatatlanul vétkezne, ha ott rekedne eddigi gyakorlata korlátainál. Böbék Samuja kitűnő munka, csak az a kár, ismerjük korábbi műveiből. *József, Az Ács* azért sokkal nagyobb érték, mert az író népi alakító erejét hibátlanul adja, de mint a mélyfúrás víze a lobogó gázt, magával sodorja azt a derűt is, amely eddig alig szivárgott föl írásaiba.

S még más ponton is el kell jutnia önmagához. Középosztályi történetei rögtönzöttebbek, zavarosabbak, mint paraszt-elbeszélései. Ilyen témáknál fokozott önellenőrzésre lesz szüksége s főleg: teljes bátorságra. Nem volna elég bátor ez az író, kérdezhetné valaki, hiszen a bűnök lemeztelenítésében senki sem könnyörtelenebb nála. Igaz, csak hogy ez ma már Nyugat-hagyomány, iskolás bátorság. Kodolányinak arra az újfajta bátorságra van szüksége, amely a Sötétség móríci tájairól *József ács*-ban Tamási közelébe hozta. Hangulati s alakítási fölfrissülést remélünk tőle s hogy ez a várakozás nem jogtalan, épp a *Küszöb* derűs színe, változatossága igazolja.

Juhász Géza.

Meskőék magyar írókat rágalmaznak

Írta: Kodolányi János

A mesebeli kis szabó csak hetet ütött egy csapásra, — igaz, hogy nem is haragudott. Egy volt vidéki hírlapíró viszont *harminchármat ütött*, nem ugyan agyon, de egy csapásra. Ő azonban haragudott, sőt haragszik is. Kikre haragszik? A magyar írókra. Az „izzó nacionalizmusban fogant, igazi szocializmus nevében vette fel a tollat”, hogy a *Meskő-féle nyilaskeresztes párt hivatalos hetilapjában* nekirentson, megrágalmazzon, meggyanúsítson egy sereg magyar íróat, közöttük az új irodalom legkiválóbb képviselőit, mint például *Erdélyi Józsefet, Illjés Gyulát, Szabó Lőrincet, Nagy Lajost, Sárközi Györgyöt* és másokat. A cikk élén felhívja őket, hogy „védekezzenek”, *miért tartja őket a Szovjet forradalmi írónak.*

Mint hogy a védekezésre felszólított írók között e sorok írója is szerepel, a többiek nevében egyelőre itt, később más fórumok előtt hadd mondjam el, nem ugyan „védekezésemel”, hanem egyszerű megjegyzéseimet.

A cikkíró előadja cikkében, hogy a *Szovjet* által a nyáron *Moszkvában* rendezett *Nemzetközi Írókongresszus* elhatározta a proletáriróadalom forradalmi újjászervezését. Ezen a kongresszuson a világ minden nemzetének „marxista” írói résztvettek, a cikkíró szerint. Igaz ugyan, hogy az írók, akiket felsorol, *egyfő-egyig távollmaradtak a kongresszusból*, sőt nagyrészüknél *egyáltalában semmi köze a marxizmushoz*, no de ezzel szemben, akik megjelentek a kongresszuson, *nem is voltak mind marxisták.* Ezt a tévedést azonban nem szabad rossznéven vennünk a cikkírótól, hiszen nem tudja megkülönböztetni a *liberalizmust a kommunizmustól*, az orosz forradalmi írók szervezetét a nemzetközi írókongresszusból.

Egy karkóvi „központ” névsorára hivatkozik a cikkíró. Értesüléseit, igen meglepő úton ebből a karkóvi listából meríti. Harminchárom íróat sorol fel a lista alapján, mint akiket a *Szovjet* ama bizonyos „központja” forradalmi írónak tart. A harminchárom író között szerepel például *Fenyő László*, a túlfinomult, *nagyonts. palgári* költő, *Bródy Lili*, a pesti lányok kedves írója, *Fóthy János*, a betegesen érzékeny s minden forradalmiságtól távolálló költő, *Erdélyi József*, *Szabó Lőrinc*, *Illjés Gyula*, a többszörös *Bajnagárten-díjas* nagy magyar költők s csodák csodája, *Ignotus Pál* is, a csípőstollú, izig-vérig kispolgári hírlapíró és kritikus, aki annyira polgári író, hogy *külön könyvben tett hitet* a „polgári gondolat” mellett, *Gyalázatosan*

rosszul ismerhetik azok az oroszok a magyar irodalmat, ha vallási rajongókat, nacionalistákat, liberálisokat, katolikusokat, a szocializmus egész sereg elvi ellenségét, vagy irányítóközömbösek sorolnak fel a forradalmi listán. Ha ez a lista valódi, — aminthogy nem az —, akkor megsüthetik az oroszok az egész tudományukat és tájékozottságukat. *Mert olyan bákezes módon, ahogy ezt a harminchármat összehozták, még a Petőfi Társaság sem tudná összehozni.*

Azt állítja a cikkíró, hogy ezek az írók „marxista mételeyt” terjesztenek, hogy ez az irodalom „a marxizmus pincéiben csirázott s onnan nőtt ki” s hogy „forradalmi és nemzetközi”. *Bródy Lili, Ignotus Pál, Erdélyi József*, — minek folytassam —, mind „marxista mételeyterjesztők”, mint „nemzetközi forradalmárok”! Szégyelheti magát az a „karkóvi központ”, hogy így egyrakásra szedte őket!

A rettenő zűrzavar azonban, amely ebben a listában megnyilvánul, arra vall, hogy nem a nemlétező „központ” válogatta így össze a legszemszedetebbet korlátoltsággal a nevéket, hanem maga a cikkíró. Csak az ő céljainak megfelelően lehetett egy ilyen névsort közzétenni. Ez a cél pedig nyilván nem más, mint *befekettése, megrágalmazása, üldöztetése, denunciálása, botrányba hajszolása egy sereg írónak, költőnek, akik semmiképpen sem voltak hajlandók a nyilaskeresztes propaganda szolgálatába állani, sőt ellenkezőleg: ezt a propagandát gyöngíteni, a német imperializmust leleplezni, azt a nemzet ellenállásával megtörni igyekeznek.* Hogy pedig mégis legyen valami igazságszinezete a cikkíró névsorának, az írók közé elkever néhány szocialista íróat is, akiket a környéken össze tudott szedni. Magyarán: az állítólagos lista nem egyébb közönséges hazugságnál, *ilyen névsort sehol a világon össze nem állíthattak*, mert annyira zavaros, ostoba, az elemi ismereteket nélkülöző, társadalomtudományban, magyar irodalomban analfabéta szerzőre vall, hogy csak itt készülhetett, *Budapesten*, a nyilaskeresztesek „izzóan nacionalista” köreiben.

Aki ezt a névsort összeállította, — nyilván a cikkíró —, soha a nevezett írónak egyetlen sorát nem olvasta. Soha közöttük különbséget nem tett. Valószínű, hogy most már majd nekünk, magyar írónak, lesz szerencsénk a cikkíróban *vadonatúj olvasónkat* üdvözölhetni, mert rosszul ismernék őt, ha nem *ítéleznék fel, hogy műpeinkből itrago-*

Robozsaj 1934, nov. 4. 44. n.

1.

dott idézetekkel ő maga akarja majd bizonyítani marxizmusunkat, nemzetköziségünket s az oroszokkal való titkos találkánkat. De ennek ellenére sem fogja elhitélni senkivel, hogy a bányász és a farkas, Főthly János és Erdélyi József, Ignótus Pál és Illyés Gyula ugyanazon a forradalmi, sőt marxista listán szerepelnek, s hogy őket a *Szovjet* nyilván tartja.

Tudvalevő azonban, hogy valakiről azt hirdetni, miszerint az illető a *Szovjet* különbejárátú központjaiban: otthonos és odaát, *Karkóuban*, forradalmi íróként listákon szerepel, nem valami kellemes dolog. Csak elvetemült, cinikus akarnokok képesek rá, hogy ehhez hasonló hazugságokat hintsenek a közvéleménybe. A nyilasok lapja nem közvélemény ugyan, de olvasóikat tiszteljük annyira, hogy az efféle politikai kirándulók rágalmi ellen tiltakozunk. A cikkíró forrón óhajtja, hogy a magyar irodalom legjobbjai a *rendőrség gyanújának*, az olyannyira kényes és ideges társadalom megvetésének tétessenek ki. Célja az is, hogy állásukból kiüldözzék őket, kenyerüket elveszítsék, kiadót műveikre ne kapjanak. Hogy kinek az érdekében? Ama cikkírónak az érdekében, aki vidéki hírlapíró körében írói érvényesülésről, hírnevéről s „büszás tiszteleldíjakról” álmodott, ehelyett azonban a nyilasok triumvirátusának egyik tagja lett.

Nem akarván vitábaszállani a cikkíróval, csak azt jegyzem meg itt, hogy még egy évvel ezelőtt *Meskó vezér*, pont engem szemelt ki *nagyszerű hetilapjának főszerkesztőjéül*. Jó másfél órát vitázott velem zsidókérdésről, szocializmusról, ugyanúgy összekeverve mindent, mint az a bizonyos „karkóvi lista”. Igért nekem *Meskó Zoltán* sok szépet és jót. Igért *nagyszerű fizetést, hatalmat*. Dicsérte művelőmet, — melyeket bizonyára nem olvasott, — fel akart hatalmazni arra, hogy *cikkíróit, munkatársait én válasszam ki*. Hogy ez így volt, arra egész sereg tanút tudok megnézni. Én azonban nem vállaltam a megtisztelő feladatot, — aminthogy arról az autókörútra sem mentem vele, amelyen „nyolcszáz ezer főnyi tömeget” szeretne volna bemutatni nekem. Hogy a kiszemelt főszerkesztői tisztségből miként zuhantam bele a legsötétebb „karkóvi listába”, azt magyarázta meg a nyilasoknak *Meskó Zoltán*. Megállapítom azonban, hogy *Meskó* mindama „nagyszerű magyar tehetségek munkáját szeretle volna általam megnyerni”, — mint mondotta — akik most, íme, a marxizmus

pincéibe szorultak. Nyilván úgy képzelte ezt is, mint ahogy *Zsilinszky Endrét* a horogkeresztes mozgalom vezérének akarta megkönyövezni...

A nyilaskeresztes dúlódásoknak azonban nem tulajdonítottunk több jelentőséget, mint amennyit egyéb közönséges rágalmaknak szoktunk tulajdonítani s mint *Meskó* vezet ama lelkes ígéréteinek tulajdonítottunk, hogy „ha kell, a németek ellen barrikádra megyünk”. Minket csak az érdekel, hogy kitűnő ízig-jérig magyar és igaz íróinkat, feltett tehetségeinket az üldöztetéstől megóvjuk. Éppen ezért itt, a nyilvánosság előtt bejelentem, hogy *Illyés Gyulát* ugyanaz a *meskó-társaság*, amely tavaly még fűt-fát ígért munkájáért, meg akarja veretni. Bejelentem, hogy a magyar írók legkiválóbbjait, akik életükkel, harcaikkal, a nyilvánosság előtt nyíltan kimondott s nem takargatott véleményükkel a nemzet lelkiismeretévé váltak, a hatóságok előtt denunciózták, s most őket a *delektívek* sűrűn felkeresik s újra meg újra felírálva lakásuk címét, apjuk-anyjuk nevét, vallásukat és foglalkozásukat, Isten tudja hová és merre, Isten tudja miért, rubrikázás céljából jelentetik. Írókat, akik minden lexikonban megtalálhatók s akik adót fizetnek, mint bujkáló konspiránsokat kezelnek.

Ennek azonban közérdekből véget kell vetni. Mindazok az írók, akik az *Írók Gazdasági Egyesületének* tagjai s ezen a furcsa listán mint *szovjetkedvencek* szerepelnek, az egyesület útján közigazgatásilag fogják sérelmük orvoslását keresni, — e sorok írója pedig a cikk írója ellen jogtanácsosa, *Virág Gyula dr. útján a bűnvádi feljelentést máris megtette*.

Még csak a cikk írójáról kell annyit megjegyezni a *dolgok humora* szempontjából, hogy a liberalizmus és marxizmus e „forró nacionalista” tollragadója, *Szombathelyt* volt újságíró, az *Est-lapok liberális hírszövegátának volt egyik kis liberális kerekasztala* s mindent megpróbált, hogy *belső munkatársaként e liberális „bűnbarlangba” bejusson*. Ez nem sikerülvén neki, felfedezte magában a liberalizmus tudatlan bár, de forró gyűlöletjét, felfedezte a magyar irodalmat — s meg sem áll *Karkóig*...

Az azonban a legnagyobb rejtély, hogy mi félre úton-módon jutott *Karkóuban*, a „központban”, olyan pontos, olyan kitűnő, olyan megbízható listákhoz? Rejtély, ha feltételezünk, hogy a cikkíró igazat írt.

Magyarok a mák bódulatában...

Gazdasági cselédok reménytelen nyomorúsága Kisinczin — Uttnapló a pusztuló Örmánságból

Ahogy kocsink tovagördül az ország-úton, ahogy egyik kis falut a másik után járjuk, jobbról-balról mindenütt nagybirtokok maradnak el mellettünk. Széles karéjban veszik körül ezek a területek a kis falukat, mint megbonthatatlan sziklák a víz folyását. Az élet itt is, ott is összeszorul, megakad közöttük. Északról a *Dráva* felé: *Borostyán*, *Páprádpusztá*, *Kiság*, aztán az erdők *Sámod* és *Hídvég* felé: *közalapítványi birtokok*. Ott van *Almáspusztá*, *Majlátpusztá*, meg a *Földhitelbank* pusztái. Ugyanazé a *Földhitelbanké*, amely néhány évvel ezelőtt *oly csúfosan megbukott* s magávalvitte ezrek és ezrek pénzét. Elnöke, *Paupera* Ferenc, a bukás pillanatáig egyike volt *gazdasági életünk egyik legnagyobb tekintélyeinek*. Állandóan nyilatkozgatott a sajtóban. Ítélt elevenek és holtak felett. *Most már nem tekintély*, most hallgat. A bank által felvásárolt földeket pedig zárgondnok kezeli. Közéjük tartozik *Kisinczipusztá* is. Érdemes róla néhány szót szólnunk.

Sokác telepesek

Ahogy a kocsink a *Dráva* elhagyott medre felé halad, a régi ártéren hatalmas fűzfák terebélyesednek mindenütt. Balról a kiszélesedett *Feketevíz* medre vonul. A gyönyörű zöld, füves terület fölött bibicek, vadludak, gémekek kóvályognak, a legelőn gulyák legelésznek, a kövér fűben millió szöcske zizeg. Mély csend vesz körül bennünket, mint az édesanya karja, talán azért, hogy csak a szépét, a felemelőt, megnyugtatót lássuk s ne gondoljunk a fenyegető halálra, amely a felénkintégető kis falvakban megbújik. Valamikor *Jókai* va-

dásztatott erre barátaival. Ha most járna erre, mit látna meg vajjon? Eszrevenné-e azt a szedett-vedett, szomorú kis koldústelepet, amely a *Feketevíz* közelében vonul, mint a magyar „telepítés” egyik torz példaképe? Igen, ott a *Földhitelbank* parcelláira földműveseket telepítettek. *Szabadka* mellől hoztak sokácokat, mert hát idebent az országban nem találtak alkalmas családokat a településre... Idehaza már minden magyar parasztnak annyi földje van, hogy nem is tud mit kezdeni vele. De hát a szegény sokácok sem sokra mentek ezzel a *Paupera-féle telepítési munkával!* Mert a parcellák ára oly magas volt, a fizetési feltételek olyan kemények, hogy most koldussá szegényedve tengődnek putrijukban. Egy részük megszökött a föld áldásai elől. Hogy hová ment, az Isten tudja. Más részük keményen, elszántan kitart, egyrészt belefásulva a soha változni nem akaró, nem tudó életbe, másrészt talán a lelke mélyén mégis várva valami menekülést, mint ahogy a túlvilági üdvözlést szokták várni egészen elsanyargatott egyszerű emberek.

No, de itt van *Kisinczi*. Kocsink begördül a cselédlakások előtti szabad térségre.

Bérlő ül a birtokban, éppen ballag is felénk csizmában, lassú, kelletlen, kényes és kevély léptekkel. Szájában pipa, fején süveg. Ingujiban van, jobbkeze pálcát suhogtat. Javakorabeli ember, *rendkívüli közöny* látszik az arcán.

Barátom, *Herbert* dr., odamegy hozzá, kezélnék. Azután elindulnak, hogy lássa, miféle egészségügyi *vlvmányokkal boldogították a pusztá népét* s keresztülvitték-e utasításait. Én pedig körülnézek a cselédlakásokban.

Isabadszgy 1934. nov. 11. 45. 2. 5.

A cselédlakások borzalmai

Hosszú, rozoga épület, egyszobás helyiségekkel. A szoba közvetlenül az udvarra nyílik, az ajtók, ablakok, régiék, rozogák, kétujjni rés tátong rajtuk mindenütt. *Konyha nincs* a helyiségekhez, hosszú veszekedés árán tudta csak elérni Herbert dr., hogy egy szemközt húzódó épülethez minden két család számára konyhát rendezzenek be. Nem volt itt, persze, *árnyékszék sem*, most emeltek azt is, *jó messze a lakásoktól*, hogy a szegény, rosszul öltözött gyermekeknek mégis legyen *mitől megfázniok* télen, vagy esőzések idején. Egy ilyen út a szobától a félreeső helyig, — valóban „félreeső” hely, — *egész expedíció éjnek idején*, szakadó esőben, térdigérő sárban, vagy hófúvaskor.

De nézzük a „lakásokat”. *Piszkos, füstös oduk ezek*, alig egynéhány négyzetméter terjedelműek. Mikor meszelték őket, nem lehet megállapítani. Két-három dikóféle szolgál bennük ágynak, van még asztal, egy-két rozoga szék, meg egy láda a ruháknak. S a sarokban téglatűzhely is áll, most ég benne a tűz, ebédet főznek. (Mert azért mégiscsak főznek itt is.) Az ágyon majd minden odúban csecsemő sírdogál. A küszöbön kisebb-nagyobb gyermekek ácsorognak, üldögélnek. *Vizenyős szemmel, mérhetetlen egykedvűséggel* néznek a világra. S az asszony mind-mind rongyos, rongyos, mint az oláhciigányok, rongyos és piszkos ez a magyar nép, *az iskola-könyvek magyar asszonya, a magyar Anya*. Kéccos és puffadthasú, beesett-szemű, kiálló csontú, lógó mellű. Nem, szépnek valóban nem lehet őket mon-

dani, olyan szépnek például, mint a váciuccai korzó selyemharisnyás hölgyeit és Marlene Dietrichet, vagy akár csak a Földhitelbank igazgatóinak asszonyait. Nem, ápoltnak nem nevezhetők a magyar föld eme iskolai tananyagban végigmagasztalt leányai. *Szappant és fogpasztát is csak keveset használhatnak és fogalmuk sincs a kalóriákról és vitaminokról*. Legfeljebb azt tudják, hogy reggel, délben, este paprikát, vörös- és fokhagymát kell enni, meg egy kis krumplit. Holmi polgári társadalomfilozófusok azt szokták mondani, hogy minden ország annyira emelkedett a kultúra színvonalán, amennyi szappant fogyaszt. Félek, hogy ebből a szempontból kissé *gyengén áll a helyzet Magyarország lakóinak túlnyomó többségénél*. A mezőgazdasági cselédeknel minden esetre...

„Csendeske szegén a mákléi”

Beszélgessünk csak azzal a vénnek látszó, de, mint kiderült: *fiatal cseléd-asszonnyal*. Krumplit hámoz az ajtóküszöbre telepedve, kezefejevel néha végigtörüli az orrát, — kissé lapos mongol-orra van, — de már az arcába hulló kéccos haját nem simítja hátra, ennyi szépzérzéke sincsen, bizony, *ennyire sem akar tetszeni a világnak*. Egyetlen rékli lóg az asszonyon, ing nincs alatta s a réklin sincsenek gombok... Minek is lennének, egyik helyütt begombolná ugyan a ruhát, de máshelyütt a *hosszú szakadásokon úgys kilátszana* a mez-telen teste.

— Jó munkát, menyecske!

— Köszönöm, — mondja s élesen végigmér, aztán kissé ellágyul a tekintete. Körülnéz, mintha keresne valamit. — Jaj, hozz csak egy széket az úrnak, Józsi!

Leintem Józsi, nem kell szék. Majd elálldogálok. Józsi különben tízéves, diáksapka van a fején, de nem diák, mert a harmadik elemi osztályban úgy megbukott, hogy nincs is kedve többé feltápászkodni a tudományok magasságába. Még három-négy gyermek ólálkodik az asszony körül, *lévén a bur-*

gonyahámozást. A legkisebb a dikón hever, egy pokrócon. Nagyon csendes.

— *Mennyi idős a kicsi? Negyedéves?*

— Nem, több. *Egyéves múlt*. Csak hát olyan kicsi, szegény.

— Milyen csendes.

— *Csendeske, szegén*. Adunk neki egy-egy kis máklevet, *attól igen jó*.

A máklé hatása látszik itt mindenkin, kivéve a gazdát. *Aldott jó tal az a máklé*. Nem érzi tőle a gyermek az éhséget, az élősdiék kínzását, a legyek bosszantásait, a piszkot, nem követel és nem vágyik semmire. Alszik. „Jó” lesz, *mint amilyen jóknak kell lenniök ebben a szép magyar világban a szegényeknek...*

Amit a falu népének tudnia kell

című, jogszabályok

hetősoros, 440 oldalt tartalmazó kézikönyv.

ARA 4 PENGŐ

Megrendelhető a szerzőnél:

KAJDY BÉLA

16Jegyző,

Balatonszamárd.

A beljegy-, vallás- és oktatásügyi- és a földművelésügyi miniszternek által megadott és a 10. adva: ezenkívül 30 nál t. bb. dícsérol bí-
m. st.

Nemes Őri Kati...

Beszélgelünk. Az asszony elmondja, hogy *Baranya északi részéből* jöttek ide nemrég, erre a pusztára. Az ura kanász.

— Hogy van megelégedve a hellyel? — kérdem.

— *Meg vagyunk elégedve*, — mondja szinte túlvilági mosollyal. Arca sugárzik. A kommenció itt is csak annyi, mint máshol, de van *negyedévenként két pengő kommenciópénz*, a gazda meg *áldott jó ember*, kenyérre lehet kenni. Soha annak *egy goromba szó* el nem hagyja a száját.

— Nem hajkurássza magukat? Nem pofoz?

— *Dehogyan pofoz! Áldott jó ember, áldja meg az Isten!* Soha sincs vele semmi bajunk. *Szelíd, mint a galamb...*

Közben egy arramenő asszonymak *svábul* mond valamit, amit nem értek, hár tudok németül. Józsira, a diáksapkás fiúra is rászól, — *horvátul*. A fiú folyékony *horvát nyelven* felel.

— Mi az, maga *három nyelven* is tud?

— Muszáj tudni, tekintetes úr. *Egyszer itt van az ember, egyszer ott van*, megtanul mindenféle nyelven.

— Hogy hívják magát?

— *Őrinek. Őri* vagyok. *Őri Kati*.

— Szép név. Tudja-e, hogy a maga családja *birtokos nemes volt itt a Dunántúl*, de amikor a német kikergette a törököt, csak annak adta vissza a földjét, *akinek a nemesi levele megvolt?* Tudja-e, hogy csak *kevesek* nemesi levele maradt meg a török alatt, a többinek a földjét pedig *németek kapták?* Grófok és bárók?

Józiút nevet. *Tetszik neki az uri mese*, de csak mese a számára. Föld? Nemesség? Kutyabőr? Ez is csak olyan délibáb. *Túlvilági szépség*. A valóságának nem sok köze van hozzá!

— Hát belőled mi lesz, fiam? — kérdem Józsit.

— *Kanász*. Ami az apám.

— Nem szeretnél tanulni? Nem szeretnél úr lenni?

— *Nem*.

— Miért nem?

— *Mert úgyis mindegy. Úgyse lehet*.

— *Kanász az uram*, — beszél megint szaporán, kedvesen a szegény Őriné. — *Tizenöt éve* vagyok asszony, éppen *tizenöt éves voltam*, amikor az urammal *összeálltam*. Most *harminczéves* vagyok.

Őtvennek néztem.

Asszony, akinek tíz éve táj a feje

Az egyik lakásból *kisértetszerű női alak* cammog elő. Feje szorosan be van kötve. Arca sárga, mint a pergament. Teste sovány, a szél is megingatja. Egyenletesen nyög, amint egy-egy lépést araszolgat a konyhaház felé. Kanna a kezében.

— *Beteg*, — mondja Őriné.

— *Jónapot*, néni. Hát magának mi baja?

— *Nem néni ű még*, — igazít ki a Józsi gyerek. — *Csak harminczéves*.

— *A fejem*, — suttogja síri hangon a beteg asszony. — *Tíz éve szét akar hasadni a fejem*. Nagyon beteg vagyok, aludni sem tudok. *Jobb lenne meghalni*, — teszi hozzá mérhetetlen vágyakozással s mint az árnyék, imbolyog tovább.

Megtudom, hogy *tíz év óta borzalmas szenvedései vannak, őrlítő fejfájása*

van. *Orvosnál nem volt*. Tíz év alatt nem lett volna hozzá módja? Lett volna, legalább egyszer. De hát *máklével ivott ő* is csecsemőkorában, a máklé pedig *világnézet*, a máklé *sors*, a máklé *predesztináció*. Meg a pálinkába mártott kenyér. Egyszer-másszor talán adtak neki aszpirint a fejfájás ellen. De a doktor úr is csak úr, mint a többi, a patikáros is úr, a tudomány is úri tudomány, — *mincképpen ő az urakhoz?* Nem jobb így elpusztulni időnap előtt? Minek gyógyuljon meg a szegény ember? Olyan dolog ez is, mint amikor a halálraítéltet kórházban ápolják, operálják, gondozzák, ha baj éri, — hogy azután *egészségesen felköthessék...* Hát sokkal egyszerűbb minden úri teletória nélkül szédelegni a korai sír felé.

Amikor később, dolgunk végeztével, kifelé megyünk a pusztáról, hátrafordul a bakon ülő ember, akinek a kocsiján megyünk, — nekem még gyerekkorából jó ismerősöm.

— Ne tessék ám hinni, hogy a bérlő valami galambszívű ember.

— De hát az a szegény asszony égis dicsérete!

— *Ne tessék elmenni a szaván*. Olyan ember ez a bérlő, hogy már csak a szomszéd megyében kap kommenciót. Úgy ismerik már. *Három hónapnál tovább nem marad meg nála senki*. Ezek is mennek innét a legközelebbi szegődéskor, mert nem bírják ki. Mérhetetlenül szigorú ember...

— De hát akkor miért mondta...

Az ember legyint.

— *Mert úrnak nem mondja meg. Úrnak hazudik*. De tudja mindenki, milyen ember a bérlő...

Egy a sokszáz, sokezer közül: *Kisinczi*. Arra gondolok, hogy most *tízmillió pengőt* akarnak fordítani telepítésre. A bankok máris megmozdítanak minden követ, hogy a nyakukon levő földekért a *tízmillióból mennél nagyobb karéjt* hasítsanak le. *Pauperák és a többiek*.

Vajjon abból a *tízmillióból* mennyi jut az *Őrieknek* s mennyi a *Pauperáknak?*

Kodolányi János.

AZ ÉG FIA

ELBESZÉLÉS

IRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

Kétszer újul meg a Hold, mire Terézia néni elérkezik az Esztergom alatti falu határába, Csévba. Ez alatt a hosszú holdnap alatt leszakadt lábáról a nyírfabocskor, testéről a vászouruha, töpörödött alakján rongyok fityegnek, ősz haja megtelt szeméttel, elősdiékkal és bogáncssal, reszkető keze alig-alig tartja már a görcesős botot. Ugyszólván araszonként taszítja magát előre egy-egy csoszánó lépéssel. És szeméből a könny csak egy-egy pillantásra apadt ki, mert mindenütt, amerre járt, úszkókban heverő kunyhókat, lerombolt templomokat, vadon kószáló veszettkutyákat s az éhségtől, rémülettől megőrült rongyos embereket látott. Mennyi nyomorúság, mennyi csapás, mennyi borzalom!

Éjszakára egy-egy faodúban, barlangban, árokban húzta meg magát, hogy a csatangoló farkasok szét ne tépjék. Erdői szedret, gyökeret majszolt. S amikor alkonyattájt felvillogott a látóhatár szélén egy lángoló falu tűzfénye, ő a földre borult s hangos szóval jajgatta el imádságait.

— Ó, Atyám, — zokogta dermedten — Iseteng, akit atyáink Ukkonnak neveztek, nézz le reám, alázatos, szegény csolédredre! Tekints le magasságos egedből a földre! És lásd meg a nyomorúságot, az éhezőket és hajléktalanokat és az ártatlan kisdedőket... Nagy bűnben élt a nép, paráználkodott, evőtt-ivott, oivakodott s megfélemlített a Te egyszülött Fiad kiontott vérirűl! Segélj meg engem, adj erőt, fölségts Iseteng, távoztassad el tőlem az ördögöket, akik körülöttem ólálkodnak és megfélemlítik a szűveimet. Adj erőt, hogy elérkzhessek a hatalmas úrhoz, akinek tehetőségét adtál a szegénység gyámolítására! Mert nem nyihetők tovább az enyéim szenvedéseit. Inkább végy magadhoz és teljék bé a Te akaratom, de ne lásam tovább az ártatlanok kínját, az unokák kérészavát ne halljam többé!

Néha, amikor feljutott valamely magasabb dombra, apró fekete lovakon vágató férfiakat látott, talán nem is férfiakat, hanem ama kutyafejűeket. Hosszú lándzsát vittek ezek a kutyafejűek, nagy hosszú fülük lebegett sisakjuk mellett a szélben, s a szél elnyújtott, éles, ismeretlen rikantásukat is elsodorta néha hozzá. Ilyenkor töpöröggett magában Terézia néni: vajjon kunok lennének ezek, vagy bessenyők, netalán a mieink? A mieink nem lehettek, első pillantásra látszott, hogy a fejük nem emberi fej. Talán kunok. Ugyanazok, akik rabolnak, pusztítanak a Tisza mentén mindenfelé Kötöny úr meggyilkolása miatt. De a kúnokról sem hallotta soha, hogy kutyafejűek lennének. Nyilván hát a tatárok ezek, portyáznak emberi élet után, kincseket kutatnak, vagy harcbanmennek a keresztények ellen. Ó, Isten, légy irgalmas hozzánk, bűnösökhöz!

Máskor meg összekuporodva hallgatja az erdő borzasztó hangjait. A vérfagyasztó üvöltéseket, az ugatás, vonítás mindenféle változatát, baglyok rikoltozását, vaddisznók görgő rőfögését, ezarvasbikák tülökkhangú bögését. Majd meg csakugyan tülkök bögése hasít az állati hangok közé, csörtetés, kurjogatas hallatszik, rekedt parancsszavak csattannak az éjszaka messziségében. Terézia néni olyan kicsire zsugorodott össze a faodúban, mint egy sün, még a lélekzetét is visszafojtotta, öreg szíve pedig úgy dobogott, mintha ki akarna szakadni a melléből. S vékony szája gépiesen hadarta az imádságokat. — Ugyszólván még álmában is imádkozott. Igen, az álmaj is különösök voltak. Ő jóra magyarázta őket. Egyszer például azt álmodta, hogy egy óriás előtt állott. Az óriásnak térdigérő hófehér szakállja volt és olyan süvege, mint a püspök urnak. Köpönyege tiszta színarany, sarúja bársony. még a király úr öltözéke sem lehet ragyogóbb, káprázatosabb. Aranyszéken ült az óriás úr s amikor ő elébe járult s lehorult a földre s rémületében már-már meghalt, kedves, szelíd hangon megszólalt az óriás:

— Leányom, kelj fel, mindent megadok, amit kívánsz.

S ő felkelt s álmélkodva látta, hogy nem is töpörödött öregasszony többé, hanem pirosarcú, karcsú menyecske, amilyen régen volt, nagyon régen, még az ura, Gergelyfia Andorás életében... S a szívéhez kapott, szólni sem tudott s örömtől fuldokolva ébredt fel a sötétségben, feje fölött zúgtak a tölgyek, körülötte sikongattak a baglyok, messze-messze üvöltöttek a farkasok és kóbor kutyák s lassan-lassan ráeszmélt rettentő nyomorúságára és elhagyottságára.

— Uram Atyám, — fohászkozott forró buzgalommal a legfőbb Istenhez, — vezérelj jóra az utamat! Ne rézd, hogy pogánykodnak a népek. Véd meg az én szép fiaimat, a kis unokáimat, véd meg az öreg János bátyát is, bárha titkon pogány!

S amikor felkelt a nap, tovább araszolozott úttalan utakon, mindig északnak, felfelé. Esztergom felé, mert úgy hallotta, hogy ott van a főtábor. Akik menekültek, mind arról, észak felől menekültek délnek. S amerre a Balaton tavát mondják.

Csév: néhány rombadöntött, leégett kalyiba. A romok között kutyák és torzonborz macskák ólálkodnak. A fatemplom, úszkós gerendái között megolvadt kis harang csillog. S mindent benőtt az iszalag, a bürrök és a lósóska.

A nap tisztán ragyog, az égen fehér báránylelegek bodorodnak, lent, a hatalmas erdősege-

Pesti Napló 1934. nov. 11. 254. sz. 39-40.

ken túl, látszik Visegrád csúcsos hegye a várral, épületek tornyaival. S közvetlen közelben meredezik Esztergom, fent a hegyen, barna falaival, templomaival, királyi paloták tetőivel s körülötte a város, németek és olaszok nagy városa. Itt is, ott is hosszú füstoszlop kanyarog az égnek, sűrű, kormos, fekete füst. A távolban elterül a Dunán s eleltakarja a tulsó partot. Jobbról és hátulról pedig Pilis és Buda hegyei sötétlenek, a bozontos, hatalmas erdők és fölöttük a Nagykevény, kevélyen kiszögelve a kék magasságba. Terézia néni úgy áll ott, a rombadőlt faluban, mintha álmóvilágban járna.

— Jaj neköm, jaj, jaj! — sóhajtja irtózattal. — A pokolbéli ördögök mindön fajtája tobzódott itten... Isten, Irgalmaz!

— Megállj! — rikoltja ekkor egy rongyos, torzonborz, zavarosképű ember. Az egyik diáznál mögött bujkált s nyilván rettegett még Terézia nénitől is.

Az öregasszony megáll s ártatlan nyugalommal várja a halált. Megszokta már. Különös csodának tartja, hogy eddig meg nem ölték, szét nem tépték, agyon nem verték.

— Jézus Krisztus nevében! — mondja szilárdan.

— Jézus Krisztus? — bögi a toprongyos tajtékozva s öklét megrázza az öregasszony felé. — Hol van Jézus úr? A papok Jézusa hol van? Felelj, vén striga!

— Bocssás meg neki, Uram, — motyogja Terézia néni.

— Jézus úr becsapott! — ordít a másik s megrázza hosszú haját. — Elhagytuk Ukkont, az öreg istent! Megtagadtuk őt! Átkozottak vagyunk és légy átkozott te is, nyomorult szipirtó!

— Atyámfia, — dadogja Terézia néni — mesze van-e még a nagyúr sátora?

— A kutyafejű nagyúré! Oda iparkodol? — csodálkozik a félőrült ember s tátva marad a szája. — No, ha oda, akkor csak eredj igyenyest, ott táboroz Esztrigan alatt, innét is látni az ostromgépeit, ni!

S lemutat a város felé.

— Köszönöm, jóember. Aldjon meg az Isten, — suttogja az öregasszony.

— Hagyd az Istent, — ordít rá amaz megint, mintha kést vertek volna belé. — Ukkon, az agy isten áll bosszút rajtunk, hűtleneken! De csak eredj a kutyafejű nagyúrhoz, boszorkányozd meg, hájold meg, talán megszabadulunk még tőle, ha Ukkon megbocsát...

Azzal elbotorkál s a romok közt hajladozva, haját cibálva kiáltoz:

— Máriácska! Máriácskám! Hol van, Máriácskám! Ó, Ukkon, legfőbb isten, add vissza Máriácskát, vagy ölj meg engem is...

S hosszan, gurgulázva zokog s mellét veri, mintha dobolna.

Terézia néni keresztet vet s megindul a város felé, a völgybe, amerre házak füstölnek és sátrak feketélnek a napsütésben.

*

— Ki vagy!

— Az Isten áldjon meg, édes fiam, — jajgat felcsukló hangon, amikor a sátor tábor széléhez ér s egy tömzsi, piszkos, bőrruhás barna legény melének szegezi a lándzsáját.

— Ki vagy, anyám? Erre felelj, mert beléd-bököm ezt a vasat ni, — ismétli a felszólítást a mogorva, zömök ember.

— A nagyúr honn van-e, édes fiam!

— Mit akarsz te a nagyúrnál, anyám? — kérdi amaz csendesebben s csodálkozva ereszti le a lándzsáját, hegyével a földnek.

Köröskörül kerek, fekete bőr- és nemezsátorok. Egyikük-másikuk előtt tűz ég. Alacsony, zömök fekete emberek üldögélnek, hevernek, ácsorognak körülötte. Főznek is vaskondérban. Cölöpökhöz kötve felnyergelt, kócos, apró lovak ácsorognak. Egy emberforma valaki nyilat faragcsál görbe késsel. Valamennyinek bőrsisak van a fején s kétoldalt hosszú, fityegő bőrlebernyeg. Talán ez a fülük a kutyafejűeknek. Amint Terézia néni vitázik a marcona férfival, ketten-hárman csoportbaverődve ballagnak odafelé. Övükön csakány lóg.

— Karacs bátyó, — kiált az ember a csoport felé. — Gyűjjön csak idofelé. Ez a jóasszony a nagykánt keresi.

S hangosan röhög.

Iassú, botorkáló, kajla lépésekkel vén ember kullog hozzájuk. Bajúsa hosszan lelóg az ajkán.

— Jösztessze, Karacs bátyó.

— No.

— Merrül gyüttél, anyám! Elvötte Ukkon az eszödet!

— Bocssás a nagyúr elé, édes fiam, — könnyörög Terézia néni s könnyei megerednek. — Oda-haza, Branában, mifelénk, nincs egy marék köles, nincs egy falás gabna... Ebből a nép, éhös az öreg János bátya, a fiam alszéledtek, kisunokám riának! Eredj, jóember, a nagyúr elejébe neki hatalmat adott az Isten, hogy rajtunk segítsön!

— Ha nem hallottam lenne, nem hinném, — dörmög Karacs bátyó a fejét csóválva. — Ússzed belé, Vajka fiam, azt a vasat, ne szirdogáljék itten ez vén nyavalyász.

— Na, félre innét, — noszogatja erre kezét.

4. 17.

len hangon a fiatalabb. — A nagyúr megkorbácsol-
tat, ha itt osztzkodok véled.

— Fiam, édes fiam! — sikiítja Terézia néni s
leborul a porba, a katona lábához. — Te is magyar
vagy, magyar a tisztöletreméltó, nagyságos tár-
sad is, esedn meg rajtam a szívetök! Éressz a
nagyúr elé, látni akarom, meg akarom kérni, hogy
adjon ennivalót a kis családjaimnak, édes uno-
káimnak, kis ángyomnak, lányomnak, János
bátyúnak!

— Rúgda fel, — mondja egykedvűen Karacs
bátya.

A katona belerúg az öregasszonyba. De ő át-
öleli annak a csizmáját s csókolja, ahol éri. Hossz-
szú, csimbókbafont ősz haja úszik utána a földön,
rongyai fityegnek a szélben. És jajgat, sikoltoz,
sír, rimánkodik:

— Telenán, Fejéren gyüttem átal messzi Bran-
nából, könyörülj rajtam! Vezess a jóságos nagyúr
elejbe, gondolj Krisztus urunkra, aki érőtted is
meghalt a keresztyön!

— Ej, büdös eb, — ordít a katona — dögölj
meg itt ni!

S dühösen belevágja lándzsáját a földön csú-
szó-mászó fehéres-piszkos rongycsomóba, Eljajdul
az öregasszony, szívéhez szorítja a kezét, felemel-
kedik térdeltében s eszelősen kiáltoz:

— Uram, felső Isten, bocsáss meg néki! Tedd,
hogy megösmérje a Te parancsolatodat! Tedd,
hogy bévezessön a nagyúrhoz, az irgalmashoz!

A valaha fehér, most már, annyi út piszkától
mocskos vászonruha rongyain átút a sötétpiros
vér. A sátrak közül többen odasietnek a mulat-
ságra. Némelyek mély, szorgulázó hangon nevet-
nek. Mások ismeretlen szavakat kiabálnak Valaki
nyilat ló Terézia néni felé, a nyíl süvöltve csap
le előtte a földön s tovaszökken. Távolról, Eszter-
gom falai felől, egyenletes, tompa zuhogás hallat-
szik s zúgó lárma.

Egyszerre felcsattan egy nyers, goromba, re-
szelős hang. Mindenki elnémul, Terézia néni is.
Lovasember áll előttük, ugyanolyan piszkos, zó-
mók, hosszúbajszú férfi, mint a többiek, a lova is
éppen olyan kicsiny, kócos állat. Karacs bátya
dörmögve magyaráz neki valamit. Azután rövid
szó hangzik a lovasember ajkáról:

— Uguéi!

Hosszabb, heveskedő vitázás folyik. A lovas
int. Mire egyfelől a fiatal katona, másfelől az öreg
Karacs karonragadja s felcibálja a földről Terézia
nénit. Ő elkészült a halálra, a lándzsautította seb
élesen sajog az oldalán s vérzik is erősen. De Isten-
hez fohászkodik és szaporán hadarva a szókat, kö-
nyörög, rimánkodik végtelenül.

— Aldjon meg benneteket Isten és Ukkon
mindörökké! Irgalmazzatok, vigyetök a nagyúr
elejbe. Vagy szúrjátok agyon, testvérök...

Azok dühösen ráncigálják előre. Alig tud lépni
a gyengeségtől, rémülettől, fáradságtól, csak von-
szoltatja magát. Vasmarkok szorítják gyenge kar-
jait. S amerre elmennek, a sátrakból kibújnak a

többiek is és amelyikén nincs sisak, annak kopasz
a feje és nincs olyan kutyafüle sem, mint a többi-
nek. Olyan asszonyformák is visonganak közöt-
tük, de alig lehet őket megkülönböztetni a férfiak-
tól. Egy sátorból hosezúszakállú csuhás pap bújik
ki. Arca sárga és sovány, szemében rémület, fekete
ruhája csafatokban lóg rajta s mindene csupa sár.
Nyakában kereszt csüng.

— Atyám! — kiált fel Terézia néni, amikor a
papot meglátja. — Oldozz föl bűneim alóli! Imád-
kozok érőttem!

— Lányom, vértanúja leszesz Krisztusnak. —
kiáltja a pap kongó hangon s felemeli a keresztet.
A katonák röhögnek.

Odaérve azonban egy hatalmas, díszes bojtok-
kal, csüngőkkel cicomázott nemezsátor elé, egy-
szerre elül minden zaj. Terézia néni összerogyna
már, ha kétfelől nem tartanak. De így is látja,
hogy a sátor bejáratánál kétfelől vad, sötétképü
férfiak állanak lándzsákkal, csákányokkal, sisako-
san, balkarjukon kis kerek pajzs, hátukon ij. tegez,
a tegezben hosszú, tollas nyilak. Amikor a Terézia
nénit hurcoló kis csapat odaérkezik a bejáratához,
az órállók némán lebecsátják előttük a lándzsákat.
Laposorrú, ferdeszemű, ijesztő arukon látszik,
hogy az első mozdulatra könyörtelenül felnyársal-
ják őket. A lovas azonban, aki poroszkálva követte
őket, leugrik a nyeregből s himbáló járással az
örökhöz megy. Mond nekik valamit. Mire azok
felemelik lándzsáikat s bebocsátják a lovasat a
sátor belsejébe.

Terézia néni ismét rimánkodik, imádkozni
kezd, de Karacs, az öreg kún, visszajáról szájon-
csapja, mire rémülten elhallgat s csak magában
szepeg keservesen.

Sokáig várokoznak így. Végre kilép a lovas és
int. Valamennyien belépnek a homályba. Terézia
néni alig látja, hol jár. Szőnyegekkel elválasztott
helyen vannak, a földön is mindenütt cifra sző-
nyegek. A második bejáratnál ugyancsak fegyve-
resek állanak. Beeresztik őket azok is.

— Térdre! — figyelmezteti az öregasszonyt a
fiatalabb katona s mire észbekapra, már a földön
is van. A kemény kerek letaszították. Mint a
gyenge bárány, hull a földre s homlokával érinti
a szőnyeget.

— Isten, segíts! — kiáltja teljes erejéből, éles
hangon.

Sokáig fekszik így, sebéből szívárogo a vér,
tagjai szűbbadoznak és sajnognak, feje kábult,
szeme káprázik. Alig piheg, úgy érzi, elérkezett
hozzá a békességes halál. De szapora, rokedt hau-
gokat hall, magyarázatokat, kérdéseket, amiket
nem ért.

— Fel! — kiált megint rá a katona, aki meg-
rurdalta a tábor szélén. — A nagyúr azt paran-
csolja, hogy állj fel!

Felállana, de nem tud. Térdére emelkedik hát
s riadtan néz maga elé. Jobbkezét aláztatosan a
homlokára helyezi s újra meg újra meghajlik, a
félelemtől is, a tiszteletből is, a gyengeségtől is.
Szemközti yele, a szőnyegekkel takart emelvényen,

mára alá húzott lábakkal ott ül egy rendkívül erős vállú, hatalmas mellű, bőrpáncélos, fekete kopasz férfiú. Forde szemé élesen tűz rá, bajusza lelóg, kezei lustán az ölében pihennek. Sokáig firkásva tűznek rá a barna, széknyitásra szemek, mint egy-egy nyílhegy. Körükörül pedig selymek, szőnyegek függenek a sátor falain és lándaák állanak a sarokban, tjak lógnak a mennyezetről, meg tegeszek. S az emelvény előtt, amilyen nyugodtan, lustán guggol a félelmetes, kopaszfejú, fekete páncélos férfiú, nagy csendben, nagy tisztelettel, arculat az emelvényen ülő felé fordítva s annak maládon mocogását levea, még két kisebb csapatban hasonló páncélos, íjjas, csizmás alakok áll-dogálnak.

A gurguló most halkán megszólal. Szavát nem érti Terézia néni, de azért tudja, hogy most beszélnie kell a fő, is beszélni. Érti minden porcikájában, hogy ezért a pillanatot vándorolt egy holdnap leforgásáig, ezért vállalta a halált.

— Azt kérdezi Batu, a Ragyogó. — fordul feléje a fiatalabb katona, az, aki megrúrta, megsúrta — hogy miként morészeltél a táborba jönni? — O, nagyúr! — kiált fel az asszony s leborul, csorodnak a könnyei. — Hála legyen Istennek, hogy látni engedte a te nagyságos arcodat! Meghalhatok már, mert céloimat elértem! Irgalmas nagyúr, áldjon meg tégódet a világ fejedelmé, az Isten!

A lapos, szürő szemek csodálkozva merednek rá. A fiatal katona mongolul magyarázza az öreg-asszony szavait s a kán egyre jobban csodálkozik.

— Té si fongze, — mondja halkán.

— Azt kívánja tudni Batu úr, a Ragyogó kán. — kérdi megint a katona, — hogy örült vagy-é, nem tudod-é hogy ő kicsoda! Nem tudod-é, hogy Batu úr, a Ragyogó, az Eg Fia és a népek büntető ostora?

— Isten megvelágoztott engöm, — rehog! könnyek között Terézia néni. — A Szentlélek visszaadta értelmömet. Ő tanácsolta, hogy gyűjtek a nagyúr elejébe. Tudom, hogyne tudám, hogy ő az ég fia és a bűnösök ostora. Áldja meg őt az Öreg Isten.

A kán a fejét csóválja. Mond valamit.

— Látja Batu úr, a Ragyogó, hogy te örült vagy, anyám. Ezért nem nyúl az életedhez. Mondd el neki, mit kívánsz?

Terézia néni megint homlokához emeli a jobb-ját s meghajlik a földig.

— O, nagyúr, — kiáltja keserűen — odahaza, minálunk, Branában, Telenán is túl, a Dráva folyásánál, Isten átka alatt nyögünk mindnyájan. Kis unokáim, Juliácska, Jánoska, Andorácska, Illéska, éhöznek, szédülögnek már, János bátya, Ámbátor pogány, egy marék kölest sem öhet, nincs egy falás gabna, kisángyom teherbe van, de olyan, mint az ujjom... Es mindönfütt füstölnek a falvak, puasztul a nép, hullunk, akár őszel a légy, irgalmas, nagyságos Nagyúr! — Megint a földre borul a úgy kiáltja, sirja, sikoltja: — Segélj raj-

tunk! Az Istenért, segélj a gyermekteszekön! Az ártatlanokon, Krisztusért! Tenékd a legfőbb Isten hatalmat adott. Miért adott hatalmat? Miért te-köntött rád kegyössen, miért? Miért tevött gaz-daggá, erőssé, dúskálóvá? Miért ad az Isten ha-talmat a gazdagoknak és kincsöt a hatalmasok-nak? Segélj a szegényökön, uram... Te vagy min-dön reménységünk, a te ragyogó ábrázatodra nézök, uram... Mi az neköd, segélni mirajtunk? Jánoskám, Juliácskám, Andorácskám, a kisángyom-on, János bátyán? Mi az neköd, nagyúr!...

Vállait rázza a zokogás. A katona alig tudja tolmácsolni szavait, olyan sebessen áradnak azok belőle. S még közbe is vág, megtoldja őket, úgy éri, nem mondott el semmit:

— Egy holdnapja is elmúlt már, hogy útra-keletem, mert mondták az embörök, hogy te vagy a legnagyobb úr az országban. Hogy nagyobb vagy mi král urunknál, Béla úrnál is, Isten segé-delmével eljutottam idáig, a te színed elejébe...

— Azt kérdi Batu úr, a Ragyogó, — vág közbe a tolmács — nem tudod-é, hogy Isten őt büntetni küldte ide, mert králotok, Béla, fittyet hányt neki a fegyverrel szállott szembe veie!

— Büntetmi jöttél, — jaigat az anyóka keser-vezen — de Isten küldött, az ő eszköze vagy. Ő fogja a te nagyságos kezedet. Azért vagy te a leg-hatalmasabb. Segélj rajtunk, áldjon meg az, aki küldött... Büntess engöm, büntes, né az ártatlan-okat!...

Aztán minden erejét összeszedve, felemelke-dik, kiegyenesedik a úgy kiáltja:

— Nem mehetök haza üres kézzel!

S bütykös, száraz, csontvázá azott kezett kitarja.

Most csend támad a sátorban. A kán hőszen, firkászva nézi az anyókat s a katonák lehajtott fejjel hallgatnak. Csak távolról szűrődik be a tábor zivaja, a lovak nyerítése, kalapácsok csen-gése s messziről, messziről, mintha a poklok ka-pui dűngénének, az ostromgépek zuhogó puffo-gásai.

Igy hallgatnak ott s a kán gondolataiba me-rül. Senki sem piszezi, senki sem meri zavarni. Még a fegyverek sem csorodnak most a feezült várakozásban. Végre Batu memozdul, lustán a tolmácshoz fordul s mond neki valamit.

— Azt kérdezi Batu úr, a Ragyogó, hogy bízol-e az ő segítségében?

— Bizok, uram. Bizok, mint a halálban. Mint a kispókálmi szivében. Mint a...

Batu legyint, s megint mond valamit, lassú, sejtött, de azért kemény hangon.

— Azt kérdezi Batu úr, a Ragyogó kán, hogy tudod-e, miért éheznek a porontyaitok?

— Tudom, uram! A bűneinkért, Isten akara-tából... A Krisztusért, hogy megtisztuljon a mi szívünk... Es légy áldott, mert Isten csaközé, az ő korbácsa vagy mirajtunk!

Nagy bánatában ismét leborul a kán előtt. S csak úgy nyögi a földről:

— De Isten a hatalmat, a kincsöt, az any-

születmarhát, fegyvert, világbíró erőt csak azért adta, hogy segéld a szegényeket. Ő azért bizza meg a hatalmasokat, hogy igazságot tölgyenek a szegények között. Mindön az Istené, a gazdag csak szétosztja, amit Isten ad...

— Hiszel te az Istenben? — kérdi a tolmács.

— Ha nem hittem lönné, nem gyűttem lönné, — sóhajt az anyóka.

— Azt kérdi a kán úr, a Ragyogó, hogy hát öbenné is hiszöl-e?

— Ha nem hittem lönné, nem gyűttem lönné! Hiszök az ű szívébe, lelkébe, nagyérgos irgalmába! Tudom, hogy az Isten ostora kögyétlen, de tisztá...

A kán mélyen elgondolkozik. Azután mintha könnyű mosoly suhanna át sápadt, ferdeszemű arcán. Felémeli vaskos, fekete kezét s halkán mond valamit. Az egyik úr belép, egy hátsó függöny mögé s kis bőrzacskóval tér vissza. Félterdre ereszkedik s átnyújtja a kánnak. Az mcst is mint ha mosolyogna. S odaveti Terézia néni elé a zacskót:

— Dzsósz!

S legyint, hogy vigyék el előlé az öregaszszonvt. Mire ez feléz a kánra, annak a szemé már ismét egykedvű, arca kifürkészhetetlen, keze az ölében nyugszik.

esőtmarhát, fegyvert, világbíró erőt csak azért adta, hogy segéld a szegényeket. Ő azért bizza meg a hatalmasokat, hogy igazságot tőgyenek a szegényök között. Mindön az Istené, a gazdag csak szétosztja, amit Isten ad...

— Hisszel te az Istenben? — kérdi a tolmács.

— Ha nem hittem lönne, nem gyüttem lönne, — sóhajtt az anyóka.

— Azt kérdi a kán úr, a Ragyogó, hogy hát őbenne is hiszöl-e?

— Ha nem hittem lönne, nem gyüttem lönne! Hisszök az ő szívébe, lelkébe, nagysógos irgalmábal! Tudom, hogy az Isten ostora kögyetlen, de tisztá...

A kán mélyen elgondolkozik. Azután mintha könnyű mosoly suhanna át sápadt, ferdeszemű arcán. Felemeli vaskos, fekete kezét s halkán mond valamit. Az egyik úr belép egy hátsó függőny mögé s kis bőrzacskóval tér vissza. Félterdre ereszkedik s átnyujtja a kánnak. Az mcst is mint ha mosolyogna. S odaveti Terézia néni elé a zacskót:

— Dzsósz!

S lexyint, hogy vigyék el előle az öregaszszont. Mire ez felnéz a kánra, annak a szeme már ismét egykedvű, arca kifürkészhetetlen, keze az ölében nyugszik.

Egy nemzedék két világ között

TAMÁSI ÁRON

Írta: Kodolányi János

Még puskaporfüstös volt a levegő, az Alföldön néhol még látszottak a mély gödrök, melyeket a román és a vörös ágyúk fúrtak, a szolnoki híd ideiglenes papiléréi még csikorogva, óvatos csúszással vándorogt át a vonat, az új világ recsegett-ropogott minden ízében, amikor lent, Erdély havasaj között megszólt egy élesszavú író. Sehol a magyar földön nem tudta még senki: mi lesz. Vad ellentétek feszültek egymásnak, a kávéházak mélyén harsogva vitáztak *Kasák*, *Hasenclever*, *Ivan Goll* és a német dogmatikus forradalmárok hívei. Erdélyt Józsefet, a paraszti költőt még Hazafy Verának csúfolták, — a tönkrevért magyar föld népe alig hallotta szavát az új irodalom zenekarában. S messze, Kolozsvárt, megszóltait *Tamási Áron*.

Eleinte sokan helmi anekdotázó székelynek vélték. Lenézték. Írásait legyintve tették le. Ilyet már látnunk, — mondták, — de most harcokat, a társadalmi kérdéseket, az emberiség hajait kell énekelni. S íme, jön ez a Tamási, írásaiban két-három székely játszókat a szavakkal, csúri-csavarja a bölcseséget és tréfát, packázik az ördöggel... Szerelméről van szó, Anikó és Mózeske szerelméről, költődéséről, virágokról és hegyekről, a sövidéken söt szekerező parasztról és savanyúvízes emberről... Mit akar ez itt?

Tamási Áron már akkor pontosan tudta, hogy mit akar. Ezekben a keserű-vidám, a természet szépségét idéző varázslatos kis novellákban mondta ki az első szót. És hit volt ebben az első szóban. Hit, amely a székely parasztra épült, annak okosságára, szívós ellenállására, igénytelenségére. Ősi nyelvére, gondolkodására, a komisz világon felülemelkedő bölcsességére és nyugalomára. Csak idő kellett hozzá, hogy a hit teljesen kiépüljön, kibontakozzék — s ahogy *Tamási* egyre beljebb és beljebb haladt a székely népek kutatásában, úgy mélyült el és lett egytelenség s útmutatóvá — európaivá — ez a hit.

Valami különös játékosággal öntötte írásaik. Rendkívüli fölény és tárgyilagosság keveredett bennük csodálatos összhangban a kételkedéssel, a világ nyomorúságán érzett szánakozással s az örökkévaló dolgokban való fanatikus bizalommal. Elbeszélésköteleiből áradt a földnek, a virágoknak, erdőknek, hegyeknek erős, tiszta, szívetzsonglító illata. Alakjai mind könnyedén s mégis keményen álltak a lábukon. Szörnyű elnyomottságukban, reménytelen sorsukban utóérhetetlen hájjal tudtak egészségesek, biza-korlók és fölényesek maradni. Olyan nép névtelenjei voltak ők, amely nép ezer éven át idegenek közé ékelve megtanulta a világ változásain való mosolygást, a keserűségen való uralkodást, mások hibáinak éles megügyvelését s a maga javára való felhasználását, az életért folytatott könyörtelen s közvellen harcban a maga értelmének biztos használatát. *Olyan nép volt ez, amely egyellen biztató jele a sötétségből való ki-
vergődésnek, a jövőben való hitnek.*

Minden tollvonásából árad az ösztönök tisztelete. Mert kétféleképpen lehet az elnyomatásra, az üldözésre és nyomorúságra felelni. Az egyik felelet: visszavonulni a tudatlanság bárgyú nyugalmába, a sorsban való szolgál megnyugvásba, a szellem elajlásodásába — s a másik: belenyugadni abba, hogy fegyvereink nincsenek s a hatalom mások kezében van ugyan, de senki el nem veheti a hátor élni akarást, a természet szépségeit, a szerelem, család jövőbemutató örömeit, a dal és tánc lelkesítését, s a mesterségek biztos és békés ismeretét és az ész, a végsőkig kifinomodott ész borotvaéles okosságát. A székelység ezzel az utóbbi módszerrel áll ellen sorsának ma is, mint ahogy ellentállt a múltban. Igen érdekes és mélyreható jelenség ez a népek és néposztályok történetében. A gyári proletáriátus, az alföldi napszámosnép borzalmas szellemi rabsága és a székely hámutatosan friss, tőhegyes, kristályosan világos s ugyanakkor fölényesen bölcs észjárása, szinte pogány életszerete.

Tamási pedig minden porcikájában székely s ezt a székelységet tette életé s a magyar élet egyik legjelentősebb alapjává. Nála nem nevelődés kedvéért furfangos a székely, mint az úlszékelyek írásaiban, nála nem rommál a székelység, mint a búbanatoskodó székelykedőknél. Nála mindaz, ami népében jellegzetesen székely: egyszerűságnak világ-stenlélet, tápláló és gyámolító bölcsélet, szakadékok felett átrendítő ugrópózna, maghasonlások idején öröm, mellőzöttségek, elnyomatások idején magasbavetető Jákob-leírása Nézzétek őt, aminél magas homlokát félrehajtva, okos szemével belenéz a szívek mélyébe, s pillantásában mégisincs a hideg tárgyilagosság boncolókése, hanem a testvér megértő mosolygása, nézzétek, amint lassacskán szíva szívarlát, egy egy fűcsa, tőbhealáló, rövid s játékos mondat tal válaszol kérdéseikre, vagy elkiált véle ményét, mintha egy egy friss mezei csokrot emene el. Nézzétek a megböcsütést, amellyel az emberek dolgát szemléli s nézzétek a szánalmat, a segitlenakarást, amely feltárad

Sabadság 1934.

Dec. 2. 48. n. 4.

benne az elnyomottak, szegények, egyszerűek és gyámolatlanok láttán! Bölcsességét a világjáró székelly mindenben csodálkoznitudo naiv gyermekessége színezi, gyermekességét ezer év bölcs nyugalma. Ez az az ember, aki Amerikába éppenúgy elvitte magával gyermekkorra tájait, színeit, illatát és nyelvét, mint a budapesti kőveházak füstjébe, vagy a vidéki városok előadóemlévényeire. Ez az az ember, aki körül láthatatlanul, de érezhetően feltámadnak a havasok, a magas letelezőkön hallgató nyájak, a felhők és az erdőség hangjai, ez az az ember, aki maga körül mindenütt felépíti a maga világát valami csodálatos képességgel, ahogy rég elporladt sámánok műveltek a csodát valamikor ltunt időkben. S mint ahogy azok ráolvastak a betegre s az meggyógyult, ráleheltek a kőszegbeestire s az megvidámul, megkenték a vakok szemét s azok láttak, verset daloltak a meddőkre s azok gögicselő gyermeket szültek, megidéztek a szellemeket, tündéreket, villákat és sellőket s a hegyi vizek habjaiból tüzeket csáltak elő, úgy varazsol ez a kedvesmosolyú, higgadt, vidámszavú férfi maga körül egy világot, melynek eredetije távol tőlünk, az erdélyi székekben viaskodik a hétéfű sárkányokkal...

De feltámadnak benne a balladák sötét, komor képei is. A magyar lélekben vannak sívár területek, mint ahogy Ázsia síkjain is vannak elhagyatott pusztaságok, amelyekben csak ördögszekér karikázik és keselyűk kővályognak. A vidám, a kedves, a tündéri felfelváltja magát a tragédiák zord hangulataival, a lélek meghasonlása kitör és rombol maga körül könyörtelenül. A balladái Ajgó Márton, Kádár Anna, vagy az ura halálos percokban kegyetlen táncot járó hídog menyecske képei, színei, hangulatai, — a világ legszebb, csak a görög tragédiákhoz hasonló balladái — elevenednek meg a tolla alatt. A „Szűzmaria királyné” a magyar testvérharcot ábrázolja balladái rövidséggel, komor színekkel. S még a legnapugarasabb írásai között is megnyílik itt-ott a lélek sötét, titkos mélysége, mint régi várromok feneketlen kútja s megdöbben a belátókintól. Vagy el lehet-e felejtenie annak, aki színpadon látta a leégett székelly falut, a kárvallott paraszt borzalmas árvaságát, felesége vidám örületét s az ő bőrükön pénzt kereső urak cinikus figuráit? S el lehet-e felejteni a félbolond szegényembert, aki a koszos számaron úgy vonul végig a falu röheje, csinatalankodása, fűttye s ócsárlása között, mint Jézus a Jeruzsálemi húsvéti ünnepen? Tamási Áron bölcs fölénye, játékos vidámsága, pogányan ösztönös egészsége alá van pin-cézve sötét indulatok, kétségbeesések, meghasonlások nagyonis magyar, nagyonis jellegzetes folyosóival, mélységes szakadékaival s hogy ez mennyire korszerűvé teszi őt, azt csak azok tudják, akik belepillantottak már a magyar élet égi szépségei mellett a pokoli halálszakadékokba is.

Novelláskötetei egytől-egyig remekel az új magyar irodalomnak s ma már klassziku-

sok. Együtt s egészben adják az erdélyi magyarság életének teljességét. Sötét sötétből néző Nyírő Józsefnek, a másik magyarországi székelly írónak sötéttárgyú írásait, reménytelenségeit, másutt a csattanó, okos, játékos nyelv vidámsága talán Tersánszky J. Jenő csavargóinak szabad lelkét idézik. De az a hamvasság, az a kemérmes őszinteség és friss szabadszűjűség már nem hasonlítható senkihez, csak a fiatal paraszti lélek hamvasságához, üdéségéhez és őszinte pogányosságához.

Legnagyobb műve eddig az „Ábel a rengetegben” című kis regénye. Ez az Ábel, ez a kis székelly kölyök, remekbefaragott jelképe a székelly léleknek. Törhetően bizakodása, nehéz körülmények között is vidáman lobogó jókedve, minden megpróbáltatást szívósan kiálló ereje, román csendőron diadalmaszkodó jósága, papokon kifogó hegyvidéki ravaszága, Istennel társalkodó s öreg apját is pajtásnak néző fölénye, természetszeretete, állatokhoz lehajlása maradéktalanul valósítja meg annak a népnek képét, lelkületét, amelyből, mint anyaföldből, vételet. S az az ízes-aromás nyelv, amelyen Tamási ír, szinte együttlélekzik minden teremtet lényvel s a szív minden remegő dobbanásával. Nem is nyelv ez már, hanem maga a lélek, olyan meztelenül, amilyen meztelenül csak önmagával szemközt állhat s az Istennel szemközt, aki a lélek mélyén lakik.

Vannak persze elhibázott alkotásai is. Ezen nincs mit tiltolni. Mint ahogy vannak forgácsok a faragó ember körül, s mint ahogy vannak tévedések minden magasra-törő lélek útjain. Egyidőben például néhány olyan írást adott ki, amelyekben több a dogmatikus társadalomszemlélet, mint a mély élményekből eredő hamisítatlan élel-érzés. Tamási, mint népe is, gyűlöli az elnyomó osztályokat, a gazdagokat és kiszípolozókat, a farizeusokat ő is kívül fehérre festett koporsóknak látja s nem adná egy vak lóért, ha amúgy istenigazában elbánhatna a magyarságot megnyergelő hadával. Tudja jól azt is, hogy mit kellene cselekednünk, ha jövőt, életet akarnánk teremteni ezen a szomorú magyar földön. De ahol társadalompolitikai nézeteit nem alakjai életén érzékelteti, azonnal kikélik igazi valóságából, mint minden művész. ha erre az útra tér. Tévedései azonban vannak annyira rokonszenvesek, mint azok az írók, akik sohasem tévednek ugyan a megoldásban, de mindig tévednek a szívük sugallatában s népük megítélésében. Tamási Áron tévedésével együtt egy és egész s csak ezeken keresztül lehet megítélnünk nagyszerű értékeit, hivatást betöltő munkáját.

Legújabb munkáiban egyre jobban közeledik a magyar népmesék hangjához, élet-szelleméhez, a sors erőit jelképekben kifejező ábrázolásaihoz s ilyenformán a maga igazi mélységeihez is. Már pedig ebben a mélységben ott kavargó a nép tengere, a népé, melyet oly ragyogó művészettel emel a fonybe s amelyben úgy gyökerezik minden porcikájával, mint a növény a talajban. Népinek lenni s egyben európainak, korszerűnek lenni s egyben korokon felülmúlnak is, — ezt Tamási Áron valósította meg bübájós művészetében. S utat mutatni játékos kedvvel, — ez már Tamási nemzeti és társadalmi elhivatottságának teljes kibontakozása.

HALMI BÓDOG

IRÓI ARCKÉPEK

BUDAPEST
SZERZŐ KIADÁSA
1934

Kodolányi János.

15 éves volt Kodolányi János, mikor a világháború kitört és a feltámadt hőskor vitézi tornáiban nemcsak fiatal kora, hanem bénasága miatt sem vehetett részt. Beteges, véznatestű, sápadtarcu fiú, csak két izzó tűzben égő szeme árulja el, hogy teljes intenzitással éli a maga életét. Mivel a háború romantikája nem rezgettette meg sem a testét, sem a lelkét, már gyermekfővel megértette és megérezte, hogy a hadak útja leromlásoknak, elmúlásoknak és hanyatlásoknak válik forrásává és mivel szegénysorsban tengődött, korán élte át a háború igájában vonagló ország szenvedését.

Kodolányi János a háború utáni magyar író-nemzedék egyik legjellegzetesebb megnyilatkozása, aki nem látott semmi magasrendűséget az öldöklés epikus jeleneteiben, csak az embertelenségnek, a kegyetlenségnek, a kultúra elleni merényletnek borzalmasságát és sápadt arcára csak a haragosság vont pirt és izzó gyűlölettel nézett az apák nemzedékére, mely nem tudta megakadályozni az erkölcsi és materiális értékeknek azt a szörnyű pazarlását, amit a

világháború okozott. Ennek a sápadt, vézna fiatalembernek, aki teljes anyagi nincstelenséggel, összeköttetések nélkül jött fel Budapestre írónak, ennek a keserű husz esztendőnek zordon tekintetében láttuk szinte dermesztő erővel megnyilatkozni azt a harcot, amelyet velünk, öregebbekkel, — akik már a háború kitörésekor is érettek, szomoruk és kiábrándultak voltunk — folytat a fiatalság. Más az, mint amit Ibsen lángelméje »a Solness építőmesterben« szinpadra vitt, a küzdelmet az öregek és fiatalok között, az újat akarás támadását a hagyományok ódon várai ellen. Az a harc, ami a Kodolányi János tekintetéből felénk lángolt, egy kemény, keserű panaszsorozat mindenki ellen, aki 1914. év nyarán a behívó parancsoknak eleget tett és haláltmegvető elszántsággal indult a pusztulásba és több mint négy esztendőn keresztül ontotta a vért, pusztította el kimondhatatlan tömegét az értékeknek, más szóval — és ez a Kodolányiékkal szemben a rövid védekezés, — teljesítette polgári és hazafias kötelességét. Vádiratot harsogtak ezek a haragos tekintetek, hogy az apák nemzedéke a keserű bizonytalanságot, az érvényesülés lehetetlenségének szörnyűségeit zudította a fiatal vállakra, akiket megfosztott a fiatal kor könnyelmű gyönyörűségeitől. Ez a haragosság, mint, minden kollektív érzés, amely általánosít, amely szólamok járószalagján vezeteti magát, tehát nem disztigvál, hasonlóképpen a forradalmi megnyilatkozásokhoz, akár szabadságmozgalmak, akár diktaturák formájában robban ki, nem lehet tárgyilagossá. Ezért a Kodo-

lányi Jánosok tekintetéből villogó gyűlölet, amely azok felé, a Kodolányiékkal intellektuális sorsközösségben élők felé árad, akik nem voltak a háború előtti magyar élet kiválasztott szerencsései, sőt áldozatai a ridegen inszociális békebeli gazdasági rendnek és a vármegyei kiskirályok bankettasztalának még a legvégén sem kaptak helyet, igaztalan. Mert hiszen a pénzfejedelmek és az arisztokraták csekély és tiszteltreméltó kivétellel ma is olyan külön réteget alkotnak amely nem irányítja a nemzedékek sorsát, legfeljebb a kormányzattal szemben gyakorol nagyon loyális ellenőrzést, de személyi és anyagi ereje teljességével, úgy a múltban, mint a jelenben, csak a felforgató eszmék ellen küzd, a reformok ellen, amelyek a magántulajdonra épült társadalmi és gazdasági rendet veszélyeztetik. Tehát az apák nemzedéke jogos felháborodással válaszolhatja, hogy ő is csak robotosa volt a régi rendi és osztályszervezettségnek, és neki az élet egy falatnyi értéket, egy szemernyi szépséget sem adott ingyen. Az apák nemzedéke tehát éppen úgy eszköze, fegyvere és áldozata volt a háborús hatalmi politikának, egyes nemzetek és fajok hódító, terjeszkedő mohóságának és annak a féltékenységnek, amely a história folyama alatt háborúkat kezdett és hajtott végre. Tehát az, a kolerikus gyűlölködő keserűség, amely Kodolányi János minden szavából és mozdulatából érződik, csak abból a távlatból bír jelentőséggel, hogy irodalmat gazdagító megnyilatkozásokban fejeződik-e ki. Erre a kérdésre igennel válaszolunk. A Móricz Zsigmond hatását éreztető naturalizmusnak

értékes példái és művészi eredményei Kodolányi János regényei és novellái. Senki művészbiben, irodalmiban a tájnyelvet nem kezeli. Az ő dunadrávai ormánysági nyelvjárásban előadott életdrámái szivbemarkolóak. Döbbenetek az összeroppant életek, a megkeseredett embersikolyok, a letarolt földeken nyugözködő zsellérek vívódása, akik a nap-számos robotban minden humorukat és minden hitüket elvesztették. A proletár asszony sorsa, aki alig 25 éves korában szerelmes tüzet vesztett, lehervad, rommá vénül, egyetlen magyar író életművében sincs zordonabb erővel kifejezve mint Kodolányi novelláiban. Fordulatos mesét, divatos mondain típusokat, tömegeket vonzó delikát kedvességet hiába keresünk Kodolányinál. Alakjai, bár szemlélete és formanyelve naturalista, valójában nincsenek a mai étellel szerves kapcsolatban, hanem a bánatnak, a keserűségnek, a megalázottságnak páriái. Olyanok, mint azok a hajóvontatók, amiket az orosz keserűség scenirozott dalban zengett, vagyis egyéni életet nem élő, a bérmunka terhet végvonaglásig, összeomlásig reszkető vállalkon cipelő robotosok. Kodolányi első nagy novellája a Sötétség, az egyke kórságától megtüport magyar falusi erkölcsnek megrendítően drámai képét tárja elénk. Egy magyar falusi asszony pusztulását írja le, akinek testében és minden érzékében lüktet, a megtermékenyülés, az új sarj életrehevásának vágyódása, de környezete, egész pereputtya, még szülőanyja is a meddséget rikácsolja fülébe, és kényszeríteni akarja, hogy ölje meg a méhe kikívánczó gyümölcsét.

Az asszonyok durva vitája közben robban be részegen a férj, és a rettenetes családi perpatvar során egy ökölcspással földre teríti, a meggyötört asszonyt, aki véresen, holtan maradt a kis zsellérlházikó földes szobájában. A férfi megölte az anyát, akinek testében már megmozdult az új sarj. A naturalizmus művészi kifejezés formáját némely írásaiban a régi Gerhart Hauptmann tökéletességével és fegyelmeztségével uraló Kodolányi János, valóban a sötétben elképzelés fantasztikumából formálja figuráit, olyan vigasztalanságot, a keserűségnek olyan nihilizmusát zudítja ránk történeteiben, amelyet a legridegebb, a legreménytelenebb, valóságos életben sem találunk. A kétségbeesés lírája és romantikája ez, már nem a realitásnak, hanem a fájdalom, a keserűség, a fennálló társadalmi, gazdasági és erkölcsi rend igazságtalanságai elleni felháborodás költőjének állásfoglalása.

A »Futótűz« című regény egyes fejezeteiben a családi érzést és gyöngédséget kigunyoló sértő gesztusok, nem a tapasztalatokból, átélésekből fakadtak, hanem irreális meghasonlottságból: egy, csak a szomorúságra, gyűlölködésre, bizalmatlanságra reagálni képes gazdag képzelő erőnek megnyilatkozása ez. A »Szép Zsuzska«, ez a baranyamenti falusi kurtizán regény és a Szakadékok, bármily meztelen nyereséggel tárják fel a feldult testek és lelkek, korhádási folyamatát, valójában csak Kodolányi sötét megszállottságának és pesszimizmusba borult képzeletének regényei.

Hiába törekszik Strindberget és Móríciz Zsig-

mondot tulszárnyaló kegyetlenséggel bemutatni azt a börtönt, amelybe a családi érzések, a házasság, az erkölcs kötelezettségei zárják be a férfit, fosztják meg individualitásától és bénítják meg, fojtják el szárnyaló vágyait. — Hiába akarja Kodolányi minden sorával marcangolni a mai kapitalista rendet, hogy utána idegettépő feszültség támadjon és a kedélyre az enyészet árnyéka, a halál, a megsemmisülés nehezüljön, mi Kodolányiban, nem a hirdetőt, a harogót, a háboru utáni nemzedék képviselőjében fellépő belletrista közvádlót, a fennálló intézmények és a polgári szemlélet heves ellenzékiét értékeljük, hanem azt a magyar szépirót, aki az esztétikusok által annyiszor elsíratott naturalista formanyelvbe új színeket, idiomákat hozott és új ízeket varázsolt. Hiába néz reánk, az apák nemzedékére izzó gyűlölettel ez a költő és mépesíti be szinte aszkétás ridegséggel, szépségtelen és szépséget tagadó, a nagytölke és nagybirtok urai ellen keresően lázongó falusi és kisvárosi proletárokkal, szenvedőkkel és gyűlölködőkkel novelláit és regényeit, mi Kodolányi Jánosban a naturalizmusból sarjadt kollektív társadalmi szemlélet magyar költőjét becsüljük. Magasztaljuk benne, a remélhetőleg a kiadói megértés folytán, a magyar irodalomban méltó helyét ismét elfoglaló magyar novella ihletett művészt, aki Küszöb cím alatt megjelent legújabb kötetében a naturalista Kleinkunst, igaz értékeit adta irodalmunknak a József az ács, Küszöb, Hajlék, Bobek Samu bucsuja című mesterművekben. Ennek a műfajnak igazi gyöngyei ezek, pár mondatban sűrítve,

életek drámái és az elbeszélőhang olyan egyszerűségével, őszinteségével és színpadra kívánczó életteljességével, tolmácsolva, amire csak az elhivatottak képesek. Kodolányi ezzel a legújabb kötetével a háboru utáni magyar irónemzedék nagy értékűvé érett és nemesült.

Ha ezt az olvasóközönség nagy rétegei is visszhangozzák majd, akkor remélhető, sőt a »Fekete Viz« e megragadóan bensőséges memoirnapló meghatóan emberi szivbe markolóan közvetlen és a bánatfelhőket szivárványos derű villanásával el-el oszlatgató tónusából már megállapítható, hogy Kodolányi szemléletét is átsugározza végre az embernek szeretete, az ember hibáival, gyengeségeivel szemben való megbocsátó türelmesség, amelyet az örökös zordonságot, keserűséget és vigasztalanságot variáló Kodolányi életművében eddig hiába kerestünk.

S.: Kodolányi János: Sötétség	Jan.
Tóth Béla: Új írók	Jan.
Invázió. E.	Jan. 28.
A nazarénus meghal. E.	Febr.
Branyiszkói hősök. E.	Márc. 4.
A Magyar Munkahadsereg az ifjuság álmaiban. C.	Márc. 6.
A Munkahadsereg az ifjuság vitájában. C.	Márc. 8.
A Magyar Munkahadsereg az ország vitájában. C.	Márc. 9.
Levelék Kozma Miklóshoz. Első levél. C.	Márc.11.
Veszélyben a Dunántul. C.	Márc.11.
Molnár Jenő: Veszélyben a Dunántul. C.	Márc.15.
Országos visszhang a Munkahadsereg körül. C.	Márc.14.
Levelék Kozma Miklóshoz. Második levél. C.	Márc.18.
Levelék Kozma Miklóshoz. Harmadik levél. C.	Márc.25.
Levelék Kozma Miklóshoz. Negyedik levél. C.	Ápr. 1.
Bajcsy-Zsilinszky Endre: "Eszüzi földön valami rág." C.	Ápr. 8.
Papok és tanítók a gátakon. C.	Ápr.10.
Falu a föld alatt. C.	Ápr.12.
Nincs gyerek - kié a jövő? C.	Ápr. 14.
Levelék Kozma Miklóshoz. Ötödik levél. C.	Ápr.15.
Új cikksorozatunk: 250.000. kisiparosért. C.	Ápr.17.
Szemben a rabmunka versenyével. C.	Ápr.18.
Levelék Kozma Miklóshoz. Befejező levél. C.	Ápr.29.
Tíz fillérért hagyma... C.	Máj. 3.
Újra egy Szombathelyi hangverseny. C.	Máj.20.
Íróhéj, könyvhét. C.	Máj.27.
Lovagi szerelem. E.	Jun.
Ady Endre összes versei. Kr.	Jun. 2.
Parókia. E. +	Jun.17.
Sokasodjatok és birjátok a földet... C.	Jul. 1.

Lángoló térkép. E.		Jul.29.
Hulló Európa - hulló magyarság. C.		Jul.29.
"	II.	Aug. 5.
"	III.	Aug.12.
Francia vendég Zsilinszky nádkunyhójában. C.		Aug.14.
Hulló Európa - hulló magyarság /Népesedéspolitikai kérdések/ IV.		Aug.20.
Parasztművészek a Nemzeti Szalonban. C.		Aug.26.
Magyar feladatok - Kinában. C.		Szept.9.
Pékkartel - ágyukartel. C.		Szept.16.
Utinapló a pusztuló Ormánságból. C.		Szept.30.
"	/folyt./	Okt. 6.
D.G.T. C.		Okt.28.
Juhász Géza: Kűszöb		Nov.
Mesköék magyar írókat rágalmaznak. C.		Nov. 4.
Az ég fia. E.		Nov.11.
Egy nemzedék két világ között. Tamási Áron. C.		Dec. 2.
Halmi Bódog: Kodolányi János. In: H.B.: Irói arcképek. 1934.		

— (Kodolányi János és Szabó Lőrinc előadása a MIEFHOÉ-ben.) A Magyar Izraelita Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Egyesülete meghívására 24-én, csütörtökön este 7/9 órai kezdettel az egyesület helyiségében (Királyi Pál ucca 9.) Kodolányi János és Szabó Lőrinc irodalmi előadást tart. Bevezetőt Nagy András dr. mond. Ascher Oszkár verset és prózát ad elő.

Meggyesvári 1935. jan. 24.

20. n. 7.

Letenni a fegyvert? — Nem!

A »Szabadság« megszüntetésének gondolatába nem tudunk és nem akarunk belenyugodni, hiszen ez annyi volna, mintha a dudvák és vad fák helyett a jó termőfa kivágását határoznánk el. Az »Előőr« és a »Szabadság« kezdetől fogva bőven adta a jó gyümölcsöt, tellesítette az élet és a magyar sors parancsait, termésének íze mélyen áthatotta a magyar életet. Bátorságot adott a kétkedőknek, a tehetségek egész sorát szabadította fel és hétről-hétre erősítette. táplálta a magyar reformgondolat táborát. Még ellenfelei és ellenségei is szívesen merítettek szelleméből, a magyar fiatalság pedig úgy a faluban, mint a városban évről-évre jobban közeledett feléje. Vár lett belőle, »utolsó híd«, reátámaszkodva harcolni tudunk s hódítani bírunk, nélküle azonban menthetetlenül szétszóródunk.

Be kell valljuk, hogy a »Szabadság« a szabad magyar betű, a szabad magyar gondolat vára, a legbátrabb merés s a legtöbb vállalás. Ha megszűnik, csorbát szenvednek népfünk legszentebb érdekei és súlyos sebet szenved a ma egyre inkább gúzsakötött irói szabadság is. Felelősségünk teljes tudatában kijelentjük, hogy ebbe az öngyilkos gondolatba nem tudunk és nem akarunk belenyugodni.

Eleven híd kell nekünk a falu felé. Forró és közvetlen kapcsolatot akarunk népünkkel. Olyan lapot, melyben a mesterségesen széttagolt magyar társadalmat újra egyesíti a gondolat ereje és az őszinte érzés melegsége. A magyar sajtó még mindig nem hajlandó orro a munkára, a magyar élet mai hatalmasságai még mindig nem érezték át a történelmi feladat súlyát és fontosságát. S az az érzésünk, hogy a »Szabadság« nélkül ez a feladat is belehull a nagy magyar sírba, mint a többi s végül is: nem fog maga a nemzet is odahullan?

Mi éppen ma nem léphetünk a szellemi fegyverletétel útjára, mikor kívül, a határokon túl elszánt ágyúkereskedők, gyűlölködő államférfiak, kizsákmánvoló rablók prédálója a világ. Nyugaton a német imperializmussal szembe Európára kereteit, Északon, Délben, Keleten türelmetlen fegyverek merednek felénk. Bent pedig az országban társadalmilag elgyengült, vagyvönából kisemmizett, munkájától elűzött, gyengülő nép, uszított némettség meghomlasztott középosztály, ezeröttszáz nagybirtokos mar-

kába préselt hárommillió, tehetetlen magyar paraszt s a hazugságok görögféle gomolyog sajjából politikából, poháreszendítő lakomák asztala mellől.

Azt hisszük valamennyien, hogy ma éppen fokozott haragra van szükségünk s minden fegyvertől erővel kell a kezünkben tartanunk. Fölvetettük a földreform gondolatát s máris minden »hatalmasságok« megmozdultak ellene, a vén tornyok az ég dőre már félreverték a harangot s szívesen készülődnek, hogy Magyarországot végül is jogok és kenyérvéltküli nép honává, tehát Európa szegényévé csúfítsák. Ha gyenge fegyver is így egymagában a »Szabadság«, de egyetlen fegyver. És tiszta fegy-

ver. A fegyver tisztasága pedig van olyan fontos, mint élessége és hatalma. Ezzel az egyetlen, ma még gyöngye fegyverrel kell megszerezniünk a többi, az élesebbet, az erősebbet, a hatalmasabbat. És győzedelmesebbet. Ha a »Szabadság« kihúll kezünkől, ez annyit jelent, hogy kihullanak azok a fegyverek is, amelyeket ezután kell a kezünkbe ragadnunk, éppen a »Szabadság« segítségével.

Letegyük a fegyvert?

Ellenkezőleg! Ma, mikor legsúlyosabb válságát, sorsdöntő napjait éli a magyar nép s az élen a helyünk! Közvetlenül bátran és megalkuvás nélkül akarjuk hangoztatni a nép minden hangját, panaszát és követelését. Nemcsak ígérünk, nemcsak fogadkozunk, hanem mi akarunk a fölemelkedő, az igazságért küzdő magyar nép legelső hadsora lenni! Fölajánljuk életünk munkáját s egyetlen kincsünket és büszkeségünket: a mély sírokból eredő, az apák vérével és verítékével megszentelt hősiességet. A magyar íróban mindig elevenen élt és liktetett az országépítés gondja, bennünk is ott él. De elsorvad, ha szétlik fegyverünk: a »Szabadság«.

Az »Előőr« s a »Szabadság« megalkotója és szerkesztője, Balcsy-Zsilinszky Endre valóban vérével táplálta ezt a lapot. S az ő megkezdett művét igyekezett és igyekszik támogatni és folytatni a fiatal magyar írógárda legiava. A »Szabadság« ma az igazi nemzeti koncentráció magva: a fiatal magyar szellem képviselői találkoznak és kezét fogják benne a parasztsággal s munkássággal és új szövetséget, új vérszerződést kötnek a magyar holnap életéért.

Itt sorakoznak a szellemi erők, hogy a legjobb leghátrább lecsúsgotlenebb magyar hetilapot adjuk.

S trőgárdánk nem akar megállni a botjánál, hanem el akar indulni népe felé; szívesen tart előadásokat a magyar vidék s a falusi nép számára, szívesen szervez néplátékokat és végez felvilágosító munkát. De e munka fejében támogatásra hívja fel az egész magyar társadalmat.

Elsősorban is a középosztályhoz fordulunk! Azokhoz, akik tanultak apáik hátsóháján s az ország szörnyű összeomlásából s jól tudják immár, hogy *egyetlen előiguk van: a nép élére állni s a magyar nép fölemelése útján újjáépíteni ezt a szerencsétlen országot. Ön-*

magát sem mentheti meg a magyar középosztály, ha nem menti meg az egész nemzeti élet termő humuszát: a népet. Legyen a »Szabadság« föltámadása egyúttal a magyar középosztály öntudatraébredésének is az ünnepe.

Jól tudjuk, hogy ma minden lap többé-kevésbé az uralkodó gazdasági hatalmasságok függvénye. Ezért nem kapnak teret a legkötészségszerűbb magyar kiállítások. Egyetlen út maradt számunkra: *független nemzeti sajtóalap teremése.* Nem »adományokat« kérünk, mert a »Szabadság«-ot kiadó »Eldörs« r.-t. részvényeit az új sajtóalap rendelkezésére bocsájtjuk, tehát *mindenki, aki legalább egy pengő ad a sajtóalap javára, részese lesz az egész vállalkozásnak és részben tulajdonosa a független szellemi új magyar sajtónak.* Egy téglát kérünk mindenkitől, hogy felépíthessük bűnös századok mulasztásait!

Féja Géza
Kodolányi János,
Nagy Lajos,
Simándy Pál,
Kortész Dániel,
Patkós György.

Szabadság

1935. jan. 27.

1. sz. 3.

Kodolányi János

Minden út a Nyugatból vezet ki. A nyugatosok jelentik a legújabb magyar irodalom első nemzedékét és a Nyugat jelenti a másodikikat is. Csak az útirány változott. Gyűjtőhelyből kibocsátó lett, s akik az „új írókat” képviselik, voltaképp már a Nyugaton belül sem nyugatosok. Messzebb van tőlük, mint Ady-éktól az Akadémia. A gyerek kegyeletesen megtagadta a szülőt, a szülő azonban nem tagadta meg a gyermeket: körülbelül ez a viszony az első és a második nemzedék között. Talán a fiatal nyugatosok a legkevésbé nyugatosok. Marad eredményül az összetartó szó, ami voltaképp már jelkép és talán csak jelkép. A második nemzedék fokként levált az elsőről. Tüneznek a jellemző rokoní vonások, megsápadnak a titkos anyajegyek. S a Nyugat második nemzedéke új tanyát vert a régi helyen.

Kodolányi János tartja még legerősebben a rokonságot.

A magyar regényíró naturalista vérmérséklet. Talán ez az oka nálunk a naturalizmus szívós rémuralmának is. Nálunk már a leleplező franciák előtt naturalisták a regényírók, néhány ártatlan mesélő kivételével. Naturalista az uralkodó párt és naturalista az ellenzék. Naturalista a hagyományörző és naturalista a forradalmár. Elvéhnednek és megújúlnak a naturalizmus jegyében. Elvetik, de álarcosan mégis visszafogadják. Nem nagyon érzik a dolgok metafizikáját, sőt metafizikusaink is burkolt naturalisták. Így van ez Kodolányival is. Alaptermészete a naturalistáé. Móricz Zsigmond mellett és árnyékában kezd neki és kissé elkésett pesszimizmusával sietve fölfedezi, hogy a magyar élet fekete és reménytelen. Amiben igaza is van: a magyar élet fekete és reménytelen, ha az ő szemével nézik. De az is igaz, hogy más is van benne, — ami legalább ugyanakkora mértékben igaz. Móricz megírja hét krajcár csöppet sem üdítő történetét. Kodolányi bevezet egy túladunai falu babonás sötétségébe. Ugyanaz a negatív világkép a két indulásban. Kodolányi azonban sötétebb, reménytelenebb kedély. Fekete szemüveget tesz fel, hogy jobban lásson. Apró és kegyetlen vészületett sértődöttségek bántják. Ősi sértődöttségek ezek. Az a szabadulás tőlük, hogy szabad folyást enged nekik. Így aztán a kép mégjobban elsötétül. A természetes naturalista szempont helyébe a végzetes jön. Mindjobban sűrítődik, tülemelkedik az egyszerű, mondhatni adatokkal indokolható naturalista szempontokon és közlésmódon. Misztikus, lényegbevágó lelki rétegekből érkezik s az író voltaképp már ebben a pillanatban túl van az előd naturalizmusán.

Hittel 1935. febr. 1.

(Kodolányi) 3. sz. 2.

A köldökzsinór túlfeszül és elszakad.

Misztikus naturalizmus: ez már Kodolányi egyéni útja. Elemi és mélyen gyökerező ösztönök kerülnek szabadjára s Kodolányi világa ennek a belső alvilágnak lesz könyörtelen és menthetetlen képe. Az eleve-elrendeltetés kegyetlen költészetének lehetne nevezni ezt a „misztikus” naturalizmust. Túl van ez az emberi értelmén, tisztára rejtélyes sejtésekre szorítkozik és Kodolányi kálvinista belső életében körülbelül azt a fölfoghatatlan és földöntúli erőt képviseli, mint egy katolikuséban a misztika. Mindenesetre kegyetlen és rideg költészet, s nálunk senkit sem vett le annyira a lábáról, mint Kodolányit. Annyira, hogy szinte valamennyi sorát be lehetne illeszteni — akár egyetlen belső környezetet, akár alkotó ösztönt értve alatta — a predestináció sodrásába. Épp ezért hajlanak el észrevehető finomsággal Kodolányi alakjai és velük együtt történetei naturalista elődeiktől. Ami azoknál az élet kényszerűsége, ahonnan ezer és ezer út vezet a megoldáson túl is kifelé szabadabb tájakra, — az nála szigorú és hajthatatlan parancs. Így van és nem lehet másként, egyszerűen: nincs menekvés! Ez Kodolányi morálja és mottója.

A legzordabb naturalista is mosolyog, rajta még derűt sem látni sohasem, legföljebb hetyke akasztófahumort. Előre megvonja és meghatározza munkássága határait. Műve belülről zárt és minden percben kész. Nála csak kétfajta megoldás létezik: testi pusztulás vagy erkölcsi semmi. Hősei ezért mindig hajszálnyira ugyanazt cselekszik és egyforma lépésekkel haladnak sötét, vi-
gasztalan és rájuk kényszerített útjukon. Rettenetes hatalom ítélte el őket megjelenésük percében s ők úgy hordozzák ezt az ítéletet, mint Ibsen hősei a vérbajt. A felső, leigázhatatlanul földöntúli hatalom belenyúlt és ahogy ujjmutatását követik akaratuk ellenére vagy borzalmas belenyugvással, — az Kodolányi minden írásának a meséje. A mese maga már nem mond semmit. Minden lényegest elmondtak már az első sor előtt. A többi egyszerű szemléltetés. Mérhetetlen súlyú földöntúli gépezetek bocsájtkoznak robajjal, dübörgéssel, kattogással munkába.

De mindez már messze van az elődtől s Kodolányi elsőnek lép el mellőle és mellőlük. Ez a misztikus dübörgés már az első hang a Nyugat második nemzedékének alakulásában.

Thurzó Gábor.

MAJÁLIS

I.

A zenekar már hajnali hat órákor berecsegte a kis város uccáit. S a hegynek szaladó házakból kibújtak a kékruhás sváb asszonyok s lelkendeztek s hadonázták: május elseje! Május elseje. A napfény olyan tisztára aranyozta a zenekar hatalmas trombitáit és a cintányér ütemesen villogó karikáját, mintha még a muzsika is ünnepivé lett volna fényesítve. Hej, táncolt minden, táncoltak a hajnali napsugarak az ablakokon és hangszereken, táncoltak a bomladozó falevelek az uccán kétoldalt, táncolt a sok fény és árnyék és a sváblányok nehézkes tyukborító szoknyája, a kék-sárga-zöld és téglaszín szalagokat táncolva fújta a tavaszi szél, vad, ferde ritmusú keringőkben táncoltak és kavarogtak a fura dallamok és visítózó kacagások . . .

— Na, téz kosztet a finv grajccár, — sóhajtoztak a borotvált-képű, ráncos férfiak melankólikusan, de rikkantottak utána, félrevágták kalapjukat és fehér kenderszálból kötött harisnyájukat nehéz keccsel megdobálták a porban.

Juhhé! Juhhéja!

Fent a dombon fehér ridegségét elvesztette a nagy tempom. Most éppen rátűzött a felkelő nap és a falak aransárgák voltak, aranylott a torony bádogteteje és fent nagyon magasan az aranyozott kereszt, amely még esőben is fényleni szokott a felhők között. Csak a vén-vén vár volt zárkózott, rideg, barna és haragos, hosszan feküdt a hegyen, mint hatalmas öreg komondor, amelynek már nincsen kedve a lármához és muzsikához, csak fekszik a napsütésben vagy borulatban egyformán haragos ábrázattal, mozdulatlanul. Még mintha dühösen morogna is . . . Csakugyan a falak mögül eldurran a mozsár és a hegyek között sokáig visszhangzik a moraja, mintha a vén komondor ugatta volna el magát egyetlenegyszer s aztán lemorogna a falura, a völgybe.

A kis fiú kiáll a kapuba. Ilyen jókor reggel fölkeltek az

ünnepi hangok, meghallotta a zene mennyei melódiáját s kiugrott az ágyból, kint harsogó napfény és zenekar fogadta. Reszketve állt a kiskapuban a nagy híd mellett, mely úgy vezetett át a ház előtti feneketlen szakadékon, mint a lovagvárak felvonóhídja. A kisfiú szemébe húzta sapkáját s felnézett a Zengő felé: ma nem füstölt a csúcsos hegyóriás, ma nem volt félelmetesen titokzatos, ma nem pipálta a felhőket, ma tisztán, lombosodó erdővel koszorúzva állt a mély kék mennyboltozat magasságában, ragyogott, kacagott, szinte illatengert hömpölygetett a falu felé . . .

Május elseje volt.

A kis fiúnak sok látnivalója akadt ezen a különös reggelen. Minden egészen más volt, mint rendszeren, a Zengőtől kezdve, egészen a házak színeig, az udvarok felsöpört parcelláig, rezesbanda lelkesen harsogott és a nők vihogták, rikácsoltak, a férfiak tarkójukhoz csapott kézzel nehézkes polkát jártak a gyalogjárón.

Nagy gyerekhad tolongott a zenekar után. Ott volt a kis fiú valamennyi ismerőse és barátja, ott voltak a kis öklömyi sváb lánykák is, olyan szorosan lenyalthajjú, ugra-bugra, vékonyderekű, fehérképű furcsaságok, mint a mezőről elszabadult gyenge virágok.

A kis fiúnak kitűnő hallása volt s néha rettenetesen fájt neki, hogy a díszes banda az uccán való vonulában csakugyan hamis hangokat harsogott és tárogatott bele a tavaszba. De a zenészeknek szép kék mundérjuk volt és alacsony sapkájuk piros zsinorral s nagyon tekintélyesek voltak, ott volt közöttük a kövér „Arany Bárány” is, az ilyen nevezetű vendéglő tulajdonosa, meg egy erdőőr. Valamennyien buzgón puffasztották a képüket s belevörösödtek a muzsikálásba . . .

Mire a feldíszített kost végigvezették az uccán, a tömeg hatalmasan tolongott a templomtól le egészen az „Arany Bárányig”. Már gyöngyöztek a homlokok és a nap csak ontotta, döntötte pazarul a fényt és meleget. A sok szalag és árvalányhajas kalap erdőként hullámozott s a templom már hidegen és hallgatagon meredt le a pogány tömegre. Oda-

Magyar Irodalom 1935.
márc., 3. sz. 30-39.

lent, az ucca végén, hangzott a zsvaj, éljenzés, idelent, ahol a kis fiú állt, a magyar lányok virító ruhái, kötényei, habfehér ingei és szoknyái ragyogtak s a magyar férfiak ezüstgombos sötétkék ruhái és a csizmák villogtak, mint a tükrök.

Most lent, messze az ucca végén, tízszeres erővel bumogott és csettegett a zenekar. S lassan kialakult a lomhán lefelé vonuló tömeg mozgása. A kétoldalt tolongó passzív nézők között, mint partok között mozgott felfelé a menet. Ahogy közeledett, mindig jobban kivált az élen haladó csoport: két felől két árvalányhajás legény, egyik borotvált arcú, fehérharisnyás lenszőke sváb, a másik kékruhás, csikorgócsizmás, pörgekalapos, hegyesbajuszú, felvégi magyar, egyenletes léptekkel vezette a hatalmas kóst, a legnagyobbat, ami a környéken megtermett, a legszebb csigaszarvút és a leghosszabb bundáját. A hófehérre mosott hatalmas állat keményen lépkedett, széles, bozontos homlokát leszegte, szarvait, melyek olyanok voltak kétfelől, mint két fonott kosár, szinte lehúzta a sok piros, kék, zöld és fehér szalag, nyakától kezdve egészen a farkáig minden gyapjútincse sűrűn és gondosan be volt fonva raffiával, színes szalagok füzérével, mint uszály húzódtott mögötte a pántlikák hosszú, zörgő fonadéka s elkeveredett a porral. Közvetlenül a díszkos mögött haladt a zenekar. Még bírták a zenészek, noha már vörösek voltak, a szemük kidülledt és a nyakuk kidagadt vörös fejükből, kék volt az arcuk, sűrűn töröltgették a homlokukat. De a csárdásütemű vad hajrá csattogott a hangszereken, harsogott, zengett, a dobos pukkadásig verte a nagydobot és a cintányérok villogó zöröket írva zengették a svábos tempót. A zenekar rít ritmusára keményen díszellegve léptettek a „veteránok”, a Boszniát járt hadfiak négyes rendekben, kék egyenruhában haladtak kényelmes díszlépésben, mert ők megszokták a katonás rendet és a fegyvelmezett felvonulás számukra olyan volt, mint a sváb „Arany Bárány” számára a hálóingben és kötött sapkában való ujságolvasás. Nem voltak sokan a „veteránok”, ilyen ünnepi alkalommal azonban mindig fölvonultak az uc-

cán és a nép megkülönböztetett áhitattal bámulta őket . . . Istenem, Bosznia . . . Ah, Gott, a hápporru . . . Vezetőjük egy magas úr volt, adóhivatali ellenőr, ez kék egyenruhájához, bőrtokban fityegő kardot és a fején ragyogó cilindert viselt.

De a kis fiú szíve megdobbant: ott jött a veteránok csapata után az ő ideáljának, a szép szolgabíróénak a férje, Frici bácsi, a szolgabíró. Halálos ellensége: aki jogtalanul bitorolta Etel nénit. Ő vezette a nemkevésbébbé katonás tűzoltókat. Ez a csapat is négyes rendben haladt, de már keményebben, délcegebben, nem olyan hanyag előkelőséggel, mint a veteránok. Még itt is a kék egyenruha sötét tömegei hódítottak. De már a fejeket hatalmas, tarajos sisakok fedték, a sárgaréz és fekete edények félelmetesek voltak a napfényben, ahogy egyenletes, kemény ingással jobbra-balra ringtak, mint ellenállhatatlan, megindult ércerdő. Az oszlop úgy nyomult előre, hogy az ember szíve valami nagy-nagy biztonság büszkeségétől dagadozott: ezek letipornak minden tüzet, elhárítanak minden elemi tombolást, lokalizálják a legvadabb erdőégést, ezektől nyugodtan lehet aludni vagy kuglizni az Arany Bárányban. Az oszlop valóban szép volt. Az élet és vagyonbiztonság oszlopa. Hát ennek az oszlopnak nem pontosan az élén, hanem kissé jobbra, egészen a gyalogjáró szélén haladt a gyűlölt szolgabíró egyenruhában, kezében kedélyesen lóbálta tarajos római sisakját s odabeszélt az embereknek. De a lábát szüntelenül váltogatnia kellett, mert sehogysem egyezett a lépés a zenekar döngő ritmusával.

— Jó alak ez a Frici — jegyezte meg a kis fiú apja, hosszú, sovány, higgadt uriember, aki kezét dörzsölgetve szintén végignézte a gyönyörű felvonulást a kiskapuból. — Nem tud lépést tartani . . .

— Hja, a szolgabíró, — mondta valaki, erősen megnyomva az l-et. — Nem vót katona. Asz mintgyár látszik, hja, ja . . .

S még a többi . . . Az egész felvonulás. A „népség”, mint a vándor színészek színlapján írták. A hatalmas tömeg, a magyarok dolmányai és solyemkötényei, árvalányocsokrétái, sza-

lagjai és csizmái, dörgő nótázása, ordító, síkongó jókedve és a svábok sötét szoknyái, fehér harisnyái, kerek képe, bajszatlan vigyorgása, juhhézása, táncropó ringása. S a gyerekek, kislányok kergető hadai, a zenekar részeg csinnadrattájára lábukat kapkodó lovak, aztán a bandériumos legények ünge-gatyája, sarkantyúja, fokosa . . .

Legelői pedig lassú lépésben vezették a virágos, pántlikás, árvalányhajos óriási kost végig az éljenző, juhhézó utcán, a vad nép örömrivalgása közben a templom felé, mely odafent hidegen, féhéren ragyogó keresztel állt a dombon s a vár, mint a vén barna eb, hever és ugatta ég felé nyugtalanságát s a szelíd Zengő felől visszamorgott a hang . . .

Igy haladtak végig a kossal és a nap aranya bőven omlott a népre.

II.

A mezőváros háromemeletes községházat épített s ez volt a büszkesége. Félig kastélynak, félig kaszárnyának látszott az épület, mely magas volt, irtóztató magas és galambok fészkeltek az eresz alatt. Most a galambok nyugtalanul röpdöstek a ház körül, le-lecsaptak, de nem mertek megülni a tetőn. Elrettentő sok ember tolongott, zúgott a községháza előtti nagy, üres négyszögletű téren. Idegyűlt a falu és a környező falvak minden épkézláb embere, asszonya, hogy a tűzoltógyakorlatokban gyönyörködjenek. S az ezernyi ember szeme mind az épületre volt irányozva, amelynek egyik csúcsáról először sűrű, tejfehér füst gomolygott elő, majd hirtelen hatalmas vörös lángnyelv csapott ki . . . a nap forró sugarai egyaránt tűztek mindenkire, de a tömeg egy száj és egy szem. Rémuló sóhaj szakadt fel a mellékből, itt-ott visított egy gyengeszívű némbor.

— Ég a tető! Kigyulladt a községház! — Ordította valahol egy öblös férfihang.

Magasan, egyik saroktorony ablaka kinyílt és kihajolt rajta valaki. Első pillanatra nem lehetett látni, hogy asszony-e

34

vagy férfi. Olyan kicsiny volt, csak a képe világított vörösen, aztán elharsant a hangja is. Férfi volt, jó torkú sváb.

— Sekkidség! Sekkidsenek!

Már hisztérikus borzongás vibrált a tömegben. Mint a halaszemek, úgy meredtek az emberek arra az egy kipattant ablakra. Rémullet, irtózás zúgott végig az ajkakon, aztán dermedt csend . . .

A tejfehér füst hatalmas oszlopban kanyargott lomhán felfelé, kissé távolabb lehúzódott a falura és leheveredett. Szinte a házak tetejére terült.

Ujabb lángok csaptak ki a háztetőn.

A kis fiú is ott állt egy akácfa mellett és görcsösen szorongatta apja sovány, csontos kezét. Az apja csodálatosan nyugodt volt, meg se moccant, könnyedén fordult egy hölgyhöz és beszélgetett s mosolygott.

De a kis fiú majdnem elájult rettegésében és borzalmában.

Erre az ünnepre már napok óta készült. Álmai és képzelgésai tele voltak a nagy nap gyönyöreinek képeivel. Minden olyan szépen indult. Csodálatos volt a tavasz, az orgonavirágok illata és fehér tömegei kábítóan illatoztak, lengtek az árvalányhajak, a magyarlányok pompáztak, mint a pávák s még soha a világon nem díszítettek fel kost olyan szépen, mint ma. S szíve legtitikosabb vágya is teljesülhet: láthatta a gyönyörűséget, az álmok álmát, a legszebb asszonyt, az „ideált”, akit egyszer feleségül akart venni, a tűzoltóparancsnok, a szolgabíró feleségét, Etelka nénit, ott állt az apja mellett bájosan, szőkén, mint az árvalányhaj, kék szemében ibolyák mosolyogtak és a karja és nyaka olyan fehér és puha volt mint az ünnepi fonott kalács. Elálló lélekzettel bámulta a kisfiú órákon át s az ünnepséget, a tömeg színeit, szépségeit csak félszemmél nézte s félfüllel hallgatta a zenekar remekelését. Nagyobb boldogság volt számára mindenél az asszony lágy althangja és csillogó apró fogsorának nevetése.

Csodálatos, érthetetlen, az imádott asszony napernőjével játszott, nevetett és semmi megdöbbenés, ijedtség, rémullet

nem látszott rajta. Finom fiatal arcán halvány pirosság hamvadzott, nyári kalapján szalagot libegtetett a szellő és kék selyem redői suhogtak.

A kis fiu nem mert mocanni sem. De már a másik percben megkönnyebbülten sóhajtott s vele sóhajtott a tömeg is, felszabadult mozgás bomlott mindenütt: a tűzoltók kocsikon létrákat hozták, villámgyorsan tologatták a magasba, létra tetejére létrát, arra ismét másikat, vékonyat, hajlósat, mint a pálca, s még fel se ért az alkotmány az épület csucsáig, már kusztak fel rajta az emberek, vödörrel, csákányokkal és kötelekkel, mint a majmok s a nép örjöngve tombolt, tapsolt, éljenzett, ordított mindenki és verte a tenyerét, kalapok repültek levegőbe . . .

S a háztetön úgy futkostak a tűzoltók, mint a hangyák s a munka folyt, a tömeg lelkesedett, a zenekar bömbölt és re-csegett . . .

— Nagyszerű gyerek ez a Frici, — jegyezte meg elismerőleg a kis fiu édesapja s cigarettát csavart. A kis fiu az aszszonykára nézett: halvány pirosság futotta el s olyan volt, mintha szégyelné magát a bók miatt . . .

Erre a kis fiúnak könnyek szöktek a szemébe . . .

A térség egyik sarkában már füstölt a szabad tűz, hatalmas bográcsokban rotyogott a díszkos husa, a kosé, amelyet reggel olyan tisztelettel kísértek végig az uccákon. Hagyma és paprikaillat áradt a nép felé, mely állhatatosan bámulta a tűzoltók munkáját.

Amodább, egy szabad sarokban karók álltak, ott fog lefolyni a lepényevés meg a köcsögtördelés.

Ekkor a dermedt ijedelem ismét szíven markolta a tömeget.

De már az aszonkát is meg az öreg urat is.

Valahonnét a magasból, a harmadik emelet széléről velőt hasító kiáltás libbent:

— Ja-a-aj!!!

Irtózatossá csend. Mintha az egész tömeg bábuává vált volna. Kimeredt szemmel és halálos sápadtan meredtek felfelé. Odafent szinte lassan levált egy ember az épület hajmeresztő széléről és mintegy játszva, kedvesen, diákosan, megfordulva a saját tengely körül, zuhanni kezdett. Gyorsan növekedett, ahogy egyre közelebb jutott az anyaföldhöz. Még egyszer megfordult, karjait kitárta, mint a felfeszített Jézus, rézveretű sisakja aransárga fénykört írt le a napsugárban. És egyszerre meggyorsította zuhanását; amint lejjebb és lejjebb ért, látszott a rohanó gyorsulás.

Minden lélekzet elakadt, minden szív a torokba bugygyant. Ha meg lehetett volna állítani a zuhanó testet útjában. Ha a kirobbanó akarat legyőzhette volna a zuhanás kozmikus erejét, ha meg lehetett volna állítani a test testhez való közeledésének és az egyesülésének vágyát, akaratát!

Tompa, nehéz puffanás, a tömeg rémülete felszabadult s egyetlen börgő kiáltással állati visítással rohant mindenki a szerencsétlen holtestéhez.

Kavargott a por s kavargott a tömeg, füst, lárma tomboló tolongás, ruhák szakadtak, gyerekek sikongtak . . .

A kis fiu reszketett.

— A parancsnok! Lezuhant a szolgabíró! — Ordította valaki.

Ebben a pillanatban a fiatalasszony kebléhez nyomott kézzel halálsápadtan megingott és ájultan esett össze.

Mikor leomlott a fa mellé, zürzavaros kiáltás támadt. Egyre erősödő nevetés bátortalankodott a tömeg elejéről, de a kis fiu apja is szívcszorogva markolta meg erősebben a gyenge reszkető gyermekkezét . . . Mert a gyermek szívébe fekete karmait belevájta a borzalmas érzés: ez az ember, az imádott asszony férje, azért zuhant le a tetőről, mert ő kívánta, hogy elpusztuljon s ő vehesse feleségül Etelkát . . . Most jutott eszébe: igen, épen az imént akarta, hogy az az ember az eresz közepén, a létra végénél lezuhanjon!

Jeges hullám csapódott fel a szívére s szemei előtt fekete zuhant a napfény. Az Isten rettenetes markait, karmait érezte magában, aki belefurja pillantását a legkisebb lélekbe is, a kalászába is, a pántlikás koséba is, a veréb lelkébe is egyszerre és szüntelenül mindig és mindenütt s akkor mar-

kolja meg a törékeny lényt, amikor neki tetszik, akkor teljesít kívánságot, amikor akar, akkor jó, amikor gonosz, akkor gonosz, amikor áld: akkor ő, amikor feltámaszt...

A kis fiu térdei megrogytak s szinte húzta a lábát, megbénult, mint a gutaütött...

— Na, hát veled mi van, Laci? — Szólt rá az apja türelmetlenül.

S ő görcsösen szorongatta a jól ismert csontos kezét, az egyetlen, akihez segítségért folyamodott ebben a szörnyűséges örvényben s tudta, hogy ez a kéz is csak ember gyöngye csontja, mely akkor törik, akkor oszlik, amikor a fekete akarat akarja...

Már nem is hallotta, hogy a tömeg hisztériás, tomboló röhgésben szabadul fel. A kavargás előlről kezdődött, de már jó kedvben és csiklandozva.

Két férfi szélesen röhögve, már pálinkás ábrázattal vállán vitte magasan a juhhézó és éljenző tömeg fölött az imént lezuhant tűzoltóparancsnokot: egy tűzoltóruhába öltöztetett és csákovával ellátott kócbábút. Egyik ujjából kilógott a szalmaköteg, félrebillent sisakja alól, mint furcsa kiloccsant velő, szürkén bomlott ki a kóc.

III.

Az asszonyka már elfelejtette a rossz tréfát és férjével vidáman járt-kelt az égő színes lampionok alatt. Egy emelvényen tánc alá reccsentett a banda, örült forgással lihegték a táncoló testek s köröskörül a fák sötétje alatt csengett a lányok nevetése, csiklandozó kacagás buggyant, a lámpácskák himbáltak a szélben, távolabb rekedten énekeltek a férfiak s mindenfelé illatozott a lacipecsenye és a sör szaga...

— Kezdődik a lepényevés! Kezdődik a lepényevés! — kiabálta egy rendező tűzoltó. hajadon főve jár, homlokába csapzott a haja, zubbonya mellig nyitva volt s rekedten ki-

abált, majd, hogy nagyobb legyen szívainak a nyomatéka, beletapsolt a tenyerébe.

Előserегlettek a részeg kamaszok s körbenálltak a karótűzött kocskeréknagyságú lekvároslepény körül. A lepény közepébe maga a plébános úr nyomott egy fényes ötkoronás ezüstöt. És az emberek elnémultak, csak az ivók gajdoltak távolabb, a zenekar letette kürtjeit és trombonjait, utolsót puffant a nagydob...

A kis fiú elszakadt apjától és dideregve ült egy ládán, amiben sört hoztak. A foga még mindig összeverődött és úgy érezte, most viaszlárvák között ül, kóc és szalmabábok között, akik részegen üvöltének, táncolnak, muzsikálnak és kavarnak, úgy érezte, hogy beteg és a gyomra émelygett.

Látta, ahogy Etelka néni kék selyemruhájában, apró, kecses léptekkel odamegy a körtalkotó sihederek mögé és kedvesen vonogatja vállait. Hallotta, ahogy az ismerős uriaszonyok nevetgéltek a padokon. Azt is látta, hogy a fiatal szőke asszony feje fölött halványkék selyemlámpa himbálódzik, látta magasan a csillagokat is. S az asszony halkan, kedvesen, zavartan elkiáltotta:

— Egy... kettő... há—rom! — s belecsattantott kis fehér kezeibe.

Köröskörül rengett a homéri kacagás. A bor, sör és pálinka, a bő vacsora felfokozta az emberek jószágát és gyermekké tette őket. Szívből kacagtak a kamaszok zabálásán, lekváros pofáin s tépő fogaik csattogásán.

A kis fiún kínosan végigrángott a zabálók mozdulatai és maszatossága felett kitörő görcsös nevetés... De ijedten pillantott fel a lampionokon túl derengő mélységesen kék égboltozatra, a magasság csendjében hidegen csillogó csillagokra és aznap nem nevetett a lepényevőkön.

KODOLÁNYI JÁNOS

Feuilleton de la Gazette de Hongrie

Le presbytère

Par JEAN KODOLÁNYI

Traduction de HENRI ANGEL (1)

C'était une vieille maison précédée d'un portique et couverte d'un toit sur-élevé. Les murs étaient tapissés de mousse, la toiture défoncée par les pluies, l'herbe envahissait la cour. Face au portique s'élevait le flanc délabré du temple et une légion de moineaux piaillaient dans la cour et sur les toits. Quelques volailles désabusées rôdaient parmi l'armée des moineaux. Plus loin, derrière, se voyait un jardin à demi sauvage. Les frondaisons des arbres, jamais élaguées, s'enchevêtraient, les allées étaient couvertes d'une couche de feuilles jaunies, quelques tomates oubliées, tête basse, languissaient mélancoliquement dans cette solitude. Et de partout, jusqu'à hauteur du genou, foisonnaient les mauvaises herbes et les broussailles.

— Et bien, descendons, — fit le pasteur en se laissant glisser à bas de la charrette, qu'il faillit renverser. Il s'étira et fit craquer ses phalanges. Le jeune homme sauta lestement à terre et jeta un regard autour de lui, tout ému.

Ils pénétrèrent dans le portique abandonné.

— Eh, Géza ! Où es-tu ? — cria d'une voix sifflante le révérend Kosdy. Sa voix résonna longuement dans le silence, les moineaux effarouchés s'envolèrent de tous côtés, les poules s'arrêtèrent et le coq lança un cocorico enroué.

Dedans, on entendit un bruit et la

porte branlante et noircie livra passage à un homme maigre, pâle, aux yeux ardents, en habits râpés. Les bras grands ouverts, il se jeta sur le révérend Kosdy, l'étreignant, l'embrassant, puis, le tenant écarté de lui, il le contempla avec ravissement.

— C'est toi, Alexandre ? — s'écria-t-il avec attendrissement. — Et comme tu as bonne mine ! En voilà une joie inespérée ! c'est Dieu qui t'amène. Je me disais qu'il était arrivé je ne sais quel paysan. Voilà pourquoi je ne venais pas. Mais que je suis heureux ! Que le Christ te bénisse !

Kosdy souriait gaiement comme les grands-pères ont coutume de sourire à leurs petits-enfants. Puis prenant l'étudiant par le bras, il le présenta au maître de la maison. En quelques mots il exposa que M. le professeur-candidat Nicolas Kertész, son neveu, étudiait la région, l'Ormanság, qu'il écrivait un ouvrage de sociographie et qu'il s'intéressait beaucoup aux conditions démographiques de cette contrée en voie de dépérissement. Le révérend Benke serra cordialement la main de l'étudiant tout en fermant son veston sur sa poitrine nue.

— Pardonnez-moi, mon cher collègue, de vous recevoir ainsi. La maison est assez en désordre, mais que voulez-vous, il n'y a pas de femme... Et il est si rare qu'il m'arrive une visite. Mais comme je suis content. Entrez donc ! Viens, Alexandre, est-ce que tu n'es pas chez toi ?

Avec la joie débordante des hommes solitaires, il les poussa à l'intérieur. Ils traversèrent une immense cuisine froide et inhospitalière dont le foyer trahissait que depuis longtemps il n'avait pas vu

Gazette de Hongrie 1935. mars. 2.

9. n. 2-3.

de braise. Les rayons de l'étagère étaient vides. On eût dit, à voir la patère, qu'elle implorait ne fût-ce qu'un torchon à bordure rouge. Dans un coin se voyait une baignoire toute bosselée et dont les trous étaient bouchés avec de la cire. Au fond, une eau savonneuse achevait de se dessécher. A côté, sur une chaise de paille éventrée, du savon traînait.

— Donnez-vous seulement la peine d'entrer. Ici tout est encore en désordre. Passons dans ma chambre.

Il passèrent dans la chambre. La première chose qui frappa le regard du jeune homme fut un long fil de toile d'araignée, tout poussiéreux, qui se balançait paresseusement au courant d'air. Sur le plancher non récuré, pas un tapis. Aux murs grisâtres parsemés de taches, pas un tableau. Un lit de fer bancal s'étalait dans un coin, flanqué d'une misérable chaise en guise de table de nuit : on eût dit un campement et non point un logement. Une table occupait le milieu de la chambre. C'était une de ces tables comme on en voit dans les chambres d'étudiants : un meuble usé couvert de taches d'encre et d'éraflures. Des chaises de paille, simples et rustiques, se morfondaient autour de la table. Nulle part aucun ornement, aucun confort qui donnât l'impression du chez-soi. Et dans cette chambre spacieuse et presque vide il régnait une grande fraîcheur, bien que le soleil automnal jetât sa lumière dorée à travers la petite fenêtre grillée laissée ouverte.

— Asseyez-vous, je vous en prie. Mon cher collègue, prenez cette chaise, c'est la meilleure. Je suis un peu à court de meubles. Mon casuel est assez misérable et on me vole tout ce qui pousse dans

mon jardin. Et il n'y pousse pas grand' chose... Je ne peux m'occuper de tout.

Le révérend Kosdy se laissa choir sur la chaise, qui gémit sous son poids, et posa sur la table sa large main. Ses yeux bruns pétillaient joyeusement derrière ses lunettes à large monture.

— Une femme ne serait pas de trop ici, — fit-il en souriant.

Le révérend Benke soupira amèrement :

— Impossible, mon ami, impossible. Je ne peux pourtant pas amener une femme au milieu de cette misère. Je suis bien trop honnête pour cela. Celle qui viendrait n'a rien, et quant à celle qui m'apporterait quelque chose, je ne puis la prendre pour son argent. Mais quand je me serai tiré de cette misère, peut-être qu'alors... Mais quand est-ce que cela arrivera ? Dieu le sait.

Et serrant ses lèvres minces, il fit une sorte de grimace bizarre qui voulait être un sourire, mais qui ressemblait bien plutôt à un pleur.

— Combien de maïs cette année ? — demanda M. Kosdy.

— Combien ? Je ne sais pas. Ils ont rentré quelque chose, ces gredins, mais je ne sais combien. Jamais ils ne déclarent autant qu'ils récoltent.

— Mais pourtant, combien comptez-vous par arpent ?

— Je ne sais pas, mon ami, je ne sais pas... Je ne comprends rien à ces choses-là. Et cela ne m'intéresse même pas. C'est l'affaire des paysans. Mon affaire à moi, c'est de labourer et d'ensemencer les âmes. Leur affaire à eux, leurs champs.

Et il sourit à l'étudiant, un éclair dans les yeux, content de cette belle comparaison bien ecclésiastique.

M. Kosdy, d'un geste où se trahissait une grande expérience, coupa le bout d'un cigare, le suçâ un peu, le fit craquer entre ses doigts et l'alluma. Avec délice, il en tira une bouffée.

Le maître de la maison se tourna vers le jeune homme et l'interrogea sur ses études, sur ses projets et sur le résultat de son voyage.

— C'est très beau de la part de la jeune génération d'aller au peuple — observa M. Kosdy sur un ton élogieux. — C'est comme cela que Nicolas deviendra un homme pratique. Si je me souviens bien, nous en étions au maïs. Ainsi donc, tu ne sais pas combien on récolte par ici?

— Je n'en sais rien.

— Et ta truie a déjà mis bas?

— Ma truie, ah oui? Cette pauvre petite Julie? Elle a péri, la pauvrete. Pour sûr que j'ai de la guigne. Et pourtant je l'aimais beaucoup, — expliqua-t-il en se tournant vers l'étudiant, — elle entraît jusqu' dans ma chambre. Elle était si intelligente, si apprivoisée... comme un chien. Bien souvent j'ai admiré l'infinie sagesse de la Providence dont toutes les créatures sont si parfaites, même celles que nous appelons les cochons. Cette bête comprenait ma voix, elle se couchait à mes pieds, elle mangeait dans ma main, tant elle m'aimait. C'était une camarade fidèle dans ma solitude. Elle grognait si gentiment, et tirait même le pan de ma redingotte. Je la regrette beaucoup, la pauvrete. Je l'ai pleurée quant elle est crevée.

— Tu es icorrigible, — fit en riant M. Kosdy, et sa terrible main s'abattit sur l'épaule fragile de son confrère. — Je te plains. Elle aurait pu avoir déjà cinq porcelets. C'est quelque chose. Les miennes ont bien fait des petits, que je vendrai à la foire de Lórinç. Le mal est que ça ne se vend pas. Quand cela arrive au consommateur, c'est hors de prix, mais celui qui les élève ne touche rien. C'est du brigandage, mon ami.

— Pardonnez-moi, mais je dois me préparer pour le service divin, — se hâta de dire le maître de maison en se levant de sa chaise. — Le sonneur va venir.

— Moi, j'ai déjà célébré le service, — fit M. Kosdy. — Chez nous, tu sais, c'est de très bonne heure.

— Mais moi, j'ai mal dormi. En général je dors mal, — dit Benke en passant dans l'autre chambre pour s'habiller. Et il continua d'une voix faible et plaintive : — Moi, je ne peux pas célébrer un service de bon matin, comme toi. Cette nuit j'ai lu du Ruskin et je me suis avisé de toutes sortes de choses importantes que je développerai dans mon prêche. Tous les jours je parle un peu et pourtant personne ne vient au temple.

— Sais-tu? — s'écria joyeusement M. Kosdy d'une voix sonore. — Fais annoncer par le sonneur que c'est moi qui vais prêcher. Et je m'en vais laver un peu la tête à tes fidèles. Qu'en dis-tu?

— Comment donc, mon cher ami, mon unique ami, bien sûr que je suis content. Je vais le lui dire.

(à suivre)

Le presbytère

Par JEAN KODOLÁNYI
Traduction de HENRI ANCEL (2)
(suite)

Le sonneur arrivait justement. Passant par la porte entrebaillée sa tête ornée de longues moustaches, il grogna d'une voix avinée :

— Je peux sonner, mon Révérend?

— Attendez ! — cria de l'autre chambre le pasteur. — Aujourd'hui c'est le Révérend Kosdy qui va prêcher.

— Ça fera l'affaire ! — fit le sonneur avec une joie revêche. Et il se gratta la nuque.

— Annoncez par tout le village que c'est lui qui va parler. Mais vite. Et ensuite vous pourrez sonner.

Le sonneur s'éloigna clopin-clopat.

M. Benke parut sur le pas de la porte, la barrette en tête, la toge sur les épaules. Avec un bruit de drap froissé il alla prendre l'Evangile sur le rayon.

— A propos, et tes incendiaires ? — s'enquit Kosdy.

— J'ai assez de mal avec eux. On les a, mon ami, j'ai été à la gendarmerie pour les faire relâcher, puisque ce sont des gens du village, mais c'est un délit poursuivi d'office et je n'ai rien pu obtenir.

— En un mot, tu es intervenu pour eux ?

— Que pouvais-je faire ? C'était vraiment mon devoir.

Surpris, le jeune homme regardait avec admiration cet homme maigre et hâve. Car il était véritablement beau

sous la toge noire et la barrette à la Bockay, avec son visage pâle et fin, ses yeux sombres brillant sous sa toque noire.

*

La cloche se fit entendre. Des chants s'élevèrent. Miracle des miracles ! Ce n'était pas comme d'habitude la voix de pot fêlé de trois ou quatre vieilles qui vibrait maintenant dans le temple, mais celle d'une foule vigoureuse et serrée. Les cloches tintaient hardiment, les fidèles avaient entonné les cantiques à plein gosier.

Ils entrèrent par la porte latérale. Sur le corps gigantesque de M. Kosdy la toge retombait à larges plis et sous la barrette sa tête semblait celle d'un prince. Le manteau noir se tendait sur sa large poitrine. Il baissa la tête et regarda l'assemblée par-dessus ses lunettes. Le jeune homme s'assit sur le banc à côté du Révérend Benke.

Le soleil inondait de ses rayons le vaste temple aux murs blanchis à la chaux. Un moineau posé sur le rebord de la fenêtre piaillait joyeusement. Les enfants l'aperçurent et un sourire de gaieté illumina leur visage. Sur la nappe rouge de la table du seigneur, les broderies flamboyaient.

Quand le psaume eut pris fin, le Révérend Kosdy monta en chaire. Les marches craquaient sous son poids... Là-haut, on eût dit que sa haute stature avait encore grandi jusqu'au plafond. Il promena ses regards sur l'assemblée. Le silence se fit, quelques vieilles femmes poussèrent un soupir de délices ; les yeux baignés de larmes, elles contemplaient le pasteur. « Un bel homme ; un bien brave homme », devaient-elles

Gazette de Hongrie 1935, mars 9.

10. sz. 2-3.

soupirer, car on voyait remuer leurs lèvres.

M. Kosdy pria, de sa belle voix simple, métallique, majestueuse. Puis il lut un passage de l'Évangile, referma le livre, essuya ses lunettes et de nouveau promena ses regards sur l'assemblée. Un silence de mort régnait dans le temple. Seul, ça et là, quelque vieillard toussoyait timidement.

Le Révérend Kosdy commença sur un ton tranquille et amical. Mais à mesure qu'il s'échauffait, sa voix se faisait plus haute, ses expressions plus claires et plus inexorables. Son visage s'était transfiguré, ses yeux lançaient des éclairs. Ses gestes étaient rares, mais accentuaient admirablement le sens de ses paroles. Et bientôt sa voix tonna de telle sorte dans la grande salle que l'assemblée l'écoutait en frémissant jusque dans la moëlle des os. L'étudiant, lui aussi, suivait le prêche avec admiration. Il sentait un frisson d'angoisse et de délice lui parcourir les vertèbres, ce frisson que l'on éprouve en entendant des paroles pleines de sincérité. Et l'on voyait que l'assemblée entière éprouvait ce frisson: les yeux grands ouverts restaient fixés, comme fascinés, sur la haute figure noire et vieilles et vieux poussaient de grands soupirs. On eût dit que le Révérend Kosdy était devenu un « shaman », en sa voix roulait le son des tambours, en ses yeux flambait une lueur surnaturelle et dans tous ses gestes se manifestait un pouvoir inexorable.

— J'apprends sur vous bien des vilaines choses, mes frères. Naguère vous avez mis le feu chez votre pasteur, ce brave, honnête et véritable serviteur de notre Eglise. On m'a dit aussi qu'une

fois de plus il est mort parmi vous une jeune femme qui aurait pu vivre encore pour la gloire de Dieu et la joie des siens. Et de quoi est-elle morte? Vous le savez bien, tous tant que vous êtes. Et j'apprends aussi que l'on va supprimer à votre école la subvention de l'État parce qu'elle est à peine fréquentée par quelques enfants. Je n'entends dire sur vous que du mal, mes frères, et je puis vous dire que j'en ai honte. Ne voyez-vous donc pas où mène la voie que vous suivez? Ne voyez-vous pas les chemins déserts, les fermes muettes, les portes closes? N'entendez-vous pas, de tous côtés, de parler allemand résonner dans nos villages millénaires? Ne sentez-vous pas se dérober sous vos pieds la terre que vous gardiez avec tant de soin et s'enfuir de vous la vie dont la poursuite vous a précipités dans la destruction?

Et la voix tonnante, de plus en plus haute, remplissait le temple. Parfois elle s'abaissait, elle s'amenuisait en une interrogation et d'autre fois elle éclatait et claquait comme un coup de fouet. Le Révérend Kosdy parlait sur le ton douloureux, impitoyable, le ton de la malédiction des prophètes juifs. Il se servait de la langue du peuple, il ne mêlait à son prêche aucun élément philosophique ou théologique, mais il montrait aux fidèles, clair comme le jour, à quoi les conduisait leur genre de vie. David Nagy-Kovács, par exemple, en était arrivé à ce triste sort qu'il lui fallait loger chez son fils et sa bru, qui l'entretenaient. Il couchait à l'écurie, on l'appelait vieux coquin puant, on souhaitait sa mort, en un mot on le traitait comme un chien. Le Révérend Kosdy énuméra toutes ces ignominies, il dit aux jennes gens toutes

leurs vérités et étala devant l'assemblée toute la hideur de l'absence de piété filiale. Un certain Joseph Hosszú-Balogh était en procès avec son voisin. M. Kosdy expliqua l'absurdité de ce procès et en montra la véritable origine. Sa bravoure avait quelque chose d'héroïque. Les membres de l'assemblée, raidis de stupeur, pâlissaient et rougissaient tour à tour et leurs yeux tantôt s'arrondissaient en regardant le pasteur et tantôt se fermaient de honte. Il n'hésitait pas à se servir de comparaisons ingénieuses, de tours ironiques ou d'expressions rustiques et ayant un goût de terroir. C'était dans l'Ormánság qu'il était né et qu'il avait grandi. Il en connaissait tous les coins et recoins et l'on voyait qu'il avait jusque dans le petit doigt toutes les vibrations de la pensée et du sentiment populaire.

Sa voix rappelait parfois les accents du cor et parfois le bourdonnement des abeilles butinant les fleurs du jardin.

Impossible de s'endormir, impossible de s'ennuyer. Celui qui parlait maintenant savait ce que c'est que l'agriculture et l'élevage, il savait ce que c'est que l'argent, le mariage, l'amour et les enfants, il savait ce que c'est que les soucis et ce que c'est que la joie. Il savait ce que c'est que l'impôt, le seigneur et le paysan, la fabrique, la guerre et la paix. Il savait tout. Il fallait bien lui donner raison et reculer devant la puissance écrasante de sa sincérité.

Après qu'il eut terminé son prêche improvisé et qu'il eut dit la prière, longtemps encore, les fidèles restèrent à leur place, frappés de stupeur, le visage pâle ou brûlant. Personne n'osait regarder son voisin. Ils se levèrent enfin et entonnèrent le psaume. Des bancs

de derrière, ils commencèrent à sortir, par rang d'âge, dans un ordre exemplaire.

— J'admire cette audace inouïe — dit M. le Prévérènd Benke pendant qu'ils se dirigeaient vers le portique. — Mais à ce qu'il semble tu as raison. Tu as toujours raison. Ah ! Si j'osais leur laver la tête comme cela !

M. Kosdy tapota amicalement l'épaule de son ami et, se tournant vers le jeune homme :

— Mon jeune ami, maintenant vous allez vous promener un peu ou lire quelque chose pendant que nous discuterons les questions brûlantes de la communauté. Vous voulez bien ? Bon, Géza, allons au bureau.

Les deux pasteurs entrèrent sous le portique. L'étudiant resta seul.

Il descendit au jardin. C'était un jardin abandonné, admirablement triste et paisible. Comme une jeune fille qui s'en va de la poitrine. Tout charme, plein de scintillements et de couleurs vermeilles.

Des fils de la vierge flottaient dans l'air. Les feuilles des arbres tombaient sans bruit sur les allées envahies par l'herbe. Les fleurs penchaient leur tête brisée et tout autour la splendeur de l'été expirait. Le soleil était tiède. Pendant qu'il marchait à pas lents sur les feuilles jaunies et rougies, une profonde tristesse s'emparait de Nicolas Kertész. Il se sentait tout à fait seul. Se retournant, il aperçut le toit défoncé du presbytère, les carreaux des fenêtres scintillant à travers le feuillage, le toit de chaume de la grange couvert de mousse et noirci par les pluies. Spectacle triste et désolé !

Et c'était lui qui voulait métamorphoser cette ruine !

Il s'étira. Il se sentait plein de résolution et d'enthousiasme.

*

Ils allèrent déjeuner chez une paysanne dont le mari était tombé à la guerre. Accorte et affable, la jeune femme les fit entrer dans une chambre d'une propreté éclatante où régnait une agréable fraîcheur. Sur les lits s'entassait une haute pile d'édredons, la table était couverte d'une nappe tissée au logis, des assiettes à fleurs scintillaient aux rayons du soleil filtrés par les rideaux.

— Je suis un peu en retard, — fit en s'excusant la jeune femme, toute confuse. Et son beau visage halé rougissait de plaisir. — Asseyez-vous, je vous en prie. J'ai préparé une petite soupe au poulet, mais je ne sais si vous l'aimez.

— Comment cela va-t-il, ma belle ? — demanda M. Kosdy en tapotant le dos musculeux de la veuve. — Quand est-ce que l'on se remariera, voyons ?

— Me remarier ? Cela vaut mieux ainsi, mon Révérend.

En guise de serviettes elle leur donna d'immenses essuie-mains de toile. Elle s'affairait autour de la table, avec de grands rires et pas une minute son babil ne s'arrêtait.

— Le jeune monsieur est un de vos parents ?

— Pas plus que n'importe quel autre chrétien. Il est venu ici pour voir un peu le pays.

— Dieu le bénisse ! Il n'y a pourtant pas grand'chose à voir.

(à suivre)

Le presbytère

Par JEAN KODOLÁNYI

Traduction de HENRI ANGEL (3)

(suite et fin)

Le jeune homme serrait les poings pour se forcer à écouter, il fumait coup sur coup d'innombrables cigarettes tout en se creusant la tête pour trouver le moyen d'amener la conversation sur des questions ethnologiques et sociologiques. Ce qui le passionnait surtout, c'était de savoir ce qu'il était resté de l'ancien art populaire et quelles étaient les conditions démographiques. Il avait son programme. Les questions de l'au-delà le laissaient froid. Mais tout était vain. L'enchantement du soir avait si bien pénétré le Révérend Benke qu'il n'arrivait pas à sortir de son poème.

Le jeune homme ne dit pas son avis sur les vers, mais ils ne parlèrent pas non plus ethnographie.

A souper, le pasteur fit de nouveau la grimace.

— Pour moi, rien que mon lait, comme d'habitude, Madame Pallag !

— Je sais, je sais, mon Révérend... Vous avez mal à l'estomac... — fit aimablement la veuve. Et dans ses yeux se lisait un grand dédain...

Ils rentrèrent. Les fenêtres des petites maisons scintillaient vaguement. Le long des clôtures, de temps à autre, un passant attardé se hâtait comme une

ombre dépourvue de corps. Quelque part, un veau meuglait tristement. Des chiens aboyaient, par devoir sans doute. Le parfum des accacias fanés emplissait l'air.

Arrivés dans la chambre inhospitalière de M. Benke, ils commencèrent à se déshabiller. Le jeune homme ouvrit sa valise, d'où il tira quelques livres et quelques brochures sur lesquels le pasteur se jeta avidement, pour faire ensuite la moue : C'étaient des revues allemandes consacrées à l'architecture et à l'ameublement, pleines de maisons à toit plat, de bâtiments de fabrique, de toitures de verre, de chambres contenant à peine des meubles et pourtant meublées. M. Benke, croisant d'une main sa chemise sur sa poitrine, les repoussa avec un geste de dégoût.

— Je ne comprends pas, mon cher collègue, je ne comprend pas... Elles vous plaisent, ces vilaines bâtisses informes? Mon âme se glace à les voir. Celle-ci, par exemple ! — cria-t-il en posant le doigt sur une illustration représentant un bloc de maisons. — Où trouvez-vous un caractère national? Ou trouvez-vous de l'individualité?

— Mais dites-moi, où voyez-vous de l'individualité dans les masures couvertes de chaume, aux murs en torchis?

— Mais la cathédrale de Cologne ! Songez un peu à la cathédrale de Cologne !

— C'est l'œuvre d'un monde disparu. Nous ne pouvons plus bâtir des cathédrales de Cologne !

Gazette de Hongrie 1935. mars, 23.

12. n. 2-3.

— Mais permettez . . . Le village, les maisonnettes, les cloches du soir . . . C'est pourtant plus beau, — fit le pasteur avec un tremblement dans la voix, comme froissé. Il tâtonnait autour de la table, le visage enflammé, les yeux baissés, comme s'il se sentait coupable.

— Une veilleuse, le sol en terre battue, une fenêtre grande comme la main, la crasse, l'incendie et la tuberculose, — répliqua malgré lui l'étudiant, sur un ton moqueur et blessant. — Voilà le style, le caractère national.

— Moi, te ne veux pas d'un village dépourvu de toute beauté, de romantisme et de foi !

Ils se tenaient l'un en face de l'autre, l'étudiant à un bout de la table, brandissant la brochure, emporté par une passion qu'il ne s'expliquait pas lui-même, — et le maître de maison à l'autre bout, indigné, froissé et se forçant à une fausse humilité.

— Non, je ne peux croire qu'un jeune homme comme vous, un brave, honnête et intelligent jeune homme . . . Je ne puis croire, — béguayait-il, — je ne puis croire . . . — et il ne cessait de secouer la tête, mais il n'acheva pas sa phrase.

Enfin, faisant appel à toutes ses forces, il eut un geste d'indifférence et sortit de la chambre. On l'entendit sauter dans l'eau froide de la baignoire, claquer des dents, s'ébrouer, puis, enveloppé dans un drap, il réapparut et, tel qu'il était, se glissa dans son lit et se couvrit jusqu'au cou.

— La neurasthénie, — dit-il en cla-

quant des dents et avec de profonds soupirs. — C'est le médecin qui m'a recommandé cela.

Le jeune homme se coucha sur un divan que pendant le jour Mme Pallag avait apporté d'une autre chambre et qu'elle avait recouvert abondamment d'une literie encore moite et sentant le rance.

— Je peux éteindre la lampe ?

— Mais oui, s'il vous plaît.

L'obscurité envahit la chambre. Seule la clarté des étoiles descendait par la petite fenêtre laissée ouverte. Longtemps, ils gardèrent le silence. Le pasteur faisait certainement ses prières. Puis sa voix s'éleva. :

— La neurasthénie. Il ne fait pas bon vivre seul . . . Je me marierais bien, mais je n'ose pas. Amener ici une femme, dans ce village perdu ! Mais c'est plein de platras, le plancher est disjoint, le toit défoncé ! Mais le presbytère tout entier est rongé par les souris et tout est emporté par les oiseaux ! Ici, il faut tout reconstruire . . .

— Comme cela, c'est plus poétique, — se dit le jeune homme en lui-même, mais il se tut.

— Et ensuite . . . Mes enfants . . . Je suis prêtre, je ne peux vivre avec ma femme comme font ces paysans d'ici . . . Je ne peux me contenter d'un enfant . . . Je ne fais que leur prêcher le contraire. Et puisque le bon Dieu a voulu qu'il y ait une bête en nous . . . alors, du moins . . .

— L'étudiant ne répondit pas. Le pasteur soupirait en se retournant sur son lit.

— Mon doux Jésus, si du moins ma mère vivait encore !... Ma pauvre mère ! Je la prendrais avec moi, elle aurait soin de moi... Et il ne faudrait pas me marier. Mais elle est morte. C'était une âme bénie. Toute humilité, patience et douceur... Ah, mon Dieu. Les mères ne devraient jamais mourir !

Le jeune homme se sentait envahir par la pitié et la tristesse. Il se garda d'interrompre M. Benke. Il contemplant le petit carré grillé de la fenêtre ouverte et prêtait l'oreille aux abois lointains.

— Oui, j'envie Alexandre, — continua le Révérend d'une voix dolente. — Il a une famille, un ménage, il tire tout de ses paysans, et ils l'aiment, ils ont peur de lui... Moi, je suis mangé des souris, des mites, des toiles d'araignée et des moineaux... Et on met le feu chez moi. Je n'ai aucune autorité. Ils me roulent. Ils me volent mon blé et mon maïs. Ils ne répareraient même pas un clou à la maison... Ah Seigneur ! Quel triste vie !

Et triste, invisible dans l'obscurité, il se retournait et soupirait sur son lit de camp.

Un grand silence se fit. Seule une mouche prise dans la toile d'araignée bourdonnait dans un coin. Et l'on croyait sentir l'araignée sucer le sang de l'insecte en train de se débattre et dont le bourdonnement devenait de plus en plus bas, de plus en plus faible... On eût dit des pleurs désespérés se perdant dans le lointain. Puis tout se tut...

1935, m. 16, 289

Le presbytère

Par JEAN KODOLÁNYI

Traduction de HENRI ANCEL (3)

(suite)

— Quand je n'aurais vu que vous, — fit gaiement l'étudiant — je n'aurais pas perdu mon temps.

La veuve partit d'un grand éclat de rire, pendant que sa courte jupe plissée battait ses mollets comme la corolle d'une fleur géante.

Bientôt la soupe jaune d'or fuma sur la table. La veuve apporta aussi une bouteille de vin qu'elle posa devant le Révérend Kosdy. Après s'être passé au cou l'essuie-main, il emplit largement son assiette et s'adressant à la paysanne debout derrière lui :

— Est-ce que vous avez encore de ce bon paprika? demanda-t-il.

— Bien entendu. Et moi qui avais oublié que mon Révérend l'aimait tant! Je l'apporte!...

— Ce potage est trop gras — fit M. Benke après avoir goûté la soupe.

— Je ne peux pas l'habituer à une cuisine normale.

La veuve servit ensuite une fricassée de poulet sauce tomate. M. Benke fit la grimace.

— Vous savez bien, Madame Pallag, que je ne mange pas de volaille.

La femme devint maussade.

— Je ne sais quoi lui servir. Ne pas

manger de viande, surtout pas de volaille! Je n'ai jamais rien vu de pareil. Vous voulez donc partir de la poitrine?

— Apportez-moi des fruits. J'ai mal à l'estomac, je fais une cure de fruits, — dit le Révérend d'un air morose en posant sa cuillère.

Avec un haussement d'épaules, la veuve posa sur la table des poires, des pommes et du raisin. M. Kosdy et l'étudiant, en revanche, firent honneur au dîner. Ils se taillèrent dans le beau pain blanc un énorme quignon, après quoi ils emplirent leurs assiettes jusqu'au bord. Le repas finit par un chausson aux pommes.

— Vous en mangerez bien, mon Révérend? — fit Madame Pallag sur un ton engageant.

— Non, c'est trop lourd pour moi, cela m'est défendu, — répondit le pasteur, subitement attristé.

Entre-temps le Révérend Kosdy ne cessait de questionner la jeune veuve. Il voulait tout savoir et savait tout. Elle, rayonnante, se tenait debout devant lui et lui répondait pudiquement.

Les deux prêtres se levèrent de table, car M. Kosdy tenait à voir les champs, passablement négligés, de son ami.

L'étudiant s'installa confortablement sur le coin du divan et alluma une cigarette. Il regardait la femme qui s'affairait autour de la table. Elle ne savait que dire, gênée devant ce monsieur de la ville.

— Alors, comme ça, le jeune mon-

Gazette de Hongrie 1935. mars. 16.

M. n. 2-3.

sieur est venu de Pest? — demanda-t-elle enfin.

— De Pest.

— Et qu'est-ce que vous faites à Pest? Vous apprenez?

— J'apprends.

— Vous apprenez à écorcher le peuple?

— Oui, — fit-il en riant. — Vous avez raison.

Elle lui jeta un regard étonné.

— Et qu'est-ce que vous êtes venu faire chez nous?

— Voir comment les gens écorchent leur pasteur.

— C'est un bien bel homme et un brave homme, le Révérend Kosdy, — fit en riant la jeune veuve, apparemment sans aucun à-propos.

— Votre pasteur aussi est un homme charmant. Et si intelligent.

— Charmant, charmant, je ne dis pas. Un homme si modeste. Seulement on ne l'aime pas beaucoup.

— Pourquoi ne l'aime-t-on pas?

— Le diable le sait. C'est une espèce de poète. Est-il permis à un prêtre d'être comme cela? Je m'aime pas même mettre les pieds chez lui. Ensuite, il ne mange pas, et il ne regarde même pas une femme. Il ne porterait pas un morceau de viande à sa bouche... Il est tempérant. Pourquoi ne se marie-t-il pas?

— Il se mariera, — fit le jeune homme, prenant la défense du pasteur. — Quand il aura mis sa maison en ordre.

— Ce n'est pas ça. Il a peur des femmes. — Elle rit, tourna le dos et

regarda le jeune homme par-dessus l'épaule.

— Ça, c'est un grand malheur.

— Un grand malheur. Le plus grand. Ce n'est pas un homme, n'est-ce pas?

— Mais vous, à ce qu'on me dit, vous avez peur des hommes.

— Oui, pour cela... — dit-elle en se déhanchant et en fredonnant. — Je ne me remarierai pas.

— Vous voyez. Il ne veut pas prendre femme et vous ne voulez pas vous marier, Vous êtes quittes.

— Nous serions quittes, soit. Mais pour ce qui est de lui, il ne vit pas comme il faudrait. Quelqu'un qui trouve à redire à ma cuisine, ce n'est pas un homme normal... *

Le crépuscule arriva de bonne heure. Le soleil s'enveloppa de brume et tout fut baigné d'une lumière soyeuse et mystérieuse. Un vent frais, apportant une odeur amère, se leva, arrachant aux arbres les feuilles jaunies. Elles voltigeaient comme autant de grands papillons bizarres et tournoyaient avant de se poser sur le sol.

La charrette partit en grinçant, emmenant le Révérend Kosdy. Longtemps ils restèrent debout sous le portique au milieu des flammes rouges de la vigne vierge, tendant l'oreille au bruit de la charrette qui se perdait dans le lointain. Le Révérend Benke poussa un grand soupir.

— Je l'envie. Il est tout force, tout calme. Tout lui réussit. C'est un homme

comme lui qu'il faudrait ici, et non pas un homme comme moi...

Et il eut un geste de renoncement.

Ils se promenèrent de long en large dans le jardin perdu dans la pénombre. L'église, le toit de la grange, le presbytère, la silhouette des arbres, tout se fondait dans le calme crépuscule provincial. Les feuilles mortes, bruissant tristement, tombaient sur leurs épaules. A chaque instant, les rameaux saillant des buissons caressaient leurs vêtements.

— A pareille heure, je sens l'infinie grandeur de Dieu, — commença le pasteur, se berçant dans un état d'âme sentimental. A pareille heure, je cause avec le Christ. Ce sont les moments véritablement heureux de ma vie. A pareille heure, j'ai la certitude que je suis son élu...

Sa voix était vibrante et monotone. Le jeune homme observait les bruits confus du soir, il aspirait profondément l'odeur de l'automne et n'écoutait que d'une oreille distraite le pasteur dont toutes les paroles le rendaient nerveux.

— Ecoutez, mon cher collègue, écoutez des vers que j'ai composés, — fit brusquement le prêtre sur un ton où l'on sentait un singulier mélange de modestie et d'orgueil. Et il se mit à déclamer, d'une voix monotone, triste et pathétique, un long poème sur la sainte vie du Christ, sur le salut, sur la lumière du Verbe qui pénètre tout de ses rayons, sur la douceur de servir et sur les tristes réalités de ce monde.

(à suivre)

Szüzmáriás királyfi

Tamási Aron regénye propagandakadásban

Ennek az írónak megvan az a ritka tulajdonsága, hogy amint leír egy szót, máris különös varakozással nézünk a következők elé. *Játékos* minden ízében s felkelti az ember legmélyebb életérzését, a *játékosságot*. Ezt pedig a legmagasabb értelem-ben kell vennünk. Mert a játék az életöröm, a világon való úrrálevés, a fölény és bölcsesség, a *halál-öztön legyőzésének* legerősebb fegyvere. S Tamási játékossága mögött népének, a székelységnek megmentő játékösztönét érezzük. Ez adja meg írásainak azt a *hitelt*, amely nélkül író nincs s amely már messziről megkülönbözteti a vérbeli művészt a tehetséges — bár mégoly tehetséges — mesterebertől.

Mi mutatkozik ebben a játékosságnak? Gyakran tragikus mélység, amely felett egy szál pallón libeg át a művész — és a gyermek —, gyakran a groteszk elemek megragadását a leglesujtóbbról jelenségekben, gyakran gondtalan, madárként csicseregő vidámságot s mindig a legtökéletesebb *átköltését* a világnak egy mesészerűen csillogó, vibráló, a közvetlen realitások fölé emelkedő *jelképes* világba. Ez az átköltés gyakran egyik pillanatról a másikra fordul át a legvéresebb, legbrutálisabb valóságból a mese délibábfényébe, gyakran meg a kitorzni vágyó életöröm nyers formáit változtatja valami fölényes-fegyelmezett jelképes cselekedetté. Mint ahogy a székely mulatozás csap át véres késelésbe, testvérek szeretete érthetetlen s életre-halálra szóló birkózásba, mint ahogy a székely dal ringásában ott bujkál a szomorúság s a szomorúságban a mosoly, mint ahogy a havasok mögött virágos rétek nyílnak s a legvirágosabb réten is végigzúg a nemere fagyasztó szele. S mint ahogy a székely népmesében összezövdnek a keleti színek pompái, az ösztönélet tragikus indulatai a *szimbólumok átköltött képeivel*, a valóság könyörtelensége a csodatevő kis királyfi büvölő erejével s a szegény ember tizenkét gyermekének nyomorúsága és kétségbeesése a csoda igézetének királyi gazdagságával. Ebben az átköltött, pogány világban, ebben a játékos művészetben *egy lélek* hatja át az élő és élettelen dolgokat, a növényeket, állatokat és embereket, ebben a drámai megjelenítésben leomlik minden válaszfal az Isten, ember, állat, növény között. Azsiából magunkkal hozott *animismusunk* ölt magasrendű s játékosan pompás alakot Tamási művészetében — s így ő ma teljesen egyedül áll a magyar irodalomban, amely éppen ettől a primitív szemlélettől szakadt el úgyszólván teljesen.

Ha az ember a *Szüzmáriás királyfi* virágos, költői, játékosan friss, bölcs, de a mélyén mégis tragikus történetét olvassa, ha nyomon kíséri a kis Bódi életét, ha kitarul előtte a székely falu, a hegyek és erdők világa, lehetetlen, hogy Gogolyra, a nagy orosz íróra ne gondoljon. A záporogi kozákok e nagy írója tudta csak úgy megjeleníteni, a kozáklélek legmélyéig feltárni népe életét, ahogy Tamási a székelységét. A két nép között annyi a hasonlóság, sőt rokonság! A magyar kozákvilág e különös, egész Európában egyedülálló költészete, életszemlélete, nyelve, bátorsággal vegyes ravasz-sága, okossággal tetézt maradisága, a világot alapjában mindig lenéző s a csapások elől a maga fölényébe menekülő testvériessége, kereszténységében is keménynek s pogánynak megmaradó külön, zárt lelkesége s a természettel elválaszthatatlanul összeforrt egyszerűsége jelenik meg Tamási Aronban, a *modern magyar íróban*, a világlátott, mindenhez alkalmazkodni tudó, de magát és küldetését mindig híven szolgáló fiatal íróban. Tamási a mi Gogolyunk s a *Szüzmáriás királyfi* helye a magyar irodalom néhány kimagasló csúcsa között van.

A nyelve a legpompásabb, legelőbb őserdő! Ebben a Tamási-nyelvben minden íz és szín, minden fordulat és kép *egy népcsoport nyelve* s legmélyebb gyökereivel évszázadok ősnyelvével fölkezik. Az író, mint *egyén*, teljesen eltűnik ennek a nyelvnek mesevilágában, nem akar különleges stílusmódszerekkel kiválni, *nem akar más lenni, különbözni*, nem versenyfutója ő az írásnak, mint az blöttünkjárt nemzedékből annyian, hanem stafétafutója, aki népének fáklyahordozó kisembereitől veszi át a fáklyát s viszi tovább s adja ismét vissza, hogy fussanak vele azok, akiktől kapta. *Egy nagy közösségben való teljes felolvadás ez*, mint ahogy a székely közösség különleges szervezetében felolvadt az egyén s beleilleszkedett kicsiny és nagy. Ez a zárt törzs őrizte meg *egyedül egészen a huszadik századig a régi magyar kollektívitás életformáját* és szellemét, ezen alapszik mélységes kultúrája s ellenállókereje. — erre tanít bennünket, egy anarchikus kor szülőit, Tamási Aronban keresztül.

Az új magyar irodalom nagy műve a *Szüzmáriás királyfi*. S a mai Magyarországnak különösen nagyra kell értékelnie. Mert hirdeti a magyar kultúra bonthatatlan egységét, a népszellem erejét és tisztaságát, hirdeti, hogy merre s hogyan kell az új élet alapjait megvetnünk. Amikor a művészet legmagasabb síkján fejezi ki egy író egyéni életérzését, egyben visszamutat a mélybe, ahonnan támadt. *Remekmű*, — még pedig gyermeki közvetlenséggel, ösztönösséggel s játékosan született *remekmű*!

Kodolányi János

Pesti Napló 1935. márc. 26.

120. sz. H. 1.

Fekete víz

Kodolányi János új regénye

»Biza, Lacikám, így nevelődik a büdös paraszt. Az oskolába megtanuli, hogy hutyan kell hinni az uraknak, meg hogy hutyan nyúzik a népöt. Ett meg, hogy hutyan kell megizzani a kis kenyérér... Jó magának Lacikám, maga csak nizi a szegény parasztot. Kijári az oskoláit, béül valami hivatalba, osztán sömni baja. Ha nagyon melege van, csak legyezgeti magát, ha fázik, hát szól a cselédnek, hogy tegyön a tűzre. Ki se kell menni az ucára, amikor esik az eső, vagy szunnyos, szirogyos idő van odaki.

En... én nem leszek úr... én utálom az urakat. Földműves leszek. En nem akarom mindig csak azt hallani, hogy ez illik, az illik, meg hogy ezt nem lehet mondani, azt nem lehet mondani. Torkig vagyok az urakkal, a rosseb egye meg!»

Igy beszélget a Fekete víz kis úri Lacikája és János bácsija. Lacika szépszóval rávette János bácsit, hogy egy kicsit hagyja szántani. Az ekevas mellől gazdag hullámokban fordul ki a zsíros föld és a kisiú boldog. De eddig a furcsán magasztos pillanatig hosszú utat hagyott maga mögött az erdész úr vézna Lacikája. A békebeli ormánsági falucska hagymaszagú, durvatenyerű, egészséges realizmusú népe eleinte elriasztotta a frissen érkezett úrigyereket. A felnőtt urakat talán mindvégig el is riasztja, de a gyerekekben még nem nőttek sziklaszilárdá a társadalmi korlátok, szemlélete, mint minden gyermeké, tárgyilagos, őszinte és logikus. Hamar meglátja, megérzi ennek a paraszti életnek végtelen belső szabadságát, becsületes őszinteségét, minden ködös meggondolástól és előítélettől mentes ősi, egészséges realizmusát. A vidéki »urak« életében a kultúrából csak a vékony és szinte neveléséget mázt látja, a hamis és sokszor gonosz cafrangokat. A halvány és torz »úri« élet mellett erős, határozott színekkel ugrik elő a paraszti élet becsületes, egészséges volta. Lacika új barátait csak a föld, a víz, az égbolt és az élet többi örök dolgai érdeklik, époly tárgyilagos szemmel nézik a halált, mint az életet, amelyen kezserves munkával verekszik keresztül magukat.

Lacika sokszor szimbolummá terebélyesedik, kalandjai a paraszti világban egész osztályok, roppant folyamatok lényegét tükrözik. A paraszti hétköznapi és ünnepek, szerelem és halál, munka és mulatság ősi képei természetesen elragadják az értelmes, eredendő becsületes világképű kisiút, könnyen ragadják el az urak cafrangos, vérszegény világából.

Kodolányi János írói pályájának jelentős állomása ez az izmos, gerinces, végtelen tárgyilagoságában szép regény. Az a harsány élet, amely lapjain libeg, szinte meg sem enged, hogy esztétikai terminus technikusokkal közeledjünk feléje. Ezt a könyvet csak az élet jegyében lehet megítélni és az élet jegyében diadalmasan kiállja a próbát. Hogy stílusa igaz, izes, kompozíciója erős, lélekábrázolása szinte maradéktalanul teljes: csak természetesen ható velejárája Kodolányi beállítottságának. Örülnénk, ha az író továbbfűzné ennek a Lacinak, ennek a népnek a történetét, nagy sorozattá teljesítené ki. Ha Kodolányi megírja ezt a sorozatot, a magyar irodalom egy jelentős nagy művel fog gazdagodni. (p. h. gy.)

Pesti Napló 1935. márc. 26.

120. sz. 41.

Milyen reformokat követelnek az írók?

Féja Géza, Illyés Gyula, Kodolányi János, Márkus László, Nagy Lajos, Németh Antal dr., Németh László, Szabó Lőrinc, Tamási Áron és Zilahy Lajos nyilatkozatai

A gazdasági élet reformja mellett nem kevésbé fontos a magyar kulturális élet reformja. *A magyar művészet ma ki van szolgáltatva egyrészt az üzlet rideg szempontjainak, másrészt a dilettánsok és tehetségtelenek sáskajárásának.* Idegen szellem hódított indokolatlanul teret magának, mostohagyerek minden irodalmi termék; ami népi és magyar, mert sem a sajtó, sem a reklám, propaganda nem hajlandó magyar művek szolgálatába állni.

Ez az idegen szellem nem kíméli a színházat sem, s az üzlet öve alatt a szó és közvetlen hatás eszközeivel sekélyesíti színházi kulturánkat, színházlátogató közönségünk lelkivilágát s eredményes munkája betetőzésé-

sül hatalmába kerítette és tönkretette *Nemzeti Színházunkat, vele együtt pedig drámairodalmunkat is.* Úgy, hogy ma egyetlen színházunk sincs, amelyet joggal mondhatnánk magyarnak.

Ennek a tehetségtelen, értéktelen és idegen inflációnak kiirtása elsőrendű kötelessége volna ennek a fenn hirdetett, de nem sok reménnyel kecsegtető reformkorszaknak. *Megkérdeztük tehát a fiatal magyar író-nemzedék legkiválóbb képviselőit, milyen művészetpolitikai reformokat tartanak elsőrendűen fontosnak s szükségesnek a magyar irodalmi és kulturális életben.*

Válaszukat szószerint közöljük.

Az író álljon a feltörekvő parasztság mellé!

A magyar író hivatásáról Féja Géza a következőket mondotta:

— A magyar írók már évek óta tudják és vallják, hogy a magyar kultúra ügyét csakis új kultúrközösség szervezésével menthetjük meg. Az egész Dunavölgyében a feltörekvő rétegeké, elsősorban a feltörekvő parasztságé a jövő s az irónak a jövő mellett kell állania. A magyar irodalom amúgy is mindenkor teljes komolysággal vállalta az országépítés gondját és gondolatát. Ma is ott akar lenni ennél az építő munkánál egész szellemi erejével. Mit követel? *Szabad utat néphez és szabadságot, hogy népe élén állhasson. hona népe váauait és követeléseit szabadon megfogalmazhassa, hogy ne kössék le alkotó kezét és harcos karját.* E nélkül csonka marad a magyar irodalom és csonka szegényes lesz a hirdetett reformkorszak, s az egész magyar élet.

„Még nincs mit megreformálni“

Kérdésünkre *Illyés Gyula* így válaszolt: — A művészi reformok mit sem érnek gyökeres gazdasági átalakulás végrehajtása nélkül. A kultúra csak egészséges gazdasági alapon virágozhat föl. *Már most kinek van itt szüksége művészetre, kultúrára? A népnek, a népműlőknak, akik czeddig mindabból alig egy morzsát ha kaptak.* Tehát még nem reformokról lehet szó, még nincs mit megreformálni, mert hisz addig még úgyszólván semmi sincs... Egy nagy kezdéssel lehetne beszélni. Ennek pedig első mozzanata, mint mondtam, a nép mai rettenetes, egészségtelen és esztétikátlan helyzetének megszüntetése kell hogy legyen. Földosztás, telepítés, analfabetizmus és népbetegség elleni küzdelem, gondolat szabadság, felvilágosítás minden téren...

Színház terén könnyebb a helyzet: a Nemzeti Színház reformja kézenfekvő.

Szabadrag 1935. ápr. 21. 13. n. 3

Felszabadítani az irodalmat a kapitalista nyereszkesedés nyomása alól

Kodolányi János az alábbiakban fej-
tette ki álláspontját:

— A művészetpolitikai reformok leg-
elseje, hogy a művészetet meg kell sza-
badítani minden politikai beavatkozástól.
Politika alatt itt a pártpolitikát és a párt-
érdekeket értem. Gondoskodni kell arról,
hogy annak az anknak a szellemében,
amely a városházán zajlott le, az írók és
az irodalom visszakapja egyenjogúságot
a kiadókkal és a kiadói érdekekkel szem-
ben. Fel kell szabadítani az irodalmat és
a színházat a kapitalista nyereszkesedés
irányítása és elnyomása alól. Szóval a

viszonyt vissza kell fordítani a maga ter-
mészetes rendjére. Ezenkívül úgy az iro-
dalom, mint a színház döntő tényezői
közül könyörtelenül ki kell seprni
minden a magyarságtól idegen szellemet,
így elsősorban a Nemzeti Színházból, s
helyébe kell állítani a magyar nemzeti
kultúra és a legszélesebb népi érdekek
kizárólagos szolgálatát. Végül, el min-
dentől, ami polgári s vissza mindenhez,
ami ősi, eredeti, egyszerű és természetes.
Semmi hazugság, annál több igazság. Ha
a kormány reformot akar, kezdje el a
Nemzeti Színháznál.

Hitelt, tekintélyt a magyar művészetnek!

Márkus László, az Operaház főrendo-
zója így nyilatkozott:

A művészeteket semmiféle politika nem
befolyásolhatja másként, csak azáltal,
hogy biztosítja szabad fejlődésük lehetősé-
geit. Ezek a lehetőségek:

1. A magyar művészetnek hitelt és te-
kintélyt szerezhet az állam, ha egyenlő
elbánásban részesít minden művészi tö-
rekvést. Nálunk a kulturpolitika rend-
kezelésére álló közpénzek egészen objek-
tív felhasználása életkérdés. Az állam
nem emelhet uralkodó vallássá valami
irányzatot, az államnak nem lehetnek
esztétikai dogmái, hanem a világ szellemi
életében jelentkező minden gondolat-
forma magyar variánsát fogadja el szük-
ségszerűen és igyekezzék felismerni az
esetleg jelentkező törzsökös magyar gon-
dolatot, egyszersmind biztosítsa a ma-
gyar művészet totalitását.

2. A magyar érték felismerésére és be-
csülésére kell nevelni a közönséget. Bi-
zalmat kelteni a magyar lélek teremtő
erejében és hitet a magyar teljesítmény
versenyképességében. Fel kell ébreszteni
azt a hitet, hogy a magyar tehetség is
lehet úttörő, azt a szolidaritást a magyar

tehetséggel, amely a magyar törekvések-
kel együtt érez akkor is, ha azok még
nem tudtak a legmagasabb szinten kife-
jeződni.

A színházra vonatkoztatva a kérdést:
az állami színház értékét nem a pénztári
eredmény szabja meg, hanem annak a
teljesítménynek nemzeti jelentősége, kul-
turális termékenysége és európai ver-
senyképessége, amivel ezt a pénztári
eredményt eléri. Magasrendű, általános
emberi vonatkozásokban gazdag nemzeti
irodalom és előadóstílus megteremtése
igazolhatja az állami színházakra fordí-
tott áldozatokat.

Gátat az idegen irodalom áradatával szemben

Nagy Lajos a következőkben körvona-
lazza a reformpolitika feladatát az írók-
kal, illetve az irodalommal szemben:

— Például az egyik nagy napilapunk
húszonöt évvel ezelőtt 40 koronát fizetett
egy novelláért, ma 15 pengőt fizet. A ki-
adók egy regényért 200—300 pengő ho-
noráriumot adnak. Az író kereseté a bé-
kelének egyharmadára, egynegyedére

sorvadt. Nincsen még egy foglalkozás, hivatal, amelynek a jövedelmezősége oly nagy mértékben sorvadt volna el, mint az írói tevékenységé. Ha röviden akarunk beszélni a dologról s egyszerűsítünk, akkor ennek két oka van: *egyik a selejtes íróknak s a rossz irodalomnak a rendkívüli túltengése, a másik a magyar könyvkiadásnak tisztán üzleti érdekek miatt való olyan elfajulása, hogy míg a világ valamennyi nemzete nevesebb íróinak csaknem minden művét lefordították s kiadják könyvkiadóvállalataink, addig a magyar író a külföldi íróval szemben hátrányba került.* A kitünő magyar íróknak, *Tersánszkyknak, Tamásinak, Kodolányinak* a regényei szenvednek, azaz kelnek el kevesebb példányban amiatt, mert Schalom Aschtól kezdve Unomunó-ig sok száz idegen íróknak legalább tíz-tizenötezer műve jelent meg az utolsó tíz év alatt magyarul.

A sofortpolitika feladatai közé tartozik a magyar író megvédése. Első teendő: a legkiválóbb írókat állami fizetésben részesíteni; második: az idegen áradatnak gátat vetni, más szóval a magyar irodalmat valamiféle védelemben, hogy úgy mondjam vámvédelemben részesíteni.

A színháznak is meg kell újhódnia!

Németh Antal dr. a színházreform lényegét így fejtette ki:

— A legszociálisabb művészetnek, a színháznak is meg kell újhódnia, ha nem akarja végleg elveszíteni minden kapcsolatát a cselekvő, eleven élettel. A megújulás akkor mély és igaz, ha együtt és egyszerre: *formai és tartalmi újjászüle-*

tés. A formai megújulás szakítást jelent a fantáziátlan, tehát művészietlen epigonizmussal és hátor, céltudatos, korszerű színházművészeti kezdeményezéseket hív életre. A tartalmi megújulást a tisztultabb irodalmiság és tisztultabb erkölcsiség jegyében követeli az új kor. A magyar reformkorszak egyik legfontosabb feladata kell hogy legyen a magyar színházművészet tartalmi és formai megújulását sürgetni, előmozdítani és a színházat ismét a legnemzetibb kultúrfaktorrá emelni.

Nagy írói és tudományos munkaalakalmakat kell teremteni

Németh László így foglalja össze a legfontosabb tennivalókat:

— A magyar irodalmi és tudományos társaságok közt egy sincs, amely a hiányzó Akadémia szerepét vállalni tudná. Új alakulatra van szükség, de a társaságalkítástól az írók és tudósok jogosan fájznak, a sok meddő csoportosulás, választmányosági és elnökösdői lejáratra a szellemi szervezkedést. Nagy írói és tudományos munkaalakalmakat kell teremteni s ezeknek az elvégzésébe forrasztani össze az író-, tudós-, technikusvilág legkiválóbbjait. A tervezett Magyar Sors-könyvtár kladmányai, melyek a minden magyart érdeklő kérdéseket tárgyalnák közérthetően (szaktudósok adataival alátámasztva művészi fogalmazásban), a Rádió előadásainak helyes megszervezése, a pesti és vidéki színhádegyetem, a népkönyvtárak ellátása hőven megteremthetné ezt a munkaalakalmat.

A komoly, modern értékek pártolása

Szabó Lőrinc a következőket mondotta:

— Nagyon nehéz irodalmi vagy irodalompropagációs reformokat nyilvánosan kívánni, megtárgyalni. Ezerféle tekintet, hiúság, érdeksérelem és kötelező szegyenkezés fogja be az őszinte szó száját. Aztán meg nem is az irodalom terén van elsősorban kötelessége a reformállamnak. Amit jónak tartanék, azt szívesen megsűgnám Hóman kultuszminiszternek. Nyilvánosan legfeljebb azt kérhetem, hogy a komoly modern értékek erőteljes

pártfogásával vegyék el a súlyát a maradiságnak és dilettantizmusnak, amely oly szélesen terpeszkedik a fórumon és amely — isten tudja, miért, — oly közel érzi magát a hivatalossághoz.

A művészetek Nemzeti Akadémiáját!

Tamási Áron ezeket mondta:

— Ha tőlem függne, rögtön a gerincénél és radikálisan fognam meg a kérdést. Vagyis minden részletekbe menő és részletekre vonatkozó tatarozás helyett *egyetlen egy organizációba összpontosítanám az összes művészpolitikai kérdéseket.* Hamarjában nem találók az Akadémiánál jobb szót annak a fogalomnak a megjelölésére, hogy miképpen nevezném a művészetek otthonát. Senki ne gondolja azonban, hogy a meglévő mellé egy másik Akadémiát állítanék fel. Nekem csak az épületre volna szükségem: *a mostani szellemi és emberanyag nélkül.*

— Az a gondolatom és a gondolat nyomában rögtön a meggyőződésem is, hogy egy ilyen Akadémiába összpontosítani kéne minden művészeti ágat. Az összpontosítás mellett rögtön ott a másik kérdés: *hogyan képzelem el ennek a Nemzeti Akadémiának a szervezetét? Először: teljes autonómiát adnék az Akadémiának, nemcsak a művészeti kérdésekben, hanem olyan értelemben is például, hogy a kormány az Akadémia meghallgatása és javaslata nélkül semmiféle művészeti és irodalmi dologban ne dönthesse.*

— Ennek az Akadémiának a tagjait egy országos tanács válogatná össze és javasolná. A tanács a kultuszminiszter elnöksége alatt olyan írókból, művészekből, tudósokból állana, akik a nemzeti gény szíve legmélyebb kifejezői. (Mind olyan emberek, akik ma távol állnak az Akadémiától.) A megalakulás után rögtön egy teljesen demokratikus belső szervezkedésnek adnék helyet. Művészetek

szerint külön osztályt képezne az irodalom, a zene, a képzőművészet, a tudomány, s végül a színház és film. Minden szakosztály külön választaná meg a maga elnökét, három évre. A szakosztályi elnökök alkotnák együtt az Akadémiai Tanácsot, amely szintén maga választaná a Tanács elnökét, ki egyúttal az Akadémia elnöke is lenne.

Az adminisztráció állami szolgálatban történnék. Ezenkívül az államnak felügyeleti joga is lenne az Akadémia felett, melyet a kultuszminiszter gyakorolna. De ez a felügyeleti jog nem érintheti az Akadémia önkormányzati jogkörét, melynek értelmében például a gondolat- és művészeti szabadság jogát (erkölcsrendészet is) teljes felelősséggel a maga kezében tartaná.

A reform kettős feladata

Zilahy Lajos így nyilatkozott:

— Helyes és szükséges a művészetpolitikai reform, amely megtalálja az utat a magyar nép legszélesebb rétegei felé. Ennek az irodalmi és művészeti politikának kettős feladatát abban látom, *hogy minél nagyobb mértékben megkönnyítse a magyar bűvészetek érvényesülését, másrészt az irodalom és művészet igazi anyagával kiszorítsa a pongvát és izléstelenséget, amelyet még mindig a népnakába szónak.* Ami az irodalmat illeti: olvasóközönséget teremteni a magyar népből az igazi irodalom számára.

*

A közölt nyilatkozatok érdekes képét adják a magyar irodalmi életnek úgy, amint azt leghivatottabbjai, az írók látják. Felbukkaanak komoly reformlehetőségek. Legközelebbi és legkézenfekvőbb talán a színház nemzeti szellembe való átmentése a Nemzeti Színház gyors reformján keresztül. Más téren a nyilatkozatok sora egyrészt kétségbeejtő képét mutatja a magyar irodalmi és művészeti állapotoknak, másrészt a sorok mögött égetően sürgős nemzetnevelő és nemzetművelő feladatok sora közzé lép — a magyar nemzeti kultúra érdekében cselekvésre, támogatásra, kezdeményezésre kötelezve a mindenkor kormányhatalmat. **Patkós György.**

»Új szellemi front«

írta JÓZSEF ATTILA

Zilahy Lajos „új szellemi frontot“ hirdetett a reformkorszak védelmére, s utólagos szellemi megalapozására egyik reggeli lapban, a délutánban pedig meg is szervezte fiataljainak arcvonalát. Toborzójára táborába siettek sorrendben *Illyés Gyula*, *Kodolányi János*, *Szabó Lőrinc*, *Sárközi György*, *Tamási Aron*, *Nagy Lajos*, *Féja Géza*, *Pap Károly*, *Németh László*. Én is udvarolok a gráciáknak s nekem is van néhány szavam.

I.

Zilahy érvelése cikkeiben annyira érzelmi, logikája oly kúsza, tartalma annyira homályba burkolt, hogy nehéz róla számot adnom. Alljanak itt ez idézetek, melyeket hozzászólásom könnyebbé kedvéért pontokba sorozok:

1. „Túljutottunk valamin, amiről ma még korai volna határozott képet alkotni és pontos magyarázatot adni.“ 2. „Az új parlament és a római kettővel jelzendő Gömbös-kormány nem túlságosan dicsekedhetik azzal, hogy a magyar szellemi élet értékeit is magához vonta.“ 3. „Ebben a megállapításban semmiféle rejtett panasz nem húzódik meg, mert a mai kormányzat és a mai magyar irodalom között ma már mélyebb és magasabbrendű kapcsolatok képződése van folyamatban, ma már nem lehet beszélni egy olyan világszemléleti szakadékról, amely a közelmúltban a magyar élet két kimagasló, tragikus értékét: *Tisza István*-t és *Ady Endré*-t vadul szembeállította egymással. Ma már nem történhetik meg, hogy a magyar irodalom legjobbjait politikai gondolkodásuk bátorsága miatt bizonyos oldalról, mint veszélyes elemeket nyomják el.“ 4. „Az új nemzetgyűlés gondosan és szinte bezinnel van megtisztítva az irodalom szellemétől... Ugyanígy megállapítást végezhetnénk az új parlamentekkel (?) szemben a magyar tudósok, a magyar mérnökök, tanárok, orvosok, egyszóval a nemzet életének színvonalban is az a magas rétege, amelyet a külföldi reformmozgalmak, akár a faszizmust, akár a hitlerizmust nézzük, siettek megszerezni a maguk szolgálatára.“ „Az alkotó, építő és gyógyító emberek seregét hiába keresnénk az új nemzetgyűlésben.“ S ez „aggodalomra adhat okot“. „Az ember mindenütt azt érzi, itt ugyan hiába fujná meg Gömbös a trombitát egy szellemi sorakozóra.“ 5. „Új szellemi frontra van szükség, amely felfrissülve az idők szelében és felfegyverkezve a reformpolitika gondolataival, keresztül tudja törni magát a létraerdőn.“ „Az új szellemi front megszületésének első és legfontosabb alapfeltétele: az egységes világszemlélet. És ezen belül a törhetetlenül összeforrott magyar szemlélet.“ (Pesti Napló, 1935 április 14.)

Eddig Zilahy. Hogy miben áll az „új, magyar világszemlélet“, azt oly magától értetődőnek veszi, hogy szót nem veszteget rá. Talán az „öncélú magyar államiság“ gondolata volna? „Nyílt kártyákkal“ (P. N. április 25) című második cikkében, melyben támadásokra felel, közelebbi meghatározással is szolgál: „Meg kell egyezni például (!) abban, hogy az országépítés munkája csak a népi erők rétegein kezdődhetik meg.“

Azt hiszem, ezek az idézetek híven foglalják össze Zilahy gondolatmenetét. Megjegyzéseim itt következnek:

Ad 1. Min jutottunk túl? Az egységes párton és kormányzatán. Elérkezni pedig a Nemzeti Egység Pártjához és kormányzatához érkeztünk el — Zilahyék szemével nézve a dolgot. Mert az igazi változás az, hogy agrárországból agráripari orszaggá serdültünk.

Ad 2. Zilahy az írókat a reformkorszak szellemi támogatására hívja s ezt a magatartását azzal indokolja, hogy a magyar szellemi élet értékeit nem vonta magához az új parlament. Mindenki tudja, Zilahy kivételével, hogy a kormány saját jól megfontolt céljai és felfogása szerint válogatta meg nyílt szavazással országgyűlésbe hívott embereit. Ez a tény és Zilahynak a parlamentről adott kritikája okot és érvet éppen arra szolgáltat, hogy az írók s a „szellemi élet értékei“ távol tartózkodjanak a reformkorszak gyülekező helyeitől. Aggodalomra okot mi nem a „szellemi élet értékeinek“ parlamenti hiányában látunk, hanem magában a többkevesebb tehetséggel, de mindenesetre nagy hatalmi erővel rendelkező, uralkodó politikai irányzatban. Másrészt a „szellemi élet értékeinek“ nem is az a feladatuk, hogy a parlamentben politizáljanak, hanem hogy a szellemi termelést a kor szükségletei szerint teljesítsék. Például hogy tisztazzák a fogalmakat és ne zilálják össze, mint Zilahyék.

Ad 3. Hol és mint volna folyamatban „ma már mélyebb és magasabbrendű kapcsolatok képződése a mai kormányzat és a mai magyar irodalom között“. Hogy köztük nem volna „ma már“ „világnézeti szakadék“? Számomra nagyon zavaros az ilyen gondolkodás. Az irodalom époly sokszínű, mint maga a társadalom. Ezért az irodalmat sem világnézeti híd nem kapcsolhatja a kormányzathoz, sem világnézeti szakadék nem választhatja el tőle. A kormányzat politikai pártokkal áll kapcsolatban, a pártok választóikkal, a választók pedig — ez a polgári társadalom kettősége — saját társadalmi helyzetükben kifejezésre jutó emberi mivoltukkal és erre eszmélkedve, mint olvasók tartanak kapcsolatot az irodalommal. Az összefüggés oly távoli és közvetett, hogy az író lehet más társadalmi osztály alkotóművésze és más társadalmi osztály elveinek politikai híve. (Például Balzac.)

Ami Tiszát és Adyt illeti, — a konkrét állításban sincsen sikere Zilahynak. Tisza is, Ady is ugyanannak a „világnézetnek“ voltak hívei; ellentétük politikai természetű volt.

Ami ezután mond Zilahy, azzal bizonyára sokakat bosszúságra ingerel. Ismétlem állítását: „Ma már nem történhetik meg, hogy a magyar irodalom legjobbait politikai gondolkodásuk bátorsága miatt bizonyos oldalról mint veszélyes elemeket nyomják el.“ A „ma már“ célzás Ady és Tisza esetére. Zilahy nem akarja tudni, hogy Ady szabadon írhatta meg és adhatta ki azokat a verseit is, amelyek Tiszát személyében sértették (vad, geszti bolond, úrnak, magyarnak egyként rongy stb.), ma azonban — jöllehet a kormányzat pártjai is magukénak vallják Adyt, Tiszáról nem szólva — előadók műsoráról számtalan esetben törlik rendőri cenzurával Ady, Petőfi verseit, sőt volt eset, hogy Szép Ernőét is visszavetették.

Ad 4. Visszatér Zilahy kedvence érve a reformkorszak mellett, hogy tudniillik a reformkorszak nemzetgyűlése „szinte benzinnel van megtisztítva“ „a nemzet életének színvonalban is magas rétegei szellemétől“. Ha a reformkorszak emberei szó nélkül lenyelik Zilahynak ezeket a megállapításait pusztán azért, mert ezzel remél Zilahy eredményesen toborozni híveket az írók között a reformkorszak új szellemi frontjába, én — az ellentáborban — szintén hallgatok. De azt már nem hagyhatom szó nélkül, hogy a „külföldi reformmozgalmak, akár a fasizmust, akár a hitlerizmust nézzük“, siettek volna megszerezni a magas színvonalú

rétegek helyeslését. Az olaszok csak hagyják, okkal-móddal Croce még kinyithatja a száját, — a német emigráció irodalmi és szellemi alakjait s magának Hitlernek a „hiperintelligencia“ ellen intézett kifakadásait számbavéve azonban, azt hiszi a naív ember, hogy Zilahy valamilyen hipnotikus erejű megtévesztés áldozata.

Ad. 5. Az új szellemi frontra azért van szükség, mert „a gyógyító és alkotó emberek serege“ nincsen az országgyűlésben, s ma „Gömbös hiába fujná meg a trombitát egy szellemi sorakozóra“. Tehát azért sorakozzunk, mert Gömbös hátha megfújja a trombitát. Vajjon miért nem fújta meg eddig? Volt alkalma hozzá — a mikrofon előtt is.

Zilahy mozgalmát érték támadások a napisajtó részéről. S ő megérezve, hogy okfejtésével fogalmi ingoványon jár, védekezésül kitalálta, hogy azért kötelessége a „látható kormány“ segítségére sietni, mert az éppen most viv a „láthatatlan kormánnyal“, nevezetesen „a papi birtok, a nagytőke és a világi nagybirtok hármasszövetségével“. Zilahynak, mielőtt ily kijelentéssel lepné meg olvasóit, illett volna tünődnie a következőkön:

A nagytőke elleni küzdelemben a kormányzat természetes szövetségese volna a munkásság. Vajjon miért a munkásság szervezeteinek jósolt vészt és pusztulást a „látható kormány“ elnöke? Vajjon miért nyernek a nagytőke képviselői az új stílusban is régi stílusú „méltóságos“ és „kegyelmes“ címmel járó kinevezéseket? Vajjon miért nem lépteti életbe a kormány a munkaidőt szabályozó nemzetközi egyezményt? Vajjon miért nincs munkaméltóság, amikor volt boléta? Vajjon miért rontják a béreket az inségmunka béreivel?

A papi és világi nagybirtok elleni harcban a kormány természetes szövetségese a mezőgazdasági munkásság és a kisparaszt-ság volna. Vajjon miért szavaztatta őket nyíltan a kormány? Vajjon miért nem kapott nagyrészüket még így sem választójogot? A hárommillió mezitlábos közül miért nincs egy is az országgyűlésben? Miért nem engedik szervezkedni a föld proletárjait és kispolgárait? Vajjon várható-e komoly, mélyreható földreform attól a kormánytól, amely ahelyett, hogy progresszív adót vetne ki a nagybirtokra, oly antiszociális adók, mint a fogyasztási, forgalmi stb. bevételéből egyenesen támogatására siet ádáz „ellenfelének“?

Általában, ha nem csupán a reform szóval jelzett fogalmát akarja megreformálni a kormány, hanem valóban az a törekvése, hogy oly formát alkosson a törvényhozás útján, amelyben a dolgozó nép — a magyar nép! — életakarata jut kifejezésre, miért nem alapozza hatalmát demokratikus fordulattal a munkásnép tömegeire? Hogy én is lelkes híve lehessenek a kormánynak, Gömbösnek, lelkesebb, mint ma Zilahyék!

II.

A világszemlélet, mely Zilahy cikkei után ítélve még nem öltött fogalmi formát, hanem megmaradt az érzelmes sejtelem állapotában, elég „egységes“, amint az arcvonalba szegődő harcosok fejtegetésiben jelentkezik. Nézzük sorjában őket.

Illyés Gyula „Reform és irodalom“ című cikkében (Magyarország, 1935 április 24) elénk tárja azt a megvizsgálatlan közhelyet, hogy úrodalmunk nagyjai nemzeti jövőnkéről szorongásig fokozódó aggodalommal énekelnek. Ebből aztán érvet és ihletet merít kiállításához a Zilahy-front színeiben. „Jelszavaink jórészt a kormány hivatalos programjában láttuk viszont“ — írja és így fogalmazza meg a célkitűzéseket: „Tárjuk fel a nép sebeit és erejét, hozzuk napvilágra az értékeket, de...“ „Erre az egyetlen reformra van szükségünk,

a szabadságra, hogy őszintén szemükbe mondhassuk a bajokat azoknak, akik azokon segíteni akarnak.“

Ez szép dolog. Csak az furcsa, hogy Illyés az egykéről írván — hálás témája ez a reakciónak — azt javasolta, alkossanak örökösödési törvényt, mely a paraszt családokat legalább négy utód szülésére és nevelésére fogja. Illyés természetesen fajtája jövőjéért aggódik. De miért így? Miért nem a hallatlan arányú csecsemő- és gyermekhalandóság miatt? Miért nem az életkort csökkentő s így a népesedés számvetését megrontó munkanélküliség miatt? Miért nem a munkamódszerek, a munkaidő s a munkanélküliségly megtagadása miatt? Miért nem a társadalombiztosítás rendszerének kiépítését követeli? Miért nem a falvak városiasítását kívánja? Vagy oly naiv, hogy nem látja át, mi lenne az örökösödési törvénnyel világra erőszakolt, botcsinálta gyermekekkel, amikor a kapitalizmus a meglévő munkaerőt is pusztulásra kárkoztatja? Népmentő naivitásra jellemző Illyésnek a Népszava ezévi május 1-i számában tett nyilatkozata. Ott ezt mondja: „A legtöbb állam, igaz, a munkaidő csökkentésével igyekszik a munkanélküliségen segíteni. Magyarországon azonban a telepítés, az ígért új gazdaságok berendezése annyi dolgot adhatna az ipari munkásságnak is, hogy a munkaidő csökkentése azt jelentené, hogy az építés nem a kellő iramban folyik.“ Vagy ez már okosan irányított naivitás?

Kodolányi János („Holt lelkek“, Magyarország, 1935 április 25) fejtegetéseiből: „Azok az írók, akik több mint egy évtizeden át a nemzet életerőt felszabadító újításokat követelték, s vállalták érte a megértetlenség, a lenézés és fitymálás osztályrészét“ — igenis, odaállhatnak „a kormány segítségére eszméik megvalósítása érdekében“. Kodolányi oly benyomásokat szerzett az Ormánságban, látván az egyke pusztításait, hogy most, mint írja: „a parancs fülében suttog: szövetkezz, ha veszendő magyarságunk érdeke úgy kívánja“. „Ha ez az irányzat, ez a hatalom itt van — mondja diplomatikusan —: jöjjön s járjuk a holt lelkek országát együtt, hogy feltámasszuk az életet.“ „Aki a csodákat csak gúnyolni tudja s ijedt okoskodással fitymálkozik a mi elszántságunkon: annak végre el kell válnia tőlünk is.“ Kodolányi oly elszámt, oly bátor, hogy akkor is a hatalom mellé áll, ha agyoncsapják!

Szabó Lőrinc („Jobb“ és „bal“ és a „reformok“. Magyarország, 1935 április 26) úgy gondolja, hogy a társadalom jobb- és baloldali régi tagozódása megszűnt. Azt állítja, hogy a Zilahy cikkei körül támadt vitában a „jobboldal“ hozzászólásában több volt a jóhiszeműség. Mert a „baloldal — úgymond Szabó — nem akarja engedélyezni, hogy továbbra is helyeselni, illetve követelni lehessen egyetemes magyar gondolatok megvalósítását, amikor azok — bár egyelőre csak felismerésben és potenciálisan — kormányképesekké és realizálhatókká váltak“. Szabó azért vesz részt az új szellemi frontban, mert szerinte „az új magyar értelmiség idegenkedve néz a régi jobb- és baloldal felé és úgy érzi, hogy világnézete — a szociális és magyar népi világnézet (?) — és egész politikai érzésvilága a régiéknél szebb, igazabb és összefoglalóbb kerete lehet annak, amit a reformok reálpolitikája ígér“. Arról Szabó nem ad számot, hogy a baloldal hol és mint tiltotta volna, hogy „követelni lehessen egyetemes magyar gondolatok megvalósítását“. Elolvastam minden hozzászólást s tapasztalatom szerint a baloldal csupán konkrétumokat követelt az oly határozatlan szólások helyett, amilyen az „egyetemes magyar gondolatok megvalósítása“ is, a szólások helyett, melyekkel Szabóéknak méltán a reformkorszak táborában a helyük.

Sárközi György szerint („Polgár és paraszt.“ Magyarország, 1935 április 27) az „új szellemi front“ arra jó, hogy közelebb hozza egymáshoz a városi polgárt meg a falusi parasztot. Az ipari munkások fölött észrevétlenül elsiklik tekintete. Az osztálykülönbségeket és

ellentéteket szépen leegyszerűsíti városra és falura. Nem tudná, hogy a különböző és ellentétes érdekek a falu határain belül csakúgy működnek, mint a városban?

Tamási Aron követelése: „*Népi szellemet a Dunamentén*“ (Magyarország, 1935 április 28.) Tamási erdélyi író. A nehéz kisebbségi sors, egy fiatal kapitalista-nacionalista államban, éretté nevelte, gondolkodása az ellenforradalom sorvasztó szellemétől érintetlenül fejlődhetett. Az egész táborban az ő magatartása az igazán rokonszenves. Ő küzdeni kíván „a magyar népnek és minden népnek szociálisan és szellemileg jobb és emberibb életéért“. Tőle, a kisebbségi írótól hallhatjuk, hogy az író szabad megnyilatkozása tekintetében „a magyarországi szellemet mulasztások terhelik“.

Tamási azt gondolja, hogy „a Dunamedence jövődő történelmében vezető szerepet fogunk játszani“, vagyis — reménye szerint — mi fogunk előljárni abban, hogy a dunamenti népek egymásra találjanak. „Erre a vezetőszererepre nemcsak az ország földrajzi fekvése jelöli ki a magyart, hanem az irodalmunk ereje és színvonala is.“ A dunamenti népek egymástól való elzártságának és elzártságának okául azokat a politikai rendszereket teszi felelőssé, „amelyek nem a népi tömegek és a dolgozók érdekében alakultak ki, hanem a nagytőke, a kartell, a nagybirtok és általában a kiváltságok védelmére“. S mert nem lát „közeli és komoly lehetőséget arra, hogy a politika közelebb hozhatná ezeket a népeket egymáshoz“, azt a vállalkozást javasolja az íróknak, hogy „a politika és az uralkodó rétegek megkerülésével kizárólag a szellem eszközeivel és hódító erejével közeledjünk“. „Nem látom be — kiált föl —, hogy amíg a politika zajlik, azalatt *miért ne találkozhatnék a nép a néppel!*“ Tamási igazi íróknak azokat tekinti, akik nemcsak írni tudnak, hanem „egy nép szellemében kiállva, természetes jogokért és megkésett igazságért küzdenek“. Azt hiszem, Tamásit csupán a „népiesség“ megkésett igazsága tartja Zilahyék táborában, s a székely falu szeretete. Meg kellene gondolnia, hogy ha a Petőfi—Arany epigon-korszakban megállapodó úri társadalom csak a forradalomig élt is vissza a „népies“ elnevezéssel, azért ma is visszaélhetnek vele, bár más — „völkisch“ — értelemben. Azonkívül a „népies“ kifejezés a „falusias“ szó értelmével tart rokonságot, — de nem „nép“-e az ipari munkásság is? S az ipari munkások szelleme beleértetődik-e a „népies szellem“ fogalmába? Tamási írásából úgy veszem ki, hogy a „népies szellem“ politikai megfelelőjének a *demokráciát tartja*. Társai azonban „népiesek“, de inkább „völkischek“, mint demokratikusak. A reformkormányzat sem keresztelhető demokratikusnak. Miért „osztja“ hát Tamási Zilahy véleményét? A „népies“ szó használatáért?

Nagy Lajos az irodalom szabadságáért vél síkraszállani. (Magyarország, 1935 április 20.) Azt mondja: „Az irodalom szabadságát ernyedetlenül sanyargató erők hatékonysága alapján felállított sorrend nem a rendőrrel vagy az ügyésszel, hanem *éppen megfordítva*: a vásárlóképes közönség ízlésével kezdődik, a kereskedelmi szellem szabad érvényesülésének lehetőségével folytatódik s legfeljebb ha az ügyészen és rendőron végződik.“ Vajjon akkor miért van tényleges sajtócenzúra? Miért nem lehet szabadon lapot kiadni, miért nem bízik a kormány a vásárlóképes közönség cenzúrájában? Meglepetéssel olvastam Nagy Lajosnak ezeket a kijelentéseit is: „Rosszabbra nem fordul a sors, az valószínű. Valószínű azért, mert minden megmozdulás, ami ma a magyar politikában észlelhető, kétségbevonhatatlan jóhiszeműséggel a magyar nép érdekében való, ennek az érdeknek korszerű, újult erejű felismerésében s szolgálatában leli tárgyí értelmét és *személyi igazolhatóságát*.“ Ezért aztán — a reformkormány mellett vagy ellene — „könnyű a jelen pillanatban a választás“. „De többet mondok — írja Nagy — nincs is választás.“ Hát bizony nincs, mert már volt. Nyílt választás volt.

Féja Géza („A magyar író feladatai.“ Magyarország, 1935 május 1) azzal kezd, hogy „multunk minden baja, bűne és megoldatlansága összetorlódott“, — s így folytatja: „A magyar kérdést az előttünk járók még távlatokban intézték el nagy sejtésekkel és ösztönös rátalálásokkal, számunkra azonban egészen közelivé és izgatóvá vált.“ Féja figyelmét felhívom, ha másra nem, a „XX. Század“ című folyóirat számos kötetére, melyben „nagy sejtéseken és ösztönös rátalálásokon“ kívül egyebet is találhat.

Féjának tetszik a Szabó-féle gondolatmenet, az elszakadás „jobb“-és „baloldaltól“. A jobboldalról méltán írja, hogy „hamis, idillikus“ népi világot teremtett, s a sorsdöntő években gyalázatos szembe-kötődést rendezett. A baloldaltól azonban olyat állít, amit maga sem gondolt át: „A baloldal — úgymond — csupán szánalomraméltó, testileg-lelkileg eltorzult tömeget látott a népben, s azt vallotta és vallja, hogy alulról nem jöhet semmi.“ Hát Féja nem tudná, hogy a baloldali pártok éppen hogy alulról várták azt, ami jöhet, hogy a bolsevisták kivételével baloldaliak követelték mindezideig — sajnos, sikertelenül — a demokráciát? Féja nem tud a szervezett munkásságról, arról, hogy ez a baloldal nemhogy „szánalomra méltó, testileg-lelkileg eltorzult tömeget“ látna a népben, — hanem *maga is nép*, öntudatra ébredt nép abból a népből, amelyre oly erős fogadkozásokkal hivatkoznak!

Pap Károly a beolvadásról (Magyarország, 1935 május 2) ír. Szerinte „régítől fogva“ a „törzsökös“ s a „beolvadt“ magyarság „szembenállásán múlik a nemzet sorsa“. „A törzsökös magyarság képviselőit a reformellenes oldalon látnánk, nemannyira tudatosan, mint inkább ösztönösen, ha a történetírás a beolvadások útját követné“ — írja, miután cikkét István királlyal, a „törzsökös“ reformátorral kezdte el. „Összhangot kell teremteni beolvadtak és törzsökösök között.“ Ez a kívánsága. Beszél ugyan „eredeti lelki alkatról“ is, — de hogy ez a fogalom nehezen fér meg az óhajtott összhanggal, az őt nem zavarja. A magyarság „eredeti lelki alkatának“ egyik jegye — az önpusztítás.

Németh László („Író és hatalom.“ Magyarország, 1935 május 4) röviden megmondja, miért lépett színre az „új szellemi front“. „Mi történt? — írja. — Néhány kormányember beszédbe ereszkedett néhány íróval. Az írók elmondták közös kívánságaikat a hatalomnak s elmondták ugyanazt a közönségnek is.“ Védekeznek az ellen a képzelt vád ellen, hogy „az új szellemi front“ eladta magát. A vád azonban nem ez. A vád, amelyet sorai közt maga Németh vet társai szemére, az, hogy „az új szellemi front“ odaadta helyeslését a kormánynak, amélkül, hogy megvárta volna, hogy „a kormánynak az új sajtótörvény nem lesz-e fontosabb, mint a népoktatás“. „A Rubicon: a földbirtokkérdés — így Németh. — Amíg itt a döntő szó el nem hangzott, minden előlegezett lelkesedés vagy gyanakvás fölösleges.“ Úgy vélem, a hangsúly az „előlegezett lelkesedésen“ van s a szavak író társaihoz szólnak. Vád emelhető még Németh ellen is. Mit ért azon, hogy „a politikában a tömegek érdekeit lényegében nem képviselte semmiféle oldal sem?“ A „lényegében“ szó mögött meghúzódhat az az értelem is, hogy „elegendő valóságos erővel“, s az is, hogy a sűrű ellenforradalmi légkörben nehezen lélegző, de munkáját végző szocializmus nem a tömegek érdekeinek képviselője sem a parlamentben, sem az OTI-nál, sem az üzemekben. Miért állít olyat Németh, hogy a háború óta csak tíz-húsz ember beszélt „a magyarság pusztulásáról, telepítéséről, a tőke megrendszabályozásáról Kert-Magyarországról, közegészségügyről, okos kisebbségi politikáról“? Lehetséges, hogy csak tíz-húsz embert ért az utóbbi hónapokban nagy meglepetés, az a nagy meglepetés, hogy „kedvenc szavait... a hatalom egéről mint nyári záport kapta vissza“.

III.

Az avatatlanok nem kísérik figyelemmel irodalmi életünknek és irodalmunk hangjának a politikai hangvillával mindennap egyeztetett változásait. Őket meglephette az „új szellemi front“ névsora. Hiszen ez elszánt harcosok adott alkalommal szívesen vették, ha az a hírük kelt, hogy szocialisták. De az irodalmi élet szocialista ismerője nem ezen tünődik.

Arról van szó, hogy ez az írói csoport és közönsége, mely bizonyára a háborúban és a forradalmakban még iskoláit járó fiatal értelmiségből kerül ki, semmit nem tanult az elődök életéből. A népet akarják — ellenünk — megmenteni és át akarják szervezni a társadalmat. „Világ szemléletük“ annyi, hogy van egy szegény magyar nép, melynek legnagyobb baja az egyke, és van egy derék magyar kormány, mely segít a nép baján, csak rajta segítsenek. A „reformkorszakban“ bizakodnak, de nem tudják, miben álljanak a reformok, s főként arról nincs tudomásuk, hogy mik a reformok előfeltételei.

A nép majd újból ráeszmélhet a fasizmus és hitlerizmus tenger tanulságai után, a maga csalódottságán, becsapottságán arra, hogy minden erejével a demokráciáért, *önön szabadságáért és érvényesüléséért kell küzdenie, mert a mai polgári értelmiség nem is ismeri, nem is érti a dolgozó népnek, a termelésnek, egyszóval annak a társadalomnak problémáit, amelyben él.*

1935. máj 12. 305

Fegyvertánc

„az új szellemi front“ körül

Írta: Kodolányi János

Kodolányi Jánosnak, a kiváló írónak, lapunk régi, kedves munkatársának alábbi cikkét és belgért cikksorozatát a szabad eszmecsere elve alapján s a kérdés fontosságánál fogva örömmel és készséggel közöljük, még ha annak minden sorával és megállapításával nem is tudunk egyetérteni. A szerk.

Az utóbbi hetekben szokatlan élességű vita verte fel a sajtót. A legkülönbözőbb pártállású lapok legkülönbözőbb, — legáltalában is látszatra legkülönbözőbb — írói és publicistái szólaltak meg s ha e megbeszélések gyakran nélkülözik is a tárgyilagosságot, vagy a dolgok ismeretét, viszont rosszul titkolt gyűlölködésben, félelemben, vagy irigységben annál gazdagabbak.

A cikkek közül itt már is kell emelnünk Bajcsy-Zsilinszky Endre cikkét a Szabadságban, mint olyat, amellyel illik egészen külön foglalkozni s amely elfogultságtól mentesen, jóakarattal bírálatlalt és segíteni-akarással szól bele a zűrzavaros lármába.

Közérdek a vita tisztázása

Közérdekű kérdésnek látjuk, hogy az „új szellemi front“ körül keletkezett vitát tisztázzuk, a félreértéseket eloszlassuk és félreérthetetlenül leszögezzük a magunk álláspontját. S most szeretnék kizárólag a magam nevében beszélni, — noha tudom, hogy író társaim közül is, politikai barátaim közül is sokak felfogását fejezem ki és sokak nevében szölok hozzá a kérdéshez.

Közérdekű a dolog, mert nem szabad hozzájárulnunk semmiféle formában a homály, vagy ferdtés terjesztéséhez s mert, — úgy érezzük, — minden lépés, amelyet ezekben az időkben teszünk, fontos, még akkor is, ha nem vagyunk döntő tényezői a velünk és körülöttünk történő eseményeknek. Az a felelősség, amelyet már akkor is éreztünk magunkért is, az általunk szolgált ügy: a magyar dolgozó parasztság, a munkásság s a velük szellemben összeforrott rétegek, csoportok sorsa iránt, amikor még a névtelenség sötétjében munkálkodtunk s törekvéseink vajmi távol állottak attól, hogy a közvélemény szárnyára kapju őket. Most azonban fokozott felelősséggel tartozunk, hiszen néhány hónap óta a hegyek is azokat a követeléseket, eszméket és célokat visszhangozzák, amelyeket valamikor csak a magunk kis társasága, néhány kávéház fala, vagy egy-egy egyszerű ház baráti köre visszhangzott, akkor is félve s óvakodva attól, hogy a hangok túlságosan távol s túlságosan magasra hangozzanak. Az újabbban vizsaszásírt bethleni „liberálizmus“ és „sajtószabadság“ korában bizony igen pontos összeállítások készültek valamennyiünkről s ez összeállítások varázslatos úton beszámoltak arról is, hogy kedden, vagy pénteken mely kávéházban, kikkel s mit beszéltünk s vasárnap délután családi körben kiket láttunk vendégül.

Valóban, meglephetett bennünket, amikor feltámadt a reformokat követelő vihar és elsöpört minden ellenkező hangot és véleményt. Ime, mi már a földreform idején irogattuk obskurus kis folyóiratokba, — gyakran arra kényszerülve, hogy erdélyi, vagy felvidéki zúglapokba írjunk, — hogy például a földreform minden ízében elhibázott, az uralkodó osztályok megmentésére, a tömegek felé pedig porhintésre szánták, hogy a nagybirtok-kategóriák arányszáma semmit sem változott, — mert néhány tizedestört a holdak és parasztok millióinak tömegében semmi, — hogy a földhöz juttatottak tönkremennek a drágán nyakukbaszózt s távoli, rossz területeken kimért parcellák súlya alatt összerogy a lakosság. S most nemcsak szabadon lehet ezt hirdetni, a börtön veszélye nélkül, hanem hivatalos ajkáról is gyakorta elhangzik. Ime, mi réges-rég írtuk, hogy az ország valóságilag üres vidékeit be kell telepíteni, hogy a Dunántúlt Erdély sorsa fenyegeti, hogy a kapitalizmust gyeplőbe kell fogni, hogy a nép alsó, elnyomott rétegeinek életbiztonságát fel kell szabadítani, hogy a liberális kapitalizmus a magyarságot *összfontelemben* támadta meg, — s most mind ezt halljuk felülről, vacsorákon megéljenzett és mandátumátadó ünnepeken világgá kiáltott beszédekben. Meg is lephetett minket, e gondolatok előreküldött örcsapatait, a gyors és különös változás. Mi nem neveztük ezeket a követelményeket „reformoknak“ s közülünk sokan, magam is, kerüljük a „reform“ szót, ne hogy, kompromittáljuk céljainkat, vagy

szabadság 1935.
máj. 12. 16. sz. 4.

magunkat, amennyiben, — Isten ne adja, — egyszer kompromittálódni.

Az író is politizálhat

Ebben a helyzetben írta meg Zilahy Lajos emlékezetes cikkét „Új szellemi front” címmel a *Pesti Napló*-ban. A cikk megállapítja, hogy a kormány célkitűzései sok tekintetben hasonlóak a miénkéhez, a viszony, mely kormány és új irodalom között van, biztató, s talán itt az ideje, hogy a rokonérzésű, gondolkodású és célkitűzésű írók közös *arcvonalat* alkossanak s támogassák a kormányt mindaddig, amíg törekvései az írói csoportéval megegyeznek. Zilahy, — talán kissé elhamarkodva, — „világnézetnek” nevezte a közös politikai felfogást, a közös elgondolásokat, célokat, az azonban már semmiképpen nem volt elhamarkodottság, vagy fogalmazásbeli tévedés, hogy az egyetértő csoportnak *joga van közös arcvonalba lépni*.

Eddig a dologban senkisémet találhat semmi különösét. S mert Zilahy távolról célozott is afféle *közös munkatervre*, amely esetleg havonként kiadandó művekben az ország gazdasági, politikai, néprajzi stb. helyzetének tudományos és egyben népszerű rajzát adná, a cikkben, igenis, sok egészséges és megvalósítható csíra rejtőzött.

Elvégre nem lehet kifogást emelni az ellen, hogy az író politizáljon, — hiszen erről a kérdéstről annyi eszmecsere folyt s a hozzászólók nagy többsége, élén a liberális polgári írókkal, akiket általában „baloldali íróknak” szoktak nevezni, *nemcsak helyeselte, hanem egyenesen követelte az író számára a politizálás jogát*. Egyetértett velük, mint annyiszor, a marxista felfogás is. Egyedül és kizárólag Babits elefántosonttoronyból hangzó szózata hangoztatta Julien Benda francia író nyomán „az írástudó áru-lását”, mondván, hogy az író elárulja a „szellemet”, ha a mindennapi élet gondjába, bajába, szenvedésébe, érdekeibe bekeveredik. Őt azonban a fiatalabb írók közül csak azok tapsolták meg, akik Babits személyét, sőt gondolatait is, — nem tudták elválasztani a helyesléssel esetleg kihizeleghető Baumgarten-díjtól. Állíthatjuk azonban, hogy a Benda-Babits „írástudó”-elmélet egyetlen valamirevaló, tehetséges, némi *lelkiismerettel* ren-

delkező író sem tudott meghódítani, korra és politikai felfogásra való tekintet nélkül. Zilahy kívánságában tehát nem lehetett semmi meglepő. Igen, hadd politizáljon az író, ez még mindig jobb, mint ha nem politizál. Ha az író, tudva-tudatlanul: *lelkiismeret*, ha az író, tudva-tudatlanul: *tömegek kifejezője*, — amint-hogy az, — nézzen szembe ezzel a tény-nyel. Ha pedig megengedjük az író jogát a politikához, mint ahogy a derék susz-terét is megengedjük, akkor nyugodjunk bele abba, hogy az egyik író ezt a poli-tikai állásfoglalást látja jónak, a másik pedig amazt. André Gide-nek semmitsem ártott az, hogy kommunista, Paul Claudelnek, vagy Mauriacnak mit sem árt, hogy katolikus — és így tovább, Mert Gide is, Claudel és Maurice is, *azon-túl*, hogy egy-egy reális politikai oldallal rokonszenvez, valami töb-bet is, valami magasabbat és mást is képvisel, mint az a politikai pro-gramm, amelyre szavazatát leadja. Az íróművész és a politizáló állampolgár nem mindig ért egyet s nem is érthet. Az íróművész önmaga lékét tekinti alakít-landó anyagnak, a lélek pedig, a maga végtelen birodalmával, nemcsak poli-tikai rész kérdéseket és feladatokat, vagy szimpátiákat foglal magában, *hanem a múltat és jelent egész múltjában, min-den ellentétében, a lélek tudatalatti vi-lágát, az ösztönök hullámzásait is*, már pedig mindez — noha együtt adja az íróművészet —, nem szorítható bele egyetlen politikai párt célkitűzéseibe sem. Ezért viszont helyesen mondta második cikkében Zilahy, hogy az író sohasem lehet megelégedve egyetlen kormánnyal sem, mert *célkitűzéseit a végtelenben van-nak*. Igenis, a *végtelenben* vannak, s ez a *végtelen* az íróban hullámzó, alakuló, folyamatosságában el nem keríthető élet.

Az igazi író ellenzéki

Amikor pedig leszögezzük az író jo-gát a politikához, nem szabad megféléd-keznünk arról a különös tényről sem, hogy az igazi író *alapjában mindig el-lenzéki*. Ellenzéki még akkor is, amikor,

1935. máj. 12.

mint Oroszországban, egy forradalmi társadalmi rend részese s azaz a renddel, polgári értelemben, szemközt nem fordulhat. Gide kommunista — mondottuk —, de vajjon miben hasonlít ez a kommunista állásfoglalás a hivatalos kommunista párt szabályzataihoz, jelszavaihoz, akcióprogramjához, vagy még ahhoz a követeléséhez is, hogy igazi, megbízható kommunista csak a proletáriátus soraiból kinőtt egyén lehet? (Hiszen, tudjuk, Gide nagyon is jómódú!) Nem, ez a kommunizmus — kommunizmus ugyan, de ugyanakkor több is, magasabb is, átfogóbb is és mélyebb is annál. Mauriac katolikus, de aki csak egyetlen könyvét olvasta, látja, hogy mennyivel több ő a merev, dogmatikus katolicizmusnál, vagy, ha úgy tetszik, mennyire azt az örök emberi lényegét látja és éli a katolicizmusban, amely két évszred hullámszámba, mint általános emberi, lecsapódott s amely évezredek közt össze egymással. „Minden íróban van valami ördögi — mondotta a kommunista Gide a katolikus Mauriacról írván. — S Ön, kedves Mauriac, kitűnő író!”

Belekapcsolódnál tehát a mindennapok eleven életébe, bátran belevetni magát annak hullámszámba, együtt érezni embertársainkkal, kivenni részünket fájdalomkaikból, örömeikből, erőfeszítéseikből és csalódásaikból, áthágni azt a szomorú szakadékot, amely az íróművészen a művészt mindenképpen elválasztja a tömegtől, feloldódnál a kicsiny életek végtelen nagyságában, — ez az az író-típus, amely korunk igazi képviselője s Amerikától Vladivosztokig minden igazi író alakjáról tükröződik, legyen ilyen, vagy amolyan felfogása az életről, világról, emberi lélekről. És bizvást kimondhatjuk, hogy a legtisztább, legmagasabbrendű politikai mozgalmak is távolállanak attól a másfajta s a lélek belső égyűrűiben teljesedő misztériumoktól, amelyek az íróművész művészetének lényegét teszik s amelyeket semmiféle politikai párt, vagy program kifejezni nem képes.

Baloldali gáncok

Melyek voltak ezek után a kifogások, gáncok, vagy vádak, amelyek az „új írói front” tagjait illették?

Zilahy első cikke után a *polgári baloldal* cikkírói, — hangsúlyozzuk: nem *íróművészet*, hanem *zsurnalisztái* —, mint ha összebeszéltek volna, a maguk megszokott módján, tehát a *mellébeszélés*, a *ferdítés*, a *köntörfalazás*, a *hátrafelévakaródzás* és *iriggykedve-gúnyolódás* módján, támadást intéztek Zilahy Lajos ellen. Mindenekelőtt kijelentették, hogy Zilahy Hitlerrebb Hitlernél is. Koncentrációs tábort emlegettek. Gúnyolták a „világnézeti egység” rosszul megfogalmazott jelszavát. S mennydörögve védték az „írói szabadságot”. Mindenekelőtt ezzel a *rosszhi szemű* oldallal kívánok néhány szót váltani.

Mikor bűn a politizálás?

Vádolva védekezem, mint akit —, szintén, az „új szellemi front” tagja lévén, — pellengérré állítottak s mint, aki legjobbnak tartom a támadva-védekezés ősi módszerét.

Vádjaim a következők:

Ők évtizedeken át követelték az író politizálási jogát. Ellenben felhördülnek, amikor egy írócsoport kimondja, hogy amit ő tizenhárom éven át hirdetett és követelt, most hivatalos programmá lett s a kérdés, igenis, időszerű: vajjon megvonja-e támogatását attól a kormánytól, amely az ő követeléseit hirdeti? A kérdés elhangzott, az írócsoport egyik tagja egyenesen kimondta, hogy nem vonja meg, a másik megállapította, hogy az író mindig többre és magasabbra néz, a harmadik, hogy Gömböstől jobbra reménytelen politikai formációkat lát, Gömböstől balra pedig szervezetlen és anarchikus parasztlázadást, a negyedik úgy vélekedett, hogy, *aki a nép létét biztosító követeléseket teljesíti, azt támogatni kell, de, aki azokat cserbenhagyja, vagy elárulja, azt faképnél kell hagyni*, az ötödik hangsúlyozta az elszakított magyarság megvédelmezésének elsőrendű fontosságát s így tovább. Szóval: tág kezetek között, egymásnak nem szolgálómód alávetve, *politizáltak*. S lám, a polgári baloldal zsurnalisztái; akik mitsem csodálhattak, amikor a politizáló írók egy csoportja megszólalt, azonnal rájuk rohantak, abba a gyanúba kevervén magukat, hogy a politikai írócsoportosulás szép és kívánatos ugyan, *de csak abban az esetben, ha liberális írókról van szó*. Mert ha nem, akkor akár balról, akár jobbról történjék is a csoportosulás, mindenképpen veszedelmes. Veszedelmes a „polgári szabadság” és az „írói szabadság” szempontjából.

Az írói szabadság „védelmezői“

Másik vád: az írói szabadságot ezek az urak jólirányzott cikkeikben, többnyire a felháborodás és gúnyolódás hangján, Nyugateurópa „demokráciájára“ hivatkozva szokták védelmezni. Mit tettek azonban az írói szabadságért? Gyümölcsjelekről ismered meg a fákat! Egy franciányelvű irodalmi tanulmánykötet íróit francia lapokhoz írt levelekben, külföldön dezavudták, bepanaszolták, kompromittálták, mert amit idehaza elkövetek ellenük, az hajszának kicsi volt az ő számukra. Mindezt tisztára irodalmi felfogásuk miatt. Amikor e sorok írója néhai Pakóts Józseffel megteremtette a magyar írók első igazi, hathatós érdekvédelmi szervezetét, munkáját minden alkalommal s mindenütt gáncsolták, befekettették, soha írók ügyében, lett legyen szociális, érdekvédelmi, jogi, vagy politikai-védelmi ügy, egyetlen sort nem írtak, nem közöltek, az egyesület akcióit részint szabotálták, részint rosszindulatú álhírekkel, ferdítésekkel gátolták, részint kigúnyolták, kicsúfolták. Elfelejtven tulajdon sfránkozó cikkeiket, amelyeket Cholnoky Jenő, Szini Gyula öngyilkossága, Pintér Ferenc inségahalála után írtak, amikor a magyar „kultúrszelem“ rovására felhánytak minden felhánythatót, most világáig kiáltják, hogy az író „a társadalomra akar tehénkedni“ s aprópénzre akarja beváltani függetlenségét. Amikor valamit gúnyolqi, gáncsolni, kifogásolni, a „művelt Nyugat“ elé mint barbárságot odaállítani lehetett, akkor ezek az urak, mint félelem és gáncs nélküli lovagok, kivonták tollaikat s irtóztatóan hadakoztak. Mikor azonban segíteni, támogatni, jó ügyet szolgálni kellett, a pusztá tagadásán és előkelő lecsapúlésán kívül egyéb sohasem telt tőlük. Tették pedig ezt úgy, hogy tagjai, sőt tisztjét annak az egyesületnek, amely beteg íróknak orvost, kórházat, gyógyszerit, hajléktalanoknak szállást, éhezőknek kenyert, jogaikban csorbultaknak jogvédelmet biztosított s amely egy közönyös polgárság és arisztokrácia sziklafalai között körmeivel vájta ki azokat a súlyos törczereket, amelyek erre a munkára szűk-ségeseek. A kétszínűségnek, a cinizmusnak ez a mértéke valóban alkalmatlanná teszi őket az „írói szabadság“ védelmére.

No, de írók ellen akarják ők az írói szabadságot védelmezni? Írók ellen, akik az írói szabadság hiánya ellenére alkotják meg műveik tucatját? Akik gyakorlatban, műveikkél protesztáltak állandóan a szellem szabadságának elnyomása ellen? Erdélyi József, Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Sárközi György s a többiek költészete ellen védik a költők szabadságát? Tamási Áron művei ellen? Féja Géza parasztfelémelő, paraszttért-munkásért izzó cikkei ellen? Zilahy regényei és darabjai ellen? Dolgozó írókat állítanak ők oda, a nemírók, a toll szabadságának veszélyeztetőiül? Vajjon ki hiszi el indulataik őszinteségét és igazságát? Nyilván ők maguk sem. (Folytatom.)

1935. máj. 19.

Fegyvertánc

„az új szellemi front“ körül

Irta: Kodolányi János

II.

Elhangzott olyan felszólamlás is, amely „helyeselte” az „új szellemi front” megalkotását, helyeselte pedig azért, mert látta az ellentmondást a liberalizmus elvi álláspontja és a mindenfelől felhangzó tiltakozások között. Ez a felszólalás azonban, féltetve a jóhiszeműség legelemibb követelményeit is, egyszerre számonkérte tőlünk az úgynevezett „reformalkotásokat.” Nem kisebb dolgot értett ezalatt, mint holmi reformdrámát, reformregényt és reformverset. S valóban, a betűk mákonyának könnyen behódoló közvéleményt meg is lehet téveszteni ezzel a követeléssel. Elvégre íróról van szó s a legkevesebb, amit elvárhatunk tőlük, az, hogy *hirdetett elveiknek, programjuknak megfelelő műveket alkossanak.* Így ez csak az első pillantásra látszik becsületesnek. Mert nézzük csak, nem éppen a követelőző urak hirdették mindig, hogy *programok és elvek szerint nem lehet írói alkotásokat létrehozni?* Nem mi voltunk-e azok, akik hasztalanul bizonyítottuk, hogy a világ minden írója és művésze határozott elvi álláspontot foglal el a világgal szemben? Nem mi hívtuk ki arra, hogy Dosztojevskij pontosan tudta, mit miért ír s hogy Tolsztoj igazát nagyon is megértették és félték a korabeli hatalmasságok? Nem mi mutattunk rá, hogy még azok az írók is elvi alapon állanak, akik tagadnak minden elvi állásfoglalást és kizárólag esztétikai szempontok szerint alkotnak? Nem mi mondtuk, hogy még ez az álláspont is csak menekülés a nyílt színtervallás elől, vagy esztétikai megformulázása az uralmonlevő osztályok érdekeinek? Csodálatos, hogy akikkel ezen a területen évekig szembenállottunk, most egyszerre rajtunk követelik azt, amit a nyilvánvaló tényekkel szemben éppen ők tagadtak, — számonkérik tőlünk a „reformdrámát, reformregényt és reformalkotást.”

Ime a „reformművek”

Nos, szolgálhatunk művekkel is, — amit a velünk szembenállók aligha tehetnek meg. Rámutathatunk például Erdélyi József, Illgés Gyula, Tamási Áron, Nagy Lajos, s talán e sorok írójának szinte könyvtárramenő műveire. Hogy ezek az írók minő utat tettek meg s miként sodródtak egycsapatba, arról majd még lesz szó. Itt csak vissza akarjuk fordítani a követelést azokra, akik követeltek s ha nem mondjuk is afféle gúnyos-zavaros megjelöléssel „reformműveknek”, mégis kijelenthetjük, hogy *a mi trócsoportunk feremtett újat a háború utáni időben, hogy ez fejezte ki az ország vágyainak, szándékainak, szenvedéseinek és tapogatózásainak lényegét, hogy ez hozta magával a paraszt- és munkásosztályok felébredő indulatait s ez tört utat azoknak az eszméknek, amelyeket később mások kiséjtattak, de amelyek mégiscsak beleépültek a közvéleménybe s annak hatékony tényezői, erőforrásai lettek.* Emlékezzünk a Bartha Miklós-Társaság forró vitáira, a kiadványokra, amelyekben a ma szereplő írók mindegyike mondott valami olyat, amit mások kimondani nem mertek, vagy nem tudtak s ami azóta a kor jelszava lett. Érdemes egy kissé átlapoznunk az „Ifjú szívekben élék” és az „Új magyar föld” meghatóan nagyotakaró, becsületes, gyakran dadogó, de gyakran meglepően merész füzetét az „Előőr”, a pozsonyi „Vetés” régi számain, a losonci „A mi lapunk” diákok számára íródott füzetét, a „Korunk” és „Erdélyi Helikon” sok-sok vitázó cikkét, a Szegedi Fiatalok kiadványait. Ezekben találjuk meg az új Magyarország felé tapogató első gondolatokat, a *szövetkezeti rendszeren*, alapuló parasztlállam és *középosztály felbomlásának* analizisét, az új intellektuellek *paraszt- és munkásorientációját*, a szocialista mozgalmakból folyó akciók és reakciók mérlegét, az *irodalmi kérdésekben* való iránykeresést, a *babitsai akadémizmus* elleni harcok csatáját, Magyarországnak a háborúutáni Európában elfoglalt helyzetét, a *fasizmus terjedéséből* adódó következményeket, a nagybirtok felszámolásának első *statisztikai feldolgozását*, a mezőgazdasági népesség életét feltáró *szociográfiai elemzéseket*, a bankrendszer és nagyipar *szövetkezeti kezelésbe* való vételét, a *népoktatásra, népkultúrára* vonatkozó javaslatokat és tennivalókat, itt látjuk Erdélyi jobboldali költészetét, osztálygyűlölettel átszőtt fanatizmusát és a népköltéssel

szabadság 1935.
máj. 19, 17. n. 4.

való szerves ölelkezését, Ulyés kibontakozását, amely a nemzeti életérdekeknek a szociális követelésekkel való összeforrására vitt, itt álltak ki Móriczért, Szabó Dezsőért, Juhász Gyuláért, amikor más-hol nem, itt döngették a bethleni konszolidáció falait s a polgári baloldal hibrid eszméit. Itt vezette Fėja Géza is hadjáratait, melyek azután átcsaptak az „Előőrs“ hasábjaira, fedezte fel Szabó Pált, Simka Istvánt, s egész sorát a paraszt-tehetségeknek, itt, ezekben az elfeledett füzetekben és lapokban követeltük a dunántúli népek kulturális kapcsolódását, — mindazt, amit ők, a minket most támadók s a számonkérők, *olyan hevesen követelnek tőlünk!* Avagy nem olvastak volna? Nem tudták, mi történik Budapest, Pozsony, Érsekújvár, Kolozsvár egy-egy előadótermében, lapjában, folyóiratában? Elzárkózva a „polgári gondolat“ boltredőnye mögé, tán nem vették észre, mi folyik az új nemzedék igen széles rétegeiben s írójának lelkében? Nem hínnők. Hiszen *Ignotus Pál, Hevesi András, Komlós Aladár* s más urak hol itt, hol amott fejtették ki rendkívül bölcsen, körültekintően s a „nyugateurópai műveltség“ monopolisztikus fenségével, hogy *mindez ostobaság, bolondéria, vagy műveletlen szószátyárkodás!*

Emlékszünk rá, amikor lezajlott a forradalom, az ellenforradalom első hullámai is elcsendesedtek, s valami lélekzetvétel érződött a magyar szellemi életben, mely lenéző sajnálkozással fogadták Erdéligi Józsefet rossz csizmájában, katonaköpenyében, mint nevezte őt *Ignotus Pál* úr „Hazafy Verai Jánosnak“ s mint adta meg a szükséges *alaphangot* a később elkövetkezett babilisi fanyalgás számára. Emlékszem, mily kitaszított voltam magam is a „Sötétség“ című írásommal, báramyai álmaimmal, az egyke mögött rejtőző tragédia megérezésével, a dunántúli pusztulás fekete képeivel, — hiszen tombolt mindenfelé a „Kassákizmus“, nevén nevezni valamit valóságos árulás volt a „modern“ korszak szelleme ellen s a forradalmárokat aszerint mérték, hogy a „nincs ingem, nincs ingem, de van szalmapapucsom“ zagyvaságait, mint forradalmi esztétikát és világmegváltó programot elfogadták-e vagy sem. Igen, egy szellemi áramlás, egy új világ elindulása áradt meg akkor, a mélyenjáró agyvelők azonban nem ismerték fel a tartalmát és lényegét s nem is álmodták, hogy eljöhet még az idő, amikor ez az áramlás fogja őket *partvételni*. Most azonban elérkeztünk oda, hogy a hegyek is visszhangozzák igazságainkat s nekik, bár akaratuk ellenére, hallaniuk kell mindazt, amitől több mint tíz éven át irtóztak, megzavarodva kapkodnak s még hagyományos „tisza logikájuk“ is cserbenhagyja őket.

Aki a farkasok dalát reklamálja

Megszólt azután az egyik nagy *reggeli lap* szerény és udvarias Szalónszociológusa is és feltette a kérdést: *lám, bevonultak az egységspártba, de hát hol vannak a forradalmárok, hol van a farkasok dala? Hol vannak azok, akiket a proletáriátus oldalán láttunk, s hol vannak a törhetetlen bátorság bajnokai?*

Először is: nem minden író forradalmár, — mint ahogy nem minden szalónmarxista az. Mi láttunk már olyasmit, hogy a *puszta félelemből*, az állandó elnyomottság rettegésében szélsőséges forradalmár szalónszociológusok nem is voltak forradalmárok, hanem éppen olyan nyárspolgár sznobok, mint a főváros egyéb sznobjai és széplelkel, láttunk már szalónmarxistát, aki egyrésztől lezögezte, hogy ő a „dialektikus materializmus meggyőződéses híve“, de másrészt meghajolt *szerkesztője* újkatonikus műve előtt. Láttuk már a Szalónmarxistát, amint dicsőítő kritikákat helyezett el bizonyos álforradalmár, álmarxista dilettáns műveiről a nagy *reggeli lap* hasábjain s a világ minden műveltsége sem tudta meglátni vele, hogy ez a figura *sem nem forradalmár, sem nem író, s minden szava szemenszedett, cinikus hazugság.* Hogy forradalmársága csak mimikri, amellyel érvényesülését egyengeli, hogy komisz művei csak kitéglázzák azt az utat, mely később Moszkvába vezetete. Láttuk mi a kedves és szerény, szemérmét okosan csillogtató Szalónszociológust *efféle borzalmas kritikái tévedésben!*

Kár tehát a mi szemünkre vetnie, hogy nem daloljuk a „farkasok dalát“, amikor egész életünkben azt daloltuk s kár emlegetnie az „ideológiai zűrzavart“, holott ez a zűrzavar az ő nagyon képzelt, na-

1935. máj. 19.

gyon finom és nagyon bátor elméjében kézzelfoghatóan mutatkozott meg. Az meg különösen felvidít bennünket, hogy ő, a megnemalkuvó forradalmár, a megingathatatlan, az elteríthetetlen, a minden ügyben ez kathedra nyilatkozó bonc, — milyen egyháron pendül a polgári baloldallal, mennyire hasonló terminológiával, szemléleti móddal, kritikai kifogásokkal él! Én a világirodalomban sohasem láttam még ilyen egyetértést marxisták és óliberálisok között. Sohasem hittem, hogy a marxizmus meggyőződéses hívei ennyire egybe tudják hangolni kifogásaikat, követeléseiket és módszereiket az óliberalizmus szövívőivel. Sőt, én azt láttam, hogy még a szociáldemokráciával sem tudták. Pontosan emlékszem a marxista szempontok igen nagytekintélyű képviselőinek s igen befolyásos követőinek írásaira s álláspontjára. S azt is tudom, hogy a polgári liberalizmus valami egészen mást akart eddig, mint a marxizmus. Mi lehet az oka annak a csodának, amely most a szemünk láttára megését? Mi történhetett itt, hogy akik eddig Nagy Lajos kiváló írásművészetében folyton a marxizmust hiányolták, most egyszerre rábátyogják, hogy eddig a proletáriátus oldalán állt s áruháza esyén, — belépett az egységspártba? S mi az oka annak, hogy itt is, ott is ugyanazzal rágalmaznak, hogy t. i. az egységspártba beléptünk?

Van azután olyan elmélet is, amely ezt a „belépést“ azzal magyarázza, hogy „sok lúd disznót győzvé“, — a sok író meg akarja győzni tömegével a kormányt. A tetszetős lúd-disznó hasonlat ne vezessen most mellékvágányra. Nem hisszük ugyanis, hogy ez a hasonlat — hasonlatnál több akart volna lenni, — s ha akart is, nem lett több.

Írólista!

Jellemző azonban és nagyon sokat megmagyaráz, hogy amikor hire ment egy találkozásnak, amely Gömbös Gyula és az írók egy csoportja között történt s amely ugyanolyan társadalmi érintkezés volt, amilyen száz és száz szokott történni Budapesten, e sorok íróját többen szorongva megkérdezték:

— Igaz, hogy írólista készül? Nem tudod rajta vagyok-e én?

Írólistát! Ime, ettől rémültek meg anynyira a cikkírók, hogy összezavarva marxizmust liberalizmussal, multat jövővel, parasztot harasztal, a támadások sorozatát indították. A félelem, hogy itt lista készül, a rettegés, hogy arról valaki lemarad, a rémület, hogy egyik írónak valami konc jut, amikor a

másiknak nem jut konc, támasztotta az „elvi és eszmei“ felhördülést. Ezért hírelték, hogy beléptünk az egységspártba, azért védték az írói szabadságot, ezért találtak „ideológiai zűrzavart“, ezért hallották a kuttyák dalát a farkasok dala helyett, ezért verődtek oly szépen egytáborba a liberális polgári zszurnaliszták és a rettenthetetlen marxisták. Ujságírók, akik tegnap Gömbös hivatalos lapjában lelkesedtek a kilencvenöt pontért, s akik ugyanabban a lapban lelkesednek ma Bethlenért, ezért fedezték fel magukban a szellemi szűzesség erőnyeit s mások, akik tegnap még azon siránkoztak, hogy a debreceni Nagyerdőtől haj, be messze van a csodálatos párizsi Grand Café s bebizonyították, hogy a hortobágyi paraszt nem kultúrember, mert „mindössze négyszáz szót használ“, ezért követelik most tőlünk a „reformdrámát“ és „reformregényt“. S úriemberek, akiknek tizenöt év óta jajgatjuk az ország népének sorsát s akik eddig a lehúzott boltredőnyöket meghallották ugyan, de a kiveszett falvak ordító némaságát nem, azért bizonygatják most, hogy hiszen ők is azt követelték, amit mi, nekik is kell a földreform és népkultúra ésatöbbsi. „Ezért minden önkínzás, ének“, a listáért és a pozícióföltésért, ezért és semmi másért.

Bajcsy-Zsilinszky Endre mély és egészen mást egészen másképp fejtegető cikkére vissza fogok még térni, mert ez a cikk az egyetlen, amely teljesen tárgyilagos és érdektelen s amelyben a barát őszinte szava a szeretet hangsúlyával szólal meg. Alkalmas lesz a vele való foglalkozás arra is, hogy tulajdonképpen álláspontomat megfogalmazzam s kimutassam, hogy sem írói meggyőződéséről, sem céljaitól, sem kritikai módszereitől ez az írócsoport nem tágt s megőrizte egyetlen kincsét és bizonyosságát: a lelkiismeretét. Hibák, elcsuszamlások, ellentmondások és zavarok lehetnek és lesznek is még. Ezeket beismerni és helyreigazítani: kötelességünk. De, hogy a német álidealizmustól, mint a marxizmusra következő reakciótól való félelem kissé túlzott, az bizonyára ki fog derülni.

Hogy pedig magam is hozzájáruljak a Zsilinszky által megütött komoly kritikai hang érvényesüléséhez s egyben cikkének mély szempontjaihoz is alkalmazkodva, búcsút intsek a rosszhiszemű urak hangos csapatának, magam is rá fogok mutatni a hibákra, amelyeket az „új szellemi front“ elkövetett s amelyeket helyre kell ütnie.

(Folytatom.)

Egy „baloldali gáncsvető“ az új szellemi frontról Levél a szerkesztőhöz

Tekintetes Szerkesztőség!

A Szabadság legutóbbi számában cikket közöl az „új szellemi front“ körül keletkezett „fegyvertánc“-ról. A cikkíró úr ennek során szónokszó bizonyos „baloldali gáncs“-okat, félreérthetetlenül célozva ezzel azokra a megjegyzésekre is, amelyeket én voltam bátor az *Esti Kurir* hasábjain Zilahy Lajos és a *Magyarország* szövegforgó megmozdulására tenni. Mint-hogy sem a cikkíró úr személyével vagy működésével, sem pedig a tárgyra vonatkozó állításával foglalkozni a magam részéről megokoltnak nem tartom, merőben a *Szabadság* olvasóinak tájékoztatása végett legyen szabad itt a következő tényállást tisztáznom:

Zilahy Lajos abban a cikkében, mely az „új szellemi front“ körül a vitát megindította, azt állította, hogy

1. Magyarországon ma nagyobb a vélemény- és a sajtószabadság, mint volt a háború előtt;

2. Magyarországon ma a hatalom és a szellem embereinek különféle csoportjai közt nincs akkora „világnézeti szakadék“, mint volt a háború előtt;

3. az olyan külföldi „reformmozgalmak“, mint a fasizmus és a hitlerizmus, „siettek“ a magas szellemi színvonalú rétegeket saját szolgálatukba állítani.

Ezek az állítások készlettek első „gáncsvető“ cikkem megírására, amelyben kimutattam, hogy

ad 1. Magyarországon ma összehasonlíthatatlanul *kisebb* a vélemény- és sajtószabadság, mint volt a háború előtt;

ad 2. Magyarországon ma egyfelől hatalom és szellem embereinek egyes csoportjai közt sokkal *nagyobb* a világnézeti szakadék, mint volt a háború előtt — s ezek a szakadékok csak éppen a vélemény- és sajtószabadság korlátozott-

sága miatt nem mutatkozhatnak meg teljesen; végül pedig

ad 3. Hitler Adolf birodalmi vezér maga bélyegezte meg a „Hyperintellektuel“-eket, vagyis a magas szellemi színvonalú rétegeket amiatt, hogy a diktatúra-teremtette nemzeti egységből *kivonják* magukat; aki tehát mégis azt vallja, hogy a magas szellemű rétegek világszerte az *ilyen* „reformmozgalmakat“ támogatják, alighanem hívőbb hitlerista Hitlernél.

Ezekre a megállapításaimra hiába vártam választ Zilahy Lajostól is, de attól a kilenc-tíz cikkírótól is, ki a *Magyarország* hasábjain Zilahy mögött az „új szellemi front“ eszméjének szolgálatára felvonult. Viszont kaptam innen is, onnan is, *személyi* vádakot, melyek egyszerűen azzal igyekeztek merőben tárgyi természetű észrevételeimet agyonhallgatni és hatálytalanítani, hogy kétségbevonják jóhiszeműségemet és érzéseim magyarságát. Ez a harcmodor indított aztán második (és mindeztideig utolsó) idevágó „gáncsvetősem“ megírására, melyben azt mutattam ki, hogy ez a módszer — az ellenfél magyarságát, népi hajlandóságát, nemzeti érzését kétségbe vonni és ezen címen érveitől a figyelmet megtagadni — hajszálnyira egyezik azzal, ahogy annak idején a „mondólatosok“ Kazinczyékat, a pecsovicsokat a harmincas évek *valódi* reformnemzedékét s a Petőfi-féle *valódi* népfelzárkózást, végül a „perzekutorisztikusok“ Ady és a *Nyugat* irodalmát igyekeztek a magyarságból kitagadni. És megállapítván ez elszomorító történelmi párhuzamosságot, fájdalmas csodálkozásomat fejeztem ki azon is, hogy erre a nemzetiesketésre részben olyan írók is odaadják magukat, akik nemrég még velem s mai irodalmi és politikai barátaimmal együtt emeltek szót olyan „nemzetiellen“, mert *félreérthetetlen* reformkövetelésekért, mint amilyen a szólás, az

Szabadság 1935. máj. 19. 17. n Y-5.

1935. máj. 19.

írás, a gyülekezés és a szervezkedés szabadsága, a titkos választójog és a föld-reform. Hát ilyen könnyen cserélők fel a frigiái sapkát a tányérsapkával? — kérdeztem.

Ez volt az én gáncsoskodásom. Ez a tényállás. *Tény*, hogy a Zilahy Lajos-féle gondolatmenetre tett s fent pontokba azedett megállapításaimra *egyáltalában* nem kaptam választ. *Tény*, hogy nem cáfolták meg a régi reakciós irányok s a mai „reformpolitika“ hadászati módszerei közt mutatkozó azonosságról tett megállapításomat sem. Mindössze azt a „választ“ kaptam, hogy ők „sohasem viseltek frigiái sapkát és ma sem viselnek tányérsapkát“. Ami igen szép és önérzetes megállapítás lehet; de ugyancsak *tény*, hogy a frigiái sapka a jakobinizmus jelképének számít, már pedig az az Ady Endre, akire mint szellemi nemzőjűkre szeretnek hivatkozni, igenis jakobinusnak vallotta magát; *tény*, hogy a tányérsapka az ellenforradalmi szellem jelképének számít, már pedig az *Uj Magyarország* (melynek főszerkesztője és vezető munkatársai „reform“-képviselők a mai parlamentben, tehát aligha lehetnek rosszul tájékozva e „reform-politika“ lényegéről) igenis azt állítja, hogy a „reform-politika“ nem egyéb, mint az 1919—1920-as ellenforradalom célkitűzéseinek maradéktalan megvalósítása; *tény*, hogy Zilahy Lajos ennek a mai, ennek a Gömbös-féle reform-politikának támogatására hívta az írókat „új szellemi front“-ba; és tény végül az is, hogy a *Magyarország* „öszülő-ifjú“ ex-jakobinus írói erre hajlandóknak is mutatkoztak, amikor mint e „front“ katonái felvonultak a nyilvánosság előtt, Mentegőtözésük, melyet mos-untalan ismételnének, hogy

„a mai kormány programjában viszont látják régi követeléseik egy részét“ — enyhén szólva, gyerekes. Hiszen minden kormány programjában „vizontláthatónak“ olyan általánosságokban uszó, az-éféleképpen értelmezhető „programpon-tokat“, mint hogy legyen több és puhább kenyér az országban, — nem is szólva arról, hogy a titkos választójog már Bethlen idején is kormánypárti program-pont volt, s az egészséges földbirtok-megoszlás előkészítése, a hitbizományi reform nem kevésbé! A kérdés csak az lehet: mit cselekszik a kormány, vagy legalább is, milyen *pozitív, részletekbe menő* tervvel áll a társadalom elé? Es legvégül tiszteli-e, — aminek tiszteletéről író *soha* nem mondhat le — a független vélemény szabadságát? Etleben tart-e háborus eredetű rendelkezéseket, melyek háborúságok tetszésére bízzák, hogy kinek szabad la-pot indítania? Igen-e vagy sem? — erre tessék felelni!

Remélem, tisztelt Szerkesztőség, nem léptem át annak a tárgyilagosságnak határait, amelyre levelem elején köteleztem magam. Nem volt más célom, mint felsorolni, mit állítottam s mit állítok — s mi az ennél fogva, *amit vagy el kell ismernte, vagy meg kell cáfolnia mindenkinek, aki a „front“-vita tárgyának „tisztázására“ törekszik.* Izgatottan várom mit válaszolnak ezekre az érdekelt urak. Minden egyéb csak mellébeszélés.

Soraím szíves közlését előre is hálásan köszönve, vagyok

Budapest, 1935 május 14-én.

kiváló tisztelettel
Ignotus Pál,

Fegyvertánc

„az új szellemi front“ körül

Irta: Kodolányi János

Azt az írőcsoportot, amelyről a most folyó vitákban szó van, csak úgy lehet megérteni, ha a lelki fejlődésükre ható fontosabb okokat megismerjük.

Mindenekelőtt feltűnő, hogy valamennyien vidékről származnak, túlnyomórészt faluról. Első élményeiket a paraszti és iparos, vagy munkáskörnyezet adta eltörölhetetlenül. Budapest úgy szikrázott és gomolygott afölött a világ fölött, amelyben felnőttek, mint valami titokzatos, érthetetlen, nagyon távoli s nagyon idegen világ, mint a földgömb valamelyik ismeretlen pontján fekvő s csak könyvekből és mesékből hallott kínai vagy amerikai város. Annyit tudtak róla, hogy Magyarország fővárosa, de ez csak szólam volt számukra és nem valóság. Jelentette a nagyobb épületeket, a lakosság fantasztikus számát, a minisztériumok hivatalos barna leveleit s egy csomó ujságot, amelyekben mindaz benne volt, ami az országban és a nagyvilágban történik. Ha alkalomadtán budapesti került eléjük, érezték rajta az idegen szagot, az érthetetlen, kapkodó s bizonytalan életszemléletet, a vidék és a falu gögös lenézését s csodálkozva állapították meg, hogy, bár magyarul beszél, mégsem tud magyarul. Budapestről később megállapították, hogy nem jelenti az ország szellemi és erkölcsi életében azt, amit a franciában jelent Páris, az angolban London, az osztrákban Bécs, az olaszban Róma és a csehben Prága. Igen, amikor később életük és feladataik Budapestre szóltatták őket, igazoltak látták idegenkedésüket s ahogy egyre mélyebben bepillantottak az ország „fővárosának“ belső életébe, egyre szomorúbban állapították meg, hogy ezzel a világgal egygyéforrni nem tudnak, szívük s minden idegük titkon a magyar vidék felé üzenget, egész leki alkatuk, műveltségük, világszemléletük gyökereiben más, mint Budapesté. Szabó Lőrinc, a leg-európaibb s legintellektuálisabb költőnk, Debrecenből, a református gimnáziumból és egy mozdonyvezető kis köréből jött, Erdélyi József Biharból és „a“ magyar nagybirtok kasznárjának környezetéből, román-magyar érintkezés területéről, Illyés somogyi cselédemberek világából, Sárközi Vácról, a magyar vidéki kispolgárság köréből, Tamási Áron a magyar kozákság törzséből, a székelységből, Féja Géza a Felvidékről, e sorok frója Baranyából, egy kihalt nép nemuldo telepeiről s a terjeszkedő s Németországot a szívében melengető makacsul

agresszív svábság szomszédságából, — még Nagy Lajost is, aki lelki beállítottsága szerint hozzánk tartozik, s aki a leginkább „budapesti“ és városi közöttünk, visszahívta Apostag a *Kisküinhalom* című remekművében, írői pályája e be-tetőzésében. Ez az írői csoport többek között ezért is érez oly belső kapcsolatot Adyval, Móricz Zsigmonddal s minden ellentét dacára ezt értékeli Babits költészetében. Még Zilahy is, aki sokáig idegenkedve állott szemközt Ady költészetével, a bihari kismemes lelki kapcsolataival fogóztott bele a magyar pusztulást jajgató költő szellemébe. Igen, ez az írői csoport Adyn és Móriczon túl, ezeken az élménypályákon közelítette meg s tette magáévá a már-már hivatalos bábbá merevített Petőfit, Aranyt és Vörösmarthyt, fedezte fel újra Berzsenyit, Csokonait és Gyöngyössyt, hatolt le Balassig és a virágénekekig, élte újra a kurucköltészetet, csodálta a reformáció korának roppant erejét, bátorságát és nyelvének zamatát s írta be magát a legrégebb nyelvemlékek titkain át a magyar lélek és magyar múlt mélységeibe. Ez az írői csoport idegenül áll Budapest „polgári“ kultúrája előtt, nem tud hinni a kapitalista szabadverseny hittételeiben, történelmi érzéke sokkal erősebb és mélyebb, semhogy a hatvanhét előtti ezersztendőt a sötétben való pusztá botorkálásnak és szánalmas, barbár, szegyenletes hordaeletnek tekinthetné. Gyökerei, melyek vidéken a néphez kötötték, lenyúlnak a honfoglalás rétegeibe s azon is túl, onogur őseik sátrai közelébe. Nem hinném, hogy ezt a mély történelmi tudatot, a lelkiismeretnek ezt a közösségvállaló izzásait, a környező román, tót és délszláv népekkel való nem program-szerű, hanem ösztönös, gyakran szembenálló testvérérzését — mely a zenében Bartók és Kodály magas művészetében csúcsosodik ki — pusztá „misztikának“

szabadság 1935,
máj. 26. 18. n. 4.

1935. máj. 26.

és álnépességeknek lehetne nevezni. Még aki legtávolabb vándorolt tőlünk Nyugat felé, Szabó Lőrinc is fájdalmas ritmuszenével emlékezik Debrecenre s a kis körre, ahol magyar fiatalsága távolnéző, nehéz esztendeit élte. Nagy Lajos szemét meg csak élesebbé, elfogulatlanabbá, szavait keményebbekké tette a hosszú budapesti, kávéházi táborozás.

A mi népiségünk — amit sohasem nevezünk „népiességnek“, vigyázzunk! — több, mint program, illetve, mint minden igaz program, ebből nőtt ki elvünk, szemléletünk, módszereink és céljaink programszövevénye. A mi népiségünk nem pusztán rajongás és lelkesedés mindenért, ami az úgynevezett népi romantikában „szép“ és „dícső“. Ennek a „német“ romantikának ellene mondanak a műveink, amelyek talán mégsem lehet meg nem történné tenni! Sok keserű igazságot, sok bünt olvastunk mi írásainkban a népiünk és a magunk fejére s ha a magyar költőt mindig jellemezte az a prófétai keménység és őszinteség, amely a hibák kíméletlen kimondását parancsolja, akkor mi méltán vagyunk utódai Zrínyinek, Vörösmartynak, Berzsenyinek, s akik utánuk következtek: Adyknak, Móricz Zsigmondnak. Senki sem hányhatja szemünkre, hogy a magyarságtól idegen tényezők ostromlásában megelégedtünk kizárólag ezeknek a tényezőknek ostromlásával. Sőt a marxizmuson túlmenően is, mint magyar csapást néztük a kapitalizmust is és ha Lenin mozgalma legnagyobb, sőt talán egyetlen igazi hajtóerejét annak az átgúrnásnak köszönheti, melyet a marxizmuson végzett s mellyel azt oroszra, sőt mongollá tette, úgy kell nekünk is megtartanunk mindent a marxizmusból, ami számunkra használható s ami törvény, de hozzágyúrni is a magyar viszonyokhoz, népiséghez, magyar ösztönökhöz és követelményekhez mindazt, ami abban átgyúrható és átalakítandó. Szent István magyar kereszténységet teremtett a római katolikus kereszténységből, a reformáció magyar reformációt Luther és Calvin mozgalmából. A nyugati kapitalizmus pedig éppen azért nem válhatott magyar életformává, mert a magyarság lelki alkata ennek ellentmond.

Mi jellemzi a „német idealizmust“? Általában mi az a jellegzetesen német lelki vonás, amely egyaránt különbözik úgy az angoltól, norvégtól, svéd-től — noha germán népek —, mint az olasztól, franciától, magyartól, vagy szláv-tól? Mi az, ami még a német marxizmusban is megtalálható s ami végigvonul az egész német költészetben, kezdve a népdalnál, fel a legmagasabb zenei alkotásokig és filozófiáig?

Egy francia fejtette ki a „Geist“ és az „esprit“ közötti mély különbséget. Mind a kettő „szellemet“ jelent, de mily áthidalhatatlan a szakadék a két „szellem“ tartalma között! Ha német népdalt hallunk, feltűnik, hogy elvont fogalmak fejeznek ki indulati tartalmakat. Egy-egy német népdal összeállítható néhány fogalomból: *Heimat, Herz, Küsse, Lieben, Mutter, Vögelein, Wald* és „kukuk“. Ez a fogalmi költészet, amely a német filozófiában bizonyos matematikai gondolkodásra vezet s amely egy méterrel mindig a konkrét valóságok talaja fölött jár, csúcsosodik ki Wagner művészetében, a fogalmi programzenében, illetve zenedrámájában. Ez a matematikai fogalomgondolkodás tetéződik be a szociológiában és gazdaságtudományban Marxnál és a német szocializmus különféle rendszereiben, sőt magában a mozgalomban is. Ez jellemzi most a hitlerizmust is. Kicsírázik egy fogalom, órák alatt rendszer épül rá, majd mozgalommá s szervezetté alakul. A német népek ez a pszichológiai meghatározással *schildnak* nevezhető tulajdonsága forrott össze az orosz bolsevizmusban is valami határtalan tatár és grúz-georgiai gyakorlatiassággá és szláv messianizmussá. S ez a fogalmakon át való életérzés teszi a német „Geistet“ oly különbözővé a francia „esprit“-től, vagy a magyar szellem-től, amelyre egyébként, mily jellemző, népi és ősi megjelölésünk nincs is.

Ha a marxizmus reakciójaképpen most attól félt bennünket Zsilinszky Endre, hogy mi ebbe a német fogalmi idealizmusba esünk, hogy magyar gondolkodásunkkal és alkatunkkal ellenkező végtelként valami álidealizmusba, dromantikába merülünk, vagy hajszoljuk bele magunkat, talán szabad arra hivat-

köznom, hogy mi *gyökeresen idegenek* vagyunk ettől a *gondolkozásmódtól, ész-ténelmünk, élményeink a fordítottját* tesz meg annak a pályának, melyet fentebb vázoltam s hogy éppen ez a tipikusan német, sokak által meglátott, vagy megérezett, s minden más néptől elkülönöző jelleg választotta el tőlünk a németiséget úgy, hogy *Bartók* legutóbbi tanulmánya szerint, *(A magyar népzene és a szomszéd népek népzeneje)* még az Ausztriával szomszédos területeken sem vettünk át népzeneinkbe a némettől jóformán semmit! A magyar szellem épületében alig jut szerep ennek a jellegnek s ha leszámítjuk a nyelvújítás korának erősen német hatásait, amelyek egyébként leköszörültek, valamint idegen elemekkel telített középosztályunk műveltségi elemeit és beállítottságát, ebben a hatalmas épületben sehol egyetlen téglát belőle nem találunk. A magyar nyelv, úgy, ahogy ősi időkben kialakult s ahogy már teljesen kiforrva megjelenik Európa hangversenyében, a magyar népdal, népzene, a magyar irodalom, — legyen bár líra, politikai, vagy regényalkotás, — végig a középkoron, a *latin-török szellemű kismemesi kultúrán*, a reformáción, a múlt század nagy költőin és íróin. Adyig, Móriczig s a hozzájuk kapcsolódó új írókig, éppen ellentéte ennek a jellegnek: S ha közöltünk *Németh Lászlót* féltetni kell is attól, hogy belesodródik ebbe a tiszlára *fogalmi és matematikai* gondolkozásba, az csak kicsiny rés a hosszú vonalon s bizonyára nem válik majd veszedelmessé.

Ez a tudatos belátás teszi számunkra elfogadhatatlanná azokat az elméleteket, amelyek szerint mi, magyarok, kultúránkat „a német kultúrának köszönhetjük”. Ez cáfolja meg azt a tévhitet, hogy mi, magyarok, a germán-keresztény kultúrkörbe kapcsolódtunk, holott a latin-keresztény kultúrkör alakította át a magyarságot, — *népi jellege fenntartása*

mellett. Itt vannak az ellentét okai, amely közöltünk és a ma uradomrajutott történelmi felfogás között van. S így vált bennünk magasabb szempontból is tudatossá az a *népiségünket halálveszedelemmel fenyegető besugárzás, amely felénk Németországból árad*. Sajnos, ez a besugárzás ma már olyan nagy méreteket öltött, hogy a tragédia szinte elkerülhetetlennek látszik. Már pedig egy nép jellegének megszűnése annyit jelent, mint magának a népnek a megszűnése. Hiszen a rombadőlt görög pogány templomok köveiből hiába építettek keresztény templomokat, — az az épület már nem azonos a régivel (*Lásd a bolgárok elszávosodását.*)

A „rendszer, éppen azért, mert mi nem tudunk azonnal „rendszeri” teremteni, illetve mert nálunk nem „rendszerből” épül ki a valóság, ma még valóban hiányzik. *Ebben én nem látok semmi veszélyt*, hiába kéri rajtunk számon ellenfelcink s hiába fitymálnak minket ezért a hiányért. *Mozgalmunkat sem féltsem ezért. A rendszer felépül a gyakorlatból, az élményekből, a súrlódásokból, az ellenfeleinkkel vívott küzdelmekből, felépül a közvetlen tapasztalatból, mint ahogy felépült a magyar törzsi szervezet, majd királyság s az a termelési és kulturális épület, amely minket, magyarokat, ellenállóvá és felelőssé telt Nyugattal és Kelettel szemben.*

Hogy ennek a realitásból fejlődő rendszernek, amely csak *betetőzése* kell, hogy legyen életformánknak, de nem *kiindulási pontja*, — szilárdan kell ráhelyeződnie a *gyakorlati kérdések megoldására*, tehát a földreformra, a szövetkezeti szervezetre, a népkultúra kifejlesztésére, stb., az természetes. Am ebben senkisé megdolgozik közlünk másképp s éppen a *valóságok területén van meg köztünk az egység*, nem pedig elméleti, vagy esztétikai területeken.

1935. máj. 26.

Szűzmáriás királyfi

Tamási Aron regénye propagandakiadásban

Ennek az írónak megvan az a ritka tulajdonsága, hogy amint leír egy szót, máris különös várakozással nézünk a következők elé. *Játékos* minden ízében s felkelti az ember legmélyebb életérzését, a *játékosságot*. Ezt pedig a legmagasabb értelem-ben kell vennünk. Mert a játék az életöröm, a világon való úrrálevés, a fölény és bölcsesség, a *halál-ösztön legyőzésének* legerősebb fegyvere. S Tamási játékossága mögött népének, a székelységnek megmentő játékosztönét érezzük. Ez adja meg írásainak azt a *hitelt*, amely nélkül író nincs s amely már messziről megkülönbözteti a vérbeli művészt a tehetséges — bár mégoly tehetséges — mesterembertől.

Mi mutatkozik ebben a játékosságban? Gyakran tragikus mélység, amely felett egy szál pallón libeg át a művész — és a gyermek —, gyakran a groteszk elemek megragadását a leglesújtóbb jelenségekben, gyakran gondtalan, madárként csicseregő vidámságot s mindig a legtökéletesebb *átköltését* a világnak egy meseszerűen csillogó, vibráló, a közvetlen realitások fölé emelkedő *jelképes* világba. Ez az átköltés gyakran egyik pillanatról a másikra fordul át a legvéresebb, legbrutálisabb valóságból a mese délibábfényébe, gyakran meg a kitörni vágyó életöröm nyers formáit változtatja valami fölényes-fegyvermezett jelképes cselekedetté. Mint ahogy a székely mulatozás csap át véres késelésbe, testvérek szeretete érthetetlen s életre-halálra szóló birkózásba, mint ahogy a székely dal ringásában ott bujkál a szomorúság s a szomorúságban a mosoly, mint ahogy a havasok mögött virágos rétek nyílnak s a legvirágosabb réten is végigzúg a nemere fagyasztó szele. S mint ahogy a székely népmesében összezövdönek a keleti színek pompái, az ösztönélet tragikus indulatai a *szimbólumok átköltött képeivel*, a valóság könyörtelensége a csodatevő kis királyfi bűvölő erejével s a szegény ember tizenkét gyermekének nyomorúsága és kétségbeesése a csoda ígézetének királyi gazdagságával. Ebben az átköltött, pogány világban, ebben a játékos művészetben *egy lélek* hatja át az élő és élettelen dolgokat, a növényeket, állatokat és embereket, ebben a drámai megjelenítésben leomlik minden válaszfal az Isten, ember, állat, növény között. Azsiából magunkkal hozott *animizmusunk* ölt magasrendű s játékosan pompás alakot Tamási művészetében — s így ő ma teljesen egyedül áll a magyar irodalomban, amely éppen ettől a primitív szemlélettől szakadt el úgyszólván teljesen.

Ha az ember a *Szűzmáriás királyfi* virágos, költői, játékosan friss, bölcs, de a mélyén mégis tragikus történetét olvassa, ha nyomon kíséri a kis Bódi életét, ha kitárul előtte a székely falu, a hegyek és erdők világa, lehetetlen, hogy Gogolyra, a nagy orosz íróra ne gondoljon. A záporogi kozákok e nagy írója tudta csak úgy megjeleníteni, a kozáklélek legmélyéig feltárni népe életét, ahogy Tamási a székelységét. A két nép között annyi a hasonlóság, sőt rokonság! A magyar kozákvilág e különös, egész Európában egyedülálló költészete, életszemlélete, nyelve, bátorsággal vegyes ravasz-sága, okossággal tetőzött maradisága, a világot alapjában mindig lenéző s a csapások elől a maga fölényébe menekülő testvériessége, kereszténységében is keménynek s pogánynak megmaradó külön, zárt lelkisége s a természettel elválaszthatatlanul összeforrt egyszerűsége jelenik meg Tamási Aronban, a *modern magyar íróban*, a világlátott, mindenhez alkalmazkodni tudó, de magát és küldetését mindig híven szolgáló fiatal íróban. Tamási a mi Gogolyunk s a *Szűzmáriás királyfi* helye a magyar irodalom néhány kimagasló csúcsa között van.

A nyelve a legpompásabb, legélőbb őserdő! Ebben a Tamási-nyelvben minden íz és szín, minden fordulat és kép *egy népcsoport nyelve* s legmélyebb gyökereivel évszázadok ősnyelvével ölelkezik. Az író, mint *egyén*, teljesen eltűnik ennek a nyelvnek mesevilágában, nem akar különleges stílusmódszerekkel kiválni, *nem akar más lenni, különbözni*, nem versenyfutója ő az írásnak, mint az előttünkjárt nemzedékből annyian, hanem stafétafutója, aki népének fákhlyahordozó kisembereitől veszi át a fákyát s viszi tovább s adja ismét vissza, hogy fussanak vele azok, akiktől kapta. *Egy nagy közösségben való teljes felolvadás ez*, mint ahogy a székely közösség különleges szervezetében felolvadt az egyén s beleilleszkedett kicsiny és nagy. Ez a zárt törzs őrizte meg *egyedül egészen* a huszadik századig a *régi magyar kollektivitás életformáját* és szellemét, ezen alapszik mélységes kultúrája s ellenállóereje, — erre tanít bennünket, egy anarchikus kor szülőtteit, Tamási Aronon keresztül.

Az új magyar irodalom nagy műve a *Szűzmáriás királyfi*. S a mai Magyarországnak különösen nagyra kell értékelnie. Mert hirdeti a magyar kultúra bonthatatlan egységét, a népszellem erejét és tisztaságát, hirdeti, hogy merre s hogyan kell az új élet alapjait megvetnünk. Amikor a művészet legmagasabb síkján fejezi ki egy író egyéni életérzését, egyben visszamutat a mélybe, ahonnan támadt. *Remekmű*, — még pedig gyermeki közvetlenséggel, ösztönösséggel s játékosan született *remekmű*!

Kodolányi János

Pesti Napló 1935. máj. 26. 120. sz. 41.

Fekete víz

Kodolányi János új regénye

»Biza, Lacikám, így nevelődik a büdös paraszt. Az oskolába megtanuli, hogy hutyan kell hiinni az uraknak, meg hogy hutyan nyúzik a népöt. Ett meg, hogy hutyan kell megizzani a kis kenyérér... Jó magának Lacikám, maga csak nizi a szegény parasztot. Kijári az oskoláit, béül valami hivatalba, osztán sömme baja. Ha nagyon melege van, csak legyezgeti magát, ha fázik, hát szól a cselédnek, hogy tegyön a tűzre. Ki se kell menni az ucára, amikor esik az eső, vagy szunnyos, szirogyos idő van odaki.

En... én nem leszek úr... én utálok az urakat. Földműves leszek. En nem akarom mindig csak azt hallani, hogy ez illik, az illik, meg hogy ezt nem lehet mondani, azt nem lehet mondani. Torkig vagyok az urakkal, a rosseb egye meg!»

Igy beszélget a Fekete víz kis úri Lacikája és János bácsija. Lacika szépszóval rávette János bácsit, hogy egy kicsit hagyja szántani. Az ekevas mellől gazdag hullámokban fordul ki a zsáros föld és a kisiú boldog. De eddig a furcsán magasztos pillanatig hosszú utat hagyott maga mögött az erdész úr vezna Lacikája. A békebeli ormánsági falucska hagymaszagú, durvatenyerű, egészséges realizmusú népe eleinte elriasztotta a frissen érkezett úrigyereket. A felnőtt urakat talán mindvégig el is riasztja, de a gyerekekben még nem nőttek sziklaszilárddá a társadalmi korlátok, szemlélete, mint minden gyermeké, tárgyilagos, őszinte és logikus. Hamar meglátja, megérzi ennek a paraszti életnek végtelen belső szabadságát, becsületes őszinteségét, minden ködös meggondolástól és előítélettől mentes ősi, egészséges realizmusát. A vidéki »urak« életében a kultúrából csak a vékony és szinte nevetséges mázt látja, a hamis és sokszor gonosz cafrangokat. A halvány és torz »úri« élet mellett erős, határozott színekkel ugrik elő a paraszti élet becsületes, egészséges volta. Lacika új barátait csak a föld, a víz, az égbolt és az élet többi örök dolgai érdeklik, époly tárgyilagos szemmel nézik a halált, mint az életet, amelyen keserves munkával verekszik keresztül magukat.

Lacika sokszor szimbolummá terebélyesedik, kalandjai a paraszti világban egész osztályok, roppant folyamatok lényegét tükrözik. A paraszti hétköznapi és tünep, szerelem és halál, munka és mulatság ősi képe: természetesen elragadják az értelmes, eredendő becsületes világképű kisiú, könnyen ragadják el az urak cafrangos, vérszegény világából.

Kodolányi János írói pályájának jelentős állomása ez az izmos, gerincees, végtelen tárgyilagosságában szép regény. Az a harsány élet, amely lapjain libeg, szinte meg sem engedi, hogy esztétikai terminus technikusokkal közeledjünk feléje. Ezt a könyvet csak az élet jegyében lehet megítélni és az élet jegyében diadalmasan kiállja a próbát. Hogy stílusa igaz, izes, kompozíciója erős, lélekábrázolása szinte maradéktalanul teljes: csak természetesen ható velejárója Kodolányi beállítottságának. Örülnénk, ha az író továbbfűzné ennek a Lacinak, ennek a népnek a történetét, nagy sorozattá teljesítené ki. Ha Kodolányi megírja ezt a sorozatot, a magyar irodalom egy jelentős nagy művel fog gazdagodni. (p. h. gy.)

Pesti Hírlap 1935. máj. 26. 120. A. 41.

1935. máj. 29.

FEKETEVIZ

Kodolányi János regénye

Egy lélek gyökérverésének csodálatos története ez a regény. Friss és mély művészettel azt mutatja be, hogyan találja meg tápláló, életető talaját egy gyermeklélek s hogyan virágozik ki benne.

Kodolányi János

Bár az író harmadik személyben beszél a hősről, az első sorok után nyilvánvaló, hogy ez a regény önéletrajz, a nyugodt elbeszélés mérsékletébe zárt mély meghabott-ságnak s az élmény teljes valóságának olyan ereje sugárzik belőle.

A gyermek, akinek a lelke gyökeret ver, vézna, megfélemlített kis úrifü; haszontalan csecsebecsékkel agyonzsúfolt polgári lakás fülledt levegőjében nőtt fel, rejtelmes tilalmak és parancsok között, amelyeknek okát és célját nem látja, egy mesterseges világban, ahol minden mást jelent, mint ami. A talaj pedig: az ormánsági nép és föld, ez az érdekes sziget, mely külön életstílust fejlesztett ki és őrzött meg, lágy, dallamos, külön nyelvjárást, sajátos viseletet. Még néprajzi értéke is felbecsülhetetlen a *Feketevíz*-nek, mert tökéletesen élénk varázsolja azt a nyelvet és azt az életet, de olyan mélyre nyúlik a lélekbe, hogy a néprajzi érdekesség egészen elmerül az örök emberi valóság fényében.

A kilencéves Laci a parasztleletben magát az életet fedezi fel, hiszen addig csak beteg torzképét ismerte. S nincs az a távoli tájakról, őserdőkben, óceánokon és a levegőben végbement kalandokról beszámoló útleírás, mely izgalmas érdekességben közelébe férközhetnék a kisfiú felfedező útjának, mely egy baranyai falu határán belül kanyarog. Összebarátkozik a parasztyerekekkel s ők megismertetik vele a föld és víz életét. Megfürdik a Feketevízben, kenyeret, szalonnát, vöröshagymát eszik a parasztházban, almát, körtét ráz a fáról, ha megkívánja. Laci a szabadságnak ekkora mér-

tékéről soha nem is álmodott.

Megmutatkozik neki a halál is leplezetlen borszalmában és elszántan szembenéz a nagy titokkal, a »nagy bűnnel«, a szerelemmel... Közben egyre távolabb kerül tőle a megközelíthetetlen mogorvaságba burkolózó apa, a siránkozó, »meg nem értette« mostohaanya, az egész fedült és hazugságokra meg elhallgatásokra épített otthon, amelynek fülledt élete a parasztlelet levegőjárta jeleneteivel váltakozó, mesteri képekben jelenik meg. Megérkezik a nagyanya — a mostohaanya anyja — Pestről, mindent kifogásol, átvizsgál, a cselédeket hajszolja, felforgatja a házat, a vejét majd megőrjíti, — de a pokollá vált házból Laci kimenekül a szántóföldre s János bácsinak, legjobb barátja apjának addig könyörög, míg megengedi neki, hogy ő is szántson. Ez a jelenet a regény csúcspontja. Laci most kötött örök szövetséget a földdel és a föld népével.

Megmutatja a tenyerét. Bűszkén s ragyogó szemmel néz Varga Jánosra. Most a tenyere piros, mint a pipacs szirma, halványsárga vízhólyagok duzzadnak rajta s a megerőltatéstől reszketnek.

— Ez má osztán igön! — kiált fel János bácsi. — Ha így men a munka, még magábul is lehet paraszt.

Ilyen dícséretet a kisfiú még soha életében nem kapott...

A parasztlelet, a legtragikusabb mélységektől a színes felszínig, a világra ébredő gyermeklélek csodája, a vad gyermekcsapat istenien friss, pogány játéka, a polgári család alattomosan érő s váratlanul ki-kirobbanó drámája, két életforma összeütkezése — mindez csak egy-egy arc-lata ennek a regénynek, melynek ezer s ezernél is több arca van, akár csak magának a valóságnak. Ahogy itt fekszik előttünk, kristálytisza stílusának, töretlen kompozíciójának ragyogó nyugalomban, a napi értekelésen túl ki kell mondanunk, hogy meggyőződésünk szerint a magyar irodalom örök vonala új remekművel gazdagodott.

Nagy András

Magyarország 1935. máj. 29. 122. n. 6.

A boldog ember

Móricz Zsigmond regénye

Móricz Zsigmond

Az Erdély komor, pirossal és feketeivel festett hatalmas történelmi freskója után, íme, Móricz Zsigmond a barázdá egyik névtelenjének életével ajándékozott meg bennünket. Jóó György, özvegy Jóó Jánosné fia, tiszántúli napszámos, a sokmillió Jóó Jánosok és Jóó Györgyök közül egy- ennek a regénynek a hőse. *Egy ember*, akit a városiak is gyakran látnak, amint kipillantanak a vonat ablakából, ott ácsorog a kis állomás eresze alatt, vagy kapával a vállán ballag valamelyik dűlőúton. Néha felbukkan a körutakon, sőt újabban megáll a kávéházak forgóajtaja előtt is, hogy a kilépő urakat szelid, csendes szóval megkérdezze: »Nem tud-e valami munkát?« Csepp kis földjét is elvették tőle, egy nyolcvanholdas gazda uszította rá a jegyzőt. És Jóó György a pusztá két kezére utalva vág neki az életnek, mint hárommillió koldus társa — s meghódítja az életet, megáll a lábán... *Boldog ember*.

Ahogy ez a szegény ember elindul mint gyermek s azonnal szemben találja magát a gazdagok és hatalmasok világával, ahogy már sihederkorában vállára veszi a létfenntartás egész felelősségét, ahogy megállja a helyét anyja mellett, ahogy egyre tisztábban és világosabban látja a létért való harc törvényeit, körmönfonságát és kegyetlen eszközeit, ahogy levonja a következményeket s nem hátrál meg semmiféle akadály elől, ahogy alkalmazza a csendes meghúzódas, az önmagán

való uralkodni tudás, az apró ravaszság s mindenekfelett a bölcs keleti humor fegyvereit, *abban benne van egy egész osztály, egy egész ország.*

A regény azzal kezdődik hogy Jóó György tiszaháti gazdaember beköszönt az íróhoz. »Adjon Isten, Zsigabátyám!« Ebben a beköszöntésben, meg abban, ahogy felajánlja, ahogy elmondja az életét, »írjon belőle Zsigabátyám regényt«. — megpendül Móricz Zsigmond közvetlen írásművészetének legmélyebb húrja.

Jóó György a regényben a maga szavával mondja el élete egyszerű történetét, mint Tersánszky *Kakuk Marcija*, mint Tamási *Szakállas Abele*. Móricz Zsigmond élesen kutató, könyörtelenül fotografáló s vétekig ható pillantása pedig, különös és izgató keveredésben a mindig jelenlévő szeretetet, sőt meghatottságot, vagy elnéző mosoly szívdobbanásával, pontosan lerögzít minden jellemző vonást, gesztust, hangsúlyt, a mondatok minden eleven árnyalatát, különösen bizsergő életességét.

Nincs helyünk rá, hogy itt idézzünk azokból a jóízű, mélyre mutató beszélgetésekből, amelyek az anya és fia mélységes kapcsolatát tárják fel, vagy amelyek az első szerelem pihegő izgalmat festgetik. A könyv minden lapja a lélek legmélyének revelációja, az igazi kultúra himnusza, a munka és életöröm diadalmaskodása.

Ez a könyv pedig: *hőstett*. Biztosan, tétovázás nélkül, egyenesen és nyíltan ideállítja elénk az egyszerű napszámost s leszámol az előítélettel, hogy a kultúra: iskolák eredménye, hogy a kultúra: kiváltság. Móricz Zsigmond visszament a Tiszahátra. Csécsére s megtalálta egész életét, — önmagát.

Kodolányi János

may
A Est 1935. 50. 2.
123. A.

1935. máj. 30.

Feketevíz

Kis falusi folyócska Baranyában, helybeli nevezetesség, itt azonban nemcsak regényeim *Kodolányi János legújabb regényében*, hanem szimbólum is. Fordulópont egy gyermek sorsában, mert az „úri” jólneveltség és a semmitsem szabad engedély nélkül tilalmát ez a víz hágtatja át a regény fő hőisével, Lacival. Mint ahogy a víz nemcsak tilalmak ódes megszégésére készítet, hanem tobzódóhelye egyéb gyermeki örömeknek is és megismeretője ismeretlen titkoknak.

Laci és Iluska, két testvér, jönnek valahonnan apjuknak, az erdésznek új állomáshelyére és amint megállanak gyámoltalanul a jólneveltségükkel, hirtelen rájuk zúdul a falu sok titkával, riasztó újdonságával, soha nem ízelet szabadságával és gyönyöreivel. Tárul előttük az a valami, ami nemcsak a falunak, hanem az egész életnek a titka és ami annyi sok mindenből tevődik össze. Gyermek életén, sorsán, érzelmén, belső rezzenéseiken, riadásukon, a brutális és egyszerű élet egymásután kitaruló csodáin keresztül mutatja meg Kodolányi János a falut, azt a falut, amely úgy szólván rejtett ismeretlen terület előttünk és amint vezet az egyszerű hétköznapiokon keresztül, olyan izgalmas utazás az emberek, lélek és dolgok között, mintha exotikus világrész meseerdőjében járunk.

Bizony, ez nem a hímes, vitézkötéses, népszínműves falu, hanem azt mutatja meg Kodolányi, ami a lomhán elpergő dolgos hétköznapiok alján misztikusan borong, vagy feltört ngarok, tavaszt lehelő rétek színeiből, illatából árad.

Ez azután *igazi falu*, ahogyan ez a két gyermek látja és ahogyan a többi gyermekkel együtt átöleli őket. A zsupfedeles, rideg iskola a pálcás tanítójával, a jegyző, a boltos, a gyógyszerész, a nadrágos emberek, akik a falusiak előtt más lelkiségükkel mindig titkos idegeknek maradnak, a gyermekek számára meg egyenesen „bolondok”.

A falu élete és munkája, amint fanyár, izgalmas újdonságával megfogja őket, az állatok, amint befogják őket az ekébe és himnuszos gyönyörű ünnepélye a tavaszi szántásnak, amint az urigyermekek megragadja puha kis kezével az ekeszarvát és átöleli a föld misztériuma.

Sok, nagyon sok van Kodolányinak ebben a regényében, mert benne van egy darab igazi magyar élet, az igazi falu, forró, igaz sorsokkal, haldokló öregasszonyával, foszlós fehér kenyerével, az ünnepnapok templomos, riszáló cifraságával, földéhségével és szeretetével, borongó babonáival, tiszta idilljelével. És amint mindez a sok szín, illat, hangulat átviharzik a gyermekeken és főként annak fő hőisével és amint ez a néhol magát brutálisan mutató élettől széduilt és zavartan, a pubertás lázától szinte önkívületben kárácsony éjszakáján nekiindul a mezőnek, olyan döbbenetes mélységeket villant elénk, hogy alig tudjuk kísérni útján.

Erőteljesség, őszinteség, a dolgok víziósan forró érzékeltetése és a modorosság nélkül való, izesen gyönyörű nyelvezet teszük tökéletessé Kodolányi regényét, amely az *Athenaeum* kiadásában jelent meg az íróhoz méltó kiállításban.

Barabás Gyula

Népszínmű 1935.
Máj. 30. 123. 12.

Egy nap, mint száz

Az ég szürke volt s a hatalmas fák feketék. A Hold épen alászállott Sölle felé az erdők mögött a megnyúlt képe egyre jobban elsápadt.

János bátya, akit Pogánynak neveztek, kicammogott a házból. Körülnézett a korahajnali tájon s nagyot ásított. Ujjaival végigsimította hosszú, zsiros haját, krákogott, köpött, nyujtózott. Megigazgatta háncsbocskorát, azután kifelé indult a faluból.

Az alacsony, fonottfalú, náddal fedett házacskák négy-öt csoportban ültek egymásmellett a magasabb dombokon. A rengeteg erdő körülölelte őket, mint valami hatalmas kotló a kiscsibéit. Még senki sem járt a csapásokon, a nyári melegben kitámasztott ajtónyílások szeliden pöfékelték magukból a pislálkozó tűz kék füstjét. Kuttyák heverték az ajtók előtt s amikor János báty a csoszogó lépései felverték a csendet, ők is megrázkódtak, az éjszakai harmattól elgémberedett tagjaikat megnyújtóztatták, vonítva ásítottak és farkcsóválva üdvözölték. Bátor, János bátya kis fekete kuttyája, összeszaglászkozott velük, majd peckesen eliramodott előre, a gyeplő kapuja felé.

A madarak már pittyegtek az erdőn. Itt-ott kakasok túlkölte s a sötét fák alól fécánok feleltek rá messziről. Majd meg vizityúk csicsegése, kurrogása hallatszott, szárcsák neszezték és vadkacsák hápoztak a távoli nádasokban. Kelet felől szél susogott s láthatatlan ujjaival végigborzolta a fák ezüstshátú sötét leveleit.

A falu északi szélén lovak legelésztek. Meggondoltan léptek egyet-egyet s hersegve harapdálták a magas füvet. Farkuk és sörényük feketén lobogott a hajnali szélben. A legények pedig ott heverték hason egycsomóban a kialudt tűz mellett egy vadkörtefa tövében s állig beburkolóztak vastag és meleg farkasbőreikbe. Füttyköseik és ostoraik szanaszét heverték, mintha döglött kígyók feketélnének a fűben.

Az öregember úgy suhant a fűvön, mint valami kísértet. Tetőtől-talpig fehérben, csak hosszú haja volt barna és az arca, meg a keze. Egy pillanatra megállt s fejcsóválva nézte az alvókat, azután dörögött valamit magában, de azért Bátor, a kis fekete kutya megértette.

— Az én üdömbe nem löhetött vala így alunni...

— Ki az? — riadt fel álmából az egyik legény s felült nagyhirtelen s lerázta magáról a farkasbőrt.

— Lókötő! — felelt az öreg, elmosolyodott s megsimogatta szakállát.

— Tán csak nem valami kún?

— Vaj bántó szándékkal mondod, Bene fiam?

Válasz 1930

máj-jún.

5-6.n.

A vas fiai nyitófőjezetéből

1935. máj-jún.

Könyvek

KODOLÁNYI JÁNOS:

FEKETEVIZ

A „Feketevíz“ nem a legjobb regénye Kodolányi Jánosnak, mégis oly sok szempontból érdekes, hogy akár négy tanulmányt lehetne írni róla.

Tanulmányozni lehetne, mint gyermeklélektani regényt, egy nyolc-tíz éves fiúcska fejlődésének lélekelemző rajzát. Ez a tárgy nem új, a csak magyarul olvasó közönség előtt is egy Nyilas Misi emlékével kell megbirkóznia Kodolányi Németh Lacijának, ennek az apai hatalom ellen lázadó, parasztgyereki szabadságra áhító, a felnőttek hazugságaiból mindinkább kiábránduló, s legfőképpen szekszuális vágyakkal, vagy inkább csak vágyak sejtelmével viaskodó, faluba szakadt úri gyerekeknek.

Tanulmányozni lehetne Kodolányinak ezt a regényét, mint magyar folklorisztikai, (egy most terjedő szóval: hungarologiai) művet, hiszen a kis Németh Lacival együtt az olvasó is megismeri a Feketevíz nevű folyó mentén V. délbaranyai falut, a falu katolikus, de még inkább kálvinista parasztjait, szép és rút szokásaikat, életük-haláluk módját, házukat, bútorukat, ruhájukat. S mindezt Kodolányi ízes, színes, meglevenítő előadásában, úgyhogy unalom nélkül, sőt gyönyörködve ismerkedünk meg a falu életének olyan részleteivel is, amelyeknek vajmi kevés közük van a regény rokonszenves gyermek-hőséhez.

De tanulmányt lehetne írni erről a könyvről, mint önéletrajzról is. Mert az ormánsági pa-

raszt-életet nyitott szemmel figyelő s e paraszti élet után egyre jobban áhító, a katolicizmustól lassankint a kálvinizmus felé hajló Németh Laciban ki ne ismerne rá Kodolányi Jánosra? Szinte kulcsa ez a regény Kodolányi egész írói pályájának. Látjuk, mint telt meg az ő gyermeki lelke az ormánsági falunak egy életen át eltörölhetetlen képeivel, s könnyen megértjük, miért nem tudott az író soha büntetlenül kilépni műveiben az Ormánságnak a büvköréből.

És végül írni kell erről a munkáról, mint irányregényről is. Mert ennek a regénynek a színhelye nem ugyanaz az Ormánság többé, amelyet a „Sötétség“-ből, a „Börtön“-ből, a „Kántor János megdicsőülése“-ből ismerünk. Az az Ormánság sötét és gonosz föld volt: az egyke vidéke, a tudatlanság faluja, az örökségért való marakodás hazája, a gyilkos kuruzslás földje. Annak az Ormánságnak Kodolányi világosságot, szabadságot, tisztaságot, orvost követelt. A „Feketevíz“ menti Ormánság áldott és gyönyörű tája: az egészség, a tiszta családi élet, a délceg, okos parasztok, a kívánatos, szép parasztnők tartománya, ahol férfiak gatyája, nők biklája mindig makulátlan fehér. Itt-ott felhangzik még egy-egy kis civódás az örökségért, de általában ezek a parasztok, legalább a Németh Laci szemével nézve, minthaemberek. Életük csupa idillikus báj. Igaz, hogy nem vergiliusi, hanem theokritosi idill ez. A parasztok köpködnek, káromkodnak, úzekednek, verejték-, istálló- és fokhagyma-szagot árasztanak, de az író szemében csak ez

a durva egészség a szép, az igazi élet, amely mellett az uraké, kivált a pestieké csak nyavalygás, csak tettetés. Németh Laci utálja az urakat és paraszt szeretne lenni, ez az úr-megvetéssel párosult paraszt-imádat a szembezőkő tendenciája Kodolányi új regényének, amely dehogyis lázong már a kuruzslás ellen, inkább lelkesen dicséri a paraszt-asszonyok szájával a „látó embőr“-t, aki sokszor segített már a betegekben, mikor semmire sem ment velük a doktor. — Hogy miért fordult így visszajára Kodolányi írói látása: azért-e, mert egyre távolabb jutott gyermekkorától, s az alakokra, amelyeket hajdan a fiatalság kíméletlen őszinteségével látott és látatott, lassankint rászállott az emlékezés aranyos köde, vagy azért, mert az író az új népi irány romantikusabb nép-szemléletének a hatása alá került, ezt nem tudnám megmondani. S hogy a népnek a régi, keserűen vádoló, vagy a mostani, édesen dicsérő Kodolányi volt-e az igazabb barátja, azt megállapítani nem az irodalmi kritika feladata.

De a lélekelemző, a folklorisztikus, az önéletrajzi, az irányzatos munka után szóljunk már magáról a regényről, az irodalmi alkotásról. Nos, a regény művészi értékeit és hibáit tulajdonképpen már az eddigiekben elmondtam, mert a kis fiú lelkének költői elemzésében, az ébredező szekszuális sejtelmek gyöngéd rajzában, a parasztok élete egy-egy jelenetének (halott-siratás,

református istentisztelet) monumentális ábrázolásában, a kedvesen vásott paraszti vad játékainak nyers és friss ízű megelevenítésében és az önéletrajz-szerűségéből fakadó, az egész regényen elömlő, mélyről buggyanó meleg líraiságban van a regény minden ereje, a merev tendencia ügyetlenkedéseiben van minden hibája. Ez a tendencia magasztalja fel indokolatlanul a Németh Laci apját, ezt a falukedvelő embert, de durva és nehéz természetű férjet, ez teszi mind nyafkábbá és gyámoltalanabbá az eleinte gyöngéd vonásokkal rajzolt szép, fiatal, de Pest után sóvárgó mostohaanyát, ez csinál vígjátéki figurát az ugyancsak Pestről érkező, tehát ellenszenves, házsártos nagymamából, ez teszi népszínműbe illő ideális alakokká a paraszti cselédeket. S talán ebből fakad a regény legnagyobb hibája is: szegény kis Németh Lacinak a regény végén történő hirtelen elbujdosása, amely csak félig-meddig van megokolva.

De igaztalan marad minden Kodolányiról szóló bírálat, amely nem említi meg ennek a vérbeli elbeszélőnek legfőbb adományát, a tiszta, nyugodtan folyó elbeszélő hangot, amely elejétől végig érdekes, kellemes olvasmányává teszi a Feketevíz című regényt. Sokan talán harmadrendű dolognak tartják ezt, de én úgy vélem, hogy e nélkül nincs igazi regényírás.

Kardos Pál

Válasz 1935. máj.-júni.,
5-6. n. 387-388.

1935. jún. 1.

MAGYARORSZÁG

Lángoló amerikai férfiszív keresi Budapesten Nagy Marikát

Levél az Óceánon át az „öngyilkosság bajnoknőjének“

(A Magyarország tudósítójától.) Mi gyújtja lángra a férfiszívet!

Marcel van Werken newyorki fiatal-ember szívét egy budapesti öngyilkossági kísérlet gyújtotta lángra.

A New York Times-ben ugyanis néhány szürke nappal ezelőtt a következőket olvastá ez a Marcel van Werken:

Egy szép leány századszor kísérelt meg öngyilkosságot, mégis él

Budapest, május 17. Nagy Marika, csinos fiatal festő, a legtöbbször követett el öngyilkosságot, de addig egyszer sem sikerült neki. Legutóbb, amikor a Dunda-ból kimentették, bevallotta, hogy ez volt a századik öngyilkossági kísérlete.

Az érdekes hír elolvasása után Marcel van Werken, ott New Yorkban, írásztalához ült és levelet írt — Budapestre. Persze a rendőrségnek, De Marika Nagy, azaz Nagy Marika részére. Monogrammos, díszes, lilá levélpapíron.

A levél tegnap érkezett meg a főkapitányságra. Borítékjából kis papírcselet hullott ki. »Kedves Rendőrfőnökség! Szíveskedjék a mellékelt levelet továbbítani az öngyilkosság bajnoknőjének. Én talán ki tudom gyógyítani, talán boldoggá tudom tenni. Előre is köszönet, Marcel van Werken.«

Azután következett maga a levél. Az a négygyermekes, sok lila levelet látott rendőrtisztviselő, aki lefordította, elszinte mosolygott rajta, később elérzékenyedett.

My dear Marika — így kezdődött a levél és körülbelül így folytatódott:

»Olvastam a lapokban, hogy Te vagy az öngyilkosság bajnoknője. Mi a baj, Marika! Szerélem! Vagy betegség!

Mi lenne, ha New Yorkba jönnél? Nem

gondolod, hogy jobb lenne új életet kezdeni?

En Hollandiában születtem, évek óta itt vagyok Amerikában. Becsületes, tisztességes életet élek, mint magánszőr egy gazdag családnál. Szívesen kíségttenélek ide, el is vennék feleségül.

Független ember lehetnél, dolgozhatnál saját mesterségedben, mert ne felejtöd el: itt nagy lehetőségek vannak.

Hövideesen Rotterdamba utazom anyám meglátogatására. Ha akarsz, Hollandiában találkozhatnánk és együtt mehetnénk vissza Amerikába.

Írdél, Marika, írhatss holland, német vagy francia nyelven, ezeket megértem. És küldj fényképet is magadról, én is elküldöm majd a fényképemet.

Remélem, többé nem próbáld megölni magad, ilyen fiatalon, amikor annyi boldogság van a földön.

Öszinte tisztelettel

Marcel van Werken
U. S. A. New York,
Gen. Del. 26 South St.

Valaki Budapesten beugrik a Dunda-ba, mire New Yorkban megkérlik a kezét.

A rendőrség nem akarta útját állni a fiatalok boldogságának. Nyomozás indult Nagy Marika öngyilkos-bajnoknő után. Keresték, keresték, de sehöl sem találták. Nagy Marika nevü életúnt nem szerepel a rendőrség nyilvántartásában. Tehát nem ugrott a Dunda-ba. Vagy álnéven tette!

Most itt áll szegény jószándékú Marcel van Werken — menyasszonya nélkül. Az Istenért, Nagy Marika! Jelentkezzék a rendőrségnek! Marcel várja New Yorkban, boldoggá akarja tenni!

És ne felejtse el: Amerikában nagy lehetőségek vannak. (K. J.)

Magyarország 1935. jún. 1. 124. sz. 7.

Fegyvertánc

az „új szellemi front“ körül

Irta: Kodolányi János

Amelkül, hogy a közbeszólóknak válasznak s ezzel elapróznám mondanivalóimat; ebben a befejező cikkben arra szeretnék rábérni, *milyennek látom én a magyarság helyzetét* ebben a pillanatban. Hiszen sokat beszélhetnék még azokról a hatásokról, amelyek a mai irót alakítják s *olyanná* alakítják, amilyen, szerettem volna elmondani egyetmást a háborúról, forradalomról és ellelforradalomról is, ami mind *döntő súllyal* zuhant rá irótársaim lelkére, — s mindez nem is ártott volna, mert hiszen az elmondottak csak nagyon vázlatosan érintik a lényegét s alkalmat adnak arra, hogy a *felületen* gondolkozó általánosítsion belőlük. De, mondom, mindez, bármilyen csábító feladat is, könnyen aprólékoságra vezet s bizonyára több kötetet lehetne és kellene is írni ezekről a kérdésekről, ezekről a lelki és fizikai hatásokról s azok következményeiről. Azonfelül a túlságosan tág keretek arra is alkalmat nyújtanak, hogy a rosszindulatú ellenségeskedés beléjük kapaszkodjék.

„Credo, quia absurdum“

Ami most elmondom, azt inkább saját egyéni véleményemnek tekintem. Lehet, hogy túlzottan pesszimista vagyok, — s bár az lennék! „Holt lelkek“ című cikkemben világosan megmondtam, hogy a *magyarság helyzetét reménytelennek látom*. Azt is mondtam, hogy csak a csodákban hihetünk s aki a csodákban nem hisz, az nem közénk való. Eppen a csodában való hit, ez a *credo quia absurdum* az, ami minket, művészeket megkülönböztet a pusztá logikájukra építő kispolgári zsurnalisztáktól, vagy a maguk sikereit a közösség állapotától elválasztani nem tudó aloptimista törtetőktől. Elményeim és tapasztalataim azt mondják, hogy *végünk van*, hullafoltos a testünk, felbomlik egész életünk, férges rágnak rajtunk s csak idő kérdése, hogy *előbb a Duránntól, majd az ország többi része is leválik és széthull*. A felbomlás 1867-ben kezdődött, katasztrófális lett a háború kitörésekor s lassan, de* következetesen folytatódik a forradalom óta. S ezt a felbomlást azzal sem akadályozhatuk volna meg, ha megnyerjük a háborút. Német vazalusként tengődünk volna mindaddig, míg a Keletre törő némettség végkép el nem gázolt volna bennünket, — mint ahogy ezek felé a kilátások felé haladunk ma is. A nemzet életereje, életakarata meglorpan, a magyarság többé nem tud sem forradalmat csinálni, hogy kitörő ösztöneivel lerombolja mindazt, ami ezek elé az ösztönök elé tornyosul, sem szívós és kitartó passzív ellenállással kibőjtöni az idők fordulását, életképtenné téve azt a társadalmi és gazdasági

rendszert, amelybe kényszerült. Ez a nemzet, ha minden erejét és értelmét összeszedné is, hogy a külpolitikai farkasveremből szabaduljon, — csak magára szakasztaná a földet s ha mindent megkísérelne is, hogy új berendezkedéssel növelje erejét, azok a próbálkozások visszafelé sülneek el s csak siettetnék pusztulását. Ahogy a tudattalanul öngyilkosságra *vágyó*, „véletlenül“ is úgy ugrik el az autó elől, hogy a kerék maga alá tiporja, úgy kapkod és tántorog a magyarság *zavaros, céltalan, hisztérikus cselekvések, vagy tétlenségek buktatói között*, miközben a történelem kerekai összezúzzák. A szlávság és germánység malomkövei között tévelyegve, a kiegyezés után a némettséghez kötötte sorsát s ennek következményei még korántsem fejlődtek ki teljes félelmetességükben. Németekkel átitatott felső rétegei lehetetlenné tették számára, hogy az Európát felülő nemzeti és osztályharcokban világosan lásson s megkeresse a maga helyét Középeurópában. Ezt jóvátenni, szerintem, immár végkép lehetetlen. Sorsunk adva volt s mi nem választottunk, illetve nem volt erőnk, hogy azt válasszuk, ami nekünk, magyaroknak, kivezető út lett volna: a *danavölgyi népek szövetségét*, nem ma, hanem a kiegyezés után. Németjeink, akik oly szemképráztalan festették át magukat nemzeti színűre s akik mindig nagyobb magyarnak kiáltották magukat, mint a csendes, de igazi magyarok, oda-sodortak minket, ahová őket a szívük, ösztönük, tudattalan és tudatos vágyuk vonzotta.

Hol vannak a parasztok?

Ugyanosa így vagyunk a termelési és társadalmi rendünkkel is. A „Hulló Európa, — hulló magyarság“ című ta-

szabadság 1935.
jún. 2. 19. 2. 4.

1935. június 2.

mulmányomban, melyet a *Szabadságban* közöltem, kifejtettem mindazt, amire engem az egyke-probléma tanított. Egy önmagával meghasonlott és vivódó társadalom bukásával együtt szenvedjük el a bukást, halálvivódásában vivódunk mi is és önmardosásában marjuk össze magunkat, miközben életerőink letörnek, cselekvőképességünk megbénul s a minden-mindegy halálos egykevdűség uralkodik el rajtunk. Akkor, amikor a fent jelzett tanulmányt írtam, még láttam lehetőséget a menekülésre. Abban a lázas sietségben, ahogy felszűre dobtuk követeléseinket s abban a hangos visszhangban, amely ezekre felülről választott, reményt láttunk a magyarság jövőjére. Azóta sok minden történt. Semmibe pufogtak a pannonhalmi minisztertanács frázisai az egykéről, senki nem beszél többé sem kormánybiztosról, sem új örökösödési törvényről, sem a magyar paraszt földelövélteli jogáról, sem szövetségi rendszerről, sem pénzügyi rendszabályokról. *A hidas harang elnémult örökre s elnémultak a reménylakasztó nyilatkozatok is.* Azóta megszavazták az új költségvetést, egy olyan parlamentben, amelyet a régi erőszak módszereivel verbuváltak össze, azóta kiderült, hogy mi az úgynevezett „reformnemzedék” s kik azok, akik jó polgári törtétekből helyesellek a mi lelkiismeretünk jajgató szavára s kik a kevesek, *kik elmerültek a nagy frázistengerben* minden jószándékkal, segíteni-akarásukkal, őszinte idealizmusukkal. Azóta látjuk, mily öszszelétele van az új parlamentnek: svábokból jött magyarok, nagyburokraták, polgári szemléletükkel és társadalmi helyzetükkel örökre determinált pénzemberek, ügyvédek és bankárok, gyárosok, nagybirtokosok, félféudális egyházi rétegek és ujságírók. *Hol vannak a parasztok*, akiknek az életéről, jövőjéről, országáról van szó. *S hol vannak a munkások*, akik vállalkon hordják a mesterséges vámvédelemmel felpuffasztott gyár-ipart s a kertellek és bankok páncéltornyait? *Hol van az ország?* Az ország, amelynek vergődő haláltusáját látjuk évtizedek óta?

Róluk — nélkülük

Nincsenek sehol. Még ezt a néhány parasztjelöltet is cserbenhagyta a pártja, aki jobb ügyhöz méltó buzgalommal, naiv hittel dolgozott azoknak a felemelésén, akik cserbenhagyták őket. Tizenhárompróbás „politikusok” és szófacsarók sereglettek össze s ha vannak is kisebb csoportok és szétszórt egyének, akik semmit sem adtak fel halálíg vallott hitükfől, azok tehetetlenek az erők mérhetetlen összefogásával szemben, mely eléjük tornyosul.

Természetesen nem szabad azt mondanunk, hogy úgy fent, mint lent, nincsenek már most igaz emberek. A magyar tragédia azonban éppen az, hogy hatvan-hetven év óta ebben az országban mindig az igazak maradtak alul s mindig az erős hamisak voltak felül. S még azok az igazak is, akik a felülkerültek közé jutottak, tehetetlenül nézték az őket is elsodró haláltáncot.

Parasztok földjéről van szó. Földreformról, egykéről, jogról, pénzről, termelésről, társadalomról. És munkásokról van szó, akiknek jólétét annyira emlegetik mostanában. Őket magukat azonban sem nem látjuk, sem nem halljuk. Szerepüket betöltötték akkor, amikor kiosztották nekik a választási bort, szivart, pörköltet, pengőt, vagy ütletet. Szerepüket betöltötték akkor, amikor voksukat leadták a kedvükért magyarrá vedlett jelölt urakra. Szerepüket elkiáltották az éljenekiben és abcugokban. S keblük dagadhat attól az ideális magyar demokráciától, amelyről annyi ezer szónoklatot hallottak s az ezeresztendő országáról, a magyar nagyságról és élniakarásról, az ősi alkotmányról, öncélúságról és egybekről, amit elharsogtak előltük. Most azután lehetnek némák, mint a holtak és alázatosak, mint a meghódítottak. Kapnak családvédelmi gyűléseket, javaslatot új házassági törvényről — s kapnak a költségvetésben a telepítésre ebben az évben tízmilliót, a következő években 2—2 milliót... S ez az egész.

Mindaz pedig nem is lehet másként. Azok a társadalmi rétegek, amelyek a parlamentben őket képviselik, *sohasem fogják érettek lemondani osztálykiváltságokról, szemléletükről, múltjukról és szívük minden titkos dobbanásával a maguk osztályérdekeit nézik s nem a né-*

...pár, mely őket képviselőjének nevezi. Én igenis, hiszek a nemzeti egységben, mert nem is lehet másképp! Ez a nemzeti egység valóban egységesen áll a magaczer érdeke mellett s ha részérdekeik szembeállítják és őket időről-íróre, a nagy egész, a lényeg, a dolgok gyökere elválaszthatatlanul összeköti őket. Soha még nem volt a világnak gyülekezete, amely maga ellen törvényt hozott volna és soha oly nagy hadban még nem verődtek össze önzetlen idealisták, hogy ne magukat, szolgálták volna, hanem a szegényeket, elesetteket, az alulkerülteket. Ha ilyenek vannak, azok *kievételes egyéniségek*. De egy egész parlament?.. Vagy egy egész párt?.. Egy egész törvényhozási szerv?.. Soha!

Gyökeres változást!

Azt mondtam: „Támogatni azt, aki a nép érdekeit szolgálja, de cserbenhagyni, aki faképnél hagyja ezeket a követeléseket.“ Most is ezt mondom. Nincs jogom kételkedni senki idealizmusában, erkölcsi tisztaságában és önzetlen jószándékában. Nincs jogom már eleve megvonni bizalmamat, sőt támogató segítségemet attól, aki „az Urnak nevében jó“. De elárulnám egész lelkemet és népemet, ha egy pillanatig is falaznék, helyeselnék, vagy cinkosul tapsolnék olyanoknak, akik „kivül fehérre festett koporsók s belül fürtelem van s undokság.“

Nem azt mondom, hogy elveszünk, ha nem lesznek „reformok“. A „reform“ megjelölés nem az én szavam, én sohasem használtam. Hanem azt mondtam és azt mondom: *elveszünk, ha nem lesznek a nemzet életének gyökeréig ható változások*, kezdve a társadalmi rend formájától, a termelés formájáig, ideértve a föld, az ipar, a pénzgazdálkodás egész rendszerét, a kultúrintézményeket s természetesen a külpolitikai orientációt is. Mondtam és mondom: *hogyan elveszett Erdély, a Felvidék és a Bánát, úgy vessz el szemünk láttára a Dunántúl*. Sőt azt is mondom: fiaink megértik még azt az időt, amikor független és önálló magyar államiság egyáltalában nem lesz, ahol megtartottuk magunkat több mint ezer évig, amely föld nagyapáink és apáink minősíthetetlenül cinikus, önző, korlátolt és gyáva viselkedése miatt félig már elveszett. Sőt továbbmegyek: *Magyarország tulajdonképpen már nincs is*, legfeljebb a lelkekben, s a nép érzéseiben. Avagy van talán olyan intézménye és szerve a magyarságnak, amely valóban az övé? Gyárai a kapitalistáké. Árucikkéi a kereskedelemé. Tükéje idegeneké. Gazdasági szervei át meg át vannak itatva külföldi érdekekkel, megállapodásokkal, hatalmi megkötésekkel. Földünk idegenből jött arisztokratáké, egyházaké és nagybirtokosoké. Közéletünk nincs. Ami van: nem magyar, hanem keverék-közélet és közvélemény. Középosztályunk túlnyomórészt német, morva, cseh. Hadseregünk nincse. Külpolitikánk tulajdonképpen a németek külpolitikája. *Hol van Magyarország?* Könyvekben, könyvtárakban. S a mezőkön, gyárakban, mint néma és veszendő gyarmatnép.

Aki nincs velünk: ellenségünk!

Ezért hiszek csak a csodákban. Mi a magunk erejéből, akaratából és áldozatából nép és ország már nem leszünk. De ha nem hinnék a csodákban, főbe kellene lőnöm magamat.

Ha lesznek, akik ezt a mély és kétségbeesítő érzést átérzik és megértik, akkor megtörténik a csoda. Ha nem lesznek s mi, akik ezt hirdojük, magunk maradunk, elveszünk. A hangok, melyek megszólalásunkat kísérték, az utóbbi mellett bizonyítanak. S aki nem félt és nem őriz bennünket azon az úton, amelyet másfél évtizede járunk, hanem kigúnyol, megvet, vagy gáncsol, ellenségünk. S legyen bármelyik oldalon s ringatták bár akár-milyen bölcsőben, beszéljen a legformásabb mondatokban és tőzzen a fejünkre könyvtárakat: mint ellenséggel kell velük bánnunk.

Azt hiszem, ez eléggé világos és félreérthetetlen. Már pedig azok, akikkel a vita folyik, ezt cselekedték. És egyetlen őszintén aggódó s velünk érző, értünk szorongó Zsilinszky Endrén kívül *senki a szeretet hangján nem beszélt velünk* ebben a vitában és senkinek a művészen, kiállásaiban, hitvallásaiban soha egy szemernyit ebből a lélekből, hitből nem találtunk követeléseik között *a lényegét* sohasem láttuk. Könnyű most arra hivatkozni, hogy hiszen ők is „reformokat“ akarnak. földreformot, szabadságjogokat stb. Nem, ők ezt nem akarták, amikor mi akartuk. *Soha egyetlen szavukkal velünk közösséget nem vállaltak*. De ebből elég is ennyi.

Ezzel a vitát bezárom. Ellenfeleink felszólalása csak ürügy volt számomra, hogy véleményemet elmondjam s ezt sem a személyük iránt érzett megkülönböztető értékelés miatt tettem. Úgynevezett „politikai“ működést, vagy fejtegetést se

várjon tőlem, ezután *többé senki* ~~szava~~ *térjek a szépirodalomhoz, félig menekülésből, félig azért, hogy életérzésemet abban a formában fejezzem ki, amely egész életet adja s nem egyik szelétél vagy területét csupán. Irok pedig abban a szörnyű tudatban, hogy már a fiam sem úgy fogja olvasni munkáimat, mint egy független Magyarország állampolgára.*

1935. jún 2/9.

Kodolányi János

Nem programszerű az utódállamok népeivel a testvérérzés, hanem ösztönös. Tovább folyik a harc a „vidéki” és „fővárosi” irodalom között

Milyen állaspontra helyezkedjék a magyarországi író a „reform-kormány” törekvéseivel szemben — e kérdés körül állandó a fegyverkezés. Multheti számunkban közöltük Kodolányi Jánosnak egyik érdekes tanulmányát, a most közlésre kerülő tanulmány még inkább rámutat a probléma jelentőségére, különösen nemzetközi politikai vonatkozásban.

A miniszterelnök és az írók

Budapesten írói körökben élénken foglalkoztak Gömbös miniszterelnöknek és az íróknak találkozásával, mely Zilahy Lajos lakásán folyt le. Kodolányi ezeket írja:

Jellemző azonban és nagyon sokat megmagyaráz, hogy amikor híre ment a találkozásnak, amely Gömbös Gyula és az írók egy csoportja között történt s amely ugyanolyan társadalmi érintkezés volt, amely száz és száz szokott történni Budapesten, e sorok íróját többen szorongva megkérdezték:

— Igaz, hogy írólista készül? Nem tudod, rajta vagyok-e én?

Írólista! Ime, ettől rémültek meg annyira a cikkírók, hogy összezavarva marxizmust liberáлизmussal, multat jövővel, parasztot harasztal, a támadások sorozatát indították. A félelem, hogy itt lista készül, a rettegés, hogy arról valaki lemarad, a rémület, hogy egyik írónak valami koncjut, amikor a másíknak nem jut koncjut, támasztotta az „elvi és eszmei” felhördülést. Ezért hírlélték, hogy beléptünk az egységspártba, azért védték az írói szabadságot; ezért találtak „ideológiai zürzavart”, ezért hallották a kutyák dalát a farkasok dala helyett, ezért verődtek oly szépen egy táborba a liberális zszurnaliszták és a rettenhetetlen marxisták. Ujságírók, akik tegnap Gömbös hivatalos lapjában lelkesedtek a kilencvenöt pontért s akik ugyan-

abban a lapban lelkesednek ma Bethlenért, ezért fedezték fel magukban a szellemi szűzesség erényeit s mások, akik tegnap még azon siránkoztak, hogy a debreceni Nagyerdőtől haj, de messze van a csodálatos párizsi Grand Café s bebizonyították, hogy a hortobágyi paraszt nem kulturember, mert „mindössze négyszáz szót használ”, ezért követelik most tőlünk a „reform drámát és „reformregényt”. S uriemberek, akiknek tizenöt év óta jajgatjuk az ország népének sorsát s akik eddig a lehuzott boltredőnyöket meghallották ugyan, de a kiveszett falvak ordító némaságát nem, azért bizonygatják most, hogy hiszen ők is azt követelték, amit mi, nekik is kell a földreform és népkultura ésatöbbsi. „Ezért minden önkínzás, ének”, a listáért és a pozícióféltésért, ezért és semmi másért.

„Vidéki” írók a fővárosban

Azt az írócsoportot, amelyről a most folyó vitákban szó van, csak úgy lehet megérteni, ha a lelki fejlődésükre ható fontosabb okokat megismerjük.

Mindenekelőtt feltűnő, hogy valamenynyien vidékről származnak, tulnyomórészt faluról. Első élményeiket a paraszti és iparos, vagy munkáskörnyezet adta eltörölhetetlenül. Budapest úgy szikrázott és gomolygott afölött a világ fölött, amelyben felnöttek, mint valami titokzatos, értetlen, nagyon távoli s nagyon idegen világ, mint a földgömb valamelyik ismeretlen pontján fekvő s csak könyvekből és mesékből hallott kínai vagy amerikai város.

Ha alkalomadtán budapesti kerültek eléjük, érezték rajta az idegen szagot, az

5 Független Újság (Kolozsvár)
1935. jún. 2/9. 20. sz. 5.

érthetetlen, kapkodó s bizonytalan életszemléletet, a vidék és a falu gögös lenézését s esodálkozva állapították meg, hogy bár magyarul beszél, mégsem tud magyarul. Budapestről később megállapították, hogy *nem jelenti az ország szellemi és erkölcsi életében azt, amit a franciában jelent Párizs, az angolban London, az osztrákban Bécs, az olaszban Róma és a csehben Prága.*

Egész lelki alkatuk, műveltségük, világszemléletük gyökereiben más, mint Budapesté. Szabó Lőrinc, a legeurópaibb s legintellektuálisabb költőnk, Debrecenből, a református gimnáziumból és egy mozdonyvezető kis köréből jött, Erdélyi József Biharból és „a“ magyar nagybirtok kasznárjának környezetéből, román-magyar érintkezés területéről, Illyés somogyi cselédeberek világából, Sárközi Vácról, a magyar vidéki kispolgárság köréből, Tamási Áron a magyar kozákság törzséből, a székelységből, Féja Géza a Felvidékről, e sorok írója Baranyából, egy kiháló nép némuló telepeiről s a terjeszkedő s Németországot a szívében melengető makacsul agresszív svábság szomszédságából, — még Nagy Lajost is, aki lelki beállítottsága szerint hozzánk tartozik s aki a leginkább „budapesti“ és városi közöttünk, visszahívja Apostag a Kiskunhalom című remekművében, írói pályája e betetőzésében. Ez az írói csoport többek között ezért is érez oly belső kapcsolatot Adyval, Móricz Zsigmonddal s minden ellentét dacára ezt értékeli Babits költészetében. Még Zilahy is, aki sokáig

idegenkedve állott szemközt Ady költészetével, a bihari kismes lelki kapcsaival fogózkodott bele a magyar pusztulást jajgató költő szellemébe. Igen, ez az írói csoport Ady és Móriczra is, ezeken az élménypályákon közelítette meg s tette magáévá a már-már hivatalos bábbá merevített Petőfit, Aranyt és Vörösmarthy, fedezte fel újra Berzsenyit, Csokonait és Gyöngyössyt, hatolt le Balassiig és a virágénekekig, élte újra a kurucköltészetet, esodálta a reformáció korának roppant erejét, bátorságát és nyelvének zamatát s furta be magát a legrégebb nyelvemlékek titkain át a magyar lélek és magyar múlt mélységeibe. Ez az írói csoport idegenül áll Budapest „polgári“ kulturája előtt. Gyökerei, melyek vidéken a néphez kötődtek, lenyulnak a honfoglalás rétegeibe s azon is tul, onogur őseik sátrai közelébe. Nem hinném, hogy ezt a mély történelmi tudatot, a lelkiismeretnek ezt a közösségvállaló izzásait, a környező román, tót és délszláv népekkel való nem programszerű, hanem ösztönös, gyakran szembenálló testvérérzését — mely a zenében Bartók és Kodály magas művészetében csucsosodik ki — pusztán „misztikának“ és álnépiességnek lehetne nevezni. Még aki legtávolabb vándorolt tőlünk Nyugat felé, Szabó Lőrinc is fájdalommas ritmuszenével emlékezik Debrecenre s a kis körre, ahol magyar fiatalága távolnéző, nehéz esztendeit élte. Nagy Lajos szemét még csak élesebbé, elfogulatlanabbá, szavait keményebbé tette a hosszú budapesti, kávéházi táborozás.

Marxizmus és nemzeti szocializmus

A mi népiségünk — amit sohasem nevezünk „népiességnek“, vigyázzunk! — több, mint program, illetve, mint minden igazi program, ebből nőtt ki elveink, szemléletünk, módszereink és céljaink programszövevénye. A mi népiségünk nem pusztán rajongás és lelkesedés mindenért, ami az úgynevezett népi romantikában „szép“ és „dicső“. Ennek a „német“ romantikának ellene mondanak a műveink, amelyeket talán mégsem lehet meg nem történné tenni! Sok keserű igazságot, sok bünt olvasunk mi írásainkban a népünk és a magunk fejére s ha a magyar költőt mindig jellemezte az a prófétai keménység és őszin

teség, amely a hibák kiméletlen kimondását parancsolja, akkor mi méltán vagyunk utódai Zrinyinek, Vörösmartynak, Berzsenyinek s akik utánuk következtek: Ady-nak, Móricz Zsigmondnak. Senki sem hányhatja szemünkre, hogy a magyarságtól idegen tényezők ostromozásában megelégedtünk kizárólag ezeknek a tényezőknek ostromozásával. Sőt a marxizmuson tulmenően is, mint magyar csapást néztük a kapitalizmust is és ha Lenin mozgalma legnagyobb, sőt talán egyetlen igazi hajtóerejét annak az átgyúrásnak köszönheti, melyet a marxizmuson végzett s mellyel azt oroszra, sőt mongollá tette, úgy kell nekünk is megtar-

1935. júni 2/9.

tanunk mindent a marxizmusból, ami számunkra használható s ami törvény, de hozzágyurni is a magyar viszonyokhoz, népiséghez, magyar ösztönökhöz és követelményekhez mindazt, ami abban átgyurandó és átalakítandó. Szent István magyar kereszténységet teremtett a római katolikus kereszténységből, a reformáció magyar reformációt Luther és Calvin mozgalmából. A nyugati kapitalizmus pedig éppen azért nem válhatott magyar életformává, mert a magyarság lelki alkata ennek ellentmond.

Ha a marxizmus reakciójaképpen most attól félt bennünket Zsilinszky Endre, hogy mi ebbe a német fogalmi idealizmusba esünk, hogy magyar gondolkodásunkkal és alkatunkkal ellenkező végletként valami álidealizmusba, álromantikába merülünk, vagy hajszoljuk bele magunkat, talán szabad arra hivatkoznom, hogy *mi gyökeresen idegenek vagyunk ettől a gondolkodásmódtól*, ösztönéletünk, élményeink a fordítottját teszik meg annak a pályának, melyet fentebb vázoltam s hogy éppen ez a tipikusan német, sokak által meglátott, vagy megérezett, s minden más néptől elkülönülő jelleg választotta el tőlünk a németiséget úgy, hogy Bartók legutóbbi tanulmánya szerint. (A magyar népzene és a szomszéd népek népzeneje) még az Ausztriával szomszédos területeken sem vettünk át népzeneinkbe a némettől jóformán semmit! A magyar szellem épületében alig jut szerep ennek a jellegnek s ha leszámítjuk a nyelvújítás korának erősen német hatásait, amelyek egyébként leköszörülödték, valamint idegen elemekkel telített középosztályunk műveltségi elemeit és beállítottságát, eb-

ben a hatalmas épületben sehol egyetlen téglát belőle nem találunk. A magyar nyelv úgy, ahogy ősi időkben kialakult s ahogy már teljesen kiforrva megjelenik Európa hangversenyében, a magyar népdal, népzene, a magyar irodalom, — legyen bár líra, politikai, vagy regényalkotás, — végig a középkoron, a latin-török szellemű kisnemesi kulturán, a reformáción, a múlt század nagy költőin és íróin. Adyig, Móriczig s a hozzájuk kapcsolódó új írókig, éppen ellentéte ennek a jellegnek. S ha közöttünk Németh Lászlót féltetni kell is attól, hogy belesodródik ebbe a tisztára fogalmi és matematikai gondolkozásba, az csak kicsiny rész a hosszú vonalon s bizonyára nem válik majd veszedelmessé.

Ez a tudatos belátás teszi számunkra elfogadhatatlanná azokat az elméleteket, amelyek szerint mi, magyarok, kulturánkat „a német kulturának köszönhetjük.“ Ez cáfolja meg azt a tévhitet, hogy mi, magyarok a germán-keresztény kulturakörbe kapcsolódtunk, holott a latin-keresztény kulturakör alakította át a magyarságot, — népi jellege fentartása mellett. Itt vannak az ellentét okai, amely közöttünk és a ma uralomrajutott történelmi felfogás között van. S így vált bennünk magasabb szempontból is tudatossá az a népiségünket halálveszedelemmel fenyegető besugárzás, amely felénk Németországból árad. Sajnos, ez a besugárzás ma már olyan nagy méreteket öltött, hogy a tragédia szinte elkerülhetetlennek látszik. Már pedig egy nép jellegének megszűnése annyit jelent, mint magának a népnek a megszűnése.

VIOLA

Sárközi György regénye

A regény hőse egy leány, Viola. Hozzá tapad az az egész világ, amely

Sárközi György

Viola alakját meghatározza: a háromszobás lakás, a kopott függönyök, a giccek a falakon, a hazafiasan de zűrzavarosan politizáló bácsik, a főzésről, betegségekről és ruhaszabásokról fecsegő néni, az autóival, plakátjaival, villamosaival félelmesen dübörgő ucca, az újságok apróhirdetése, a kettős könyvvitel és a vásárcsarnokokban szatyrokkal tolongó tömeg. Az idő: a magyar történelem utolsó néhány évtizede, minden kispolgári napsütésével, kormos háborújával, kenyérjegyeivel, tétova félelmetes forradalmával, ijesztő ellenforradalmával és napjaink konzolidált csörgedezésével. Mindezzel együtt hőse ennek a regénynek Viola, a kispolgári leány.

Félelmetes erővel, pontossággal, a lélek legmélyéig hatoló pillantással ragadja meg ezt a hőst és vele együtt ezt a világot Sárközi. A regény egy szoba bútorainak leírásával kezdődik, szürke szavak hullanak egymásra s az idő homokórájában egyenletesen, zökkenő nélkül, megállás nélkül folyik a homokszemek pergése. Apró mozdulatokból, elejtett szavakból, kicsiny, szűkkörű vitákból, rövid hullámközön lezajló indulatokból rakódik egymásra a hétköznapi sora s bennük a kispolgári élet pompásan virító, megdöbbentően mély képe.

Sárközi csendes hangja, kevés gesztusa, rendkívül fegyelmezett, okos, élesen látó megfigyelése gyakran a kegyetlenség benyomását keltené, ha egy-egy mosolyban, egy-egy groteszk hasonlatban nem látnók meg az együttérző ember szelid részvétét.

Ritka képessége Sárközinek, hogy a modern lélektan, pszichológia teljes ismeretében a lélek legbensőbb rezdüléséig, legtitkosabb, önmaga előtt is eltakart zugáig feltárja alakjai életét, behatol álmaikba, szétbontja a szövénnyt, mely őket egymással összebogozza s egy testté, egy családdá, egy osztályá tömöríti, egyik figuráját a másikba mossa s abban a

hatásban jellemzi őket, amelyet egymásra gyakorolnak. Gyűlölködésükben gyakran megvillan a szeretet, mely egymáshoz köti őket s amelyetől szabadulni szeretnének, szeretetükben a lappangó gyűlölet, mely egyéni szabadságuk kiharcolására kergeti őket, — reménytelenül. Mert ahogy a kispolgárságnak nincs stílusa, nincsenek igazi, szabadon felzárnyaló érzelmei, ahogy indulatai mindenütt az ösztönellenes szokások, életmód, környezet gátjába ütköznek, ahogy nem tudja a maga dalait dalolni, a maga zenéjét zongorázni, a maga világképét festeni, ahogy lakása mindenütt ugyanaz a két vagy három szoba, falain ugyanazok a cifra tapéták porosodnak s a ház, melyben laknak, nélkülözi az emberi élet frissességének, szabadságának s eredetiségének legelemibb vonásait is, ahogy mindenütt ugyanazon a lépcsőházon lép be az ember s ugyanúgy kocog az előszoba ablakán, ahogy a mindennapiságnak, korlátoaltságnak és elnyomottságnak ez a tengere sorakozik kőhullámaival a milliós város minden pontján s még a Margitsziget fáit is belengi sűrű, szürke szellemével, — úgy hiábavaló Violának is, testvéreinek is minden erőtlen erőfeszítése az ösztönök, az életigenlés felé.

»A kaland«, — mondja Sárközi, s kaland nem tud betörni ebbe az életbe, ahol pedig betör, jó esetben silány házasságtörés, vagy lenézett házasság lesz belőle s a legrosszabb esetben: kiábrándulás. Az osztálybüszkeség pedig abban nyilvánul meg, hogy megvetik, de irigylik a pénzt, mélysegesen hódolnak a felettükállók előtt s valami kegyetlen, silány undorral tekintenek a »közönséges ember« felé. Műveltségük az iskolapad, látóköriük a pénztári fülke az irodában, meg a kétszobás, részletre berendezett lakás.

Sárközi regénye, ha nem lenne magyar regény... De hagyjuk ezt a már-már szokványos sóhaj. Örülünk neki, hogy itt van, hogy a magyar életnek ezt a legsötétebb sötétjét, ezt a legeredménytelenebb területét, ezt a legszövevényesebb bozótját feltárta, megmutatta s utólérhetetlen s minden ízében magyar művészettel élénkítette. Leszámolás ez a regény — s ujjmutatás igazi valónk felé, az élet követelőbb, tisztultabb s tágasabb mezőj felé. Kodolányi János.

Magyarország 1935. 126. n. 13.
Jún. 4.

1935. jún. 4.

FEKETEVIZ

Kodolányi János
új regénye

Kodolányi János

Van néhány izgalmas ellentét, amely évezredek, évszázadok, évtizedek, évek, hónapok, hetek vagy csak napok óta foglalkoztatja az emberiséget. Ilyen például az apa — fiú, a falu — város, az úr — paraszt, a férfi — nő, az édesanya — mostohaanya, az anyós — a vő, a föld — aszfalt, az ember — állat, az én — te, az én — mi és még rengeteg más ellentét, amelyet mint szerhúrú hangszerrel játszik Kodolányi János, a *Feketevíz* költője.

Magyar faluba, a Feketevíz partjára dob polgári úriember-családot az iró. Morcos, rángóbajszú magyar apa, városimádó, Pestrevágó, aszfalt- és tüllrajongó mostohaanya, két gyerek: Laci, Ilonka és csomó Odipus-komplexum: ez az új erdőcsalád. Laci, a regény hőse. Új, eddig ismeretlen világ tárul fel a kisfiú előtt, új, eddig ismeretlen ellentmondásokkal. Miért nem szabad játszani a parasztyerekkel? Miért vetnek meg engem a parasztyerek? Miért kell mindig azt tenni, ami illik? Miért sír az anyám? Miért haragszik apa? Miért nem ver már el többé? Miért volna jó, ha elverne? Miért, csupa miért?

A regény minden fejezete új istenhátamögötti világot tár fel, édes istenhátamögötti titkokkal. A laikus olvasó úgy érzi, mintha expedíciós regényt olvasna: utazás a dolgok mögé, a faj őserdejébe, az érzelmek sűrű dsungelébe. Szédítően szép tájakat, embereket, arcképeket, szokásokat, mozdulatokat és szédítően mély örvényeket varázsol elének Kodolányi János.

De mégsem panasz, mégsem vádirat

ez a regény. Laci elmertül az örvényben? Csakugyan elmertül? Vagy csak összeomlik valami és ő kirohan, menekül a zuhanó romok elől? Sötétség? Panasz?

Hát panaszodik az, aki némán az izmait mutatja? Az öklét...

Izgalmas, gyönyörű, lelkiismeret-felrázó regény a *Feketevíz*.

P. J.

✓ Ecl 1935.

Jún. 4. 126. sz. 4.

ÚJ ARCOK, ÚJ SZEMEK

NÉMETH ANTAL KINEVEZÉSÉHEZ

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

A *Nemzeti Színház* történt változás súlyát azzal a riadalommal lehet legjobban lemérni, amely Németh Antal igazgatóvá történt gyors kinevezése után a magánszínházaknál s a velük kapcsolatos érdekeltségeknél támadt. Az első hang, mely a kinevezésre felelt, a megdöbbenés hangja volt. Tétova, kapkodó találgatások, itt-ott egy kis gúny, az új igazgató fiatal-ságára való vállveregető célzás. Nyomban ezután megindult a kutatás: mit művelt eddig Németh Antal? S a benfentesek, akik oly gyakorlottak a kulisszák mögötti világ útvesztőiben, a személyi kapcsolatok és érdekek, barátkozások, viszonyok és ellentétek világában, feltúrták a lexikonokat és meginterjűváltak az új igazgató barátait: ki ő és mit művelt, mert eddig igazán alig hallottak róla! S kiderítették a nagy titkot: színházi szakember, tanulmányúton járt külföldön, cikkeket írt ide és oda rendezői problémákról, dolgozott Szegeden s a parasztnézők elé bátran odaállította a legmodernebb rendezői megoldásokat, folyóiratot szerkeszt és így tovább. Tanulmányok voltak ezek a benfentesek, két nap alatt megtanulták, amit tizenöt évig elmulasztottak megtanulni.

A következő megnyilvánulás a direktorok részéről történt. Lóhalálában rohanni kezdtek azok után a színészek után, akiket eddig igen rövid pórázon tartottak s akik most egyszerre elszabadultak a pórázról. Lázás szervezkedés indult meg. Szerződési ajánlatok röpködtek telefonon, írásban és táviratban. A fiatal igazgató olyan tempót diktált a *Nemzeti* irodájából a magánszínházaknak, amire még nem volt példa Budapesten. Egyfelől kiragyogtak a fiatal s eddig éhbéren tartott színészek szemei, másfelől rémült cselekvési láz izzott fel az igazgató urakban, akik eddig be másképp dolgoztak, be más szempontból ítélték meg az úgynevezett «magyar színházi kultúrát» s be más véleményük volt a színházvezetésről!

Most derült ki, hogy a sztárkultusznak az a kizárólagos rendszere, amely egy-két kiváló színészre építette műsorpolitikáját s úgyszólván egy-egy színész személye körül zsúfolta össze a színházat íróstól, rendezőstől, közönségestől, milyen egészségtelen volt s mily gyenge alapokon állott. Most derült ki, hogy *magyar színházi kultúra nincs is*, amit mi, írók egyébként régen tudtunk és hirdettünk, csak a színházak vezetői hangoztatták velünk szemben Budapest európai színházi színvonalát és csodálatos gazdagságát. Ime, ezt a világszínvonalat, ezt a csodálatos gazdagságot egycsapásra veszélybesodorta Németh Antal kinevezése! Legalább is erre lehet következtetni az új igazgató ijedt fogadásából.

Uj Kor 1935. jún. 15.
5. n. 15-16.

1935. jún. 15.

Ennek a tisztító viharnek azonban már régen be kellett volna következnie. Akik évek óta figyelték a *Nemzeti Színház* külső-belső életét s vele párhuzamosan a magánszínházak művészi és színészpólitikáját, a legnagyobb elkeseredéssel láthatták, mint nyílik egyre mélyebb szakadék a magyar kultúra, a társadalmi mozgások, az ország történelmi helyzete és a budapesti színházi «kultúra» között. A *Nemzetinél* mindent megbénított néhány hivatalos álnagyság döntő befolyása, a tehetetlen, egyhelyben topogó szellem, mely magyarnak, konstruktívnak játssza ki magát, a hivatalnoki nívón mozgó életszemlélet s az intrikák szégyenletes szövevénye, mely behálózott igazgatót, színészt és rendezőt s távortartott minden igazi korszerű, bátor és a művészetet történelemalakító tényezőnek felfogó kezdeményezést. A *Nemzeti Színház*ból kiveszett a lelkiismeret és fészket rakott a protekció, az egyik napról a másikra tengődő pepecselés. Ezt a nagymultú intézményt, a nemzetnek ezt a fáklyatartó és iránytmutató pódiumát pusztá eszközzé silányították s összeköttetések teremtésére, társadalmi érvényesülés ugródeszkájának, a legjobb

esetben afféle hitbizománynak tekintették. A *Nemzeti* már régen nem az a fórum, ahonnét a nemzet prófétái szólnak hozzánk, ahol a játék misztériumában sugároznak szét a magyarságot gyötrő kérdések, nem az a büszke csúcs, melyre áhíttattal kell felnéznie írónak, színésznek és tömegnek. Régen nem diktál már iramot a magyar színjátszásnak s nem az a nagy szűrő, mely szigorú válogatással szelektálja a nemzeti és a világirodalom javát, az írók törekvéseit, a rendezési stílusok értékeit és a színészek legkiválóbbjait. S bár különleges helyzeténél fogva a *Nemzetinek* kellett volna a legfüggetlenebbnek lennie, éppen ellenkezőleg: a legmegkötözöttebb volt, mert bénává tették az alacsony szempontok, követelmények és tekintetek, melyek hatalmukba hajtották.

Mindezt pedig betetőzte, aminek be kellett tetőznie: az elbürokratizálódás. Ha számbavesszük, hogy pusztá adminisztrációra évi 420 ezer pengő folyt el, míg művészi kiadásokra 400 ezer pengő, megdöbbenéssel kell ráismernünk a magyar életet dermedésbe kényszerítő általános betegségre, a sógorság-komaság-gyávaság-laposság következményére, a menthetetlen bürokráciára!

Ha Németh Antal eddig nem is tett volna egyebet, mint hogy szétszakgatta a bürokrácia, nepotizmus, protekciórendszer és megalkuvás szörnyű hálózatát, akkor is rendkívüli és Magyarországon szokatlanul bátor cselekedetet hajtott végre. Ha mint hitvalló művész nem lépett volna is tovább annál az egyetlen lépésnél, mely rendet, őszinteséget és felelősséget jelent a *Nemzeti* rendetlensége, képmutatása és felelőtlenége

után, korszaknyitó lépést tett volna. Azonban, aki ismeri Németh Antalt, aki nem csupán akkor kutatta fel nagyhamar és felületesen a pályafutását és fejlődését jelző munkáit, amikor a szerény vidéki rendezőből, cikkirőből, szerkesztőből és tanárból az ország első színházának igazgatója lett, hanem ismerte őt mint szegény ifjút, egyszerre reális és álmodozó tudóst, furcsán hidegfejű romantikust és számolva gondolkodó fiatal színpadforradalmárt, tudja, hogy itt sokkal többről, nagyobb-ról és fontosabbról van szó. Mert Németh Antal a realitással, a számolnitudással és a körülmények hideg mérlegelésével csak a szilárd talajt teremti meg, hogy művészi álmait felépíthesse reá. Ez a romantikus és lelkes költő ritka hormóniában egyesíti a céltudatos és ha kell, könyörtelen szervezőt. A pénzzel bánnitudo s annak motorikus erejét ismerő, de nem túlbecsülő adminisztrátor fegyverét a mindennapokon túl-látó s az ország határait szélesen kitágító európai művész for-gatja. Szerencsésebb választást nem lehetett volna ajánlani Némethnél. Mert a *Nemzetinek* szüksége van ugyan olyan férfiúra, aki tudja, hogy mibe kerül a vászon, a lécs és a festék, hogy mennyi jár a tervezőnek s mily előlegblankettát szabad aláírni és kinek; aki tisztában van a reflektorok áramfogyasz-tásával, a jegyárakkal és színháza akusztikai törvényeivel, de ugyanakkor tudja, mit csinált Reinhardt, Pitoev, Meyerhold, aki pontosan látja, mit művelnek a londoni Globe-szín-házban s a moszkvai Művész-színházban, hogy miként játsza-nak Kínában és Japánban s miként fejlődött a jávai, vagy az olasz bábjáték stílusa. De olyannak is kell lennie, aki ismeri a színjátékstílusokban megnyilatkozó *nemzeti és korszellemet*, aki olyan ismerője és művésze a színpadnak, mint amilyen kell hogy legyen az író a nyelvnek, a szobrász a márványnak, a festő a festéknek, az építész a kőnek, betonnak, üvegnek. Mert mindezek az ismeretek lehetnek lexikális tudás száraz és pon-tos elemei, ha azonban nem hatja át őket az élet forrósága, a művészi álmok izzása s a nép lelkének sugárzása, csak holt anyag marad s mindössze arra jó, hogy bámulatba ejtse a kávé-házak és klubok sznobjait.

Ha körülnézünk a magánszínházakban, vajjon hol találunk olyan színházi vezetőt, aki teljes birtokában van mester-ségének s még ezenfelül művész is, tehát *alkotó*? Hol találunk, vagy találtunk igazgatót, aki azonkívül, hogy le akarta másolni a párizsi, vagy berlini vaudeville-színházak kaptafára készült csodáit, hatékonyan nyúlt volna bele a nemzet kultúréletébe s olyan egyéni elképzelést öntött volna formába, amely egy-szersmind nemzete karakterét, művészi álmait és mély lelki rétegeit is kifejezte volna? Sok a színházunk, de elmondhatjuk, hogy mégis kevés, *sőt nincs is*, mert azokat a követelményeket, amelyeket itt vázoltunk, nem találtuk meg sehol. Budapest valamennyi színháza becsukhatná kapuit s azonkívül, hogy egy-két becsületes író, színész kárát látná, nem károsodnék miatta a nemzeti kultúra.

1935. jú. 15.

Németh Antalt ott láttuk azok között, akik már jónéhány esztendővel ezelőtt a színház jelzett megfogalmazásával fáradtak. Ott volt a szegények és kiszorítottak között s mily érdekes, hogy amikor első ízben történt kísérlet, most már látjuk: elhibázott kísérlet az új magyar-szellem szintétikus kifejezésére, a *Pandora* elfelejtett, megható hasábjain, Németh Antal egy azóta elismert s az európai művészet színvonalára emelkedett fiatal szobrász, Pátzay Pál mellett tört lándzsát. Azóta ez a szintézis nagy lépésekkel haladt előre. Kifejlődésben van egy olyan közszellem, amely puritán tisztességével, a szellem tiszteletével, céljainak a magyarságból kinőtt makacs elszántságával s eszközeinek korrupciótól mentes élességével egyre tágabb teret hódít a legelkülönültebb társadalmi rétegekben csakúgy, mint a sajtóban, könyvkiadásban, zenében és kritikában. Sőt ma már a politikai harcok porondján is feltűnik egy-egy kemény, elfogulatlan és minden egyéni érdekét a nemzet széles rétegeinek alárendelő s gyökeresen magyar

szellemiség. A *Nemzeti Színház* átszervezése, Németh Antalnak, a reális álmodónak, a számolni tudó romantikusnak ki-nevezése az *utolsó órában történt*. És ha előbb történik, talán nem is lett volna jó. A talaj, melyre támaszkodnia kell, talán nem volt még elég szilárd, itt is, ott is veszedelmes süppedőket nyitott. Nem volt még elegendő hátvéd a sajtóban sem és a közvélemény előtt sem derengett oly világosan a kérdés: *létünk és nemlétünk forog kockán*, azonnal s életünk minden területén hozzá kell fognunk az újjáépítéshez, a régi korhadt eszmei gerendák kipusztításához. Ebben a harcban és munkában pedig elsőrendű fontossága van a *Nemzeti Színháznak*. A siker ma már biztosabbnak látszik, a munka folyamatossága egyenesebbnek. Fegyvertársak edződtek meg reménytelen gerillaharcokban s állanak össze önkéntelenül, egy magasabb eszmei egység vonzásában. A *Nemzeti Színház* mindenképpen erős várunk kell hogy legyen s a maga tisztaságával, művészi meg nem alkuvásával, korszerűségével s magyarságba és tradíciókba való egyidejű bekapcsolódásával uralkodnia kell nemcsak az úgynevezett budapesti színházi kultúrán, hanem kisugározva életünk más területeire is, az *egész magyar kultúrán*. Hogy közben felfújt nagyságok omlanak össze, hogy hizlaló, biztos irodalmi és művészeti hitbizományok siklanak el, hogy az urambátyámos érdekvédelmi front megbomlik és széthull, hogy a kínai gyávaság átadja helyét a bátorságnak, a kép-mutatás a szókimondásnak, a megalkuvás az erők mérkőzésének, az csak boldoggá tesz minket. S hogy a magánszínházak sok olyan tekintélye lesz kénytelen leszállani a lapok színházi rovatában épített magaslatáról, aki eddig ruhatári bérletből, kávéházból, vagy szeszgyárból kanyarított egy kis nyalka színházi «kultúrát» s klikkek acélgyűrűjével kapcsolta össze a művészetet és az ügynökölést, az is csak helyeselhető. Ha Németh Antal, ez a fiatal és kemény művész erős lesz és nem áldoz fel semmit hitéből, el fog válni a salak az aranytól s a *Nemzeti Színház* előharcosa lesz a magyar megújulásnak, ami nélkül bizonyosan elveszünk.

AZ APA ÉS A FIÚ

NOVELLA

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

Akárhogy iparkodtak is a formás lovak, mégis lassan haladtak. A kocsi minduntalan oldaltdőlt s meg kellett kapaszkodni az ülésben, hogy ki ne boruljanak. A kocsis halkán füttyögetett az idegés lovaknak, hogy csillavítsa őket. S elöl, a bak mellett, az öreg vizsla is összeráncolta a pófáját bosszúságában, mert majd kiesett a kocsiból. Hol jobbra, hol balra dőltek a rossz dülőúton s a két kis lipicai szürke horkolt, mert a kocsis visszartartotta őket.

Végre aztán a sorompónál megállt a kocsi.

A főerdész eddig magabazárkózott feszességgel ült az erdei kocsin. Most mintha megvidámodott volna. Szigorú, sovány arca meglágyult, öszszecsípett szemében megkönnyebbülés és vidámság csillogott, hosszú, csontos alakja is mintha megifjodott volna a szürke vadászruha alatt s fegyverét bizonyos büszkeséggel s mégis közvetlenséggel vetette a vállára, csövével előre. Megcsattintotta ujjait s lelépett a kocsiról. A vizsla örömeben szűkülve ráugrott, aztán előrerohant a bokrok közé.

— Majd a kéméni sorompónál várj meg, hatra ott leszünk — mondta a főerdész a kocsisnak s elindult a gyalogösvényen az erdő belseje felé.

A kisfiú boldogan dobogó szívvel követte apját. Kipirult az örömtől, toroka összeszorult s nagy áhitattal bámulta az erdő borzongó, susogó, sötét fáit.

Hatalmas tölgyek oszloptörzsei sötétlettek itt beláthatatlan sorban. A fák alatt puhán barnállott az avar. Valami különös, megfoghatatlan zengés hullámozott a boltozatos erdő felett és az itt-ott áttörő napsugarak mint libegő gyertyák ragyogtak a mélységben. Még hallatszott a távolból a vadászkocsi zörgése, a lovak fújása és horkantása, a kocsis füttyöztetése, aztán elhalt ez is.

A kisfiú egy darabig félénken haladt apja mellett. Nem mert kérdezni semmit, pedig érdekelték volna a madarak és a kis halványkék, meg lila virágok is. De amint jobban és jobban behatoltak az erdőbe s nekivágtak a hegyoldal felé kanyargó ösvénynek, szíve mindjobban a torokába szorult s meghatottsága szinte könnyekre indította.

Ketten voltak a végtelen sűrűben, a homályban és mélységben. Ő, a hétéves gyermek és apja, a szigorú, szótlan, magabazárkózott férfi. A vizsla minduntalan elcsavargott a fák között s egyszer innét, egyszer amonnét rohant elő. A képe fontoskodó volt s a farka libegése vidám.

A kisfiú elgondolta, most egész nap az apjával fog csatangolni és egyikük sem szól egy szót sem. Elszomorodott erre a gondolatra. Már megbánta, hogy idekönyörögte magát az erdőbe. Már jobban szeretne volna, ha otthon marad a nagy udvarban s tovább ássa azt a »szénbányát«, amit az orgonabokrok alatt kezdett. Vagy bekeríthette volna a búzaföldjét, melyet a tyúkok minduntalan kikapartak. Mit fog ő itt csinálni az apjával, ezzel a méltóságos magatartású, komoly úrral, aki olyan ritkán nevet s aki megtiltotta, hogy a patakban fürödjenek, akármilyen meleg van is! Eddig valami földöntúli boldogságot látott abban, hogy elmehet apjával az erdőbe és láthatja azt a sok csodát, amit a meséskönyvekben olvasott s amiről apja ismerősei, mind lelkes vadászok, annyit beszéltek. Minduntalan várta a vaddisznót, mely csörtetve löri a cserjét, a szarvast, amint kiugrik elnyúlt testtel s hátracsapott agancsával s a bokrok mögül félénken kibámuló őszutát, amint borját szoptatja. Minderről kérdéseket akart feltenni az apjának, de nem mert. Összeszorította a szívét a hatalmas erdő váratlan és lenyűgöző szépsége és ereje, de ránehezedett az apja kérelhetetlen és szigorú egyénisége is.

— Na, nem vagy fáradt? Nem vagy szomjas? — kérdezte váratlanul a férfi s a kisfiú örömmel és csodálkozással hallotta a gyöngéd kérdéseket. Felnézett apja arcába s nagy meglepetéssel látta, hogy bajusza vidáman rezeg, mintha nevetne. Gyorsan felelt, mintegy habzsolva a gyengédséget s locsolgatva vele magát.

— Nem, nem! Dehogy! Akár egy hétig is mennék! Szomjas sem vagyok!

— Nem lett volna jobb otthon maradni! A kisfiú úgy érezte, megfogták a legtitkosabb gondolatát. Mégcsak az imént álmodozott nagy keserűen és szomorúan arról, hogy jobb lenne a »bányát« ásni, mint ezzel a szigorú, kemény és

Pesti Napló 1935. jún. 16. 136. n. 33-34.

kiismerhetetlen, de mégis kedves férfival, a hatalmas apával estig szótlanul jární a hegyet. Mintha megütötték volna, olyan fájdalmas volt ez, hogy az apja kérdést intéz hozzá s éppen a legfájóbb gondolata felől! Máskor is érezte apja rendkívüli hatalmát s félelmetes lélekbelátását, de máskor megijedt ettől, míg most meglepte.

Felelni akart, de nem tudott. Csak szaporázta a lépéseket, hogy apja hosszú lépéseivel együtt maradjon s egyre tárgult a szeme. Így múlt az idő s nem felelt. De azt is érezte, hogy ez a hallgatás most nem sértő és nem illetlen, apja megbocsátja neki.

— No, add a kezéd, itt majd átsegítelek — szólalt meg ismét az apa s nagy, csontos kezében szinte elsüllyesztette a gyöngye kezét.

Szakadékhoz értek, a világ legszebb, legvadabb szakadékához s a kövek között csak keskeny és meredek ösvény vezetett le a szakadék fenekére. Itt az erdő megtárgult, kettényílt, a félelmes tölgyek körül egész serege borult össze a különféle bokroknak. Méteres páfrányok buja csipkái borultak egymásra mindenütt. Lent a szakadék fenekén friss zöld fű között csörgedezett a kristálytisza víz, amely nem sokkal feljebb fakadt ki a földből.

Óvatosan ereszkedtek lejjebb és lejjebb a szakadékban, elől merev tartással a derék vizsla, utána óvatosan és vidáman. A kisfiú szeretett volna felkiáltani a boldogságtól: érezte az apja kezét, azt a csupa csont, kemény és biztos kezét, a nagy pecsétgyűrűt és érezte a kéz fogásában azt a drága melegséget, amit máskor jóformán soha nem érzett. Érezte apja nyugodtságát is, érezte, hogy most órá gondol és megvédi a kövektől, az iszapos moha síkosságától és ők ketten, ő meg az apja, ebben a rengetegben, biztosan és baj nélkül szállnak le a szakadékba.

Hatalmas büszkeség dagasztotta a kisfiú mellét.

— Na, talán pihenjünk meg egy kicsit — szólalt az apa, mikor leérték a szakadékba.

Szinte észre sem vette a kisfiú, hogy mekkora utat tettek meg. A hosszú hallgatás csak percnek látszott és az erdő minduntalan új meg új meg-

lepetéseket tárt elébe. Idelent pedig, a mélységben, olyan volt a világ, mint amilyen a mesékben. Innét látni lehetett a hegyoldalakat s köröskörül a széles erdőt, innen látni lehetett a magas ég kékességét és a páfrányokat és bokrokat is, az egész csodálatos és zárt országot. Innét látni lehetett odafent, messze a forrás kis deszkavályúlyát s a lecsurgó víz ezüstszalagját. A patak előttük folyt, kavicsok ragyogtak a fenekén és vizipókok, meg olajzöld csikbogarak cikáztak benne.

Alig ültek le a víz szélére, a kutya is melléjük heveredett, kiöltötte a nyelvét s lihegett. Nagyon meleg volt, a nyári nap egyre erősebben sütött, egyre magasabbra emelkedett az erdő felett. Megszólalt a kakuk. Aztán meg a fekete-rigók kacskaringós fütyvei, mint parányi tilinkók, fogtak végtelen nótákba. Magasan az erdő felett vércse keringett s rikoltozott. S ők ott ültek az árnyékban, körülöngte őket az erdő hűvös és szédítő illata.

— Nem vagy éhes?

— De igen, nagyon éhes vagyok — mondta boldogan a kisfiú s magában azt kívánta, bárcsak meg lehetne halni itt, ezen a boldog helyen, amikor mellette ül az apja, szalonnát vág neki, meg kis háromszögletű kenyérfalatokat s a kutya hűségesen rájukszegezi barna szemét.

Mohón evett és elnézte az apját. Soha nem látott vidámság, nyugalom játszott az arcán. Mintha kicserélték volna és mégis ugyanaz a szigorú ember volt.

— Az anyád írt, hogy eresszelek el hozzá — kezdte lassan a férfi s megtörülgette kését a kegyéren. — Hát elmennél?

— Nem. Nem akarok elmenni — felelt félénken a kisfiú.

Sokáig hallgattak.

— Nem kellene ennek így lenni — folytatta később az apja, bekattantotta zsebkését s elnézve hosszan a szakadék vége felé. Oda szállt le a vércse és ő vadászpillantásával követte a gyűlölt madarat. — Nem kellene így lenni. De ha nem hallgattam volna azokra, akik akkor, mikor megbetegedett, azt hajtogatták, hogy váljak, meg váljak... Ha nem hallgattam volna rájuk...

A kisleány szíve megint a torkába szorult. Ré-
mülten nézett az apjára, de aztán megnyugodott.
Az apa csendes szomorúsággal nézett a messze-
ségbe, óraláncával játszott s különösen mosoly-
gott.

A kisleány mohón leste apja szavát, szinte volt,
mert most történt először, hogy apja úgy beszélt
höz, mintha felnőtthöz beszélt volna. Titkok,
vad események és sorsdöntő véletlenek bujtak meg
apja szavai mögött. Komoly és megértő képpel
hallgatta apja lassan elejtett szavait. Bólogatott
höz.

— Főképpen a nagyanyád. Azt nem lehetett
kibirni. Hiszen akkor is, amikor anyád már beteg
volt és ő eljött ápolni... Mindig én voltam a
hibás, mindig engem vádolt, mintha én tettem
volna róla, hogy beteg! Az volt a baj, hogy azt
a vénasszonyt nem lehetett kibírni...

Legyintett. Fáradt volt a legyintése. Majd
lassan cigarettát kezdett sodorgatni, rágyújtott
és kék füstöt eresztett a tiszta levegőbe.

A kisleány áhitattal nézte. Várta a kitörő hara-
got, az átkokat, melyeket apja majd egy távoli és
láthatatlan öregasszonyra szór. De ehelyett valami
fáradt megbékélést, lemondást és nyugalmat látott
az apján. Végelentül megsajnálta őt.

— Hallod? Amelyik úgy kopog, az a harkály.
Nézd, nézd csak, ott a fa törzsén lépeget fölfelé.
Látod? Ott ni, te csacsi. Piros a feje, kis sapka
van rajta, most belenyul a fa kérgébe és kibálja
a kukacot...

— Azám ni, hogy húzza kifelé!

A kisleány öröme határtalan volt. Valami hát-
borzongatóan neveléses látvány volt, amint a
pirosfejű madár, mint valami turbános török,
nagy hasával ott ült a fán és nyugalommal huz-
gálta ki a férget a kéreg alól. Sokáig nézték mind
a ketten és nevettek rajta.

— Talán semmi sem lett volna úgy, ahogy
volt — folytatta aztán mintegy magának beszélve
az apja és megint elmerengett és elszomorodott.
Nagyot szívott a cigarettából. — Majd később, ha
megnőttél, megérted, mi az, ami itt történt. Anyád
nem hibás benne, ő nem tehet róla. De hát beteg
volt, örökké beteg volt és azok is izgatták ellenem,
meg pénzem sem volt... Mi is voltam én akkor,
amikor ez történt? Fialalember, kishivatalnok.
Erdész. Mindenemet anyádra költöttem. Már nem
tudtam miből élni, tele voltam adóssággal...

A kisleány mindezt megdöbben félelemmel, de
egy kis büszkeséggel is hallgatta. Mintha mélysé-
ges szakadékba szállott volna alá az apjával.
»Napidíjas«... »adósság«... mind olyan szavak,
amilyeneket neki még nem mondott az apja. Töké-
letesen megértette az apját, ezt a többnyire fáradt,
szomorú és zárkózott embert.

— Nem jó, ha az asszony anyja is ott van a
házastársaknál — mondta nagyképpén és bölcsen
a kisleány s elpirult. Ezt nemrég a tanító konyhá-
jában hallotta, amikor a tanító, meg a legnagyobb
lánya veszekedtek valamin. De csodálatos: az apja
megértette ezeket a szavakat s miután eléggé
megfontolta az értelmüket, komolyan válaszolt.

— Bizony, ebben igazad van, fiam, nem tud-
tam a sarkamra állni, nem szerettem a sok huza-
vonát... Na, de hagyjuk. Azt akarom csak kér-
dezni, van-e kedved elmenni anyáddhoz, ott akarsz-e
lenni egy darabig, vagy akár... vagy akár min-
dig?

Ezt nehezen mondta s erősen szívta a ciga-
rettáját. Kissé összehunyorított szemmel nézett a
kisleányra. Nagyon komoly volt.

A kisleány most úgy érezte, nem hagyhatja el
ezt a férfit. Ilyen közel sohasem érezte magához
az apját. Most egy pillanat alatt meglátta a szíve
belsejét, zárkózott, szótlan, keserű lényét, úgy ült
ott előtte, hogy teljesen belélátott. Megrázta a
fejét.

— Nem, nem akarok.

— Szóval megírod, hogy nem akarsz menni?

— Meg, csak tessék majd adni vonalazott
levélpapírt.

Szótlanul ültek és bámulták az erdőt, hallgat-
ták a fáradhatatlan kukacot és a feketerigókat. A
kutya habzsolva ivott a patakából. És a feltámadó
szél belevágott az erdő tengerébe, zúgott és nul-
lámoztatta és illatfergeteget sodort le a hegyek-
ről. Valami különös szomorúság és boldogság saj-
gott a kisleány szívében.

A nap lágyan hajolt a hegyek fölé, erősen zú-
gott az erdő s a távolban fécánkakasok kukoré-
kolása zengett. Köröskörül láthatatlan, érces tor-
kok feleltek s a lovak fújtak. A kocsis megbillen-
tette tollas kalapját.

Felültek a csézára s elindultak a dűlőn
hazafelé.

A zörgő, táncoló, szapora kis kocsi erősen
bukdácsolt s meg kellett kapaszkodniuk az ülső-

1935. júni 16.

Vasárnap

ben, hogy ki ne boruljanak. A bak mellett böszönösen lühegett a vizsla. A lovak fehér farka lobogott a szélben s a kocsis halkán csillapította őket. Mindenfelé béke és csend volt.

A kisleány megpróbált valamit kérdezni az apjától. Még ott bizsergett benne a komoly szavak, amiket az apja mondott, szeretett volna hát úgy beszélni vele, mint férfi a férfival.

— Hallottam, papám, hogy a tanítót szidta a felesége...

— Ne tisd az orrodát mindenbe — szólt rá szigorúan az apja s összeráncolta a homlokát, bajusza pedig megrándult. — Nem kell mindenbe beleavatkoznod. Ráérsz még.

A kisleány magababuzódott. Gondolatai ott kalandostak a szakadékokban, ahol az apja beszélt vele. Visszairadt a mostani szavaktól. Félénken felnézett az anyjára. Az merevenült a kocsin, kissé megörnyedt vállakkal nézett maga elé, a puskát térdje közé állítva tartotta s erősen a homlokába húzta a kalapját. Az orra szigorú szája, szőke bajusza mozdulatlan volt. Úgy látszott, mintha a lovakat figyelné s a fiúról teljesen megfeledkezne.

Feketevíz

Izes; szép magyar nyelven megírt könyv *Kodolányi János* „Feketevíz” című regénye. az úriú szenedéseiről, aki a kívül-belül megrokkant dzsentri familiából, a „hazugságokból” és családi szerencsétlenségéből kikívánkozik a körülvevő falu „egészségébe” és érdes szépségeibe.

Kodolányi könyvét ez az egyoldalú ellentét dominálja: paraszt és úr, vagy ami evvel egyet jelent, magyar és sváb között. Minden, ami szimpatikus, kemény, életerős, virtuosus; ez a paraszti, a magyar paraszti. Minden, ami konvenciózus, gyűlöletes, ízléstelen, mesterkélty; ez az úri népek dolga, a svába — esetleg zsidó. Parasztok túrják a földet, élnek, meghalnak nagyszerű egyszerűségben, földiességben. Urak vadásznak — kocavadásznak — lenézik a parasztot, impotensek, piócák. A paraszt-úr, vagy magyar-sváb ellentét, *Kodolányi* számára, univerzális ellentét. Például: a főhős, Laci papája, az erdész társadalmilag kétségkívül az urakhoz tartozik, de vérben, virtusban, ha „városi” felesége családjával szembe fordul: „paraszt”. A bürokrata-méltóságos úr: sváb, akit az igazi parasztra oltott magyar úr megvet, lenéz és kigúnyol, ha beborozik. De a földbirtokos, aki nem szerepel: ez már bizonyára éppen olyan úrba oltott ősparaszt, mint a hős keménykötésű papája, aki megérti a szolgát, de undorodik a sváb föllebbvalótól.

Vagy itt van az egyház! A svábák katolikusok, ez a vallás a maga cifraságaival nem tarthat igényt a szerző szimpátiájára. Egészen másképp a kálomizmus, a „magyar vallás”. S bár neveltetése katolikus. szívével itt is a magyar vallás felé hűz.

Az eredmény: kis Laci, a hős, akin keresztül kitarul előttünk ez az egész ellentét parasztilág és úrivilág között — káracsöny fagyos estéjén megszökik környezetéből, amely a svábák és urak alá gyúrta vele-rokon paraszt-őseirejű apját és amelynek hipokrizisében nem képes élni. Bátran, elszántan, kis erejét százszor felfokozva nekivág a nagy világnak, bizonyára azért, hogy felnőtt korában hadakozzon a parasztlélet egyszerűségéért és az úri svábák gaz rontása ellen, akik degenerálják, felfalják és szerencsétlenné teszik a magyar népet. — Innen már csak egy lépés választ el bennünket a nacionalista *Kodolányi* cikksorozatától. Dunántúl romlásáról, amelyet szabdal az egyke, a tudatlanság és a sváb-úri veszedelem. Egyetlen lépés az „Ige” főtitkári állásától, amelybe a rebellis úriú betelepedett és a *Magyarország* szerkesztőségétől, ahol *Gömbös* számára agyalják az írődeákok, hogy hogyan és miképpen lehet paraszti ízzel bevonni a nagytőke érdekében készülő reformokat.

Világirodalmi Szemle 1935.
júl., 3. n. 27-29.

1935. júl.

De rosszul mondtam. Előbb volt *Kodolányi*, *Gömbös* írődeákja, mint a kis Laci, a magyar paraszt szerelmese. Vanak, akik visszafele konstruálják meg az útjukat. Volt egy idő amikor *Kodolányi* nem idealizálta a parasztélet szépségeit („Sötétség”) és írni tudott a szegény ember bajairól; amikor megmutatta, hogyan nyúzza az úr a parasztot, a nagygazda a bérest, fehér terrorista egy tragikus véget ért forradalom ipari munkás és intellektuel hőseit. („Küszöb”). Akkor a falu még nem az úri osztály egyoldalú idealizált ellentéte volt, hanem maga is ellentétektől hasogatott hadszintér, amelyen osztályok képviselői állanak szemben egymással... Akkor *Kodolányi* nem tagadta még le, hogy a nagybirtokon, jegyzőn, árendás zsidón kívül a *kulák*, a nagygazda is nyomja a falu szegény népét, aki a lábát lógatja, míg a béres a nyelvét, és erkölcsével, egykével fertőzi meg az idillikus falut.

Nagy, nagy *visszafejlődés Kodolányinak* ez a könyve — nem stílusban, írásmódban — de igazságban, tartalomban. És hova jut a magyar irodalom, ha a legbátrabbak is *Szabó Dezső* örökébe lépnek?

Volt egyszer egy orosz irodalom, amelynek legnagyobb képviselői: *Turgenyev*, *Gogoly*, *Tolsztoj* az által tették halhatatlanná magukat, hogy átlépték nemesi-nagybirtokos osztályuk korlátait és őszinte realista képét adták ez osztály züllesztésének, erkölcsi fertőjének és a jobbagyság anyagi és szellemi nyomorának, a cári abszolútizmus talaján. Ezáltal — akarattuk ellenére — előkészítőivé váltak a *Narodnaja Voljának*, jobbagyfelszabadításnak, az 1917-ben végbement egész nagy társadalmi fordulatnak. Ott volt *Turgenyev*, aki megírta „Egy vadász naplóját”, *Gogoly* a „Bulyba Táraszt”, *Tolsztoj*, aki egy nemes tiszt katona élményeit írta meg epikus nagysággal a szabad kozákok közt. *Kodolányi* is ily módon, az „úriosztály” oldaláról közeledik a „néphez”, de ez a „nép” nem a jobbagyok differenciálatlan tömege, vagy a szabad kozákok tábora, amelyet szembe lehet állítani nemesekkel és jobbagyokkal. Ez a falu át és át van szöve a „nép” eredeti egységét megbontó és differenciáló kapitalista termelőviszonyokkal és az úr közelebb áll a kulákhoz, mint a kulák a béreshez, napszámoshoz. Ma *reakciós*, fasiszta-ízű irodalom az, amely a nép eredeti egységét hirdeti napjainkban és a falut mint egységes tábort állítja szembe az urakkal. *Kodolányi* nem méltó nagy elődeihez, akik „néphez mentek”, ha nem akarja ezt belátni, ha kulákot, szegény parasztot és középréteget egy cseberbe vet, ha a falu ősi tisztaságát, magyarságát, nagyságát hirdeti az úrival, svábbal, várossal szemben.

A magyar írástudók, az „új szellemi front” *Gömbös* protektorátusa alatt nagyranőtt hirdetői, akik elvesztették hitüket a proletárok és faluszegénység forradalmi teremtőképességé-

ben — az „intelligencia” vezető szerepét vallják a magyarság „népi” tömegei élén: a nagybirtok és kartelltóke, a bankok és bürokrácia magyarságtól idegen képviselői ellen. Ettől az ideológiától van áthatva *Kodolányi* könyve is, sőt egyenesen irodalmi *prototípusa* ennek az ideológiának. Ez az intelligencia azonban a gyakorlatban az állam, a nagytőke, a bankok emelőin él. *Kodolányi* például a *Magyarország* című lap belső munkatársa, amely a legnagyobb tőkeerejű sajtóvállalat, az *Athenaeum* lapja. A falun az úri osztállyal és végrehajtó szerveivel: csendőrrel, jegyzővel, kutya-macska barátságban élő módosgazda, a kulák az úr. A falu és intelligencia szövetsége: a falu kapitalistája és a nagytőke kiszolgálójának szövetsége a tőkésuralom erősítésére, a faluszegénység becsapására. A kulák a fasiszmus falusi támasza és az intelligencia: a tőke intellektuális támasza így találják meg egymást a „népies politika” malaclopó köpenye alatt.

Az intelligenciát, ezt a jövődönk szempontjából oly fontos réteget azonban senkisémet itélte arra, hogy feltétlenül a legfasisztább uralom támasza legyen, amelyet a magyar nép 27 esztendő óta látott. Ellenkezőleg, az intelligenciának a leg-és legfontosabb szerepe lehet a magyarság radikális megmentésében, ha valóban szakítani tud az *Athenaeummal* és *Gömbös* protektorátusával az egyik oldalon — a falura ránehezülő nagybirtokos-bank és kulák szövetséggel a másik oldalon. Ha az ipari munkásság leghaladottabb rétegeivel szövetségben a szegény falusi nép szabadságáért és földhöz való jogáért küzd; a fasiszmus ellen: a legszélesebb munkás és parasztdemokráciáért, munkáért, földért, kenyérért, szabadságért. Ehhez azonban az intelligencia részéről valóban új, antifasiszta frontra van szükség Magyarországon. Nem a falu dicsőítésére, az ösztört intelligenciának a „falu” után való reakciós vágyódására, hanem bátor kiállásra mindazok ellen, akik városban és falun, a tőke, hatalom és birtokmonopólium segélyével elnyomják a föld, szabadság és kenyér után dagadó megmozdulását a millióknak.

Jánossy Antal.

Világirodalmi Szemle 1935. júl.,

3. sz. 27-29.

1935. júl. 1.

KODOLÁNYI JÁNOS: FEKETEVIZ. (Regény. Az Athenaeum kiadása.) Egy kis úri fiú kerül Baranyába, az Ormánság egy apró falujába, Pestről. Ennek a fiúcskának a fokozatos testi és lelki átalakulását, édes és nagy felszabadulását s végül lázadását írja le Kodolányi. Az érdekes, életmeleg és odadással átérzett történet, mely sok figyelemreméltó lélektani igazságot tartalmaz, nem jelentéktelen, felszínesen szórakoztató írás, mert komoly problémák sűrűsödnek össze benne s egy alig megoldható kérdésben csendülnek ki. Minden konvencionális városi pedagógián nevelkedett gyerek egy bizonyos lelki krízisen megy át a falusi környezetben, hol a nép természetes beállítottsága olyan életjelenségekkel szemben, mint amilyenek pl. a születés, a szerelem, a halál, — hazugságként leplezi le a városi gyerek ismereteit ezekről a dolgokról. Mit tartson hát helyesnek az ember: a falu nyers természetességét, amely őszinte, vagy a város titkolózó poézisét, amely hazug? *Praktikusan* alkalmasint csak a szóbanforgó fiúcska vagy leány egyénisége dönthet ebben a kérdésben, amelyik kiheverheti az igazságot is meg a hazugságot is, ha erős és egyenes, vagy belerokkannhat mindkettőbe, ha gyenge és suta.

Kodolányi János kissé monoton hangja csupa egészség és nyugalom. Jól esik olvasni könyvét, mely komoly, becsületes munka és nagyon távol áll azoktól az üres és izléstelen írásoktól, melyek újabban a népiség kultuszának cégére alatt az irodalomba törtek be, pörgekalaposan, mű-tájszólásokat rötyögtetve, oldal-számra kongatva a kétszavas mondatokat és hümmögtetve a tempós párbeszédet. Kodolányi mélységesen ismeri a földet, a falut és a népet, minden érzése és gondolata onnan sarjad ki és abból táplálkozik. Ezért nincs hát szüksége a markaköpi esetlenségre, hogy népi legyen, ezért lehet finom és eredeti, tartalmas és nívós.

F. B.

————— UJKOR

1935. júl. 1.

6-7. n.

HAROM MAGYAR IRÓ ÉS EGY FRANCIA REGÉNYE. Három magyar író regénye jelent meg egyszerre. Módszerük a lélekkelemzés, hangjuk borongós. Embereiknek minden vergődésében a tudattalan sötét erőt rombolnak. Kettőt a kiadó (Athenaeum) nyilván e belső rokonságból kiindulva, összeházasított. Így jelentkezük együtt a „falu regénye“ (Kodolányi: Fekete víz) és a városé (Sárközi: Viola).

Sárközi regényéből ellían a város. De nem illan el a városi kispolgár u. n. családi életének szűk levegője. A családfentartó a pater familias torzképe, az anya háztartási automata, ki robotjában szomoruan csikorog, mint a kenetlen jármű. Sirásra, robbanásra állandóan kész. A hisztéria viharlégköre lebeg a családi asztal felett. Ez az asztal — a közös étkezés — az egyetlen összekötő kapocs a család tagjai között. Ennél az asztalnál nő fel e száraz családfa harmadik erőtlen hajtása, Viola. Személyleírása elmaradhat. Mindenki ismeri. Igénytelen, szín- és vértelen. Nem mer se szép lenni, se csunya; egyáltalán lenni sem mer, nincs is, ha jól megnézzük. Ezért helyezte az irgalmas szerző a regény középpontjába. Különben senki se vette volna észre szegényt.

Miért ép' ezt a szürke női sorsot vette észre Sárközi? Egy szél ilyen

Korunk 1935. júl. / aug.

7/8. 7. 612 - 615.

1935. július

meddő Violára szinte kár ennyi figyelmet fordítani. Viszont sok az ilyen kifosztott, céltalan, szerelemtelen és sivár élet. De miért ilyen és hol dől el a „jócsaládból való urilányok“ sorsa? Viola vértelen küzdelme és zajtalan hullása a kispolgári nő elkerülhetetlen sorsa. Itt minden út tilosra van állítva. E társadalmi réteg lelkiéletének tartalma: kikerülni innen. Tehetséges, férfiak szerelmi szükségletkielégítésére kiválóan alkalmas nőknek olykor sikerül. Az átlagosak szürke tömege teng. Az „urilány“ ha csinos és családja nem csúzott le anyagilag, esetleg férjhez megy és legjobb esetben folytatja anyái és nagyanyái életét. A külső formák talán módosultak, de továbbra is függvényei férjnek, gyereknek. Ha nem csinos és pénztelen, ó jaj. Házasságok kívül szeretnie nem szabad s mert nem szabad, tehát nem is tud. Osztályának felülről készen kapott morálja már generációkon át elemi erőként hat benne. Gyerekkora első megmozdulásától kezdve tilalmakat tanul. S ez engedelmességre dresszírozott lények nem is kérdeznak. Magyarázatot nem kérnek, nem tiltakoznak. Ösztöneik, vágyaik a tudatlanba merülnek. Az elsüllyedt világ csirában megfulladt adottságai, a jobb élet lehetőségei csak viziókban, vágyálmokban kísértének. Ime, mutat rá Sárközi, mi lehetett volna ugyanez a sors, ha jobb, egészségesebb, gazdagabb. Ha? Az író szerint: ha képes lett volna a megfelelő életformát választani, hiszen módjában állt, e lehetőségek benne vannak. Ezek szerint ha nem képes, a hiba benne van. Belső adottságában, lelki alkatában hozza magával jó vagy rossz sorsa feltételeit.

Sárközi jól látja a környezet emberalakító szerepét. Jól látja a kialakult ember tehetetlen hadakozását a családból magával hozott előítéletek és köztöttségek sűrű hálójában. De nem látja a közvetlen környezetet, a családi kört, az egyént előítéletével együtt megteremtő szelésebb környezetet, a kispolgár egyéni sorsára ható erőket, amelyek örlik, mint a malom kövei a búzaszemet. Nem látja, ami az egyén körül, vele összefüggően, osztályban, társadalomban végbemegy. Ezért nincs regényének konkrét ideje és kora. Krízisre, osztályok-egyének leromlásával járó erjedésre csak az embereink nehezé apró gondok emlékeztetnek. Volt Magyarországon forradalom is? Arról mindössze két szó beszél. A közbejött világháború csak az egyének ügyeit váratlanul megzavaró kellemetlen mellékkörülmény. A figyelem középpontjában lelkiéletük és szerelmük áll.

A másik regénnyel sincs másképp. Kodolányi faluregényéből alig dereng a falu. Itt a városról odavetődött kispolgári fiu ütközik meg a családi kerettel, változott környezettel, saját szexuális nyugtalanságaival. Az ellenséges világban egyedül és idegenül áll, sehonnan se tapasztal segítséget, megértést. A gyermek ilyenkor — tudja Kodolányi — a lélektan szabályai szerint szembekerül a szeretett apával, akivel a kora gyermekkorban még azonosította magát. Az apa saját szerelmi bajai miatt dühös zsarnoka környezetének. A gyermek a zsarnokságra lázadással felel. A gyermeknek új énye bontakozik ki. Elzárkózik környezetétől, lázadásába átmegy az apa egész fegyvertára, magatartásának külső jelei. A férji zsarnokság alatt szenvedő fiatal mostoha gyöngédségeit sóvárogva és kinlódva gorombán visszautasítja. A fiu forradalmi átalakulása teljes. Az apa ur, a fiu paraszt akar lenni. Otthagyja övét és nekivág a kemény téli éjszakának.

Kodolányi felveti az egyéni helycserét, mint megoldást. Osztályt kell változtatni! Az úrból legyen paraszt, ha bajba jut. Ezt a forradalmi utat mutatja osztály megakadt gyermekeinek? Ez volna az az „új népiség“? Vajjon volna-e föld és eke elég Magyarországon, ha a polgár ezt a megoldást választaná? Beköszöntene-e a nagybirtok önkéntes felosztása mint társadalommentő csoda? S ha igen, vajjon lehetne-e Magyarország újból földtúró állam, mikor körülötte a tőkés fejlődés nemzetközösítő ereje régen átömlött minden határon? Ehhez a Wells-féle utópia időgépe kellene, melyen vissza lehet utazni a középkorba. Azután: mi a csábító azon a falun, amit

Kodolányi mutat? Talán ígész a lelkileg „gátolt“ polgár számára a nemi élet egyszerűsége, amely szénapadláson, boglyák tövében zajlik, kerülgetés nélkül? Itt nem lesz liliomtiprásból végleges családalapítás — azért kívánatos? Vagy a babona, az erőszak, a tudatlanság, a természet nyers közelsége a vonzó? Talán a nyílt érdek, amely a kiterített halottat is feltámasztja?

Nem derül ki Kodolányi regényéből, hogy belenőhet-e a faluba, megtalálja-e helyét a parasztok között az uri sarj? Ezért a mindvégig érdekes regény megoldása nem is meggyőző.

A harmadik regény látóköre a legszélesebb. Zsolt Béla (Kinós ügy: Athenaeum) már nem a megakadt polgárt nézi falun és városban, osztályán belül. Ő európaiat lát s lelkeket gyötrő „ajrópa betegséget“. Ha diagnózisa helyes, úgy regényének hőse ez „ajrópa-kór“ tipikus esete. Elrettentő példa még romlatlan, egészséges tömegek számára, kiket nem ronthatott meg a kultúra fertőzése. A tünetek? Elszomorítottok. A beteg semminek sem tud örülni. Mindenből kiábrándul. Állandó közöny gyötri. Mindene van. Pénze, tekintélye, munkája. Fényűző otthona, csinos felesége. De mindez mit ér? Asszonyt nem tud kívánni. Barátra gyanakvó, munkája érdektelen, a pénz céltalan. Ti milliók, akik asszony, kenyér és munkanélkül elszánt ökölrel készültök mindezt megszerezni, ám lássátok! Nem érdemes a harc. Ime, akinek megvan — azok sem boldogok. Nem lelik helyüket. Maradatok hát ti is ott, ahol vagytok. Maradjon minden ahogy van, kár a fáradságért. Ez a pesti doktor igazán mindent megtett. Még a világnézettel is megpróbálkozott. Elhíhetjük Zsolt-nak, az se használt. Lám a következetes szocializmus gyógyszere a beteg léleknek. Pedig fiatalabb korában még előadást is tartott világnézetről ez a pesti doktor. De hát ez is az „ajrópakór“ tünete. A betegek világnézetileg is vedlenek, mint a selyemhernyó, pár perccel a kamaszkor után.

No és mi a kórokozó? Azt sem lehet egészen biztosan tudni. Ennél a pesti doktornál pl. még egész kicsi korában történt a baj — Freud a megmondhatója — az ödipus-komplexuma körül. Egész életén át a mamája kötevényénél maradt. S azért szabadul szívesen és elsielve a kinós ügytől, az élettől, mert a méreg halálkábulata az anya kendőrojtjait borítja reá. Ez a kendő-szimbólum sok mindent megmagyaráz. Maradjunk tehát e lelki jelbeszédnél. Az anya az osztály, amelytől a polgár nem tud elszakadni, mert a nevelésével beszívott testi-lelki tartalom odaköti. Osztálya céltalan, fáradt, leszerepelt. Gyermeke is az. Amaz osztályhanyatlás alkonya ez, mely Spengler nyugati emberére s Zsolt európaijára borul. A nyugati, európai-polgár fáradt, életre alkalmatlan. Csak a történelem új erői frissek, céltudatosak életre hivatottak falun, városban Európában és mindenütt.

Összegezzük: Sárközi nem mond meg mindent. Az egyéni lélek külső meghatározói kiesnek látóköréből. Kodolányi látja azokat, de homályosan. Zsolt összeolvastt földrajzi és társadalmi tájat, helyet és időt a valóságban nem létező egységbe s így csak egyént láthat a káosz felett. A ragon: Bázeli harangok (Cserépfalvi kiadás, Budapest) című regénye e tekintetben sokkal tovább megy. Itt már minden világos. A történet konkrét ideje és helye a háború előtti francia ipar és pénz aranykora. A francia felső-polgár fejlődése tetőfokán túlérletten csúng a társadalmi építmény ormán. Nem is csúng: tapad, mint élősd a fán s konok tapadással is alig tartja már egyre szűkülő területét. A háború, a feszültségek előérzetének izgatott levegője ez. A hazugság és ellenmondás kövér talaja. A jótársaságbeli emberek ök, a katolikus erény és tiszta erkölcs örei. Itt e körökben öngyilkossággal sem lehet egy váltóadósságot erkölcsileg jóvátenni. Ugyanekkor a titkos uzsora, csalás, árulás tombol a látszaterények mögött. Ha valakit lelepleznek, annak vége, elveszett ember. Feieség, jegyes, barát kitaszítja, mint a fekélyes beteget. Kötelező a gazdagsággal együtt az erkölcs, de a legnagyobb aljasság: sem akadály, ha ez a jólét és fényűzés ára. Mindegy, hogy min keli.

1935. júl.-aug.

átgázolni, egyeseken-e vagy tömegeken. A szerzés, uralomrajutás önmagát is elhamvasztó tüze mindent felperzsel, ami útjába esik, úzi, hajtja az egyes embereket, mint ismeretlen forgószél. Az imperialista tőketerjeszkedés ez: az állnemzeti háborúk, gyarmati háborúk titkos nemzetközi gyujtogatója.

Ime az Aragon regényében szereplő emberek, u. n. lelki problémáinak, belső történéseinek külső világa, a körülöttük végbemenő folyamat, mely meghatározza szerelmüket és sorsukat, képzeletük tartalmát és színeit. Ebben a légkörben születnek, érlelődnek a hazug demokrácia felett a szocializmus eszméi. Az érzékenyebb elemek értelmiségei a polgárság írói, gondolkodói leszakadoznak, meghaladott helyük itgadozását érezve. Társadalmi reformokat célzó törekvések köré sodródnak. A tudományos szocializmus és összes átmeneti fokai (utópiák, érzelmi szocializmus, anarchizmus eszméi) egyidőben és egymásra hatva áramlanak. A homiás és fejlődés eszmei tükré ez. E kor sok élő elesettjének, hősi halottainak sorából emelkedik ki a regény legvonzóbb alakja a georgiai leány. Benne, az átmeneti kor nőtipusában mutatja meg Aragon a problémákat, melyek osztályán az adott társadalmon belül megoldást találhatnak. Ez a nő már csupa lázadó tiltakozás minden függőség, szerelmi rabszolgaság, családi járom, rőiesnek szentesített tehetatlenség és tudatlanság s a női elnyomatások és e sorsközösségen át minden elnyomtatás ellen. Egész élete küzdelem, harc, tépelődés: viaskodás belső és külső ellenfelekkel. A sehovasemtartozás özöttje, kontalanja. Régi helyét betölteni már nem képes, új helyére még nem érkezett el. Azt a helyet ki kell harcolnia elszántan, belső tépelődések nélkül. Aki a küzdők mellé áll, annak egészen el kell szakadnia övéitől, multjától, régi polgári világától. De ez a teljes talpraállítás már csak az eljövendő kor asszonyától várható. Őt köszönti az író könyve utolsó lapjain. Azt akiben új élet, új regény kezdődik. Így lesz teljes és konkrét Aragon regénye az egész mozgásának távlatába állítva. Bebizonyosodik ime, hogy így is lehet líriktani regényt írni. Sőt.

(Budapest)

Domáth Irén

Korunk 1935. júl.-aug

7-8. n. 612-615.

A FEKETEVIZ — Kodolányi János most megjelent regénye — izes, szép magyar nyelven megírt könyv az urifü szenvedéseiről, aki a kívül-belül megrokkant dzsenti familiából, a „hazugságokból“ és családi szerencsétlenségéből kikivánczik a körülvevő falú „egészségébe“ és érdes szépségeibe.

Kodolányi könyvét paraszt és ur, vagy ami evvel egyet jelent, magyar és sváb közötti egyoldalú ellentét dominálja. Minden, ami szimpatikus, kemény, életerős, virtuos: ez a paraszti, a magyar paraszti. Minden, ami konvenciózus, gyűlöletes, izléstelen, mesterkél: ez az uri népek a sváb, esetleg a zsidó dolga. Parasztnak turják a földet, élnek, meghalnak nagyszerű egyszerűségben, földiességben. Urak vadásznak — kocavadásznak, — lenézik a parasztnak, impotensek, piócák. A parasztnak, magyar-sváb ellentét Kodolányi számára univerzális ellentét. Pl.: a főhős, Laci papája, az erdész *társadalmilag* kétségkívül az urakhoz tartozik, de vérből, virtusban, ha „városi“ felesége családjával szembe fordul: „paraszt“. A bürokrata-méltóságos ur: sváb, akit az igazi parasztnak oltott magyar úrnak megvet, lenézik és kigunyol, ha beborozik. De a földbirtokos, aki nem szerepel: ez már bizonyára éppen olyan urba oltott ősparaszt, mint a hős keménykötésű papája, aki megérti a szolgát, de undorodik a sváb föllebvalótól. Vagy itt van az egyház! A svábok katolikusok, ez a vallás maga cífraságaival nem tarthat igényt a szerző szimpátiájára. Egészen

Korunk 1935. júl. - aug.

[= Antal János] 7-8. sz. 617-620.

és A. J.: Hit és tevékenység. Ugy., 1985,
„Megvető“. 351-355. /Elvethető és letelhető/

1935. júl. - aug.

másképp a kálomizmus, a „magyar vallás“. S bár neveltetése katolikus, szívével itt is a magyar vallás felé húz. Az eredmény: kis Laci, a hős, akin keresztül kitárul előttünk ez az egész ellentét parasztvilág és urivilág között, karácsony estéjén megszökik környezetéből, amely a svábok és urak alá gyúrta vele-rokon paraszt-öcserejű apját és amelynek hipokrizésében nem képes élni. Bátran, elszántan, kis erejét százszor felfokozva nekivág a nagy világnak, bizonyára azért, hogy felnőtt korában hadakozzon a paraszt-élet egyszerűségéért és az uri svábok gaz rontása ellen, akik degenerálják, felfalják és szerencsétlenné teszik a magyar népet. — Innen már csak egy lépés választ el bennünket a nacionalista Kodolányi cikksorozatától Dunántúl romlásáról, amelyet szabdal az egyke, a tudatlanság és a sváb-uri veszedelem. Egyetlen lépés az Ige főtitkári állásától, amelybe a rebellis urifiú betelepedett és a Magyarország szerkesztőségétől, ahol a kormány számára agyalják ki az iródeákok, hogy hogyan és miképp lehet paraszti izzel bevonni a nagytőke érdekében készülő reformokat. De rosszul mondtam. Előbb volt Kodolányi, a mai összefüggések iródeákja, mint a kis Laci, a magyar paraszt szerelmese. Vannak, akik visszafele konstruálják meg utjukat. Volt egy idő, amikor Kodolányi nem idealizálta a parasztélet szépségeit („Sötétség“) és irni tudott a szegény ember bajairól; amikor megmutatta, hogyan nyúzza az ur a parasztot, a nagygazda a bérest, a fehér terrorista egy tragikus véget ért forradalom ipari munkás és intellektuel hőseit. („Küszöb“). Akkor Laci még a társadalmi osztályok ellentétét látta kérikelhetetlenül — ha nem is mindig átfogóan és néha tapogatózva. Akkor a falú még nem az uri osztály egyoldalú idealizált ellentéte volt, hanem maga is ellentétektől hasogatótt hadszíntér, amelyen osztályok képviselői állanak szemben egymással. Akkor Kodolányi nem tagadta még le, hogy a nagybirtokon, jegyzőn, árendás zsidón kívül a *kulák*, a nagygazda is nyomja a falu szegény népét, aki a lábát lógatja, míg a béres a nyelvét és erkölcsével, egykével fertőzi meg az idillikus falut.

Nagy visszafejlődés Kodolányinak ez a könyve — nem stílusban, írásmódban — de igazságban, tartalomban. És hova jut a magyar irodalom, ha a legbátrabbak is Szabó Dezső örökébe lépnek?

Volt egyszer egy orosz irodalom, amelynek legnagyobb képviselői: Turgenyev, Gogoly, Tolsztoj azáltal tették halhatatlanná nevüket, hogy átlépték nemesi-nagybirtokos osztályuk korlátait és őszinte, realista képet adták osztályuk züllésének, erkölcsi fertőjének és a jobbágyság anyagi és szellemi nyomorának a cári abszolutizmus talaján. Ez által — akaratuk ellenére — előkészítőivé váltak a Narodnaja Voljának, jobbágyfelszabadításnak, az 1917-ben végbement nagy társadalmi fordulatnak. Ott volt Turgenyev, aki megírta az *Egy vadász naplóját*, Gogoly a *Bulyba Tárás*-szal, s Tolsztoj, aki egy nemes tiszt katonaelményeit írta meg epikus nagysággal a szabad kozákok közt. Kodolányi is az „úri osztály” oldaláról közeledik a „néphez”, de ez a „nép” már nem a jobbágyok diferenciálatlan tömege, vagy a szabad kozákok tábora, amelyet szembe lehet állítani nemesekkel és jobbágyokkal. Ez a falu át és át van szöve a „nép” eredeti egységét megbontó és diferenciáló tőkés termelő viszonyokkal és az úr közelebb áll a kulákhhoz, mint a kulák a béreshez, nap-számoshoz. Ma reakciós, fasiszta-ízű irodalom az, amely a nép eredeti egységét hirdeti és a falut, mint egységes tábort állítja szembe az urakkal. Kodolányi nem méltó nagy elődeihez, akik a néphez mentek, ha nem akarja ezt belátni, ha kulákot, szegény parasztot és közép réteget egy cseberbe vet, ha a falu ősi tisztaságát, magyarságát, nagyságát hirdeti az urral, svábbal, várossal szemben.

A magyar irástudók, az „új szellemi front” hivatalos protektorátus

alatt nagyranőtt hirdetői, akik elvesztették hitüket a munkásság és faluszegénység teremtőképességében — az „intelligencia” vezető szerepét vallják a magyarság „népi” tömegei élen: a nagybirtok és kartell-tőke, a bankok és bürokrácia magyarságtól idegen képviselői ellen. Ettől az ideológiától van áthatva Kodolányi könyve is, sőt egyenesen irodalmi prototípusa ennek az ideológiának. Ez az intelligencia azonban a gyakorlatban az állam, a nagytőke, a bankok emlőin él. Kodolányi pl. a Magyarország című lap szerkesztője, amely a legnagyobb tőkeerejű sajtóvállalat, az Athenaeum lapja. A falun az úri osztállyal és végrehajtó szerveivel kutya-macska barátságban élő módos gazda, a kulák az úr. A falu és intelligencia szövetsége: a falu kapitalistája és a nagytőke kiszolgálójának szövetsége a tőkésuralom erősítésére, a faluszegénység becsapására. A kulák, a fasiszmus falusi támasza és az intelligencia: a tőke intellektuális támasza így találják meg egymást a „népies politika” malaclopó köpenye alatt.

Az intelligenciának a magyarság sorsának alakulására nézve oly fontos rétege azonban nincs arra ítélve hogy feltétlenül a legfasisztább uralom támasza legyen. Ellenkezőleg az intelligenciának a leg- és legfontosabb szerepe lehet a magyarság radikális megmentésében, ha valóban szakítani tud az Athenaeummal és a hivatalos protektorátussal az egyik oldalon, s a falura ránehezedő nagybirtokos-bank és kulák szövetséggel a másik oldalon. Ha az ipari munkásság leghaladottabb rétegeivel szövetségben a szegény falusi nép szabadságáért és földhöz való jogáért küzd; a legszélesebb munkás és parasztdemokráciáért, munkáért, földért, kenyérért, szabadságért. Ehhez azonban az intelligencia részéről valóban új frontra van szükség Magyarországon.

(Budapest)

Horváth János

Korunk 1935. júl.-aug.
7-8. n. 617-620.

1935. aug.

FEKETEVIZ

Kodolányi János regénye — Athenaeum

1. Gyerekek.

Ha az író gyerekekről ír regényt, a műfaj szimbóluma, Saint Réal «vándorló tükrök» is valamiképp a gyerekekhez kicsinyedik: kis kerek zsebtükör lesz belőle. Magas csúcsokra nem igen érdemes az ilyen zsebtükörrel felmenni, a messzi kitáruló tájak, a hegyrendszerek nagy összefüggései, az égtájak, szakadékok, utak kiesnek belőle. De egy-egy arcot mindenhol tisztán megpillant. Mindig kész arra, hogy lehozzon a vándorló felhőkből vagy az ég kékségéből egy darabot. Ráfér egy szobazúg s átfog egy jelenetet. De legélesebben s legmesszibbre a fényt villantja.

Gyerekek a hősei a Feketevíz-nek is. S ami legelőször szembetűnik: fény villan ebben a regényben mindenfelé. Tájak égnek napsütésben. Egy-egy jelenet íze s illata olyan, mint az érő gyümölcsé. Kodolányi ezzel az írással több feladatot is vállalt. Egyet salak-talanul teljesített: az idillt.

De a *Feketevíz* mégsem valami édeskés írás. A Feketevíz magaspártú folyó, amelybe egy kisgyerek akár bele is fulladhat. Mellette, az ormán-sági faluban a parasztygyerekek vadak, erősek, verekedők. Amikor az idecsöppent uri kisfiú első délután kimegy az uccára, azonnal körülfogják és meg akarják verni. Hiába a sértett és fenyegető gőg: «Mindjárt szólok a papának és a kocsisnak! Az én papámnak puskája is van!» Azok csak röhögnek: «Hát osztán! Ett mindönki-nek van puskája!» S a fenyegető gyűrű nem tágul. A kisfiúnak rá kell eszmélnie arra: itt nem segít semmiféle tekintély. Itt magának kell helytállnia, itt csak saját ereje szerezhethet tiszteletet.

S Kodolányi idillje és remek írói teljesítménye — ez a helytállás. Hogyan veszi fel az uri kisfiú a harcot az erős parasztygyerekekkel. Hogyan mérközik meg velük s hogyan szerez közöttük bizonyos emberséget és becsületet. Hogyan vadul hozzájuk, hogyan lánghol fel kaland- és szabadság-vágya, hogyan szereti meg őket. Már nem haragszik, amikor belövik a Feketevízbe, már eltanulta durva szavait, már daccal tűri a tanító cspős, kemény ütéseit. Már teljesen egy ve-

Illés Endre: Feketevíz

lük, — egy az úrgyűlöletben is. Paraszt szeretne lenni, elidegenedik szüleitől s karácsony éjszakáján, amikor éjfél misére megy, megszökik hazulról.

Keserű idill. De keserű ízeivel is egészséges, életigenlő, optimista robinzoniáda. Dicsérete az erősnek és a harc vállalásának. Kegyetlen leleplezője a hazugságra épített fölénynek, erőszaknak, hatalomnak. A kaland éneke. De nagy tisztaság szól belőle. Valami ősi vágy a teljesség, igazság és szépség után.

Kodolányi tragikus életképszerű első regényeinél sokan kifogásolták a sötét Munkácsy-színeket. Szinte irodalmi köztudat lett, hogy ez a fiatal író nem lát mást, csak bűnt, förtelmet és aljasságot. Első kritikussai meghökkentek. Írásaiban minden túlsötét volt. Az emberek fekélyesek. A pohár csorba. A lovak kizsaroltak és inaszakadtak. A parasztszoba gonosz és hideg. A holdfény ostoba. A padló görcsös. A vezérmotívumok mellett még a véletlen, odavetett jelzők is a halál és a nyomorúság lehangoló érzését szuggerálták. De nemcsak a Kodolányi-regények, — a Kodolányiról írt kritikák is túlsötétek voltak. Nem érezték meg ebben a szenvedélyességben a lírai izzást, a forró indulatokban a ritka erővel kibomló víziókat, a fuldokló vádokban az igazságra és békére vágyó szomjúságot.

A *Feketevízben* — akár egy előbbi regényében, a *Szakadéokban* — megvilágosodnak a régi sötét színek. A szavak, mondatok, leírások, mint Rimbaud szonettjében a magánhangzók, színeket idéznek: harsány zöldeket, erős sárgákat, vakító kékeket, s még vakítóbb fehéreket. A pleinair nagy ujjongása: a napfény ragyog mindenben. S mintha friss rügybe harapnánk: minden édeskéségtől ment keserű ízt érzünk. Jókedv, boldog, szabad, nagy lélekzet ez az írás. Aramlás, lüktetés, elfeledkezés. Írói felszárnyalás, amely tisztán és teljesen idézi anyagát: az ifjúságot.

2. Amit nem sikerült megírni.

De az ifjúság kemény éneke a vállalt feladatnak csak az egyik része. A művészi része.

Kodolányi a *Feketevízben* is, mint minden regényében, elsősorban társadalomkritikus. A kritikát: a polgári

Nyugat 1935.

aug., 8. sz. 128-130.

és I. E.: Aranykorok. Lp., Magyarok. 1972. 237-239.

osztály belső korhadását, a falusi intelligencia korlátoltságát, ürességét és romlottságát, egy őszintébb, szabaddabb, emberibb élet követelését — az Ormánságra került tízéves kis Robinsonnal mondatja el. És ez az, amit nem sikerült elhitetnie, s nem sikerült megírnia sem.

É. a tízéves kisgyerek kérelmelhetetlen tisztánlátással és ellentmondást nem tűrő lelki fejlődéssel méri meg osztályát, s találja minden tagjában, intézményében, funkciójában súlytalannak, meg, amit egy tízéves kisfiútól igen értéktelennek és leváltani valónak. Ő a tanítónő kegyességében és májfoltjaiban nemcsak a tanítónét utálja természetesenek találunk, de ezekben a májfoltokban a polgári osztály hullafoltjait látja azonnal, amit már nem tudunk elhinni. Azt is elfogadjuk, hogy ennek a kisgyereknek jobban esik hosszú csavargás után barátjánál a hideg paraszti babfőzelék, mint otthon a kutyá korbács szomszédságában elfogyasztott pecsenye. Elhiszük, hogy a szive majd kiugrik bordái közül, amikor hajthatja a lovakat, megfoghatja az ekeszarvát, elhiszük a kaland izgalmát és szomjuságát, mienk az elkezeredése és daca, — de hamisnak érezzük a végső szót: *paraszt akarok lenni.*

Ez a kisgyermek nem akarhat paraszttá lenni, — paraszttá úgy, hogy erkölcsileg megundorodva saját osztályától *tudatosan* egy másik osztály erkölcsileg és emberileg épnek érzett életformáiba kívánozzék át.

Hiába állítja Kodolányi az egész regényt a társadalomkritikai nagy cél szolgálatába: ez a tízéves gyerek nem változhatik át — *éppen a tíz éve miatt* — szociális lényé. Hamisnak érezzük azt az akció-sorozatot, amelyben az író ezzel a kisgyerekkel végigszondáztatja a polgári osztály minden megtámadott pontját: a házasságot, a gyerektelenséget, a tanítást, a hivatali, társas- és szekszuális életet, s minden alkalommal kimondatja vele a bő szociológiai záradékot és tanulságot. Ezt a hosszú és erőltetett monológot Kodolányi tízéves hőse két kulissza előtt mondja el, — a polgári és a paraszti élet kulisszái előtt.

Mindkettő *kulissza*, — éppen a szembeállítás miatt.

Ugy látszott, az ormánsági élet őszinte és megrendítő rajza olyan örök mondanivalója lesz Kodolányi-

nak, amelytől igazságkeresése soha nem fog tudni elszakadni. A *Feketevíz*-ben tétel és dialektika elég hamar az ellenkező pólusra távolították a *Kántor József megdicsőülése* és a *Börtön* parasztszemléletétől. A paraszti életnek ez a Feketevízbeli ábrázolása visszatérés Gárdonyi falujáig, sőt sokszor a népszínművekig.

Éppen Kodolányi mondta el a kezdet éveiben Bőbék Samu felejthetetlen történetét, az öreg paraszttét, aki inkább felgyújtja a házát, s nekimegy a Drávanak, csak hogy öröksége ne jusson gyerekei kezére. Most Kodolányi szükségesnek tartotta éppen ennél a Bőbék Samunál a lényegbeli korekciót: A Feketevízben csendes, bölcs, indulatnélküli öregember lett, tiszta s halk nagyapa, a tornácon ül naphosszat, öröme s élete a békés sütkézés. «Ezek hát azok a gaz paraszttok, — így szól a Feketevíz, — akikről Obrincsák azt mondta, hogy sok baja lesz velük apának, — gondolja Laci. Mogorván köszön. Az ősz öreg szívesen, szelíden fogadja. Nem látszik olyan rossznak, amilyenek Obrincsák mondta.» De ez az Obrincsák éppen Kodolányi volt a *Sötétség* éveiben. Az új, elnéző és idealizáló szeretet talán rokonszenvesebb állásfoglalás, s talán híveben szolgál egy politikai irányt, de az a másik, a régi, hübb volt az igazsághoz s hübb a művészethez is.

A másik kulissza: a középosztályrajz. Kodolányi «uri» alakjainak vérében mindig kevés volt a haemoglobin, s mindig kacérkodtak kissé a pápirossal. Senki nem tudott oly zord tisztviselő-apákat és oly ellenszenves vénkisasszonyokat rajzolni, mint ő. Túlzó elfogultsága, amely sokszor megmervítette, most sem engedett. Ez az egyoldalúság nem alkalmas arra, hogy élő polgári figurákat teremtsen, — emberek helyett a bűnök, ostobaságok és kicsinyességek panoptikumbeli merev és torz viaszfiguráit sorakoztatja fel.

3. Enyhülés.

De van egy igazibb és keményebb kritika a *Feketevíz*-ben, kritika, amelyről Kodolányi talán nem is tud. Ez az áruló és kemény vádbeszéd emberek és osztályok ellen — az írónak az a fellélekzése, amikor elmenekülhet az emberek közül. A korai Hamsun-regényekben él ilyen tiszta, mély nosztalgia a szabad levegő után. Mint egy

mély lélekzet, olyan a Feketevíz partjának leírása, betelhetetlen gyönyörűség az ormánsági őszi táj, szinte mámor és részegség az a néhány sor, amely gyümölcsöskertek illatát idézi, az üldözőit lerázó menekülő ember felsóhajtása az, mikor az író egyedül maradhat egy meleg éjszaka neszeivel és szénaitalával.

Az az enyhülés ez, az a fájdalmas vágy, az a nagy élmény, amely Swiftből árad, a megrendítő negyedik úton, a nemes lovak birodalmában. Mély és keserű megvetése az embernek, szinte ájulás a mocskos emberi dolgok láttán, örökös élmény már az emberszagtól, — és ha csak egy percre szabadulhat a közösség kínzó, vádra és védekezésre kényszerítő szorításából, — az megrendítő boldogság.

Olyan boldogság, amely után sokszor csak az ámokfutó késével lehet visszatérni a társadalomba.

Illés Endre

1935. aug. 11.

Egy író, aki „visszavonult” a tatárjárás korába...

Beszélgetés Kodolányi Jánossal írói pályájáról, a magyar sorsproblémákról és készülő nagy regényéről

Egetett mántáji, pompásan összeszerkesztett ormánsági ládák, utánpótlhatatlanul szép sárközi terítők, vidám színkeverésű parasztszőnyegek, a falakat teljesen elborító képek és könyvvállványok adják a jellegét annak az írói műhelynek, amelybe Kodolányi János, ez a nagytehetségű fiatal írónk visszavonult az utóbbi hónapokban. „Visszavonult” — furcsa itt ez a szó, hiszen az írónak éppen úgy igazi műhelye, dolgozó helye az frószoba, mint a parasztembernek a szántóföld, iparosnak a műhely. De mégis ez a szó illik Kodolányi Jánosra, akit eddig a fórumon láttunk. Ott láttuk az *Írók Gazdasági Egyesületének* az élén, ahogy szervezett, harcolt, küzdött a magyar írók sorsának javításáért; tárgyalt politikusokkal, gazdasági vezető emberekkel, komoly és magyarányú publicisztikai működést fejtett ki. Mindenütt ott volt, ahol a legnehezebb, de legnagyobb magyar ügyről: a magyar kultúráról volt szó, mert az irodalom az ő számára a magyarság lelkiismeretét jelenti, amely felébresztheti, jobb útra térítheti a pusztulás felé haladó népet.

Hogy milyen szerteágazó tevékenységet végzett, az most látszik meg, amikor dolgozó szobájába egymásután kopogtatnak be a magyar kultúra munkásai, hogy megbeszéljék vele terveiket, támogatását kérik, mert tudják, hogy ismeri a magyar élet szövevényeit, a lehetőségeket és a nehézségeket. Elismert íróbarátok mel-

lett jönnek a fiatalok, a kezdők. Utána jönnek a problémák, a tervek, a feladatok. Összesűrűsödik egy szobába az a rengeteg akció, ami eddig a baranyamegyei falvaktól Szegedig és Debrecenig s ezen túl a mai határokon, legfőképpen pedig Budapest kávéházrengetegében ennek a mindig tevékeny írónak a nyomában kélt.

Eddig a *Szabadságot* is mindig ő kereste fel, most a *Szabadság* ment el hozzá, hogy olvasói seregének hírt adjon: mi van Kodolányi Jánossal? Miért nem olvashatjuk a cikkeit? Mi készül az írói műhelyben?

Kodolányi János éppen a *Szabadság* hasábjain írta meg, hogy visszatér a szépirodalomhoz, félig menekülésből, félig azért, hogy életérzését abban a formában fejezze ki, amely az egész életet adja. Az ágáló és szónokló világból menekült vissza az alkolas nyugalomába és csendjébe, hogy a benne forrongó életérzést és életakaratot, amelyet túlharsogott a felelőtlenek, a törtető és szájkodók hangzavara, egy nagy írói műben adja át a magyar közösségnek.

Készülő regénye a tatárjárás korát eleveníti fel. Hatalmas arányokban, az élet teljességét felölelő hőmpolygással jelenik meg előttünk az ősi magyar élet, nyelvében, gondolkodásában, szokásaiban ősi gyökereket indítva meg, hogy újra nőjenek, újra lombosodjanak és virágozzanak.

Szabadság 1935. aug. 11.
29. 27. 5.

Egy pálya három szakasza

Most itt ül velem szemben, előtte ké-szülő nagy regényének gépirásos oldalai, nyelvészeti és történeti művek halmaza.

Kérdezem: hogyan jutott ennek a nagy történelmi regénynek a témájához, ho-gyan jutott ehhez az írói feladathoz?

— Írói pályámon, amely 1921-ben kez-dődött, három nagy szakaszt tettem meg. Az első fordulat a lírával való teljes sza-kítás, az érzelmi motívumok elhagyása. Addig főképp verseket írtam és az érzelmi életemet akartam kifejezni, egyéni élete-met. Mikor belekerültem Budapest szokat-lan és számomra idegen világába s bár-merre néztem és tapogatództam, nem lát-tam semmi olyan biztos alapot és közös-séget, amely ezt a nagy magányt meg-szüntette volna, akkor egyszerre láttam, hogy mit jelent számomra az a vidék, amelyet elhagytam. Egyszerre jelentkez-tek előttem annak az országrésznek a szépségei és betegségei. És akkor úgy lát-tam, hogy az írói hivatásom nem az, hogy a magam egyéni érzéseivel és panaszai-val, vagy örömeivel foglalkozzam, hanem az, hogy *munkásságomat egy nagy közös-ség szolgálatába állítsam*. Amikor erre rá-jöttem, egyszerre megszűnt számomra a baranyamegyei Ormánység pusztá gyer-mekkori emlék lenni, már nem egyéni örömök és szomorúságok kifejezője volt, hanem megnőtt és megmutatta az egész magyar nép minden közös baját, szenvedését és betegségeit.

— Családomtól és barátaimtól elha-gyva, a legszörnyűbb éhségbe taszítva így írtam meg lázas betegem első ormán-sági elbeszélésemet, a „Sötétség“-et, amely

csírájában egész későbbi írói munkássá-gomat és céljaimat magában hordozta. Ettől az elbeszéléstől számítom írói mun-kásságomat.

— Második szakasza volt írói működé-sémnek a rendkívül szenvedélyes, *váda-kat emelő és ostromozó* regény és elbeszé-lés-sorozat, amelyet az Ormánység és Ma-gyarország pusztuló népéről írtam s amelyben ítéletet tartottam az egész mai társadalmi, politikai és erkölcsi rendszer felett. Ez az ítélet olyan szomorú és ke-gyellen volt, hogy valamennyi kritikusom szememre vetette sötét és könyörtelen szí-neimet, kétségbevonta műveim igazsá-gát. Ma már egyre többen kezdik belátni, hogy amit én sötétnek és kétségbecjtőnek festettem, az még meg sem közelíti az évek során át egyre növekvő pusztulás és szétzüllés valóságos állapotát. Ujabbán néhány fiatal szociológus és tudós bejárta azokat a helyeket, amelyeket én műveim-lez alapul választottam és megállapította, hogy a helyzet sokkal rosszabb, mind amilyennek én festettem. De még ezek az enyhébb színek is olyan kétségbecjtőek voltak, hogy nemcsak kritikusaím, hanem az olvasóközönség is a legnagyobb ide-genkedéssel fogadta.

— A harmadik fázisban most vagyok, a „Feketevíz“ megírása óta. Ez a regé-nyem az Ormánységnek a körülbelül *egy emberöltővel ezelőtti* és a mainál sokkal egészségesebb és harmónikusabb képét rajzolja. Akik eddigi műveimet idegenke-déssel fogadták, most azon csodálkoztak, hogy az ormánysági életet szinte idillikus-nak rajzoltam.

Egy kor, amely kísértetiesen hasonlít korunkhoz

1935. aug. 11.

— Mi indított arra, hogy a tatárjárás korát elevenítsd fel regényedben? — vettem fel a kérdést.

Kodolányi rövid gondolkodás után válaszol.

— Ahogy egyre távolabb mentem időben napjainktól, rá kellett jönnöm, hogy a múlt század végétől lehet számítani a magyarság végső felbomlásának és szétzülésének időpontját. Nagyon érdekelt az az ősi életforma, amelynek én gyermekkoromban már csak halvány töredékeit láttam. Elfogulatlanul iparkodtam megvizsgálni és megítélni azt a politikai és erkölcsi rendszert, amelyben ma élünk és amelynek kifejlesztésével *egyes arányban sorvadt el a magyarság gazdasági, politikai, erkölcsi és kulturális élete* s amely egyre jobban kidomborította a kapitalizmus

és a polgári álkultúra pusztulásának a tényét. A történelmet kezdtem tanulmányozni, hogy eljussak a *kezdeti* alapokhoz. A történelemhez engem a magyar nyelv beható vizsgálata csábított. Hiszen nyelvünk különféle rétegeiben egymásra torlódik a nép teljes történelmi tudata és nyelvésben letűnt évszázadok életformáit hordozza. *Eljutottam egy olyan korhoz, amely kísértetiesen hasonlít a mi korunk válságokkal és megpróbáltatásokkal teli világára és amelyben a magyarság léte vagy nem léte ugyanúgy sötét kérdőjelként mered elénk, mint ma.* Ez a kor a XIII. század volt, amikor a nyugati keresztényiséghez már végképpen odacsatlakozott és a keresztény középkor eszméi, gazdasági, társadalmi, politikai, erkölcsi és kulturális formáiba már beleolvastotta

magát a magyarság, de az ázsiai nagy nomád gondolat, a mongolok világbirodalmának gondolata, végső elsőprésszel fenyegette. A mongol világbirodalom új alakját én a bolsevizmusban látom, amelyet Lenin még politikai szervezetében is teljesen Dzsingisz kán birodalmának alapelvei szerint alapozott meg, Lenin mongol volt. Regényemben én a mongolság szemével is nézem Európa és a magyarság életét.

— De abban, hogy ilyen messze tértem vissza, nagy része van annak a kétségbeejtő helyzetnek is, amelyben a mi korunk társadalmá vergődik. Európában és főképp Magyarországon élni ma már magában véve is hősiesség és nagyon kell önmaga tisztaságában himnie annak, aki megakar menekülni a kétségbeeséstől.

— Történelmi munkámban arra töreksem, hogy a nagy, széles néprétegek mindennapi életét elevenítsem fel. Ezt azért teszem, mert a XIII. század tragikus sorscsapásaiban azt láttam a legfelemelőbbnek, hogy *a nyugattól elhagyott és keletől legázolt magyarság a maga puszta ösztönös életakaratóval támasztotta fel újra önmagát* s a király újjászervező munkája is egyik kifejezője és irányítója volt ennek *a belülről fakadó, ösztönökből táplálkozó, követ-kőre hordó életakaratnak.* S éppen ezt az ösztönös életakaratot nem látom ma. Éppen arra tanít a régmúlt, hogy korunk kegyetlen malomkövei közt örlődve a magyarság *elvesztette életakaratót, életkedvét, keménységét és öntudatát.* Hogy ez így van, azt világosan láttam azokból a kutatásokból, amelyeket 14 év óta az egyke, a népkultúra sülyedése és a magyarság lelkének megfelelő életformák bomlása körül végeztem.

„A magyar Háború és béké-t szeretném megírni...”

Végül írói célkitűzései felől érdeklődöm.

— A céloom most már nem az — felelek — ami munkásságom első idejében volt: a magam egyéni érzéseinek kifejezése, de az sem, amely a második szakaszát jellemezte, hogy t. i. a bünökért és pusztulásért vádakát emeljek és ostorozzak. Hanem az, hogy a nemzet legjobbjai-ban felébresszem a lelkiismeret szavát s a nagy nyult képeinek megrajzolásával rá-döbbsentsem a *szörnyű jelen valóságára*.

— Nem szórakoztatni és mulattatni akarok, nem is pusztán valamű irodalmi és jól-rosszul sikerült művet alkotni, amelyet a kritikusok széthoncolhatnak és amiért engem esetleg megdicsérhetnek, vagy gáncsolhatnak. Feladatomat én sokkal többnek látom: figyelmeztető jel, a lélek gyökeréig ható *erkölcsi megmozdítás* akar lenni a munkám. Ezt azzal vélemlélni, hogy egyrészt fellámasztom a már-már elsüllyedt magyar kultúra ragyogó arcát, megszólaltatom a *ma már teljesen elromlott és idegenné vált* magyar nyelv ősi hangszerét, hogy szemünk elé állítom a magyar paraszt, halász, katona és egyházi ember magas erkölcsi síkban kicsúcsosodó életét és rámutatok azokra a hatalmas és egészséges erőkire, amelyek bennünket máig itt tartottak, de amelyek ma már elsorvadtak.

— A magyar „Háború és béké-t szeretném megírni és úgy érzem, ha csak meg tudom közelíteni ezt a célt, elértem a legnagyobbat, amire vágytam. Minden, amit eddig írtam csak próba és tanulmány volt ehhez a műhöz, csak részlet, amit most egy nagy egészszé akarok összefogni.

Eddig szól a magyar író vallomása 1935-ben. Az olvasó bizonyára megérzi, hogy fekete sorsa reménytelen jövődjé titkainak feltárásában alig haladt még magyar író mélyebre, mint *Kodolányi János*, aki visszavonult az „életől”, hogy annál inkább szolgálhassa az „életet.”

Kertész Dániel

1935. aug. 30.

AZ UTOLSÓ ÓRÁBAN

Jelentőségteljes nap a mai. Ma délután hangzik el a kormányzó szózata az egyke fészében, *Dél-Baranyában, Harkányfürdőn*, a magyarságot félelmesen pusztító csapás ellen. Ez a beszéd állomást jelez abban a küzdelemben, amelyet *Baranya és a Dunántúl* megmentése érdekében a tisztánlátó és aggódó lelkek folytatnak. Ime, *legfelső helyről halljuk a figyelmeztetést*, ami évek során át csak halk és szerény sóhaj volt: minden erőnket forrjuk össze a magyarság kihalásának megállítására!

Időszerű tehát, ha éppen ma nézünk körül egy kissé az egyke-ragály pusztításainak sivár területén. A szörnyű tömeggyilkosság körülbelül a múlt század 60-as éveiben kezdődött *Dél-Somogyban és Dél-Baranyában*. Akkor még nem látszott veszedelmesnek. De futótűzként terjedt s már 1892-ben *Somogy megye* törvényhatósága felirattal fordult az országgyűléshez, azonnali intézkedéseket kérve. A feliratot *ad acta* tették s régen belepte már a por.

Herbert János dr. vaiszlói orvos most megjelent cikkében, amelyet az *Egészségpolitikai Szemle* legutóbbi száma közöl, félelmetes statisztikát állított össze a régi *Nagy-Magyarország* és a trianoni *Csonka-Magyarország* születési arányszámának csökkenéséről és a lakosság pusztulásáról. Az összeállítás 1871-től 1933-ig terjed.

A *kopenhágai nemzetközi becslés* szerint *Csonka-Magyarország* háborús vesztesége negyedmillió fő. A szörnyű vérvesztés következtében az elmaradt születések száma 549.000. Nézzük már most azt is, hogy *Magyarországot* csecsemőhalálozás dolgában csak *Szerbia* mulja felül, évi veszteségünk lévén kerek 40.000 gyermek. Ha tudjuk, hogy a világháborúban évente 39.000 ember veszett el, világos, hogy maga a csecsemőhalandóság felér egy állandó, szüntelen és síri csendben folyó világháborúval. Számítsuk még hozzá ehhez a rettenetes számhoz a betegségek — lues, tüdővész stb. — s a meddő házasságok sötét munkáját s előttünk áll a helyzet valódi képe, — a lassú, de egyre gyorsabb ütemű kihalás...

Vidéken félóránként, *Budapesten* ötóránként kondul meg a harang egy-egy tüdővész halott felett. *Kilencven ezer új sírt* ásunk évente a tüdővész aratása elé. Ha mindent számbavesszünk, egyetlen emberöltőn át 2.500.000 főnyi a csonka magyarság vérvesztessége, több, mint *Budapest kétszerese!* Így mondja ezt a hivatalos statisztika.

De bennünket most az egyke érdekel a főképp a *baranyamegyei* egyke. Hiszen innét indult pusztító útjára, innét hálózza be az országot mint a mindent elemészto penészgomba. Lásuk *Herbert János dr. évtizedes tanulmányozásának* néhány jellemző eredményét.

Az *Ormánság* magyar őslakossága református. A másvallásúak szinte kivétel nélkül bevándoroltak. Ha tehát a reformátusok születési adatait vizsgáljuk, előttünk áll a törzssőkös magyarság légzőrőbéje. Tizenhét *ormánsági község* lakossága 1880-ban *Fényes Elek* statisztikája szerint 91,7 százalékban református volt, 8,3 százalékban katolikus. *Száz évvel később*, 1930-ban, a reformátu-

sok *leapadtak* 55,63 százalékra, a katolikusok *felszaporodtak* 42,16 százalékra. Az *Ormánság* legnagyobb faluja, *Vaiszló*, természetes szaporodása száz év alatt 1, mondj: *egy* lélek, a többi bevándorolt. Az *Ormánság* vérvesztessége száz év leforgása alatt 50 százalék s ha tudjuk, hogy az egyke csak a 60-as években kezdődött, világos, hogy *hetven év alatt a törzssőkös lakosság száma a felére zuhant.*

Sötét képek ezek. S ha láttuk azokat a grafikonokat, amelyeket *Kiss Géza* állított össze e amelyek a *Dunántúl* és a *Duna-Tisza köze* szaporodási hullámzását száz év leforgása alatt, feltüntetetik, kiderül, hogy kétszázötvenhat légzőrőbe szerint az arányszám többnyire a felére, de sok helyen a tíz százalékára zuhant. Ezek a görbék, mint a lázas beteg állapotát, mutatják a magyar falvak gyötrelmes vergődését, szomorú zuhanását. Az a térkép pedig, amelyet *Kénéz Béla* közölt a *Statisztikai Szemle* múlt év júniusi számában, azt mutatja, hogy az egyke falvak fekete pontjai *úgy szőlővdn az egész országot behálózzák* fojto-

Magyarország 1935.
aug. 30. 196. n. 5.

gató pókhálózóvevényükkel, csak a keleti rész, *Berg, Szatmár* kicsiny osüceke virul a természetes arányszám pirosságában.

A pusztulás éke a *Dráva* mentéről kegyetlenül s megállás nélkül nyomult fel *Tolná, Fesér* megyén át, kettéhasítva a *Dundutúlt* s nyugatra, keletre kiágazva s összefonódva, fojtóhurkokat vetett az *Alföld* törzsökös lakossága felé. Hiszen ma már tömegével vannak falvak, ahol a normális 24-es arányszám 10-re, sőt 6-ra zuhant. Vannak falvak, ahol csak *minden második évben születik egy, egyetlenegy* gyermek! Egészítjük ki ezt a képet a *gyermekhalandóság* évi 40.000-es összegével, a *vérbaj, tüdővész* pusztításával s előttünk áll *Magyarország* öslakosságának mai állapota.

Ma, amikor *Harkányban*, a kormányzó jelenlétében vonulnak fel Dél-Baranya többgyermekes anyái, amikor a nagyjelentőségű ünnepségen ismét felvillognak a hófehér vászonruhák, szenteljünk egy percet ennek az életbevágó kérdésnek. S vessük fel ismét a régi követeléseket, amelyeket az egyke egy másik kiváló tanulmányozója, *Fülep Lajos* felvetett. Mondjuk ki ismét: sürgősen és gyökeresen meg kell változtatni a *birto*kmegoszlás mai, tarthatatlan rend-

szert, magyarokat kell telepíteni *Bereg*ből, *Szatmár*ból, *Hajdúság*ból a fertőzött falvakba, gátat kell vetni a rohamos német terjeszkedésnek s a földbirtokrendezéssel egyidejűleg meg kell változtatni az örökösödési törvényt. Lehetővé kell tenni az egészséges, többgyermekes családok terjeszkedését s a kipusztult családok magyar törzsekkel való pótlását. És végre életbe kell léptetni az adó- és egyéb kedvezményeket a többgyermekes családok számára. Mert a napról-napra megjelenő német, csehslavok és román statisztikai közleményekből felénk kondul az utolsó óra figyelmeztető ütése.

A mai ünnepség, melynek országos, sőt történelmi súlyt ad a kormányzó szózata, kiindulása kell hogy legyen az őszinte, gyökeres és az egész magyarságra kiterjeszkedő egykeellenes reformoknak. Mindnyájunk számára, akik tudjuk és látjuk, mily szakadék felé rohan a magyarság, vigasztaló jelenség a mai *harkányi* ünnep. Hiszszük, hogy a pusztuló *Ormánység* magáraeszmél, az ország és a falvak vezetői pedig olyan szent elszántsággal látnak munkához, amit a sorsdöntő idők megkövetelnek.

Kodolányi János

Szeged zenei élete válásúton

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Sokan talán nem tartják fontosnak, hogy amikor annyi baj, gond és veszély nehezül az ország életére, amikor életbevágó fontos kérdések merednek elénk, sőt kerítünk olyan problémákra, amelyek nem kapcsolódnak szorosan mindennapi életünk létkérdései közé. Am, akik így gondolkodnak, tévednek. Mert az ország és a magyar nép megújulásának feltételeit nem lehet elsődrendű vagy másodrendű feltételekre bontani. *Egy és egész* az, oszthatatlanul és bonthatatlanul, mint amilyen egy és egész maga az élet, fizikai, szellemi megnyilvánulásában és feltételeiben. *Az ország kultúrélete kihat anyagi életére is, — és fordítva.* Ezért nem lehet közömbös egy olyan hatalmas város kultúréletének pangása vagy fellendülése, egészséges vagy beteg irányban való fejlődése, mint amilyen város Szeged, Budapest után legnagyobb városunk.

Akik Szeged zenei kultúráját figyelemmel kísérik, már régóta lemondóan és keserűen szemlélik annak szomorú vergődését, a magyar kultúrától való eltávolodását, a *Bartók-Kodály által kezdeményezett és világszínvonalra emelkedett népi zenekultúrától való elszakadást* s egy mérhetetlenül káros, beteg szellem elhatamosodását. A városi zeneiskola feladata lett volna ennek a nagy magyar közösségnek a modern népi zenekultúrába való bekapcsolása, ennek azonban éppen az ellenkezője történt. Szerke az országban felcsendültek az új magyar zene évezredes melódiai és ritmusai, gyermekkorosokba tömörült tiszta lelkek énekeltek a magyarság lelkéből kisarjadt dallamokat, egyik város a másik után nyitotta meg kapuit és szívét az önmagára talált új zenekultúra előtt s a kezdeményezés már régen európai magasságokba fejlődött, meghajlásra készítette azokat a nemzeteket is, amelyek a klasszikus zenében örök értékeket teremtettek. *Csak Szeged állott mereven és hajthatatlanul, behurkolózva a dilettantizmus és a Gesangtafel ködös szellemébe s akik erejüket megfeszítve változtatni akartak ezen a csúfos helyzeten, mindig szembetalálták magukat a szegedi hivatalos zenei körök ellenállásával, s König Péter zeneiskolai igazgató kijelentésével: „Bartókot és Kodályt nem engedem be Szegedre!”* A derék König Péter, — aki még magyarul sem tanult meg tisztességesen — minden befolyását latvetette a modern népi zene érvényesülésének megakadályozására, s hogy milyen eredménnyel, azt bizonyították az idel szegedi ünnepi hét zenei eseményei. *Erre az ünnepi hétre Mascagni Parasztszünete tette fel a koronát, a maestro személyes részvétele mellett.* Ez túlságosan is népszerű, üres, hibrid zenei alkotás.

Sőt a vendég Mascagni még arra is vetemedett, hogy szokásos fölényeskedő, fenyegető és felszínes modorában *kirugjon a modern zene ellen!* Nem beszélünk ezúttal a szegedi ünnepek egyéb zenei baklövéséről és félrecsúszásáról...

Most a derék König Péter nyugatomban vonul. Elérkezett hát az ideje, hogy azok, akiknek beleszólásuk van Szeged kultúrái életébe, *gyökeres irányváltozást* követeljenek s a városi zeneiskola igazgatói székébe olyan férfit ültessek, aki a ráváró fontos, korszerű feladatoknak mindenben meg tud és meg is akar felelni. Olyan férfit, aki tisztában van a magyar kultúra szellemével, történelmi

helyzetünk követelményeivel, a népi zene országreformáló erejével és lélekátalakító hatalmával. Olyan férfit, aki bebizonyította, hogy *méltó egy százeres magyar város kultúrájának irányítására, kifejtésére és a nagy egészbe való bekapcsolására.*

A Szabadság már foglalkozott Szeged zenei életében küszöbön álló változással és országos pályázat kiírását követelte a zeneiskola igazgatói állására. Tudunkkal hárman pályáznak a megüresedő igazgatói székre. *Kettőt közülök nem ismerünk, — ami magábanvéve is elég sajnálatos a pályázók szempontjából.* Ellenben annál inkább ismerjük a kiváló *Vásárhelyi Zoltánt*, a harmadik pályázót. Ő volt az első, aki a vidéki zeneélet újjászületését megindította *Kecskeméten* a népi magyar zene és a klasszikus zene jegyében. Nevéhez számtalan klasszikus és modern magyar zenemű olyan bemutatása fűződik, amely nemcsak az országban, hanem *egész Európában visszhangot* keltett. Emlekszünk például *néhány angol lap komoly méltatására.* Bemutatta például *Josquin „Pange lingua”-miséjét, Schütz „Máté-passióját”* és *„Karácsonyi oratoriumát”,* a leghíresebb angol operának, *Purcell „Dido és Aeneas”-ának* bemutatásával úttörő munkát végzett. S együtt lelkeseztünk *Kodály* legújabb kórusainak bemutatóján nemcsak egész *Kecskeméttel*, hanem az ország minden részéből odaérkezett idegenekkel is. Ki hitte volna, hogy olyan rövid idő alatt, mint azt *Vásárhelyi tette, Kecskeméttel*, ezt a valaha álmos és közönyös alföldi várost *zenei központtá* lehet fejleszteni? *Vásárhelyi* szívós, kitartó és lelkes munkával megcselekedte a lehetetlennek látszót is. És megmutatta, hogy *a magyar vidék alkalmas az ősi zenei kultúra és klasszikus zene befogadására.*

Ezenfelül megszervezte *Vásárhelyi* a zeneiskolai kórust, vegyeskarrá alakította a *Kecskeméti Városi Dalárdát* s mind a kettőt olyan magas színvonalra emelte, hogy a legnehezebb zenei feladatokat meg tudják oldani. Amikor pedig a *Kecskeméti Városi Dalárda* Budapesten vendégszerepelt, egyhangúlag a legnagyobb sikert és elismerést aratta.

Hozzá kell még tennünk az elmondottakhoz, hogy *Vásárhelyi* mint hegedűpedagógus is kiváló. Most készülő újrandszerű hegedűiskoláját nagy érdeklődéssel várják a szakemberek. Mint tanár tehát mindenképpen alkalmas egy olyan fontos pozíció betöltésére, mint amilyen a szegedi zeneiskola igazgatói állása.

Kíváncsian várjuk, mi fog történni Szegeden. Vajjon befellegzik-e végre a sógorság-komaság-atyafiság szempontjából való mérlegelésnek, befellegzik-e a magyar kultúrával homlokegyenest ellenkező, sőt azt romboló dilettantizmusnak a korszaka Szegeden. Vajjon új kultúrális erők támadnak-e ott, vagy továbbtart a hosszú tespedés, züllés, mérhetetlen kárra az egész magyarságnak. Vajjon tanúi leszünk-e a vidéki zeneélet újabb előretörésének, vagy keserűen várjuk azt az időt tovább is, amely végetvet a dilettantizmus szellemgyilkos uralmának. Vigyázzunk! *Egy ország kultúrájának a szeme csüng most Szegeden.* S egy új nemzedék szeme, olyan nemzedék, amely szenvedéseken át szívta magába népünk megújodásának reményét s amely ma már egyre erőteljesebb ütemben érvényesíti országépítő szándékait az élet minden vonalán.

Szabadság
1935.
sept. 22.
35. 22.

KODOLÁNYI JÁNOS:
FEKETEVIZ

Regény, Athenaeum-kiadás, Bpest.

Nem páratlan az új Kodolányi-regény témája az író eddigi életművében. A *Feketevíz* központi figurájának, a kis Németh Lászlónak arcával találkozunk már a *Szakadékok*-ban. Az új regényben ez az alig nyolc-kilenc esztendő gyermekarc tökéletesebbnek tűnik, mint a másokban; a *Feketevíz*-ben biztosabb s tágabb vonatkozásban áll az élettel, mint abban. Németh Lacika, a falusi erdész fia nem fontos lény a faluban, de a parányi emberke nemcsak arra alkalmas, hogy Kodolányi megragyoxtassa a gyermek lelkén aprólékos-naturalista írnitűdását s a naturalizmus síkjában kitűnő emberábrázoló képességét, hanem a gyarapodó, látó, halló, okoskodó, tépelődő emberke körül megelevenedik a tökéletes falukép is, uraival és parasztjaival, különös lelkiségével. A falusiak között járatan erdészfiú szerencsés „regényhős” abból a szempontból, hogy személye s eddigi neveltsége által ábrázolni lehessen azt a kétféle életet, melyet ugyanazon faluban élnek nép és vezetők: a kétféle életszemlélet éles elenszínait.

Kodolányi tolla alól alig csúszik ki felesleges vagy tudattalan mondani-való: ez teszi tökéletessé naturalizmusát is, még a Szelezky tanító úr rendfentartó pálcája is fontos anyaga ennek a regénynek, mert ezáltal a pálcá által kiteljesedik a paraszti és úri iskolás gyermekek sorsa közötti különbség, a tanító úr személye által pedig kirajzolódik a magyar falu vezetőinek pártütő kiszolgáltatottsága, részrehajlása, életének sivársága, eltemetettsége, kilátástalansága. Az olvasó mindvégig érzi azt a kegyetlen kínai falat, mely a falu életét határolja s melyet töredékesebben ugyan, de feszülőbb, nyugtalanítóbb erővel

érezünk a *Börtön*-ben, Nagy Varga János parasztélete által. A másik fal a regény felépítésében a falun magán vonul át s szeli kettőbe azt, elválasztván Németh Lacikát is paraszt játszótársaitól. Két gyermek: az erdész fia, hagyományos „úri” nevelésű, Varga Dezső, a parasztfiú pedig ott nő fel az ősi dolgok társaságában. Kétféle lélek: egyik megijed és töpreng, nyugtalanodik az élet nagy tényei előtt, másik pedig tudatában van életének, pontos fokmérő az ő számára a világ, ami körülötte zajlik s már tíz esztendő korában fontosabb kérdése a vagyonygyűjtés a halálnál, amely nagyszülei házába kopogtat be.

Németh Lacika az erdész családjához tartozik, céltudatos művészi anyaga Kodolányinak ez a család a mostoha anyával, a komoly, egyre sötétül arcú apával s az első feleségtől származó két gyermekkel: leánykával és fiúval. Kísérleti nyúl ez a család az író kezében s vigasztalanul sötét megrajzolásával az egész magyar középosztályról rántja le a leplet: arról az asszonyról, aki negyded-pengős mozifilmeken felnőtt kultúrájával tragédiába sodródik a falú sarában, céltalanná, reménytelenné, kétségbeeséjűvé süllyed az élete azon az életterületen, ahol sötét börtönbe zárva vergődik az élet, — a faluban; arról a férfiről, ki ebben a légkörben elveszti önmagát, zárkózottá, durvává, kiméletlenné lesz. A gyermek pedig, Lacika, még fehér vászon-lelkű s inkább lefelé kívánczik, a parasztok közé, semmint az apja börtönbe vetett életét folytassa. Kodolányi fokozza a sötét, vigasztalan rajzot, az erdész-család életét kitágítja az államkeretek közé: „méltóságos-úrjárást” Szabó Dezső és Móricz Zsigmond mellett nem írtak le maróbb, könyörtelenebb kritikával, mint Kodolányi ebben a regényében.

A végtelenségig lehetne elemezni ezt a könyvet, illetve mondanivalóit,

ami azonban nem lenne szerencsés művelet: olyan szilárd összeépítésben kapcsolódnak egymásba epizódok, figurák, jellemeik. Tökéletes, egész és kerek a regény, mint művészi alkotás, az olvasóban, azonban mégis hiányérzet támad elolvasása után (minden Kodolányi-regény ezt a hangulatot váltja ki.) Itt hivatkozunk kell Móricz Zsigmondra, kinek írói iskoláját Kodolányi is kijárta: a Móricz-könyvek az ellenkező hatást ébresztik. A hibát — azt hisszük — Kodolányi életszemléletében kell keresnünk. Sötét szín, komorság, halotti világítás vetődik a témára, ha Kodolányi kezében gyúródik az alkotás. Annyira egyénien sötét ez a látásmód, hogy humort nem is lehetne elképzelni egy Kodolányi-alkotásban, groteszkül, furcsán, illetlenül hatna. Pedig az igazán nagy alkotás több, mint amennyit a naturalizmus — szigorúan csak naturalizmus — módszereivel lehet megalkotni. Az igazán nagy alkotás több magánál az életnél is, a naturalizmus pedig az életet is lefaragja, hogy kegyetlenebbnek, vigasztalanabbnak, sivárabbnak lássék.

Kovács György

Endreyi Helikon
1935. okt.
8. sz. 625-626

KOMOR LÓ

Móricz Zsigmond új kötet

Móricz Zsigmond

A szűkös, ahinek Komor Ló a legelő-
vagyója, kaméy bronzsík a vértel-
les Horváthya, Iona barát, a
rod, mótalan, Lovassal a kálit,
de az első kőzet, a kőzet, a kőzet,
falságra könyv, a kőzet, a kőzet,
egy egész, a kőzet, a kőzet, a kőzet,
perdül a kőzet, a kőzet, a kőzet,
Móricz Zsigmond alak, olyan, amilyet csak
az Alföld kunjai között találunk.

S ilyen a kötet többi alakja is. Ki-
sértetiesen egész és kísértetiesen ma-
gyar figurák, akár a kis földes szo-
bában vitának a gyermekáldás ret-
teggő várakozásában, nehéz életűről,
akár a búzaföldeken évődnek, akár
mesét mondanak az úrnak kerteszé-
lés közben, mindig egy teljes vilá-
got s még hozzá mesét össze nem
számolható magyar világot repre-
zentálnak. Ha Móricz Zsigmond va-
lamelyik hőse — legyen bár egy re-
gény bonyodalmas eseményeinek ré-
szese, vagy csak néhányoldalas rajz
szereplője — belép a történet ker-
tébe, már első mozdulatában, szavá-
ban magával hozza multját, minden
problémáját, egész lelkét s azt a tár-
salmi réteget, amelynek tagja.
Egy-egy jelző, egy-egy jellemző
gestus, egy-egy szinte véletlenül el-
ejtett szó tartalmát rebbent az
olvasóban s az élmények és gondola-
tok tömegét sodorja hős alakja köré.
Mindenki olyan játékosan, olyan mag-
gától értetődően és természetesen,
szinte véletlenül tudja megcsinálni,
ahogy a varázsló játszva teremti a
szemünk láttára növekedő fát egy
kis magból, vagy ahogy a kínai
zenélő tűzköveket és csillagokat
perget a feldobált és faklyákkal.

Móricz Zsigmond írása mindig ak-
tívalisak, bár gyökeirek mesze lenyúl-

nak a multba s a faj és osztály látsz-
nak tudatlanságába. De ebben a köny-
vében szinte kizárólag olyan körü-
ket érint, amelyek a mai napig éltő
kérdés. Hogy lesz a csodaból a
szó, hogy gondolkodik, ahinek nem
kell a gyermek, hogy mondja meg a
képelete annak, aki ősi csodahitben
a huszadik század realitását, beid-
olja meg mesével... Gyakran az az
érzés az olvasónak, hogy egyáltalán
népek alkallódtak, társatlan, idegenül
vergődő típusait látja, amint szinte
megerőszakolva magukat, belakénysze-
rülnek a modern élet vaskezeibe, el-
nyomó gépezetbe, felőröl forgásába.
Fájdalmas érzés ez, minduntalan fel-
támad bennünk a vágy: Segítsünk raj-
tuk, kiáltunk bele a világba tragikus
igazságokkal! Ezek a magyar élet-
darabok, ezek a kollektív lelkiességük-
ben és típus-voltukban is egyéni ala-
kok, amint magukkal cipelik az egész
fajta multját és kilátástalan jövőjét,
legtisztább együttérzésüket, szociális
igazságosságukat és cselekvésre törek-
vőiket szabadítják fel. Legnagyobb
ereje Móricz írásának ez a mélyre-
nyúló varázslat, ez a jobb éntükbe
markoló támadás, ez a csendes, em-
beri felszabadítás... A könyv, amely
Komor Ló felszólásnak a szemében
csillag.

Az elbeszélések, melyeket most ka-
punk, a legnagyobb, legészürtebb
művészi alakítás gyümölcsei. Azok
közé a könyvek közé tartozik a Ko-
mor Ló, amelyek velünk vannak egy
életben át s a valóság kemény igazsá-
gait úgy állítják el a szívünkben, hogy
a megszépítő távolságot is éreztetik
velünk. Olyanok, mint az Alföldön vé-
gigéző vihar után a szivárvány.

K. J.

Az Est 1935. okt. 11. 232. n. 9.

1935. nov.

FEJA GÉZA IRODALMI SZEMLÉJE

HÁROM FIATAL REGÉNY.

Egyszerre jelent meg e három fiatal regény, hogy az Ady utáni nemzedék prózáját reprezentálja. A kiválasztás szerencsés volt. Tamási „Szűzmárjás királyfia” a hőskor, az Ady utáni nemzedék elsőrangú igényeit jelzi. Sárközi a „Violában” szenvedők és kiszolgálók után megteremtette a kispolgárság regényét. Kodolányi sok évig tartó és kitűnő értékeket teremtő vívódása után epikailag kiszélesedett a „Feketevízben”.

A „Szűzmárjás királyfi” örök emléket emel a szakadatlanul bennünk élő hőskornak. A magyarság örök „levése” egyetlen könyvünkől sem süvít ki ekkora erővel. 1928-ban jelent meg az első kiadása, melyet úgy ajánlott nekem: „mint az útszéli keresztet, amely szenvedésre és Istenre emlékeztet”. A magyar történelmi keresést vetíti ki egy hatalmas prózai balladában s valóban az Istenre emlékeztet szüntelenül. Ady mellett Tamási a magyar irodalom másik nagy vallásos költője. Isten folytonos jelenvalóságát egyetlen írónál sem érzem annyira, mint Tamásinál. Nála a vallásosság nem díszítő elem, vagy írói hiányosságok áhítatos palástolása, hanem legbelsőbb szükségyszerűség, a horizontnak különös fölshők s egyben elmélyedő mozdulata.

Minden évben újra elolvasom e könyvet s egyre nő a szememben. Szinte fókusza az egész magyar balladai kultúrának. Ujra és újra izlelem tündöklő mitológiáját. A mitológia a kozmikus tudat őre s itt olyan erővel jelenik meg, mintha jóvá akarná tenni kultúránk szűk esztendeinek szárazságát és sivárságát.

Sárközi György a mérhetetlen kispolgári szürkeséget és eseménytelenséget írta meg. De ez az eseménytelenség poros, néma hangszer, melyet az író felnyit s a XX. század első néma nagy tömegeinek emberi szenvedését játssza

47

el rajta. Első prózai írása Sárközinek, mely valóban reveláció, a névtelen polgár tragikumának a kinyílása. Éppen olyan mélyen jellemző írás erről a rétegről, mint Kaffka Margit „Színek és évekje” a haldokló dzsentriéről. Csakhogy Kaffka Margitnak egy nagyon mélygyökerű és gazdag életű réteg sorsának és tündöklő életformájának elparentálása adatott. Sárközi pedig egy gyökértelen, szürke életformának ábrázolásához fogott. A hang, melyet a vállalt feladat kifejezésére teremtett: tökéletes. Az irónia és a szánalom elegyítéséből keletkezett. Az irónikus látás éles világossága s a szánalom átfogó ellágyulása érlelték művét revelációvá. A „polgári regény” elnagyolás volt (Molnár Ferenc: Andor), vagy pedig zsurnalisztikus modorra rejtett állapot. (Zsolt Béla.) Vélük szemben Sárközi az író fölényét és tisztaságát jelenti.

Kodolányi könyve arról tudósít első sorban, hogy az író megérett a nagy regényre. Első s kitűnő regényei után azt hittük, hogy egy megrázó szociológiai horizont körében marad írói érdeklődése. A „Feketevíz” azonban arról tudósít, hogy elindult a szélesebb népábrázolás felé. Amikor a baranyai népbetegségek és tragédiák ábrázolásán túl, gyermekkori emlékeit idézve, szélesebb hullámokkal vall a népről, epikai hangja és epikai igényei is egyszerre megérnek. Érdekes vita indult meg könyve körül. Egyes kritikusok hűtlenséget emlegettek, hogy az író hűtlen lett régi szociális keserűségéhez, holott ebben a könyvében éppen egy szélesebb hűség jelentkezik: a népelet teljességének ábrázolása. Kodolányi a szintétikus mű felé tér.

Magyar Írás
1935. nov.,
9. sz. 47-48.

1935. nov.

A L T A B A R S Z

Soha életében semmi baja nem esett. Még csak nem is köhögött, nem is trüsszentett. Tavasz óta azonban már csak a sátra előtt üldögélt s repedezett nehéz kezét a szívére nyomva, kapkodott lélekzet után. Ha fel akart állani, csak nagy kínnal, kapaszkodással sikerült. Térde, dereka, könyöke vadul hasogatott. A nap sem segített rajta. S ahogy megjött az ősz, egyre tehetetlenebb lett, fájdalmai növekedtek, lélekzete el-elakadt. Unokája morogva szolgálta ki, ha nagyon kellett, de volt annak is elég baja. Tizenhat gyermeket hozott a világra s nyakán nyüzsgött egy sereg kis unoka is. Százfélé tépték volna, ha lehet.

Igy a szegény beteg utolsó napjaiban már a barátira maradt. Iréneusz pedig feltette magában, hogy addig nem indul tovább, amíg isteni félelemben meg nem gyóntatja, fel nem oldozza az öreg kúnt, hogy tiszta lélekkel mehessen át a Paradizumba.

De az öreg nem nagyon akaródzott meggyónni. Nem értette a dolgot. Ott feküdt és nyögött a sátor mélyén, ősz csimbókjai ráncos arcába hulltak, hosszú sebhelyei fehéren fénylettek tar koponyáján, meg a fülétől a szájáig. Időről-időre felkönyökölt és kúmiszt kért.

— Ne kúmiszt igyál, szegény testvérem, — magyarázta a barát kérlelőn s a kún nyelv legszelídebb hangjait vette elő. — Hanem az Isten milosztját igyad. Előtted a hosszú út, visszatérsz a földbe. A lelkedre gondolj!

— Kúmiszt adj, megmondtam! — nyögte a vénember bosszúsan. — Nem tudom, miféle ital az a te istened milosztja.

— Szállj magadba, testvérem, — könyörgött a barát és szeliden megfogta az öreg Altabarsz kezét. — Ősmerd be bűneidet. Hány szegény embert öltél meg, hányszor raboltál, gyújtogattál, földültad mások békés életét. Sok vér szárad a kezeden. Ismerd be.

— Beismerem, — dünnyögte Altabarsz és nézegette a kezefejét, mintha a rászáradt vért keresné rajta. — Csak azt nem tudom, hányat öltem meg. *Vai*, de szakgat a derekam... Hajtsd félrebb az ajtólapot, megfúlok... Nincs elég levegő...

A barát nagy türelemmel megigazgatta az ajtó nemezét s visszaült megint a báránkához.

Az mély lélekzetet vett és elmerengett a besütő, gyenge őszi nap sugárzásán.

— Ahová én odacsaptam, — folytatta nyögve, — ott törött a csont... Amíg én a kezemet mozdíthattam, *vai* volt mindenkinek... *Vai* volt és *szüren* volt... Én egycsapásra

Válasz 1935.
nov., 11. n.

Részlet A vai fiából

1935. nov.

A L T A B A R S Z

Soha életében semmi baja nem esett. Még csak nem is köhögött, nem is trüsszentett. Tavasz óta azonban már csak a sátra előtt üldögélt s repedezett nehéz kezét a szívére nyomva, kapkodott lélekzet után. Ha fel akart állni, csak nagy kínnal, kapaszkodással sikerült. Térde, dereka, könyöke vadul hasogatott. A nap sem segített rajta. S ahogy megjött az ősz, egyre tehetetlenebb lett, fájdalmai növekedtek, lélekzete el-elakadt. Unokája morogva szolgálta ki, ha nagyon kellett, de volt annak is elég baja. Tizenhat gyermeket hozott a világra s nyakán nyüzsgött egy sereg kis unoka is. Százfélé tépték volna, ha lehet.

Igy a szegény beteg utolsó napjaiban már a barátira maradt. Iréneusz pedig feltette magában, hogy addig nem indul tovább, amíg isteni félelemben meg nem gyóntatja, fel nem oldozza az öreg kúnt, hogy tiszta lélekkel mehessen át a Paradizumba.

De az öreg nem nagyon akaródzott meggyónni. Nem értette a dolgot. Ott feküdt és nyögött a sátor mélyén, ősz csimbókjai ráncos arcába hulltak, hosszú sebhelyei fehéren fénylettek tar koponyáján, meg a fülétől a szájáig. Időről-időre felkönyökölt és kúmiszt kért.

— Ne kúmiszt igyál, szegény testvérem, — magyarázta a barát kérlelőn s a kún nyelv legszelídebb hangjait vette elő. — Hanem az Isten milosztját igyad. Előtted a hosszú út, visszatérsz a földbe. A lelkedre gondolj!

— Kúmiszt adj, megmondtam! — nyögte a vénember bosszúsan. — Nem tudom, miféle ital az a te istened milosztja.

— Szállj magadba, testvérem, — könyörgött a barát és szeliden megfogta az öreg Altabarsz kezét. — Ősmerd be bűneidet. Hány szegény embert öltél meg, hányszor raboltál, gyújtogattál, földúltad mások békés életét. Sok vér szárad a kezeden. Ismerd be.

— Beismerem, — dünnyögte Altabarsz és nézegette a kezefejét, mintha a rászáradt vért keresné rajta. — Csak azt nem tudom, hányat öltem meg. *Vai*, de szakgat a derekam... Hajtsd félrebb az ajtólapot, megfúlok... Nincs elég levegő...

A barát nagy türelemmel megigazgatta az ajtó nemezét s visszaült megint a báránkához.

Az mély lélekzetet vett és elmerengett a besütő, gyenge őszi nap sugárzásán.

— Ahová én odacsaptam, — folytatta nyögve, — ott törott a csont... Amíg én a kezemet mozdíthattam, *vai* volt mindenkinek... *Vai* volt és *szüren* volt... Én egycsapásra

Válasz 1935.
nov., 11. n.

Renket A van fából

1935. nov.

Kodolányi János: Feketevíz. (Regény.)

Bátran és becsületesen szembenézni a dolgokkal, közeljutni az igazsághoz, leegyszerűsödni egészen és kerülgetés nélkül akár a halállal is farkasszemet nézni: ez magyar jellemvonás, ez kálvinista jellemvonás. És hivalkodás és cifrázkodás nélkül leélni az életet és így halni meg, feloldódva Istenben és az anyaföldben, jelentelenül, — Kálvinnak ezt a nagy emberi kívánságát vajjon megértették-e jobban más nép és közelebbről más magyar táj kálvinistái, mint a délbaranyaiak, akik között először lobbant lángra a reformáció nagy tüze?

Bátran és becsületesen szembenézni a dolgokkal s elénk tárni egy vidéket, egy népet, egy gyermek lelkét — ezt cselekszi Kodolányi János ebben az írásában, amely minden eddigi írásai között legőszintebben, legigazabban tárja fel előttünk a harminc év előtti Ormánságot, annak embereit s tárja fel előttünk egy gyermeknek, egy társadalmi osztálynak a lelkét, köntörfalazás és minden sallang nélkül.

A városi ember előtt giccsregények és ujságok „népies“ mozgalmak és parasztfeldícsérésben csupán önmagukat tömjénezgető akciókban megszületett egy félreismert, felsallangozott, kigyöngyösbokrétázott ünneplőbe bujtatott magyar, aki ma már inkább csak az ünnepségek deszkáin él, mint a valóságos életben. A társadalomban pedig, amelyet a felnőttek a maguk képére és hasonlatosságára úgy teremtettek meg, hogy a gyermeket félelmeinek tartva nevetséges hazugságok tömkelegével tömték tele, — ebben a társadalomban a felnőttek előtt még mindig ott él az elképzelt, naív gyermek, aki az életből csak azokat a dajkameséket látja, amikkel a naív felnőttek traktálják. Kodolányi letépi a paraszti sallangokat, letépi a cifraságokat és az egyszerű ormánsági magyarokat a maguk valóságában állítja elibénk, bűneikkel, káromkodásaikkal, gyengéikkel együtt, de egyben ősi tisztaságukban is, amelyet a gyermek szeme jobban észrevesz, mint a felnőttek szemüvege — s elénk állítja a gyermekben az embert, aki gondolkodó lény s aki előtt a felnőttek álarcot hordanak, akinek a fejét naív hazugságokkal tömködik, — de a gyermek csak mosolyog rajtuk s tetteinek végső konzekvenciájában annyira nem törődik velük, hogy — meg sem bocsátja vétkeiket.

536

Protestáns Szemle 1935. nov., 11. sz.

536 - 538.

Kritikai Szemle

A két gyermek azonban, — mert mindezekből következik, hogy a nép is gyermek, — sokkal többet tud azoknál, akik mesterei akarnak lenni és a dajkameséken és sallangokon túl is éli a maga egyszerű, valóságos életét. S Kodolányi János a Feketevizben mindvégig megtartja a párhuzamot: fejezetről-fejezetre vezet végig az olvasót a kis ormánsági faluban, bemutatja annak magyarjait, svábjait, katolikusait, reformátusait és zsidóit, gyermekeit, akikből megdöbbenő őserővel zúg elő az élet. A kis katolikus fiú úgy kerül szembe temploma festett képeivel, mint a szent és ájtatos mesékkel, melyekkel szülei és tanítója traktálják s mint valami tisztító vihar zúg rajta keresztül a kálvinista templom puritán egyszerűsége, a zsoldárok tiszta és szinte a talajból felfakadó kivirágzása, a paraszti nép közvetlen egyenessége, a paraszti élet, a munka őserőjű tisztasága. Nem csoda, ha a kis úrifiú, aki otthon, a családi élet „melegében“ csak óvatos körülkerüléseket, suta melléfogásokat, kimagyarázkodásokat lát, megkívánja a paraszti életet, a hideg borsót, a szántást a mezőn s a lelkébe úgy zuhog bele ennek a falusi életnek az üdesége, mint a zuhatag, ellenállhatatlanul és szédületes erővel. És érthető, hogy az átlátszó hazugságokkal agyontraktált, őszinte szót alig ismerő katolikus kisfiú, aki, ha nem is tudja felejtetni az egykori városi katolikus templom misztikus szépségeit, most valami felszabadító nagy erőből ösztökélve egyre gyakrabban oszon fel a fehérre meszelt református templom kórusába, hogy először csak pirulva és szégyenkezve, majd később egyre harsogóbb hangon belevegyítse áhívatát a zsoldár puritán nagy fölemelkedésébe.

S míg a lélekrajz a cselekmények talán szűknek látszó, de annál sodróbb erejű áramában halad előre, Kodolányi plasztikusan és tökéletesen tárja elénk a kis baranyai falunak és népének teljes képét. Kodolányi, ha szabad ezt a szót használni, „specialista“ a baranyai, közelebbről az ormánsági magyar nép leírásában, de amit ebben a kötetben nyújt, az eddigi írásait is felülmúlja, főleg abban, hogy nem annyira rideg és sötét, mint eddig volt, szívesen meglátja a derűs epizódokat is, a sötét képeket pedig érthetőbbé és indokoltabbá teszi. Amikor elmeséli, hogy a haldoklót milyen ridegen és kemény szavakkal figyelmeztetik arra, hogy nincs mentség, ugyanakkor rámutat arra is, hogy a kemény és edzett kálvinista magyar lélek maga sem fél attól a pillanattól, mikor megáll az Úr színe előtt, hiszen mindez a zsoldárok hitéből fakad: „Vajjon színed eleibe, mikor jutok élő Isten!“ Avagy: „Nincs már lelkem félelmére, nézni sírom fenekére“. A kálvinista nem retteg a halál igazságától és így az első pillanatra szinte barbárnak látszó kemény őszinteség is más hangsúlyt kap, olyan hangsúlyt, amit eddig nem találtunk meg így, szinte „megmagyarázva“ Kodolányi ormánsági regényeiben. Emellett az a mai szó-

val „pszichoanalitikus“ lélekrajz, amit Kodolányi a fejlődő kisfiú lelkéről ad, az a megdöbbentően őszinte egyszerűség, ahogy a kisfiú lelkének minden belső és titkos zegzúgát elénk tárja, egyik különösen nagy és mély értéke ennek az írásnak. Ez már túlnő az epika keretein és lírává mélyül.

Kodolányi új írása emellett szigorú és igazságos társadalomkritika is. Nem riad vissza rámutatni a falu parasztjainak sok eltakart és ocsmány bűnére, őszintén tárja fel a paraszt szinte engesztelhetetlen és mély gyűlöletét, amelyet az úrral szemben érez. Az a kép, amit a regényhős kisfiú családjáról ad, a háború-előtti és elmúlófélben levő polgári családi élet szigorú és engesztelhetetlen kritikája s ugyanez csendül ki azokból a plasztikusan szép fejezetekből, amelyekben a falusi és miniszteriumi tisztviselőket állítja elénk. Ady Endre és Szabó Dezső igazságai elevenednek meg s kapnak teljességet ezekben a sorokban s döbbenne ismerjük fel a mai magyar élet egyik legnagyobb rákfenéjét, a bürokratizmust, amely telve van hazugsággal és métellyel.

S mindezen túl és mindamellét a Feketeviz maga az üdeség és frissesség, mint a tiszta forrásvíz csergedezik a könyvön végig az író ragyogó stílusa s bizony áhítozik utána az ember lelke, mint a híves patakra. Jólesik végigolvasni ezt a könyvet, amely rámutat bűneinkre, de rámutat az emberi lélek tiszta mélységeire és havas magaslataira is. Kodolányi, akit eddigi könyveiben annyiszor róttak meg a kihangsúlyozott „tendenciáért“, ebben az írásában a kálvinista magyar puritánságával szinte zsoltárban mondta el emberi és valóban tiszta és nemes mondanivalóit.

Csuka Zoltán

Négy új magyar regény.

Babay József: *Rózsafüvetek*. Singer és Wolfner, 1935. 8-r., 207 l. —
 Kodolányi János: *Feketevíz*. Athenaeum, 1935. 8-r., 255 l. —
 Matholcsy Andor: *Valahai jón...* Singer és Wolfner, 1935. 8-r., 214 l. —
 Sárközy György: *Viola*. Athenaeum, 1935. 8-r., 223 l.

Komorabb, súlyosabb, nagyobb művészi igyekezettel és gond-
 dal készült dunántúli regény Kodolányi Jánosé. Egy gyermek
 lelkén keresztül egyéni és társadalmi problémákat óhajt feltárni,
 sebekre figyelmeztetni és megoldást adni. Nem csupán szórakoz-
 tatni akar, hanem hatni és elgondolkoztatni. De nem áll fel a
 szószékre, hanem ábrázol, s a mű egész valójában, nem pedig
 szavaiban lesz annak a gondolatnak a hordozója, hogy az úri tár-
 sadalom romlottsága miatt a paraszti lélek egyszerű jósága a köve-
 tendő érték.

Valóban kifogás alá eshetik Kodolányi társadalomszemléletének
 egyoldalúsága, helyesebben irányzatossága. Mert milyen falu az, ahol
 az úri társadalom csupa félművelt, esett, szerencsétlen emberből áll?
 Szavuk hazugság, nyájasságuk gyűlölség, igyekezetük gáncsvetés,
 figyelmük pletykálkodás. Ezzel szemben könnyű rámutatni a fel-

tűnő ellentétre: a parasztok durva beszéde mögött meleg szív
 dobog, egyszerűségük nem hazugságot takar, az emberiség csillaga
 fénylik barázdás homlokukon. A tárgyilagos szemléletet követelő
 olvasó valóban csodálkozik a jó és rossz egyoldalú halmozásán: azon
 a régi egyszerű, de igaz véleményen van, hogy minden társadalmi
 osztályban egyaránt vannak jók is, rosszak is. Kodolányi minden-
 esetre azzal próbálja enyhíteni egyoldalúságát, hogy a gyermek látó-
 szöge szerint irányított képet ad. Laci látja így a falut, hangsúlyozza
 ábrázolásmódjával, de a kisfiú élményeinek irányításáért mégis az
 író felelős. A kis erdészfiú előtt parasztpajtásai csakhamar felfedik
 első sorban az urak «bolondosságait». Azonban legkeserűbb csalódás
 éri azért, mert tanúja és szenvedő részese apja és mostohaanyja
 szeretet nélkül való életének. A boldogtalan «úri» légkörben termé-
 szetesen ébred fel benne a megértés, melegség, simogatás utáni vágy;
 mindezt parasztpajtásának, Dezsőnek otthonában megtalálja: olyan
 jó és egyszerű ott mindenki, mint a harapás kenyér. Az exaltált
 lelkű, túlságosan érzékeny és koraérett kisfiúnak mi választása marad
 az író szerint? El, el, a hazug, kőszívű világból, menekülni a messze-
 ségbe, eltűnni karácsonyéjfélnélkor a fekete éjszakában. A «jó paraszt»
 és a «rossz úr» problémáját egyéni módon így oldotta meg a kisfiú.
 Állásfoglalásának gyökerei természetesen nem társadalmiak vagy
 szociálisak, hanem szubjektívek, erkölcsi énjében gyökerezők.
 Kodolányi egyoldalú társadalomszemléletének művészi szempontból
 ez a mentőkörülménye: társadalomképe lélektani kategória, a
 gyermek élményekből összeszövődött láthatára. Valószínűleg ezért
 nem bontja ki epikus szélességgel anyagát: hiszen a hatás, nem pedig
 a matéria fontos neki. Ezért lesz a *Feketevíz* a «falu regénye» helyett
 egy érzékeny gyermeklélek szomorú sorsának elbeszélése. Pedig
 szívesen vettük volna, ha többet időzik az író a falu társadalmának
 rajzánál; van ereje hozzá, különösen a gyermeklélek bemutatásá-
 hoz: a regény legzesebb lapjai azok, melyeken Laci parasztpajtásai
 jelennek meg és beszélnek józú ormánsági tájszólásukon. Friss,
 vadízú szél csap fel ezekből a sorokból és gyermeksorsokból; csak
 akkor válik füledtté a levegő, midőn a gyermekek nemi élményeit
 feszegeti, néha felesleges módon. Különösen Lacinál erőltetett ez a
 probléma, nem azért, mert megvan, hanem mesterkéeltsége, «nagyos»
 tudatossága miatt. Egy elemista gyermek nem ilyen stílusban intézi
 mondanivalóját hűgához: «Ragadj bele a butaságba, menj férjhez
 és lesd a golyát a háztetőn. Buta liba».

Valami elszietett vázlatosság, itt-ott kedvetlen elnagyolás érzik
 a könyvön. Kár. Mert Kodolányi tehetségével igazán többet lehetne
 érzékeltetni a magyar falu levegőjéből; a gazdag változatokat ő
 sem használta ki.

Budapesti Szemle 1935. nov.,
 696. sz. 239. köv. 248-250.

KODOLÁNYI JÁNOS: Fekete víz.
Kodolányi János új könyve a Fekete víz valóságos paraszt apoteozis, Kodolányi egy félig-meddig életrajzi regényben az ormánsági magyar falvak életéről ad keresztmetszetet. Naturalista őszinteséggel apróra feltárja ennek az életnek minden részletét. Ezek a részletek bizony nem mindig vonzóak, sokszor egyenesen visszataszítóak, de Kodolányi rajongva lelkesedik a paraszti életnek még árnyoldalaiért is. Valóságos fanatikusa az új népiségnek, amelynek színté programregénye lehetne a Fekete víz. Egy kicsit önmagával is ellentétbe kerül itt Kodolányi, aki valamikor éppen ellenkezőleg, igen sötét színekkel és keményen ostromozta a falu elmaradottságát, most viszont még a kuruzslóban is kedves eszményi alakot lát. Ezen az el-
lentmondáson túl azonban igazi értékei vannak Kodolányi regényének.

---

sz. Csorba Tibor.

Új Élet (Kassa)
1935. dec. 12. n. 660.

1935. dec.

Kázmér Ernő: Hat új magyar regény

Szomorú Dezső: Hóreb tanár ur. (Athenaeum, Budapest.) Szép Ernő: Ádámcsutka. (Athenaeum, Budapest.) Zsolt Béla: Kinos ügy. (Pantheon, Budapest.) Sárközi György: Viola (Athenaeum, Budapest.) Kodolányi János: Feketevíz. (Athenaeum, Budapest.) Gergely Márta: Én, Máté Erzsébet. (Pantheon, Budapest.)

*

Kemény, szívós irodalmi harc dúl a paraszt ábrázolása körül, harc, amely sokáig nem ér véget. Világnézetet, jobb és baloldalnak egyformán agitativ anyagot akarnak belegyömöszölni és az igaz költő meglepő hidegséggel nézi ezt az izgott finisht, amely nélküle folyik. Ő csak ahhoz ért, hogy az életjelenségek szervességére mutasson, arra, ahogy a föld igaz gyermekeinek primitív dolgai a rögből kihajtanak, örömet fakasztva, tragédiákat érlelve. Kodolányi János, több faluregény egyéni, művészi szemléletű írója, sok őszinteséggel, töretlen realitással és a tények hű ábrázolásával érett abba az irodalmi arcvonalba, amely a falu és népe életének feltárására vál-

573

lalkozott. Első írásai a paraszt ösztönéletének alapvető vonásait domborította ki, a haszontalan erőpazarlás, a hirtelen indulat, a földéhség, a pénzimadás körül sűrűsödő apró harcokat, majd a falu ernyedtségéből kitörni készülő emberi lélek vívódását és ezek a vívódások magukban hordták a küzdelemre képes gazdasági munkás szociális problémáit is, hisz a baranya-drávai szögben lejátszódó regényeinek figurái éppen azok az évszázadok óta kommencióban, nyomorban zsellérkedők, akiket a szociális irodalom, mint magukra ébredt, öntudatos nincsteleneket széles izmokkal, dacos, merész nézéssel ábrázol. Ezekben az írásokban ez a szándék is ott lappangott s nagyon érződött rajtuk, hogy nem akar csak faluregényt írni, sem pedig a paraszt életét plasztikus, komor színezetű freskósorozatba vetíteni.

Legújabb könyve a „Feketevíz” letér erről az utról és a falusi gyermekkor gondtalan éveit pergésén át próbálja az uri és paraszti világ ellentéteit feltárni. Egy városi kisfiu kerül a sárba, szegénységbe fuldokló drávamenti falucskába, a Feketevíz mellé és felfedezi az ismeretlen, új világot. Ötszobás, szalónos lakásban fájó szívvel gondol a parasztgyermek vöröshagyma ebédjére, bicskájukra, a megemészthetetlen detektivregények modorát elsajátító nagy, hazudozó fiura, a „látó emberre”, aki betegeket gyógyít, a falut benépesítő furcsa figurákra: a bolond Jancsira, a lomha Jóskára, vágyálmaiban már hajóraszáll, a Fekete-tengerig — az indulásnál ott lesz a falu népe — és itt ismeri meg a gyermeki szerelem első, furcsa érzését, környezete, szülei széthuzódását ebből a sok lelki zavarból, felismerésből, mélységes sóvárgása, tiszta egyértelmű paraszti életre éled.

Kulanga 1935. dec., 573-575.

A gyermeki lélek tisztaságán, az osztályából menekülni akaró gyermek ösztönvilágán át adni a falu irodalmi szociográfiáját... nehéz feladat, nehezebb, semhogy ezt írója maradéktalanul oldhatta volna meg. Elsősorban azért, mert a gyermeki lélekből feltörő gondolati képek, víziós lázálmodok sehogyan sem lehetnek apró, kilenc-tízéves gyermek valóságai s ha Kodolányi János a „Feketevízzel“ a magyar „Kosztja Rjabcev“ megírására gondolt, tudhatta volna, hogy Kosztja tizenötéves. Ennek a korkülönbségnek szociális és szexuális gyökereire aligha kell külön rámutatni. Ami falurajzát, a népéletéről adott teljes képsorozatot illeti, sok helyütt exotikumot lát bennük, holott a természet elemeivel való teljes összeforrás, a falu tempója, az évszakok rendjén át változó életmód, kevés higiénia, rossz öltözködés, sok furcsa babona csak azok előtt exotikum, mondhatnám: folklóre, akik az aszfalt lelkivilágán át nézik a falut. Ma, amikor világszerte szinte divatban van a paraszt, sőt már nemcsak Kelet Európában, hanem Nyugaton is döntő politikai tényező, nem a legszerencsésebb írói feladat még mindig csak exotikumaiban rajzolni, mert hisz minden társadalmi osz-

574

tállyal szemben, a világháború óta, éppen a parasztság fejlődése a legszembeötlőbb.

Kodolányi János, az új magyar nemzedék kitűnő tagja, egyre tudatosabban és egyre magasabbról nézi a parasztot, már-már olyan magasról, ahova magyar dolgozók mezei hada aligha ér fel. Hogy volt idő, mikor velük volt, bajban és nyomorban, az nem a kritikusra, hanem a világszemléletek gyors forrásának analitikusára tartozik. Mit tagadjuk, volt egy-két írása, talán a „Küszöb“-ben, amelyekről azt hittük, csakhamar jóval túl lesz mindazon, ami a magyar parasztirodalom színvonalát jelentette. A „Feketevíz“ nem több jólsikerült környezetrajznál, emberi tragédiák és energikus akarások messze járnak tőle.

IRÓI VALLOMÁS A FREUDIZMUSRÓL

Irta: Kodolányi János.

A pszichoanalízis önmagában nem befolyásolta az emberiség gondolkodás-módját, mert az emberiség egy olyan gyűjtőfogalom, melynek csak egy kis töredékéről, vékony rétegéről beszélhetünk, amikor a psza. hatásáról van szó. Mint minden tudományos felfedezés és rendszer, először csak az embereknek egy szűk-körű csoportját érdekelte és csak néhány olyan agyvelőbe hatolt be, amely különösképpen alkalmas volt arra, hogy a dolgok felszíne mögé is betekintsen és a lappangó erőket kutassa. Így volt ez nemcsak a különböző vallásos mozgalmak kezdetén, — melyek éppúgy tudományos felfedezéseknek és mozgalmaknak tekinthetők, mint aminők a természettudományos felfedezések, hiszen csak később váltak vallásos és metafizikai mozgalmakká, — hanem a természettudományok különböző felfedezéseivel is. Mert azt tapasztaljuk, hogy az olyan tudományok is, mint amilyen az asztrológia, fizika és kémia, csak lépésről-lépésre hatoltak be egy vékony rétegen át a köztudatba, hogy azután beilleszkedjenek az átlagember világképébe és metafizikai képletté váljanak.

Természetes, hogy ezeknek a természettudományi felismeréseknek minden esetben találkozniok kellett azokkal a tudattalan megsejtésekkel, amelyek ki nem mondott formában benne élnek a széles tömegek lelkében is. Az új gondolatoknak és rendszereknek törvényszerű útja az, hogy egyfelől tudatosakká válnak az ellenző gondolkodásra alkalmas koponyákban, másfelől viszont feltörnek a tömegek tudattalan ösztönmélységeiből. Ez történt a modern lélektan felismerésével és rendszerével is. Századunk különösképpen felszántotta a legszélesebb tömegek lelkét és elhárított a tudattalanban lappangó sejtelmek elől olyan akadályokat és gátlásokat, amelyek eddig lehetetlenné tették világos felismerésüket és kimondásukat. Ehez a lélek mélységeiben végbement átalakuláshoz járult hozzá a psza. a maga tapasztal-

talati és kísérleti eszközeivel, hogy ne csak homályos sejtések és zavaros fantáziák maradjanak, hanem kézzelfogható rendszerbe beleépítve részét alkossák egy kialakulóban levő metafizikai világképnek. Frappáns bizonyítéka ennek Freud „Az életösztön és a halálösztönök“ című tanulmánya, amelyben a mester empirikus és kísérleti alapokból kiindulva és lélektani kutatásainak ellenőrizhető rendszerére helyezkedve, az élet biológiai törvényeinek olyan kétfős működésére mutatott rá, amely már metafizikai távlatokba nyit kilátást.

Hogy a fent vázolt folyamat mennyire igazalmasan világos, azt megfigyelhetjük azon a hosszú úton, amelyet a modern lélektan Dosztojev szki től, a regényírótól és költőtől Freudig, az empirikus természettudomány művelőjéig megtett. Dosztojev szki a néplélek mélységeinek megfigyeléséből indult ki és azokon a tüneteken következtetett tovább, amelyeket ez a kollektív lélek a maga buja, ellentétekben gazdag, túlnyomórészt öntudatlan életműködésében felmutatott neki. Erről a kollektív életfolyamatról választotta le a költő-művész eszközeivel az individuális lélek olyan jelenségeit, amelyek egyrészt magukban foglalják a kollektív tömeglélek minden jellemvonását és törvényét, másrészt azonban gyakran szöges ellentétben állanak azzal és így tragikus meghasonlásoknak okai. Gondoljunk csak Karamaszov testvérek Ödipusz-komplexusával megokolt tragédiájára és a Karamaszov családdal szembenálló starec néplélekben gyökerező kollektív élményeire! Nem valószínű, hogy Dosztojev szki teljesen tisztában volt felismeréseinek tudományos horderejével, biológiai, társadalmi, pedagógiai és világszemléleti következményeivel, — de az bizonyos, hogy mint költő, mint az emberek ösztönéletének, cselekedeteinek és gondolkodásának megfigyelője és művészi megrögzítője, világosan mutatja azokat az alapelveket, amelyek Freud működésében tudományos rendszerezőre találtak. S milyen érdekes: ugyanakkor, amikor az emberiségnek ez az egyik legnagyobb költője szinte misztikus beleérzéssel és az öntudatlan tisztánlátás világosságával bontogatta népének titkait, — folytak Franciaországban az első tapogatózó kísérletek a hisztéria jelenségeinek megmagyarázására és a lélekműködés törvényeinek első leprimitív megfogalmazására. Amikor Dosztojev szki a Karamaszovok és Raszkolnyikov tragédiájának papírravetésébe merült, kísérleteztek Párisban különös és addig egyszerűen „bolondnak“ tartott hisztériás nők hipnotikus úton való gyógykezelésével. És ami a költő műveiben, mint szépirodalmi alkotásban mutatkozott meg, s ami orvosok dolgozószobáiban ezer kétség, tévedés és gyakran rémület közepette megszületett, ugyanaz ment végbe a tudat alatt az európai néplélek végeláthatatlan rétegeiben is. De Dosztojev szki mellett még számtalan író és költőt lehetne példaképpen megemlíteni, hiszen maga Freud is nagyon sok eféle irodalmi adatot és példát sorolt fel egyik művében a tudományos kutatás és a kollektív néplélek párhuzamos megsejtéséről szólván.

Ha már most az elmondottakhoz hozzászámítjuk még azt a cseppet sem véletlen, de erejében és kibontakozásában immár földrengésszerű átalakulást, amely a jelzett időktől kezdve az európai társadalom gazdasági alapjaiban csakúgy, mint kulturális rendszerében (ideszámítjuk a különböző vallási rendszereket is) végbe ment és amelynek első moráljásai akkor zúgtak fel, amikor az irodalomban megindult az emberi lélek analitikus kutatása, az orvostudományban pedig a lelkibetegségek és neurózisok legelső kezdetleges vizsgálata, s amely döntő fordulathoz érkezett a világháború kirobbanásában, de még korántsem tetéződött be azzal, — akkor elmondhatjuk, hogy a psza.-nek is csak annyi része volt az európai emberiség átalakításában, amennyi a szociológiának, vagy az irodalomnak. Ezzel a megállapítással pedig cseppet sem szándékozunk csökkenteni a psza. rendkívüli jelentőségét.

mindössze rá kívánunk mutatni azokra a szerves kapcsolatokra, amelyek egy társadalmi átalakulás különféle területeit és jelenségeit egyetlen hatalmas szintetikus egészbe foglalják. Épen a psza. az a tudomány, amely megtanított bennünket arra, hogy a lélek életét dialektikus és teljes mozgásnak fogjuk fel, olyan mozgásnak tehát, amelyben egyenlőképpen fontos jelentősége van az egyik, vagy a másik hatóerőnek. Az emberi élet egy-egy megnyilvánulási, vagy mozgási területe, legyen az gazdasági, társadalmi, kulturális, vagy akár vallási terület, mind csak részei magának az egésznek, amelyet léleknek, vagy ami azzal azonos: életösztönek nevezünk. Freud azonban még tovább ment ennél a felismerésnél. Már említett műve „Az életösztön és halálösztönök“ biológiai, sőt végső kifejlésében metafizikai egységbe foglalták nemcsak az emberi, hanem minden szerves és szervetlen élet megnyilvánulását s ezzel bonthatatlan egészévé építették fel a modern ember ma még nem általános és nem közhiedelemszerű, de a lélek tudattalanjában igenis már készenálló új világképét.

Ha pedig ez a felismerés majd köztudattá vált, aminthogy a dolgok törvénye szerint azzá kell válnia, — elérkezik az emberiség életformáinak egy olyan újjáépítési korszaka, amely jelentőségében és következményeiben csak a kereszténység fellépéséhez mérhető. Itt ismét hivatkoznunk kell arra a talán kissé különös megállapításra, hogy a vallási, metafizikai tömegmozgalmak kiindulási pontjukban szintén természettudományos igazságok voltak. Persze az emberi lélek a k k o r i állapotának, létfeltételeinek és tapasztalati ismereteinek megfelelő természetudományi igazságok. Az őskereszténység számára empirikus ereje volt annak a hitnek, hogy Jézus még a tanítványok életében visszatér és leszámolva a világ elavult pogány rendszerével, mindörökre felépíti a maga országát. Szépen fejti ezt ki R e n a n és ha azokra a párhuzamokra gondolunk, amelyek kétségkívül megállapíthatók, a huszadik század átalakulására és megújulására törő lelke és az első század társadalom-átalakító lelke között, — lehetetlen fel nem ismernünk a történelmi események és az azokban tükröződő emberi lélek dialektikájának csodálatos jelenségeit. Hogy azután mivé fog fejlődni az az átalakulás, amely ma a lélek legmélyéig nyúl bele egyéni és kollektív életünkbe és amely egyforma erővel hat a legmindennapi és legközönségesebb gazdasági jelenségekben csakúgy, mint az európai kultúra legmagasabbrendű mozgalmában, — azt mi, akik részesei vagyunk az átalakulásnak, egyszemélyben mint cselekvő és mint szenvedő szubjektumok és objektumok, azt ugyanúgy nem sejthetjük, mint ahogyan nem sejtették keresztény őseink sem. Itt viszont M a r x megállapítását kell elfogadnunk, aki rámutat arra a törvényre, hogy a történelmi jelenségeket és azok mozgató rugóit csak retrospektíve mérhetjük le, a jövőre vonatkoztatva pedig csak következtethetünk belőlük, mint cselekvéseinket megszabó gazdasági és erre felépülő erkölcsi hatóerőkből.

*

Irói munkásságomban arra a teljességre törekszem, amely egy emberi élet kifejlődését tükrözi az öntudatraébredés pillanatától az átalakulások végtelen sorozatáig, — azt a várható, vagy sejthető lezáródásig. Minden művész erre törekszik, ennek a világképnek kell tükröződnie alkotásaiban és amikor az őt körülzsongó jelenségek millió változatát figyeli és azok magyarázatát kívánja megtalálni, arra csak egyetlen biztos eszköze van: a saját lelki életének tárgyilagosa megfigyelése. Ebben a megállapításban szerintem benne van az individuális élet felismerése csakúgy, mint az abban bennfoglaltató kollektív élet és maga az egész világ-mindenség, összes szerves és szervetlen tüneményével. Minden művész csak annyiban művész, amennyiben képesnek mutatkozott a saját lelkét tárgyilagosa meg-

Tenyeres. E.	Jan. 6.
Csavargók. E.	Febr.12.
Tél. E.	Febr.16.
(be.): Kodolányi: Sötétség.	Márc.
Kertész Dániel: Kodolányi János: Sötétség	Márc.
Szabó Lőrinc: Kodolányi János új könyvéről és naturalizmusáról	Márc.
Látogatás Sirámiában. E.	Apr. 2.
K.A.: Kodolányi János: Sötétség	Apr. 23.
Asszonyok otthon a helye. E.	Apr. 30.
A grófné. E.	Máj. 5-máj. 11.
Féja Géza: Kodolányi	Máj. 14.
Kemény Gébor: Sötétség	Jun.
Boszorkánytánc. E.	Jun. 11.
Rekkenő nyári nap. E.	Jul. 1-16.
Korbács. E.	Jul. 16.
Nem történt semmi... E.	Aug. 5.
Féja Géza: Magyar irodalmi szemle	Szept.
(B.Gy.): Kodolányi János: Küszöb	Szept.
Szemben a csenddel. V.	Szept.10.
Régi kuria. E.	Szept.17.
(cs.z.): Beszámoló új könyvekről	Okt.
Féja Géza: Magyar irodalmi szemle	Okt.
Hamvas H. Sándor: Kodolányi János: Küszöb	Okt.
Lovass Gábor: Kodolányi János: Küszöb	Okt.
Jószivü asszony. E.	Okt. 1.
A Pesti Napló új regénye	Okt. 8.
Kállay Miklós: Körutazás könyvországban	Okt. 8.

1933

Feketeviz. R.	Okt.15 - dec.10.
Rónay György: Uj magyar regények és elbeszélések	Okt. 15.
Pinceműhely. E.	Okt.22.
Debreceni káté. C.	Nov.12.
Egy fiatal író Miklós Andornál. C.	Dec. 7.
Farsangi dáridó. E.	Dec.24.
Egy talpalattnyi föld. E.	Dec.24.

1934

S.: Kodolányi János: Sötétség	Jan.
Tóth Béla: Új írók	Jan.
Invázió. E.	Jan. 28.
A nazarénus meghal. E.	Febr.
Branyiszkói hősök. E.	Márc. 4.
A Magyar Munkahadsereg az ifjúság álmaiban. C.	Márc. 6.
A Munkahadsereg az ifjúság vitájában. C.	Márc. 8.
A Magyar Munkahadsereg az ország vitájában. C.	Márc. 9.
Levelek Kozma Miklóshoz. Első levél. C.	Márc. 11.
Veszélyben a Dunántul. C.	Márc. 11.
Molnár Jenő: Veszélyben a Dunántul. C.	Márc. 15.
Országos visszhang a Munkahadsereg körül. C.	Márc. 14.
Levelek Kozma Miklóshoz. Második levél. C.	Márc. 18.
Levelek Kozma Miklóshoz. Harmadik levél. C.	Márc. 25.
Levelek Kozma Miklóshoz. Negyedik levél. C.	Ápr. 1.
Bajcsy-Zsilinszky Endre: "Füzüzi földön valami rág." C.	Ápr. 8.
Papok és tanítók a gátakon. C.	Ápr. 10.
Falu a föld alatt. C.	Ápr. 12.
Nines gyerek - kié a jövő? C.	Ápr. 14.
Levelek Kozma Miklóshoz. Ötödik levél. C.	Ápr. 15.
Új cikksorozatunk: 250.000. kisiparosért. C.	Ápr. 17.
Szemben a rabmunka versenyével. C.	Ápr. 18.
Levelek Kozma Miklóshoz. Befejező levél. C.	Ápr. 29.
Tíz fillérért hagyma... C.	Máj. 3.
Újra egy Szombathelyi hangverseny. C.	Máj. 20.
Íróhét, könyvhét. C.	Máj. 27.
Levagi szerelem. E.	Jun.
Ady Endre összes versei. Kr.	Jun. 2.
Parókia. E.	Jun. 17.
Sokasodjatok és birjátok a földet... C.	Jul. 1.

1934

Lángoló térkép. E.	Jul.29.
Hulló Európa - hulló magyarság. C.	Jul.29.
" II.	Aug. 5.
" III.	Aug.12.
Francia vendég Zsilinszky nádkunyhójában. C.	Aug.14.
Hulló Európa - hulló magyarság /Népesedéspolitikai kérdések/ IV.	Aug.20.
Parasztművészek a Nemzeti Szalonban. C.	Aug.26.
Magyar feladatok - Kinában. C.	Szept.9.
Pékkartel - ágyukartel. C.	Szept.16.
Utinapló a pusztuló Ormánságból. C.	Szept.30.
" "folyt./	Okt. 6.
D.G.T. C.	Okt.28.
Juhász Géza: Kűszöb	Nov.
Meskkók magyar írókat rágalmaznak. C.	Nov. 4.
Az ég fia. E.	Nov.11.
Egy nemzedék két világ között. Tamási Áron. C.	Dec. 2.
Halmi Bódog: Kodolányi János. In: H.B.: Írói arcképek. 1934.	

Kodolányi és Szabó Lőrinc előadása a MIEFHÓÉ-ben	Jan. 24.
Thurzó Gábor: Kodolányi János	Febr. 1.
Bajcsy-Zsilinszky Endre: Letegyük a fegyvert? C.	Febr.27.
Letenni a fegyvert? - Nem! C.	Uo.
Szüzmáriás királyfi. Tamási Áron regénye	Márc.26.
/p.h.gy./: Fekete(viz). Kodolányi János új regénye	Ua.
Milyen reformokat követelnek az írók? C.	Ápr. 21.
Holt lelkek. C.	Ápr.25.
Egyszerű beszéd. C.	Ápr.28.
József Attila: Új szellemi front. C.	Máj.
Egy nap, mint száz. /A vas fiai-ból/ R.	Máj.-jun.
Kardos Pál: Kodolányi János: Feketeviz	Uo.
Fegyvertánc "az új szellemi front" körül. C.	Máj.12.
" II.	Máj.19.
" III.	Máj.26
Nagy András: Feketeviz. K.H. regénye	Máj.29.
A boldog ember. Móriácz Zsigmond regénye	Máj.30.
Barabás Gyula: Feketeviz	Uo.
Lángoló amerikai férfiszív keresi Budapesten Nagy Marikát. C.	Jun. 1.
Fegyvertánc az "új szellemi front" körül. IV. C.	Jun. 2.
Viola. Sárközi György regénye	Jun. 4.
F.J.: Feketeviz. Kodolányi János új regénye	Uo,
Féja Géza: "Magyar jakobinus" válasza. C.	Jun. 9.
Új arcok, új szemek. Németh Antal kinevezéséhez. C.	Jun.15.
Az apa és a fiu. E.	Jun.16.
Jánossy Antal: Feketeviz	Jul.
F.B.: Kodolányi János: Feketeviz	Jul. 1.
Donáth Irén: Három magyar író és egy francia regénye.	Jul-aug.
Horváth János: A Feketeviz	Uo.

1935

Illés Endre: Feketeviz. K. J. regénye	Aug.
Kertész Dániel: Egy író, aki "visszavonult" a tatárjárás korába... C. Interjú	Aug.11.
Az utolsó órában. C.	Aug.30.
Szeged zenei élete válaszuton	Szept.22.
Kovács György: Kodolányi János: Feketeviz	Okt.
Komorló. Mór: Zsigmond új kötete	Okt.11.
Féja Géza: Irodalmi szemléje	Nov.
Altalasz. R. Részlet A vas fiaiból	Nov.
Csuka Zoltán: Kodolányi János: Feketeviz	Uo.
Haraszthy Gyula: Négy új magyar regény	Uo.
Csorba Tibor: Kodolányi János: Feketeviz	Dec.
Kázmér Ernő: Hat új magyar regény	Uo.

1935

Kodolányi és Szabó Lőrinc előadása a MIEFHÖE-ben	Jan. 24.
Thurzó Gábor: Kodolányi János	Febr. 1.
Bajcsy-Zsilinszky Endre: Letegyük a fegyvert? C. +	Febr.27.
Letenni a fegyvert? - Nem! C. +	Uo.
Szüzmáriás királyfi. Tamási Áron regénye	Márc.26.
/p.h.gy./: Fekete(viz). Kodolányi János új regénye	Ua.
Milyen reformokat követelnek az írók? C. +	Ápr. 21.
Holt lelkek. C.	Ápr.25.
Egyszerű beszéd. C. +	Ápr.28.
József Attila: Új szellemi front. C.	Máj.
Egy nap, mint száz. /A vas fiai-ból/ R.	Máj.-jun.
Kardos Pál: Kodolányi János: Feketeviz	Uo.
Fegyvertánc "az új szellemi front" körül. C. +	Máj.12.
"	II.
"	III.
Nagy András: Feketeviz. K.H. regénye	Máj.29.
A boldog ember. Móri Zsigmond regénye	Máj.30.
Barabás Gyula: Feketeviz	Uo.
Lángoló amerikai férfiszív keresi Budapesten Nagy Marikát. C.	Jun. 1.
Fegyvertánc az "új szellemi front" körül. IV. C. +	Jun. 2.
Viola. Sárközi György regénye	Jun. 4.
F.J.: Feketeviz. Kodolányi János új regénye	Uo.
Féja Géza: "Magyar jakobinus" válasza. C. +	Jun. 9.
Új arcok, új szemek. Németh Antal kinevezéséhez. C. +	Jun.15.
Az apa és a fiú. E. +	Jun.16.
Jánossy Antal: Feketeviz	Jul.
F.B.: Kodolányi János: Feketeviz	Jul. 1.
Donáth Irén: Három magyar író és egy francia regénye.	Jul.-aug.
Horváth János: A Feketeviz	Uo.

1935

Illés Endre: Feketeviz. K. J. regénye	Aug.
Kertész Dániel: Egy író, aki "visszavonult" a tatárjárás korába... C. Interju	Aug.11.
Az utolsó órában. C.	Aug.30.
Szeged zenei élete válaszuton	Szept.22.
Kovács György: Kodolányi János: Feketeviz	Okt.
Komorló. Móróc Zsigmond új kötete	Okt.11.
Féja Géza Irodalmi szemléje	Nov.
Altalasz. R. Részlet A vas fiaiból	Nov.
Csuka Zoltán: Kodolányi János: Feketeviz	Uo.
Haraszthy Gyula: Négy új magyar regény	Uo.
Csorba Tibor: Kodolányi János: Feketeviz	Dec.
Kázmér Ernő: Hat új magyar regény	Uo.